162443

T.C
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ ANABİLİM DALI

İZMİR'DE SAĞLIK (1920-1938)

(DOKTORA TEZİ)

Mehmet KARAYAMAN

Danışman
Prof. Dr. Ahmet ÖZGİRAY

İZMİR-2005

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum İzmir'de Sağlık (1920-1938) adlı doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Mehmet Karayaman

İmza

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 19/10/2005 tarih ve 41/31 sayılı kararı ile oluşturulan jüri Tarih (Türkiye Cumhuriyeti) anabilim dalı doktora öğrencisi Mehmet Karayaman'nın İzmir'de Sağlık (1920-1938) başlıklı tezini incelemiş ve adayı 06/12/2005 günü saat 11.00 da 1 saat süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı/~~başarısız/düzeltilmesi gerekli~~ olduğuna oybirliğiyle / ~~oyçokluğuyla~~ karar vermiştir.

BAŞKAN Prof. Dr. Nurcer Baykara

BAŞKAN

Başarılı	☒
Başarısız	☐
Düzeltme (6 ay süreli)	☐

Prof. Dr. Ahmet Özgiray
ÜYE

Başarılı	☒
Başarısız	☐
Düzeltme (6 ay süreli)	☐

Prof. Dr. Ali Haydar Bayat
ÜYE

Başarılı	☒
Başarısız	☐
Düzeltme (6 ay süreli)	☐

Prof. Dr. Adnan Şişman
ÜYE

Başarılı	☒
Başarısız	☐
Düzeltme (6 ay süreli)	☐

Prof. Dr. Ayfer Yalçın
ÜYE

Başarılı	☒
Başarısız	☐
Düzeltme (6 ay süreli)	☐

Not: Doktora Tezi Savunma Süresi asgari 90 dakika - azami 120 dakikadır.

ÖNSÖZ

İnsanın, beşikten mezara kadar yaptığı bütün faaliyetler tarihin konusu içerisindedir. Bu süreçte insanları dolayısıyla da toplumları şekillendiren pek çok unsur bulunmaktadır. İklim, coğrafi koşullar, kültür vb. unsurların yanında yaşanan mekan ve konumu toplumu şekillendiren unsurların başında gelmektedir. Bu doğrultuda içinde yaşanılan şehirlerin tarihsel gelişimine, günümüze kadar gelen tarihsel mirasına yönelik çalışmalar hızla artmaktadır. İzmir bu yönden şanslı bir şehir olup, yerel ve mülki idaresi, eğitimi, ticareti, kamu binaları ve mimarisi pek çok akademik çalışmaya konu olmuştur. Ancak bu çalışmalar içerisinde sağlık konusuna yeteri kadar önem verilmediği görülmektedir.

Bu çalışmamızla, İzmir'in sağlık sorunları, sorunlara getirilen çözüm önerilerini, sağlık hizmetinin nerede, kimler tarafından ve nasıl verildiği, hayır kurumlarının toplum sağlığına olan katkıları, şehrin altyapı sorunlarının nasıl çözümlendiği gibi konuları ortaya koyarak, günümüze değin İzmir tarihi ve sosyal yapısı ile ilgili yapılmış olan çalışmalarda saptanan eksikliklerin giderilmesine katkıda bulunmayı amaçladık.

Hiç kuşkusuz, İzmir gibi büyük bir kentin tarihi süreç içerisindeki bütün sorunlarının tek bir çalışma ile çözümlenmesi mümkün değildir. Bu nedenle çalışmamızı 1920-1938 yılları arasındaki dönem ile sınırlandırmaya çalıştık. Çalışma konumuzun sınırlandırılmasında, Ankara'da kurulan yeni idare ile birlikte şekillenen Sağlık Bakanlığı'nın kuruluşu ile Atatürk'ün ölümüne kadar geçen süreçte İzmir'in sağlık alanında kat ettiği mesafeyi incelemenin, günümüz sorunlarına ışık tutmada daha faydalı olacağı düşüncesi etkili olmuştur. Fakat çalışmaya başladıktan sonra konuların 1920 öncesi ve 1938 sonrası ile çok fazla bağlantılı olduğunun görülmesi, belirtilen tarihlerin dışında yer alan bilgilerin de yer almasını zorunlu kılmıştır. Özellikle hastahaneler ve doktorlarla ilgili bilgiler bir bütün olduğu için 1920-1938 arası dönem ile sınırlamaya imkan vermemiştir.

Çalışmamızı özgün kılmak için, İzmir tarihi ile ilgili yazılmış kitap ve makalelerin dışında, yüksek lisans ve doktora tezleri, İzmir'de yayınlanan gazete ve dergiler, arşiv kaynakları ile sözlü kaynaklardan yararlanılmaya çalışılmıştır. Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivleri ile Sağlık Bakanlığı Arşivi'nden yararlanılmış, bu konuda katkı sağlayacağı aşikar olan Kızılay Arşivi'nden ise bütün gayretlerimize rağmen çalışma izni verilmediğinden yararlanılamamıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Sıhhiye Nezaretine ait evrakların henüz tasnifinin bitmemiş olması, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde çalışmamızla ilgili çok az bilgi bulunması, Sağlık Bakanlığı Arşivi'nde ise daha çok son yirmi yıla ilişkin belgelerin yer alması, bilgilere ulaşmamızı zorlaştırmıştır. Evrakların belirli bir süreden sonra imha edilmesi, kurum arşivciliğinin henüz yeterince gelişmemiş olması nedeniyle, İzmir Sağlık Müdürlüğü ile hastahanelerin arşivlerinde yaptığımız çalışma neticesinde tez konumuzla ilgili belge bulunamamıştır. Ancak Sağlık Bakanlığı Arşivi'nde yaptığımız çalışmalar sırasında, çalıştığımız döneme ilişkin doktor ve eczacı diplomalarının kaydedildiği defterlerin tespit edilmesi işimizi bir hayli kolaylaştırmıştır. Arşiv kaynakları dışında eksik kalan bilgileri tamamlamak amacıyla, 1920-1938 döneminde İzmir'de yayınlanan gazete ve tıp dergileri taranmış, buralardan elde edilen verilere dayanarak sözlü kaynaklara başvurulmuştur. Yazılı kaynaklar yeterli olmadığı için, özellikle İzmir eczahanelerine ait bilgilerin büyük bir kısmı, sözlü kaynaklara dayandırılarak verilmiştir.

Bu çalışmamızdaki temel amaç, İzmir'in sağlık tarihi hakkında ulaşabildiğimiz bütün bilgi kırıntılarını değerlendirerek, bizden sonraki araştırmacılara bir iz oluşturmaktır. Bu bağlamda en büyük dileğimiz, İzmir tarihi içerisinde eksik kalan sağlık konularına daha fazla önem verilmesi ve bu alanda daha fazla çalışmanın yapılmasıdır.

Çalışmalarımda bana zaman ve emek harcayan tez danışmanım Prof. Dr. Ahmet Özgiray'a, tez konumun belirlenmesinde ve çalışmalarımın yönlendirilmesinde desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Ali Haydar Bayat ve Prof. Dr. Tuncer Baykara'ya, yorucu çalışmalarım sırasında bana her türlü maddi ve manevi desteği esirgemeyen eşime ve çocuklarıma teşekkür ederim. Araştırmalarıma sözlü bilgileri ile katkı sağlayan, gerek hafızalarındaki bilgileri gerekse de aile arşivlerini benimle paylaşan değerli insanlara, Yunanca çevirilerde yardımını esirgemeyen Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsünde görev yapan Öğretim Görevlisi Nazan Çakmak Özatay'a, sağladıkları kolaylıklardan dolayı İzmir Milli Kütüphane çalışanlarına, Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivi ile Sağlık Bakanlığı Arşivi çalışanlarına ayrıca teşekkürü bir borç bilirim.

Mehmet KARAYAMAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ IV
İÇİNDEKİLER VI
KISALTMALAR IX
TABLO DİZİNİ X
GİRİŞ 1
A- OSMANLI DEVLETİ'NDE SAĞLIK ÖRGÜTLENMESİ 1
1- Karantina İdaresinin Kurulması 2
2- Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye 2
3- Osmanlı Devleti'nde Sağlık Alanındaki Taşra Örgütlenmesi 5
B- İŞGAL DÖNEMİ İZMİR'İNDE SAĞLIK HİZMETLERİ 9
C- CUMHURİYET DÖNEMİ SAĞLIK ÖRGÜTLENMESİ VE İZLENEN SAĞLIK POLİTİKALARI 14

I.BÖLÜM

İZMİR'DE SAĞLIK HİZMETİ VEREN KURULUŞLAR

A- SIHHİYE MÜDÜRLÜĞÜ 20
1- Sıhhiye Müfettişleri ve Sıhhiye Müdürleri 21
2- İzmir Sağlık Müdürlüğü Olarak Kullanılan Binalar 29
B- SIHHİYE KOMİSYONLARI 31
C- BELEDİYENİN SUNDUĞU SAĞLIK HİZMETLERİ 33
D- HASTAHANELER 37
1- 1922 Yılına Kadar Faaliyet Gösteren Azınlık Hastahaneleri 38
2- 1922 Yılından Sonra Faaliyetlerine Devam Eden Azınlık Hastahaneleri 49
a. Katolik (Saint Antoine) Hastahanesi 49
b. Fransız Hastahanesi 59
c. Musevi Hastahanesi 63
3- Türklere Ait Hastahaneler: 69
a. Askeri Hastahane 69
b. Gurebayı Müslimin (Memleket/Devlet) Hastahanesi 77
c. Emraz-ı Zühreviye (Eşrefpaşa) Hastahanesi 97
d. Emraz-ı Sariye ve İstilaiye (Göğüs Hastalıkları) Hastahanesi 104
4- Özel Hastahaneler 109
E- ECZAHANELER 116
1- İzmir'de Eczacılık 118
2- İzmir Eczahanelerinden Bazıları 122
3- Ecza ve Baharat Depoları 142
F- LABORATUARLAR 144
1- Hıfzıssıhha ve Bakteriyolojihane 144
2- Özel Laboratuarlar 147

II.BÖLÜM
İZMİR'DE BULAŞICI HASTALIKLAR VE MÜCADELE

A- BULAŞICI HASTALIKLAR 151
1- Çiçek 151
2- Frengi 155
3- Grip 163
4- Kolera 164
5- Kuduz 166
6- Sıtma 168
7- Tifo 174
9- Verem 178
B- BULAŞICI HASTALIKLARLA MÜCADELE 182
1- Karantina 183
2- İzmir Veremle Mücadele Cemiyeti 185
3- Tebhirhane ve Tecrithane 191
4- İzmir Kanserle Mücadele Birliği 193
5- Sıhhat Müzesi 193

III. BÖLÜM
TOPLUM SAĞLIĞINI KORUMAYA YÖNELİK UYGULAMALAR

A- SAĞLIKLI İÇME SUYUNUN TEMİN EDİLMESİ 195
1- Vezir ve Osman Ağa Suyu 195
2- Halkapınar Suyu 202
3- Karşıyaka Yamanlar Suyu 207
4- Şaşal Suyu 210
5- Umumi Çeşmeler 212
B- KANALİZASYON 213
C- ŞEHRİN TEMİZLİĞİ 215
D- HAYVAN SAĞLIĞI 219
E- MEZBAHANENİN İSLAHI 222
F- MEZARLIKLAR 226
1- Türklere Ait Mezarlıklar 226
2- Gayrimüslimlere Ait Mezarlıklar 229

IV. BÖLÜM

SAĞLIK ALANINDA FAALİYET GÖSTEREN HAYIR CEMİYETLERİ

A- DARÜLACEZE 233
C- HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ 236
1- İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Kuruluşu 238
2- İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyeti Tarafından Açılan Dispanserler 242
C- HİMAYE-İ ETFAL CEMİYETİ 247
D- ÇOCUK YUVASI 252
E- ISLAHHANE 258
F- SAĞIR VE DİLSİZLER MEKTEBİ 260
F- DİĞERLERİ 264

V. BÖLÜM

SAĞLIK PERSONELİ VE MESLEK ÖRGÜTLERİ

A- SAĞLIK PERSONELİ 265
1- Doktorlar 265
2- Ebeler 297
3- Sağlık Memurları 300
B- MESLEK ÖRGÜTLERİ 302
1- Tabipler Cemiyeti 302
2- Diş Tabipleri Cemiyeti 306
3- Eczacılar Cemiyeti 307

KAYNAKLAR 316

EKLER 334

ÖZGEÇMİŞ 373

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU 374

TEZİN ÖZETİ 376

KISALTMALAR

A.DVN.DVE.	: Düvel-i Ecnebiye Defteri
a. g. e.	: Adı geçen eser
a. g. m.	: Adı geçen makale
a. g. t.	: Adı geçen tez
A. İ. T. T. Ens.	: Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
A. MKT. MHM.	: Sadaret Mektubî Kalemi Mühimme Kalemi (Odası) Belgeleri
A. MKT. MVL.	: Sadaret Mektubî Kalemi Meclis-i Vâlâ Riyaseti Belgeleri
A. MKT. NZD.	: Sadaret Mektubî Kalemi Nezaret ve Devair Yazışmalarına Ait Belgeler
B.C.A.	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
bkz.	: Bakınız
B.O.A.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
bst.	: Basım tarihi
bsy.	: Basım yeri
c.	: Cilt
C. AS.	: Cevdet-i Askeriye Tasnifi
C. SH.	: Cevdet-i Sıhhiye
Çev.	: Çeviren
D. E. Ü.	: Dokuz Eylül Üniversitesi
DH.	: Dahiliye Nezareti
DH. İD.	: İdari Kısım Belgeleri
DH. KMS.	: Kalem-i Mahsus Müdüriyeti Belgeleri
DH. MB. HPS.	: Dahiliye Nezareti Mebani-i Emiriyye ve Hapishaneler Müdüriyeti
DH. MUİ.	: Muhaberât-ı Umumiye İdaresi Belgeleri
DH. UMVM.	: Umur-ı Mahalliye ve Vilayat Müdüriyeti Belgeleri
E. Ü.	: Ege Üniversitesi
HR. MKT.	: Mektubî Kalemi Belgeleri
İ. Ü.	: İstanbul Üniversitesi
İBMZD	: İzmir Belediye Meclisi Zabıtname Defteri.
MV.	: Meclis-i Vükelâ Mazbataları
PRO. F. O.	: Public Record Office, Foreign Office
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
S. İ. M. V. Yay.	: Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti
S. S. Y. B.	: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı
T. B. M. M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T. T. K.	: Türk Tarih Kurumu
T.O.D.A.İ.E.	: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
Y. PRK. BŞK.	: Yıldız Perakende Mabeyn Baş Kitabeti
Y. PRK. DH.	: Yıldız Perakende Dahiliye Nezareti
Y. PRK. SH.	: Yıldız Perakende Sıhhiye
Y. PRK. TKM.	: Yıldız Parekende Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği
Y. PRK. UM.	: Yıldız Parekende Umumi
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan

TABLO DİZİNİ

		Sayfa
TabloI -1:	Saint Antoine Katolik Hastahanesine Müracaat Edenlerin Din ve Milliyetlerine Göre Dağılımı (1901-1919)	58
Tablo I-2:	İzmir Memleket Hastahanesi Faaliyeti (1926-1940)	96
Tablo I-3:	İzmir Vilayet İstatistiklerine Göre Eşrefpaşa Hastahanesinin Faaliyetleri (1929-1935)	103
Tablo I-4:	İzmir Emraz-ı Sariye ve İslaiye Hastahanesinin 1924-1938 Yılları Arasındaki Mesaisi	109
Tablo I-5:	Sağlık Bakanlığı Arşivinde Yer Alan "*Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Diploma Kitabetine Aid Diploma Defteri*"ne Göre İzmirli Eczacılar	140
Tablo II-1:	1925-1932 Yılları Arasında Yapılan Çiçek Aşısı Miktarı	153
Tablo II-2:	Çiçek Vakalarının Önemli Yıllara Göre Dağılımı (1925-1940)	153
Tablo II-3:	Aydın Vilayeti Dahilinde 1890 Yılında Yapılan Çiçek Aşısı Miktarı	154
Tablo II-4:	Frengi ile Mücadele Ekipleri ve Frengi Hastalığına İlişkin Kayıtlara Göre Türkiye Genelinde ve İzmir'de Görülen Frengi Vakaları (1936-1948)	158
Tablo II-5:	İzmir Vilayet İstatistiklerine Göre Kuduz Tedavi Merkezinin Faaliyetleri (1929-1935)	168
Tablo II-6:	İzmir'de Veremden Ölümler (1893-1906)	180
Tablo II-7:	1931 Yılında Muhtelif Vilayet Merkezlerinde Binde Ölüm Nispeti	183
Tablo IV-1:	Hilal-i Ahmer Cemiyetine Bağlı İkiçeşmelik Dispanserinin Faaliyeti (1929-1931)	245
Tablo IV-2:	Hilal-i Ahmer Cemiyetine bağlı Karşıyaka Dispanserinin faaliyeti (1929-1931)	246
Tablo IV-3:	İzmir Sağır Dilsiz ve Körler Müessesinin 10 Yıllık (1923-1932) Mesaisi	261
Tablo V-1:	Sağlık Bakanlığının Arşivinde Bulunan "*Dr. 11 2501-2750 ve 1327 Numaralı Doktor Diplomaları Kayıt Defteri*"ne Göre İzmir'de Görev Yapan Doktorlar	291
Tablo V-2:	1930'lu Yıllarda İzmir'de Görev Yapan Diş Doktorları	297
Tablo V-3:	1930'lu Yıllarda İzmir'de Görev Yapan Ebeler	299
Tablo V-4:	Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletine Bağlı Sağlık Personeli (1928-1940)	302
Tablo V-5:	İzmir Vilayeti İstatistiklerine Göre İzmir Merkez ve İlçelerde Sıhhhat ve İctimai Muavenet Müdürlüğüne Bağlı Olarak Görev Yapan Sağlık Personeli	302

GİRİŞ

A- OSMANLI DEVLETİ'NDE SAĞLIK ÖRGÜTLENMESİ

Osmanlı Devleti'nde var olan Hekimbaşılık görevini Selçuklular'da "*Melik-el Hükema*" olarak bilinen saray görevlileri yapmaktaydı. Selçuklu Devleti yöneticileri halkın sağlığı ile yakından ilgilenmişler ve Anadolu'da bir çok sağlık tesisi inşa etmişlerdir. Kervansaraylar aynı zamanda sağlık hizmetlerinin verildiği yerlerden biri durumundaydı. Sağlık kurumları, devlet teşvikiyle kurulan vakıflar aracılığı ile kurulup yaşatılmıştır. Selçuklular Devrinde Kayseri'de I. Gıyaseddin Keyhüsrev Tıp Mektebi, Gevheri Nesibe Sultan Darü'ş-şifası, Sivas'ta I. Keykavus Hastahanesi ve Tıp Mektebi, Konya, Aksaray, Erzurum, Erzincan'da birer hastahane açılmıştır.

Osmanlı Dönemine gelince, Fatih Sultan Mehmet Döneminde pozitif bilimlere verilen önem tıp ilminin de gelişmesine neden olmuştur. Bilime ve alimlere verilen önem ve Medaris-i Semaniye'nin kuruluşu, Dar'üş-şifa'nın açılması, içerisinde tıp kitaplarını da barındıran zengin bir kütüphanenin oluşturulması, Kudbeddin, Cerrahnameyi İlhani adlı kitabın yazarı olan Sabuncuoğlu Şerefeddin, Altıncızade, Arap Hekim gibi ünlü hekimlerin yetişmesi tıp ilminin ilerlemesini sağlamıştır. Fatih Sultan Mehmet döneminde sarayda görevli yabancı hekimlerin sayılarında da artış olmuş, saray hekimleri vergiden muaf tutulmuşlardır. Saray hekimleri arasında en fazla Yahudi hekimler bulunmaktaydı.

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde yaşanan Batılılaşma hamleleri her alanda olduğu gibi tıp alanında da kendini göstermiş, Batılı tarzda eğitim veren tıp okulları açılmıştır. 1827 yılında Tıbhane ve Cerrahhane, 1867'de açılan Mülki Tıbbiye gibi okullar yeni tıp bilgilerinin öğrenilmesinde etkili olmuştur. Taş basma olarak çıkartılan Vekaye-i Tıbbiye 1849 yılında itibaren yayınlanmaya başlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde idari örgütlenmenin saray merkezli ve askeri olmasına bağlı olarak devlet eliyle yürütülen sağlık hizmetleri de daha çok saraya ve orduya yönelik olmuştur. Devlet tarafından sunulan sağlık hizmetlerini düzenleyen kurumların başında "*Hekimbaşılık*" kurumu gelmekteydi. Geniş halk kitleleri genellikle serbest çalışan, tabip ve cerrahlardan ücret karşılığında sağlık hizmeti almıştır. Bunun yanında kimsesiz ve yoksul insanlar için kurulan hastahane ve şifa evleri ile askeri tabipler ve özel nitelikli vakıflarca da bir kısım sağlık hizmetleri verilmiştir. Hem hayır amacıyla kurulan sağlık kurumları hem de devlet tarafından sunulan sağlık hizmetleri büyük kentlerle sınırlı kalmıştır. Geniş halk kitlelerini kapsayacak sağlık ve sosyal hizmetler konusu, XIX. yüzyılın sonlarına gelinceye kadar devletin asli görevleri arasında sayılmamıştır[1].

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde sağlık alanında en yetkili kişi hekimbaşılar idi. Hekimbaşıları 1844'ten sonra "*Ser Tabib-i Hazret-i Şehriyari*" adıyla anılmış olup, hükümdar ve ailesinin özel hekimliği yanında, bakanlar kuruluna dahil olmadığı halde, sağlık bakanı gibi bütün hekimlerin başı olarak saray ve devletin sağlık işlerini yürütmekteydi[2]. Görevleri arasında, tabip, cerrah ve diğer sağlık personelinin

---

[1] Recep Akdur, "*Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de Sağlık Politikaları*", **Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış Uluslararası Kongresi**, c. II, İstanbul, 1999, s. 392.

[2] Ali Haydar Bayat, **Osmanlı Devletinde Hekimbaşılık Kurumu ve Hekimbaşılar**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını, 1999, s. 3.

atanma, terfi, yer değiştirme, işten el çektirme, mütevelli heyeti tarafından önerilen hastahane personelini onaylamak gibi işler vardı. Hekimbaşılar aynı zamanda ordunun ilaç ve gereçlerinin sağlanmasından da sorumlu idiler.

XIX.yüzyılda Osmanlı Devleti'ndeki Batılılaşma hamlelerinden Hekimbaşılık kurumu da etkilenmiştir. Hekimbaşı tarafından yürütülen sağlık işleri, 1838 yılında kurulan Karantina İdaresi'ne geçmiştir. Hekimbaşılık unvanı, Sultan Abdülmecid tarafından 17 Nisan 1850 tarihli ferman ile kaldırılmıştır[3]. Hekimbaşılığın kaldırılmasından sonra yetkileri 1850'de kurulan Mekteb-i Tıbbiye Nezaretine devredilmiştir.

1- Karantina İdaresinin Kurulması

1821 yılında Hindistan'da başlayıp Doğu-Akdeniz'e ve İstanbul'a kadar yayılan kolera salgının ardından Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi, bir risale hazırlayarak halkı bilgilendirmeye çalışmıştır. Bunun üzerine İstinye'de ve 1835'de de Çanakkale'de geçici olarak karantina uygulanmıştır. 1837 yılında yaşanan kolera salgını nedeniyle, halk dilinde "*Meclis-i Tahaffuz*" olarak bilinen "*Meclis-i Umur-ı Sıhhiye*" kurulmuştur. 1840 yılında İstanbul'daki sefaretlerin temsilcilerinin de katıldığı bu meclis, vilayetlerdeki benzer topluluklardan ayrılmak için "*Karantina Meclis-i Âlisi*" ismini almıştır. Tophane Müşirliği, Ticaret Nazırlığı, Hariciye Nazırlığı ve son olarak da 1914 yılından itibaren Dahiliye ve Sıhhiye Nezareti emrinde çalışan Mecliste, Türklerden bir ikinci reis, altı aza ve bir katip ile Karantina Müfettiş-i Umumisi ile iki muavin, ecnebilerden ise 13 temsilci bulunmaktaydı[4]. Karantina meclisinde zamanla yabancı uzman sayısı artmış ve bunlara yerleşme izni verilerek bazı haklar tanınmıştır. Bu ayrıcalıklar 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile ortadan kaldırılmıştır.

Meclis-i Umur-ı Sıhhiye (Karantina Meclisi)'nin görevleri arasında, karantina işleri ile ölülerin defni ve mezarlıklarla ilgili işler yer almaktaydı. Bünyesinde Sıhhiye Meclisi, Müfettiş-i Umumilik, Türkçe Tahrirat, Türkçe Evrak, Türkçe Muhasebe, Fransızca Tahrirat, Fransızca Evrak, Fransızca Muhasebe, Fransızca Memurîn, Fransızca Kontrol Kalemleri, Vezne, Vefiyat Odaları bölümlerini barındırmaktaydı. Karantina İdaresi Cumhuriyet Devrinde Hudut ve Sahiller Umum Müdürlüğü adıyla Sağlık Bakanlığı emrine geçmiştir.

2- Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye

1841 yılında Mekteb-i Fünun-ı Tıbbiye-i Şahâne ve daha sonra açılan Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye Meclisinin amacı, İstanbul'da ve taşrada bulunan hekim, eczacı, cerrah, aşıcı, ebelerin ellerindeki şahadetnâmeleri kontrol ederek onaylamak, şahadetnâmesi olmayanları da sınava tabi tutarak şahadetnâme vermekti[5].

Karantina Meclisinden sonra sağlık alanındaki ikinci adım "*Nezaret-i Tıbbiye-i Mülkiye*" ile "*Meclis-i Sıhhiye-i Umumiye*"nin kurulmasıdır. 1870'de 24 maddelik bir nizamname yayınlanarak, sivil sağlık işlerini yönetmek için, Mekteb-i Tıbbiye Nezaretine bağlı "*Nezaret-i Tıbbiye-i Mülkiye*" kuruldu. Bu nezaret bünyesinde "*Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye*" isminde bir heyet oluşturulmuştur. Heyet, bir başkan,

---

[3] Bayat, **a. g. e.**, s. 10.

[4] Bedi Şehsuvaroğlu, "*Devlet Sağlık Teşkilatında Teftişin Tarihçesi*", **Sağlık Dergisi**, c. 30, S. 3, 1956, s. 135.

[5] Rıza Tahsin, "*Osmanlı Teşkilat-ı Sıhhiyesinin Tarihçesi I*", **Sıhhiye Mecmuası**, S. 13, Yıl:1922, s. 22.

6'sı hekim, 2'si eczacı 9 üyeden oluşmaktaydı[6]. Bu kurulun görevleri arasında hekimlerin diplomalarını onaylamak, özlük işlerini yürütmek, vilayetlerdeki tabip ve eczacıları denetlemek, muayenehane ve eczahanelerin açılmasına izin vermek, bulaşıcı hastalıklarla savaşmak, tıp kanunlarını hazırlamak ve gureba hastahanelerine nezaret etmek bulunmaktaydı[7]. Toplantılarda oy sahibi olmamakla beraber, danışman olarak Tıbbiyenin 8. ve 9. sınıf öğrencilerinden yeteri kadar üye alınabilmekte idi. Heyetin haftada iki kez toplanacağı, hekim üyelerin toplantılara zorunlu olarak katılacaklarına dair nizamnameye hüküm konmuştur.[8] Cemiyet, Mekteb-i Tıbbiye Nezaretine bağlı olduğundan personel ihtiyacı Mekteb-i Tıbbiyeden karşılanmıştır. Fakat birtakım siyasi endişelerle bu teşekküle gereği kadar önem verilmemiş ve Meşrutiyetin ilanına kadar pek varlık gösterememiştir.[9]

1899 yılında Mekatib-i Askeriye Nezaretinin isteği ile Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiyenin ismi Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiyeye dönüştürülmüştür. 1906 yılında Umum Mekatib-i Askeriye Nezareti tarafından 4 ay kapatılan Cemiyet, daha sonra lağvedilmiştir. İşlerin aksamaması için Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye Nezareti, işleri Umum Mekatib-i Askeriye Nezaretine bağlamıştır.[10] Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye vazifesini yapmak ve haftada üç gün toplanmak üzere, 24 Eylül 1906 tarihinde "*Meclis-i Maarif-i Tıbbiye*" açılmıştır[11].

1882 yılında kurulan "*Meclis-i Sıhhiye-i Umumiye*" ise Dahiliye Nezaretine bağlı olarak çalışmış ve memleket dahilinde bulaşıcı hastalıklarla mücadele, gıda ve ilaç kontrolü gibi işlere bakmıştır. İçerisinde Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye, Cemiyet-i Tıbbiye, Hıfzıssıhha-i Umumiye Müfettişliği, Eczahaneler Müfettişliği, Sıhhiye, Evrak, Sicil, Tahrirat Kalemleri ve Telkihhane Heyetini barındırmıştır.[12] 1908 yılında Meclis-i Sıhhiye-i Umumiye ve Nezaret-i Tıbbiye-i Mülkiye birleştirilerek *Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye* ismini almıştır[13]. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra mülkiye ve askeriye doktorları arasında anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Konu Şûrâ-yi Devlet'te ve Meclis-i Vükala'da tartışılmış ve sonunda Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Reisinin sağlık personelinin atanması konusunda Dahiliye Nezaretine bağlı olması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, Mecliste aza olan 12 doktorun 6'sının Mekatib-i Tıbbiye-i Askeriye'den, 6'sının da etibba-i mülkiyeden seçilmesi, eczacılıkla ilgili konulara bakmak üzere 2 eczacı aza bulunması kararlaştırılmıştır. Bu şekilde Haziran 1909 tarihinde 12 doktor, 2 eczacıdan oluşan Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye teşkil olunmuş, Divanyolu'nda

---

[6] Ali Gürsel, **Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları (1920-1960)**, Hacettepe Üniversitesi A. İ. İ. T. Ens., Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1998, s. 10.

[7] Rıza Tahsin, "*Osmanlı Teşkilat-ı...I*, s. 23.

[8] Necmettin Akyay, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sağlık Örgütleri ve Sosyal Kuruluşlar**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Toplum Hekimliği Enstitüsü Yayınları, No:22, 1982, s. 13.

[9] "*Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletinin 10 Yıllık Mesaisi*", **Sıhhi Mecmua, Fevkalade Nüshası**, c. 9, 1933, S. İ. M. V. Yay. s. 15.

[10] Rıza Tahsin, "*Osmanlı Teşkilat-ı Sıhhiyesinin Tarihçesi II*", **Sıhhiye Mecmuası**, S. 14, Yıl:1922, s. 47.

[11] Şehsuvaroğlu, "*Devlet Sağlık...*", s. 137.

[12] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Katalogları Rehberi**, Ankara, 1995, s.247.

[13] Muhittin Celal Duru, "*Sağlık İşleri Kurullarında ve Kurumlarında Gelişmeler*", **Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Dergisi**, c. 20, S. 121, 1946, s. 479.

bulunan Sultan Mahmut Türbesi karşısındaki, daha önce Hilal-i Ahmer Hanımları Merkez-i Umumisi olan binaya nakledilmiştir[14].

1912 yılında yeni bir sıhhiye teşkilatı kanunu hazırlamak üzere Dahiliye Nazırının başkanlığında bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyon, Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiyeden ve Karantina Meclisinden ikişer kişi, Etibba-i Mülkiye kadrosundan iki kişi, Harbiye Nezaretiden bir, serbest tabiplerden Mahmut Hakkı ile Rafet Hüsamettin Beyler, Tıp Fakültesi Reisi, Dahiliye Nezareti Hukuk Müşaviri Mümtaz Beylerden oluşuyordu. *"Teşkilat-ı Sıhhiye Komisyonu"* ismi verilen heyet tarafından 20 maddelik bir nizamname projesi hazırlanmıştır. Bu nizamnameye göre Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye kaldırılarak yerine Dahiliye Nezaretine bağlı Meclis-i Sıhhiye-i Umumiye ile yine Dahiliye Nezaretine bağlı etibba-i mülkiyeden oluşan *"Sıhhiye Müdüriyet-i Umumisi"* oluşturulmuştur[15]. İlk müdürlüğünü Dr. Besim Ömer Paşanın yaptığı Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiye'si, vazife ve teşkilat bakımından İtalya'da aynı ismi taşıyan kuruluşa benzemekteydi[16]. Sıhhiye teşkilatı kanuna göre Sıhhiye Müdüriyet-i Umumisine atanacak olan genel müdür ile ikinci müdürün hekim olması ve Dahiliye Nezareti tarafından önerilen kişiler arasından, padişah tarafından atanması gerekmekteydi[17].

12 Şubat 1328 / 25 Şubat 1913 tarihli Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Teşkilatına Dair Kanunun birinci maddesinde Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesinin kuruluş amacı şu şekilde izah edilmiştir: *"Mahall-i Osmanide sıhhat-i umumiye ve tababet-i adliye ve müessesat-ı sıhhiye ve eczahanelere nezaret ve memurin-i Sıhhiye-i azil ve nasb ve dahil-i memlekette icrayı sanat edecek etibba ile eczacı ve kabilelere (ebelere) ve dişçilere ve şuabat-ı saireyi tıbbiye mütehassıslarına ruhsat ita ve kavanin-i Sıhhiyeyi tanzim ve teftişat icra vesair bilcümle umur-ı tıbbiye ve alelumum mesail-i Sıhhiyeyi rüviyet-i vezaifi ile mükellef olmak üzere Dahiliye Nezaretine merbut bir Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi teşkil olunmuştur[18]"*.

Dahiliye Nazırı veya onun görevlendirdiği bir kişinin başkanlığında on beş günde bir toplanması gereken *"Meclis-i Sıhhiye-i Umumiye'de, azayı Osmaniden bir tabip, Harbiye ve Bahriye Nezaretleri Sıhhiye Reisleri, İstinaf Müdde-i Umumisi, Rüsumat Müdürü, Şehremini, Dahiliye Nezareti Hukuk Müşaviri, Ziraat Müdür-i Umumisi Ziraat Nezareti Baytar Müdür-i Umumisi, Sıhhiye Müdür-i Umumiyesi Laboratuar Müdürü, Şehremaneti Kimyahanesi Ser Kimyageri, Tıp Fakültesi Reisi, Müessese-i Tıbbiye-i Adliye Müdürü, Nafıa Nezareti Sermühendisi, Evkaf Nezareti Heyet-i Fenniye Reisi, Maarif Nezaret-i Hıfzıssıhha Mekatibi Komisyonu Reisi, Şehremaneti Sıhhiye Müdürü ile iki hıfz-ı umumiye mütehassısı, iki emraz-ı istilaiye mütehassısı, bir fenn-i velade mütehassısı, bir emraz-ı efrenciye mütehassısı tabip ile bir eczacı ve meclis baş katibi[19]"* bulunmaktaydı.

Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiye'si bir meclis-i âliyi sıhhiye ile tababet-i adliye, hıfzıssıhha-i umumiye, istatistik, ispençiyar, sicil ve teftiş şubelerinden ve bir intihab-ı

---

[14] Rıza Tahsin, *"Osmanlı Teşkilat-ı...II"*, s. 48.
[15] **B.O.A.**, DH. İD. , 64-1/1, **B.O.A.**, MV. , 168/88.
[16] Bedi Şehsuvaroğlu, *"Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Tarihçesi"*, **Dirim**, c. 25, S. 7, 1950, s. 242.
[17] Koçak, Filiz, **Türkiye'de Sağlık Politikasının Gelişimi (1908-1950)**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1995, s.33.
[18] **B.O.A.**, DH. İD. , 64-1/1, **B.O.A.**, MV. , 168/88.
[19] **B.O.A.**, DH. İD. , 64-1/1, **B.O.A.**, MV. , 168/88.

memurin komisyonundan oluşmaktaydı. Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesinin taşra örgütlenmesi ise il ve ilçelerde sağlık müdürlükleri, sıhhiye müfettişlikleri, hükümet tabiplikleri ve vilayet sıhhiye meclislerinden ibaretti.[20] Daha önce İdare-i Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiyeye ait bulunan müesseselerden Bakteriyolojihane, Dâ'-ül-kelb Tedavihanesi, Telkihhane, Kimyahane, Küçük Sıhhiye Memurları Mektebi de Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesine bağlanmıştır[21]. 1920 yılı sonunda Şehremanetine bağlı olan Bimarhane ve İstanbul Vilayetine bağlı olan Şişli'deki Hamidiye Etfal Hastahanesi, Polis Müdüriyetine bağlı olan Emraz-ı Zühreviye Teşkilatı Müdüriyetiyle, Emraz-ı Zühreviye Hastahanesi, Sıhhiye Müdüriyet-i Umumisine bağlanmıştır[22].

28 Şubat 1331 / 12 Mart 1916 tarihli teşkilat kanunu ile Dahiliye Nezareti aynı zamanda Sıhhiye Nezareti ismini almıştır. Sıhhiye ve Hudud-ı Sıhhiye, Hicaz Sıhhiye Müdüriyeti bu nezarete bağlanmıştır.

3- Osmanlı Devleti'nde Sağlık Alanındaki Taşra Örgütlenmesi

Osmanlı Devleti'nde, II.Mahmut (1808-1839) tarafından 1826 yılında yönetsel yetkileri kaldırılıncaya kadar, kent ve kasabaların yönetiminden kadılar sorumlu idi. Kasabanın asayiş, temizlik işleri, halkın sağlıklı ve ucuz gıda temin etmesi, fiyatların denetimi, gıda maddelerinin denetimi gibi bütün belediye hizmetleri kadıların görevleri arasındaydı. Kadılara şehrin asayişi konusunda yardımcı olan Subaşıların görevleri arasında temizlik işlerine bakmak da vardı ve bu işi *Çöpçü Subaşısı* denilen kişiler yapardı. Bu kişiler belirli süreler için yapılan anlaşmalarla ücret karşılığı çalışırlar ve çöpleri satarlardı[23].

1826 yılında sonra belediye hizmetlerinin artması nedeniyle İhtisab Ağalığı kaldırılarak yerine İhtisab Nazırlığı kurulmuştur. Belediye hizmetleri 1849 yılına kadar bu şekilde yürütülmüştür.

Osmanlı Devleti'nde 1864 yılında idari yönetimde yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. 7 Kasım 1864 Tarihli Vilâyet Nizamnamesine göre Osmanlı Devleti'nin Avrupa toprakları 10 vilayet, 44 sancağa, Asya toprakları 16 vilayet ve 74 sancağa, Afrika toprakları 1 vilayet 5 sancağa ayrılmıştır. Fransız idarî sistemi esas alınarak yapılan düzenlemeler 22 Ocak 1871 tarihinde yayınlanan "*İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi*" ile yeniden formüle edilmiştir[24]. Valilerin yanında, maarif, nafıa müdürü, umur-ı hariciye müdürü, zaptiye kumandanı, baytar, sertabip, defterdar gibi memurlarla birlikte ahaliden Müslim ve Gayrimüslim ikişer üyeden oluşan "*Vilâyet İdare Meclisleri*" oluşturulmuştur.

İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi ile Sıhhiye Müfettişleri ve Memleket Tabiplikleri kurularak sağlık hizmetleri kazalara kadar yayılmıştır. Yeni düzenleme, devletin halk sağlığına verdiği önemin en büyük kanıtıdır. 20 maddelik nizamnamenin birinci maddesine göre İstanbul'da Şehremini, taşrada valiler Tıbbiye Nezareti ile yazışarak sınırları belirli ilçe, kent ve kasabalarda birer memleket tabibi, kent ve

---

[20] Hilmi Erginöz, "*Türkiye'de Sağlık İdaresi*", **Dünyada ve Türkiye'de 1850 Yılından Sonra Tıp Dallarındaki İlerlemelerin Tarihi**, İstanbul, 1988, s. 176.

[21] "*Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Teşkilatına Dair Kanun-u Muvakkat*", **Sıhhiye Mecmuası**, Yıl:1, S. 1, Dersaadet, Matbaa-ı Osmaniye, 1329 (1913), s. 4.

[22] Rıza Tahsin, "*Osmanlı Teşkilat-ı ...II*", s. 50.

[23] Akyay, **a. g. e.**, s. 8.

[24] İlber Ortaylı, **Türkiye İdare Tarihi**, Ankara, TODAİE Yayını, 1979, s. 290.

kasabanın büyüklüğü dikkate alınarak, gerektiğinde memleket tabip muavini bulunduracaklardı. Halka ücretsiz sağlık hizmeti verecek olan memleket tabipleri, memleket tabip muavinleri ve sıhhiye müfettişlerinin maaşları, yerel yönetimler ve belediyelerce ödenecekti[25].

Nizamnamenin 5. maddesinde memleket tabiplerinin görevleri şu şekilde izah edilmiştir; "*Memleket tabibi idare-i belediye tarafından tayin ve ilan olunan mahalde haftada iki defa meccânen marazayı muayene edecek ve o vakit gerek fakir ve gerek gani herkim kendini muayene ettirir ise onlardan hiçbir akçe kabul etmeyecektir.*"[26] Belediyelere bağlı olarak faaliyet gösteren ve Belediye Meclislerinin doğal üyesi sayılan memleket tabipleri, ayrıca her dokuz ayda bir bulundukları mahalin sıhhi durumu hakkında Tıbbiye-i Mülkiyeye rapor göndermekle yükümlü idiler.

4 Nisan 1304 / 16 Nisan 1888 tarihinde yayınlanan "*Memleket Etibbası ve Eczacıları Hakkında Nizamname*"ye göre Kaza, Liva, Vilayet Tabibi ve Sıhhiye Müfettişi şeklinde derecelendirilen Memleket Tabiplerine atandıkları yerde, beş yıl çalışma mecburiyeti getirilmiştir[27]. Nizamnameye göre kaza doktorlarının aylık 600 kuruş, liva doktorlarının aylık 800 kuruş, vilayet doktorlarının 1200 kuruş, sıhhiye müfettişlerinin ise 2 000 kuruş maaş almaları öngörülmüştür.[28] 1912 yılında çıkarılan "Vilayet-i İdare-i Sıhhiye Nizamnamesi" ile memleket tabibi unvanı kaldırılarak yerine hükümet tabibi unvanı getirilmiştir[29].

Memleket Etibbası ve Eczacıları Hakkında Nizamname'nin 22-23. maddelerinde Memleket Eczacıları hakkında da bilgi verilmektedir. Kaza, Liva ve Vilayet Eczacılığı şeklinde sınıflandırılan Memleket Eczacıları, belediyeye bağlı olacaklardı. Ayrıca kasaba ve kentlerde belediyelerin birer eczahane açmaları da karara bağlanmıştır. Nizamname, yurt içinde sağlık hizmetlerinin hükümet eli ile etkili bir şekilde yürütülmesi yönünde atılan ilk adım olması bakımından önemlidir[30].

Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Meclisi tarafından çıkarılan 31 Ağustos 1325 / 13 Eylül 1909 tarihli "*Sıhhiye Müfettişlerine ve Etibba-i Belediyeye Ait Vezaife Dair Nizamname*" ile Sıhhiye Müfettişleri ile belediye tabiplerinin görevleri yeniden düzenlenmiştir. Nizamnamemin giriş kısmında, sıhhiye müfettişleri ve belediye tabiplerinin görevleri şu şekilde ifade edilmiştir; "*Sıhhiye müfettişleri ile etibba-i belediye, memleketimizin ahval-i sıhhiyesini tahkik, anasır-ı Osmaniyeyi mahv ve tahrip eden esbab-ı emraz-ı mütalaa ve izale, tevellüdatın bir suret-i tabi'yede devamını ve selamet ve ekseriyetini temin, vefiyat ile tevellüdat arasında muvazeneti tetkik vazifesiyle mükelleftir*" [31].

1912 yılında sağlık müdürlükleri kuruluncaya kadar, taşradaki sağlık işlerinden sıhhiye müfettişleri sorumluydu. Sıhhiye Müfettişleri, illerde valiye, livalarda mutasarrıfa, kazalarda kaymakama bağlı olup, mahalli sıhhiye meclislerinin doğal üyesi

---

[25] Kathryn Linnea Kranzler, **Health Services in The Late Otoman Empire (1827-1914)**, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1991, S. 86.

[26] "*İdare-i Umumiye-i Tıbbiye Nizamnamesi*", **T. C. Sicilli Kavanini**, c. 11, İstanbul, 1935, s. 76.

[27] "*Memleket Etibbası ve Eczacıları Hakkında Nizamname*", **T. C. Sicilli Kavanini**, c. 11, İstanbul, 1935, s. 305.

[28] Kranzler, **a. g. t.**, s. 87.

[29] Gürsel, **a. g. t.**, s. 55.

[30] Gürsel, **a. g. t.**, s. 11.

[31] **Sıhhiye Müfettişlerine ve Etibba-i Belediyeye Ait Vezaif**, Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Mukarrerat ve Neşriyatından, bst. ve bsy. yok, s. 4.

idiler. Sıhhiye Müfettişlerinin görevlerinin başında, bulundukları bölgenin sıhhi durumunu incelemek ve gerekli tedbiri almak, adliye ve mülkiyeye ait sağlık işlerine bakmak, devlet dairelerinden gelecek dilekçelere cevap vermek, vilayet dahilinde görevli sıhhiye memurlarını denetlemek, diplomasız çalışan, doktor, eczacı, aşıcılar vb. meslek erbabına engel olmak, haklarında kanuni işlem yapmak, salgın hastalık görüldüğünde hemen gerekli tedbirleri almak ve ilgili makamlara bilgi vermek, frengi ile mücadele etmek, sağlık kurumlarını denetlemek, vilayet dahilindeki kasaba ve köyleri gezerek buraların sağlık durumları hakkında rapor yazmak, her yıl sonunda vilayetlerindeki doğum, ölüm ve bulaşıcı hastalıklara yakalananlarla ilgili istatistik bilgilerini hazırlamak, sene sonunda bu raporların özetlerini Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiyeye göndermek, vilayet sularını teftiş edip tahlillerini yapmak, okulları, eczahaneleri, hapishaneleri denetlemek, bulundukları vilayetin tıbbi topografyasını, haritasını hazırlamak, vilayetlerinde görev yapan resmi veya gayri resmi doktor, eczacı, ebe, aşıcıların isimlerini, diploma veya icazetnamelerinin tarih ve numaralarını içeren bir defter tutmak, halkı bulaşıcı hastalıklar konusunda aydınlatıcı yayınlar yapmak, amelelerin kaldıkları yerleri ve umumhaneleri denetlemek gibi işler gelmekteydi. Ayrıca Sıhhiye Müfettişleri kendilerinin başkanlık yaptığı, merkez belediye tabibinden, mülki ve askeri hastahane tabiplerinden ve serbest icrayı sanat eden bir memleket tabibinden ve belediye eczacısından ibaret bir heyet-i sıhhiye, bir komisyon teşkil edeceklerdi[32].

22 Ocak 1871 tarihinde yayınlanan "*İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi*" ile sıhhiye müfettişliklerin yanında bir de sıhhiye meclisleri oluşturulmuştur. İstanbul Vilayet Sıhhiye Meclisinde vali, belediye müdürü, sıhhi kuruluşlar reisi, sıhhiye müfettişi, ordu ve donanmadan birer hekim, iki serbest hekim, fen işleri müdürü, veteriner müfettişi, bir bakteriyolog ve bir eczacı bulunuyordu. Diğer vilayetlerde ise vali, sıhhiye müfettişi, hastahane baştabibi, fen işleri müdürü, belediye reisi, baytar müfettişi, askeriyeden, belediyeden ve serbest çalışan doktorlar arasından birer kişi, bir belediye veya serbest eczacıdan kurulu idi. Kazalardaki meclislerde de kaymakam, belediye hekimi, serbest hekim, belediye reisi, belediye veya serbest eczacı vardı.[33]

Mahalli Sıhhiye Meclislerinin vazifeleri arasında, suların sağlıklı bir şekilde şehre getirilmesini ve dağıtımını sağlamak ve denetlemek, suların tahlillerini yaptırmak, sağlığa uygun olmayan kuyu ve sarnıçların açılmasını önlemek, bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek amacıyla nüfusu 20.000'den fazla olan şehirlerin belediye idaresi tarafından, içinde etüv cihazını barındıran bir "*Tecrîdhane*" yapmasını sağlamak, nüfusu 10.000-15.000 olan şehirlerdeki belediyelerin formol cihazı ve pulverizatör temin etmelerini sağlamak, çiçek aşısını yapılmasını sağlamak, hastahane, okul, bimarhane gibi müesseseleri denetlemek, gureba ve belediye hastahanelerinin ve hizmet kalitelerinin artırılmasını temin etmek, çeşme, mezarlık, lağımların sağlık durumlarını denetlemek, han, otel, çarşı, pazar ve panayırları sağlık acısından denetlemek, konutların sıhhate uygun inşa edilmesini sağlamak, hayvan sağlığına dikkat etmek, yiyecek ve içeceklerin denetlenmesini sağlamak, emraz-ı sariye, doğum ve ölüm istatistiklerinin yapılmasını sağlamak, her vilayete ait bir sağlık haritası çıkarılmasını sağlamak, her yılın sonunda kendi vilayeti dahilindeki sağlık durumunu gösteren bir

---

[32] **Sıhhiye Müfettişlerine ...,** , s. 9.

[33] Feridun Frik, "*Osmanlı İmparatorluğunun Son Yıllarında Sağlık İşleri Yönetimi*", **Dirim**, c. 54, S. 9-10, 1979, s. 177; Naşit Baylav, **Eczacılık Tarihi**, İstanbul, 1968, s. 305.

raporu Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiyeye göndermek gibi işler yer almaktaydı[34].

1913 yılında yayınlanan Vilayet-i Umumiye-i Sıhhiye Nizamnamesi ile vilayet, liva ve kazalarda sıhhiye meclislerinin görevlerine devam etmesi sağlanmıştır. Meclisler, yerleşim yerinin, salgın ve bulaşıcı hastalık, çevre sağlığı ve genel sağlık sorunlarının görüşüldüğü, çözümün araştırıldığı, yetkili mevkilere iletildiği bir yer durumundaydı[35]. Sıhhiye Meclisleri Cumhuriyetin ilanından sonra 1930'da "*Hıfzıssıhha Meclisi*", 1960'da ise "*Sağlık Kurulu*" adını almıştır.

12 Şubat 1328 / 25 Şubat 1913 tarihli Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Teşkilatına Dair Kanun ile Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye kaldırılarak yerine Dahiliye nezaretine bağlı Meclis-i Sıhhiye-i Umumiye ile yine Dahiliye Nezaretine bağlı Etibba-i Mülkiyeden oluşan "*Sıhhiye Müdüriyet-i Umumisi*" oluşturulmuştur. Yeni düzenleme ile birlikte vilayetlerde sıhhiye müfettişliklerinin yerine "*Sıhhiye Müdürlükleri*"nin kurulması kararlaştırılmıştır.

1913 yılında çıkarılan "*Vilayat İdare-i Sıhhiye Nizamnamesi*"nin ikinci maddesinde sıhhiye müdürlerinin görevleri şöyle belirlenmiştir; "*Sıhhiye müdürü, vilayet umur-ı sıhhiyesinin mes'ûlüdür. Sıhhiye müdürü, Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesine merbut olmakla beraber, valiler, vilayet mesail-i sıhhiyesinde, kavanin ve nizamat ve talimat-ı sıhhiye ahkamına tevfiken, sıhhiye müdürlerini istihdam, her hangi bir mesele-i sıhhiyede, sıhhiye müdürünün mütalaasını istinsâf ederler*[36]".

Liva ve kazalardaki hükümet tabiplerinin âmiri durumunda olan sıhhiye müdürlerinin görevleri; Aşı talimatnamesine göre aşılama işlerinin sağlıklı yürütülmesini sağlamak, temizlik işlerini kontrol etmek, bulaşıcı hastalıklarla mücadele ve tecrithanelerin yapılmasını sağlamak, çocuk doğum ve ölümlerini takip etmek, bunlarla ilgili istatistikleri tutmak, mektep, hastahane, eczahane, darülaceze, bimarhane, han, otel, gıda imalatı yapan yerleri, fabrikaları vb. yerleri, belediyenin yaptığı temizlik işlerini denetlemek, sağlıkla ilgili kanunların uygulanmasını sağlamak, bulunduğu vilayette icrayı sanat eden doktor, ebe, eczacı vb. sağlık personelinin diplomalarını kontrol etmek, diplomasız çalışanlara engel olmak ve her yılın Şubat ayı sonu kadar yaptığı teftişlerin sonuçlarını bir rapor halinde Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesine göndermekti[37]. Sıhhiye müdürlerinden istenen vazife hekimlik değil idarecilik olup, ilin sağlık sorunlarını ve personelini denetlemek temel görevi idi.

Hükümet tabibinin görevleri ise bulundukları bölgenin doğum ve ölüm kayıtlarını içeren bir raporu üç ayda bir sıhhiye müdüriyetine göndermek, bulundukları bölgedeki eczacıları teftiş etmek, diplomasız olarak çalışan eczacı, doktor ve ebeleri takip ve tespit etmek, bunların cezalandırılmasını sağlamak, bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek, salgın durumunda hastaları muayene etmek, salgın hastalıkların kökünü kazımak.[38]

---

[34] "*Heyet-i Sıhhiye ve Meclis-i Sıhhiye-i Mahalliyenin Vezaifi*", **Sıhhiye Müfettişlerine Etibba-i Belediyeye Ait Vezaif**, Meclis-i Umur-u Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Mukarrerat ve Neşriyatından, bst ve bsy yok, s. 31-35.

[35] Erdem Aydın, "*Tanzimat ve Osmanlı Sağlık Hizmetleri*", **IV. Türk Tıp Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler**, Ankara, T. T. K. , 2003, s. 449.

[36] "*Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi...*, s. 7.

[37] "*Vilayet İdare-i Sıhhiye Nizamnamesi*", **Sıhhiye Mecmuası**, Yıl:1, S. 1, Dersaadet, Matbaa-ı Osmaniye, 1329 (1913), s. 6-8.

[38] **Ahenk**, 22 Mayıs 1913.

Vilayat İdare-i Sıhhiye Nizamnamesinin 19. maddesinde Vilayet Sıhhiye Meclisinin görevleri şu şekilde belirlenmiştir; "*Meclis-i Sıhhiyenin başlıca vazaifi: ahval-i sıhhiye-i mahalliyeyi mütalaa ve sekene-i mahalliyenin bahusus köylülerin, vezaif-i sıhhiyelerini tetkik ve esbab-ı ıslahını temin, nüfusun teksir ve takviyesi hususu ile iştigal, emraz-ı belediye ve müstevliyenin men-i zuhur ve sirayeti ve müessesat-ı sıhhiyenin tesis ve tevzi'i ve dâ'-ül-efrenc ve dahi merzâyı verem gibi illet-i müstevliyenin izalesi esbabını tahrir ve tayin, vilayet mecâlis-i sıhhiyesi mukarreratı makam-ı vilayetçe icra olunur. Liva ve kaza mecâlis-i sıhhiyesi mukarreratından, muhtaç-ı istizan olmayanlar mutasarrıf ve kaymakam tarafından icra ve muhtaç-ı istizan olanlar da vilayete işar olunur*"[39].

12 Şubat 1328 / 25 Şubat 1913 tarihli Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Teşkilatına Dair Kanuna göre Dahiliye Nezaretinin onayı alınarak atanacak olan sıhhiye müdürlerinin maaşı ile hükümet ve belediye doktorlarının maaşı yerel belediyeler tarafından karşılanacaktı. Daha sonra 14 Mart 1329 / 27 Mart 1913 tarihinde çıkarılan "*Vilayat Memurin-i Sıhhiyenin Suret-i Tayin ve Azillerine Dair Nizamname*" ile sağlık personelinin atanma, azil ve maaşları yeniden düzenlenmiştir. Nizamname ile sıhhiye müdürleri, hükümet etibbaları, müessesat-ı sıhhiye sertabip ve operatörleri, bimarhane, telkihhane, bakteriyolojihane, dâ'-ül-kelb, kimyahane memurin-i fenniye, seyyar sıhhi heyetlerin maaşları sıhhiye bütçesinden ödenmesine, memurların azilleri, terfileri, tayinlerinin de Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesinin yetkisinde olmasına karar verilmiştir.[40] Belediyelere, hastahane doktorları, eczacı, ebe, aşı memurları, tecrit memurları, sağlık alanında istihdam edilen müstahdemlerin maaşlarını ödeme görevi verildi. Göreve başlatma ve göreve son verme işlemleri ise görev yaptıkları vilayet makamının yetkisine bırakılmıştır.

B- İŞGAL DÖNEMİ İZMİR'İNDE SAĞLIK HİZMETLERİ

İzmir, I.Dünya Savaşı'nın sona erdiği yıllarda sık sık görülen veba ve kolera salgınlarıyla mücadele etmekteydi. İspanyol nezlesi, sıtma, verem, frengi, çiçek ve veba hastalığı en sık görülen hastalıkların başında geliyordu. Halka daha iyi sağlık hizmeti verebilmek ve salgınlarla mücadele etmek için İzmir şehri beş bölgeye ayrılmış ve her bölgeye bir muayenehane açılmıştır. Muayenehanelerin açıldığı yerler ve görevli doktorları şu şekilde idi: "*İkinci Kordon'da Avcılar Kulübü arkasındaki Sıhhiye Muayenehanesi, Gureba Hastahanesindeki daire-i mahsusadaki Sıhhiye Muayenehanesi ve İkiçeşmelik'deki Hilal-i Ahmer Muayenehanesinde, Dahiliye ve Hariciye Hastalıkları Doktoru Sertabip Mustafa Enver, Dahiliye Hastalıkları Doktoru Sıhhiye Müdürü Şükrü, Bakteriyolog Memduh, Şehri, Osman Beyler, Sinir Hastalıkları Doktoru Nazmi, Çocuk Hastalıkları Doktoru Memduh, Cerrahi Hastalıklar Doktoru Operatör Esat, Cemal, Nazmi Beyler, Göz Hastalıkları Doktoru Kemal Medhet Beyler görevlendirilmiştir. Reşadiye Muayenehanesinde Doktor Rahmi Bey ile Kabile (ebe) Fatma İkbal Hanım, Hamidiye Muayenehanesinde Doktor Mehmet Emin Bey ile Kabile Hikmet Hanım görevlendirilmiştir*"[41].

---

[39] "*Vilayet İdare-i...*, s. 11.

[40] "*Vilayet Memurin-i Sıhhiyenin Suret-i Tayin ve Azillerine Dair Nizamname*", **Sıhhiye Mecmuası**, Yıl:1, S. 1, Dersaadet, Matbaa-ı Osmaniye, 1329 (1913), s. 12.

[41] **Köylü**, 2 Nisan 1919.

Yunanlıların, İzmir şehrinin sağlık sorunlarıyla ilgilenmeleri işgalden önce başlamıştır. 1918 Aralığında İzmir'e gelen İtilaf Devletlerine ait donanma içerisinde iki Yunan savaş gemisi ve bir Kızılhaç gemisi vardı. 20 Ocak 1919 tarihinde Yunanlılara ait "*Amfitrini*" adlı hastahane gemisi Başhekimliğini Vasilis Çunukas'ın yaptığı bir Kızılhaç Heyetini İzmir'e getirmiştir. 12 doktor ve 15-20 hastabakıcıdan oluşan heyetin, Aya Fotini Kilisesi'ne giderek Metropoliti ziyaret etmesi ve sonrasında Rum Hastahanesine, Mavrudis'in de hazır bulunduğu bir törenle Yunan bayrağı çekerek yerleşmesi halkın tepkisine neden olmuştur. Bu heyeti "*Vatan Müessesesi*" adında kadınlı, erkekli ayrı bir Yunan heyeti takip etmiş ve Urla, Aydın, Manisa, Bergama ve Ayvalık Rum Fakirlerine imdat için yardım kolları tertip olunmuştur[42].

Sonraki günlerde Aya Yani Mahallesi'nde bir şube ve 14 Şubatta da bir bakteriyolojihane ve kimyahane açarak büyüyen Kızılhaç Heyeti Yunanistan'dan eleman ve malzeme yardımı almaktaydı. 18 Şubat günü limana demirleyen ve Yunan bayrağı taşıyan bir gemiden üç yüzden fazla Kızılhaç neferi ve sandıklar dolusu ecza malzemesi çıkmıştır. Ancak Türk kamuoyu, Yunan Kızılhaç Heyeti tarafından İzmir'e getirilen sandıklarda silah, bomba, ceket ve askeri kumaş bulunduğu, doktor ve hastabakıcı olarak İzmir'e çıkarılan personelin, Yunan ordusu subayı veya bölgeden kaçarak Yunanistan'da askerlik yapan yerli Rumlardan oluştuğunu belirterek, tepki göstermiştir[43]. Yunan Kızılhaçı'nın bütün vilayetlerde şubeler açarak genişlemeye çalışması Islahat Gazetesinde yer alan bir makalede "*Dindaşlarından sefalet ve hastalık yüzünden muhtaç-ı muavenet olanlara yardım etmek arzu-ı insaniyet pervanesiyle ...*" hareket ediyor gözüken Yunan Salib-i Ahmeri'nin asıl amacının bölgeye yayılmak olduğu belirtilerek şöyle devam edilmektedir: "*Kavm-i Yunan bu sevda peşinde tıknefes koşmakta iken öbür tarafta Millet-i Osmaniyede mevkii siyasiye ve ictimaiyesine gayet muzır gördüğü teşkilatı her ne pahasına olursa ise bozmak, esasından yıkmak üzere azimkar hareket etmeye ahd ve misak eyledi!*"[44].

Rum Hastahanesinde kendisine 50 yatak ayrılan Yunan Kızılhaç Heyeti, Ayatrifona, Ayanikolaki, Ayadimitri Mahallelerinde halkın ücretsiz olarak muayene olabileceği birer dispanser açacağını duyurmuştur[45]. Rum vatandaşlar tarafından Teresa Caddesi'nde Yardım Cemiyeti namına açılan Çocuk Hastahanesi, Çocuk Hastalıkları Mütehassısı Mösyö Laspadaryos tarafından idare edilmekte olup, gazeteye verilen ilanda, her millet ve dinden dahiliye, cildiye ve göz hastalarının kabul ve tedavi edildiği, hastalardan muayene ve ilaç parası alınmadığı belirtilmiştir[46]. Yunan Salib-i Ahmer Heyeti Baştabibi Dr. Vasilaki Çunukas'ın verdiği beyanata göre, heyetin İzmir'e gelerek işe başladığı, 21 Ocak 1919 tarihinden 30 Haziran 1920 tarihine kadar geçen sürede heyete ait hastahane ve dispanserlere 158.272 Rum, 17.869 Türk, 12.898 Musevi, 4.771 Ermeni, 2.546 Katolik, toplam 200.884 hasta müracaat etmiştir[47].

---

[42] Celal Bayar, **Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Giriş**, c. 5, İstanbul, 1967, s. 1611.

[43] Engin Berber, **Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı**, Ankara, Ayraç Yayınevi, 1997, s. 89; Bilge Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1974, s. 48; Türkmen Parlak, **Yunan Ege'ye Nasıl Geldi ?**, İzmir, 1982, s. 316; İzmir'e Yunan Salib-i Ahmer Cemiyeti tarafından getirilen hasta bakıcıların İzmirli oldukları ve bunların da meyhanelerde içki içip, Türklere hakaret ettiği nakledilmektedir. Bkz. **Köylü**, 12 Şubat 1918.

[44] "*Sıhhiye Teşkilatı İmiş!...*", **Islahat**, 2 Mart 1919.

[45] **Köylü**, 11 Şubat 1918

[46] **Islahat**, 13 Mayıs 1919.

[47] **Ahenk**, 20 Temmuz 1920.

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden sonra, Yunanlılar şehrin idari yapısını değiştirmemiştir. İzmir basınında yer alan haberlerde, memurların tamamının görevlerine devam edeceği, sadece üst düzeydeki memurlar için merkezden atama yapılacağını bildirilmiştir. Sevr Anlaşması'ndan sonra Yunanlılar İzmir'in idaresini tamamen kontrol altına alarak kendi memurlarını atamışlar, çok az sayıda Türk memur vazifesine devam edebilmiştir. İzmir'deki Yunan idaresinin biri askeri diğeri sivil olmak üzere iki kolu vardı. Askeri Yönetim olarak Yunan İşgal Komutanlığına bağlı Mevki Komutanlığı, İnzibat Askeri Komutanlığı, Topçu Komutanlığı, Askeri Hakimler Şubesi Müdürlüğü, Haberleşme, Telefon, Telgraf, İnşaat Daireleri, Sağlık ve Nakil Araçları Şube Müdürlükleri bulunmaktaydı.

Sivil yönetim ise 21 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'e gelen Giritli Aristide Sterghiades'in idaresi altındaydı. Sterghiades, Fevkalade Komiser unvanıyla göreve başlamıştır. Fevkalade Komiserliğe bağlı Dışişleri, Eğitim, Bayındırlık, Liman Gümrük, Ekonomi, Tazminat, İaşe, Muhacirler, Muhasebe, Mal Sandığı, Haberleşme, Tercüme, Hukuk Müşavirliği, Ziraat Bankası Şubeleri mevcuttu.[48] Sterghiades, bir yandan halkı sakinleştirmeye yönelik adımlar atarken diğer taraftan da kamu sağlığı konularına önem vererek, Müslüman sığınmacılar için bir dispanser açmıştır[49].

Sevr Antlaşması'nın imzalanması ile birlikte yönetimi tamamen devralan Yunan Yüksek Komiserliği, daha önce bünyesinde oluşturduğu yapılanmayı genişleterek tüm vilayete yaymıştır. Buna göre oluşturulan İzmir Yunan İdaresi içerisinde Kamu İşleri Müdürlüğü, Toplum Sağlığı ve Yardım ile Müslüman Hizmetleri Müdürlükleri de yer almıştır. Kamu İşleri Müdürlüğü bünyesinde ise İdari, Yol, Su, Liman İşleri, Mimarlık, Elektrik Mühendisliği ve Tahrirat Kalemleri bulunmaktaydı. Personel maaşları Yunan idaresi tarafından ödenen İzmir Belediye İdaresi de bu müdürlüğe bağlanmış ve yapacağı işlerde Kamu İşleri Müdürlüğü'ne bilgi vermesi zorunlu hale getirilmiştir[50].

Yunan Yüksek Komiserliği'ne bağlı Toplum Sağlığı Daire Müdürü G. Ksinupulos olup, Sıhhiye Müdürlüğünde Şükrü Bey, Sıhhiye Encümenliğinde ise Mithat Şükrü, Mustafa Enver, Cevdet, Şahap Sıtkı, Azra Beyler ile Yasin Efendi, Varoçin Efendi ve Kutuvalin Efendiler görevlerini sürdürmüşlerdir [51].

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesinden sonra, Hilal-i Ahmer Cemiyeti ve Askeri Hastahaneye Yunan idaresi tarafından el konulmuştur. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, bütün teşebbüslere rağmen işgal ettiği kurumları boşaltmayan Yunan idaresini Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyetine şikayet etmiştir[52]. İşgal sırasında sadece Askeri Hastahane ve Hilal-i Ahmer değil, eczahane ve muayenehaneler de yağmalanmıştır. Yunanlıların yaptıkları tahribat hakkında, 13.6.1919 Perşembe günü İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti tarafından hazırlanıp, Osmanlı Devleti adına sulhu imzalamak için görevlendirilmiş olan Tevfik Paşaya takdim edilen muhtıra suretinde, bilgi mevcuttur. Raporda; yağmalanan yerler arasında Karantina İdaresi, Şifa

---

[48] Kamil Su, **Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti,** Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 1981, s. 8.
[49] Henri Nahum, **İzmir Yahudileri,** İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s. 186.
[50] **Ahenk,** 4 Ocak 1920.
[51] **İzmir 1920, Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü,** Çev.: Engin Berber, İzmir, Akademi Kitapevi, 1998, s. 26.
[52] **İleri,** 11 Temmuz 1919.

Eczahanesi, Frenk Mahallesi'deki Ermeni Pasajı'ndaki Dişçi Mehmet Ali ve Doktor Nazifi Şerif, Doktor Fuat Cevdet Beylerin klinikleri de belirtilmiştir[53].

Anadolu'yu işgal eden Yunan Ordusu çeşitli sağlık sorunlarıyla karşı karşıya idi. Bunların başında 1919 yılı yaz aylarında etkisini arttıran veba salgını gelmekteydi[54]. Mart-Ağustos 1919 ayları arasında İzmir'de ateşli nöbete yakalanan 12 kişiden 2'si, tifoya yakalanan 21 kişiden 14'ü, lekeli hummaya yakalanan 131 kişiden 25'i, çiçek hastalığına yakalanan 22 kişiden 8'i, vebaya yakalanan 19 kişiden 6'sının ölmesi[55] Yunanlıları kaygılandırmış ve hastalıklara karşı mücadeleye geçmesine neden olmuştur. Yunan jandarması bulaşıcı hastalıklarla mücadele için İkiçeşmelik'ten Mezarlıkbaşı'na kadar olan dükkan ve mağazaları denetleyerek buraların kireç ile badana yapılmasını sağlamıştır.[56] Hastalıklarla mücadele için aşılama işlerine önem verilmiş, Başdurak, Arapfırını, Beylerbeyi Sokağı, Damlacık, Uzunyol civarındaki halka ücretsiz veba aşısı yapılmıştır.[57] Yunan Fevkalade Komiserliği tarafından çiçek hastalığına karşı yürütülen aşılama işleri için, mevcut aşı merkezlerinin dışında, Ayatrifona Mahallesi'ndeki Yunan Fevkalade Komiserliği Dispanseri, İkinci Kordon'da bulunan Yunan Karantina Dairesi ile Karantina Mahallesi'nde bulunan Askeri Hastahane tahsis edilmiştir[58]. II. Kordon'daki Avcı Kulübü arkasında Temmuz ayında açılan "*Sıhhiye Muayenehanesi*", Ağustos 1919'da Sporting Kulüp arkasındaki 12 numaralı haneye taşınmıştır. Muayenehaneye Temmuz ayı içerisinde, 40'ı İslam, 19'u Rum, 16'sı Musevi, 20'si Ermeni ve 7'si ecnebi olmak üzere toplam 73 hasta müracaat etmiş, hastaların tedavileri ücretsiz olarak yapılmıştır[59].

Salgın hastalıkları önlemek amacıyla Vilayet Makamı da devreye girerek gazetelere bir ilan vermiştir. İlanda, bütün esnaftan temizliğe dikkat etmeleri, süprüntüleri sönmemiş kireçle karıştırarak atmaları, taş ve tahta zeminleri haftada iki defa temizlemeleri, zehir ve kapan kullanarak fareleri öldürmeleri, aksi halde bunları yapmayanların yasal cezalara çarptırılacağı bildirilmiştir.[60] Sıhhiye Müdürünün başkanlığında Hükümet binasında toplanan Vilayet Sıhhiye Komisyonu da alınması gereken tedbirleri belirlemiştir. Karantina süresinin bir ay gibi uzun bir süre olması, tecrit altına alınanlara yeterince yardım yapılmaması nedeniyle halkın hastalığı ihbar etmekten kaçındığı belirtilmiş, çözüm olarak da hastalığa yakalananların "*hastalık geçinceye kadar*" karantinaya alınması kararlaştırılmıştır[61]. Temmuz ayında veba ve çiçek hastalığında artış görülmesi nedeniyle, Sıhhiye Müdüriyeti, İkiçeşmelik ve Selvilimescit Karakolları ile Mortakye Kilisesi ve Salepçioğlu Camii'nde oluşturduğu aşı istasyonlarında isteyenleri ücretsiz olarak aşılamaya başlamıştır. Havaların soğumaya başladığı Kasım ayından itibaren, özellikle çiçekten kaynaklanan ölümlerin artması üzerine Sıhhiye Müdüriyeti, 15 aşı memuru ve doktorlardan oluşan tüm

---

[53] **Belgelerle Yunan Mezalimi**, Yay. Haz.: Zekeriya Türkmen, Ankara, 2000, s. 94.

[54] İzmir'de veba hastalığı görüldüğünden, İstanbul'daki Meclis-i Umur-u Sıhhiye tarafından alınan karar doğrultusunda, Bandırma üzerinden İstanbul'a gelecek olan yolcuların tamamına tıbbi muayene ve karantina tatbik edilmeye başlanmıştır. Bkz. **İleri**, 11 Temmuz 1919.

[55] **Ahenk**, 20 Ağustos 1919.

[56] **Ahenk**, 17 Temmuz 1919.

[57] **Ahenk**, 30 Temmuz 1919.

[58] **Ahenk**, 7 Kanunuevvel (Aralık) 1919.

[59] **Ahenk**, 22 Ağustos 1919.

[60] **Hukuk-u Beşer**, 9 Mart 1919.

[61] **Ahenk**, 20 Ağustos 1919.

personelini hastalığın çok görüldüğü mahallere dağıtarak aşılamaya hız vermiş, Yunan Yüksek Komiserliği de Aralık ayı başında hizmete soktuğu üç yeni aşı istasyonu ve personeliyle birlikte aşılama çalışmalarına katılmıştır. Sadece Kasım ayı içinde 18.913 kişiye çiçek aşısı uygulanmıştır[62].

Ayrıca Sıhhiye Müdürlüğü tarafından Basmahane Polis Karakolu yanında yeni bir muayenehane açılmıştır. Gazeteye verilen ilanda her cins ve mezhepten insana ücretsiz olarak hizmet verecek muayenehanede, Çocuk Doktoru Ali Agâh, Dahiliye Doktoru Hüsnü Muhittin, Rahmi, Cavit, Kadın Doğum Doktoru Buruneti, Şükrü, Frengi ve Cilt Doktoru Lütfi, Yunus Fehmi, Hariciye Doktoru Recep Şefik, Çocuk Doktoru Taşcıoğlu Ethem'in görevlendirildiği belirtilmiştir[63].

İzmir'i kasıp kavuran frengi, çiçek, kuduz gibi hastalıklara karşı mücadele etmek amacıyla mikrobiyoloji laboratuarı ve Pastör Enstitüsü kurulmuş ve İzmir Belediye yönetiminin salgınlarla daha etkin mücadele etmesi sağlanmıştır. 1921 yılında İzmir Belediyesi kadrosunda sağlıkla ilgili olarak 10 doktor, 2 aşı memuru, 2 ebe ve 2 memur merkezde, 9 memur şubede, 27 memur dezenfekte şubesinde, 2 memur ise kimya laboratuarında görevli idi. Sokakların temizlenmesi işinden sorumlu olan bölümde ise bir yönetici ile 300 işçi çalışmaktaydı[64].

Yunan Yüksek Komiserliği'nin Hıristiyan ve Müslüman yoksullara ilaç dağıtılmasını ve ekonomik yardım yapılmasını yakından denetlemesi,[65] İzmir'de açılması düşünülen üniversitede ilk olarak sağlık bölümünün kurulmaya çalışılması, Yunan idaresinin sağlık konusuna verdiği önemin bir göstergesidir.

İzmir'deki salgına karşı Osmanlı İdaresi de kayıtsız kalmamış ve Aydın muhacirlerine yardımda bulunmak ve ahalinin sıhhatini teftiş etmek üzere Hilal-i Ahmer Heyet-i Sıhhiyesi'ni İzmir'e gönderilmiştir[66]. Şehirde devam eden salgınla mücadele için "*Düvel-i muazzama etibbası ile bir de Osmanlı etibbasından mürekkep olmak üzere bir 'heyet-i sıhhiye' teşkil edilmiştir*"[67].

Yunanlıların İzmir'de sağlık alanında yaptıkları işlerden biri de kuduz hastalığı ile mücadele olmuştur. Yunan Fevkalade Komiserliği Sıhhiye Dairesi Kalemi'nden gazetelere verilen ilanda "*İzmir Yunan Fevkalade Komiserliğinde bir Dâ'-ül-kelb tedavihanesi tesis edilmiş olunup, işe mübaşeret ettiği muhterem ahaliye ilan olunur. Kuduz köpek tarafından ısırılıp da tedaviye muhtaç olanlar komiserliğe başvursun,* [68]" denilmektedir.

Yunanlıların sağlık konusundaki gayretlerinin temelinde, İstanbul'daki bazı çevrelerin İzmir'de uluslararası bir sağlık idaresinin kurulması konusundaki teşebbüsleri yatmaktadır. İtilaf Devletleri Yüksek Komiserliği tarafından Yunan idaresine iletilen istek, Yunan idaresi tarafından ret edilmiştir. Yunanlılar, salgın hastalıklarla yaptıkları mücadele neticesinde hastalıkların önüne geçerek, uluslararası sağlık idaresi kurulması fikrinin bir daha ortaya atılmasını önlemişlerdir. Yunan idaresi için sağlık alanında elde

---

[62] Berber, **a. g. e.**, s. 243.
[63] **Ahenk,** 22 Teşrinievvel (Ekim) 1919.
[64] **İzmir'deki Bazı Sosyal Koşullar Hakkında Bir Araştırma, İzmir 1921,** Çev.: Aykan Candemir, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2000, s. 11.
[65] Michael Llewelyn Smith, **Anadolu Üzerindeki Göz,** Çev.: Halim İnal, İstanbul, 1978, s. 115.
[66] **Sabah,** 26 Temmuz 1919.
[67] **Ahenk,** 19 Teşrinievvel (Ekim) 1919.
[68] **Ahenk,** 10 Eylül 1919.

edilecek başarı aynı zamanda İzmir halkına ve Batı kamuoyuna yapılacak propaganda için iyi bir malzeme olacaktı. Nitekim Yunan idaresi tarafından 1 Mart 1921 tarihinde İzmir'deki göçmenlerin tedavisi için Keçeciler'de bir dispanser açılmış, Türk göçmenlere ücretsiz sağlık hizmeti sunulmuş, yiyecek malzemeleri dağıtılmıştır[69].

Yunan idaresi bir yandan kendi açtığı kurumlarla halka sağlık hizmeti vermeye çalışırken, diğer yandan da Türklere ait sağlık kurumlarına karşı düşmanca tutumunu sürdürmüştür. İşgalin ilk günlerinde Askeri Hastahaneyi ve Hilal-i Ahmer Cemiyetini işgal eden Yunanlılar, Türk ordusuna yenilmeye başladığı 1921 yılında, Türk halkına ve kurumlarına karşı daha sert davranmaya başlamışlardır. 1921 yılı Mart ayında Eşrefpaşa Zührevi Hastalıklar Hastahanesi doktor ve yöneticilerin görevlerine son verilerek kapatılmıştır. Hastahane, hastalara ayakta bakılan bir dispanser haline getirilmiştir. Gurebayı Müslimin Hastahanesinin yatak sayısı ise iki yüz elliden seksene indirilmiştir. Memur, doktor ve hizmetli kadroları da o oranda daraltılmıştır[70]. Sakarya Savaşı'nı kaybeden Yunanlılar, Gurebayı Müslimin Hastahanesinin kadınlar kısmını, Karşıyaka Darülmuallimat Mektebini ve günümüzde Namık Kemal Lisesi olarak hizmet veren binayı işgal ederek askeri hastahane haline getirmişlerdir[71]. Yatak kapasitesi 40'a indirilen Gurebayı Müslimin Hastahanesine[72] hasta giriş-çıkış işlemleri Belediyeye devredilmiştir. Ayrıca Hastahanenin yiyecek ve ilaçları askeri bölümden verilmek suretiyle, Vilayet Özel İdaresi ile bağları tamamen koparılmıştır. Hastahanede çalışmaya devam eden doktor, memur ve hizmetlilerin aylıkları, bordroları özel saymanlığa uğratılmadan doğrudan Fevkalade Komiserlik Veznesi'nden ödenmeye başlanmıştır. Vilayet Encümeni ve Kalemi, İstatistik, Mimarlık Daireleri kapatılmış, buralarda çalışan memur ve doktorlarla gezici doktor ve küçük sıhhat memurlarının görevlerine son verilmiştir[73].

C- CUMHURİYET DÖNEMİ SAĞLIK ÖRGÜTLENMESİ VE İZLENEN SAĞLIK POLİTİKALARI

Milli Mücadele yıllarında, İstanbul ile ilişkilerin kesilmesi nedeniyle ordudaki sağlık işleri 19 Mayıs 1919'da Anadolu'ya geçen 9. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşanın Sıhhiye Reisi Miralay İbrahim Tali (Uzgören) Bey tarafından, Sahra Sıhhiye Müfettiş-i Umumisi veya Ordu Sıhhiye Reisi sıfatı ile idare edilmiştir. 1920 Temmuzunda da *"Müdafaa-i Milliye Askeri Sıhhiye Müdüriyet-i Umumisi"* kurulmuştur[74]. T.B.M.M. toplanıncaya kadar memleketi yönetmeye çalışan Heyet-i Temsiliye'ye çeşitli yerlerden yapılan sıhhi ve tıbbi ihtiyaçlarla ilgili müracaatlar, temsil heyetinde doktor olmadığı için Binbaşı Dr. Refik Beye havale olunmuş, bu durum T.B.M.M. açılması, icra vekillerine dair kanunun çıkmasına kadar sürmüştür[75].

---

[69] Berber, **a. g. e.**, s. 244-245.

[70] Erkan Serçe, **Tanzimat'tan Cumhuriyete İzmir'de Belediye (1868-1945),** İzmir, Dokuz Eylül Yayınları, 1998, s. 164.

[71] Türkmen Parlak, **İşgalden Kurtuluşa 2, Yunan Ege'den Nasıl Gitti ?**, İzmir, İzmir Sosyal Hizmetleri Vakfı Kültür Yayınları, 1983, s. 509.

[72] **B.O.A.,** DH. UMVM, 69/62.

[73] Su, **Sevr Antlaşması...,** s. 19, 45.

[74] Kemal Özbay, **Türk Asker Hekimliği ve Askeri Hastahaneleri,** c. I, İstanbul, 1976, s. 388.

[75] Osman Şevki Uludağ, *"Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti"*, **Tedavi Notları,** c. 9, No: 12-13, 1934, s. 353.

İstanbul Hükümeti ile ilişkilerin kesilmesinden sonra İstanbul'daki "*Sıhhiye-i Askeriye Dairesi*"nin küçük bir modeli de Ankara'da kurulmuştur. Burada personel ve araç-gereç dökümü yapılarak ordunun sağlık durumu belirlenmeye çalışılmıştır. Kağıt üzerinde çeşitli ordu birliklerinin dört bine yakın yatak kapasiteli sağlık kurumu gözükmekle birlikte, bunların hiçbiri tam işler durumda değildi. 1920 yılının ilk aylarında Batı Cephesi'nde artan tifo, kolera vb. hastalıklara karşı, İstanbul'dan istenen aşılar düzenli bir şekilde sağlanamayınca Ankara'da aşı üretilmesine karar verilmiştir. Bir yandan Ankara'da aşı üretilmeye çalışılmış, diğer taraftan da İstanbul'daki Bakteriyolojihane'nin ürettiği aşıların Hilal-i Ahmer aracılığıyla daha düzenli olarak gelmesine gayret edilmiştir[76].

1.5.1920 tarihinde T.B.M.M.'de Ankara Mebusu Mustafa Kemal Paşa ile Afyonkarahisar Mebusu Mehmet Şükrü Beyin, hükümetin kuruluşu ve vekillerin Meclisten seçilmesi konusundaki kanun tasarısı görüşmeleri sırasında, kurulacak komisyonlar arasında Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaleti isminin geçmesi üzerine söz alan Saruhan Mebusu Refik Bey; "*muavenet-i ictimai*" sözünü eleştirmiş ve niçin "*sıhhiye vekaleti*" değil de sıhhiye ve muavenet-i ictimaiye ismi verildiğini sormuştur. Bunun üzerine açıklama yapan Kastamonu Mebusu Yusuf Kemal Bey, sağlık işlerinin başlangıçta Hariciye, daha sonra da Dahiliye Nezaretine bağlı olarak yürütüldüğünü açıkladıktan sonra, sağlık konusunun her konudan daha önemli olması nedeniyle vekillerin isimleri sıralanırken "*sıhhiye vekilliği*" adının hemen başlarda yer aldığını, önceden de sıhhiye nazırının gösterdiği işlerin ne sadrazam, ne vali, ne de Dahiliye Nazırının geri çevirmediğini söylemiş, ayrıca muavenet-i ictimaiyeye de çok gereksinim olduğunu, bunun İslam dininde de emredildiğini, şimdiye kadar bu adın yer almayışının bir eksiklik olduğunu, vatan için canını vermiş insanların, yetim kalan çocuklarının göçmen adıyla cami ve sokaklarda süründüğünü anlatmış, bunlara yapılacak yardımın muavenet-i ictimaiyeden başka bir şey olmadığını, bu işin sıhhiye ile ilgisi düşünülerek "*sıhhiye ve muavenet-i ictimaiye*" denildiğini, dünyaya karşı da yeni kurulan hükümetin bu işleri düşündüğünü belirtmek açısından yararlı olacağını, Meclisin, "*muavenet-i ictimaiye*" sözünü kabul ya da ret konusunda özgür olduğunu belirtmiştir[77]. Oylama sonunda Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaletinin hükümette yer alması kabul edilmiştir. 3.5.1920 tarihindeki Meclis toplantısında hükümet üyelerinin seçimi yapılmış, oylama sonunda Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaletine 127 kabul oyu ile Dr. Adnan (Adıvar) Bey seçilmiştir.

Atatürk'ün başkanlığında aynı gün göreve başlayan I. İcra Vekilleri Heyeti toplantısına ilk Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye Vekili olarak Dr. Adnan Bey katılmıştır. 11 Mayıs 1920'de yanına aldığı bir sıhhiye memuru ile Hacı Bayram Mahallesi'ndeki Vilayet Konağı'nda, bir odaya yerleşen Dr. Adnan Beyin ilk işi, her yere telgraflar çekerek halen görev yapan doktorların isimlerini öğrenmek olmuştur. Yeni hazırlanan bütçe tasarısına göre bakanlık şu şekilde örgütlenmiştir: merkezde, Hıfzıssıhha Dairesi, Sicil Dairesi, Muhasebe ve Evrak Kalemi, taşrada ise daha önce de var olan, Sağlık Müdürlükleri, Hükümet, Belediye ve Karantina Tabiplikleri ile Küçük

---

[76] Gencay Gürsoy, "*Sağlık*", **Cumhuriyetten Günümüze Türkiye Ansiklopedisi**, c. 6, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s. 1720.

[77] Meliha Özpekcan, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Sağlık Politikası (1923-1933)**, İ. Ü. A.İ.İ.T.Enst., Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1999, s. 44.

Sıhhiye memurlukları aynen muhafaza edilmiş, Meclis-i Sıhhiyi Âli kaldırılarak, dâ'-ül-kelb (kuduz tedavi merkezi), telkihhane ve bakteriyolojihaneler kurulmuştur[78].

Dr. Adnan (Adıvar) Beyden sonra 1921 yılında Sağlık Bakanlığına atanan Dr. Refik Saydam, kısa dönemler hariç 1937 yılına kadar görevini sürdürmüştür. Bu dönemde illerde "*Sağlık Müdürlükleri*" ilçelerde "*Hükümet Tabiplikleri*" oluşturularak sağlık hizmetleri yaygın hale getirilmiştir. Birinci basamak sağlık hizmetlerine ve koruyucu hekimlik uygulamalarına önem verilmiş, giderler hükümetçe üstlenerek karşılanmaya çalışılmıştır. Yataklı tedavi hizmetlerinin, yine kamu eliyle ancak yerel idareler tarafından yürütülmesi politikası benimsenmiş, bu alanda merkezi hükümet yol gösterici bir rol üstlenmiştir. Bu doğrultuda bir yandan yerel idarelerin hastahane açması teşvik edilmiş diğer yandan da bu idarelere örnek olmak üzere Ankara, İstanbul, Sivas, Erzurum ve Diyarbakır'da doğrudan bakanlığa bağlı "*numune hastahaneleri*" açılmıştır.[79]

1936 yılında çıkarılan "*Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti Teşkilat ve Memurîn Kanunu*" ile bakanlık merkez ve taşra örgütünün kuruluşu tamamlanarak, yetki ve sorumluluklarına açıklık getirilmiştir. Buna göre bakanlığın merkez teşkilatında; Müsteşarlık, Hususi Kalem, Teftiş Heyeti Reisliği, Hıfzıssıhha İşleri Dairesi, İctimai Muavenet İşleri Dairesi, Sicil ve Memurlar ve Muamelât Müdürlüğü, Sağlık Propagandası ve Tıbbî İstatistik Umum Müdürlüğü, Hukuk Müşavirliği, Muhasebe Müdürlüğü, Seferberlik Şubesi Müdürlüğü, Evrak Müdürlüğü, Ayniyat Muhasipliği, Levazım Memurluğu, Türkiye Cumhuriyeti Hıfzıssıhha Müessesesi ve Merkez Hıfzıssıhha Mektebi yer almaktaydı. Bakanlığın vilayetlerdeki teşkilatı şu şekilde düzenlenmiştir;

A-Umumi Muvazeneye Ait Teşkilât,
- 1-Umumi Müfettişlikler, Sıhhi Müşavirlik ve Muavinlikler,
- 2-Sıhhat ve İctimai Muavenet Birlikleri,
- 3-Hükümet Tabiplikleri,
- 4-Küçük Sıhhat Memurlukları,
- 5-Tıbbi ve Sıhhi, İctimai Müesseseler,
- 6-Hastalıklarla Mücadele Teşkilatı,
- 7-Seyyar Sıhhi Teşkilat.

B-Hususi İdareye Ait Sıhhi Teşkilat;
- 1-Sıhhi ve Tıbbi ve İctimai Teşkilat ve Müesseseler,
- 2-Seyyar Tabiplikler,
- 3-Seyyar ve Sabit Küçük Sıhhat Memurları,
- 4-Hastalıklarla Mücadele Teşkilatı,
- 5-Etüv ve İdare Memurlukları.

C-Belediyelere Ait Sıhhi Teşkilat;
- 1-Sıhhi ve Tıbbi ve İctimai Teşkilat ve Müesseseler,
- 2-Belediye Baştabip ve Tabiplikleri,
- 3-Belediye Doğum Hekimleri ve Ebeleri,
- 4-Belediye Eczacılıkları,
- 5-Küçük Sıhhat Memurlukları,

---

[78] Şemsi Özdilek, "*Sağlık Bakanlığı'nın Kuruluşu*", **Dirim**, c. 60, S. 11-12, 1985, s. 342.
[79] Akdur, *a. g. m.*, s. 393.

6-Etüv ve İdare Memurlukları [80]

"Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaleti" adı, 1929'da Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti şeklinde değiştirilmiştir[81]. Daha sonraki yıllarda da Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ismini alarak günümüze kadar gelmiştir.

Cumhuriyet Döneminde izlenen sağlık politikasının temelinde, ülke nüfusunun sağlam ve sağlıklı nesillerden oluşmasını sağlamak temel hedef olmuştur. Genç Türkiye Cumhuriyeti 11 milyon civarındaki nüfusuna oranla geniş topraklara sahip bir ülke durumundaydı. Nüfusunun büyük bir kısmını çocuk, kadın ve yaşlıların oluşturduğu ülkede, başta sıtma, frengi ve verem olmak üzere bulaşıcı hastalıklara yakalanan binlerce insan vardı. Hem nüfusu artırmak hem de hastalıkların önüne geçerek çalışma güçünü çoğaltmak, Cumhuriyet hükümetlerinin temel politikaları olmuştur. Bu politikayı Mustafa Kemal Atatürk şöyle özetlemektedir; "*Sağlık ve sosyal yardım hususlarında takip ettiğimiz gaye şudur; milletimizin sıhhatinin korunması ve takviyesi, ölümün azaltılması, bulaşıcı ve salgın hastalıkların etkisiz hale getirilmesi, bu suretle ulus fertlerinin dinç, çalışmaya yetenekli, kusursuz vücut yapılarına sahip olarak yetiştirilmesidir.*"[82]

Ali Fethi (Okyar) Bey tarafından kurulan hükümete ait programda sağlık işlerine büyük önem verilmiştir. 22.11.1924 tarihinde Mecliste okunan hükümet programında sağlık konusundaki hedeflerini şöyle izah etmiştir; "*Halkımızın bünye-i ictimaiyesini yıpratan sıtma ile ciddi bir surette mücadeleye girişmek Sıhhiye Vekaletinin en esaslı umdesidir. Bundan maada frengi ve verem tahribatına, nüfus itibari ile pek şayanı teemül (düşünmeye değer) olan çocuk hastalıklarına ve vefiyatına karşı koymak için bir taraftan teşkilat-ı sıhhiyemizin taazzuv ve tevessülüne (genişlemesine) azami sarf-ı gayret edilecek, diğer taraftan da teşkilatı hususiyeye bu gayretleri teminen muavenet ifa olunacaktı*"[83].

Türkiye Cumhuriyeti 1925 yılında bir program hazırlayarak sağlık alanındaki hedeflerini şöyle belirlemiştir;

1-Devlet sıhhat teşkilatını genişletmek ve köylere kadar götürmek,

2-Memleketimizin ihtiyacını karşılayacak kadar doktor, hastabakıcı, hemşire, ebe, küçük sıhhiye memurları yetiştirmek,

3-Asırlardan beri birer ictimai afet şeklini alan ve nüfusumuzu amansızca kıran sıtma, frengi, trahom ve verem gibi hastalıklara karşı savaş açmak,

4-Halkın sağlığı ve tedavisi ile ilgili numüne hastahaneleri, doğum evleri, verem sanatoryumu ve dispanserler gibi sıhhi müesseseleri yeniden açmak ve çoğaltmak,

5-Sıhhi ictimai kanunlar yapmak,

6-Halk sağlığının korunması ile alakadar bir merkez hıfzıssıhha müessesesi teşkil etmek,

---

[80] Ali Rıdvan Unar, "*Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti Teşkilat ve Memurin Kanunu*", **Poliklinik**, Yıl:4, No: 3-39, 1936, s. 77.

[81] Ekrem Kadri Unat, "*Türkiye'de Atatürk Döneminde Bulaşıcı Hastalıklarla Savaş İçin Kuruluşlar ve Çalışmalar*", **Türkiye'de Atatürk Döneminde Bulaşıcı Hastalıklarla Savaş Toplantısı**, İstanbul, İ. Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayını, 1982, s. 8.

[82] **Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisini Açış Konuşmaları**, Ankara, 1987, s. 67.

[83] Özpekcan, **a. g. t.**, s. 103.

7-Devlet teşkilatı ve halkımızın hayat ve sağlığına müessir olacak esasları telkin edecek bir hıfzıssıhha mektebi açmak[84].

Cumhuriyet'in on beşinci yılında sağlık alanında öncelikli hedefler arasında; memleket sıhhi şartlarının ıslahı, milletin sağlığına zarar veren bütün hastalıklarla mücadele, doğumu çoğaltmak, çocuk ölümlerini azaltmak, anne ve çocuk sağlığını korumak, her türlü sari ve salgın hastalıkla mücadele etmek yer almaktaydı[85].

Bulaşıcı hastalıklarla mücadeledeki kararlılık 1925 yılından itibaren düzenlenen tıp kongrelerine de yansımıştır. 1925 yılında toplanan 1.Milli Türk Tıp Kongresinin gündeminde sıtma ve tüberküloz, 1927'de toplanan 2. kongrede trahom ve tüberküloz, 1929'da toplanan 3.kongrede frengi ve kızıl, 1933'de toplanan 5. kongrede bağırsak parazitleri ve bunlara karşı savaş konuları ele alınmıştır. 1937'de toplanan 7. kongrede ise grip hastalığına yer verilmiştir. Kongrelerde hastalıkların nedenleri, bunlarla mücadelede izlenmesi gereken yöntemler ve çözüm önerileri tartışılmıştır[86].

1925 yılında Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye Vekaleti bütçesine daha fazla para ayrılması sağlık politikasındaki hedeflere ulaşmada büyük kolaylıklar getirmiş, salgın hastalıklarla savaşta başarılı sonuçlar alınmıştır. Sağlık işlerine büyük önem veren Cumhuriyet Halk Partisi, vaktiyle varlığı ile yokluğu bir olan, eski Sıhhiye Müdüriyeti Umumiyesinin 280.000 lirasına karşı, Cumhuriyet Hükümeti bütçesinden her sene beş milyon liraya yakın bir para ayrılmasını sağlamıştır. Halk Partisi bununla da yetinmeyerek, sağlık işlerinde kullanılmak üzere hususi idare ve belediye bütçelerinden milyonlarca lira tahsis etmiştir[87].

1 Nisan 1926 Tarih ve 796 Numaralı Kararname ile Vilayet Hususi Bütçelerinde, sağlıkla ilgili alanlara ne kadar pay ayrılacağı belirlenmiştir. Buna göre nüfusu yüz binden aşağı olan vilayetlere asgari yirmi beş, nüfusu yüz binden fazla olan vilayetlere asgari elli yataklı bir hastahane için bütçelerinden pay ayırma zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca köylerin sağlık durumlarını incelemek ve ıslah etmek, hastaları muayene ve tedavi etmek, frengi sıtma vb. hastalıklarla mücadele etmek için yeteri miktarda seyyar doktor ve küçük sıhhiye memuru kadrosu bulundurma, sıtma mücadelesi ve bataklıkların kurutulması için de bütçeden pay ayırma zorunluluğu getirilmiştir. Kararname ile İdare-i Hususiye, Şehremaneti ve belediyelerin bütçelerinin yürürlüğe girmesi için Dahiliye Vekaleti dışında bir de Sıhhiye Vekaleti tarafından incelenerek tasdik edilmesi mecburiyeti getirildiği gibi tabip, eczacı, hemşire gibi tıp elemanlarının tayini ve hizmetlerinin denetlenmesi de bu vekaletin uhdesine verilmiştir[88].

Sıtma, verem, frengi, trahom gibi hastalıklarla mücadele edilmesi için doktorlara o tarihlerde milletvekillerinin aldığı ödenek ve yollukların toplamının üç misli (750TL) para ödenmesi, hastalıklarla mücadelede başarı kazanılmasını sağlamıştır. Bulaşıcı hastalıklara karşı etkin mücadele için aşılama işlerine önem verilmiştir. Cumhuriyetin

---

[84] Zeki Nasır Barker, "*Memleketimizde Sıhhat ve İctimai Muavenet İşleri*", **Poliklinik**, Yıl:7, No:84, 1940, s. 361.

[85] **Cumhuriyetin İlk 15 Yılında Sağlık Hizmetleri**, İstanbul, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayını, 1998, s. 333.

[86] Unat, *a. g. m.* , s. 12.

[87] Süreya Kadri Gür, "*Cumhuriyet Hükümetimizin Sağlık Siyasetinin Ana Çizgileri*", **Poliklinik**, c. 2, No: 10-12, 1935, s. 301.

[88] **Anadolu**, 19 Teşrinisani (Kasım) 1926.

ilanından sonra geçen on beş yıl zarfında 20 milyon çiçek, 140.000 kızıl, 230.000 menenjit, 1.5 milyon tifo aşısı tatbik edilmiş, aşı ve serumların hepsi ülkemizde hazırlanmıştır[89]. Türkiye, bulaşıcı hastalıkların çocuklara geçmesini önlemek amacıyla evlilik öncesi muayeneyi zorunlu tutan ilk devlet olmuştur.

1930 yılında çıkarılan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile altı ve üzeri çocuk sahibi olan anneler, doğum yardımları ve ikramiyelerle ödüllendirilerek nüfus artışı teşvik edilmiştir. Ailelere doğumu izleyen ilk 4 ayda çocuklarını aşılatma zorunluluğu getirilmesi, çiçek aşının ücretsiz ve herkes için zorunlu tutulması, koruyucu, kapsayıcı sağlık politikasının ve Atatürk'ün Devletçilik ilkesinin başarılı birer örneğidir[90].

Cumhuriyet Dönemi'nde Sağlık Alanındaki Taşra Örgütlenmesi

Cumhuriyet döneminde, Osmanlı Devleti'nde var olan il sağlık teşkilatları büyük oranda aynen devam ettirilmiştir. Hükümet tabiplikleri, belediye tabiplikleri, sağlık müdürlükleri gibi kurumlar Cumhuriyet idaresi döneminde de varlığını sürdürmüştür. Ülke genelinde uygulanan idari yapıya paralel olarak, il ve ilçe düzeyinde sağlık örgütlenmeleri ortaya çıkmıştır. Sağlık hizmetlerinin örgütlenmesinde hükümet tabipliği birimleri temel kabul edilmiştir. Buna göre illerdeki valiler, bütün bakanlıkların olduğu gibi, Sağlık Bakanlığının da ildeki temsilcisidir. Vali adına sağlık işlerini yürütmekle il sağlık müdürleri sorumludur. İlçelerdeki sağlık hizmetlerinin sorumlusu ise kaymakam ve kaymakam adına sağlık işlerini yürüten hükümet tabibleridir. Ayrıca sağlık müdürlüğü ve hükümet tabipliklerinin dışında, sıtma, frengi, trahom vb. hastalıklarla mücadele etmek amacıyla bazı örgütler kurulmuştur[91].

Yine Osmanlı döneminde uygulanan "*Vilayet Sıhhiye Meclisleri*" tekrar açılmıştır. T.B.M.M. tarafından 1930 yılında kabul edilen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile her vilayette bir sıhhat komisyonu oluşturulması zorunlu hale getirilmiştir.

Cumhuriyet idaresinin sağlık alanında attığı bir başka adım da taşra ve kırsal kesimde sağlık ünitelerinin kurulmasıdır. Önceleri muayene ve tedavi evi (dispanser) adı altında, daha çok tedavi edici hizmet veren bu sağlık üniteleri yerlerini 1930'a kurulan Etimesgut Numune Dispanseri örneğine bırakmıştır. 1937'den itibaren sağlık merkezi ve 1961'den sonra ise sağlık ocağı adını alan bu ünitelerin ayırıcı özelliği koruyucu ve tedavi edici hizmetlerini birlikte sunmasıdır.

---

[89] Süreyya Kadri Gür, "*Cumhuriyetin On Beşinci Yıldönümü Münasebetiyle Sıhhi Teşkilatımızın Ana Hatları*", **Poliklinik**, Yıl:6, No:65, 1938, s. 152.

[90] Özpekcan, **a. g. t.** , s. 209.

[91] Ekrem Erbiz, **Osmanlı'dan Günümüze Sağlık Hizmetleri ve Merkezi Yönetime Genel Bir Bakış**, İ.Ü. İşletme ve İktisat Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.51.

I.BÖLÜM

İZMİR'DE SAĞLIK HİZMETİ VEREN KURULUŞLAR

A- SIHHİYE MÜDÜRLÜĞÜ

Sıhhiye müdürlüğü, Cumhuriyet dönemindeki adıyla sağlık müdürlüğünün, temelinde Osmanlı Döneminde kurulan sıhhiye müfettişlikleri vardır. 22 Ocak 1871 tarihinde yayınlanan "*İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi*" ile Sıhhiye Müfettişleri ve Memleket Tabiplikleri kurularak sağlık hizmetleri kazalara kadar yayılmıştır. 20 maddelik nizamnamenin birinci maddesine göre İstanbul'da Şehremini, taşrada valiler Nezaret-i Tıbbiye-i Mülkiyeye ile yazışarak şehir, ilçe ve kasabalarda birer memleket tabibi, şehir ve kasabanın büyüklüğü dikkate alınarak, gerektiğinde memleket tabip muavini bulunduracak ve bunların maaşları, yerel yönetimler ve belediyelerce ödenecekti[1]. 1911 yılında İzmir Sıhhiye Müfettişinin maaşı Selanik, Halep ve Beyrut Sıhhiye Müfettişlerinin maaşları ile aynı olup 2.000 kuruş idi. Sıhhiye Müfettişlerinin maaşları bulundukları ilin belediyesi tarafından ödenmekteydi. Ancak 1912 yılından itibaren Sıhhiye Müfettişlerinin maaşlarının hazine tarafından ödenmesi kararlaştırılmıştır[2].

Şehirlerin sağlık harcamalarının belirlenmesinde Muhasebe-i Hususiye İdaresinin rölü büyüktü. Osmanlı Devleti'nde 1864 yılında idari yönetimde yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Fransız idari sistemi esas alınarak 7 Cemazielahir 1281 / 7 Kasım 1864 tarihinde yayınlanan "*Vilayet Nizamnamesi*" ile ülke livalara, livalar kazalara, kazalar nahiye ve nahiyeler karyelere ayrılmıştır. Nizamname ile valinin denetimde ve hükümet tarafından atanan kimselerden oluşan bir idari meclis teşekkül edilmiştir. Aynı tarihlerde kabul edilen "*Vilayet Hususi İdaresi Kanunu*" ile Vilayet Umumi Meclisleri meydana getirilmiştir[3]. Seçilen azalardan oluşan Vilayet Umumi Meclisleri, Vilayet Nizamnamesinin 25. maddesine göre yılda bir defa vilayet merkezinde toplanarak vilayetin ticarî, iktisadî, ziraî, nafia işlerini görüşüp karar alma yetkisine sahip olmuştur[4].

Vilayet Umumi Meclislerinin görevleri arasında genel sağlığın korunması, ıslahhane, hastahane açılması, pazar, panayır ve kabristan yerlerinin belirlenmesi gibi işler de yer almaktaydı. Vilayet Umumi Meclisi ile Belediye Meclisinin birleşmesinden Cemiyet-i Belediye meydana gelmiştir. Yılda iki defa bir araya gelen meclisin, ilk toplantısında geçmiş yılın bütçesi, ikinci toplantısında ise gelecek yılın bütçesi görüşüp karara bağlanmaktaydı. Şehrin sağlık sorunları ve vilayet bütçesinden sağlık harcamalarına ne kadar pay ayrılacağı bu mecliste belirlenmekteydi.

1914 yılında İzmir'de faaliyetine devam etmekte olan Muhasebe-i Hususiye İdaresi, Valiliğe bağlı idi. Vilayet bünyesinde görevli pek çok memurun maaşı Muhasebe-i Hususiye İdaresi tarafından ödenmekteydi. Valinin başkanlığını yürüttüğü

---

[1] Kathryn Linnea Kranzler, **Health Services in The Late Otoman Empire (1827-1914),** Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1991, s. 86.

[2] **B.O.A.,** DH. İD. , 48-2/36.

[3] "*Vilayet Nizamnamesi*", **Düstur,** Tertib-i Evvel, c. 1, İstanbul, Matbaa-ı Amire, 1289, s. 612.

[4] Fatma, Mansur, "*Türkiye'de Mahalli İdarelerinin Temelleri*", **Mahalli İdareler Hakkında Etütler,** Ankara, 1955, s. 8.

kurum, Vilayetin gelir kalemlerinin bir çoğunu toplamaya ve harcamaya yetkili idi. Vilayet dahilinde muhesebeyi hususiyeye gelir getiren mülkler vardı ve bunlar yıllık kiraya verilerek gelir temin edilmekteydi. Vilayet Muhasebe-i Hususiye Bütçesi Vilayet Umumi Meclisince uygun görüldükten sonra Dahiliye Nezaretince de onaylanması için İstanbul'a gönderiliyordu[5].

Cumhuriyet döneminde, illerdeki sağlık işlerini düzenlemek amacıyla "*Umur-ı Sıhhiye Bütçeleri ve Memurin-i Sıhhiye Hakkında Kanun*" hazırlanarak yürürlüğe sokulmuştur. Bu kanundan önce her vilayet, bütçesinden ayırdığı paralarla sağlık işlerini yürütmeye çalışmıştır. Ancak bu şekilde illerde sağlık işlerinde hem çok başlılık olmakta hem de sağlık personeli bulmak ve bunları tayin etmek güçleşmekteydi. Vilayet sıhhiye işlerinin nelerden ibaret olduğunu ve bunların ne surette ifa edileceği hakkında hükümleri ihtiva eden ve sıhhat memurlarının tamamının tayin yetkisini Sıhhiye Vekaletine veren bu kanun ile sıhhat işlerinde birlik ve düzen sağlanmıştır. Ayrıca ihtiyaç görülen yerlere sicilleri, ihtisas dereceleri vekaletçe takip ve kaydedilen sıhhat memurları tayin edilmiştir[6].

12 Şubat 1328 / 25 Şubat 1913 tarihli Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Teşkilatına Dair Kanun ile, Dahiliye Nezaretine bağlı "*Sıhhiye Müdüriyet-i Umumisi*" oluşturulmuştur. Yeni düzenleme ile birlikte vilayetlerde sıhhiye müfettişliklerinin yerini "*Sıhhiye Müdürlükleri*"almıştır.

Sıhhiye müfettişleri ve daha sonra oluşturulan sıhhiye müdürlerinin görevleri, bulundukları ilin sağlık işlerinde valilere yardımcı olmak, hastalıkların önlenmesini sağlamak, umuma açık yerleri, sağlık personelini ve sağlık kurumlarını denetlemekti.

1- Sıhhiye Müfettişleri ve Sıhhiye Müdürleri

İzmir'de görev yapan sıhhiye müfettişleri hakkında bilgiler sınırlıdır. Tespit edebildiğimiz İzmir Sıhhiye Müfettişi, Sıhhiye Müdürü ve Sağlık Müdürüleri şunlardır;

Ali Rıza Bey: Aydın Vilayeti Salnamelerine göre, 1885-1894 yıllarında Sıhhiye Müfettişi olarak İzmir'de görev yapmıştır.

Mehmet Ali Bey: 1903-1906 yılları arasında Sıhhiye Müfettişi olarak görev yapmıştır.

Zeki Bey (1906-1909) : Mehmet Ali Beyin yerine, 10 Temmuz 1906 tarihinde Konya Vilayeti Sıhhiye Müfettişi Zeki Bey tayin olmuştur[7]. 22 Haziran 1909 tarihinde İstanbul'a giden Zeki Beyin[8] yerine, Hüsnü Bey tayin olmuştur. Daha sonra Dr. Zeki Bey Kamaran Adası Karantina Tabipliğine tayin edilmiştir[9].

Hüsnü Bey (1909-1910) : Hüsnü Bey, İzmir'in köklü ailelerinden olan Menekşeli oğullarındandır. Dayısı olan Menekşelizade Emin Efendi İzmir'in önde gelen tüccarlarından olup, ilk Osmanlı Mebusan Meclisinde İzmir Mebusu olarak görev

---

[5] Sabri Sürgevil, **1914-1918 Yılları Arasında İttihad ve Terakki Fırkasının İzmir Politikası**, E. Ü. Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1984, s. 61.

[6] "*Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletinin 10 Yıllık Mesaisi*", **Sıhhi Mecmua Fevkalade Nüshası**, c. 9, 1933, S. İ. M. V. Yay., s. 25.

[7] **Ahenk**, 11 Temmuz 1906.

[8] **Ahenk**, 23 Haziran 1909.

[9] **Ahenk**, 9 Kanunusani (Ocak) 1910.

yapmıştır. Hüsnü Bey, ilk ve orta tahsilini İzmir'de tamamladıktan sonra Taşlızade Ethem ile birlikte İstanbul'da tıp tahsili yapmıştır. 5 yıl İzmir'in Tire Kazasında çalıştıktan sonra, 1894 yılında İzmir Belediye Tabipliğine tayin olmuştur. Belediye tabibliği görevini 1909 yılına kadar sürdürmüştür.

1908 yılında Meclis-i Mebusan için İzmir'de yapılan seçimlerde, Hüsnü Bey mebus adayı olarak gösterilmiştir. Üç yüz kişinin imzalı önerisi ve Dava Vekili Corci oğlu Dimostri Efendi tarafından yazılan bir dilekçe Belediyeye iletilerek, Hüsnü Bey aday gösterilmiştir[10]. Hüsnü Bey, aday olması nedeniyle Hizmet Gazetesinde kendini tanıtan bir yazı kaleme almıştır. Yazıda şu bilgileri vermiştir: "*Bendeniz İzmirli İkiçeşmelik'ten meşhur Cerrah Ali Efendinin mahdumuyum. Pek küçük yaşta yetim kaldım. Daha geçen senelerde vefat eden Menekşelizade Emin Efendi dayımın nezaret-i tahdında tahsil terbiye gördüm. Cümlenin malumudur ki merhum Emin Efendi mukaddema İzmir mebusu idi. Koca Kemallere, Ziyalara, Ali Suavilere müftehirane ettiği unutulmaz hizmetlere muavenetlere, pek küçük yaşta hak-ı iştirakım var idi. Merhum mümaileyh o zevât-ı kirama Avrupa'da bulundukları sırada en dar zamanlarında hizmet-i insaniyetkaranede bulunurdu. Kendisi serbesti taraftarı olduğu için hükümet-i istibda zamanında biraderi merhum Hoca Hacı Namık Efendi dayımla beraber giriftar oldukları felaketler, işkenceler, nefyiler ahalimizin malumudur. İşte böyle bir vakitte o hüsn-ü hürriyet ile büyüyerek Mekteb-i Tıbbiye-i ikmal-i tahsil ettim. Yirmi seneden beri icrayı tababetle meşgulüm, beş sene Tire Kazası belediye tababetinde bulundum. On dört seneye karîb İzmir Belediye tababetinde müstahdemim. Aynı zamanda Torbalı Çiftlikat-ı Hümayun tababeti de ayrıca uhdemde idi. Vicdanıma mugayir gördüğüm bir tekliften dolayı Çiftlikat-ı Hümayun tababetinden istifa ettim*"[11]. Hüsnü Bey, kısa süre sonra adaylıktan çekildiğini Hizmet Gazetesine bir yazı göndererek halka duyurmuştur[12].

Zeki Beyden boşalan İzmir Sıhhiye Müfettişliğine 16 Ağustos 1909 tarihinde Hüsnü Bey atanmıştır[13]. Doktor Hüsnü Bey 21 Ağustos 1910 tarihinde geçiçi olarak görevden alınmıştır[14]. Hüsnü Beyin Köylü Gazetesinde yer alan ve Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye kararını eleştiren yazısı üzerine 11 Eylül 1910 tarihinde daimi olarak görevden alınmıştır. Hüsnü Beyin yerine Sıhhiye Müfettişliğine vekaleten İzmir Belediye Tabibi Abdurrahman Bey atanmıştır[15]. Hüsnü Bey, Aydın Valiliğine 2 Ekim 1910 tarihinde bir dilekçe yazarak haksızlığa uğradığını belirtmiş, görevine iade edilmesini istemiş ancak netice alamamıştır. 1914 yılı sonlarında İzmir merkez tabibi

---

[10] **Hizmet**, 1 Teşrinievvel (Ekim) 1908.
[11] **Hizmet**, 6 Teşrinievvel (Ekim) 1908.
[12] **Hizmet**, 22 Teşrinievvel (Ekim) 1908.
[13] **Ahenk**, 17 Ağustos 1909.
[14] Hüsnü Beyin görevden alınmasına neden olan olay şöyle gelişmiştir; Frengi Hastahanesinde görev yapan Doktor Medet Bey ile Dikran ve Avram İshak Efendiler hakkında görevlerini kötüye kullandıklarına dair şikayetler üzerine, Meclis-i İdare-i Vilayet kararıyla Frengi Hastahanesinin teftişi için bir komisyon oluşturulmuştur. Sıhhiye Müfettişi Hüsnü Beyin başkanlığındaki komisyonun yaptığı teftiş neticesinde, şikayet edilen doktorlar görevden alınmıştır. Aynı zamanda İzmir Taşra Etibba-i Mülkiye Cemiyeti'nin idare heyetinde yer alan doktorlar, görevden alınmalarına itiraz ederek vazifelerine tekrar geri dönmüştür. Sıhhiye Müfettişi Hüsnü Bey ise bir süre sonra geçiçi olarak görevden almıştır.Bkz. **B.O.A.**, DH. İD. , 157/14.
[15] **B.O.A.**, DH. İD. , 157/14.

olarak görev yapan Hüsnü Bey, terfi ettirilerek 2500 kuruş maaşla Kudüs merkez tabipliğine tayin edilmiş, ancak Hüsnü Bey görevi kabul etmemiştir[16].

Sıhhiye Müdürlüğünden alındıktan sonra serbest hekim olarak hayatını sürdüren Hüsnü Bey, Şifa ve Talip Arif Eczahanelerinde ve Karantina'da 525 numaradaki evinde hasta kabul etmeye devam etmiştir[17].

Hüseyin Rifat Bey, Hüsnü Bey hakkında şu bilgileri vermektedir; "*...Hüsnü Beyin hoşa giden bir muvaffakiyeti vardı: Karantina, Göztepe, hatta Kokaryalı'nın en güzel evlerinde ecnebiler ve zengin Rumlar otururlardı. Civarda bir hayli Rum doktorun bulunmasına rağmen, Rum ailelerinden bilhassa en zengin ve maruf olanlarının aile doktorluğunu Hüsnü Bey kazanmıştı. Tire Belediye tababetinde de bulunan Hüsnü Bey, tamamen İzmir'e yerleştikten sonra büyük aileler arasında ehemmiyetli bir mevki almakla beraber, eski Aydın Vilayetinin yani şimdiki İzmir, Manisa, Aydın, Denizli, Muğla Vilayetleri ahalisinin emniyet ve itimatlarını kazanmıştı ve o taraftan pek çok müşterileri vardı*[18]*.*"

Cumhuriyetin ilanından sonra Urla'daki çiftliğinde tarımla uğraşan Hüsnü Bey, oradaki fakir ve kimsesiz köylüleri tedavi etmekten geri durmamıştır[19]. Mahmut Esat Bozkurt'un kayınpederi olan (Menekşelizade) Hüsnü Bey, 7 Aralık 1932 tarihinde İzmir'de vefat etmiştir. Cenazesi Göztepe'deki yalısından alınarak Karantina Camine getirilmiş, cenaze namazından sonra Asri Kabristan'a defnedilmiştir[20]. Hüsnü Bey hakkında Yeni Asır Gazetesinde yeralan bir yazıda şu bilgiler verilmektedir; "*Hüsnü Bey, çok yüksek milli bir heyecanın da sahibi idi. Yunan işgali altında yaşının hayli ilerlemiş olmasına rağmen büyük tehlikelere göğüs gererek Anadolu'da teessüs eden milli hükümet lehine çok kıymetli mesai sarfetmiş, ayrıca ecnebi mahafili ile de sıkı bir temas tesisine muvaffak olarak Yunanlıların yaptıkları mezalimi medeni dünyanın her tarafına yaymağa çalışmıştı. Ve bu yüzden Yunanlılar tarafından sürgün edilmişti. İşgal esnasındaki güzide hizmetleri kendisine başlı başına milli bir kahraman vaziyetini vermeğe kafi gelebilir*[21]*".*

Şükrü Osman (Şenozan) (1910-1919) : Şükrü Bey, 1875 (1291) yılında İstanbul'da doğmuştur. Bekçiler Kahyası Kastamonulu Ali Osman Daday Efendinin oğludur. Şehzade Rüştiyesi, Mülkiye İdadisini bitirdikten sonra Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahane'yi 1897'de bitirmiştir[22]. 1898-1899 yıları arasında Muğla Belediye Tabipliği yapmış daha sonra İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'da Meserret Apartmanı'nda kimya laboratuarı açmış, Yeniköy Belediye Hekimi ve Kimyageri olarak çalışmıştır. Suriye ve Midilli'de hekimlik yapan Şükrü Osman Bey, Dahiliye mütehassısı olarak İzmir Gurebayı Müslimin Hastahanesi tayin olmuştur. Birkaç yıl Gurebayı müslimin Hastahanesinde çalıştıktan sonra karantina hekimi olarak Bahr-i Ahmer'e Kamaran Adası'na gitmiş ve burada bir yıl çalıştıktan sonra İstanbul'a dönmüştür[23].

---

[16] **Ahenk**, 11 Kanunusani (Ocak) 1914.
[17] **Ahenk**, 27 Şubat 1923.
[18] Hüseyin Rifat, "*İzmir'e Ait Hatıralar*", **Yeni Asır**, 24 Haziran 1934.
[19] **İzmir Kliniği**, Yıl:2, C. 3, Kanunusani 1933, s.240.
[20] **Anadolu**, 9 Kanunusani (Ocak) 1932.
[21] **Yeni Asır**, 8 Kanunuevvel (Aralık) 1932.
[22] **Sağlık Bakanlığı Arşivi**, "*Dr. 11 2501-2750 ve 1327 Numaralı Doktor Diplomaları Kayıt Defteri*", Sayfa No: 19, Diploma Kayıt No: 1268.
[23] İsmail Hakkı Baltacıoğlu, "*Dr. Ş. Osman Şenozan İle Görüştüm*", **Yeni Adam**, S. 445, 1943, s. 6.

Hüsnü Beyden boşalan Sıhhiye Müfettişliğine Şükrü Osman Bey atanmıştır. 8 Kasım 1910 tarihinde, Sıhhiye Müfettişliği için Meclis-i Umur-ı Sıhhiye-i Mülkiye tarafından açılan sınavı birincilikle kazanan Şükrü Bey, 12 Kasım 1910 tarihinde İzmir Sıhhiye Müfettişliğine atanmıştır[24]. İzmir Sıhhiye Müfettişliğine geçebilmek için Nişantaşı Bakteriyoloji Laboratuarı'nda staj yaparak sertifika almıştır. Hüsnü Bey, görevden haksız yere alındığını belirterek, Şükrü Beyi Dahiliye Nezaretine şikayet etmiştir. 6 Eylül 1912 tarihinde Aydın Valiliği tarafından Dahiliye Nezaretine yazılan yazıda Sıhhiye Müfettişi Şükrü Beyin, İttihad ve Terakki Cemiyeti yararına alenen faaliyet gösterdiği, bir ara İttihad ve Terakki Cemiyetinin vilayet murahhas vekilliği yapması nedeniyle, yapılacak seçimlerin tarafsız olması için Şükrü Beyin İzmir'den alınması gerektiği belirtilmiştir. Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye tarafından verilen cevapta, Şükrü Beyin iki yıldır görevini başarıyla yürüttüğü ve sicilinin temiz olduğu, açılan musabakayı da birinci olarak kazandığı, bu nedenle de görevden alınmasını gerektirecek bir durum olmadığı belirtilmiştir [25].

1916 yılında gayretli çalışmaları nedeniyle birinci sınıf sıhhiye müdürlüğüne terfi eden Şükrü Osman Bey[26], Nisan 1919 tarihine kadar görevini sürdürmüştür. Nisan başında görevden alınan Şükrü Osman Beyin yerine atanan Nazif Şerif Bey, 7 Nisan 1919 tarihinde görevine başlamıştır. Şükrü Bey, Milli Mücadele yıllarında orduda doktor miralay olarak çalışmıştır. Milli Mücadeleden hemen sonra Ankara'da Sıhhiye Vekaleti Hıfzıssıhha Şubesi Müdürlüğüne atanmıştır. Bir müddet bu görevi yürütmüş sonra tekrar İzmir sıhhiye müdürü olmuş, [27] ancak bu görevi kısa sürmüştür.

Şükrü Osman Bey resmi görevlerinin yanında açtığı muayenehanede de halka hizmet vermeyi sürdürmüştür. Aynı zamanda da kimyager olan Şükrü Osman Bey, gazetelere verdiği ilanda Eczahane-i Umumi üstündeki hususi muayenehanesinde hasta kabul ettiğini ve hastalara ait tahlilleri de kendisinin yaptığını belirtmiştir[28]. 1919 yılında Köylü Gazetesinde yer alan ilanda Şükrü Osman Beyin hastalarını *"Kafe Kosta Karşısında London Eczahanesinde kabul ettiği"*, belirtilmektedir[29].

Şükrü Osman Bey, Sabık Askeri Hastahane Başhekimi İsmet Bey ile birlikte Beyler Sokağı'nda Salepçioğlu İşhanı'nda *"Sıhhat Yurdu"* isminde bir klinik açmıştır[30]. Ayrıca Veremle Mücadele Cemiyeti Dispanseri'nde müdür, İşçiler Birliği'nde hususi hekim, İzmir Amerikan Konsolosluğu Kuru Meyve İhracat Tacirleri Müşavir-i Sıhhiyesi olarak görev yapmış,[31] daha sonra V. Dönem Kastamonu Milletvekili seçilerek Ankara'ya gitmiştir[32].

Şükrü Osman Bey, mesleğinin dışında, tıbbi ve edebi yazıları ile de tanınan biri olmuş, Doktor Taşlızade Ethem Beyin imtiyaz sahibi olduğu Hıfzıssıhha Mecmuası'da

---

[24] **Ahenk**, 13 Teşrinisani (Kasım) 1910.
[25] **B.O.A.**, DH. İD. , 157/14.
[26] **Ahenk**, 22 Mart 1916.
[27] Serap Tabak, **İzmir Şehrinde Mülki İdare ve İdareciler (1867-1950)**, E. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1997, s. 140. Nitekim, 26 Eylül 1923 tarihli Türk Sesi Gazetesinde yer alan bir haberde, *"Sıhhiye Müdürü Şükrü Bey ile Ropörtaj"* başlığı ile Sıhhiye Müdürlüğünün yaptığı işler hakkında bilgi verilmektedir.
[28] **Ahenk**, 20 Şubat 1910.
[29] **Köylü**, 30 Nisan 1919.
[30] **Ahenk**, 7 Eylül 1920
[31] Doktor Şükrü Osman, **İncir Kurdu Mücadelesi**, İzmir, Abacoli Matbaası, 1928, s. 1.
[32] **Dirim**, c. 29, S. 7-8, 1954, s. 219.

tıbbi makaleler yayınlamıştır. 1908 yılında yayınlanan ve 26 sayı çıktıktan sonra kapanan Mecmuada, çocuk ve anne sağlığı, pratik sağlık öğütleri konularında makaleler yayınlamıştır. *Sağlam ve Uzun Ömürle Yaşamak İçin On İki Öğüt*, *Ses Koruma Bilgisi*, *İşçinin Beslenmesi Yahut Nazari ve Ameli Kalori Rehberi*, *İncir Kurdu Mücadelesi*, *İncir Yurdu*, *Kıraat Kitabı*, *Amerika'dan İncir Mıntıkasında Tetkikat Yapmak İçin Gelen Heyet Raporu*, *Çocuk Bakımı*, *Derin Nefes İdmanları*, eserlerinden bazılarıdır[33].

Şükrü Osman Bey aynı zamanda besteleri ile de musiki hayatımızda ebediler arasına girmiştir. Küçük yaşta musıkiye merak salmış, Zekâi Dede'den, oğlu Ahmet Irsoy'dan, Hânende Enderûnî Ali Beyden, İzmir'de Santo Şikâri Rakım Elkutlu ile meşk etmiş, Dr. Suphi Ezgi ve Sadettin Arel ile dostluk kurmuştur. Bestekarlığa, tıp fakültesi öğrencisi olduğu 1894 yılında bestelediği "*Gözüm Hicrinle Kan Ağlar*" şarkısıyla adım atan Şükrü Osman Beyin mûsiki repertuarımızda üç marş ile on sekiz şarkısı bulunmaktadır. Besteleri arasında en ünlü olanları, yazıp bestelediği nefeslerdir[34].

Bezmi Nusret Kaygusuz Şükrü Beyi, "*Lisanı ve edası genç bir kadının taze sesine ve cevvaliyetine benzer*" diye tanımlamaktadır[35]. Nail Moralı ise Şükrü Bey hakkında şu bilgileri vermektedir; "*Şükrü Bey iyi bir aile doktoru olarak şehirde tanındı. Harp içinde Sıhhiye Müdürü oldu. Kibar, çok terbiyeli, şair bestekar idi. Saz alemlerinde başta yeri vardı. Bestelerini zorlanırsa okur, ney de üflerdi*" [36].

Dr. Osman Şevki Uludağ, Şükrü Osman Bey hakkında şunları ifade etmektedir; "*Dr. Şükrü Şenozan'ı yakından tanıyanlar onun olgun bir insan, aranan meclis adamı, sevilen bir arkadaş, yar sofrasında neşe kaynağı ve istisnasız olarak her yerde kendisini aratan bir dost olduğunu söylemekte tereddüt etmezler. Atatürk'e en yakın olanlardan birisi idi, amma, hiç kimse onun ağzından bu yakınlığa dair bir övünme işitmemiştir. O, tam manası ile bir babacan idi. Hiçbir şeyden şikayet etmez, hayatı olduğu gibi kabul eder, onun neşeli taraflarını arardı. Son sene içinde tedavi olunmaz bir göz hastalığı onun dünyasını karartmış olduğu halde o, bu karanlıktan bile şikayet etmiyordu, kendi deyişi ile dünyayı kâfi derecede görmüş ve şimdi tam kendi alemi içinde idi*"[37].

Şükrü Osman Bey, Atatürk'ün sofrasında sık sık bulunanlardan biriydi. Atatürk için bestelediği marş, daha sonra Türk Ocağı'nın resmi marşı olmuştur. Atatürk ile tanışmaları 1913 yılında gerçekleşmiştir. O zamanlar kurmay binbaşı olan Mustafa Kemal Atatürk, Şükrü Osman Beyin evinde yapılan bir toplantıya katılmıştır. Bu toplantıda Şükrü Kaya, Dr. Tevfik Rüştü Aras, Dr. Rasim Ferit Talay, Dr. Cemal Tunç, Cemal Şahingiray da hazır bulunmuşlardır. Şükrü Osman Bey o geceyi şöyle anlatmaktadır:

---

[33] Ö. Faruk Huyugüzel, **İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 2000, s. 564.

[34] Mehmet Nazmi Özalp, **Türk Musikisi Tarihi -Derleme-**, c. 2, Ankara, 1986, s. 70. Tanınan besteleri arasında; Gönül Harareti Sönmez Şarab-ı Kevserle, Köpürsün Bâdeler Peymâneler Fevvareler Gelsin, Müptelayı Dert Olan Diller Devâden Geçtiler, Dıştan Viran Bağlarım, Gülmezse Yüzün Goncaların Kalbi Ağlar, Reftâri Nâz-ı Cümbüşe Geldi Aman Aman, bkz. Ethem Ruhi Üngör, **Türk Musikisi Güfteler Antolojisi**, c. I, İstanbul, Eren Yayınları, 1981, s. 402, 501, 647, 664, c. II, s. 761, 889, 1030.

[35] Bezmi Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2002, s. 42.

[36] Nail Moralı, **Mütarekede İzmir Önceleri ve Sonraları**, Yay. Haz.: Erkan Serçe, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2002, s. 58.

[37] Osman Şevki Uludağ, "*Buseden Kadehler*", **Musiki Mecmuası**, Sene: 7, S. 79, Eylül 1954, s. 219.

"Mustafa Kemal Bey, altın saçlarını açmış, güneşli başı bezmimize bilgi ve irfan nurları saçıyordu. Hükümetin idaresizliklerini, harici siyasetin kirli safhalarını, Balkan Harbi'ndeki mağlubiyetimizin sebeplerini, sağlam ve temiz bir imanla anlatıyordu. Şelaleler gibi bir feveran (çoşkunluk) *ile çağlıyordu. Herkes onu dinliyordu.*

Musiki antrak (fasıl arası) *vaziyetine düşmüş, arada bir onun emriyle canlanıyordu. Güneş doğmuştu. Yataklar bozulmadan bırakıldı, kahvaltı ettikten sonra, öğleye yakın evden çıktık, ben bu kıymetli temastan mesuttum. Arkadaşlarım da memnundular.*

Seneler geçti. Umumi Harbin sonlarına doğru Viyana'ya gitmiştim. O sırada Karlsbad'dan Viyana'ya dönen, daha büyük rütbeli Mustafa Kemal Paşa 1918 senesi Haziranında bulunduğumuz otelin salonuna girdi. Birlikte olduğu zevatla ayağa kalktık takdim sırasında, bana bakarak:

-Doktor, İzmir'deki gibi bir musıki alemi daha yapabilecekmiyiz ? Diye sordu.

-Elbette yaparız paşam, dedim.

Meğer İzmir'de geçirdiğimiz o gece ilerisi için, vatana, millete ne müjdeler vaat etmiş[38]*."*

Fransızca ve İngilizce bilen Şükrü Osman Bey 79 yaşında, 3 Temmuz 1954 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir. Cenazesi Edirnekapı Şehitliği'ne defnedilmiştir[39].

Nazif Şerif Bey (1919-?) : 1919 yılı Nisan ayı başında görevden alınan Şükrü Osman Beyin yerine emraz-ı asabiye mütehassıslarından Nazif Şerif Bey tayin olmuştur[40]. Nazif Bey, 7 Nisan 1919 tarihinde sıhhiye müdürü olarak görev yapmaya başlamıştır[41]. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiği günlerde Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürü Nazif Bey idi. İşgal sırasında hakarete uğrayan ve muayenehanesi yağmalanan Nazif Bey, Memleket Hastahanesine yatırılarak tedavi edilmeye çalışılmıştır[42]. Nazif Beyin görevi ne zaman bıraktığına dair elimizde bilgi mevcut değildir. Ahenk Gazetesinde 5 Ekim 1919 tarihinde yer alan bir haberde, Sıhhiye Müdürü olarak Hüsnü Muhittin'in adı geçmektedir[43]. Ancak Hüsnü Muhittin'in göreve gelişi veya ayrılışı hakkında başka bir bilgiye ulaşamadık

Cemal Bey (1923-1923) : Memleket Hastahanesi Sertabibi Operatör Cemal Bey Kasım 1923 tarihinde Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Müdürlüğü'ne tayin olmuştur[44].

Kemal Bey (1923-1924) : Kemal Bey, 13 Aralık 1923 tarihinde Bursa Vilayeti Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Müdürlüğü'nden, Birinci Sınıf Sıhhiye Müdürlüğü kadrosu ile İzmir Sıhhiye Müdürlüğü'ne tayin edilmiş,[45] ancak 5 Ocak 1924 tarihinde çıkarılan bir başka kararname ile Kemal Bey, eski görevinde bırakılarak yerine Zonguldak Hastahanesi Sertabibi Şuayip Nuri Bey atanmıştır.

---

[38] Sadi Yaver Ataman, **Atatürk ve Türk Musıkisi**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 1991, s. 65.
[39] **Cumhuriyet**, 4 Temmuz 1954.
[40] **Musavat**, 6 Nisan 1919.
[41] **Ahenk**, 8 Nisan 1919.
[42] Haydar Rüştü Öktem, **Mütareke ve İşgal Anıları**, Haz.: Zeki Arıkan, Ankara, 1991, s. 86.
[43] *"Sıhhiye Müdürü Hüsnü Muhittin'in beyanatı: Çiçekten 1, hummayı tifoiden 2 kişi vefat etmiştir."* Bkz. **Ahenk**, 5 Teşrinievvel (Ekim) 1919.
[44] **Ahenk**, 8 Teşrinisani (Kasım) 1923.
[45] **B.C.A.**, 30. 11. 1/2. 7. 11.

Şuayip Nuri Bey (Barım) (1924-1924) : Zonguldak Hastahanesi Baştabibi olan Şuayip Bey, 5 Ocak 1924 tarihinde Kemal Beyin yerine İzmir Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürlüğü görevine atanmıştır[46]. Şuayip Bey, 25 Nisan 1924 tarihinde istifa edinceye kadar vazifesini sürdürmüştür[47].1887 yılında Kırklareli'nde doğan Şuayip Bey, 1909 yılında Tıp Fakültesi'nden mezun olmuştur. Çeşitli görevlerden sonra 1913-1914 yıllarında Paris'te emraz-ı akliye ve asabiye konusunda ihtisas yapmıştır. I. Dünya Savaşı'nda ve Milli Mücadele yıllarında orduda göre yapan Şuayip Bey, Tokat ve Trabzon Sıhhat Müdürlüğü vazifesinden sonra İzmir'e atanmıştır[48]. İzmir'den sonra Ankara atanan Şuyip Bey, 1941 yılında İstanbul Sıhhat Müdürlüğüne atanmıştır[49].

Mehmet Lütfi (Kırdar) (1924-1933) : Göz Tabibi olan Mehmet Lütfi Bey, 1888 yılında Kerkük'te doğmuştur. 1908 yılında Tıp Fakültesi'ne girmiş, Balkan ve I. Dünya Savaşlarında Musul Vilayeti Sağlık Müdürlüğü, Mütareke Döneminde de Aşiretler ve Muhacirler Genel Müdürlüğü ve Sağlık Hizmetleri Müdürlüğü yapmıştır. 1923'de Viyana ve Münih'te aldığı eğitimlerle göz mütehassısı olmuştur. 1 Ekim 1936 tarihinde Manisa Valiliğine atanan Lütfi Bey daha sonra V. Kütahya Milletvekilliği, X ve XI. Dönem İstanbul Valiliği[50], 1957-1960 yılları arasında Sağlık Bakanlığı yapmıştır[51].

Mehmet Lütfi Bey 17 Ağustos 1924 tarihinde İzmir Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Müdüriyetine atanmıştır[52]. Mehmet Lütfi Bey aynı göreve 27 Nisan 1927 tarihinde tekrar atanmış[53], 5 Temmuz 1933 tarihinde kendi isteği ile Sıhhat Müdürlüğünden ayrılarak Memleket Hastahanesinde göz hekimi olarak çalışmaya devam etmiştir[54].

Mehmet Lütfi Bey, 28 Eylül 1942 tarihinde çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararıyla İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilmiştir. İstiklâl Madalyası verilmesi ile ilgili olarak hazırlanan kararnamede "*Milli ordu camiası içinde vazife gören Kızılay teşkilatının bir kolu olarak Nazilli ve Aydın cephelerine gelen Beşinci İmdad-ı Sıhhiye Heyeti'nin başında bulunan, halen İstanbul Vali ve Belediye Reisi Dr. Lütfi Kırdar'ın mezkur cephelerde şahsi teşebbüs ve çok gayûr-âne çalışma neticesi olarak vücuda getirmeye muvaffak olduğu muhtelif hastahanelerde ordu birliklerine ve milli kuvvetlere mensup bir çok yaralı ve hasta askerin tedavisi yapıldığı ve askeri ve milli kuvvetlerin bir teşkili sayılan işbu hastahanelerde Dr. Lütfi Kırdar'ın vatani hizmet ve vazife vecibelerini, bizzat, tamamen ve aynen mensûbîn-i askeriye gibi ifa ettiği İstiklâl Harbinin sonuna kadar bu vadide pek büyük hizmetlerinin geçtiği tahakkuk eylemesine binaen, 869 sayılı kanuna tevfikan İstiklâl Madalyası ile taltifi tensip kılınmıştır,*" [55] ifadeleri yer almıştır.

---

[46] **B.C.A.**, 30. 11. 1/2. 10. 1.
[47] **B.C.A.**, 30. 11. 1/5. 13. 14.
[48] Fethi Erden, **Türk Hekimleri Biyografisi**, İstanbul, 1948, s. 38.
[49] **Dirim**, c. 26, S. 9-10, 1941, s. 267.
[50] Mehmet Aldan, **İz Bırakan Mülki İdare Amirleri II**, Ankara, İçişleri Bakanlığı Yayını, 1995, s. 217; Feridun Frik, "*Politik Görevde Hekimler*", **Dirim**, c. 43, S. 9-10, 1968, s. 250.
[51] Kazım Öztürk, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-1973)**, Ankara, Önder Matbaası, 1973, s. 157.
[52] **B.C.A.**, 30. 11. 1/7. 23. 7
[53] **B.C.A.**, 30. 11. 1/31. 8. 7.
[54] **B.C.A.**, 30. 11. 1. /79. 22. 15
[55] **B.C.A.**, 30. 11. 1/156. 29. 15.

Mehmet Lütfi Kırdar, 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesinden sonra tutuklanarak Yassı Adaya götürülmüş, Yassı Ada'daki yargılama sırasında, 17 Şubat 1961 tarihinde geçirdiği kalp krizi nedeniyle Yassı Ada Garnizonu Hastahanesinde vefat etmiştir[56].

Yunus Vasfi (1933-1934) : 5 Temmuz 1933 tarihinde Altıncı Mıntıka Sıhhat ve İctimai Muavenet Müfettişi Dr. Yunus Vasfi Bey, İzmir Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürlüğüne tayin edilmiştir[57]. 17 Temmuz 1933 tarihinde atanma kararnamesi İzmir Vilayetine gelen Yunus Bey, aynı zamanda Belediye Sertabipliği vazifesini de üzerine almıştır. 1925 yılında Adana Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Müdürlüğü yapan Yunus Vasfi Bey[58], 29 Haziran 1934 tarihinde Balıkesir Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürlüğüne atanmış[59] ve 30 Temmuz 1934 tarihinde İzmir'den ayrılmıştır[60]. 20 Ağustos 1935 tarihinde Balıkesir Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürlüğünden Mardin Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürlüğüne naklen tayin edilmiştir[61].

Halkın Sesi Gazetesinde, Yunus Vasfi Beyin yerine Balıkesir Sıhhiye Müdürü Dr. Osman Oğuz Beyin atandığı bildirilmişse de[62], Yeni Asır Gazetesinde yer alan bir başka haberde Yunus Vasfi Bey yerine Denizli Sıhhat Müdürü Necati Beyin atandığı bildirilmektedir[63]. Ancak bu atamaların hiç biri gerçekleşmemiştir.

Cevdet Şakir (Saraçoğlu) Bey (1934-1954) : Cevdet Şakir Bey, Denizli Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürü iken 29 Haziran 1934 tarihinde İzmir Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürlüğüne tayin edilmiştir[64].

Cevdet Şakir Bey, 1891 yılında Denizli'de doğmuştur. 1914 yılında Tıp Fakültesini bitirdikten sonra Edirne Bölgesinde doktorluk yapmış, 1921 yılında Sıhhiye Müdüriyet-i Umumisi Üçüncü Sınıf Sıhhiye Müfettişi olmuştur. 1923 yılında Artvin Sıhhiye Müdürlüğüne atanmış, daha sonra Ordu Sıhhiye Müdürlüğüne ve 1924 yılında da Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti İstatistik ve Neşriyat Şubesi Müdürlüğüne atanmıştır. 1931 yılında Trabzon ve Denizli Sıhhiye Müdürlüğü yapmıştır[65].

Cevdet Bey göreve başladıktan sonra Belediye Doktoru Rıza Bey ile birlikte Şehir dahilindeki 21 şirket ve fabrika ile 12 adet incir ve üzüm hanını teftiş ederek sıhhi noksanları tespit etmiş, Kimyager Ömer Bey de suların tahlillerini yapmıştır[66]. Cevdet Bey, 1941 yılında terfi ederek maaşı 80 liraya çıkartılmıştır[67].

1946 yılında, 4258 Sayılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Kuruluş ve Memurları Hakkındaki Kanuna bağlı kadro cetvelinin 4862 Sayılı Kanunla değiştirilmesi üzerine 15.3.1946 tarihinden itibaren Cevdet Saraçoğlu'nun kadrosu

---

[56] **Cumhuriyet,** 18 Şubat 1961.
[57] **B.C.A.,** 30. 11. 1/79. 22. 14.
[58] **B.C.A.,** 30. 11. 1/13. 21. 5.
[59] **B.C.A.,** 30. 11. 1/87. 19. 4; **Milli Birlik,** 29 Temmuz 1934.
[60] **Anadolu,** 30 Temmuz 1934.
[61] **B.C.A.,** 30. 11. 1/97. 22. 16.
[62] **Halkın Sesi,** 11 Haziran 1934.
[63] **Yeni Asır,** 5 Temmuz 1935.
[64] **B.C.A.,** 30. 11. 1/87. 19. 3.
[65] Erden, **a. g. e,** s. 192.
[66] **Halkın Sesi,** 23 Eylül 1934.
[67] **B.C.A.,** 30. 11. 1/150. 32. 7.

Üçüncü Sınıf Sıhhiye Müdürü kadrosuna nakledilmiş, maaşı da 80 liradan 90 liraya çıkarılmıştır[68]. 1947 yılında maaşı ise 100 liraya çıkartılmıştır.

1954 yılına kadar Sağlık Müdürlüğü yapan Cevdet Bey, 5 Temmuz 1954 tarihinde Ege Bölgesi Sıhhat Baş Müfettişliğine terfi ettirilmiştir. Yerine ise Sıtma Savaş Bölgesi Başkanı Dr. Reşat Tanberk atanmıştır[69]. Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti Baş Müfettişliğine tayin edilen Cevdet Bey, 13 Temmuz 1954 tarihinde yeni görevine başlamıştır.

Reşat Tanberk (1954-1976) : 1913 yılında Diyarbakır'da doğmuştur. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi mezunu olan Reşat Bey, 1954 yılında İzmir Sağlık ve Sosyal Müdürlüğüne atanmış, 1976 yılına kadar bu görevini sürdürmüştür.

2- İzmir Sağlık Müdürlüğü Olarak Kullanılan Binalar

Sağlık Müdürlüğünün, Cumhuriyet idaresinden önce hizmet verdiği binalar hakkında bilgilerimiz sınırlıdır. 1908 yılında Hizmet Gazetesinde yeralan bir haberde, Belediye tarafından Beyler Sokağı'nda bir muayenhane açıldığı belirtilmektedir. Belediye doktorlarının fakir hastaları ücretsiz olarak muayene ettiği binanın bakımsız ve sağlığa elverişsiz olduğu belirtilerek, "*Bu mahal eğer Kürd Seyyid Efendinin hanesi olduğu için boş durmasın diye isticâr edilmemiş de mahza-i acize ve fukaranın seviye-i ictimaiyelerine münasip bir mezbelelik diye tutulmuş ise oraya devam eden Belediye etibbasının meslek memuriyetince haiz oldukarı şeref, haysiyet asla nazar-ı dikkat ve itibara alınmamış demektir...*"[70] denilmektedir. 1914 yılında Ahenk Gazetesinde yer alan, Süleyman Ferit Beye ait laboratuarla ilgili olarak verilen bir ilanda laboratuarın "*Beyler Sokağı'nda Sıhhiye Dairesi yanında*" olduğu ifade edilmektedir[71].

Ahenk Gazatesi'nde yeralan bir başka haberde sıhhiye dairesi hakkında şu bilgiler verilmektedir:

"*Sıhhiye Dairesi*

İzmir sıhhiye dairesinin her gün yüz elli-iki yüz merzâ vesairenin müracaatgâh-ı sıhhiyesi olmak suretiyle elyevm mühim bir daire şekline girdiği, fakat dairenin gerek darlığı, gerek mahalle arasında bulunması hasebiyle erbab-ı müracaata matlup olan teshilatı temin edemediği malumdur. Haber verildiğine göre bu cihet belediyece nazar-ı itibara alınmış, ayrı bir daire vücuda getirilmesi münasip görülmüş bunun için, hatta icap eden resim ve planları hazırlanarak Ziraat Bankası'nın yanı başındaki Belediyenin mülkü olan arsa üzerine inşası bile tensip olunmuştur[72]."

1916 yılında Ahenk Gazetesinde yer alan bir haberde uzun süredir Birinci Beyler Sokağı'nda bulunan Sıhhiye Müdürlüğünün Birinci Kordon'da Posidon civarında bir haneye nakledildiği, eski binada ise sadece doktorların bırakıldığı belirtilmektedir [73]. 1919 yılında Kordon'da bulunan Liman Dairesi içinde faaliyet gösteren Sıhhiye Müdürlüğünde, sıhhiye müdürünün dışında, başkatip Hayri Bey ile Veznedar Fehmi Efendi bulunmaktaydı.

---

[68] **B.C.A.**, 30. 01. /181. 8. 5.
[69] **Yeni Asır**, 6 Temmuz 1954.
[70] **Hizmet**, 21 Eylül 1908.
[71] **Ahenk**, 19 Mayıs 1914.
[72] **Ahenk**, 20 Şubat 1914.
[73] **Ahenk**, 10 Haziran 1916.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, Sıhhat Müdürlüğü Hükümet Konağı içerisinde hizmet vermekteydi. Sıhhiye Müdürlüğü, 1927 yılında, Hükümet Tabipliği, Belediye Kimyahanesi ile birlikte Hıfzıssıhha Müessesesi binasına taşınmıştır[74]. Hükümet Konağı'ndaki boş odalar ise İskan ve Encümen-i Vilayete tahsis edilmiştir[75].

1928 yılında Sıhhiye ve Muaveneti İctimai Müdürlüğünün personel kadrosu şu şekilde idi: 60 lira maaşla Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye Müdürü, 30 lira maaşla 5 hükümet tabibi, 25 lira maaşla 3 mütekait hükümet tabibi, 25 lira maaşla ayrıca 6 hükümet tabibi, 15 lira maaşla bir muavenet-i ictimaiye katibi, 15 lira maaşla 10 sıhhiye memuru, 12'şer lira maaşla 5 sıhhiye memuru, 8 lira maaşla 2 sıhhiye memuru, bir tabip ve bir sıhhiye memuru kadrosu boş olarak bulundurulmaktaydı[76].

Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili Refik Bey, 1931 yılında gerçekleşen İzmir ziyareti sırasında Bahribaba Parkı üzerinde inşa edilen ve içerisinde Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürlüğünü barındıran binanın, bakteriyolojihane olarak kullanılabileceğini belirtmiş ve bu iş için sıhhat bütçesinden pay ayrılmasını istemiştir. Ancak Muhasebe-i Hususiye Müdürü Fehmi Bey harekete geçerek, binanın tapusunu Muhasebe-i Hususiye adına çıkartmıştır. Bu da iki kurum arasında gerginliğe neden olmuştur[77].

1933 Yılı İzmir Vilayeti Bütçe görüşmeleri sırasında 1932 yılında Hıfzıssıhha olarak açılan kurumun binasının çok büyük olduğu ve içinde Sıhhiye İdaresi, Laboratuar ve Kuduz Aşısı Şubelerini barındırdığı belirtilmiş ve binada boş olan odaların Memleket Hastahanesine verilmesi önerilmiştir. Binanın tapusunun hususi idareye, kullanımının ise Sıhhiye İdaresine ait olması sorun yaratmış, "*..Memleket Hastahanesine uzaklık mesafesi, Hastahanenin arka kapısı ile müessese arasında ancak 100 metre mesafe olduğu...* "[78] ifade edilerek binanın tamamen boşaltılarak Hastahaneye devredilmesi önerilmiş, ancak öneri kabul edilmemiştir. 1934 yılında ise bina, 7.000 lira gibi sembolik bir paraya Sıhhiye Vekaletine devredilmiştir[79].

Hikmet Aladağ "*İzmir Devlet Hastahanesi*" başlıklı yazısında sağlık müdürlüğünün, Vali Rahmi (Arslan) Bey döneminde kaldırılan Yahudi Mezarlığı'nın yerinde inşa edildiğini ve Elhamra Sineması ile Milli Kütüphanenin yanında yer alan Hıfzıssıhha Müessesesi binasında uzun süre hizmet verdiğini belirtmektedir[80].

Sağlık Müdürlüğü 1984 yılında kadar, halk arasında "*Piçhane*" olarak bilinen, günümüzde Konak'tan Varyant'a doğru çıkarken sağ tarafta yer alan binada hizmet vermiştir. Günümüzde Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Etnografya Müzesi olarak hizmet veren binanın yapılışı ve daha önce hangi amaçla kullanıldığına dair yerli bilgiye sahip değiliz. XIX. yüzyıl yapısı olan binanın Katoliklerin yardımı ile çalışan ve bakıma muhtaç çocuklara ve kimsesizlere hizmet vermiş olması muhtemeldir[81]. Ancak Sağlık Müdürlüğü olarak kullanılmadan önce Sıhhat Müzesi olarak kullanılmış olması da olasıdır.

---

[74] **Ahenk,** 17 Nisan 1927.
[75] **Anadolu,** 22 Nisan 1927.
[76] **Hizmet, Anadolu,** 10 Haziran 1928.
[77] **Anadolu,** 14 Temmuz 1932.
[78] **İzmir Vilayeti Umumi Meclisinin 1933 Senesi Bütçesine Ait Müzakerat Zabıtnamesi,** İzmir, Bilgi Matbaası, 1933, s. 65.
[79] **Anadolu,** 19 Şubat 1934.
[80] Hikmet Aladağ, "*İzmir Devlet Hastahanesi*", **İzmir Devlet Hastahanesi Mecmuası,** c. 1, S. 3, İzmir, 1963, s. 9.
[81] M.Çınar Atay, **İzmir'in İzmir'i,** İzmir, 1993, s. 185.

Tevfik Özgen, Sağlık Müdürlüğü binası hakkında şu bilgileri vermektedir: *"Devlet Hastahanesi yanında Arap Fırını Caddesi üzerinde Dumlupınar Mektebi vardı. Ben bu okula devam ederken öğretmenlerimiz bizi, bu gün Etnografya Müzesi olarak kullanılan, eskiden Piçhane olarak bilinen binaya götürürlerdi. Orada hastalıklarla ilgili resimler, tablolar vardı. Bina daha sonra sağlık müdürlüğü olunca resimler de Fuarda yapılan müzeye taşındı"*[82].

Sağlık Müdürlüğü, 1984 yılında Konak Diş Hastahanesi zemin ve 3. katına nakledilmiş, Müdürlüğün bazı birimleri o zamanlar Kamu Sağlığı Merkezi olan, günümüzde ise Alsancak Devlet Hastahanesi olarak hizmet veren binaya nakledilmiştir. 1987 yılında ise 1952 yılında açılan İzmir Sağlık Kolejinin Çankaya'daki binasına taşınmıştır. Günümüzde ise bu binanın hemen yanında 1999 yılında inşasına başlanan ve 28.02.2001 tarihinde açılışı yapılan yeni binada faaliyetlerini sürdürmektedir.

B- SIHHİYE KOMİSYONLARI

Sıhhiye Müfettişlikleri ile birlikte şehrin sağlık işlerinin tartışılarak, çözüm yollarının aranacağı Sıhhiye Komisyonları ve Sıhhiye Meclisleri açılmıştır. Komisyonların görevi hastalığın nedenini ve alınması gereken tedbirleri belirlemek ve uygulanmasını sağlamaktı. İzmir'de de özellikle salgın hastalıkların sık görüldüğü dönemlerde sağlık komisyonları oluşturulmuştur. Bu doğrultuda İzmir'de 1892 yılında valilik tarafından vilayetin sağlık sorunlarını çözmek amacıyla *"Meclis-i Sıhhiye"* kurulmuştur. Uzman doktorlar tarafından oluşturulan ve ayda iki defa toplanması kararlaştırılan Meclis-i Sıhhiye, şehrin sağlık durumu ile ilgili olarak valiye bilgi vermek zorunda idi. İzmir'deki Meclis-i Sıhhiye şu kişilerden oluşuyordu; Sağlık Müfettişi Ali Rıza, Miralay İshak, Miralay Fano, Askeri Hastahanesi Başhekimi Kaymakam Ali, Gureba Hastahanesi Başhekimi Mustafa Enver, Askeri Hastahanesi İkinci Doktoru Binbaşı Mustafa, Gureba Hastahanesi İkinci Doktoru Ali Nurettin Beyler ile Karantina Doktoru Meci, Ermeni Hastahanesi Doktoru Emirza ve Rum Hastahanesi Doktoru Pasaltof , uzman doktorlardan Kostan ve Daskalaki, Vilayet Kimyageri Kanzuk ve Osmanlı Eczahanesi sahibi Panayotaki Efendiler. Meclis ilk toplantısını 27 Ocak 1892 tarihinde Sağlık Müfettişi Ali Rıza Beyin başkanlığında Belediye Dairesi'nde yapmıştır[83]. Aydın Vilayeti Salnamelerindeki bilgilere göre, 1895, 1904 ve 1908 yıllarında da sıhhiye komisyonlarının faaliyetlerini sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

II. Meşrutiyet Döneminde Dahiliye Nezaretine bağlı olarak *"Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi"*nin kurulması ile sağlık alanında yeni düzenlemelere gidilmiştir. Yeni düzenlemeye göre taşrada, il ve ilçelerde Sağlık Müdürlükleri, Sıhhiye Müfettişlikleri, Hükümet Tabiplikleri ve Vilayet Sıhhiye Meclislerinin açılması öngörülmekteydi. Bu doğrultuda 1912 yılında İzmir'de *"Heyet-i Sıhhiye-i Umumiye"* oluşturulmuştur. Heyette Türk doktorların yanında Rum doktorlar da görev almıştır. Bunların başında Karantina Müfettişi Ksantopolidi Efendi, Gureba Hastahanesi Kulak Burun Boğaz Hastalıkları Doktoru Çakıroğlu Mihalaki Efendi, Doktor Ispartalı Efendi, Cildiye ve

[82] Tevfik Özgen ile 01. 02. 2005 tarihinde yapılan söyleşi.
[83] **Hizmet**, 27 Ocak 1892.

Efrenciye Doktoru Margogle Efendi, Asabiye Doktoru Yuvaneviç Efendiler gelmekteydi[84].

1916 yılında bulaşıcı hastalıklara karşı mücadele etmek amacıyla İzmir'de oluşturulan Mücadeleyi Sıhhiye Komisyonu; Belediye azasından Ali Nazmi Bey, Caferizade Kemal, Tüccardan Ataşole, Merkez Kumandanı Vehbi, Merkez Jandarma Kumandanı Emin Fikri ve Polis Kısım İdare Reisi Ragıp Beylerden oluşuyordu[85].

Sıhhiye Komisyonları Cumhuriyet Döneminde de varlığını sürdürmüştür. 1927 yılında İzmir Sıhhiye Komisyonu şu kişilerden oluşmaktaydı; Vali Kazım Paşa, Belediye Reisi İzzet, Maarif Emini Fuat, Sıhhiye Müdürü Lütfi, Polis Müdürü Ömer, Maarif Müdür Vekili Medet, Belediye Sertabibi Sadık Ahmet, Memleket Hastahanesi Sertabibi Cemal, Sahil Sıhhiye Merkez Tabibi Abdi, Doktor Ahmet Hulusi ve Doktor Ali Agâh Beyler[86].

T.B.M.M. tarafından kabul edilen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu gereğince her vilayette bir sıhhat komisyonu oluşturulması gerekiyordu. Kanun gereğince İzmir'de oluşturulan Sıhhat Komisyonu, ilk toplantısını 15 Kasım 1930 tarihinde yapmıştır[87]. Kanuna göre her ayın on beşinde toplanması gereken komisyon, Vali Kazım Paşanın başkanlığında Belediye Reisi Sezai Bey, Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürü Lütfi Bey, Nafıa Başmühendisi Emin Bey, Memleket Hastahanesi Başhekimi Hasan Yusuf Bey, Eşrefpaşa Hastahanesi Başhekimi Cevdet Fuat Bey, Emraz-ı Sariye Hastahanesi Başhekimi Lütfü Sabri Bey, Doktor Memduh Bey ve Eczacı Ferit Beylerden oluşmaktaydı[88]. Sıhhat Komisyonunun ilk toplantısında, akıl hastaları için bir hastahane yapılması, sıtma, frengi ve cüzam hastalığı ile mücadele edilmesi, mezbahaların şehrin dışına taşınması, helaların temizliği, pislik oluşturan kuyuların kapatılması öncelikli sağlık sorunları olarak belirlenmiştir[89].

1931 yılındaki Sıhhiye Komisyonu toplantısına, Vilayet Jandarma ve Polis Müdürleri ile Jandarma Merkez Bölük Kumandanı da katılmış ve Heyetin emrine 9 polis, 9 zabıta verilmiştir[90].

1933 yılında İzmir ilinde oluşturulan Hıfzıssıhha Meclisi Sıhhat Müdürü Dr. Cevdet Beyin başkanlığında Belediye Başkanı, Müstahkem Mevki Başhekimi, Memleket Hastahanesi Başhekimi, Sahil Sıhhiye Müdürü, serbest doktorlardan bir kişi, Hükümet Tabibi ve Adli Tabipten oluşmakta idi[91].

---

[84] H. Siren Kırkpınar (Bora), **İzmir Sancağında Rumlar (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Durumları) 1908-1912,** D. E. Ü. A. İ. İ. T. Ens., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1998, s. 82.

[85] **Ahenk,** 8 Mayıs 1916.

[86] **Anadolu,** 31 Kanunusani (Ocak) 1927.

[87] Selma Muslu, **1929-1940 Yılları Arasında İzmir'de Sosyal Hayat,** E. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1996. s. 72

[88] **Anadolu,** 15 Teşrinisani (Kasım) 1930.

[89] **Anadolu,** 16 Teşrinisani (Kasım) 1930.

[90] **Yeni Asır,** 16 Mart 1931.

[91] **Milli Birlik,** 24 Birinci Teşrin 1933.

C- BELEDİYENİN SUNDUĞU SAĞLIK HİZMETLERİ

Osmanlı Devleti'nde belediye teşkilatı, Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra 1850'li yıllarda kurulmuştur. Daha çok ticaretin yoğun olduğu şehirlerde kurulan belediye teşkilatı, ticari akışı sağlayacak, alt yapı hizmetlerini üretecek bir araç olarak görülmüştür. İstanbul'da 1854 yılında Şehremaneti adıyla kurulan belediye teşkilatından sonra, taşra vilayetlerde de belediye teşkilatları kurulmuştur. İzmir'de hizmet veren yabancı şirketlerin isteğiyle 1868 yılında ve 1874-1878 yılları arasında İzmir'in önde gelenlerinden bir meclis oluşturulmuş, ancak meclis çalışamamıştır. 1877 yılında Vilayet Belediye Kanunun çıkarılmasıyla belediyeler yeniden düzenlenmiştir. 1880 yılında ikiye ayrılan İzmir Belediyesi, 1889 yılında tek bir çatı altında birleştirilmiştir.

1861 yılında Tababet-i Belediye Nizamnamesi ile Beledî İspençiyarlık Nizamnamesi çıkarılıp belediye sağlık örgütü kurulmuştur [92]. 1870 yılında çıkarılan Belediye Tababeti İcrasına Dair Nizamnamenin yayınlanması ile birlikte bu işlerde çalışacak tabiplerin tayin ve benzeri işlerinden Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye sorumlu tutulmuştur[93].

Belediyenin sağlıkla ilgili sorumluluklarından biri de eczahane açmaktı. 3 Cemazielevvel 1288 / 21 Temmuz 1871 tarihinde yayınlanan "*İdare-i Umumiye-i Tıbbiye Nizamnamesi*" ile İstanbul ve diğer vilayetlerde Belediye Eczahanesi adıyla birer eczahane açılmasını öngörmekteydi. 1876 yılında yayınlanan "*Belediye Eczahaneleri İdaresi Nizamnamesi*"ne göre de belediye eczahaneleri, diplomalı eczacıların yönetiminde ve mahalli hükümet tabiplerinin denetiminde bulunacak, doktorlar tarafından onaylanan yoksul hastaların reçeteleri de parasız olarak yapılacaktı[94]. Belediyenin eczacılıkla ilgili bir başka işi de kendi bölgesinde faaliyet gösteren eczahane ve ecza depolarını denetlemek idi.

Belediyelerin sorumlu oldukları sağlıkla ilgili işler arasında mezbaha açmak, sağlıklı et kesimini denetlemek de vardı. 1293(1877) tarihli "*Dersaadet Belediye Kanunu*"nun üçüncü maddesinde belediyelerin münasip yerlerde mezbahane açması, mevcut mezbahaneleri denetlemesi öngörülmekteydi[95]. Aynı Nizamname ile belediyelere imar işlerini düzenleme, bayındırlık hizmetleri, aydınlatma, temizlik, pazar ve alışveriş kontrolü, sağlıkla ilgili tedbirler almak, mezbaha açmak gibi görevler yüklenmiştir. Taşra belediye meclislerinin o yerin vilayet, liva veya kaza idare meclisleri ile birlikte toplanıp bütçeyi hazırlayarak tasdik edmesi kararlaştılmıştır[96]. Yine Belediyeler Kanuna göre "*belediye sağlık komisyonu*" oluşturulmuştur. Bölgenin sağlık sorunları ve sorunların çözüm yollarını tartışan komisyon, bir başkan ve 8 üyeden ibaret olup, haftada iki defa bir araya gelmekteydi. Komisyon üyeleri 2.5 yıl ücret almadan görev yaparlar, 2.5 yılın sonunda isterlerse komisyondan ayrılabilirlerdi[97].

---

[92] Meliha Özpekcan, **Türkiye Cumhuriyet'nde Sağlık Politikası**, İ. Ü. , A. İ.İ.T.Ens., Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1999, s. 29.

[93] Bedi Şehsuvaroğlu, "*Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Tarihçesi*", **Dirim**, c. 25, S. 7, 1950, s. 243.

[94] Yıldırım, *a. g. m.* s. 1321.

[95] **Şehremaneti Sıhhiye Müdüriyeti ve Vazifesine Dair Talimatname**, Dersaadet, Ahmet İhsan ve Şükerası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1329 (1913), s. 9-10.

[96] İlber Ortaylı, **Türkiye İdare Tarihi**, T.O.D.A.İ.E. Yayınları , Ankara, 1979, s. 300.

[97] Kranzler, **a. g. t.** , s. 91.

1891 yılında İstanbul'da görülen kolera salgını nedeniyle Belediye Reisi başkanlığında bir Hıfzıssıhha Komisyonu kurulmuştur. Cuma ve Pazardan başka her gün çalışarak şehrin sağlık işleri ve belediye hizmetleri ile ilgilenen komisyonun İstanbul'daki diğer on belediye dairesinde de şubeleri bulunmaktaydı. 10 kişiden oluşan Komisyon, sonraları kurulan Belediye Sağlık İşleri Müdürlüğü'nün ilk esasını teşkil etmiştir[98].

Belediyenin sağlık ile ilgili işlerinden biri de bünyesinde bulundurduğu "*Belediye Tabibi*" ile şehrin sağlık sorunlarının çözümüne katkı sağlamaktı. 1879 yılında yapılan bir yasal düzenleme ile nüfusu 40.000'den fazla olan belediyelerin, bünyelerinde bir doktor bulundurmaları ve maaşını da kendi gelirleri ile karşılamaları istenmiştir. Belediye tabipleri, kaza, liva ve vilayet etibbası namıyla üç sınıfa ayrılmıştır. Belediye tabipleri, Sıhhiye Müfettişine bağlı olup her gün belirli bir yerde veya eczahanede fakir ve muhtaç hastaları ücretsiz muayene ve tedavi etmeye mecburdu. Adliye ve resmi dairelerden gönderilecek kişileri ücretsiz muayene etmek, her gün hapishaneye giderek hasta olanları muayene etmek, eczahaneleri denetlemek, diploması veya icazetnamesi olmadan sanatlarını icra eden tabip, ebe, eczacı, aşıcı vb. kişilerin takibini yapmak, bunlara yasalar çerçevesinde engel olmak, bekar odaları ile han, otel, hamam, salhane, kasap, aşçı, bakkal vb. yerleri denetlemek, bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek ve bu hastalıklar görüldüğünde ilgili yerlere haber vermek, kuduz hayvanlar tarafından ısırılanlarının Dâ'-ül-kelb Tedavihanesi'ne sevk ederek tedavi edilmelerini sağlamak,[99] belediye tabiblerinin görevleri arasında yer almaktaydı.

1923 yılında İzmir şehrinin sağlık sorunları hakkında açıklama yapan Belediye Başkanı Şükrü Kaya, şehrin altı mıntıkaya ayrılacağını, her mıntıkada bir dispanser açarak fakir halkı ücretsiz muayene ettireceklerini söyleyerek, belediyenin şehrin temizliğine her yıl 8.000 lira para ayırdığını ve bu paranın belediye gelirlerinin üçte birine denk geldiğini belirtmiştir[100].

İzmir Belediyesi aynı zamanda hasta tedavisi, dispanser hizmetleri, aşılama ve tecrit hizmetlerini de vermiştir. Belediyenin sorumluluğunda olan esnaf muayenelerinin daha iyi yapılabilmesi için İzmir şehri, her birinin doktoru ayrı olan, 4 bölgeye ayırmıştır. Bunlar;

1. Bölge: Eşrefpaşa Hastahanesi önünden Göztepe Tramvayı Caddesi, Hükümet, Kemeraltı, Başdurak, Balcılar, Eski Mahkeme, Mezarlıkbaşı, Irgatpazarı, İkiçeşmelik Mahallelerini kapsayan bölge Muzaffer Beyin,

2. Bölge: Konak'tan Birinci Kordon'un sonundan Punta'ya kadar Halkapınar, Bellavista Mahallelerini kapsayan bölge Sezai Mahir Beyin,

3. Bölge: Göztepe Tramvayı Caddesi güzergâhının sonuna kadar olan bölge, Nedim Beyin,

---

[98] Nuran Yıldırım, "*Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Koruyucu Sağlık Uygulamaları*", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, c. 5, s. 1321; Şehsuvaroğlu, "*Sağlık ve Sosyal Yardım...*", s. 243; Kranzler, **a.g.t.**, s. 87.

[99] "*Etibba-i Belediyeye Ait Vezaif*", **Sıhhiye Müfettişlerine Etibba-i Belediyeye Ait Vezaif**, Meclis-i Umur-u Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Mukarrerat ve Neşriyatından, bst ve bsy yok, s. 23-27.

[100] **Türk Sesi**, 16 Temmuz 1923.

4. Tepecik, Tilkilik, Basmahane, Topaltı Mahallelerini kapsayan bölge Selahattin Beyin sorumluluğundaydı[101].

3 Nisan 1930 tarihinde kabul edilen ve 1 Eylül 1930 tarihinden itibaren yürürlüğe giren "*1580 Sayılı Belediyeler Kanunu*" ile, belediyelerin görevleri, gelir durumları dikkate alınarak yeniden düzenlenmiştir. Buna göre, bütün belediyeler için zorunlu olan görevler: halkın dinlendiği, yiyip içtiği yeri denetlemek, çöpleri toplamak, kanalizasyon yapmak, yoksul hastalara, sakat olup kimsesi olmayanlara yardım etmek, işsizlere iş bulmak, kimsesiz kadınları korumak, dilenciliği önleyecek tedbirler almak, kuduz hayvanlar tarafından ısırılan yoksul kimselerin tedavi kurumlarına götürülmelerini sağlamaktı. Geliri 200 bin liradan çok olan belediyeler için zorunlu olan görevler arasında belediye hastahanesi kurmak, kimsesizler yurdu, yetim evleri, eczahane açmak gibi görevler de vardı[102].

İzmir Belediyesi bünyesinde oluşturulan sağlık müdürlüğünün görevi halk sağlığı ile ilgili konulara bakmaktı. Başında bir doktor bulunan sağlık müdürlüğü, merkezi hükümetin denetimi ve kontrolü altında idi. Müdürlüğün başlıca personelini teşkil eden doktor ve ebeler, belediyeden ziyade Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletine karşı sorumlu idiler. Her ne kadar maaşları belediye bütçesinden ödenmekte ise de, bu memurların tayin, terfi, nakil, işten çıkarılma ve emekliye sevk edilmeleri işleri Bakanlığın tasarrufundaydı.

İzmir Şehri, 8 sağlık bölgesine ayrılarak, her birine bir doktor görevlendirilmiş, Belediye tarafından bir de dispanser açılmıştır. Belediye tarafından teşkil edilen sağlık hizmetleri arasında, ebelik, tebhir ve dezenfeksiyon servisi, kimyahane, misafirhane, morg ve mezarlık, cankurtaran servisi, nüfus kaydı ve hastahaneler de bulunmaktaydı[103]. Ayrıca aşılama, bataklıkların kurutulması, esnafların temizliği ve sağlık kontrolleri, süprüntülerin toplanması işi de belediyenin görevleri arasında idi. Cumhuriyet Döneminde kadrolarında indirime gidilmeyen, hatta zaman zaman artış gözlenen tek alan sağlık işleri idi[104].

Belediyenin verdiği sağlık hizmetleri sadece şehir merkezi ile sınırlı olmayıp, seyyar doktorlarla şehre yakın yerlere de sağlık hizmeti götürülmüştür. 1913 yılı Vilayet Bütçesi görüşmeleri sırasında Sıhhiye Müdürü Şükrü Osman Bey tarafından yapılan açıklamada, 6 seyyar doktor ve bunların yanında çalışacak 12 küçük sıhhiye memuruna ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Frengi, sıtma, verem vb. bulaşıcı hastalıklarla mücadele edecek olan seyyar doktor ve küçük sıhhat memurları için bütçeden pay ayrılması kabul edilmiştir[105]. 1914 yılında Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesinden talep olunan 12 küçük sıhhiye memurundan 11'i, 11 Mart 1914 tarihinde İzmir'e gelmiştir[106].

1924 yılında Belediyeye bağlı seyyar tabiplerin sayısı 7'ye yükseltilmiştir. Seyyar Tabiplerinin görevi, başta frengi ve sıtma olmak üzere bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek ve köy köy gezerek muhtaç olanlara sağlık yardımında bulunmaktı. Bu

---

[101] **Ahenk**, 6 Teşrinievvel (Ekim) 1925.

[102] Erkan Serçe, **Tanzimat'tan Cumhuriyete İzmir'de Belediye (1868-1945)**, İzmir, Dokuz Eylül Yayınları, 1998, s. 309.

[103] A. H. Hanson, "*Belediye İdaresi İstanbul, İzmir, Kayseri*", **Mahalli İdareler Hakkında Etütler**, T.O.D.A.İ.E. Yayınları, Ankara, 1995, 120-121.

[104] Serçe, **a. g. e.**, s. 218.

[105] **Ahenk**, 11 Ağustos 1913.

[106] **Ahenk**, 12 Mart 1914.

amaç doğrultusunda Urla, Menemen, Bergama, Ödemiş, Tire ve Kuşadası'na birer seyyar doktor tahsis edilmiştir[107].

Fakir hastalar, Beyler Sokağı'ndaki hususi hanesinde çalışan Belediye Sertabipliği tarafından muayene edilmekteydi. Sağlık işlerine bütçeden ayrılan paranın azalması nedeniyle 1929-1930 yıllarında senelik altmış bine yakın olan muayene miktarı 1934 yılında on bine inmiştir[108]. Belediye sağlık işleri tarafından nöbetçi ebe ve cankurtaran hizmetleri de vermekteydi[109]. Belediyenin ebelik hizmetlerini yürütenlerden bazılarının isimleri şöyle idi; Hediye, Eşref, Hacer, Sabiha, Kamile, Güzide ve Hikmet Hanımlar[110]. 1931 yılında İzmir Belediyesinin sağlık teşkilatında 7 tabip, 1 kimyager, 6 ebe, 2 katip, 3 küçük sıhhiye memuru görev yapmaktaydı[111]. 1933 yılında ise 6 doktor, 4 ebe, 46 memur ve müstahdem görev yapmaktaydı[112].

1932 yılında İzmir Belediyesinin sağlık alanındaki faaliyetleri şöyleydi; doktorlar tarafından 14.237 esnaf ve 25.287 dükkan kontrol edilmiş, muayene ve tedavi edilen hastalardan 20.785'ine ücretsiz olarak reçete ve 15.219'una ilaç verilmiş, 1.317'si hastahaneye sevk edilmiş, 400 pansuman yapılmış, 751 hasta evinde muayene edilmiştir. Kimyahanede 4.643 tahlil yapılmış, bulaşıcı hastalık çıkan yerlerden 444 ev, 143 müessese 106.363 parça eşyanın tebhirat-ı fenniyesi yapılmıştır. 1.613 şoför muayene edilmiş, 4.838 işçiye sıhhat raporu verilmiş, 9.405 sıhhat aşısı yapılmıştır[113].

Cumhuriyet hükümetlerinin, sağlık hizmetlerinin karşılanmasında yerel idareleri teşvik etmesi sonucunda belediyeler tarafından idare edilen hastahanelerin sayısı artmıştır. Cumhuriyetin ilanından evvel belediyelere ait hastahane adedi 6, yatak kapasitesi 635 iken, 1937 yılında hastahane sayısı 19'a, yatak kapasitesi ise %196 oranında artarak 1.247'e yükselmiştir[114]. Eşrefpaşa Hastahanesi de İzmir Belediyesi tarafından idare edilmiştir.

İzmir Belediyesi'nin sağlık işlerine önem vermesinde doktor olan Behçet Uz'un gayretleri büyüktür. Ulvi Olgaç'a göre Dr. Behçet Uz döneminde (1931-1941) 82.478 dükkan, 76.556 esnaf ile 12.848 arabacı ve şoför belediye doktorları tarafından muayeneden geçirilmiştir. 60.382 esnaf işçi ve talebeye sıhhat raporu verilmiş, 9.753 hasta hastahaneye sevk edilmiş, 7.550 muhtaç hasta, hastahaneye yatırılmış, 40.151 bedava reçete, 54.429 hastaya da bedava ilaç verilmiştir. 61.633 çiçek aşısı, 50 binden fazla menenjit, difteri, tifo aşıları yaptırılmış, tifo hastalığı zamanında 52 bin kişi tifo muayenesinden geçirilmiştir[115].

---

[107] **Türk Sesi**, 4 Kanunusani (Ocak) 1924.
[108] **İzmir Postası**, 11 Kanunuevvel (Aralık) 1934.
[109] **Ahenk**, 10 Ağustos 1926.
[110] **Anadolu**, 13 Teşrinievvel (Ekim) 1925.
[111] **İBMZD**, 14. 5. 1931 (II inci İnikad), No: 3, s. 155.
[112] **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Fevkalade Nüshası**, İzmir, İtimat Matbaası ,1933, s. 289
[113] **İBMZD**, 6. 11. 1932 (2 inci İnikad), No: 7, s. 10.
[114] **Cumhuriyetin İlk 15 Yılında Sağlık Hizmetleri**, İstanbul, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayını, 1998, s. 350.
[115] Ulvi Olgaç, **İzmir Ne idi ? Ne Oldu?**, İzmir, 1939, s. 66

D- HASTAHANELER

Osmanlı Devleti'nde hastahaneler, bimarhane, bimaristan, maristan, darüşşifa, darülraha adları ile ifade edilmekte idi. Al-Makrizi'ye göre, hastahaneleri nitelemek için kullanılan "*bimaristan*" ismi Farsçadan dilimize geçmiş olup, bimar, Farsça hasta, stan, Sanktritçe ev, barınak demek olup, bimaristan hasta evi anlamına gelmekteydi[116]. Bazı kayıtlarda bimaristan kelimesi delilerin tedavi edildiği yer anlamında ve bu deyiminin değiştirilmiş şekli olan tımarhane ile bir tutuluyorsa da bu yanlış bir yaklaşım olup, Osmanlı Devleti'nde delililerin tedavi edildiği yerlere "*dar'ül mecânîn*" ismi verilmiştir[117]. Tanzimat Döneminde hastahane kelimesinin yaygınlaşması ile bimaristan kelimesi daha çok fakir ve kimsesizlerin korunması amacıyla yapılan yer anlamlarında kullanılmaya başlanmıştır. Bazı kayıtlarda geçen Tabhane de fakir ve acizlerin yiyip içtiği yer (darülaceze) anlamında kullanılmış olup hastahane ile ilgisi yoktur.

İslam-Türk geleneğinde hastaların tedavi edilmesi önem verilen konulardan biri olup, ücretsiz hizmet veren hastahane ve şifahaneler, dönemin hükümdarları tarafından desteklenip, gözetilmiştir. İslam-Türk Hastahaneleri hem mimarileri ile hem de çağına göre ileri tedavi teknikleri ve yönetimleri ile Avrupa'yı etkilemiştir. İslam hastahanelerinin en önemli özelliği laik müesseseler olmaları idi. Ortaçağ Hıristiyan hastahanelerinde personelin dini teşekkül mensubu olmasına karşılık, İslam hastahanelerinde çalışanlar hiçbir dini teşekküle mensup değildi. İslam hastahaneleri, hastaları tıbbi bilgilere göre iyileştirmeye çalışan müesseseler olup, klinik karakteri taşımalarına mukabil, Hıristiyan hastahaneleri Rönesans'a kadar hastaları tedavi etmekten ziyade, onları ölünceye kadar tecrit eden dini karakterde müesseseler durumundaydı[118].

Osmanlı Devleti'nde hastahane adı ilk defa Edirnekapı Mihrimah Cami avlusunda açılıp, 8 yıl sonra kapanan bir müessese için kullanılmıştır. Bazı kaynaklarda ise hastahane tabirinin ilk defa 1861 tarihinde II. Abdülhamit'in annesi tarafından Yeni Bahçe'de yapılan kurum için kullanıldığı belirtilmektedir[119].

XV. yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı Devleti'nde, Sultan Yıldırım Bayezid'in Bursa'da yaptırdığı hastahaneden başka bir sağlık kurumu yoktu. Yıldırım Bayezid'in Bursa'da yaptırdığı külliyenin bir parçası olan hastahanede çeşitli dönemlerde biri başhekim olmak üzere üç doktor, bir cerrah, bir göz doktoru görev yapmış, ruhsal hastalıklar da burada tedavi edilmiştir. Hastahanelere dini ve mezhebi ne olursa olsun hekimlik bilgisi kuvvetli iki hekim, ilaçları hazırlayacak bir eczacı, bir kehhal (göz hekimi) ve bir cerrah atanması ana şartlardan idi. Ayrıca hastahanelerde, hastabakıcılar, vekil harçları, ambar memurları, aşçı ve ilaçları muhafaza edecek memur ile kapıcılar görev yapmakta idi[120]. Hastahanelerde haftada bir gün fakir hastalar için poliklinik yapılmakta ve ücretsiz ilaç dağıtılmaktaydı.

---

[116] Arslan Terzioğlu, "*Ortaçağ İslam-Türk Hastahaneleri ve Avrupa'ya Tesirleri*", **Belleten**, c. 34, S. 133, T. T. K. Yayını, 1970, s. 128.

[117] Osman Şevki Uludağ, **Beşbuçuk Asırlık Türk Tababeti Tarihi**, Sadeleştiren: İlter Uzel, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 1991, s. 123.

[118] Terzioğlu, *a. g. m.*, s. 148.

[119] Uludağ, **a. g. e.**, s. 125.

[120] Kemal Özbay, **Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastahaneleri**, c. III, I. Kitap, İstanbul, 1981, s. 1-2.

Bayezid ve ondan sonra gelen hükümdarlar zamanında Anadolu Beylikleri'nden alınan bazı şehirlerde, eskiden kalmış hastahanelerle sağlık hizmetleri yürütülmeye çalışılmıştır. Fatih Sultan Mehmet Döneminde Sahn-ı Seman ve Tetimme Medreseleri ile birlikte cami, imarethane ve Fatih Dar'üşşifası inşa edilerek 1470 yılında hizmete açılmıştır. Fatih Dar'üş-şifası'nı, 1514 yılında açılan Üsküdar Karacaahmet Cüzzamhanesi, 1539 yılında açılan Haseki Dâr-üş-şifâsı ve yine aynı tarihte Manisa'da açılan bimarhane, 1555'de açılan Süleymaniye Dâr-üş-şifâsı, 1583'de Üsküdar'da açılan Atik Valide Sultan Dâr-üş-şifâsı (Toptaşı Bimarhanesi) takip etmiştir. 1843 yılında İstanbul Gureba Hastahanesi, 1860'daki Zeynep Kamil, 1895'de Darülaceze, 1898'de Şişli Etfal, 1910'da Cerrahpaşa Hastahaneleri inşa edilmiştir.

Hastahaneler açısından Tanzimat Dönemi bir dönüm noktası olup, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı Devleti'nde bugünkü manada büyük hastahaneler yapılmaya başlanmıştır. Bu anlamda ilk sivil hastahane İstanbul'da 1836 yılında görülen kolera salgını nedeniyle inşasına başlanan ve 1843 yılında açılan Gurebayı Müslimin Hastahanesidir[121].

1- 1922 Yılına Kadar Faaliyet Gösteren Azınlık Hastahaneleri

1800'lü yıllarında başında Osmanlı Devleti'nde dilencilik artmıştı. Özellikle İstanbul'u istila eden dilencilere karşı önlem almak için harekete geçilmiştir. Yöneticilere gönderilen emirlerde, dilencilerden sakat ve kör olanların tabhanelere ve hastahanelere alınması, eli ayağı tutanların da vilayetlere yollanarak, çarşı ve pazar yerlerini dolduran sefillerin teşkil ettikleri çirkinliklerin önüne geçilmesi istenmiştir. Benzer emirler gayrimüslim tebaanın temsilcilerine de gönderilmiştir. Bunu fırsat bilen patrikhaneler daha önceden açılmış olan hastahaneleri için yeni imtiyazlar elde etmişlerdir. Bu imtiyazlarla beraber Rumlara ayrıca "*Tıp Teâllümhanesi*" açma imtiyazı da verilmiştir. Rum hastahaneleri ve tabip teâllümhaneleri için Dimitraşko nazır ve müdür olarak atanmıştır[122]. 1805 yılında kurulan Kuruçeşme'deki Tıp Teâllümhanesi için verilen imtiyazlar zamanla kalıcı kale gelmiştir.

Osmanlı Devleti, zimmîlere ait hastahaneler için dışarıdan getirilen malzemelerden gümrük almadığı gibi[123], hastahanelere padişah tarafından ücretsiz olarak ekmek ve et verilmiştir[124].

7 Zilhicce 1281 / 3 Mayıs 1865 tarihli "*Devlet-i Âliye ve Devlet-i Ecnebiye Teb'asından Mezheb-i Muhtelifeden Bilcümle Ruhban Takımıyla Bunların Manastır ve Amakin-i Sairesi Hakkında Gümrük Muafiyeti Nizamnamesi*"nin üçüncü maddesinde rahiplerin idaresindeki mekteplere tanınan haklar, hastahaneler için de tanınmıştır. Nizamnamede yer alan 3.maddede şu ifadeler yer almıştır: "*Hastahanelerde bulunan her bir hasta yatağının idaresine muktezi olup, kıymeti nihayet senevi bin üç yüz elli kuruş itibar olunan eşya rüsum-ı gümrükten muaf olacaktır. Eşya-yı mezkure me'kûlât,*

---

[121] Orhan Bolak, **Hastahanelerimiz, Eski Zamanlardan Bugüne Kadar Yapılan Hastahanelerimizin Tarihi ve Mimari Etüdü**, İstanbul, 1950, s. 31.

[122] Osman Şevki Uludağ, "*Osmanlı Tıp Tarihinde Reaya Hastahaneleri ve İmtiyazları*", **Belleten**, c. I, S. 1, İstanbul, T. T. K. Yayını, 1937, s. 280-281.

[123] Nitekim, 1900 yılında İzmir'de baş gösteren salgın hastalık nedeniyle Katolik hastaların tedavi edilmesi amacıyla geçiçi olarak oluşturulan tedavihanede kullanılmak amacıyla Marsilya'dan getirilen Tebhir (Etüv) Makinesi için gümrük alınmamıştır. Bkz. **B.O.A.**, MKT. MHM. , 700/17.

[124] **B.O.A.**, İH. , 24/1106.

mu'alcat çamaşır ve yatak ve döşek ve yorgan ve edavat-ı muhtelife ve alet-i cerrahiye ve eshab-ı hayratın hibe ve teberru edecekleri her türlü eşya ile hastaların ve hastahane ebniye ve bahçelerinin idaresine lüzum olan sair bilcümle eşyadan ibarettir. Eczahanelerde, icra-i tedavi olunan fukaradan her birine muktezi olup kıymeti senevi dokuz yüz kuruş itibar olunan eşya rüsum-ı gümrükten muaf olacaktır. Eytamhanelerde bulunan her bir yetim ve yetimelere muktezi olup kıymeti senevi bin sekiz yüz kuruş itibar olunan eşya rüsum-ı gümrükten muaf olacaktır[125]."

Türkiye'de faaliyet gösteren ve yabancılara ait olan okul, hastahane, yetimhane vb. kurumlar zaman zaman Türk Hükümeti ile yabancı devletler arasında sorunlara neden olmuştur. Bu kurumların kimler tarafından idare edileceği, mülkiyenin kime ait olduğu ve hangi kanunlara bağlı olacağı tartışma konusu olmuştur. İzmir'de Ayyıldız İtalyan Kız Okulu binasında yapılmak istenen ilave inşaat nedeniyle sorun yine gündeme gelmiştir. Maliye Bakanlığı, Adalet, İçişleri, Dışişleri, Maliye, Milli Eğitim, Sağlık Bakanlığı ile Vakıflar ve Kadastro Müdürlüklerinin temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurarak, bir rapor hazırlanmasını istemiştir. Komisyon tarafından hazırlanan raporda yabancılara ait kurumların hukuki, mali, idari sorunları incelenmiştir.

Lozan Antlaşması'nın imzalandığı gün Türkiye baş murahhası tarafından Fransa, İngiltere ve İtalya murahhaslarına birer mektup verilmiştir. İçerikleri aynı olan mektuplarda Türk Hükümeti, 30 Ekim 1914'den önce Türkiye'de varlıkları tanınan İngiliz, Fransız ve İtalyan din, eğitim, yardım kurumları ile hastahanelerin varlıklarını tanıyacağını, barış antlaşmasının yapıldığı tarihte, Türkiye'de var olan, benzer öteki kurumların durumlarını, yasalara uygun biçime getirmek üzere iyi niyetle inceleyeceğini, bu kurumların vergi yükümlülüğü açısından benzer Türk kurumlarıyla eşit işlem göreceğini, kamu düzeni hükümleriyle, Türk kurumlarına uygulanan kanun ve yönetmeliklere bağlı olacaklarını belirtmiştir[126]. Mektuplar yedi yıl yürürlükte kalmış ve bu süre içerisinde Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı kurumların hükümete başvurup durumlarını onaylatmaları istenmiştir. Bu çerçevede Türk Hükümeti yabancılara ait hastahanelere dokunmamış ve İzmir'deki zimmîlere ait hastahanelere de müdahale edilmemiştir.

İstanbul'dan sonra hastahaneler yönünden en zengin şehirlerden biri de İzmir idi. Osmanlı Devleti'nin ihracat kapısı olan İzmir şehri, farklı din ve milletten insanların bir arada yaşadığı bir şehirdi. İzmir'deki din ve dillerde görülen çeşitlilik hastahanelere de yansımış, farklı cemaatlere ait hastahaneler açılmıştır.

1898 yılında İzmir'i ziyaret eden Paul Von Lindau İzmir hastahaneleri hakkında şu bilgileri vermektedir; *"Şehirde Türklere ait bir tane 100 yataklı, Ortodoks Rumlara ait bir tane 300 yataklı, Katoliklere ait toplam 130 yataklı iki tane, Ermenilere ait bir tane 130 yataklı, 1831 yılında Baron Rotschild tarafından yaptırılan ve yılda 200*

---

[125] Faraşlı Mehdi, **İmtiyazat-ı Ecnebiyenin Tatbikat-ı Hâzırası**, Samsun, Matbaa-ı Cemil, 1325 (1909), s. 118.

[126] Seha L. Meray, **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, Takım II, c. 1, Kitap: 1, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972, s. 46-47,132; T.C. Maarif Vekaleti, **Türkiye'de Yabancı Müesseselerin Durumu Hakkında Rapor**, Maarif Basımevi Ankara, 1956, s. 17; Özpekcan, **a. g. t.**, s. 95.

hastaya parasız hizmet veren Yahudilere ait bir tane ve ayrıca İngilizlere, Fransızlara ve Hollandalılara ait birer tane olmak üzere toplam 9 hastahane bulunuyor"[127].

Azınlıklara ait hastahanelerin büyük kısmı bir arada, aynı sokak içerisinde bulunmaktaydı. Saint Antoine Katolik Hastahanesi, Rum, İngiliz ve Hollanda Hastahanelerinin yan yana bulunduğu sokağa, İspitalya Sokağı veya Fransızca olarak Rue des Hopitaux yani Hastahaneler Sokağı denilmekteydi. Hastahaneler Sokağı günümüzde, Dr. Behçet Uz Çocuk Hastahanesinin bulunduğu alan civarında idi[128].

İzmir'in Yunan işgalinden kurtuluşu sonrasında, 13 Eylül 1922 tarihinde başlayan yangın şehrin büyük bir kısmı harap etmiştir. Yangından İzmir'deki azınlıklara ait hastahaneler de nasibini almış ve pek çoğu kullanılamaz hale gelmiştir. Rumlara ait Haralambos Rum Hastahanesi, Ermeni, Hollanda, İskoç ve İngiliz Hastahaneleri, 1922 yılından sonra faaliyetlerine devam edememiştir. Azınlık hastahanelerinden Fransız Hastahanesi, Karataş Musevi Hastahanesi ve İngiliz Hasthanesi binasına taşınan Saint Antoine Katolik Hastahanesi Cumhuriyet Döneminde de faaliyetlerine devam edebilmiştir.

Hollanda (Felemenk) Hastahanesi

Rum İspitalyası Sokağında Hollandalı bahriyeliler için, Kalvinist Kilisesi'nin yönetiminde, 1675 yılında inşa edilmiştir. Hacı İslam Mahallesi civarında bulunan Hastahane, Hollanda Kralının himayesinde olmasına rağmen, masraflarını kendisine ait olan binaların kiralarından karşılamaya çalışmıştır[129].

1851 ve 1856 yıllarında İzmir'i ziyaret eden Teodor Flıedner, Hollanda Hastahanesi hakkında şu bilgileri vermektedir: "*Görme fırsatı bulduğum bir başka hastahane de Hollanda Hastahanesi oldu; bu hastahane burada gördüğüm en küçük hastahaneydi; bir binanın bodrum katındaki odalara kurulmuştu ve üst katı Hollanda Kilisesiydi; içerde sadece bir hasta ve Rum olan bir görevli gördük*"[130].

Hicri 1326 tarihli Aydın Vilayeti Salnamesi'nde, Hastahane hakkında şu bilgiler verilmektedir; "*Bu hastahane, 1670 tarihlerine doğru tesis ve altı sene mukaddem tevsi'an tamir edilmiş ve Felemenk Devleti tarafından maaş-ı mahsus olan doktor tarafından Hollanda sefain-i ticariyesi taifesine mahsus hastagânın emr-i tedavileri icra edilmekte bulunmuştur. Bu hastahaneye hariçten müracaat edenler de kabul olunmakta ve yalnız muktedir olanlardan ma'kulat bedeli olmak üzere yevmiye üç Frank alınır. Fukara meccânen tedavi olunmaktadır*"[131].

Hollanda Hastahanesi, XIX. yüzyılın sonlarında İngiliz Hastahanesinden biraz daha geniş bir yapı içinde bulunmaktaydı. 1890'ların başında mevcut binanın sol tarafına yeni bir kanat inşa ettirilerek genişletilmiş, yatak sayısı 40'a çıkartılmıştır.

---

[127] İlhan Pınar, **Hacılar, Seyyahlar, Misyonerler ve Yabancıların Gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir (1608-1918)**, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2001, s. 321; Paul Lindau, "*1900'lerde İzmir*", Çev.: Selçuk Ünlü, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 38, Ekim 1985, s. 163.

[128] Rauf Beyru, **19. yüzyılda İzmir'de Sağlık Sorunları ve Yaşam**, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2005, s. 59-60. M.Çınar Atay'ın kitabında "*Hastahaneler Sokağı*"nın yeri hakkında şu bilgiler verilmektedir; "*Bu cadde Basmane Garı yapılıncaya kadar Sebike Caddesi (1854) adı ile anılan yol ve Türk Mahalleleri ile Yahudi Mahallelerini birleştiren Başdurak Caddesi'dir ki 1876'lardadan sonra Kestaneoğlu Sokak olarak anılmıştır. Günümüzde ise Kestelli Caddesi ve devamı olan Yangın Yokuşu olarak bilinmektedir.*" Bkz. M.Çınar Atay, **Tarih İçinde İzmir**, İzmir, 1978, s. 32.

[129] Atay, **İzmir'in...**, s. 190.

[130] Pınar, **a. g. e.**, s. 214.

[131] **Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326 Hicri Senesi, Defa 25**, s. 176.

Hastahanede, Hollanda uyruklular ücretsiz tedavi edilirken, diğer milletten olanlardan para alınmaktaydı[132].

1908 yılı başlarında yeniden inşa edilen Felemenk Hastahanesinin açılışı nedeniyle, Felemenk Devleti'nin İstanbul Konsolosu ile Felemenk Devleti bahriyesine mensup Frizland Gemisi İzmir'e gelmiştir[133]. 12 Mayıs 1908 tarihinde açılış töreni yapılan ve ismi "*Wilhelminal Hospital*" olarak değiştirilen Hastahaneyi, "*Frizland Sefine-i Harbiyesi Kumandanı Mösyö Fabyos, Felemenk Ceneral konsolosu Mösyö Peters cenablarıyla beraber ziyaret etmişlerdir*[134]".

Aydın Valisi Faik Bey tarafından İstanbul'a gönderilen telgrafta, Felemenk Hastahanesi ile Protestan Kilisesinin açılış töreninde, Hollanda tebaası vatandaşlar ile İzmir'de yaşayan yabancılar, Vilayet Umur-ı Ecnebiye Müdürü, İngiltere, Almanya, Romanya Konsolosları ve İzmir'de bulunan Felemenk Sefine Kumandanı ile birkaç zabit ve silahsız askerin hazır bulunduğu belirtilmiştir. Felemenk Konsolosunun bir teşekkür konuşması yaptığı törende, Felemenk Bando Mızıkası da marşlar çalmıştır. Törenin sonunda hastahanenin yapılması sırasında bağışta bulunan Felemenklere, Felemenk Hükümeti tarafından verilen nişanlar takdim edilmiştir. Açılış törenine İzmir Valisi de çağrılmış ancak katılmamıştır. Törene sadece asayişi sağlamakla görevli olan polis müdürü katılmıştır[135]. Yanında bir Hollanda Mezarlığının da bulunduğu Kilise, bugün Montrö Meydanı civarında ve Çocuk Hastahanesinin karşısında yer alan blokların arasındadır[136].

1929 yılında İzmir'de terk edilmiş bir vaziyette bulunan Felemenk Protestan Kilise ile Hastahanesine ait ferman sureti, Felemenk Sefareti tarafından Hariciye Vekaletinden talep edilmiştir[137]. Gönderilen cevapta İzmir'de Rum İspitalyası Sokağı'nda olan Flemenk Hastahanesine ilişkin 1326 (1910) tarihli bir ferman suretinin bulunduğu belirtilmiştir. Aydın Valisi Faik Beye hitaben yazılan fermanda, Hastahane binasının üst katının kilise olarak kullandığı ifade edilerek, kilise olarak kullanılan katın hastahaneye ilave edilmesi ve Hastahanenin bahçesinde "*...yirmi bir metre tûl ve on beş metre arz ve altı metre irtifa'da kârgir olmak üzere müceddeden bir kilise inşâ ve bin iki yüz Osmanlı altınına baliğ olan mesârıf-ı inşâiyenin...*" ise İzmir'de kurulmuş olan Cemiyet-i Hayriye tarafından karşılanmasına, Şura-yı Devlet tarafından izin verildiği ifade edilmiştir. Kiliseden boşalan katın da Hastahaneye ilave edilmesi kararlaştırılmıştır[138].

Hollanda Hastahanesinin 1920 yılındaki müdürü Le Buvie olup başhekimi ise Çelebyan idi. Hastahanenin 10 yataklı üç salonu bulunmaktaydı[139].

---

[132] Rauf Beyru, **İzmir Şehri Üzerine Bir İnceleme**, Ankara, 1970, s. 304.

[133] Frizland Gemisi, Mekteb-i Bahriye talebelerinin uygulama yapması için tasarlanmış bir gemi olup, 1 hafta İzmir'de kaldıktan sonra İstanbul'a hareket etmiştir. Bkz. **Ahenk**, 4 Mart 1908.

[134] **Ahenk**, 22 Mayıs 1908.

[135] **B.O.A.**, YPRK. UM. , 8/60.

[136] Beyru, **a. g. e.** , s. 66.

[137] **B.C.A.**, 30. 10/18. 102. 3.

[138] **B.C.A.**, 30. 10/17. 58. 5.

[139] **İzmir 1920...**, s. 39.

Rum (Aya Haralambos) Hastahanesi

Rum Hastahanesi, 1723 yılında "*Madama*" adıyla bilinen Kılara Varoni'nin evinin olduğu yerde kurulmuştur. Kurulduğu ilk yıllarda "*Ospitalion*" olarak isimlendirilen Hastahanenin binası daha sonra Aya Fotini Kilisesi tarafından satın alınmıştır. Etopyalı bir bayan tarafından kiralandığı için "*Arap Bağı*" olarak bilinen bölgede, bağlar ve tarlalar arasında kurulan Hastahane, yedi üyeden oluşan bir meclis tarafından idare edilmiştir[140].

Hastahane, çeşitli zamanlarda yapılan tamirat ve ek binalarla genişletilmiştir. 1748 yılında İzmirli hayırsever Rumlardan Pantelis Sevastopulos tarafından binası yenilenen Hastahane, 1797 yılında İzmir'de çıkan isyan sırasında tahrip olmuş ve 1804 yılında yeniden inşa edilmiştir. Ospitalion olarak bilinen Hastahane 1748 yılından sonra Rum Hastahanesi, 1833 yılından sonra, Hastahane bahçesinde inşa edilen Aya Haralambos Kilisesi nedeniyle, Aya Haralambos Hastahanesi olarak anılmıştır[141].

Halkın bağışları ile ayakta kalmaya çalışan Hastahanenin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, 1745 yılında İzmirli hayırsever Rumlar tarafından bir yardım derneği kurulmuştur. Hastalara ücretsiz hizmet veren Hastahane, günde 300 kişiye hizmet verebilecek kapasiteye sahipti. Hastahanenin masrafları ise zengin Rumlar tarafından yapılan bağışlar ve Hastahaneye ait gayrimenkullerden sağlanmakta idi[142].

Bünyesinde beş daimi doktorun görev yaptığı Hastahane, sekiz üyeli bir mütevelli heyeti tarafından idare edilmekteydi. İdare heyetinin dörtte üçü, her üç yılda bir yenileniyordu[143]. Hastahanede, erkek hastalar için ayrılmış sekiz koğuş, bir sterilizasyon, iki ameliyathane salonu, ışınla tedavi bölümü, bir doğumhane ve kadın hastalar için yarılmış bir koğuş bulunmaktaydı. Ayrıca birisi kadınlar, ikisi erkekler için düzenlenmiş koğuşlardan oluşan iki patoloji kliniği, bir kadın ve bir erkek koğuşundan ibaret olan bir göz kliniği, bulaşıcı hastalıklar için ayrılmış 50 yataklı bir klinik, 50 yataklı bir huzurevi, 120 yatak kapasiteli akıl hastalıkları hastahanesi bulunmaktaydı[144]. Vebalıların Aya Paraskevi'deki karantinaya taşınması zor olduğu için, 1769 yılında Hastahanenin arka tarafında bir karantina binası inşa edilmiştir. 1837 yılına kadar karantina olarak kullanılan bina, daha sonra akıl hastahanesi haline getirilmiş ve 1922 yılında tahrip oluncaya kadar "*Kirli Hastahane*" olarak anılmıştır[145].

1851 yılında İzmir'i ziyaret eden Teodor Fliedner Rum Hastahanesi hakkında şu bilgileri vermektedir; "*Rum Hastahanesi oldukça büyüktü. İlk odada 21 demir yatak vardı; diğer odalarda tahtalardan çakılmış, yan korkuluğu olmayan basit yataklar yer alıyordu. Döşekler genellikle pamuktandı. Bir odada bulunan 9 yatak nekahat devresi hastaları içindi. Bir başka 12 yataklı oda, ameliyatlı hastalara ayrılmıştı. Ayrıca çeşitli hastalıklar için çeşitli bölümler vardı ve oldukça temizdi. Bir başka avluya bakan oda kadınlar içindi ve hemen yanında 23 yaşlı erkek hastanın kaldığı oda bulunuyordu. Diğer iki avlunun birinde 44 erkek akıl hastası, diğerinde 40 kadın akıl hastası, yerlerde ve çok kötü koşullarda yaşıyorlardı.*

---

[140] Hristu Solomonidi, **İzmir'de Tıp**, (Yunanca), Atina, 1955, s.21.

[141] Solomonidi, **a.g.e.**, s.21-25,36.

[142] **İzmir 1920, Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü**, Çev.: Engin Berber, Akademi Kitapevi, İzmir, 1998, s. 37; Kırkpınar (Bora), **a. g. t.**, s. 80.

[143] Beyru, **a. g. e.**, s. 273.

[144] Solomonidi, **a.g.e.**, s. 46.

[145] Solomonidi, **a.g.e.**, s. 29.

Erkek akıl hastalarının olduğu bölümde vebalılar için ayrılmış bir yer vardı; fakat şu an boştu. Hastahanenin önündeki küçük bahçenin içinde 3 Rum papazın görev yaptığı bir kilise bulunuyordu. Hastahanede görevliler dahil 300 kişi vardı ve hastaların hemen hemen hepsi Rum'du. Fakat şehirde sivil hastahaneleri bulunmayan Türkler de buraya kabul ediliyordu"[146].

Hicri 1326 tarihli Aydın Vilayeti Salnamesi'nde Hastahanenin Rumlar arasından seçilen 12 kişiden oluşan bir heyet tarafından idare edildiği, 24 fahri doktor ile 1 daimi doktorun görev yaptığı belirtilmekte ve şöyle denilmektedir; *"Her biri otuz kişi istiab edebilecek vüsatte 19 koğuşa şamildir. Bu koğuşlardan beşi, içinden biri kadınlara mahsus olmak üzere, emraz-ı hariciyeye ve kezalik ikisi kadınlara mahsus olmak üzere dördü emraz-ı dahiliye hastalarına aittir. Biri erkek, biri de kadınlar üzerinde ameliyat-ı cerrahiye icrasına ve ikisi mecnun ve mecnunelere tahsis edilmiş ve hastahanenin üç dairesinde olan dört koğuşta sakat ve ihtiyar erkekler ile kadınlara terk olunmuştur. Mezkur hastahane 1730 seneyi miladisinde inşa olunmuştur. Hastahaneye millet-i muhtelifeden senevi üç yüz kadar hasta dahil olmakta ve masarıf-ı seneviyesi gerçi on bin lirayı tecavüz ediyorsa da akar ve emlakiyle derunundaki kilisenin varidatından hasıl olan meblağ masarıfa tekabül etmediğinden görülen açık iane suretiyle cemaat tarafından kapatılmaktadır*[147]*."*

Hastahanenin kapasitesi ve faaliyetleri hakkında bir fikir sahibi olabilmek aşağıdaki rakamlara bakmak gerekir; 1906 Mayısında Rum Hastahanesine 190 kişi müracaat etmiş, eskiden kalan hastalar ve müstahdemlerle beraber Hastahanenin mevcudu 500 kişiyi geçmiştir. Bunlardan 23 kişi vefat etmiş, 150'si de şifa bularak hastahaneden ayrılmıştır[148]. Haziran 1906 tarihinde ise 223 kişi müraacat etmiş, Hastahane mevcudu 587'ye çıkmış, 31 kişi vefat etmiş, 168 kişi şifa bulmuştur[149].1907 yılı Mayıs ayı içinde Rum Hastahanesine 212 hasta müracaat etmiş, eski hastalarla birlikte yatan hasta sayısı 308'e çıkmıştır. Hastalardan 173'ü tedavi olarak çıkmış, 37'si vefat etmiştir[150].

1914 yılında Megali İdeacı Dr. Psaltoff'un yönettiği St.Haralambo Hastahanesi, 1 Mart 1914 ile 28 Şubat 1917 yılları arasında 400 yatağa, 10.000 Türk lirası tutarında yıllık harcamaya ve cerrahi, patoloji, jinekoloji, göz, akıl hastalıkları koğuşlarına, doğum servisi ve yaşlılar evine sahipti[151].

1920 yılında 400 yatak kapasitesi olan Hastahanede erkekler ve kadınlar için ayrı ayrı ameliyat odaları, 50 yataklı bulaşıcı hastalıklar servisi, 50 yataklı erkekler ve kadınlar huzurevi, erkek akıl hastaları ünitesi ve müstakil hasta odaları, fizik tedavi ünitesi, laboratuarı, etüv odası ve poliklinik odaları mevcuttu. Hastahane her üç yılda bir seçilen ve görevi her mali yılın başladığı 1 Mart'ta devralan on iki üyeli bir kurul tarafından yönetiliyordu[152]. Hastahanenin kliniğinde her yıl yaklaşık 20.000 kişi ücretsiz

---

[146] Pınar, **a. g. e**, s. 213.

[147] **Salname-i Vilayet-i Aydın 1326 Hicri Senesi, Defa 25**, s. 173.

[148] **Ahenk**, 21 Haziran 1906.

[149] **Ahenk**, 18 Temmuz 1906.

[150] **Ahenk**, 27 Haziran 1907.

[151] Charles Vellay, **Smyrna a Greek City Hellas And Underdeemed Hellenism**, Fransızcadan Çeviren: Dr. Carroll N. Brown, The College of the City of New York, 1920, American Hellenic Society İnc. , s. 39-40.

[152] **İzmir 1920...**, s. 38. Bülent Şenocak, **Levant'ın Yıldızı İzmir, Levanterler, Rumlar, Ermenler ve Yahudiler**, Şenocak Kültür Yayını: 1, s, 130.

tedavi görüyordu.Yunan Kızıl Haçı'nın denetiminde olan Hastahanede 62 kişi çalışmakta, 22 doktor gönüllü olarak Hastahanede yarım gün olarak çalışmaktaydı. 1915-1920 yılları arasında yılda ortalama 3000 hastanın tedavisinin parasız olarak yapılmaktaydı[153].

Rum Hastahanesi Sokağı günümüzde yaklaşık olarak Çankaya Meydanı ile Atatürk Lisesi'nin bulunduğu yapı adasının arka kesimi dolaylarına doğru bir hat şeklinde uzanmaktadır[154]. İzmir'in Yunan işgalinden kurtulduğu 13 Eylül 1922 tarihinde İzmir'de başlayan yangın sırasında Hastahane ve kilisesi yanmıştır.

Mihail İsaia Hastahanesi : Kuruluşu 1700'lü yıllara kadar giden Hastahane, küçük Asyalı yoksulların sığınağı konumundaydı. 60 kişilik Hastahane personeli arasında 16'sı hemşire, 17'si hasta bakıcıydı. Din ve milliyet farkı gözetilmeksizin yılda üç bin civarında hastanın masrafları hayırseverlerin bağışları karşılanmaya çalışıyordu. 1920 yılında başhekimliğini Dr. Çunukas'ın yaptığı Yunan Kızılhaç'ı da bu hastahanede bulunuyordu[155]. Hastahanede üç yıllığına seçilen ve para almadan hizmet veren doktorlar bulunuyordu. Hastahanenin yeri ve özellikleri hakkında başka bir bilgiye ulaşamadık.

Ermeni Hastahanesi : İzmir'deki Ermenilerin modern sağlık kuruluşları XIX. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. XVII. yüzyılda şehirdeki sayıları artan Ermeni göçmenler önce "*misafirhane*" ve "*oda*" adı verilen barınaklara yerleşmişlerdir. Daha sonra "*Çelik*" isminde bir şahsın desteği ile Ermeniler için iki katlı, yedi odalı bir bina inşa edilmiştir. Bu binanın inşasına sadece hastahane olarak kullanılması koşuluyla izin verilmesi bir hastahane kurulması yolunda atılan ilk adım olmuştur.

Ermeni Hastahanesi, Ermeni Mahallesi içinde Reşadiye Caddesi'nden Basmahane Garı'na doğru giden, sol kolda küçük bir sokağın ucunda bulunan geniş bir alan içinde yer alıyordu. "*Şimdiki Basmahane, 9 Eylül Meydanı civarında ve o zaman mevcut olan debbağhanelerin yanında, Kasap Hızır Mahallesi'nde, Mehmet Derviş Efendinin niyabeti sırasında, 1680'lerde, İran'dan göçmek zorunda kalan fakir ve güçsüz Ermenilere, geçiçi bir barınak oluşturmak üzere, cemaatin yardım ve çabalarıyla, üst katında üç ve alt katında yedi odadan ibaret olan bir nevi misafirhane inşa edilmişti. Ancak daha sonraları, zamanla harap ve kullanılamaz duruma düşen bu binanın odaları ve mutfak, kiler gibi hacimleri, kısmen tamir edilmek ve kısmen de, yeni ilavelerle genişletilmek suretiyle yenilenmiş ve o sıralarda, kentte hüküm sürdüğü anlaşılan hastalıkların varlığının da etkisiyle, bina 1801 yılında, hastahane haline getirilmiş ve bu değişiklik padişah fermanı ile onanarak yasallaşmıştır*"[156].

Ermeni Hastahanesinin ismi konusunda farklı bilgiler mevcuttur. Hastahanede, 1918-1922 yılları arasında görev yapan Garabet Haçeryan'ın hatıralarını içeren kitapta Hastahanenin ismi "*Ermeni Surp Krikor Milli Hastahanesi*" olarak belirtilmektedir[157].

---

[153] Zafer Toprak, "*Yayımlanmamış Bir Monografiden İzmir 1920-1921*", **Üç İzmir**, Yapı Kredi Yayınları, 1992, s. 232.

[154] M.Çınar Atay, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir Planları**, İzmir, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını, 1998, s. 43.

[155] **İzmir 1920...**, s. 38.

[156] Beyru, **a. g. e.**, s. 65.

[157] Dora Sakayan, **Bir Ermeni Doktorun Yaşadıkları Garabet Haçeryan'ın İzmir Güncesi**, Çev. : Atilla Tuygan, İstanbul, Belge Uluslararası Yayıncılık, 2005, s.36.

Rauf Beyru tarafından kaleme alınan "*19. Yüzyılda İzmir'de Sağlık Sorunları ve Yaşam*" adlı eserde ise Hastahanenin adı "*Surp Lusavoriç Hastahanesi*" olarak belirtilmektedir[158]. Hastahane binası kısmen üç, kısmen iki katlı olup, bahçe giriş kapısının tam karşısında idi. Büyük bir meyve ağacı ve çiçek ve sebze bahçesi içinde bulunan Hastahanede, ayrı bir bina içerisinde 15 kadar yaşlı veya özürlüyü ve 25 kadar da akıl hastasını barındırabilecek kapasiteye sahipti. Hastahane, Ermeni Sivil Komitesince seçilen bir mütevelli heyetince yönetilmekte olup, yoksul hastaların masrafları milli hayır derneklerince veya Hastahane mülkünden elde edilen gelirlerle karşılanmıştır[159].

1801 yılında hizmete açılan Hastahane, 1878 tarihinde yıktırılarak, Ispartalı Ohannes ve Agop Efendiler tarafından yeniden inşa edilmiştir. 70 yatak kapasitesi olan Hastahane, üç katlı olup, altmış odaya ve 40 kişi kapasiteli bir bimarhaneye sahipti. Hastahanenin bahçesinde bir kliniği vardı ve on beş hastayı yatarak, yirmi beş hastayı da ayakta tedavi edebilecek durumdaydı[160]. Hastahane, iki senede bir Ermeni Milleti tarafından seçilen, 4'ü erkek, 2'si kadın altı aza tarafından yönetilmekteydi[161]. Ermeni Cemaatinin bağışları ve her yıl düzenlenen balolardan toplanan paralarla ayakta kalmaya çalışan Hastahaneye her yıl 700-850 kadar hasta gelmekteydi. Hastahanenin 1900'lü yıllardaki personel sayısı şöyle idi; 4 erkek hemşire, 4 kadın hemşire, 1 eczacı , 1 operatör yardımcısı, 1 aşçı ve 1 kapıcı [162].

Cevat Sami ve Hüseyin Hüsnü tarafından 1905 yılında hazırlanan eserde Hastahane hakkında verilen bilgiler şöyledir: *"Hastahane binası iki katlı olup her katta 18 oda mevcuttur. Alt katta hastahane idaresine ait odalar ile, mutfak, hamam ve hizmetçi odaları bulunmakta üst katta ise ameliyat ve hasta odaları vardır. Başhekimliğini Dr. Dikran Ispartalı'nın yaptığı hastahane, Ermenilerden toplanan bağışlardan, içinde bulunduğu Ermeni Kilisesi'nin gelirlerinden ve her sene verilen balo ve suarelerden toplanan paralarla masraflarını karşılamaya çalışmaktaydı. Fakir hastalara ücretsiz hizmet veren hastahanede 1 katip 1 eczacı ile eczacı muavini ve 6 nefer erkek ve kadın hademe vardır"*[163].

Hicri 1326 tarihli Aydın Vilayeti Salnamesi'nde Hastahanenin 1871 yılında yeniden inşa edildiği, senelik 1300 lira masrafı olan Hastahaneden yılda 750 kadar hastanın yararlandığı belirtilerek şu bilgiler verilmektedir; "*Hastahane başlıca dört kısım üzerine münkasım ve müessesdir. Kapıdan girilince karşıya tesadüf eden birinci kısım diğer üç kısımdan daha büyük ve iki katlıdır. Binanın alt ve üst katı on sekiz odaya şamildir. Hastahane mutfağı ile sıhhi bir tarzda yapılmış olan hamamı dahi alt kattadır. Hastahanenin sol tarafa tesadüf eden ve bahçe içinden ayrı bir yol ile ayrılan ikinci kısım verem ve sair emraz-ı müstevliyeye müptela olanlara tahsis edilmiş olup, bir koğuş ve iki odayı müştemildir*[164]. "

---

[158] Beyru, **a.g.e.** , s. 296. Aynı eserde Ermeni Hastahanesinin muhtemel bir planı ve resmi de verilmektedir. Bkz. s. 297.

[159] Sakayan, **a. g. e.** , s. 36.

[160] Şenocak, **a. g. e.** , s. 131

[161] **Salname-i Vilayet-i Aydın 1307 Sene-i Mali, Defa 13,** s. 385.

[162] A.Yarman, **Osmanlı Sağlık Hizmetlerinde Ermeniler ve Surp Pırgıç Ermeni Hastahanesi Tarihi,** Editör : A. Çakmak, İstanbul, Surp Pırgıç Ermeni Hastahanesi Vakfı Yay. , 2001, s. 393.

[163] Cevat Sami-Hüseyin Hüsnü, **İzmir, 1905**, Yay. Haz.: Erkan Serçe, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2000, 145.

[164] **Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326 Hicri Senesi, Defa 25,** s. 174.

1920 yılında 5 doktorun görev aldığı Ermeni Hastahanesinin müdürü Minassaian idi. Haziran 1921'de Miss A.E. Pinneo'nun hazırladığı rapor göre Ermeni hayır kurumları Aşadakinian-Fukarayı Himaye Cemiyeti, Erkek Çocuklar Ermeni Merkez Yetimhanesi, Vorpahinam Kız Yetimhanesi ve Ermeni Gençler Birliği'nden oluşmaktaydı[165].

İngiliz Hastahanesi: XVII.yüzyılda Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında ticari ilişkiler artmış, ticarete paralel bir şekilde İngiliz konsolosluk sistemi de Osmanlı ülkesinde yaygınlaşmıştır. İngiltere'nin İzmir Konsolosluğu 1610 yılından sonra Sakız Adası'ndan İzmir'e nakledilmiştir. Birkaç yıl süren nakil işleminden sonra faaliyete geçen konsolosluk, İstanbul İngiliz Konsolosluğuna bağlı olarak çalışmaya başlamıştır. İzmir'deki İngiliz Cemaatinin her türlü sorunuyla ilgilenen Konsolosluk, hastahane yapımında da aktif rol almıştır.

Kuruluş tarihi 1785'lere kadar giden İngiliz Hastahanesi, günümüzde Dr. Behçet Uz Çocuk Hastahanesinin bulunduğu yere yakın bir yerde, Hastahane Sokağı üzerinde bulunmaktaydı. XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başlarında Alsancak'ta yeniden inşa edilen binaya taşınmıştır[166].

İngiliz uyruklu ve İzmir'in ünlü zenginlerinden Albert Frederick Williams, Punta civarındaki arsasını, yapılması kararlaştırılan İngiliz Bahriye Hastahanesi için bağışlamıştır. İnşaat için padişahtan gerekli izin alındıktan sonra, Hastahaneye yardım toplamak amacıyla şehirdeki itibarlı yabancılardan oluşan bir komisyon kurulmuştur. Ayrıca inşaat masraflarının karşılanması için İzmir'de acenteleri bulunan İngiliz ticaret şirketlerinden yardım toplanması kararlaştırılmıştır. Yapılması düşünülen Hastahane iki kısımdan ibaret olacaktı. Hastahanenin bir kısmı İzmir'e gelen İngiliz tüccar ve askerlerine hizmet verecek, diğer kısmı ise her sınıftan halka hizmet verecekti[167].

Hastahaneden daha çok donanma ve ticaret gemilerinde görevli bulunan İngiliz denizcileri yararlanmaktaydı. Hastahanenin masrafları için gerekli olan kaynak İngiltere Sefareti ile İzmir Limanı'na uğrayan İngiliz gemilerinden alınan paralarla sağlanmaktaydı. Gemilerden ton başına bir penny alınarak toplanan paralar, Levant Kumpanyası tarafından işletilmekte ve Hastahanenin ihtiyaçları karşılanmaktaydı[168]. Hastahane idaresi İzmir İngiltere Konsolosluğu'nun elindeydi[169].

Hastahanede görevli başhekimler arasında ismini tespit edebildiğimiz tek kişi, John Wood'tur. 1850 yılında Hastahanenin başhekimliğine getirilen Wood, İzmir'de çok tanınan bir şahıs olup, Bornova'da bulunan evi, pek çok kişinin buluşup sohbet ettikleri bir mekan olmuştur[170].

1851 ve 1856 yıllarında İzmir'i ziyaret eden Teodor Flınedner İngiliz Hastahanesi hakkında şu bilgileri vermektedir; *"1856 yılındaki İzmir'i ziyaretimde görme fırsatı bulduğum bir İngiliz Hastahanesi vardır. Henüz bir yıl önce hastahanelerin olduğu semtte kurulmuştu; çok güzel odaları vardı ve 12 hasta tedavi*

---

[165] Yarman, **a. g. e.**, s. 395.
[166] Beyru, **a. g. e.**, s. 303-304.
[167] **Ahenk**, 1 Temmuz 1895; Raif Nezihi, **İzmir Tarihi**, İzmir, 1927, s. 5.
[168] Pınar, **a. g. e.**, s. 225.
[169] **Salname-i Vilayet-i Aydın 1326 Hicri Senesi, Defa 25**, s. 175.
[170] Parlak, **a. g. e.**, s. 445.

görüyordu. Hastahanenin yol tarafında küçük bir bahçesi vardı; fakat hastaların buraya çıkması yasaktı. Buna karşılık arka tarafta bahçe yoktu[171].

Kozmas Politis'in "*Yitik Kentin Kırk Yılı*" adlı eserde, Alsancak Tren Garı civarında olduğu belirtilen Hastahane, "*Alan'ın tek katlı evleri üzerinde geniş bacalarıyla üç katlı İngiliz Hastahanesi kızıla boyanmış yükseliyordu*[172]", sözleri ile tasvir edilmiştir. İngiliz Hastahanesi, 1900'lerin başında 28 yatak kapasitesine sahip olup, Doktor olarak Dr. Guy N. Stephen görev yapmaktaydı[173]. 1910 yılında Hastahane, Keçeciler içinde bir şube açarak hastalarını burada muayene etmeye başlamıştır. Perşembe günleri İslam ve Rumlar, Cumartesi günleri de Museviler muayene edilmiştir[174].

1913 yılında Ahenk Gazetesinde yer alan bir haberde, İzmir'deki kolera salgını nedeniyle İngiliz Hastahanesine "*Kolera Pavyonu*" eklendiği belirtilmektedir. 11 Ağustos 1913 tarihinde Sıhhiye Müdürü Şükrü Beyin de bulunduğu bir törenle pavyonun hizmete açılacağı belirtilmektedir. 20 yataklı olan pavyonda tedavi olacak İngilizlerden günde yarımşar, diğerlerinden günde 1 İngiliz lirası alınacağı ifade edilmiştir[175].

İzmir'in Yunan işgalinden kurtuluşu sonrasında, İngiliz Hastahanesinin faaliyetine devam ettiğine dair bir bilgiye ulaşamadık. Bir müddet sonra Hastahane binası, İtalyanlar tarafından kiralanarak hastahane olarak hizmet vermeye devam etmiştir.

1932 yılında İngiliz Hastahanesinde tamirat yapmak için İzmir İngiliz Konsolosu tarafından İzmir Valiliğinden ruhsat talep edilmesi üzerine, Valilik, Hariciye Vekaletinden görüş istemiştir. Yazıda, Hastahane hakkında Vilayette bilgi bulunmadığı, Hastahanenin 50-60 yıl önce "*British Sea Man's Hospital*" namıyla İngiltere tarafından inşa edilip, İzmir'in kurtuluşundan beri faaliyetlerini durdurduğu, binasının halen İtalyanlar tarafından hastahane olarak işletildiği bildirilmektedir. İzmir'deki İngiliz Konsolosu tarafından Hastahanenin tesisine ve binanın inşasına ait 22 Zilhicce 1312 / 16 Haziran 1895 tarihli bir fermanın, dönemin İzmir Valisi olan Hasan Fehmi Paşaya yazılmış olduğu ve Hastahanenin, İstanbul İngiliz Sefareti namına kaydedilmiş olduğu belirtilmiştir. Ancak, Hazineyi Evrakta ferman sureti bulunamamıştır[176].

Hastahaneye ilişkin elimizdeki bir başka belge ise Türkiye Kızılay Cemiyeti Başkanı tarafından Başbakanlığa gönderilen 30.7.1935 tarihli yazıdır.Yazıda, İzmir'in Alsancak mevkiinde İngiliz Hastahanesi adıyla anılan ve halen İtalyanların kontrolünde bulunan Hastahanenin 6.000 sterlin mukabilinde satın alınması için gerekli dövizin karşılanması için Maliye Vekaletinden izin istenmektedir. Gerekli izin 6.8.1935 tarihli yazısı ile verilmiştir[177]. Hastahanenin mülkiyetini satın almak amacıyla İtalyan Hükümeti teşebbüse geçmişse de daha sonra satın almaktan vazgeçmiştir. Neticede Hastahane 6.000 sterlin karşılığında Kızılay'a satılmıştır[178]. 1937 yılında mülkiyeti

---

[171] Pınar, **a. g. e.**, s. 214.
[172] Kozmas Politis, **Yitik Kentin Kırk Yılı**, Çev.: Osman Bleda, İstanbul, 1992, s.25.
[173] Beyru, **a. g. e.**, s. 303.
[174] **Köylü**, 19 Teşrinisani (Kasım) 1910.
[175] **Ahenk**, 10 Ağustos 1913.
[176] **B.C.A.**, 30. 10/18. 103. 43.
[177] **B.C.A.**, 30. 107233. 21.
[178] **PRO. F. O.** 371/E 933/44, Turkey, Annual Report For 1935, Pecy Loraine'den M. Eden'e, Ankara 31 Ocak 1936, s. 37.

Kızılay'a geçen Hastahane, belirli bir kira karşılığında İtalyanlar tarafından kullanılmaya devam etmiştir. Kızılay Kurumu, hastahane bahçesini genişletmek için binaya yakın olan Belediyeye ait büyük bir arsayı 1939 yılında satın almıştır[179]. Daha sonra bina Sağır Dilsiz ve Körler Okulu olarak kullanılmıştır[180].

İngiliz Hastahanesinin dışında, 1855 yılında, Kırım Harbi nedeniyle İzmir'de Sarı Kışla içinde kısa süreli bir İngiliz Askeri Hastahanesi açılmıştır. 600 hasta veya yaralıyı barındırabilecek şekilde düzenlenen Hastahane, yaklaşık olarak bir yıl hizmet vermiştir. Üç katlı, bir yanı boş olan kare biçiminde geniş bir yapı olarak tanımlanan ve kırmızı renge boyanmış olan Sarıkışla binasındaki Hastahane, daha sonra sivil hastahane haline getirilmiş ve kısa süre sonra kapatılmıştır[181].

Saint Roche Hastahanesi (Avusturya Hastahanesi) : 1814 yılında, günümüzde fuar alanı içinde kalan yerde, veba hastahanesi olarak kurulan Hastahane, 1845 yangını ile harap bir hale gelmiştir. Yangında harap olan Hastahane binasının yerinde daha sonra bir avlu etrafında odalar inşa edilerek, bakıma muhtaç Katolik ailelerin ikameti sağlanmıştır[182].

2'si din görevlisi 4 kişi tarafından yönetilen[183] Hastahanenin yanında, aynı zamanda St. Roche Manastırı inşa edilmiştir. Meclis-i Vâlâ tarafından verilen 23 Rebiülevvel 1262 / 21 Mart 1846 tarihli mazbatada hastahanenin İzmir Katolikleri için inşasına müsaade edildiği belirtilmektedir[184]. Hastahanenin, Osmanlı tebaası olan Katolik reayanın kontrolüne geçmesi, Hastahane yönetimindeki fikir ayılıklarını artırmış ve 1846 yılında sonra Hastahane, hasta kabul edemez hale gelmiştir[185]. 1846 yılından sonra, önce yangınzedelerin geçiçi olarak barınabilecekleri bir yer haline getirilen Hastahane, daha sonra Katolikler için bir yaşlılar yurdu ve yetimhane işlevini yürütecektir. 1857 yılında genişletilerek bir kilisenin ilave edildiği kurum, uzun yıllar okul ve yaşlılar yurdu olarak hizmet vermiştir[186].

1851 yılında İzmir'i ziyaret eden Teodor Flıedner Avusturya Hastahanesi hakkında şu bilgileri vermektedir: "*1845 yangınında şehrin büyük bir kısmının yandığı sırada yanan Avusturya Hastahanesi şu sıralar geçici bir binada bulunuyor. Yeni hastahane binası inşa edilmeye başlanmış. Bu hastahane Avusturyalı hastalardan başka diğer Cermen kökenli hastaları da kabul etmektedir. Erkek hastaların kaldığı büyük odada kenar koltukları olmayan 11 yatak vardı; burada sadece Holstein'lı denizci bir Protestan yatmaktaydı. İzmir'de Alman Protestan cemaati ve yardım kuruluşu olmadığı için, Protestanlar terk edilmiş duygusu içindeler. Fakat şimdiye kadar, Almanya doğumlu İngiliz Misyoner Walters bu işi başarıyla yerine getirmiş. Burada kadın hastalar da vardı. Hastahanede yaşlı ve hasta olmak üzere 40 kişi bulunmaktadır.*

---

[179] **Anadolu**, 25 Kanunusani (Ocak) 1939.
[180] Cemal Kutay, "*Eczacıbaşı Süleyman Ferit Bey'in Hayatı ve Hatıraları (13)*", **Yeni Asır**, 16 Mart 1979.
[181] Beyru, **a. g. e.**, s. 71-76.
[182] Beyru, **a. g. e.**, s. 278.
[183] Atay, **İzmir'in...**, s. 193.
[184] **B.C.A.**, 30. 10/237. 601. 30.
[185] Beyru, **a. g. e.**, s. 278.
[186] Beyru, **a. g. e.**, s. 61.

Hastahanenin düzensizliği ve pisliği had safhadaydı; yöneticiyi hastahanede görmek maalesef mümkün olmadı"[187].

1852 ve 1854 yıllarında İzmir'i ziyaret eden Charles Thomas Newton, Avusturya Hastahanesinin küçük ama iyi düzenlenmiş bir yer olduğunu ifade etmektedir[188].

İskoç Hastahanesi: 1882'de inşa edilmiş ve hastahanenin inşaatına 2200 İngiliz lirası harcanmıştır. İzmir'in Çayırlıbahçe Mevkiinde olan iki katlı Hastahane, hastalara mahsus on sekiz oda ile bir ameliyat koğuşu ve bir de eczahaneye sahipti. Hastahanenin bütün sorumluluğu İskoçya'da bulunan yönetim kurulu tarafından Aglevi isminde bir müdireye bırakılmıştı. 1904'de tedavi maksadıyla hastahaneye gelen hasta sayısı 168 idi[189].

1905 yılında senelik masrafı 800 İngiliz Lirası olan Hastahanenin sertabibi Mc Kenzi Newton idi ve senelik 250 İngiliz Lirası maaş ödenmekteydi. Haftada üç gün fakir hastaların muayenelerinin yapıldığı Hastahaneye bir hafta zarfında 60-65 hasta müracaat etmekteydi[190].

Hicri 1326 tarihli Aydın Vilayeti Salnamesi'nde hastahanenin 24 yatak kapasitesine sahip olduğu, haftada üç gün müracaat eden fukara hastaların tedavi ve ilaçları ücretsiz olarak karşılanmakta olduğu bildirilmektedir[191]. 1911 yılında İzmir Yahudi Cemaatine hizmet veren hastahane kapanınca, Cemaatin sağlık hizmetlerini, İskoçya Kilisesi Misyonu Hastahanesi üstlenmiştir[192].

2- 1922 Yılından Sonra Faaliyetlerine Devam Eden Azınlık Hastahaneleri

a. Katolik (Saint Antoine) Hastahanesi

Hastahanenin kuruluş aşamasında İzmir Katolikleri kendilerine ait bir hastahane olmadığını belirterek, kendi cemaatlerinden olan fakirlere bakmak amacıyla bir hastahane inşa etmek için izin istemişlerdir. Masrafı ve işletmesi kendilerine ait olmak, yabancıların müdahalesini önlemek, kapısı üzerine "*Osmanlı Milleti Katoliklerine ait hastahanedir*" ibaresi yazılmak ve Osmanlı Sancağı asmak şartıyla 15 Rebiülevvel 1262 / 13 Mart 1846 tarihinde izin verilmiştir.[193]Ancak hastahanenin kuruluş tarihi çok daha eskilere dayanmaktadır. 1307(1891) Aydın Vilayeti Salnamesi'nde hastahanenin 1710 tarihinde kurulduğu bildirilmektedir[194].

Saint Antoine Katolik Hastahanesi aynı ismi taşıyan kilisenin batısında kurulmuş olup, 60 yatak kapasitesine sahipti. 1842 yılında 105 birinci ve 162 ikinci sınıf yatak olmak üzere toplam 267 yatak kapasitesine ulaşmış olan Hastahanenin içinde bir de şapel bulunmaktaydı. Şapelde İzmirli Katolikler sosyal ve dini toplantılar yapmaktaydı[195].

---

[187] Pınar, **a. g. e.**, s. 214.
[188] Pınar, **a. g. e.**, s. 225.
[189] Sami-Hüsnü, **a. g. e.**, s. 149.
[190] Sami- Hüsnü, **a. g. e.**, s. 149.
[191] **Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326 Hicri Senesi, Defa 25,** s. 176.
[192] Siren Bora, **İzmir Yahudileri Tarihi 1908-1923,** İstanbul, Gözlem Basın ve Yayın A. Ş., 1995, s. 70.
[193] **B.O.A.,** C. SH. /348.
[194] **Salname-i Vilayet-i Aydın 1307 Sene-i Mali, Defa 13,** s.165.
[195] Beyru, **a. g. e.**, s. 67.

1889 yılında Mösyö Alyoti tarafından kadınlara mahsus olmak üzere iki bin lira masrafla yirmi yatak kapasiteli bir koğuş ilave edilmiştir[196]. Ruhban heyetinden seçilen 12 kişi tarafından yönetilen Hastahanede, bir daimi doktor bulunmakta diğer doktorlar ihtiyaç durumunda çağrılmaktaydı. Hastahane, 80 yatak kapasitesine sahip olup, bağışlarla ayakta durmaya çalışmıştır[197]. Hastahanede, hastaların tedavi ve bakımlarında, aynı zamanda Fransız Hastahanesinde de görev yapan, *"Les Filles de la Charité"* adlı dini teşkilata ait olan ve *"Soeur de Charité"* adı verilen rahibeler görev almıştır. Diğer taraftan Katolik kadınlar tarafından kurulan L'Association Des Dames Bien Faitrices (İyiliksever Kadınlar Birliği) Hastahaneye yatan fakir hastalar için yardım toplamışlar, çamaşır, giyecek temin etmişlerdir[198]. Büyük oranda, bağışlarla ayakta kalmaya çalışan Hastahaneye gelir temin etmek amacıyla zaman zaman balolar tertip edilmiştir[199].

Rum İspitalyası Sokağı'nda St.Haralombo Hastahanesi yanındaki Hastahaneyi, 1795 yılında ziyaret eden James Dallaway, eserinde Hastahane hakkında şu bilgileri vermektedir; *"Fra Luigui di Pavia adındaki Podovalı bir Fransisken rahibi, bütün varını yoğunu harcayarak 27 yıl önce St. Antonio Hastahanesini kurmuş. Buraya gelen yoksul hastalar, hali vakti yerinde olan hastaların ödediği paralardan oluşturulan fondan yararlanarak parasız tedavi ediliyor. Fra Luigui kendisi tıbbî müdahale ile ilgilenmiyor, fakat durup dinlenmeksizin en ağır ve en pis işler yaparak katkıda bulunmaya çalışıyor. Bu rahip bir zamanlar kendisi de vebaya yakalanmış ve o zaman iyileştiği takdirde bir veba hastasının başında bekleyeceğine dair bir söz vermiş. İşte o gün bugün yaşamını bu hastalıkla mücadeleye adamış. Salgın sırasında, diğer önlemlere göre çok daha etkili bir önlem olan yağlı gömlek kullanmak bu rahibin buluşuymuş"*[200].

Hastahane, İzmir'de yaşayan Katolikler tarafından kurulan bir cemiyet tarafından idare edilmiştir. Cemiyetin, 5 Ocak 1898 tarihindeki genel kurulda kabul edilen ve bir kısmı 26 Aralık 1901 tarihindeki kongrede değiştirilen bir nizamname ile idare edilmiştir. Nizamname şu şekildedir:

KATOLİK SAİNT ANTOİNE HASTAHANESİ CEMİYETİ NİZAMNAMESİ

Madde: 1 Saint Antoine Hastahanesinin mülkü Saint Antoine Hastahanesi Cemiyetine aittir ve bu cemiyet tarafından idare edilir.

Madde: 2 Cemiyet, İzmirli Katoliklerinin kendi aralarından seçtiği üyelerden oluşur. Üyeler üç gruba ayrılır. 1. grup yılda 2 lira bağış yapanlar, 2.grup yılda 1 lira bağış yapanlar, 3. grup yarım Türk lirası bağış yapanlar.

Madde: 3 Cemiyete üye olmak için idare heyetinin izni gereklidir. Yönetimdeki bir üye 2 yıl arka arkaya ödemesi gereken bağışı vermezse, idare heyetinden uzaklaştırılır.

Madde: 4 Saint Antoine Hastahanesi Cemiyeti üyesi yüce rahiplerle R.R.P.P. Reformistleri arasındaki mevcut sözleşmeye göre, geçici bir süre, Sen Maria Kilisesi

---

[196] **Salname-i Vilayet-i Aydın 1312 Hicri Senesi, Defa 15**, s. 165.

[197] Sami-Hüsnü, **a. g. e.**, s. 148.

[198] Atay, **Tarih İçinde...**, s. 66.

[199] *"Şehrimizde kain Sen Antuan Hastahanesi menfaatine şehr-i halin on sekizine müsadif Pazartesi günü Avrupa Klübünde bir balo verilecektir,"* **Ahenk**, 21 Şubat 1908.

[200] Pınar, **a. g. e.**, s. 97.

Manastırı mensupları derneğinin yasal üyesidir. Ancak bunlar hiçbir idari görev ifa edemezler.

Madde: 5 Genel kurul her yılın Aralık ayında yapılır. Toplantıda idare heyetinin o yıl yapılan işlere ait raporu okunur, kurulun onayına sunularak seçimlere geçilir.

Madde: 6 Toplantıda Cemiyeti ilgilendiren önemli sorunlar hakkında kararlar alınır.

Madde: 7 Toplantı, Cemiyet üyelerinden en az dörtte birinin katılımı ile yapılabilir. Eğer yeterli katılım yoksa o günü takip eden iki hafta sonra tekrar toplantı yapılır. Bu son toplantıda alınan kararlar, katılan üye sayısı ne olursa olsun, geçerli olacaktır.

Madde: 8 Cemiyet üyelerinden en az üç tanesi toplantıya katılmamışsa, Cemiyet tüzüğünde hiçbir değişiklik yapılamaz.

Madde: 9 Toplantıda alınan kararlar hakkında bir rapor hazırlanır ve katılan bütün üyeler tarafından imzalanır.

Madde: 10 İdare heyeti, beklenmedik acil ve önemli bir olay nedeniyle, 7. maddedeki kuralları dikkate alarak, genel kurulu olağanüstü toplantıya çağırabilir.

Madde: 11 Ölen üyelerin ruhlarını dinlendirmek için Hastahane içindeki şapelde bir âyin tertip edilir.

Madde: 12 Bütün yıl Hastahanenin şapelinde, ölen hayırseverler ve Cemiyet üyeleri için âyin tertip edilecektir.

YÖNETİM

Madde: 13 Yönetim, kategori ayırt edilmeksizin Cemiyet üyeleri arasından seçilmiş bir başrahip, bir başrahip yardımcısı, bir sekreter, bir muhasebeci ve 10 danışmandan oluşur. Son iki yönetimden ayrılanlar 16. maddede düzenlendiği şekliyle bir süre daha yönetime katılır.

Madde: 14 Yönetim, Cemiyet üyeleri arasında, genel kurulda yapılan gizli oylama sonucunda oy çokluğu ile seçilir. Baş rahip, başrahip yardımcısı, sekreter, veznedar ve 8 danışmanın görev süresi 2 yıldır. Seçilen 8 danışmandan 4'ünün yenilenmesi için her yıl yeniden seçim yapılır.

Madde: 15 Başrahip ayrıldığında yerine başrahip yardımcısı vekâlet eder.

Madde: 16 Görevden ayrılan başrahip, 4 yıl boyunca consile katılma hakkı elde eder.

Madde: 17 Yönetimden ayrılan üyeler tekrar yönetime seçilebilir.

Madde: 18 Birden fazla görevi aynı anda ifa edemezler.

YÖNETİMİN GÖREVLERİ

Madde: 19 Başrahip, kurumun bütün hizmetlerinden, yiyecek, mobilya ve binanın yönetiminden sorumludur. Bu konudaki faaliyetler başrahip tarafından üyelere bir raporla bildirilir. Başrahip bütün servisleri denetler. Başrahip, kurum adına yasal işleri yapmaya, dilekçe vermeye veya kurumu savunmaya tam yetkilidir. Genel kurulda alınan kararları uygular. Muhasebeciyi denetler, sözleşme, başvuru ve muhasebe kayıtlarını imzalar. Hastaların kabul işlemlerini yapar. Genel kurulu ve idare kurulunu toplantıya çağırır ve toplantılara başkanlık eder.

Madde: 20 Başrahip yardımcısının görevi, kurum içindeki servisleri detaylı bir şekilde denetlemek, başrahiple birlikte temizliği denetlemek, başrahip hasta olduğunda

onun yapması gereken işleri yapmaktır. Başrahip yardımcısı görevden çekilir veya hastalanırsa, idare heyeti üyelerden birini onun yerine geçici olarak atar.

Madde: 21 Sekreter, başrahibin denetimi altında olup, görevi genel meclis ve idare meclisi raporlarını hazırlamak, kurumla ilgili bütün yazışmaları yapmaktır.

Madde: 22 Veznedarın görevi kasayı tutmak ve consilin aylık toplantılarında hesapları hazır etmektir. Kasanın gelirleri hastaların ödediği paralar, yıllık bağışlar, üyelerin bağışlarından oluşur. Veznedar, kurum için gerekli harcamaları yapmaya yetkilidir. Gerekli tamirat ve inşaat işlerini ise yönetimin denetiminde yaptırabilir.

Madde: 23 Yönetim, Paskalya ve Noel tatilinde şehirde anket yapacak kişileri açıklar.

Madde: 24 Başrahip, kutsal Perşembe ve Cuma günleri ve Tanrı Bayramı için Sen Maria Kilisesinde yapılacak ayinde kutsal asayı tutması için 6 cemiyet üyesini görevlendirir.

Madde: 25 İdare heyeti ayda bir toplanmak zorundadır. Toplantıda Hastahaneyi ve cemiyeti ilgilendiren bütün önemli sorunlar görüşülüp tartışılır. Kararlar oy çokluğu ile alınır ve alınan kararlar rapor haline getirilerek imzalanır. Kararlar toplantıya katılan üyelerin yarısından bir fazlasının oyu ile alınır.

Madde: 26 Hastahane yönetimi her yılında sonunda bir rapor yazmak zorundadır. Raporda, reçetelerin dökümü, ödenen vergiler, tören masrafları, üyelerin önerisi ile örnek davranış gösteren üyelere verilen ödüller ve masraflar yer alır. Raporun bir özeti şehir gazetelerinden birinde yayınlanır.

Madde: 27 Hastahaneyi ilgilendiren çok önemli işlerde başrahip consilin onayını almadan karar veremez.

REVİR VE ECZAHANE

Madde: 28 Revir ve eczahane "Fakirlere Yardım Eden Rahibeler"e emanet edilmiştir.

Madde: 29 Yardımsever Kız Kardeşler, kurumda hastalara, sakatlara ve delilere bakmaktan, genel düzenden, kadın ve erkek personelin denetiminden, kendi aralarında ve Cemiyet üyeleri arasında yapılan ödül, tebrik törenleri düzenlemekten sorumludurlar.

Madde: 30 Eczahane Yardımcı Kız Kardeşlerin kontrolünde ve hastahane doktorunun denetimi altındadır.

TEDAVİ BÖLÜMÜ

Madde: 31 Ameliyat servisi 2 daimi doktordan oluşur. Bunlardan biri patolog diğeri cerrahtır. Bu doktorlar idare heyeti tarafından atanır. Atanması yapılan daimi doktora, idarenin karşısında bir oda verilebilir. İdare heyeti tarafından, iki doktordan biri sürekli hastahanede kalmakla görevlendirilebilir.

Madde: 32 Daimi doktorların alacağı ücret idare heyeti tarafından belirlenir.

Madde: 33 Gerektiğinde hastalar ve daimi doktorlar konsültasyon için şehirdeki doktorlardan bir veya birden fazlasını hastahaneye çağırabilir.

Madde: 34 Daimi doktorlardan her biri başhemşire veya idare tarafından çağrıldığında, acil durumlarda ve servislerden ihtiyaç duyulduğunda hastahaneye gelmek zorundadır.

Madde: 35 İdare heyeti iki doktorun birlikte nöbet tutmasını isteyebilir. Daimi doktorun görüş ve onayı alındıktan sonra bir veya birden çok asistan doktor alınabilir.

Madde: 36 Daimi doktorlar idare heyeti tarafından İzmir'de oturan doktor ve cerrahlar arasında seçilir.

HASTA KABULÜ

Madde: 37 Hastahaneye İzmir ve civarından gelen Katolik hastalar kabul edilir.

Madde: 38 İdare heyeti, hastahanenin olanakları nispetinde inançlara bakılmaksızın hasta kabul edebilir.

Madde: 39 Hastaların, hastahaneye kabul edilmesi için öncelikle başrahipden izin kağıdı almaları zorunludur. Acil servise yapılan müracaatlarda hastanın kabul edilip edilmeyeceğine, gece-gündüz hastahanenin girişinde bekleyen ve acildeki daimi doktorun yükünü paylaşan başhemşire karar verir. Bütün acil başvurular 24 saat içinde başrahibe bildirilir.

Madde: 40 Yoksul hastalar ücretsiz olarak kabul edileceklerdir.Bunun dışındakiler belirli bir tarife üzerinden ödeme yapacaklardır.

Madde: 41 Ücretsiz tedavi olmak amacıyla başka ülkeden gelen hastalar hastahaneye kabul edilmezler.

Madde: 42 Normal hastalar kategorisinde olmayan sakat ve yatalak hastalar kabul edilmeyecekler ve görevli tabipler bu durumdaki kişileri yönetime bildireceklerdir.

Madde: 43 Akıl hastaları, birisi onlarla görevlendirilene kadar kabul edilmezler.

DİNİ SERVİS

Madde: 44 Saint Antoine Hastahanesinin papazı, İzmir Başpsikopozu S.G. Monseigneur tarafından St.Marie Kilisesi Manastırı R.R.P.P. rahipleri arasından, bu manastırın üstün kişilerinin önerisi ile seçilir.

Madde: 45 Katolik olmayan hastalar son dakikalarına kadar her istediklerinde kendi dinlerinin bir temsilcisi tarafından desteklenebilecektir. Ölüm durumunda, yönetim tarafından yakınlarına haber verilecektir.

Madde: 46 Her sene kuruluş yıl dönümü imkanlar nispetinde kutlanacaktır.

Saint Antoine Katolik Hastahanesi Cemiyetinin 26 Aralık 1901 tarihinde yapılan olağan kongresinde Başkan Ch. Salzani tarafından idare heyeti raporu okunmuştur. Raporda; Hastahanenin hariciye servisinin yenilendiği, Hastahane Caddesi üzerindeki iki dükkanın bu iş için düzenlendiği ve 14 Mart 1901 tarihinde başlanan tadilat işlerinin 3 Haziran 1901 tarihinde bitirildiği belirtilmiştir. Yeni serviste bir hol ve bekleme odası, muayene odası ve bir ameliyat odası bulunduğu ifade edilmiştir. Banyo bölümü yeniden düzenlenmiş, eczahane genişletilmiş ve ortaya çıkan boş alanda yeni bir laboratuar açılmıştır. 1902 yılı içerisinde ise Hastahane bahçesinde, Hastahanede görevli rahibe/hemşirelerin kalması için bir bina yapılması planlanmıştır. Mimar Mr. Pere bu iş için görevlendirilmiş ve binanın genel bir planı hazırlattırılmıştır. Bu binada steril bir ameliyathane, bulaşıcı hastalıklar için bir oda, veremliler için bir oda ve akıl hastaları için üç oda yapılması planlanmıştır[201].

Osmanlı tebaası Katolikleri için inşa edilen Hastahane, daha sonra kapitülasyonlardan yararlanan Avusturyalıların eline geçmiştir. I. Dünya Savaşı'na kadar Avusturyalıların kontrolünde kalan Hastahane, mütareke döneminde İtalyanlar tarafından işgal edilmiştir. 1927 yılında İtalyanların Hastahaneye sahip çıkarak

[201] **Saint Antoine Hopital Catholique Rapport Annuel 1901,** Smyrne, 1902, s.4-5.

burasının İtalyanlar için yapıldığını iddia etmeleri üzerine, Hastahanenin kime ait olduğu konusunda Hazineyi Evrak'tan ferman sureti istenmiştir.

19.3.1927 tarihinde Hariciye Vekaletinden Başvekalete yazılan yazıda, İzmir'deki Saint Antoine Hastahanesinin İtalyanlara ait olduğu yönünde İtalyan Konsoloshanesinin iddialarının incelendiği belirtilerek şu bilgiler verilmektedir; "*Evvelce nefs-i İzmir'de Sen Antuan Hastahanesinden maada Sen Roch isminde bir hastahanehane mevcut iken bilahare mahruk olduğundan ve Punto Sokağı'nda bir İngiliz, Bellavista'da bir Fransız, Çalgıcıbaşı Sokağı'nda bir Hollanda Hastahanesi bulunduğunun anlaşılmasına mugayir hem esnaf aletleri ve vesaikanın hangi hastahaneye ait olduğunun tespiti hem de diğer hastahanelerin vaziyet-i hukukiyelerinin tayini için işbu hastahanelere ait evrak Divan-ı Hümayun Kaleminde mahfuz bulunmuş olması lazım gelen evrak ve fermanın bir suretinin celileyle vekalete bildirilmesi,*[202]" istenmiştir.

Hazineyi Evrak Müdüriyetinden verilen cevapta ise 15 Rebiülevvel sene 1262 / 13 Mart 1846 tarihli ferman suretinin defteri mahsusadaki dört sayfanın zayi olması nedeniyle takdim edilemediğini bildirilmiştir. Hariciye Vekaletinden Başvekalete gönderilen yazıda, "*Mezkur Hastahanesinin vaktiyle İzmir'de mukim Katolik reaya namına olmak üzere inşasına ve küşadına ruhsat verilmiş bilahare kapitülasyonlardan istifade Avusturyalıların eline geçmiş ve mütareke sırasında da İtalyanlar tarafından işgal edilmiştir. Gerçi Bornovalı Doktor Galip Bey*[*] *namında bir zat tarafından Sıhhiye Vekaletine tevdi edilen ve Fransızca bir suretinin tercümesinden ibaret olan 15 Rebiülevvel sene 1262 tarihli bir ferman olduğu*[203]" belirtilmekte ancak Hazineyi Evrakta bu fermana ait kayıtlara rastlanmadığı ifade edilmektedir.

Doktor Galip Bey tarafından Sıhhiye Vekaletine verilen ve İzmir Valisi Abdülkadir Paşaya hitaben yazılan 15 Rebiülevvel 1262 / 13 Mart 1846 tarihli fermanda, Hastahanenin İzmir'de oturan Osmanlı tebaası Katolikleri için yapılacağı, Hastahanenin bütün masraflarının İzmir'de oturan Katolik tarafından karşılanacağı, Hastahanenin kapısı üzerine Osmanlı Devleti Sanacağı ve büyük harflerle "*Osmanlı Tebaası Katoliklerine Aittir*" ibaresi asılacağı, Osmanlı Devleti memurlarının denetiminde olacak olan Hastahaneye yabancıların hiçbir şekilde müdahalesine izin verilmeyeceği belirtilmiştir[204].

Dahiliye Vekaleti tarafından Başvekalete yazılan yazıda ise yapılan inceleme sonunda mezkur Hastahanenin İzmir'de yaşayan Katolikler namına Türk Hastahanesi olarak inşa edildiği belirtilmekte ve Hastahaneye Türk bayrağı çekilmesi ve Türk Katolik Hastahanesi olarak anılması gerektiği belirtilmiştir [205]. Daha önceki yıllarda Hastahanenin müdiresi tarafından Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaletine bir dilekçe verilerek Hastahanenin İtalyanlara ait olduğunun tescilinin istendiği belirtilmektedir. Dilekçeye verilen cevapta, 30 Ekim 1914 tarihinden önce mevcudiyeti

---

[202] **B.C.A.**, 30. 10/18. 100. 6.

[*] Dr. Galip Bey, 16 Mayıs 1919 tarihinde Bornova'da başlayan Yunan işgali sırasında evi soyulanlardan birisi olup, kendisinin ve kızının altın takıları ve boncukları Yunan askerleri tarafından yağmalanmıştır, bkz. Hasan Mert, **Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Yönleriyle Bornova (1923-1981)**, E. Ü. Sosyal Bilimler Enstisüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2002, s. 33.

[203] **B.C.A.**, 30. 10/18. 100. 6. Fransızcadan tercüme edilen fermanın aslı için bkz. **B.O.A.**, C. SH., 348.

[204] **B.C.A.**, 30. 10/18. 100. 6; **B.O.A.**, C. SH., 348.

[205] **B.C.A.**, 30. 10/18. 100. 6.

tasdik edilenlerin tanındığı, oysa Hastahanenin tespitinin henüz yapılmadığı belirtilmektedir. Ruhsatının İzmir yangınında yandığı ve iddiaların ispat edilemediği belirtilmektedir. Yerinde yapılan inceleme sonunda Hastahanenin I.Dünya Savaşı'na kadar Avusturyalılar tarafından idare edildiği ve kapitülasyonlar dolayısıyla tescil edilemediği ve I. Dünya Savaşı'ndan sonra da İtalyanlar tarafından işgal edildiği anlaşılmıştır.

Hastahane ile ilgili olarak yaşanan bir başka sıkıntı da zaman zaman Hastahaneye Fransız veya İtalyan bayrağı çekilmesidir. Hastahane inşası için verilen ferman suretinde Hastahaneye Osmanlı Sancağı çekileceği açıkça belirtilmiş olmasına rağmen, Hastahane bahçesinde inşa edilen kiliseye nedeniyle her Pazar göndere Fransız bayrağı çekilmesi ve bir müddet sonra bayrağın Pazar günleri haricinde de yerinde bırakılması, 1913 yılında diplomatik krize neden olmuştur. Hariciye Nezaretinin devreye girmesiyle imtiyaza ilişkin ferman hatırlatılarak olayın bir daha tekrar etmemesi için emir verdirilmesi sağlanmış ve Hastahanenin Türk Katoliklerine ait olduğunun altı çizilmiştir[206].

Benzer bir sorun 1927 yılında İtalyanların Hastahaneyi sahiplenmesi ve hastahaneye İtalyan Bayrağı asmalarıyla gündeme gelmiştir. Olayı yakından takip eden İsmet Paşa, İzmir Valiliğinden, "*Aralık ayının 17. Pazar günü Sen Antuan Hastahanesine İtalyan Bayrağı çekilmesinin*" nedeni sormuştur[207]. İtalyan Konsolosluğu ile temasa geçilerek Hastahanenin Fransızlara veya İtalyanlara değil, Türk Katoliklerine ait olduğu bildirilmiştir. Hastahanenin mülkiyeti konusunda İtalyan Büyükelçiliği tarafından Dışişleri Bakanlığına gönderilen 13 Şubat 1932 tarihli Fransızca olarak kaleme alınan yazıda, Hastahanenin Osmanlı Katolikleri için inşa edilmediği belirtilerek, Hastahanenin İtalyan Fransiskan Küçük Kardeşler Tarikatı'na ait olduğu ifade edilmektedir. Delil olarak da Meclis-i Vala'nın 23 Rebiülevvel 1262 / 21 Mart 1846 tarihli mazbatasını ve Hastahane arsası ile ilgili olarak İzmirli yerel yöneticilerin verdiği 6 Zilhicce 1322 tarihli hüccet-i şer'iyeyi ileri sürmektedir. Hastahanenin Venedik Koloni Hastahanesi olarak kurulduğu ve daha sonra Campoformia Antlaşması Döneminde Avusturya'nın kontrolüne geçtiği[208], I. Dünya Savaşı sonrasında İzmir'in işgali ile birlikte Hastahanenin İtalyanların kontrolüne geçtiği ve Hastahane masraflarının İtalyan Hükümeti tarafından karşılandığı ifade edilmektedir. Lozan Antlaşması imzalandığı dönemde İtalyan kontrolünden olan Hastahanenin geleceği ile ilgili karar Lozan Antlaşmasının 72. maddesinde yer almıştır. Buna göre Türk Hükümeti, İtalya ile Avusturya arasındaki anlaşmaya göre karar vereceğinin belirterek, Hastahanenin yabancı kurumlar statüsünde olduğunu kabul etmiştir. Daha sonra da Avusturya Orta Elçisi Türk Hükümetine bir nota vererek, Hastahane ile ilgili haklarından vazgeçtiklerini belirtmiştir. İtalyanlar daha önce İstanbul Taşkışla'daki Avusturya Hastahanesinin İstanbul'un işgal edildiği dönemde Fransızlara geçtiği ve bunun da Türk Hükümeti tarafından kabul edildiğini belirtilerek

---

[206] **B.O.A.**, DH. KMS. , 2/-1/6

[207] **B.C.A.**, 30. 10. /237. 601. 30.

[208] Nitekim, 11 Şevval 1268 / 29 Temmuz 1852 tarihli bir belgede İzmir'de bulunan Katolik Kilise ve Hastahanesinde görevli rahiblerin Avusturya Devleti himayesinde bulunduğu belirtilerek, rahipler tarafından kullanılan ve Kasap Hızır Mahallesinde bulunan evin karşısına yapılan yüksek binanın yıkıtırılması Aydın Valiliğinden talep edilmektedir. Bkz. **BOA** , HR. MKT. , 46/100; **BOA** , A. DVN. DVE. , 14/49.

aynı hakların kendilerine de verilmesini istenmişlerdir. Ancak Türk Hükümeti, Hastahanenin Osmanlı Katolikleri için yapıldığını savunmuştur. İtalyan Hükümeti ise Hastahane üzerindeki haklarından vazgeçmeyeceğini ve mevcut delillere göre de haklı olduğunu savunmuştur[209].

1920 yılında Hastahane yönetimi Başkan Denotovik, Başkan Yardımcısı Bellom, Sekreter Salzani, Veznedar Topuz ve 10 kişilik üye topluluğundan ibaretti[210]. İzmir'in Yunan işgali altında kaldığı yıllarda, Sakarya Savaşı'ndan sonra Yunanlılar tarafından el konulan Hastahane, Yunan yaralı askerlerine hizmet vermiştir.

Hastahane, İzmir'in Yunan işgalinden kurtuluşu sonrasında çıkan yangında yanmış olmalıdır. Yangın, hastahaneler sokağı olarak bilinen bölgede büyük tahribat yapmış ve azınlıklara ait pek çok hastahane ile birlikte Saint Antoine Hastahanesi de yanmış olmalıdır. Zira günümüzde Dr. Behçet Uz Çocuk Hastahanesinin bulunduğu yerde faaliyet gösteren Hastahanenin, İzmir yangınından sonra faaliyetine devam ettiğine dair bilgi mevcut değildir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, Alsancak'taki İngiliz Hastahanesine ait binayı kiralayan İtalyanlar, Saint Antoine Hastahanesini buraya taşımışlardır. Cumhuriyet Döneminde Hastahane, daha çok "*İtalyan Hastahanesi*" olarak bilinmekte çok az kaynakta "*Saint Antoine Hastahanesi*" ismi geçmektedir.

1927-1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi'nde Gündoğdu Semti'nde İtalyan Hastahanesinin faaliyetine devam ettiği belirtilmektedir. 30 yatak kapasiteli Hastahanenin 1774 tarihinde tesis edildiği bildirilmektedir[211]. 1929 yılı itibariyle Saint Antoine Hastahanesinde 20 koğuş ve 67 yatak bulunmakta olup, Hastahanede 2 doktor, 1 eczacı, 9 hastabakıcı, 13 idare memuru ve 7 hademe bulunmaktaydı. 1929 yılı içerisinde Hastahaneye başvuran 374 hastadan 294 hasta şifa bulmuş, 23 hasta ise vefat etmiştir[212].

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinde yer alan 20.1.1930 tarihli bir belgede, Punta-Alsancak Mevkiinde bulunan, harap ve terk edilmiş durumdaki İtalyan Hastahanesi ile bazı emlakına ait fermaların kayıt suretleri istenmektedir[213]. Ancak Hastahane olarak belirtilen yerin Saint Antoine olduğuna dair bir bilgi mevcut değildir.

Eczacı Kemal Kamil tarafından 1930'lu yıllarda yayınlanan "*Aile Eczahanesi*" isimli kitapta İtalyan Hastahanesinin faaliyette olduğu ve başhekimliğini de Dr. Fracia Komo'nun yaptığı belirtilmektedir[214]. 1934 yılına ait İzmir Rehberi'nde, İzmir hastahaneleri arasında Alsancak'ta, İtalyanlar tarafından idare edilen "*İtalyan Antuvan Hastahanesi*"nin de adı geçmektedir[215].

Hastahanenin faaliyetleri hakkında İzmir basınında çok az bilgi mevcuttur. 1934 yılında İzmir Ticaret Postası'nda yer alan bir haberde, İtalyan Hastahanesi üzerindeki İtalyanca levha eleştirilmekte ve diğer yabancı kurumlarda olduğu gibi İtalyan Hastahanesinde de Türkçe levha bulunması gerektiği belirtilerek, ilgililerin dikkati çekilmektedir[216]. 1937 yılında B. Kaponi ve B.Toniyi'ye ait olan olan Anadolu Petrol

---

[209] **B.C.A.**, 30. 10/237. 601. 30.
[210] **İzmir 1920...**, s. 38.
[211] **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928**, İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası, 1928, s. 592.
[212] **İzmir Vilayeti 1929 Senesi İstatistik Yıllığı**, İzmir, Bilgi Matbaası,1930,s. 89.
[213] **B.C.A.**, 30. 10/18. 102. 23.
[214] Eczacı Kemal Kamil Aktaş, **Aile Eczahanesi**, İzmir, bst.yok, s. 26.
[215] **İzmir Şehir Rehberi 1934**, İzmir, Asar-ı Atika Cemiyeti Yayını, s.190.
[216] **İzmir Ticaret Postası**, 7 Teşrinisani (Kasım) 1934.

Şirketi'nde çıkan yangında yaralananların İtalyan Hastahanesinde tedavi altına alındığı belirtilmektedir[217]. Bu da bize, İtalyan Hastahanesinin 1937 yılında hala faaliyette olduğunu göstermektedir.

1937 yılında İzmir basınında Hastahane ile olarak yer alan bir başka haber de Doktor Esat Hatipoğlu tarafından Yeni Asır Gazetesine verilen ilandır. Esat Bey verdiği ilanda, iki yıldır dahiliye doktoru olarak çalıştığı *"Alsancak Sent Antuvan Hastahanesi"*nden ayrıldığını belirtmiştir[218]. Daha sonra Esat Bey, Sıhhat Vekaletine bir mektup yazarak Hastahanede gördüğü yanlışları, aksaklıkları anlatmıştır. Mektupta; laboratuar bulunmadığı, doktorların hastalara yazdığı ilaçların, hastaların yatak numarası esas alınarak, defterlere yazıldığı ve ilaçların yine üzerinde sadece yatak numarası yazılı şişelerle getirilerek hastalara dağıtıldığı, tansiyon ölçecek alet bulunmadığı, Hastahaneye yatırılan hastaların doktorların bilgisi dışında, yatakları kirlettikleri veya diğer hastaları rahatsız ettikleri gerekçesi ile Hastahaneden çıkarıldığı, bir sene önce göreve başlayan nöbetçi doktor Halikopulos'a mütehassıs olmadığı halde Hastahaneye yatırılan hastaların bir kısmının tedavisinin yaptırıldığı belirtilmekte ve şu bilgiler verilmektedir; *"Bir seneden beri Hastahane duvarları içinde bir pavyonun altında dahiliye, hariciye, nisaiye, K.B.B., poliklinik odaları ve eczahane vardır. Üstünde de, Hususi Hastahaneler Kanunu'nun 23. maddesindeki memnuiyete rağmen idare müdürü namını taşıyan rahip (*August*) ile nöbetçi tabibi maaile ikamet etmektedirler- alt katta dahiliye polikliniğinin yanı başında Halikopolos'a kapısında tabelasıyla hususi paralı bir muayenehane kurmasına müsaade ettiler."*

Mektubun devamında, *"Bundan iki asır evvel yalnız Katolik fukarasında mahsus olarak açılmasına müsaade edilmiş ve bugün hikmeti vücudu kalmadığı halde bir ticarethane gibi muhafazai mevcudiyete çalışan bir müessesenin Cumhuriyet Hükümetinden gördüğü misafirperverliğe teşekkür ederek hükümetimizin kanunlarına, nizamlarına harfiyen riayet etmesi ve sayesinde geçindiği Türk Milletine karşı derin bir hürmet beslemesi lazım geldiği halde bir nebze bahsettiğim yolsuzlulardan anlaşılacağı vecihle memleketin nizamlarıyla istihza eden bir vaziyet takınan ve maalesef galetleri hasebiyle bizler gibi buralarda vazife alan Türk hekimlerinin sayelerinde mevcudiyetlerini kurtardıkları halde, eski itiyadları saikasıyla, bu hekimlere bile tahakküme kalkışan bu zihniyetteki müesseseler hakkında hükümetimizin ciddi tedbirler alacağından ümitvar olduğumu derin saygılarıma terdifen arzeylerim.[219]"*

İtalyan Saint Antoine Hastahanesinde çalıştıklarını tespit edebildiğimiz doktorlar arasında Kulak-Burun-Boğaz Doktoru İsmail Vasıf[220], Operatör Doktor Adil Demir[221], Dahiliye Doktoru Şevki Uğur[222] bulunmaktadır.

Viktor İsrael, Hastahane hakkında şu bilgileri vermektedir: *"İtalyan Hastahanesi, İngiliz Konsolosluğu karşısında, Devlet Demir Yolları Hastahanesi olarak bilinen yerde idi. İtalyan rahibeler tarafından idare ediliyordu. Büyük babamın ayağı*

---

[217] **Yeni Asır**, 5 Ağustos 1937.
[218] **Yeni Asır**, 6 Nisan 1937.
[219] **Anadolu**, 18 Teşrinisani (Kasım) 1937.
[220] **Yeni Asır**, 28 Mart 1933.
[221] **Hizmet**, 1 Mart 1930.
[222] **Anadolu**, 26 Mart 1939.

kırıldığında bu hastahaneye gittik, büyükbabamın ayaklarını alçıya Dr. Adil Bir almıştı[223]*."*

Uzun yıllar İzmir'de kulak-burun-boğaz doktorluğu yapan Atilla Yavuzer ise İtalyan Hastahanesi hakkında şu bilgileri vermektedir; "*Sigara fabrikasının yanında İtalyan Hastahanesi vardı. Tütün fabrikasının az ilerisinde idi. İtalyan rahibelerinin kanatlı şapkaları vardı. İçeride dışarıda aynı kıyafeti giyerlerdi. Cemil Bey operatör olarak Hastahanede çalışıyordu"*[224].

1939 yılı sonunda Hastahane faaliyetine son vermiş, hastahane binası daha sonra Sağır ve Körler Okulu olarak hizmet vermiştir[225].

Tablo 1-1 Saint Antoine Katolik Hastahanesinin 1901-1919 Yıllarına Ait Yıllık Faaliyet Raporlarına Göre, Hastahaneye Müracaat Edenlerin Din ve Milliyetlerine Göre Dağılımı

MİLLİYETLERİ	YILLAR	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914	1916	1917	1919
Osmanlı		154	166	261	215	238	195	226	192	168	177	186	178	209	212	233	386	285
İtalyan		142	130	139	137	114	101	108	117	116	84	111	83	142	148	130	295	169
Yunan		88	96	153	122	115	110	129	127	112	106	96	101	124	91	130	172	126
Avusturya M.İmp.		65	85	68	78	69	72	65	65	58	66	67	65	69	74	66	94	86
İngiliz		29	33	23	17	19	28	13	23	37	23	17	14	26	21	23	72	26
Fransız		15	15	11	10	20	16	16	18	16	24	28	17	26	17	28	76	85
İspanyol		2	1	2	2	1	1	2	1	1	3	2	1	3			1	
Alman		2		1	1		1	2	1	1	2	2		3		6	2	2
Hollanda		2	4	2	2	4	1		1	1	1	1	2	2	1	4	4	6
Bulgar		1	2	3	1								1		1	1	2	
İranlı		1					1	2	1	1	1					2	4	
İsveç												2	1	3	1		1	2
Rus				1					1					1	1		1	1
İsviçre			2		2		1	2	1	1		1		1			2	3
Karadağ				1			3		4	1	3	1	1	2	6		2	1
Diğer Milletlerden		1	5	1	7													
TOPLAM		502	541	665	596	580	530	577	552	513	490	514	464	609	573	623	1112	792
DİNLERE GÖRE																		
Katolik		433	457	507	480	469	419	454	450	410	384	421	361	482	411	416	798	529
Ortodoks		51	76	124	88	91	90	99	80	78	79	61	75	90	105	109	151	125
Müslüman		12	4	20	18	14	11	18	14	17	15	17	15	26	53	73	77	97
Musevi		3	2	10	3	2	3	4	5	3	6	10	11	5	2	17	41	26
Protestan		2			2	1		1	1		2	1	1	4	1	2	36	2
Gregoryan		1	2	4	5	3	7	1	2	5	4	4	1	2	1	6	9	13
TOPLAM		502	541	665	596	580	530	577	552	513	490	514	464	609	573	623	1112	792

Kaynak: Katolik Saint Antoine Hastahanesinin 1901-1919 yıllarına ait yıllık faaliyet raporları.

[223] Viktor İsrael ile 29. 11. 2004 tarihinde yapılan söyleşi.

[224] Atilla Yavuzer ile 7. 1. 2005 tarihinde yapılan söyleşi.

[225] **Yeni Asır**, 15 Eylül 1939, Türkmen Parlak, **İşgalden Kurtuluşa 2, Yunan Ege'den Nasıl Gitti ?**, İzmir, İzmir Sosyal Hizmetleri Vakfı Kültür Yayınları, 1983, s. 510.

b. Fransız Hastahanesi

Günümüzde Alsancak Devlet Hastahanesi olarak hizmet veren Fransız Hastahanesi XVIII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiştir. Fransız bahriyeliler için Bâb-ı Âli'den ferman alınarak bataklık bir alanın kurutulmasıyla yapılmış olan Hastahanenin yanına şapel, okul ve personel binaları da inşa edilmiştir.1778 yılında kentin yerleşme yerlerine bir hayli uzak olduğu bilinen Hastahane, 1792 yılında İzmir'de bahar ve yaz aylarında görülen veba salgını sırasında faaliyetlerini sürdürmüştür[226]. 1791 yılında 13 personelin çalıştığı Hastahanede bakım ücreti 40 para olarak tespit edilmiştir. Fransız ticaret gemilerinin yoğun olarak geldiği zamanlarda veya salgın dönemlerinde personel sayısı artmıştır. Hastahanede hemşirelik hizmetleri "*Les Filles de la Charité*" adlı dini teşkilata bağlı Saint-Vicent de Paul Rahibeleri tarafından ücretsiz olarak verilmiştir[227].

Bellavista'da inşa edilen Hastahane 1891 yılında 50 yatak kapasitesine sahip olup, masrafları Fransız Devleti tarafından karşılanmaktaydı[228]. Fransa'nın İzmir Konsolosluğunun idaresi altında olan Hastahaneye Atina'dan bile Fransız bahriyelileri gelmekteydi[229]. Fransız askerleri, tüccarları ve İzmir'deki Fransızların yararlandığı Hastahane, üç koğuş ile birkaç büyük odaya sahipti. Bir kısmında fakir hastaların ücretsiz olarak tedavi edildiği Hastahanenin müdür ve hademesi rahibelerden oluşmakta idi[230].

Fransız Hastahanesi hakkındaki bilgilerimizin büyük bir kısmı İzmir'i ziyaret eden seyyahların bıraktıkları eserlere dayanmaktadır.1835 yılında İzmir'e gelen gezgin Ch.Texies "*Gül Mahallesi artık İzmir'in en güzel semti değildir ve Avrupalılar evvelce bahçeler içindeyken şimdi evlerle çevrili olan Fransız Hastahanesi civarına doğru yavaş yavaş intikal etmektedir,*" diyerek Hastahane etrafında yerleşimin arttığını belirtmektedir.1851 ve 1856 yıllarında İzmir'i ziyaret eden Teodor Fliedner ise Fransız Hastahanesi hakkında şu bilgileri vermektedir: *"Fransız Hastahanesini Aralık 1856'daki ziyaretimde Başkonsolos Spiegelthal bizzat kendisi gezdirdi. Denize oldukça yakın çok güzel bir binaydı ve 60-70 yatak kapasitesi vardı. Son Türk-Rus Savaşı'nda hemen hemen bütün yataklar doluydu. Şimdi ise tek bir hasta bile yoktu. Üst katta üç hasta odası vardı ve odalara birbiri içinden geçerek ulaşılıyordu; odalar büyük ve ferah olmasına karşılık bu durum hiç de uygun bir düzenleme değildi. Hastahaneye ait iki avlu ve bir büyük, güzel bahçe vardı. Burada yardımsever 6 rahibe görev yapıyordu"*[231].

Fransa'nın İzmir Konsolosu M. P. Blanc (1903-1909) döneminde Hastahanede tadilat yapılarak genişletilmiştir. 1907 yılında tamamlanan genişletme mimar R. Pere görev almıştır[232].

1909 yılında İzmir Fransız Konsolosu tarafından Sadaret Makamına bir yazı gönderilerek, Hastahane bahçesinde inşa edilmesi düşünülen, 1777 m²'lik bir alanı

---

[226] Atay, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e...**, s. 16.
[227] Atay, **Tarih İçinde...**, s. 64-65.
[228] **Salname-i Vilayet-i Aydın 1307 Sene-i Mali, Defa 13,** s. 386.
[229] Atay, **İzmir'in...**, s. 192.
[230] **Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326 Hicri Senesi, Defa 25,** s. 175.
[231] Pınar, **a. g. e.**, s. 214.
[232] Rüchan Bubur, **İzmir Gurebayı Müslimin Hastahanesi**, E. Ü. Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, İzmir, 1991, s. 5.

kaplayacak olan iki katlı bina için izin talep etmiştir. Hastahane inşası için gerekli izin verilmiş, aynı zamanda Şura-yı Devlet'te, Hastahane inşaatı için Avrupa'dan getirilecek malzemelerden gümrük vergisi alınmaması da kararlaştırılmıştır[233].

Hastahaneye ait bir kitabe yoktur. Bahçe içindeki Hastahane binasının batı cephesindeki girişin yanında yer alan levhada yapının "*İzmir Fransız Konsolosu M. Arthur Guy tarafından 1924-1930 yıllarında Türklere teslim edildiği*" yazmaktadır.

Osmanlı Devleti ile Fransa arasında 1901 ve 18 Aralık 1913 tarihlerinde yapılan anlaşmalarla, Osmanlı Devleti'nde faaliyet gösteren fermanlı-fermasız Fransız kurumları devlet tarafından tanınmış ve antlaşma metnine bu kurumların bir listesi de eklenmiştir[234]. 20 Ekim 1921 tarihinde Fransa ile Ankara Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın imzalandığı gün Türk delegeleri tarafından Fransız delegelerine verilen mektupta "*Fransız müessesat-ı tedrisiye ve sıhhiyesiyle müessesat-ı hayriyesinin Türkiye'de mevcut olmakta devam edecekleri...*" taahhüt edilmiştir[235]. 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması'nda daha önce verilen taahhüt tekrarlanmış ve Fransız Hastahanesinin faaliyetlerine dokunulmamıştır.

1929 yılı itibariyle Fransız Hastahanesinde 3 koğuş, 50 yatak bulunmakta olup, 6 doktor, 1 eczacı, 1 ebe, 3 hastabakıcı, 1 idare memuru ve 6 hademe görev yapmaktaydı. 1929 yılı içerisinde Fransız Hastahanesine 657 hasta müracaat etmiş, 525 hasta şifa bulurken, 40 hasta vefat etmiştir[236].

1932 yılında Alsancak Semtinde çıkan bir kavga sonucunda Avukat Şefkati Beyin oğlu ile maliye memurlarından Naci Beyler yaralanmıştır. Yaralılar Fransız Hastahanesine getirilmişler ancak Hastahane görevlileri doktor olmadığı gerekçesiyle yaralıları içeri almamışlar, zabıta kuvvetiyle iki sedyeyi vermeye zor yanaşmışlardır. Yaralılar Sadık Ahmet Beye ait olan Sıhhat Evi'ne götürülerek tedavi altına alınmışlardır. Fransız Hastahanesinin tutumu halk arasında tepkilere neden olmuş Sıhhat Vekaleti olay nedeniyle Fransız Hastahanesi hakkında soruşturma başlatmıştır[237].

Anadolu Gazetesinde yer alan Kemal Talat Beyin makalesinde Fransız Hastahanesinin yaralıları kabul etmemesi eleştirilerek şunlar ifade edilmiştir; "*Açık, çok açık konuşalım: Türkiye'ye dostluk elini uzatan Mösyö Heriyo'nun İzmir'deki mümessili cenapları lütfen bize izah etsinler: İnsaniyet namına hareket ettiklerini söyleyen hastahaneci mösyöler, madamlar, matmazeller, müstemleke ruh ve zihniyetinin doğurabileceği bu cüreti kimden alıyorlar? Fransa reisicumhurunun, başvekilinin Türk dostluğunu teyit eden sözlerini fiilen tekzip etmek mi istiyorlar? Bunları sarahaten öğrenmek mecburiyetindeyiz*"[238].

Anadolu Gazetesinde ismi belirtilmeden yayınlanan bir okur mektubunda, Hastahane hakkında şu bilgiler verilmektedir; "*Fransız Hastahanesi, Fransa Cumhuriyeti'nin resmi bir müessesesi olarak tanınmış değildir. Ne mekteplerine Maarif, ne de hastahanelerine Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Nezareti karışır. Onların idamesi için nazar-ı dikkati calip bir bütçeleri bile yoktur. Yalnız Fransız nüfusunun hakimiyetini idame ve vaziyeti hukukiyelerini temin için hariciye nezaretinin himayesine*

---

[233] **Ahenk**, 12 Mart 1909; **İttihad**, 12 Mart 1909.
[234] **Türkiye'de Yabancı Müesseselerin...**, s. 19.
[235] **Türkiye'de Yabancı Müesseselerin...**s. 16.
[236] **İzmir Vilayeti 1929 Senesi...** s. 89.
[237] **Anadolu**, 8 Eylül 1932.
[238] "*Bu Mu İnsaniyet? Bu Mu insaniyete Hizmet* ?!", **Anadolu**, 8 Eylül 1932.

merbutturlar. Fakat onların asıl kuvvet ve hayat membaları başka yerden gelmektedir: Vatikan.

Eski devirlerde (Ferman-ı Hümayun) ile faaliyetlerine müsaade edilen mebani, emlak ve arazi kamilen ve hukuken Katolik teşkilatı diniyesinin tasarrufuna aittir. Ne mekteplerin skolastik terbiyesinden, ne de hastahanelerin gayri fenni vazifelerinden Fransa Devleti'nin -hakkalinsaf söyleyelim- bir münasebet ve alaka yoktur. Hayat, uzvi ve fikri bir inkılabın teselsülünden ibaret olmasına rağmen bu müessesata hakim olan ve değişmeyen ruh (Piyer Lermit)'in mütaasıp ruhudur"[239].

İzmir Fransız Konsolosluğunda görevli Vice Konsolos Monsieur Anje, yaralıların kaldığı Doktor Sadık Ahmet Beyin Alsancak'taki Sıhhat Evi'ni ziyaret ederek, yaralıların durumu hakkında bilgi almıştır[240]. Fransız Konsolosluğu yaralıların hastahaneye geldiğini doktorlara bildirmeyen kapıcı Fransuva'yı işten çıkartmış, Hastahane Müdür olan Başrahibe de İstanbul'a çağrılarak bir müddet İzmir'e dönmesine müsaade edilmeyeceği bildirilmiştir[241].

1861 yılında Fransa Hükümeti tarafından Hastahane yanında, Fransız Hastahane Mektebi kurulmuştur. Yarısı paralı yarısı parasız eğitim veren mektebin idaresi Soeurs de la Charité rahibelerine bırakılmıştır[242]. Küçük çocuklara hizmet veren okul uzun yıllar faaliyetini sürdürmüştür.

Yakın zamanlara kadar Hastahane bahçesinde yer alan gaslhane, yemekhane, çamaşırhane ve Talatpaşa Bulvarı üzerindeki okul binası yıkılarak yerine yedi katlı yeni bir bina yapılmıştır.

Fransız Hastahanesi hakkında, Kadın Doğum Doktoru İbrahim Usmen Bey şu bilgileri vermektedir: "*1958 yılından itibaren Fransız Hastahanesinde görev yaptım. Hastahanede doğum ve kürtaj yasaktı. Rahibeler, virjinler doğum istemezlerdi. 7-8 tane sör(hemşire rahibe) vardı ve hepsi de bedava çalışıyordu.*

Fransız Hastahanesi kapitülasyonlar ile yapılmış. Konsolosluğa bağlı olarak çalışırdı, çalışanların hepsi Katolik rahibelerdi ve para almadan çalışyorlardı. Rahibeler arasında farklı milletten olanlar vardı. Meryem Ana Evi ziyarete açılınca buraya nöbet tutmaya gidiyorlardı. Ben para almazdım, poliklinik yapardık, buradan ameliyatlık vaka çıkarsa bir mikdar hastahane, bir mikdar da ben para alıyordum. DİSK sendikası ortaya çıkıp, hastahanede çalışan işçileri kışkırtınca, Fransız Konsolosluğu Hastahaneyi devretmek istedi. Önce Sabiha Cura'ya, Hastahaneyi çocuk kliniği haline getirmesini teklif ettiler, Sabiha Cura kabul etmedi. Cevdet Alptekin, burayı travmatoloji hastahanesi yapalım dedi, açtı ama yürütemedi. Başhekimi Ali Kürşat Bey idi. Bir tabip geceli gündüzlü nöbet tutardı, onun dışındakiler kadrolu değildi. Cerrah olarak Sait Eriş, Cafer Yorulmaz vardı. Hastahanenin Eczahanesi yoktu. Cihat Kora'nın Sevinç Pastanesi yanında Gündoğdu Eczahanesi vardı. Hastahaneye gelerek polikliniklerden reçeteleri toplar, ilaçları yapardı. Hastahanede kırka yakın yatak vardı. Ali Kürşat Beyden sonra Mahmut Özdil başhekim oldu[243]".

---

[239] **Anadolu,** 11 Eylül 1932.
[240] **Anadolu,** 9 Eylül 1932.
[241] **Anadolu,** 18 Eylül 1932.
[242] Sadiye Tutsak, **İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950),** Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 2002, s. 50.
[243] İbrahim Usmen ile 06. 12. 2004 tarihinde yapılan söyleşi.

Hastahane, 28 Şubat 1978 tarihinde Fransa'dan gelen bir heyet tarafından Türk Hükümetine devredilmiştir. Uzun yıllar İl Sağlık Müdürlüğünde Eczacılık Şubesi Müdürlüğü yapan Jale Hale Söndüren Fransız Hastahanesinin devir-teslimi hakkında şu bilgileri vermektedir: "*1978 yılı idi, hastahanenin devri için bir protokol hazırlandı. İl Sağlık Müdürlüğü olarak protokolü imzaladık. 49 yıllığına hastahane olarak kullanılmak üzere bina devlete verilmiş oldu. Rahibeler bina ile ilgili bütün anahtarları yedd-i emin olarak bana teslim ettiler. Hastahanedeki bütün tıbbi malzemeler, yataklar, dolaplar olduğu gibi duruyordu. Hastahane pırıl pırıldı, çarşaflar çok temiz bir şekilde serilmiş, battaniyeler dolaplarda naftalinlenmiş ve katlanmış bir şekilde idi. Bir taş bina ile idari bina vardı. Yanında hemşirelerin kaldığı yatakhane vardı. Karşısında terzihane ve yemekhane vardı. Daha sonra bunlar yıkılarak yeni bina yaptırıldı. Bir ara üniversite binayı almak istedi ama olmadı*[244]*.*"

Fransız Hastahanesinde 1959-1978 yılları arasında görev yapan dahiliye mütehassısı Gündüz Gürsoy, Hastahane hakkında şu bilgileri vermektedir: " *Hastahane, rahibeler tarafından idare edilmekteydi. Yedi sör görev yaptığı için, halk arasında Hastahane, "Yedi Kızlar Hastahanesi" olarak bilinirdi. Rahibeler günde beş vakit ibadet ederler, ibadetleri dışında da hastalara bakarlardı. Her sörün sorumlu olduğu bir servis veya birim vardı. İçlerinde bir tane sör süperior vardı. Hastahanenin ihtiyaç duyduğu malzemeleri mübayaa ile rahibeler alırdı. Hastahane, Fransız Konsolosluğu'nun himayesinde olmakla birlikte, Konsoloshanden para yardımı gelmez ve kendi gelirleri ile ayakta kalmaya çalışıyordu. Hastahane ait gayrımenkuller yoktu, her yıl Fransız Konsolosluğu'nda Hastahane yararına balo düzenlenirdi. Hastahane vergiden muaf idi ve zaman zaman Sağlık Bakanlığı müfettişleri tarafından denetlenmekteydi.*

Hastahanenin daimi doktor kadrosu yoktu, doktorlar dışarıdan gelir, poliklinik yaparlardı. Doktorlar arasında hiç yabancı yoktu. Polikliniğe günde 100-150 hasta gelmekteydi. Hasta başına belirli bir yüzde para alırlardı. dahiliye, hariciye, çocuk, göz, ortopedi ve kadın doğum poliklinikleri ve servisleri vardı. 9-10 tane tek kişilik özel oda vardı, diğer odalarda 3-4 kişilik yataklar vardı, aralarında paravanlar bulunmaktaydı. Hastahanenin kendine ait bir eczahanesi, laboratuarı ve röntgen ünitesi yoktu. İhtiyaç duyulan tahliller Kamil Ergin Laboratuarı'nda, röntgen filmleri de Kemal İzmir'in kliniğinde çekilmekteydi. Hastahanede devamlı nöbet tutan bir doktor bulunmakta ve her türlü acil vaka kabul edilmekteydi. Hastahanede çalışan doktorlar arasında Cafer Yorulmaz (cerrah), Sait Eriş (cerrah), Bekir Kocademir (çocuk hastalıkları), Şahime Gökbaşarda (göz), Dahi Öke (K.B.B.) ve Cevdet Alptekin'i (ortopedi) hatırlıyorum"[245]*.*

Hastahane, Türk Hükümetinin kontrolüne geçince Trafik ve Travmatoloji Hastahanesi olarak kullanılmıştır. 1979 yılında 7 uzman hekim, 50 personel, 100 yatağa sahip olan Hastahanede ameliyathaneler, 3 röntgen cihazı ve 1 diyaliz servisi bulunmaktaydı. Başhekimliğini Dr.Şelçuk Narbay'ın yaptığı Hastahane, 24 saat açık olup sadece kazaya uğrayanlara, yaralılara hizmet vermekteydi[246].

Hastahane daha sonra Yaşlılar Hastahanesi, Kamu Sağlığı Merkezi ve Sağlık Müdürlüğü olarak kullanılmıştır. Hastahanenin merkezi bir konuma sahip olması ve

---

[244] Jale Hale Söndüren ile 28. 12. 2004 tarihinde yapılan söyleşi.
[245] Gündüz Gürsoy ile 25.04.2005 tarihinde yapılan söyleşi.
[246] **Yeni Asır**, 1 Mart 1979.

uzun yıllar hastahane olarak hizmet vermesi nedeniyle halktan gelen istekler göz önüne alınarak Sağlık Bakanlığı tarafından 01.07.1986 yılında 50 yataklı "*Alsancak Devlet Hastahanesi*" olarak hizmete açılmıştır. Mevcut binaların yetersiz kalması nedeniyle hastahane bahçesindeki eski yatakhane ve okul binaları yerine yedi katlı blok binaların inşasına başlanmıştır. Ödenek yetersizliği nedeniyle yeni bina bitirilememiştir. İzmirli hayırsever iş adamı Salih İşgören inşaatın devam ettirilmesi konusunda İzmir Valiliği ile 19.11.1993 tarihinde protokol imzalamış ve inşaatı tamamlayarak bugünkü seviyesine getirmiştir. Ek binanın hizmete açılmasıyla yatak kapasitesi 50'den 200'e çıkan hastahaneye protokol gereğince "*Nevvar Salih İşgören Alsancak Devlet Hastahanesi*" ismi verilmesi Bakanlığa önerilmiş ve 22.05.1996 tarih ve 3593 sayılı onay ile isim değişikliği onaylanmıştır[247].

Hastahane Başhekimleri:
Ekrem Hayri Üstündağ (1930-40)
Ali Kürşat (1942-1959)
Gündüz Gürsoy (1959-1978)

c. Musevi Hastahanesi

Uzak Doğu'dan ipek, Anadolu'dan tuz taşıyan kervanların ulaşım noktası durumunda olan İzmir şehrinin ticari önemi, XVII. yüzyılın ilk yıllarından itibaren artmaya başlamıştır. Ticari önemi artan şehirde Gayrimüslim toplulukların nüfusları da hızla artmıştır. Sakız ve diğer Ege Adalarından gelen Rumlar, Bursa, İstanbul, Halep ve İran'dan gelen Ermeniler, özellikle o dönemde tekstilde ciddi bir kriz geçiren Selanik'ten ve ayrıca da İstanbul ve Batı Anadolu kentlerinden gelen Yahudiler, İzmir'e yerleştiler. Aynı dönemde Avrupalıların da şehre olan ilgisi artmış, Venedik, Fransa, İngiltere, Hollanda ticari ilişkilerini artırarak şehirde konsolosluklar açmışlardır.

Osmanlı Devleti İzmir'i fethettiğinde, muhtemelen İskender Döneminde şehre yerleşmiş olan Yahudi Cemaatini de yönetimleri altına aldılar. Ancak bunların sayısı fazla değildi. Yahudiler, Osmanlı idaresinin dini hoşgörüsü nedeniyle, 1376'da kovuldukları Macaristan'dan, 1394'de kovuldukları Fransa'dan ve 1492'de kovuldukları İspanya'dan kaçarak Türk ülkesine gelip yerleştiler. Bu göçler sırasında gelen Yahudiler, Osmanlı Devleti'nin iskan politikası nedeniyle büyük oranda İstanbul'a yerleşmeye teşvik edildiler[248].

1492 ve 1497 yıllarında İspanya ve Portekiz'den kovulan ve Osmanlı Devleti'ne sığınan Yahudiler önce İzmir'e değil, kent yakınlarındaki Tire ve Manisa'ya yerleşerek bu kasabalarda yaşamlarını sürdürmüşlerdir. İzmir'deki en eski Yahudi mezar taşı 1565 tarihine aittir. Ancak Avram Galanti, İzmir'de Yahudi Cemaatinin başlangıç tarihini 1605 yılı olarak almaktadır. 17.yüzyılda Anadolu'yu kasıp kavuran Celali İsyanları nedeniyle güvenlikleri tehlikeye düşen Yahudiler, Tire ve Manisa'dan İzmir'e gelip yerleşmişlerdir[249].

İzmir'deki Yahudi nüfusu, 16. yüzyılın son çeyreğinde bir yandan İberya Yarımadası'ndan gelen Yahudilerle diğer yandan da daha önce yerleşmiş oldukları Manisa, Tire, Urla, Sakız Adası gibi yerlerdeki asayişsizlik olayları nedeniyle İzmir'e doğru başlayan göç nedeniyle artmıştır. Selanik'te yaşanan tekstil krizi de İzmir'e olan

[247] Nevvar Salih İşgören Alsancak Devlet Hastahanesi Brifing Dosyası.
[248] Henri Nahum, **İzmir Yahudileri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s. 32.
[249] Bora, **a. g. e.**, s. 27.

Yahudi göçünü artırmış ve 16.yüzyılın sonunu kadar İzmir'de vergi kayıtlarında hiç Yahudi'ye rastlanmazken, 1661'de İzmir'deki Yahudi nüfusu Manisa'dakinin yedi katına çıkmıştır[250]. Sayıları 1631 yılında 7.000'ne, 1675 yılında 15.000'ne çıkan İzmir Yahudileri, İspanya'ya, İspanyol diline ve Avrupa kültürüne yakın idiler. Yahudiler, Avrupalı tüccarlarla ilişkilerini artırarak bankacılık ve ticarette önemli bir konuma gelmişlerdir.

İzmir'deki Yahudi Cemaati 1625 yılında itibaren örgütlenmeye başlamıştır. Rabbi Hayim Bensabat tarafından oluşturulan "*Şiva Tivi Air*" ismindeki örgüt Yahudi Cemaatinin çıkarlarını korumak ve geleceğini güvence altına almak için çalışmıştır[251].

Günümüzde de faaliyetlerini sürdüren Musevi/Yahudi Hastahanesi XIX. yüzyılın başlarında inşa edilmiştir. İzmir ve Anadolu'da büyük tahribat yapan kolera salgınlarında Yahudi Cemaati büyük kayıplar vermiştir. 1836-1837 yıllarında İzmir'de yaşanan salgın hastalık sırasında Yahudi Cemaatinden bu hastalığa yakalanan 4.300 kişiden 2.632'si ölmüştür. 1865 yılında İzmir'de görülen kolera salgını sırasında da Yahudilerden 220 kişi ölmüştür. Salgın sırasında İstanbul'dan ve Avrupa'dan doktorlar Yahudilerin yardımına koşmuştur. Bu sırada gelenlerden biri de Dr. Maymonid Levi olup, salgın sırasında hasta olanlara para yardımı yapmıştır[252].

1827 yılında İzmirli Musevilerin cemaat yönetimi kenti kasıp kavuran salgın hastalıklardan korunmak ve büyük çoğunluğu yoksul olan cemaatin sağlık işlerini düzenlemek için, Josue Kuriel'e ait olan binayı satın almış ve hastahane olarak kullanılmaya başlanmıştır[253]. Bina ihtiyaçları karşılayamayınca, Salamon A. Ağlebi ve Çelebi Levi tarafından, Hahamhane'nin karşısındaki bina satın alınmış ve 1837'de bu iki bina birleştirilmiştir. Hastahane, 1837 yılındaki veba salgınında hastalara hizmet vermiştir. Salgının sona ermesinden sonra, Hastahanenin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla "*Midraş Kadoş Ospital*" kurulmuştur[254].

Yahudi Hastahanesi, tek katlı ve hepsi, bir koridora açılan odalardan oluşan dört köşe bir binada hizmet vermekteydi. Odalar ahşap döşemeli olup, odalarda karyola bulunmamaktaydı. Hastalar kendi halısını veya döşeğini evinden getirerek serer ve yatardı[255].

Hastahanenin gelişim süreci 1846-1847 yılında kadar sürmüş ve Baron de Rothschil'in bağışları ile Hastahane daha konforlu bir hale getirilmiştir. 1869-1870 yıllarında Bohor Yomtov Danon arkadaşı Hayim Polako ile birlikte Viyana'ya, Baron de Rothschil'e giderek büyük bir bağış almayı başarmış ve Avrupa'nın başka başkentlerine de bu amaç için uğrayarak yardım toplamıştır. Döndüğünde toplanan paralarla çok güzel bir yapı inşa ettirmiştir.1874 yılında Hastahaneye, yaptığı maddi yardımlardan dolayı Rothschild Hastahanesi adı verilmiştir[256]. 1891 yılında 30 yatak

---

[250] Nahum, **a. g. e.**, s. 33.

[251] Moşe Grossman, **Dr. Markus (1870-1944) Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçişte Türk Yahudilerinden Görünümler, Dünden Bugüne Yarına 1**, İstanbul, 1992, s. 355.

[252] Grossman **a. g. e.**, s. 358.

[253] Yaşar Aksoy, **Asansör ve Dario Moreno Anıları**, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını,1993, s. 117.

[254] Bora, **a. g. e.**, s. 69.

[255] Beyru, **a. g. e.**, s. 66.

[256] Grossman, **a. g. e.**, s. 364.

kapasitesine sahip olan Hastahane, haftada üç gün dışarıdan gelen hastalara ücretsiz olarak tedavi hizmeti vermekteydi[257].

1899-1900 yılında Alliance İsraélite'nin 50. kuruluş yıldönümü onuruna, Yahudi topluluk bireylerinin de katkıları ve N. Şelomo Halevi'nin kullanılacak eşyaların büyük bir bölümünü bağışlamasıyla, Hastahane yeniden düzenlenmiştir. Hastahanenin yönetimine Herman Şpirer (Hastahaneye, 1000 altın bağışlamış), Başhekimliğine Dr. Behor H. Alazraki getirilmiştir. Ayrıca Rofe Holim (Doktorlar Birliği) kuruluşu yoksul hastaları evlerinde ziyaret ederek, ilaç, süt ve et yardımlarında bulunmuştur[258]. Hastahanenin idaresi Hastahaneye büyük bağışlar yapan Baron Alber Rothschild tarafından yürütülmüşse de 1903'li yıllarda Rothschild'in yönetimden çekilmesi ile Hastahanenin idaresini Hahamhane üstlenmiştir[259].

Hastahane yönetimindeki yolsuzluklar nedeniyle Baron de Rothschild, Avusturya'nın İzmir Konsülünü temsilci atayarak Hastahane yönetiminin Avusturya vatandaşı Yahudiler arasından seçilmesini sağlamıştır. Rothschild tarafından yapılan yardımlarla Hastahane, XIX.yüzyılın sonuna kadar maddi bir sıkıntı çekmeden faaliyetlerini sürdürmüştür. Hastahane iki katlı olup, üst kattaki 6 oda ile alt kattaki 4 oda hastalara ayrılmıştı. Ayrıca alt katta dışarıdan baş vuracaklar için bir büyük oda, eczahane, depo, toplantı odası, hamam, mutfak ve çamaşırhane bulunmaktaydı. Beş daimi doktor ile bir yardımcı doktor hastalara bakıyordu. Eczacı, muavin ve katip ile Hastahanenin görevli sayısı 9 idi. 40 yatağa sahip olan Hastahanede yılda 500 hastaya hizmet verilmekteydi[260].

Musevi Hastahanesi büyük oranda Yahudi Cemaati tarafından yapılan bağışlarla masraflarını karşılamaktaydı. Bağışların dışında, Hastahaneye gelir temin etmek amacıyla, balolar ve piyango çekilişleri tertip edilmiştir. İzmir'deki Musevi Yetim Mektebi ve Hastahanesi için 1904 yılında, Meclis-i İdare-i Vilayet'in izni ile piyango düzenlenmiştir. Yedi ayrı çekilişle toplam 125 000 kuruşluk ikramiyenin dağıtıldığı çekilişten elde edilen gelir, okul ve Hastahane arasında paylaşılmıştır[261].

Hicri 1326 tarihli Aydın Vilayeti Salnamesinde hastahanede devamlı çalışan 5 doktor, bir katip, bir eczacı ve eczacı muavini ile 9 müstahdemin görev yaptığı belirtilmekte ve şu bilgiler verilmektedir; "*İki kat üzerine mebni bulunan bu hastahane 1874 sene-i miladisinde Baron Alber Rothschil'in muavenetiyle tamir ve tevsia inşa edilmiştir. Yukarı katta sırf hastagân için altı oda mevcut olup aşağı kat ise hastagâna mahsus dört, hariçten müracaat edecekler için bir büyük oda ile bir eczahane ve levazım ve eşyanın hıfzına mahsus bir depo ve bir meclis odasıyla hamam ve bir mutfak bir çamaşırhaneye şamildir. Hastahanenin umur-ı idaresi evvelce mümaileyh Alber Rodchild tarafından rü'yet edilmekte iken bundan üç sene kadar evvel keyf-i yed etmesi hasebiyle elyevm hahamhane tarafından idare ve (Hastahanenin) açığı, toplanan iane ile tesviye olunmaktadır*[262] ".

XX. yüzyıl başında Rothschild ailesinin maddi desteği kesmesi nedeniyle, parasızlıktan bir süre zor koşullar altında hizmeti sürdüren Hastahane, 1911'de

---

[257] **Salname-i Vilayet-i Aydın 1307 Sene-i Mali, Defa 13,** s. 386.
[258] Grossman, **a. g. e.**, s. 364.
[259] Sami- Hüsnü, **a. g. e.**, s. 148.
[260] Bora, **a. g. e.**, s. 70.
[261] **B.O.A.,** YPRK. DH., 13/13.
[262] **Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326 Hicri Senesi, Defa 25,** s. 174.

kapanmıştır. Hastahaneye ait gelir getiren mülkler satılıp, toplam 4351 lira bankaya yatırılmış ve yeni imkanlar beklenmiştir. 1911 yılından itibaren İzmir'deki Yahudi Cemaatinin sağlık gereksinimlerini karşılamayı, Rofe Holim, Hayat Aniyeha adlı yardım kurumları ve 1297 (1881-1882) tarihlerinden itibaren hizmet veren İskoçya Kilisesi Misyonu Hastahanesi üstlenmiştir[263].

Musevi Hastahanesinin Karataş'a taşınması 1911 yılından sonradır. 1911 öncesinde faaliyet gösteren Hastahanenin yeri konusunda farklı bilgiler vardır. Viktor İsrael Bey, Musevi Hastahanesinin yeri hakkında şu bilgileri vermektedir; "*Yaşlılardan hastahanenin, İkiçeşmelik'ten Eşrefpaşa'ya doğru giden caddede, Agora'ya sapan yolun karşısında sağdan 25 metre ilerde ve Yahudi Cemaatine ait idare merkezi ile yan yana olduğunu duymuştum. Bunun dışında ikinci bir hastahane, Mezarlıkbaşında Polis Karakolu yanında biraz ilerledikten sonra sağa sapılan yerde olabilir.*"

Kentin ileri gelenlerinden Nesim Levi Bayraklı, 23 Recep 1331 / 28 Haziran 1913 tarihli Hüccet ile Karataş civarında Teşvikiye Mahallesi, İcadiye Sokağındaki 15 numaralı evini Yahudi Hastahanesi olarak kullanılmak üzere Yahudi Cemaatine bağışlamıştır. Cemaat yönetimi bu eve bitişik olan üç evi de satın alarak yıktırmıştır. Yıkılan evlerden ikisinin arsası Nesim Levi'nin evi ile birleştirilip hastahane haline getirilmiştir. Üçüncü evin arsası ise hastahane bahçesi olarak düzenlenmiştir. Hastahane ruhsatı için Aydın Vilayetine yapılan başvuru sonrasında 26 Muharrem 1333 / 14 Aralık 1914 tarihinde Ruhsat-ı Resmiye verilmiştir.

Sultan Reşat tarafından verilen, 20 Kanunuevvel 1330 / 15 Aralık 1914 tarihli iradeyi seniyye suretinde Yahudi Hastahanesinin açılması hakkında şu ifadeler yer almaktadır; "*İzmir'de Karataş Mahallesinin İcadiye Sokağı'nda Musevi Cemaatinin taht-ı tasarrufunda bulunan dört haneden biri ibka ve diğerleri hedm edilerek bunlardan ikisinin arsası tûlen yirmi dört ve arzen on yedi arşun on iki parmak ve irtifaen on altı arşın on iki parmak ebadındaki ibka olunan mezkur hane ile birleştirilmek ve dördüncü hane arsası da bahçe olarak istimal olunmak üzere yirmi dört arşun tûl ve on dokuz arşun arz ve on sekiz arşun irtifa'ında tesis ve inşa kılınmış olan cemaat-i merkumeye mahsus gureba hastahanesinin salifü'z-zikr dört hanenin arsalarına kıymet-i hazıresi üzerinden binde otuz para hesabıyla tayini icab eden bedel-i öşr karar-ı mahsusa tevfiken on mislü bilâ-iblağ mukatayı zemin tahsis olunmak şartıyla ruhsat-ı resmiye rabtı Şura-yı Devlet kararıyla tensib olunmuştur*"[264].

1913'de Karataş'taki evini, Yahudi Hastahanesi olarak kullanılmak üzere Yahudi Cemaatine bağışlamış olan Nesim Levi Bayraklı[265], kurulan vakfın idaresini ölünceye kadar üstlenmiştir.

I.Dünya Savaşı sırasında diğer hastahanelerle birlikte Yahudi Hastahanesi de millileştirilmiş, savaş süresince hükümet tarafından kullanılan Hastahane savaş sonunda cemaate geri verilmiştir. I.Dünya Savaşı sırasında Türk askerlerinin tedavi edilmesinde kullanılan Hastahaneye işgal döneminde Yunanlılar girememiştir. 1920

---

[263] **Bora, a. g. e.**, s. 70.

[264] **B.O.A.,** DH. İD. , 47/-2 / 41 (Belgenin aslı, tezin ekler kısmında verilmiştir.); **B.O.A.,** MV. 237/190. Sultan Reşat tarafından verilen fermanın aslı halen Karataş Hastahanesinde bulunmaktadır.

[265] İzmir'de o dönemde iki tane Nesim Levi bulunmakta olup, bunları birbirinden ayırt etmek için dükkanına Türk bayrağı asan Nesim Bey, "*Nesim Levi Bayraklı*" olarak anılmıştır. Nesim Bey, Odun Pazarı'nda 14 numaralı magazada ve Manisalı Hanı'nda 7 numaralı magazada halka hizmet vermiştir. Bkz. **Ahenk,** 9 Kanunuevvel (Aralık) 1895.

yılında 6 kişiden oluşan bir kurul tarafından yönetilen Hastahanenin müdürlüğünü Sion Yafe yapmaktaydı. Patoloji, cerrahi ve çeşitli hastalıklar bölümü olmak üzere toplam üç bölümden oluşan Hastahanenin yatak kapasitesi 40 idi[266]. Hastahane, işgal yıllarında Osmanlı teb'ası Yahudi, Müslüman, Ortodoks ve Gregoryenlerle, Yunan Teb'ası Ortodoks ile İtalya, Fransa teb'ası Yahudilerine hizmet vermiştir[267].

İzmir'in Yunan işgalinden kurtulmasından sonra pek çok Yahudi ülkeyi terk etmiştir. İstanbul'da yaşayan 70.000 Yahudi'den 50.000'ni ülkeyi terk etmiş, Aydın, Manisa ve İzmir'den Güney Amerika, İngiltere, Fransa ve Mısır'a doğru büyük bir göç dalgası başlamıştır. Göçlere rağmen Yahudiler İzmir'de kalan en kalabalık Gayrimüslim unsur olup, 1925-1926 yıllarında 462.562 olan İzmir nüfusu içerisinde, Yahudiler 34.937 kişi ile şehir nüfusunun %7.5'ini oluşturmaktaydı[268].

1923 yılında kadar Karataş Hastahanesi Hayır Kurumu ismi kullanılmıştır. Lozan Antlaşması'nda azınlık hakları kabul edilince, Musevi Cemaat Meclisi ekalliyet avantajlarını kullanmayı ret edip, Türk uyruklu kapsamına girmiştir. Böylece Hastahane bir dernek haline getirilmiş ve 1950'ye kadar bu statü sürmüştür[269]. Karataş Musevi Hastahanesi şeklinde 1959'a kadar devam eden Hastahane,1959'da kamuya faydalı dernek olmuştur.

İzmir Yahudi Hastahanesinin ilk yöneticisi Dr. Spirer idi. Spirer'den sonra sırasıyla Alber Tarika, Menahem Adato ve Rafael Pontromoli 1926 yılına kadar Hastahaneyi yönetmiştir. 27 Temmuz 1926 tarihinde "*Türkiye Devleti teb'asından Karataş Mektebi Müdürü Rafael Pontromoli, Üniyon Sigorta Acentesi Türkiye Devleti teb'asından Jak Uziel, manifatura tüccarlarından Türkiye Devleti teb'ası Rafael Mizrahi, Türkiye Devleti teb'asından komisyoncu Leon Gerşon, deri tüccarlarından Türkiye Devleti teb'asından Yomtov Çikurel, incir simsarı Türkiye Devleti teb'asından Hayim Barki, La Federal Sigortası Acentası Türkiye Devleti teb'asından Hillel Palaçi Efendiler tarafından*"[270] Musevi Hastahanesi İdare Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet tarafından hazırlanan tüzüğe göre, idare heyeti genel kurulda bir yıllığına seçilen 9 kişiden oluşmaktaydı. İdare heyeti daha sonra kendi arasında bir başkan, bir başkan vekili, bir katip, bir muhasip, bir veznedar ve bir kontrol memuru tayin etmekteydi. Cemiyetin, 28 Ocak 1927 tarihinde yapılan genel kongresinde yönetime; Rafael Pontromoli, Falael Mizrahi, Yomtov Çikurel, Yosef Ostroga, Menahim Peço, Alber Feriyon, Halel Palaçi, Mateo Alalof ve Leon Gerşon seçilmiştir.

1939 yılında 3512 Sayılı Cemiyetler Kanununa uygun hale getirilen Cemiyetin gelirleri arasında Kasap Hızır Mahallesi Pasbant Sokağı'ndaki bir dükkan da bulunmaktaydı[271]. Cemiyetin en önemli gelirleri üyelerin ödediği giriş aidatı, aylık ödenen aidatlar, bağışlar, cemiyetin tasarrufunda bulunan mülklerin kiraları, hastaların gönül rızası ile yaptıkları bağışlar ve tertip edilen müsamereler idi. Ayrıca 1907 yılında Nesim Levi Bayraklı tarafından yaptırılan ve Mithatpaşa Caddesi ile Halil Rıfat Paşa Caddesi arasında geçişi sağlayan Asansör, 1942 yılında Şerif Remzi Reyent'e satılıncaya kadar çeşitli şahıslara kiraya verilmiş ve kira gelirleri de Hastahaneye

---

[266] **İzmir, 1920...**, s. 42.
[267] Bora, **a. g. e.**, s. 70.
[268] **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926**, İstanbul, Matbaa-ı Amire, 1926, s. 410.
[269] Aksoy, **a. g. e.**, s. 118.
[270] Bora, **a. g. e.**, s. 72.
[271] **B.C.A.**, 30. 18. 01. 02. /98. 48. 17.

bağışlanmıştır[272]. 1963'lerde Hastahanenin gelir getiren ev ve dükkanları satılarak şimdiki yeni bina yapılmıştır.

1929 yılı itibariyle Musevi Hastahanesinde 4 koğuş, 30 yatak bulunmakta olup, 2 doktor, 1 eczacı, 1 ebe, 5 hastabakıcı, 2 idare memuru ve 8 hademe görev yapmaktaydı. 1929 yılı içerisinde müraacat eden 459 hastadan 290 hasta şifa bulmuş, 24 hasta ise ölmüştür[273].

Uzun yıllar Karataş Hastahanesinde doktorluk ve yöneticilik yapan Viktor İsrael Hastahane hakkında şu bilgileri vermektedir; "*Hastahanede, dahiliye, intaniye, cerrahi, kulak burun boğaz ve göz servisleri faaldi. Bu polikliniklerde sabahları hasta muayene edilmesine uzun yıllar devam edildi. Fakir hastalar ücretsiz tedavi edilir, varlıklı olanlardan teberru alınırdı. Leon Behmuras'ın baş tabip olduğu 1950'li yıllarda, Hastahanenin orta katında doğum servisi, ameliyathane ve yeni koğuşlar açıldı. Bodrum katı poliklinik olarak düzenlendi. İki intaniye servisi birleştirilerek açılan doğum servisinin ilk doktoru Leon Behmuras idi. Leon Behmuaras, bröveli kadın doğum doktoru idi. Tatsız bir olay nedeniyle doğum doktorluğunu bıraktı ve onun yerine uzun yıllar kliniği Hasan Yusuf Başkam idare etti. Behmuaras ise pratisyen tabip olarak görevini sürdürdü.*

Ana binanın dışında ikinci bir küçük bina vardı. Burada mutfak vardı ve hizmetliler bu binada yatıyordu. Nesim Levi hastahane bahçesindeki iki binayı satın alarak hastahaneye bağışlamıştır. Bu binalardan biri İhtiyarlar Yurdu yaptırılırken yıktırıldı. Şu anda ütü, çamaşır odası ve mutfak olarak kullanılan bina yaptırıldı. İnşaat Bohor Habif Özdoğru'nun bıraktığı miras ile yapıldı. 1968 yılında ana bina ile mutfak arasında üstü kapalı geçit vardı bu kapatıldı. Üzerine çamaşır serme yeri yapıldı. Tadilat işleri Müteahhit Mehmet Yıldız tarafından ücret almadan yapılmıştır.

Hastahane personeli hastahanede yatardı ve büyük oranda Yahudilerden oluşuyordu. Hastahane, 'Yahudi Hastahanesi veya Fransızca olarak 'Hospital İsrailit de Smyrne' olarak anılırdı. Hastahanedeki çok eski kasada ve bazı çatal bıçak takımlarında bu Fransızca ismin bulunduğunu bizzat gördüm.

Hastahanenin faal bir eczahanesi vardı, eczahanede Yeşova Ventura çalışıyordu. Yeşova, eczacılığı Bohor Habif'in Karataş Eczahanesinde, kardeşi Santo'nun yanında öğrenmişti. İlaçlar hazır kutularda satılmazdı. Ancak ithal edilen ilaçlar kutularda olurdu. İlaçlar, doktor reçetesinde belirtilen şekilde yapılır ve kağıttan yapılmış külahlar içinde hastalara verilirdi. Bu kağıtlar steril değildi. Serumlar, Hastahane eczahanesinde yapılır ve damardan vermek mümkün olmadığı için cilt altından verilirdi. 500 cc'lik bir serumun verilmesi gün boyu sürerdi. Serumlar cilt altından verildiği için hastaların bacaklarında büyük çapta yaralar, apseler oluşabiliyordu ama serumlar tedavi için vazgeçilmez unsurlardı.[274]"

Hasan Yusuf Başkam, 45 yıla yakın bir süre Karataş Hastahanesinde görev yapmıştır. Hasan Yusuf Bey yaptığı hizmetlerden dolayı teşekkür etmek amacıyla Hastahane idaresi tarafından Aralık 1946 tarihinde bir tören düzenlenmiştir. Törende, Hasan Yusuf Beyin resmi Hastahanenin şeref mevkiine asılmıştır[275].

---

[272] Bora, **a. g. e.**, s. 78.

[273] **İzmir Vilayeti 1929 Senesi İstatistik Yıllığı**, İzmir, İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü Yayını, 1930, s. 88-89.

[274] Viktor İsrael ile 23. 11. 2004 tarihinde yapılan söyleşi.

[275] **Yeni Asır**, 28 Aralık 1946.

3- Türklere Ait Hastahaneler:

a. Askeri Hastahane

Osmanlı Devleti'nde orduya ait sağlık hizmetlerinin tarihi oldukça eskidir. Yeniçeri Ocağı içinde askerlerin tedavisi ile ilgili işlere bakan ve "*Yayabaşılar*" denilen bir grup vardı. İçinde hekim, cerrah ve tımarcının yer aldığı grup, savaşta ordu seyyar hastahanelerinde hasta ve yaralıları tedavi ederek, ilaç ve merhemleri hazırlamakla görevliydi[276].

Osmanlı Devleti'nde oluşturulan Hekimbaşıların görevleri arasında ordunun sağlık işlerinin yürütülmesi de yer almaktaydı. Yaralıların tedavi edilmesi, gerekli ilaçların temin edilmesi Hekimbaşıların sorumlu oldukları işler arasında idi. Orduya hizmet veren daimi hastahaneler ancak son dönemlerde yapılabilmiştir. Yeniçeri Ocağı'nda hastalarının tedavisi için yapılmış özel hastahaneler yoktu. Bunlar kendi Orta'larında, kendi hekim ve cerrahları tarafından kışlada yatırılarak bakılırdı[277].

Türk Ordusunda sıhhi örgütlerin kurulması XIX. yüzyılda başlamıştır. 1828-1829 Türk-Yunan Savaşı'nda meydana gelen kötü durumlar, II.Mahmud'un 1839 yılında Galatasaray'da Mekteb-i Şahane'yi açmasına yol açmıştır. Müdürlüğüne Dr. Bernard'ın getirildiği Okulda eğitim dili Fransızca idi[278]. 1847 yılında her ordu merkezinde sertabip makamında miralay (albay) rütbesinde hekim bulunmaktaydı. Askeri sıhhiye işlerinin daha mükemmel idaresi için Hassa Kışlaları, Tersane, Tophane Başhekimlerinden kurulu bir hastahaneler meclisi oluşturulmuştur[279]. 1871 de yayınlanan "*İdare-i Tıbbiye-i Askeriye Nizamnamesi*" gereğince Umur-ı Sıhhiye-i Askeriye Meclisi teşekkül ederek ilk sıhhiye reisliğine Tabip Albay Nuri Bey atanmıştır. Daha önce Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Nezaretince yürütülen asker doktorların, atama ve yükselme işleri, Meclis-i Umur-ı Sıhhiye-i Askeriye'ye devredilmiştir. Sağlık örgütünde sivil ve asker hizmetleri birbirinden ayrılmış, sivil doktorların işleri Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiyeye verilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde başlayan yenileşme hareketlerinin etkisi ile ordudaki sağlık hizmetlerinde de yeni düzenlemeler yapılmıştır. 1837 yılında Harbiye Nezaretine bağlı bir "*Askeri Sıhhiye Dairesi*" kurulmuş ve askeri hastahanelerin idaresi bu daireye bırakılmıştır. Her askeri hastahanede bir tabib-i evvel, bir tabib-i sani ve tabiplerden başka, eczacı-yı evvel, eczacı-yı sani, hekim adedi kadar eczacı, hastalar ağası, cerrahlar ve müdür bulunuyordu[280].

Türk askeri hastahanelerinin modernleştirilmesi ve yeniden organize edilmesi için, 1842 yılında Viyana'dan Alman asıllı Dr. Reider ve Dr. Eder İstanbul'a getirilmiştir. Hastahanelerin planlanmasında ve organizasyonunda Alman hekimlerinin katkısı büyük olmuştur. XIX.Yüzyılda askeri hastahane yapımına önem verilmiştir. Başlıca askeri hastahaneler ve açılış tarihleri şöyledir; Tersane (1804), Cebehane

---

[276] Adnan Ataç, "*Osmanlı Devleti'nde Askeri Sağlık Hizmetleri*", **Sağlık Bakanlığı Tarafından Düzenlenen Osmanlı Devleti'nde Sağlık Hizmetleri Sempozyumu (Bildiriler)**, Ankara, 2000, s. 250.

[277] Özbay, **a. g. e**, c. III, I. Kitap, s. 2.

[278] Kemal Özbay, "*Askeri Hekimliğin Sıhhiye Hizmetlerinde Bir Etüt*", **Dirim**, c. 48, S. 2, 1973, s. 95.

[279] Özbay, **a.g.e.**, c. I, 1976, İstanbul, s. 618.

[280] Rengin Dramur, "*1324(1907)-1333 (1914) Tarihli Mabeyn Erkan-ı Sıhhiyesi Defterinden Saray Eczacı ve Doktorlarının Künyeleri*", **Tıp Tarihi Araştırmaları**, S. 3, İstanbul, 1989, s. 134.

Mühimmat-ı Askeriye (1808), Tophane (1828), Mabeyn, Hassa Askeri (1834), Humbarahane (1835), Maltepe ve Topkapı (1836), Sakızağacı (1837), Anadolu Kavağı (1838), İstinye (1840), Tarabya (1842), Haydarpaşa (1845), Gümüşsuyu (1847), Gülhane (1848).

İzmir'de askerlere sağlık hizmeti veren hastahanenin kuruluşu ve gelişimi üç döneme ayrılır. Bunlardan birincisi 1829'da ikincisi 1846 yılında üçüncüsü de 1891 yılında açılan askeri hastahanelerdir.

İzmir'de ilk askeri hastahane Padişah II. Mahmud'un teşvikleriyle 1829 yılında hizmete açılan hastahanedir. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı kaldırılarak yeni bir askeri yapılanmaya gidilmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın yerine kurulan Asakir-i Mansureyi Muhammediye Ordusu için ülkenin çeşitli yerlerine kışlalar inşa edilmiştir. Padişah II. Mahmud, yeni yapılan kışlaların her birine birer askeri hastahane yapılmasını emretmiştir. Yeni ordu için düşünülen kışlalardan biri de İzmir'de inşa edilmiştir. II.Mahmud, 1826 yılında İzmir kışlasının yapılması için İzmir Muhafızı Kelami Hasan Paşaya ve şehrin mimarlarından Mühendis Halifesi Mahmut Efendiye ve İzmir Kadısına emir vermiştir[281]. Günümüzde Konak Meydanı olarak bilinen alanda inşasına başlanan kışla için, arsa üzerinde mevcut olan tuzhane, kahvehaneler, manav dükkanları ve Musevi odaları yıktırılmıştır. Kışlanın inşası 1828 yılında tamamlanmıştır. Kışlanın su ihyacı için ise "*İzmir'de Köprülüzade Vakfı suyundan dört masura ve Osmanağa Vakfı Suyundan sekiz masura ki ceman 12 masuranın beheri için vakf-ı mezkure senevi dört kuruş mukataa verilmesi...*" kararlaştırılmıştır[282].

Kışlanın inşasının bitirildiği 1828 yılında, hastahane yapımı için ilk teşebbüsler başlamıştır. Yapılması düşünülen askeri hastahane için İzmir Muhafızı Hasan Paşaya verilen emir üzerine, bir keşif yaptırılmıştır. Keşifle ilgili olarak Bayındırlı Hasip Efendi bina emini olarak atanmış ve Ahmet Mümtaz Efendiden de bir keşif defteri hazırlayarak İstanbul'a göndermesi istenmiştir[283]. Hazırlanan keşif defterinde, kışla yanında hastahane yapılması düşünülen yerin zeminin çürük olduğu ve hastahane yapımına uygun olmadığı belirtilmiş, bunun yerine uygun bir binanın hastahane olarak kullanılması teklif edilmiştir[284]. Hastahane olarak seçilen bina ile ilgili olarak;"*...Kışlanın yarım saat ba'dende Karataş nam mahalde leb-i deryada Fes Nazırı Katipzade Mustafa Efendi kullarının uhdesinde olup bundan akdem müşarünileyh hazretleri tarafından ve taraf-ı şer'iden memurlar ve mimar halifesi marifetleriyle muayene olunan kal'a tabir olunup nim kargir ebniye mevkinin ab ve havası latif ve enbiye-i mevcudesi tamir ile kifayet edeceğinden mahal-i merkumun mümaileyhden mübaya olunarak hastahane tahsisinde faide derkar olduğu...*[285]" belirtilmiştir.

Daha önce tuzhane olarak kullanılan binanın havadar yerde olması, su imkanlarının iyi olması binanın tercih edilmesinde etkili olmuştur. Bina sahibi Katipzade Mustafa Efendinin binayı ve müştemilatını devlete bağışlaması üzerine, Ocak

---

[281] Necmi Ülker, "*İzmir Sarıkışlasının Yapım Çalışmaları*", **X. Türk Tarih Kongresi'nden Ayrı Basım**, T. T. K. , Ankara, 1994, s. 2440.

[282] **B.O.A.**, C. AS. , 31434.

[283] **B.O.A.**, C. AS. , 23421.

[284] Ayten Alıntaş, "*İzmir'de 1829 Yılında Hizmete Giren Askeri Hastahane*", **Tıp Tarihi Araştırmaları**, S.13, İstanbul, 2005, s.13.

[285] **B.O.A.**, C. AS. , 31434.

1829 tarihinde tadilata başlanmıştır. Bina, kule tabir olunan iki katlı yarı kargir bir bina olup, her katta üç oda ve bir sofa bulunuyordu. Önünde mermer bir havuzu ve altında büyük bir sarnıçı bulunan binanın bahçesinde müştemilat binası bulunuyordu. Bina Eminliğini Hasib Efendinin yaptığı onarım işleri için 6762 kuruş harcanmış,[286] paranın yeterli gelmemesi üzerine 5000 kuruşluk ek bir ödenek gönderilerek Ekim 1829 tarihinde hastahane hizmete açılmıştır[287]. 1840 yılında faaliyete geçen İzmir Karantinası, 1846 yılında yeni binalar inşa edilinceye kadar, daha önce askeri hastahane olarak kullanılan binalarda faaliyet göstermiştir[288].

1846 yılında yazılan bir emirde İzmir'de mevcut olan askeri kışlanın tamir edilmesinin boş yere masrafa yolacacağı, bunun yerine yeni bir kışlanın yapılmasının daha uygun olacağı ifade edilmekteydi. Yeni kışla ile birlikte yeni bir hastahanenin de inşa edilmesine karar verildiği ifade edilmektedir. Yazının devamında;

"*Mevki-i mezkurda müstakil hastahane olmayıp, hastalara mevadad olunmak üzere mahiye beşer yüz kuruştan icar ile tutulan hanenin binası ve mevkii uygunsuz olduğundan kışlayı mezkurun civarında Dede Meydanı nam mahalde müceddeden bir hastahane inşası hususu mahalinden inha ve olbabda tanzim ve tersim olunan defter-i resmi işar kılınmış olduğuna mebni keşfin Dar'üş-şurayı Askeride mütalaa kılındığı...*"[289] belirtilerek, ortaya çıkan rakamlar fazla görülmüş ve ikinci bir keşif yaptırılmıştır. Hassa müdürine yaptırılan ikinci keşifte, kışlanın tamiri için bir yük (100.000) altmış sekiz bin dokuz yüz kuruş, hastahanenin inşası için de iki yük seksen üç bin kuruşa ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Keşifler sonucunda hastahanenin inşasına karar verilmiştir[290]. Daha sonra hastahanenin inşası için Bina Emini Hasib Efendinin mimarlarından Ahmet Muhtar görevlendirilmiştir[291].

İnşaat için gerekli masrafların belirlenmesi amacıyla iki bin kuruş harcırahla Raşit Efendi görevlendirilmiştir. Ayrıca hastahane için ayrılan arsanın talimhane ile birleştirileceği ve talimhanede yıkılması gereken duvar olduğu belirtilmiş, bunun da maliyeti artırdığı belirtilmekte ve "*...Hastahaneyi mezkurun havası vahim olmasına mebni hastahane ittihazına münasip bir mahal intihap etmek üzere saadetlü hekim paşa efendi tarafından tayini tensip kılınan memurun avdedine kadar...*[292]" inşaata başlanmaması da istenmiştir.

Başbakanlı Osmanlı Arşivinde yer alan 2 Temmuz 1279 / 14 Temmuz 1863 tarihli bir belgede İzmir'de inşası lazım gelen hastahane için gerekli keşfin yapılması amacıyla "*Ebniye halifesinden Rafet Efendi ile erbab-ı vukufdan Fenerli Nikoli kalfa intihap olunarak bunlara azimet ve avdet harcırahı olmak üzere emsal-i vecihle iktizaen mümaileyhe dört yüz ve merkum kalfaya altı yüz kuruş...*" verildiği belirtilmektedir[293]. Bir başka belgede ise "*...İzmir'de kain Kışlayı Hümayun talimhanesi meydanında inşası mukteza-i seniyyeden olan hastahanenin keşf ve münakkasası icra olunarak iki yüz bin kuruş masarıfla Karagos kalfa uhdesinde takrir eylediği...*" belirtilen hastahanenin,

---

[286] **B.O.A.**, C. AS. , 31434, Altıntaş, *a. g. m.* , s. 3.
[287] Ülker, *a. g. m.* , s. 2443.
[288] Daniel Panzac, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba (1700-1850)**, Çev.: Serap Yılmaz, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997, s.228.
[289] **B.O.A.**, C. AS. , 39859.
[290] **B.O.A.**, C. AS. , 39859.
[291] Özbay, **a. g. e.** , c. III, II. Kitap, s. 1-2.
[292] **B.O.A.**, İ. DH. , 153/7948.
[293] **B.O.A.**, A. MKT. MHM. , 271/1

kışla içinde yapılmasının uygun olmayacağı ifade edilmiştir. Bunun yerine Karantina binasının askeri hastahane olarak kullanılmasına karar verildiği belirtilmektedir[294].

Belgelerden çıkan netice, Kışla yanında Hastahane binası inşa etmekten vaz geçildiği ve Karantina'daki binanın hastahane olarak kullanmasına karar verildiğidir. Nitekim Rauf Beyru'nun "*19.Yüzyılda İzmir'de Sağlık Sorunları ve Yaşam*" isimli kitabında da Askeri Hastahanenin Karantina'da hizmet verdiği, 1886 yılında Karantina'daki Islahhane'nin bitişiğindeki Askeri Hastahanenin kullanılamayacak dercede harap olduğu ve bu nedenle Hastahanenin Hamidiye Sanayi Mektebinin alt katına yerleştiği belirtilmektedir[295].

Askeri Hastahane olarak kullanılan üçüncü bina ise Karantina (şimdiki Mithatpaşa)'da 1887'de inşasına başlanan binadır. Uzun yıllar Hükümet Konağı olarak hizmet veren Katipzade Konağı'na benzer tarzda inşa edilmiş olan yapı, İzmir'in öneminin arttığını göstermektedir[296]. Maliye Nezaretine yazılan 22 Teşrinievvel 1303 / 3 Kasım 1887 tarihli yazıda hastahane inşaatı için 18.000 lira ayrıldığı ancak bunun yeterli gelmediği belirtilerek, 2753 lira daha istenmektedir[297]. Hastahane inşası için "*Hastahaneyi Askeri Sandığı'ndan mevkuf paradan 170.000 kuruş ile vilayetçe ianeden hasıl olan meblağdan 130.000 kuruş ve bunlar yetişmediği için Yeni Kale Bataklığı karşılığından artırılan 160.000 kuruş ki ceman 460.000 kuruş sarf edilmiştir*[298]."

Hastahanenin inşasında iki dönem (1885-1887 ve 1889-1892) İzmir Valiliği yapan Halil Rıfat Paşanın gayretleri büyük olmuştur.Aydın Valisi Rıfat Paşa tarafından Mabeyn-i Hümayun'a gönderilen 14 Mart 1307 tarihli yazıda "*İzmir'de Karataş nam mahalde olup, harabiyeti cihetle evvelki Aydın valiliğimde yıktırılarak müceddeden inşasına başlattırmış olduğum yüz elli yataklı askeri hastahane vilayetten infisal-i çakiranemden sonra ikmal olunamayarak kat olunduğu...*" [299] belirtilmektedir. Aynı yazıda Halil Rıfat Paşanın ikinci valiliği sırasında Padişah II. Abdülhamit'in de yardımları ve halkın bağışları ile beş yüz bin kuruş masraf edilerek tamamlandığı ifade edilmektedir.

Padişah II. Abdülhamit'in doğum gününde yapılan açılış törenine, Vali Halil Rıfat Paşa, Ferik Şakir Paşa, Vilayet Defterdarı Namık Efendi, eşraftan Yahya Hayati Paşa ve müftü başta olmak üzere devlet memurları ve kalabalık bir halk topluluğu katılmıştır. Törende mevlüt okunarak padişaha dualar okunmuş, kurbanlar kesilmiştir. Aynı gün Hastahane karşısında inşa edilen karakolun da açılışı yapılmıştır[300]. Açılış töreninden sonra halktan para toplanmaya devam edilmiştir. Toplanan paralarla Hastahane karşısındaki sahil doldurulmuş ve büyük taşlarla buraya bir rıhtım inşa edilmeye çalışılmıştır[301].

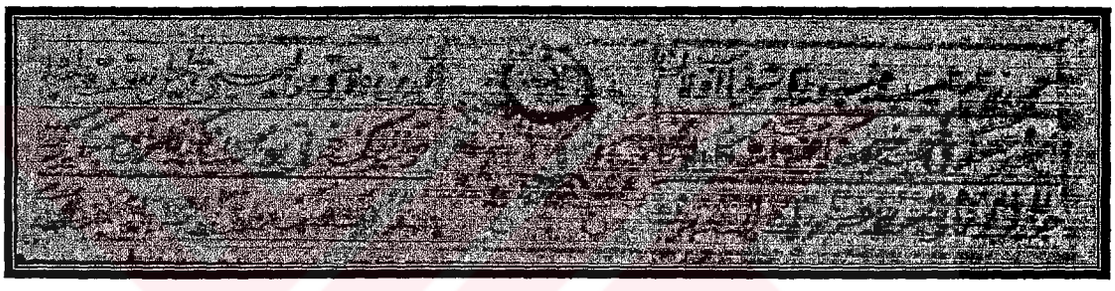
Hizmete giren Askeri Hastahanenin ihtiyaçlarının tamamlanmasında halkın da büyük katkısı olmuştur. İzmir Rüsumat Nazırı Muhittin Beyin hanımı tarafından

---

[294] **B.O.A.**, A. MKT. MHM. , 317/93.
[295] Beyru, **a. g. e.** , s. 292.
[296] Atay, **İzmir'in...**, s. 187.
[297] **B.O.A.**, Y. PRK. UM. , 10/57.
[298] **Salname-i Vilayet-i Aydın 1307 Sene-i Mali, Defa 13**, s. 383.
[299] **B.O.A.**, Y. PRK. UM. , 21/50.
[300] **Hizmet**, 28 Mart 1891. M. Çınar Atay, İzmir'in İzmir'i adlı eserinde Hastahanenin açılışına dönemin padişahının da katıldığını belirtmektedir. Ancak bu bilgiyi doğrulayan bir kaynağa rastlayamadık Bkz. **a. g. e.** , s. 187.
[301] Beyru, **a. g. e.** , s. 293.

Hastahaneye 100 adet yorgan bağışlanmış[302] ve Muhittin Beyin hanımı İkinci Rütbe Şevkat Nişanı ile ödüllendirilmiştir[303]. 150 yatak kapasiteli Hastahaneye hamam, eczahane, mutfak, çamaşırhane ve cami inşa edilmiştir.

Yeni inşa edilen Hastahaneye "*Hamidiye Askeri Hastahanesi*" adı verilmiştir. Hastahanenin isminin belirlenmesi 1307 Salnamesinde şu şekilde anlatılmaktadır; "*Resm-i küşadı icra olunduğu zaman Vali-i Müşarünileyh (Halil Rıfat Paşa) şu muvaffakiyet-i celile-i tacdariyi hame-i Muhammedle arz-ı atabe-i ulyâ ve hastahane namının lütfen ve atfen ismi celil-i hazreti zıllü'l-lahinin izafeti ile teşrif etmesine ve içinde bulunan mezra kullarının bu namın kudsiyetinden iktisab-ı faide ve afiyet eylemelerine müsaade-i seniyyenin ihsanını rica etmeleri üzerine maruzat ve ikameleri karin-i kabul cenab-ı veliyü'l ni'me buyrularak hastahane ve karakolhane (Hamidiye) nam celiliyle iktisab-ı fahr-ü şeref etmiş ve bu eser-i hayır vesilesiyle dahi padişahımız şevketpenah efendimiz hazretleri içün isticlab-ı davet-i hayriyeye muvaffık olunmuştur*[304]."

Günümüzde Askeri Hastahanede, mermer bir levha üzerine yazılan bir yazıda Hastahanenin 1/1/1892 tarihinde hizmete açıldığı belirtilmektedir.

Hastahaneye ait kitabe ise şu şekildedir;

El müstenidun tevfikatür rabbaniye mülküd Devlet-i Osmaniye

Hamidiye nam-ı namisine mensubiyetle şerefyap olan iş bu askeri hastahanenin inşası şevketlü padişahımız Abdülhamid Han-ı Sani efendimiz hazretlerinin saye-i şahanelerinde Aydın Vilayeti Valisi Halil Rıfat Paşa kullarının gayreti ve memurîn-i mülkiye ve ümerayı askeriyenin ve ahali-i hamiyyetkârânın muaveneti ile sene 1308 tarihinde hitam buldu"[305].

Tramvay Caddesi'nin solunda geniş bir bahçe içine inşa edilen Hastahane binası, iki katlı kargir bir bina olup, antrenin solu idari hizmetlere, sağı eczahane, laboratuar depoları, üst katı ameliyathane ile koğuşlara ayrılmıştı. Hicri 1326 tarihli Aydın Vilayeti Salnamesinde, Askeri Hastahanenin piyade, topçu ve jandarma sınıfı başta olmak üzere bütün askerlere hizmet verdiği belirtilerek şu bilgiler verilmektedir; "*Mezkur hastahane binası iki kat olup, biri yirmi beş, dördü on sekiz, üçü yedişer hasta istiabına kafi sekiz koğuşu, bir ameliyat odası, bir hamamı ve ayrıca sekiz odayla müştemildir. Hastagâna mahsus olan koğuşlar üst katta ve sertabip ve müdür*

---

[302] **Hizmet**, 1 Nisan 1891.

[303] **B.O.A.**, Y.PRK. BŞK. , 21/48.

[304] **Salname-i Vilayet-i Aydın 1307 Sene-i Mali, Defa 13**, s. 383.

[305] Özbay, **a. g. e.** , c. III, II. Kitap, s. 2; Uğur Güner, **İzmir'de Türk Eserleri**, E. Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İzmir, 1991, s. 3.

odalarıyla etibba-i saireye mahsus odalar ve kalem odası ve eczahane ile ecza deposu alt kattadır. Hastahanenin heyet-i sıhhiyesi bir sertabip ile üç cerrahtan mürekkep ve heyet-i idaresi de bir müdür ile katip ve bir serhademeden müteşekkildir[306].

1903 yılında Hastahaneye ilaveten bir ameliyathane yapılması gündeme gelmiş ve yapılan keşif sonunda ameliyathanenin 28.328 kuruşa malolacağı belirlenmiştir. Ancak ameliyathane inşa edilmemiş olacak ki, konu 1907 yılında tekrar gündeme gelmiştir. Temmuz 1907 tarihinde Hamidiye Askeri Hastahanesine ilave olarak bir ameliyathane yapılması için padişahtan iradeyi seniyye çıkmıştır[307]. İzmir Askeri Hastahanesine ilave olarak yapılacak koğuşlar ile ameliyathane inşası için temeller atılmış ve inşaata başlanmıştır. Komisyona Meclis-i İdare-i Vilayet azasında Ragıp Paşa da dahil olmuştur[308].

Haziran 1914 tarihinde Harbiye Nezareti tarafından Askeri Hastahaneye bir röntgen cihazı gönderilmiştir. Cihazın faaliyete geçmesi için gerekli olan röntgen dairesinin inşa edilmesi için hayırsever vatandaşlara başvurulmuş ve 34 Osmanlı Lirası yardım toplanmıştır[309]. I.Dünya Savaşı'nın başladığı ilk günlerde Askeri Hastahanede inşa edilen röntgen dairesi, vali, kumandan bey ve halkın da katıldığı bir törenle hizmete açılmıştır[310]. 1914 yılında, Askeri Hastahanenin elektrikle aydınlatılması için telefon ve elektrik mühendisi Hüseyin Tahsin Bey görevlendirilmiştir[311].

I.Dünya Savaşının ilk aylarında, hayırsever vatandaşların katkıları ile Buca'da 500 yatak kapasiteli bir menzil Hastahanesi vücuda getirilmiştir. Hastahanenin oluşturulmasında Buca Belediye Belediye Reisi İstaso Yorgano, Doktor Manikopolo, Belediye Katibi Neşat, Hafız Hakkı, Kosta Mersof, Calikotooğlu, Peter Tarlacı Efendilerle, Doktor Maykopolo, Madam Mihail, Madam Petro Tarlacı, Madam Yoni Düka, Madam Angeli, Madam Laydon ve Madam Kosta Mersof'un katkıları olmuştur. Bu kişiler sayesinde hastaların ihtiyaç duyacakları yatak, yorgan, yastık ve entariler hazırlanmıştır[312]. Dördüncü Kolordu Kumandanı Pertev Paşanın himayesinde ve Kolordu Sertabibi Miralay Hüsnü Tevfik Beyin idaresinde vücuda getirilen Hastahane, 14 Aralık 1914 tarihinde hizmete açılmıştır [313]. Ayrıca I.Dünya Savaşı sonlarına doğru, İtalyan Mektebi, Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından askeri hastahane haline getirilmiştir[314].

19 Nisan 1916 tarihinde Ahenk Gazetesinde "*Alicenap Bir Hanım*" başlığı ile verilen bir haberde; "*İzmir ve Havalisi Kumandanlığı Erkan-ı Harbiye Reisi Binbaşı Keramettin Bey Efendinin refika-i muhteremeleri hanım efendi, evvelki gün Buca'daki Harp Hastahanesine azimetle oradaki hastagâna mahsus olmak üzere üç yüz adet don ve gömlek teslim ve teberru etmişlerdir. Mütakiben Hastahaneyi gezerek mevcut hastaların her birine ayrı ayrı kibritle sigara paketleri dahi hediye eylemişlerdir*[315].

---

[306] **Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326 Hicri Senesi, Defa 25,** s. 168
[307] **Ahenk,** 12 Temmuz 1907.
[308] **Köylü,** 4 Teşrinisani (Kasım) 1908.
[309] **Ahenk,** 17 Haziran 1914.
[310] **Ahenk,** 22 Teşrinievvel (Ekim) 1914.
[311] **Ahenk,** 19 Kanunuevvel (Aralık) 1914.
[312] **Ahenk,** 7 Teşrinisani (Kasım) 1914.
[313] **Ahenk,** 14 Kanunuevvel (Aralık) 1914, Sürgevil, **a. g. t.** , s. 66.
[314] Haydar Rüştü Öktem, **Mütareke ve İşgal Anıları,** Haz.: Zeki Arıkan, Ankara, T.T.K., 1991, s.89.
[315] **Ahenk,** 19 Nisan 1916.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiği 15 Mayıs 1919 tarihinde, birçok devlet kurumu yağma ve talana maruz kalmıştır. Askeri Hastahane ilk günkü yağma ve talandan kurtulmuşsa da işgalden bir gün sonra Yunan askeri yetkililerince Hastahaneye el konulmuş ve içerisine işgal ordusunun "*Birinci Yunan Askeri Hastahanesi*" yerleştirilmiştir[316].

I.Dünya Savaşı sonunda Askeri Hastahaneye başhekim vekili olarak atanan Hasan Sükûti Tükel, Hastahanenin Yunanlıların eline geçişi hakkında şu bilgileri vermektedir; "*Bu işğal günlerinde bir çok emeklerle hastahaneyi müstevlilerin tasallutundan kurtararak ve elimiz altındaki hastalarımızı tedavi ederek taburcu yaptık ve tedavisi uzun zamanlara ihityaç gösteren hastalarımızı da Memleket Hastahanesine naklederek ısrarla istenilen hastahaneyi Yunanlılara teslim ettik. Bu teslim günlerinde hastahanede elimizde kalan cüz'i erzakı, harp zoruyla toplanmış bazı eşyayı birlikte çalıştığımız fedakar arkadaşlara istihkak mukabili tevzi ettikten sonra hastahanenin bütün hesaplarını gösteren defterleri ve evrakı sandıklar içine koyarak baştabip Asım Beye teslim ettik ve lüzumu halinde hesap vermek üzere Samsun'a gönderdik. Çünkü hesap verilecek yer ancak milli çoşkunluktan doğabilecek yeni hükümet olabilirdi*[317]".

İzmir'in kurtuluşundan sonra orduya ait seyyar sağlık birlikleri şehre gelmiş, bunlardan Akşehir Hastahanesi Punta'daki İngiliz evlerine, 102 Numaralı Seyyar Hastahane de Karantina'daki Askeri Hastahaneye yerleşmiştir. Türklerin kontrolüne geçen Askeri Hastahanede hala ağır yaralı Yunan askerleri bulunmaktaydı[318].

Punta'daki İngiliz evlerine yerleşen Akşehir Hastahanesi, mikrobik hastalıklar ile hariciye ve röntgen servisleri, Kilizman'daki 10 Numaralı Seyyar Hastahane, Basmahane'de hasta ve yaralıların ayrıldığı ve nakledildiği Bolvadin'den gelen Hastahaneyi Sevk-i Mecruhin birimleri, İzmir Hastahaneler Müfettişliği yönetiminde toplanmıştır. Hastahaneler, 1923 yılında kaldırılmıştır. Bu tarihten itibaren biri Askeri Hastahanenin bulunduğu Karantina bölgesi diğeri de Konak bölgesi olmak üzere ikiye ayırılarak yeniden düzenlenmiş ve 1925 yılında kadar bu durum devam etmiştir[319]. 1927 yılında İzmir Askeri Hastahanesi, İzmir Müstahkem Mevki Kumandanlığına bağlı 300 yataklı bir hastahane olarak faaliyetlerini sürdürmüştür.

İşgal sonrasında yeninde yapılanan Hastahanenin kadrosu yeniden oluşturulmuştur. Dr. Hüseyin Hulki (Cura), Dr. Osman (Zurnacı), Dr. Zeki Faik (Urak), Dr. Kemal Saraçoğlu, Dr.İzzet Beyler de bu kadronun temelini oluşturmuştur. Askeri Hastahanenin ana binasının karşısında bir doğum kliniği bulunmaktaydı. Doğum kliniği ile ana bina arasında geçen yol, iki bina arasındaki ulaşımı güçleştirmekteydi. Hastahanenin gelen hastalara cevap vermekte yetersiz kalması nedeniyle, Hastahane binası arkasındaki tepede projesiz, plansız, gecekondu nitelikli pavyonlar, barakalar yapılmıştır.

II. Dünya Savaşı sırasında yatak kapasitesi 500'e çıkartılmış ve Müstahkem Mevki emrinden alınarak XII. Kolordu Komutanlığına bağlanmıştır. İstanbul, Bursa, Balıkesir, Kırkağaç ve Çanakkale'den gelen hastalara hizmet vermiştir. 1940'lı yıllarda

---

[316] **İzmir 1920...**, s. 44.

[317] Hasan Sükûti Tükel, **Tatlı ve Acı Hatıralar**, İzmir, 1952-1953, s. 12.

[318] Özbay, **a. g. e.**, c. III, II. Kitap, s. 3.

[319] Gül Akdeniz, "*İzmir Asker Hastahanesi*", **38. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi Ülker Eke'nin Yorumu ve Fırçasıyla Türkiye'de Tarihi Sağlık Kurumları**, Yay. Haz.: Nil Sarı, İstanbul, 2002, s. 163.

Askeri Hastahanenin genişletilmesi gündeme gelmiş ve yapılacak yeni pavyonlar için gerekli istimlak işlerinin yapılmasına, Milli Müdafa Vekaletinin 2.2.1943 Tarih ve 788/2340 Sayılı Tezkeresi ile Bakanlar Kurulun tarafından izin verilmiştir[320].

Savaşın sonunda yatak kapasitesi tekrar 300'e indirilen Hastahanenin bahçesinde üç katlı bir pavyon yapımına başlanmış ve eski bina onarılmıştır. 1945 yılında Hastahane bahçesinde başlanan dahiliye pavyonun inşaatı 17 Mayıs 1946 tarihinde tamamlanmıştır. Pavyonun açılış töreninde Vali Şefik Soyer, Orgeneral Nuri Yamut, Tümgeneral Nuri Berköz, Belediye Başkanı Reşat Leblebicioğlu ile sıhhiye müdürü, hastahaneler başhekimleri ve askeri erkan törende hazır bulunmuştur. Pavyon 100.000 liraya mal olmuştur[321]. Dört yıl süren çalışmalardan sonra Hastahanenin büyük bir kısmı yeni binaya taşınmıştır[322].

Hastahanenin bahçesinde, caddeye bakan kısımda 1949 yılında bir pavyon inşaatına başlanmış, ana bina restore edilmiştir. 4 yıl süren inşaat sonunda tamamlanan binaya, dahiliye, röntgen, biokimya laboratuarları yerleştirilmiş, küçük binalardaki servisler yeni binaya taşınmıştır. Hastahane karşısındaki doğum kliniği 4 Aralık 1950 yılınca çıkan bir yangında kullanılmayacak hale gelince,[323] kliniğin bahçesinde, hekimler için gazino ve dinlenme yerleri yapılmıştır[324].

Uzun yıllar Karantina'daki binada hizmet veren Askeri Hastahane, 1971 yılında İnönü Caddesi üzerinde bulunan ve Samsun'a nakledilen Sahra Sıhhiye Hizmet Okulu ve Eğitim Merkez Komutanlığı'nın binalarına taşınmıştır. Ancak binanın hastahane olarak yapılmamış olması, yatak kapasitesi ve poliklinik hizmetlerini karşılayamaması nedeniyle ek binaların inşaatına başlanmıştır. 28 Kasım 1973 tarihinde başlayan inşaat faaliyetleri 15 Mart 1982 tarihinde tamamlanmış ve 31 Mayıs 1982 tarihinde Kara Kuvvetleri Komutanı tarafından hizmete açılmıştır. Hastahane, 19 Aralık 1975 tarihinden itibaren 600+200 yatak kapasitesi ile hizmet vermeye başlamıştır. Askeri Hastahane, halen İnönü Caddesi üzerindeki binalarında hizmet vermekte olup, Türk Silahlı Kuvvetler Sağlık Komutanlığı'na bağlıdır[325].

Karantina'daki eski bina ise 1974 yılında itibaren İnşaat Emlak Müdürlüğü, Levazım Amirliği, Askeri Saymanlık olarak 1988 yılına kadar hizmet vermiştir. 2680 m²'lik bir alana ve 69 odaya sahip olan bina halen boş ve kullanılmaz durumdadır.

İzmir Askeri Hastahanesinde görev yapan başhekimler[326]:

Kaymakam Cafer (1875-1878)
Miralay Fano (1883-1885)
Miralay Yakup (1885-1900)
Mirliva Mehmet Faik Paşa (1900-1908)
Miralay Murat (1909)
Kaymakam Rıza (1910)
Binbaşı Ömer Vasfi (1912)
Albay Hamza Vahit Gögem (1948-1949)
Albay Naim Gürcan (1949-1951)
Albay Esedullah Somerin (1951-1953)
Albay Selami Acar (1953-1955)
Albay Hüseyin Soygüder (1955-1956)
Albay Sabri Onad (1956-1958)
Albay Hüseyin Soygüder (1958-1959)

---

[320] **B.C.A.**, 30. 18. 1. 2/101. 16. 10.
[321] **Yeni Asır**, 18 Mayıs 1946.
[322] Özbay, **a. g. e.**, c. III, II. Kitap, s. 9.
[323] **Yeni Asır**, 5 Aralık 1950.
[324] Akdeniz, *a. g. m.*, s. 165.
[325] Askeri Hastahane Brifing Dosyası.
[326] Özbay, **a.g.e.**, c. III, II. Kitap, s.12, 1960 yılından sonra başhekimlik yapanların isimleri, Askeri Hastahane Başhekimliğinden temin edilmiştir.

Binbaşı Saffet (1914)
Binbaşı Esat (1917)
Miralay Hilmi Kadri (1918)
Miralay Besim Rifat (1918-1919)
Mehmet Mahir (1922)
Kaymakam Fehim (1922-1923)
Kaymakam Mahmut Nuri (1923-1924)
Kaymakam Avni (Çopur) (1924)
Yüzbaşı Kazım Hezargrad (1925)
Albay Lütfi (1926-1928)
Albay Mahzar (1928)
Albay Mustafa Celal (1929)
Albay Ahmet Rıza (1930)
Albay Ali Sırrı (1931-1932)
Albay Faik İsmail (1932-1933)
Albay Halit Rıfkı (1933-1934)
Albay Fethi Beken (1934-1935)
Albay İsmail Hakkı Sayar (1935-1937)
Albay Hulusi Olcay (1937-1941)
Albay Ali Rıza Pasin (1941-1942)
Yüzbaşı Hikmet Cankat (1942-1944)
Yüzbaşı Arif Yurcu (1944)
Albay Kemal Şükrü Özsoy (1944-1948)
Albay Cemal Cankat (1959)
Albay İhsan Altuğ (1959-1960)
Albay Emin İnal (1960)
Albay İhsan Altuğ (1960-1962)
Albay Kemal Yeşil (1962-1962)
Albay Zeki Ural (1962-1966)
Albay Cafer Tolluoğlu, (1966-1967)
Albay Sebahattin Öcal (1967-1968)
Albay İbrahim Dikmen (1968-1970)
Albay Tahsin Güleç (1970-1972)
Albay Nuri Varan (1972-1974)
Albay A.Numan Zihnioğlu (1974-1982)
Albay A.Erdoğan Artu (1982-1983)
Prof. Dr. Tabip Albay Oktay Özkarakaş (1983-1986)
Tuğ.H.Coşkun Akıneri (1986-1987)
Albay Coşkun Başaranlar (1987-1989)
Albay Eser Pekkan (1989-1990)
Doç. Tabip Albay Harun Özkan (1990-1990)
Albay Mustafa Yıldırım (1990-1992)
Doç. Tabip Albay Mehmet Ü.Özaydın (1992-1993)
Albay Ali Rıza Cebecioğlu (1993-1996)
Albay Ziya Eser (1996-1999)
Albay Erdem Toprak (1999-2004)

b. Gurebayı Müslimin (Memleket/Devlet) Hastahanesi

1850'lere kadar, Askeri Hastahanenin dışında, İzmir'de Türklere ait bir hastahane yoktu. Yabancılara ait hastahanelerde muayene olan Türkler, yatarak tedavi gördüklerinde yüklü bir para ödemek zorunda kalıyorlardı. Hastahanelerde yatarak tedavi görmek için hastahanenin bağlı olduğu konsolosluktan izin alınması gerekiyordu.

Türklere hizmet vermesi için inşa edilmek istenen hastahanenin arazisi, İngilizlere ait bir mezarlık olup, buraya ölen İngiliz Donanması personelleri defnedilmekteydi. İngilizlerin ölülerini memleketlerine nakletmeleri nedeniyle boşalan araziye bir tekke yapılması gündeme gelmiştir. O zamanki teamüllere göre, terk edilen bir mezarlığa bir tekke yapılırsa, mezarlık arazisi tekkenin malı haline gelmekteydi. Mezarlık alanına bir tekke yapılacağını haber alan İngiltere'nin İzmir Konsolosu Mr Henry, yakın arkadaşı olan Emin Muhlis Paşaya müracaat ederek, hastahane yapılmak şartıyla arazinin kendisine verilebileceğini bildirmiştir. Bunun üzerine İstanbul'a giderek hastahane yapımı için izin ve yardım isteyen Emin Muhlis Paşaya, Padişah Abdülmecid tarafından bir fes dolusu altın verilerek hastahanenin yapılması desteklenmiştir[327].

Gurebayı Müslimin Hastahanesinin temel atma töreni 23 Mayıs 1849 tarihinde yapılmıştır. İzmir Valisi Osman Efendi ile Askeri Vali Mahmut Paşanın da katıldığı bir

[327] Hikmet Aladağ, "*İzmir Devlet Hastahanesi*", **İzmir Devlet Hastahanesi Mecmuası**, c. 1, S. 3, İzmir Hastahanenin arazisi hakkında farklı bilgiler mevcuttur. Kamil Dursun'un hatıralarında arazinin İngiliz Mezarlığı olduğu belirtilmekte ancak araziye hastahane yapılması teklifinin İngiliz Konsolosluğu tarafından Vali Naşid Paşaya yapıldığı ifade edilmektedir. Bkz. Kamil Dursun, **İzmir Hatıraları**, Haz.: Ünal Şenel, İzmir, 1994, s. 25.

törenle temeli atılan Hastahane için halktan büyük oranda yardım toplanmıştır[328]. Hastahane, 1851 yılında iki katlı taş ve ahşap bir bina olarak hizmete açılmıştır.

Hastahanenin inşasında büyük emeği geçen Emin Muhlis Paşa hakkında bilgilerimiz sınırlıdır. Müftüzade Mehmet Emin Muhlis Paşa, İzmir eşrafından Bayındırlı Mustafa Hasip Efendinin oğlu olarak 1811 yılında İzmir'de dünyaya gelmiştir. Fransızca öğrenerek Bâb-ı Âli Tercüme Odasına girmiştir. 1837 yılında Divan-ı Hümayun Hocası rütbesiyle, sırasıyla Londra ve Paris Elçiliklerinde görev yapan İbrahim Sarım Efendinin yanında Avrupa'ya gitmiştir. Dönüşünde Galata'daki Pasaport Odasına atanan Emin Muhlis Paşa, 1841 yılında Sırbistan Komiserliğine tayin edilmiştir. 1842 yılında İstanbul'a geri dönmüş ve Müterecim-i Sani (1842), Mütercim-i Evvel (1845), Divan-ı Hümayun Mütercimliği (1846) görevlerine atanmıştır. 1847-1862 yılları arasında fasılalarla Suriye ve Cebel-i Lübnan'da görev yapmıştır. Görevi, Suriye ve Lübnan'da güçlenen feodal ailelerin güçünü kırarak merkezi otoriteyi tesis etmek olan Emin Muhlis Paşa, ilk iş olarak bölgenin kadastro çalışmalarını yaptırmıştır. 1852 yılında sağlık nedenleriyle istifa ederek İzmir'e dönen Emin Muhlis Paşa, kadastro çalışmalarını devam ettirmek için yaz aylarında Beyrut'a gitmiştir. 1855 yılında Şura-yı Devlet azalığına, 1858 yılında Ahkam-ı Adliye Meclisi azalığına tayin edilmiştir[329]. 1860 yılında vezir rütbesiyle Şam valiliğine, 1862 yılında Trabzon valiliğine[330], 1865 yılında Erzurum valiliğine atanmıştır. İkinci kez atandığı Trabzon valiliğinden 1871 yılında alınarak İstanbul'da VII. Daire-i Belediye Reisliğine atanmıştır. Zamanının yeni fikirlerine açık, Batı kültürüne vakıf olan Emin Muhlis Paşa, 1874 yılında vefat etmiştir[331]. "*Hayır ve Hasenata delalet ile öteden beri iştihar yani memurin bulunduğu vilayetlerde, hatta İstanbul ve Erzurum ve Trabzon'da bulundukları müddette hastahane, ıslahhane, hükümet konağı, rüştiye mektepleri, tarik ve zükûr ile inasa ait mektep gibi tesisat-ı aliyyeyi vücuda getirmekle ibka-yı esar etmiş...*[332]" olan Emin Muhlis Paşa, Gurebayı Müslimin Hastahanesinin yapında da büyük rol oynamıştır.

Hastahane inşaatı ile ilgili farklı hikayeler anlatılmaktadır. Hikmet Aladağ "İzmir Devlet Hastahanesi" isimli makalesinde, Muhlis Paşaya Padişah tarafında bir fes dolusu altın verildiğini belirtilmektedir. 1951 yılında Yeni Asır'da yer alan bir röportajda, Hastahane Başhekimi Hüsamettin Petek ise şu bilgileri vermektedir; "*Burada bir hastahane kurmak ihtiyacı şiddetle beliriyor. Muhlis Paşa kalkıp İstanbul'a gidiyor, keyfiyeti valide sultana anlatıyor. O da bir avuç altın veriyor. Fakat karşısında paşanın, kese olarak fesini açık tuttuğunu görünce, onu doldurmak zaruretini hissediyor ve çekmeceden getirdiği avuç avuç altınlarla fesi dolduruyor. Bu paralar ile bugünkü Hastahane meydana geliyor*[333]."

İzmir Gureba Hastahanesi ile ilgili olarak elimizdeki en eski tarihli belge 5 Ramazan 1267 / 7 Şubat 1851 tarihinde Evkaf Nezaretine hitaben yazılan belgedir.

"Evkaf-ı hümayun nazırı saadetli efendim hazretlerine

---

[328] Beyru, **a.g.e.**, s. 68.

[329] Sinan Kuneralp, "*Bir Tanzimat Bürokratı: Emin Muhlis Paşa (1811-1874)*", **Tarih ve Toplum**, c. 7, S. 39, s. 41-42.

[330] Mustafa Yazıcı, **Osmanlı Dönemi On Meşhur Trabzon Valisi**, Trabzon, 1995, s. 8.

[331] "*Emin Muhlis Paşa*", İbrahim Alaettin Gövsa, **Meşhur Adamlar Ansiklopedisi**, Haz.: Sedat Simavi, c. I, İstanbul 1933-1935, s. 397.

[332] **Salname-i Vilayet-i Aydın Mali 1304, Defa 10**, s. 85.

[333] Asım Kültür, "*Memleket Hastahanesini Ziyaret*", **Yeni Asır**, 26 Ağustos 1951.

İzmir Gureba Hastahanesi cerrahlığı ile vakf-ı kaymakamlığının hayrat-ı sairesinin babası mahlülünden şehr-i Teşrinievvel ibtidasından itibaren Mustafa Efendi uhdesine tevcihi ile berat-ı şerif itası ve Eylüle kadar işlemiş olan maaşının selefine ita kılınması ifadesine dair Aydın Valisi devletlü paşa hazretlerinin tahriren iradesi Meclis-i Valaya lede'l-havale olvechile icrası tensib ve hakpa-yı hümayun-ı hazret-i padişahiden istizan olunarak iradeyi seniyye-i cenab-ı mülükâne dahi bu merkezde müteallik ve şerefsudur buyrulup mucebince keyfin vali-i müşarünileyh hazretlerine bildirilmiş olmağla zat-ı şerifleri dahi iktiza-i halin icrasına himmet buyuralar deyu ferman-ı âli... fi 5 Ramazan sene (12)*67* (7 Şubat 1851)[334]".

Hastahane idaresini düzenlemek amacıyla 1895 yılında Hastahaneye ait bir nizamname hazırlanmıştır. "*İzmir Gureba Hastahanesinin Usul-i İdaresine Mübeyyin Talimat*" ismini taşıyan 76 maddelik Nizamnamede, personel kadrosu, personelin görevleri, hastahane idare komisyonu, hasta giriş ve çıkışında uyulacak kurallar ile Hastahanenin gelir ve giderlerini düzenleyen hükümler yer almaktadır.

Nizamnameye göre Hastahanenin idaresi, Vilayetçe şehrin tanınmış, iyiliksever ve güvenilir kişileri arasından seçilen 6 kişilik bir komisyona bırakılmıştır. Haftada iki defa toplanan ve oy çokluğu ile karar alan komisyona, personel, malzeme alımında, hastahanenin gelir ve giderlerini, personelini denetleme konusunda geniş yetkiler verilmiştir.

Nizamnameye göre hastahane kadrosu bir müdür, bir katip, iki imam, iki eczacı, bir vekilharç, bir tabib-i evvel, bir tabib-i sani, yeteri kadar doktor, cerrah, tımarcı ve hizmetliden oluşmaktaydı. Müdür, Hastahanenin idaresinden ve sağlık personeli ile memurların faaliyetlerinden, katip, Hastahanenin gelir ve giderlerini takip etmekten, vekilharç, ihtiyaç duyulan malzemelerin satın alınmasından, eczacı, ilaçların yapımı, muhafazası ve dağıtımından sorumlu tutulmuştur. Nizamnamede sadece personellerin görevleri hakkında değil Hastahanenin çalışma düzeni hakkında da bilgiler yer almaktadır. Buna göre hastalar önce "*Duhul Koğuşu*" adı verilen bir yere alınmakta, burada ilk muayeneleri ile vücut ve kıyafet temizlikleri yaptırılmakta, daha sonra hastalıklarına göre değişik koğuşlara alınmaktaydı. Tedavisi biten hastalar da "*Huruç Koğuşu*" adı verilen yerde üç gün bekletilmekte, hastalığın tamamen geçip geçmediği kontrol edildikten sonra taburcu edilmekteydi. Ayrıca Hastahanede bir doktor, bir eczacı, bir imam ve cerrah yirmi dört saat nöbet tutmaktaydı.

Nizamnamenin sonunda ise Hastahanenin denetlenmesi ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Nizmanameye göre Hastahanenin, vilayet tarafından fahri olarak görevlendirilen ve hastahane işlerinden anlayan bir doktor tarafından denetlenmesi gerekmekteydi. Bu iş için görevlendirilen doktor en az ayda bir kere Hastahaneyi denetlemek ve denetleme neticesini bir rapor halinde valiliğe ve Hastahane komisyonuna bildirmek zorundaydı[335].

Hastahane, hizmete girmesinden kısa süre sonra çıkan Kırım Harbi sırasında, İzmir Sarıkışla'da meydana getirilen İngiliz Askeri Hastahanesinde görev yapan

---

[334] **BOA**, A. MKT. MVL., 37/22; **BOA**, A. MKT. NZD., 23/57.

[335] "*İzmir Gureba Hastahanenisinin Usul-i İdaresine Mübeyyin Talimattır*", **Ahenk**, 2, 5, 9, 10, 18 Teşrinisani (Kasım) 1895. Tezin sonunda yer alan ekler kısmında talimatnamenin tam metni verilmiştir.

personelinin kaldığı bir lojman haline getirilmiştir[336]. Bu durum bir buçuk yıl sürmüş, daha sonra Hastahane eski işlevine tekrar döndürülmüştür.

Bir tabip, bir cerrah, bir eczacı, bir müdür ve bir katiple işe başlayan Hastahanenin, ilk idare heyeti Fahri Nazır Osmanzade Hacı Hüsnü Paşa, Reis Sıhhiye Müfettişi Zeki Bey, Aza Tüccardan Hacı Ağabeyzade Cemal Efendi, Cevahirci Hacı Hafız Mehmed, Saat Tüccarı Ahmed Sait, Müdür Hafız Tevfik, Sandık Emini Mustafa Efendiden ibaretti[337]. 1880 yılında Hastahanenin idare heyetinde Hafız Ahmed Ragıp Efendi, Hafiz Mehmed Necip Efendi, Abdülhamid Efendi, Mehmed Hilmi Efendi, Şerif Ahmed Efendi, Hacı Abdullah Efendi, Muhasebe Katibi Ali Efendi, Cerrah Hafız Mustafa Efendi, Hastalarağası Muhammed Efendi, Tabip Nikolaki Efendi bulunmaktaydı[338].

Hastahanenin ismi konusunda Süleyman Ferit Eczacıbaşı şu yorumu yapmaktadır: "*Neden sadece İzmir'de değil mesela imparatorluğun merkezi İstanbul'da da devletin kurduğu hastahaneye Gurebayı Müslimin adı verilmiştir ?*

Aslında bu isim, tatbikata hiç de uymuyor: Çünkü, İslam'ın cem'i yani sizlerin söyleyişi ile çoğulu anlamına gelen bu Müslim, eğer Hastahanede sadece Müslümanların vazife görmesi ve hastaların da İslam olmalarının şart olduğu manasına geliyorsa böyle bir şey yoktu: çünkü Hastahanede, kurulduğu günden beri ilk Türk-Müslüman eczasını benimle görüyordu. Ser, yani başhekim Mustafa Enver Beyle, ikinci Hekim Ali Nurettin, Üçüncü Hekim Mustafa Nazmi Bey arkadaşlarımdan başka, yedi doktorun yedisi de Rum-Ermeni-Musevi-Levanten idiler. Baş eczacı Santo, yerine geldiğim ikinci eczacı Menahim Musevi idiler. Üç eczacı kalfasının birisi Rum, diğeri Ermeni, üçüncüsü de Musevi idi. Görülüyor ki Hastahanede tedavi eden kadro ne Türk, ne de Müslümandı ve isimle tatbikatın ikinci uyuşmazlığı, hastaların din ve milliyetinde görülüyordu. Çünkü hiçbir fark gözetilmeksizin Gurebayı Müslimin Hastahanesine her din ve milliyetten hasta alınıyor ve hazin ama gerçek, mevcut yatakların en iyi bakıma uygun olanları Müslüman ve Türklerden gayrıya veriliyordu ve bu da Hastahanenin doktor-eczacı kadrosunun tabii icabı idi[339]".

1312 (1894) Aydın Vilayeti Salnamesi'nde hastahane hakkında şu bilgiler verilmektedir; "*Mezkur hastahane ikisi mahbusine dördü fukarayı nisvana ve on biri de gurebayı zükûra mahsus olmak üzere fevkani ve tahtani on yedi koğuşta yüz yirmi yatağa ve bir mescid-i şerif, bir idare odası, her nevi ameliyat-ı cerrahiyenin icrasına mahsus mükemmel alet ve edavat-ı cerrahiyeyi havi bir ameliyathane, bir kiler, bir mutbah, bir gaslhane, bir çamaşırhane, iki depo, iki muayene odası, bir karantina odası, iki jandarma ve hademe koğuşu, bir eczahane ile bir ecza deposu ve merzânın tenezzüh ve teferrücleri için iki havuzlu güzel rasih bir bahçe ve bunun derununda iki katlı latif bir köşkü cami olup senevi bilâ istisnâ her millet ve fukara bivâyegânından dört bine karib hasta tedavi edilmekte olduğu gibi yevmiye dahi her milletten kadın erkek yüz kadar hasta ve yaralı ayakta bakılıb ilaçları meccânen veriliyor[340]*".

Bir bodrum kat üzerine yükselen iki katlı Hastahane binası, kuzey-güney yönünde uzanan, ince uzun bir koridor ile bu koridorun doğu ve batı yakasına

---

[336] Beyru, **a. g. e.**, s. 69.
[337] Adnan Bilget, **Son Yüzyılda İzmir Şehri (1849-1949)**, İzmir, Meşher Basımevi, 1949, s. 60.
[338] **Salname-i Vilayet-i Aydın 1296 Hicri Senesi, Defa 1**, s. 65.
[339] Cemal Kutay, "*Eczacıbaşı Süleyman Ferit Bey'in Hayatı ve Hatıraları (4)*", **Yeni Asır**, 7 Mart 1979.
[340] **Salname-i Vilayet-i Aydın 1312 Hicri Senesi, Defa 15**, s. 163.

yerleştirilmiş farklı uzunluklardaki üçer kanattan oluşmaktadır [341]. Hastahane farklı dönemlerde genişletilerek günümüze kadar gelmiştir. Şehir nüfusunun artması nedeniyle hastalara cevap veremeyen Hastahanenin genişletilmesi için Vali Kamil Paşanın gayretleri ile çalışmalar başlatılmış ve yatak kapasitesi genişletilmiştir. Hastahanenin genişletilmesine yönelik ilave binaların planlarını Mösyö Rok çizmiştir[342]. İlk yapıya ilave edilen bölümlerin 1891-1892 yılında inşa edilmiş olduğunu gösteren bir kitabesi vardır. Kitabenin son beytinde ebced hesabıyla tarih verilmiştir. Noktalı harflerin (cevherin) rakamsal değeri toplandığında 1309/1891-1892 tarihi bulunmaktadır. Hastahanenin kuzey cephesindeki giriş kapısı üzerinde yeralan, altı beyitten oluşan 12 satırlık kitabenin birinci satırında sadece Şehinşah kelimesi okunabilmekte, ikinci beyitlerin ilk satırı ise okunamamaktadır. Kitabenin okunan kısmı şu şekildedir;

سمو قدرتی هر امر بالخیره معین اولدی
کمال همتی دلخواه عالی یه رهین اولدی
کورنسون آز وقتده ازمیرك آثارعمرانی
بحق هر طرفجه بربرندن بهترین اولدی
غریب و بیکس و عاجزلره تخصیصا از جمله
بو عالی خسته خانه یاپدریلدی پك بهین اولدی
جلال تاریخنی دیدی آصلسون طاق اعلایه
یازلسون خط زرله طرز نظمی جوهرین اولدی
کلیر هرکس بو خیر آباده هفت اقلیم عالمدن
زهی دارالتداوی پك متین و دلنشین اولدی

Şehinşah .....
Sümüvv-i kudreti her emr-i bi'l-hayra mu'in oldu
Kemâl-i himmeti dil-hah-ı âliye rehin oldu
Görünsün az vakitte İzmirin asar-ı umranı
Bi-hakkın her tarafca birbirinden bihterin oldu
Garib-ü bi-kes-ü âcizlere tahsisan ez-cümle
Bu âli hastahane yaptırıldı pek bihin oldu
Celal tarihini didi asılsun tak-ı a'laya
Yazılsun hatt-ı zerle tarz-ı nazmı cevherin oldu
Gelir herkes bu hayr-âbâda heft iklim-i âlemden
Zehi darü't-tedavi pek metin-ü dilnişin oldu[343]

Sonuçta, yapının güneyinde bulunan üçüncü kanadın ilk inşa edilen Hastahane binası olduğu, ikinci ve üçüncü kanatlarının ise 1891-1892 yılında inşa edildiği ve iki yapı arasındaki bağlantının bir koridor ile sağlandığı kabul edilebilir[344]. 1892'de yatak

[341] Rüçhan Bubur, "*İzmir Gureba-i Müslimin Hastahanesi*", **Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan (10-13 Ekim 2001) Bildiriler**, İzmir, 2002, s. 163.
[342] Dursun, **a.g.e.**, s.25.
[343] Bubur, *a. g. m.*, s. 172.
[344] Bubur, *a. g. m.*, s. 173

kapasitesi 120'ye çıkarılan yapıya; 30 koğuş, ameliyathane, eczahane, idare odaları gibi birimler eklenmiştir.

Eşref Paşanın belediye başkanlığı sırasında Hastahanenin genişletilmesi gündeme gelmiştir. Hastahanenin genişletilmesi için 10 Osmanlı Lirası veren Eşref Paşanın başkanlığında oluşturulan komisyon, Hastahane için para temin etmeye çalışmıştır. Hastahaneye yardım toplaması işinde İzmir Valisi Kazım Paşanın büyük gayretleri olmuştur. Vali Kazım Paşa, Sanayi Mektebi için düzenlenen piyangonun gelirinin %30'unun Hastahane için ayrılmasını sağlamıştır[345]. 1894'de ilk Hastahane binası yanındaki eski cephane yeri, padişahtan alınan müsaade üzerine hastahaneye verilmiş ve arsa üzerine yeni bina inşa edilmiştir. 29 Eylül 1310 / 11 Ekim 1894 tarihinde resmi törenle temeli atılan Hastahanenin yeni kısımlarının temel ve birinci kat inşaatı 1312 (1896) yılında tamamlanmıştır

İnşaat masraflarının halkın yardımlarıyla karşılanması nedeniyle ilave binaların inşaatı çok uzun sürmüştür. Halktan yardım toplamak amacıyla iane biletleri bastırılmış ve bağışta bulunanlar gazetelere verilen ilanlarla halka duyurulmuştur[346]. İnşaat 1903'de Hükümetin ve vatandaşların yardımı ile 20.178 liraya tamamlanmıştır. İnşaat esnasında eski Hastahane kısım kısım ve tamamen yıkılarak ve yeni yerler ilave edilerek Hastahane faaliyeti durdurulmamıştır[347]. Mimar Alfret Petago'nun plan ve projeleriyle inşasına başlanan Hastahanenin inşaat kurulunda Belediye Başkanı Eşref Paşa, Abdülkadir Paşa, Mehmed Salim Bey, Tabip Zühtü Hüznî, Mustafa Enver Beyler görev almıştır. İnşaatın tamamlanmasıyla Hastahanenin yatak kapasitesi 200'e çıkarılmıştır.

Hastahanenin genişletilmesi ile ilgili olarak Hicri 1326 tarihli Aydın Vilayeti Salnamesi'nde şu bilgiler verilmektedir; "*Hükümet-i seniyye ve hamiyet-mendan ahalinin muavenetiyle ve (20.178) yirmi bin yüz yetmiş sekiz lira-i Osmani sarfiyla vücuda gelmiş olan bu müessese-i aliyenin bina-i hâzırı altı zami üzerine mebni olup, zükûr ve inasa mahsus olmak üzere iki daireye münkasım ve mezkur dairelerden otuz koğuş ile müteaddit odalar ve ameliyat ve veladethaneler mevcuttur. Hastahanenin İzmir'de mevcut ekseri eczahanelerinden mükemmel bir eczahanesi, kezalik bir bakteriyoloji hanesi, andel-icab üzerlerinde tahlilat ve ameliyat-ı bakteriyolojiye icrasına mahsus hayvanat için bir bahçesi, mezkur bahçenin ortasında küçük bir köşkü vardır. Bunlardan başka hastahanede Avrupanın en büyük şehirlerinde bulunanlar derecesinde mükemmel bir etüv (Tebhir) makinesi mevcuttur*"[348].

Ayrıca Hastahanede, İzmir Hapishanesinde hastalanan mahkumlar ile Hamidiye Sanayi Mektebi talebesi için ayrı birer koğuş bulunmaktaydı. Alt katında ikamet yeri olmayan, ayakta tedavi olabilecek hastalar ile nöbet tutan Hastahane personeli için ayrılmış odalar vardı. Her gün geceli gündüzlü bir tabip, bir cerrah, bir eczacı ve bir havancı nöbet tutmaktaydı[349].

1906 yılında Hastahanenin genişletilmesi için yapılan tadilat işleri tamamlanmıştır. Toplam 198.350 kuruş masraf edilerek "*Ahiren itmam ve ikmal ve mezra-i nisvana tahsis olunan dördüncü zami (kat) ile ameliyathane ve müştemilatının*

---

[345] Dursun, **a. g. e.**, s. 25

[346] Beyru, **a. g. e.**, s. 281.

[347] Aladağ, *a. g. m.*, s. 4.

[348] **Salname-i Vilayet-i Aydın 1326 Hicri Senesi, Defa 25**, s. 171

[349] **Salname-i Vilayet-i Aydın 1326 Hicri Senesi, Defa 25**, s. 171.

bir heyet-i fenniye marifetiyle icra kılınan ve vilayete gönderilen rapor"[350], Valilik tarafından onaylanmıştır. Aynı yıl Hastahaneye yeni bir etüv cihazı alınmış, Damlacık Mahallesi'nde oturan Makinist Ali Usta aylık 400 kuruş maaşla makineyi çalıştırmakla görevlendirilmiştir. Masrafları Belediye tarafından karşılanan Etüv cihazının yerleştirilmesi için yeni bir oda hazırlanmıştır[351].

1907 senesinde Hastahanenin kadrosu bir sertabip ve operatör, beş muvazzaf ve fahri tabip, bir dişçi, bir kabile(ebe), beş eczacı, bir kimyager, dört cerrah, müteaddit tımarcılardan ibaretti[352]. Hastahane idare heyetinde ise Sıhhiye Müfettişi Zeki Bey, Meclis-i İdare-i Vilayet azasından Hacı Hüseyin Paşa, Tüccardan Cemal Beyler, tüccardan Hafiz Tevfik, Cevahirci Hacı Mehmed Seyit Efendi beyler bulunmaktaydı[353].

1908 yılında Hastahane idaresi tarafından gazetelere verilen ilanda, hastahaneden ücretsiz olarak yararlananların çok fazla olması nedeniyle Hastahanenin zor durumda kaldığı belirtilmiş ve bundan sonra hastahanede ücretsiz tedavi olacakların, belediyelerden veya ihtiyar heyetlerinden fakir olduklarına dair belge almaları gerektiği, aksi halde Hastahaneye alınmayacakları duyurulmuştur[354].

Gurebayı Müslimin Hastahanesine, 1908 yılı Mart-Nisan-Mayıs ayları içinde 1996 hasta yatmış, daha önceden yatan 302 hastalarla birlikte toplam 2298 hasta yatarak tedavi olmuştur. 1780 hasta iyileşmiş, 206 hasta vefat etmiş, hariçte vefat eden 33 kişi Hastahane tarafından defnedilmiş, 279 hastanın da tedavisine devam edilmiştir. Dahili hastalıklardan 41, bıçak ve kurşun yaraları ve bunlara bağlı kangren nedeniyle 46, fıtık nedeniyle 17, kırık ve çıkık nedeniyle 18, mesane hastalığı nedeniyle 16, basür, rahim vb. hastalıklardan 18 olmak üzere toplam 156 hastaya ameliyat yapılmıştır[355].

1908 yılında Gurebayı Müslimin Hastahanesine su terazisi ile çalışan bir asansör yaptırılmıştır. Yapılan su tertibatını kontrol etmek amacıyla Hastahaneye gelen Su Kumpanyası Direktörü Mösyö A.Kudorof, Hastahane sandığına 10 altın Osmanlı Lirası bağışta bulunmuştur[356].

1910 yılı başlarında İzmir basınında, Hastahanenin ihtiyaca cevap vermekde yetersiz kaldığı şeklinde eleştiriler gündeme gelmiştir. Yıllık geliri 5.000 lira civarında olan Hastahanenin gelirlerinin artırılması gerektiği yönünde fikirler beyan edilmiştir. Tedavi olmak amacıyla yüzlerce hastanın geldiği Memleket Hastahanesinde, pek çok tıbbi eksiklikler mevcut olup ihtiyaca cevap verememekteydi. Rum Gureba Hastahanesi ile kıyaslama yapılarak söyle denilmektedir; "*Rum vatandaşlarımızın gerek esas ve gerek teferruat itibariyle ispitalya varidatını ne kadar artıkları son defa elektrik işini ve elektrikle hasta bakmak (tedavi-i bala elektriği) usulünü koydukları düşünülür de, bir de Gureba Hastahanesinin bir hamamı bile olmadığı göz önüne alınırsa zavallı hastahane işlerinin artık nasıl gittiği buradan anlaşılır*[357]".

1911 yılında Gurebayı Müslimin Hastahanesine bir kimyahane ile son sistem bir çamaşırhane yapılması için Hastahane idare heyeti ile Sıhhiye Müfettişliği harekete

---

[350] **Ahenk**, 30 Mayıs 1906, **Ahenk**, 1 Haziran 1906.
[351] **Ahenk**, 31 Mart 1906.
[352] Cemil Şerif Baydur, "*Merhum Dr. Mustafa Enver*", **Poliklinik**, c. 3, S. 6, 1935, s. 177.
[353] **Ahenk**, 18 Mart 1907.
[354] **Ahenk**, 27 Eylül 1908.
[355] **Ahenk**, 17 Haziran 1908.
[356] **Ahenk**, 18 Şubat 1908.
[357] **Köylü**, 18 Şubat 1910.

geçmiştir. 1914 yılında Hastahaneye Almanya'dan son sistem bir çamaşır makinesi getirtilmesine, Hastahanenin alt katında kahvehane olarak kullanılan iki odanın boşaltılarak, birisinin hasta bekleme odası diğerinin de eczahane yapılmasına karar verilmiştir[358]. Eczacı Osman Efendinin görev yaptığı Kimyahane için 1912 yılı vilayet bütçesinden, lüzum görülen alet ve edavat için 150 lira, Kimyahanede devamlı çalışacak mütehassıs için 800, çeşitli masrafları için de 150 kuruş para ayrılması için önerge verilmiştir[359].

1913 yılında, Gurebayı Müslimin Hastahanesinin bakımsız ve yetersizliği konusunda gazetelerde yer alan yazılara cevaben, Mustafa Enver Bey tarafından yazılan ve Ahenk Gazetesinde yayınlanan yazıda, Hastahanenin, sadece İzmir halkına değil civar vilayetler halkına da hizmet verdiği belirtilmiştir. Hacca gidenler dışında, Konya, Bursa gibi vilayetlerden dahi hasta geldiği belirtilmekte, hacılara, muhtaç durumda olan kimsesiz hastalara hizmet verildiği ve ortalama ayda 300 hastanın tedavi olduğu belirtilmektedir. Hasta sayısı çok olmasına rağmen Hastahane gelirlerinin yıllık 5.000 liradan ibaret olduğu belirtilerek, Rum Hastahanesi ile kıyaslama yapılmakta ve Rum Hastahanesine yılda 3.000-3.500 hasta gelmesine rağmen, Rum Hastahanesine yapılan yıllık bağışların 10.000 lirayı aştığı belirtilmektedir. Hastahanenin yetersiz kalmasına gerekçe olarak da hasta sayısı ile geliri arasındaki fark gösterilmektedir[360].

HASTAHANENİN GELİRLERİ

"*Elveym illet-i efrenciye ve cinnet ile malul olanlardan maada bilumum hastagâna küşade bulunan...*"[361] hastahanenin gelirleri arasında padişahın her sene hastahaneye verdiği 44 lira 98 kuruş 84 para, hanlarda tartılan meyve, saman kantariyesinden alınan vergiler ve bağışlarla, Hastahaneye ait emlak gelirleri yeralmaktaydı. Şura-yı Devlet kararı ile Hastahaneye bağlı mülkler vergiden muaftı tutulmuştur[362]. Hastahaneye ait emlak ve gelirlerin idaresi ahali tarafından seçilen vekiller vasıtasıyla yapılmakta olup, Vakıflar İdaresinin Hastahaneye ait gelir ve emlak üzerinde herhangi bir tasarruf hakkı bulunmamaktaydı[363].

Hastahane bünyesinde oluşturulan imbikhanede saf su ve gül suyu elde edilmekte ve bunların satılmasıyla Hastahaneye ayda 35 lira gelir elde edilmekteydi. Hastahane kadrosundaki iki mezarcının gömdüğü ölülere karşılık olarak Belediyeden yıllık 350 lira alınmaktaydı. Ayrıca, Yemiş Çarşısı hamallığından alınan para, Ali Paşa Meydan hasılatı, Hastahanede tedavi edilen mahpuslara karşılık Mal Sandığından alınan paralar da Hastahanenin gelirleri arasındaydı[364]. Hastahanenin bir başka geliri de eczahanesi ile kan, balgam, idrar vb. tahlillerinin yapılabildiği bakteriyolojihanesi idi[365].

Hastahanenin gelirleri arasında Salihli Kazası'ndaki Kurşunlu Hamamları'nın gelirleri de vardı. Kurşunlu Hamamları'nda mevcut 30 oda, 1 kahvehane, 1 ahır, 6 banyo, uyuz hastalığına yakalananlar için düzenlenmiş 2 banyonun kira gelirleri padişah

---

[358] **Ahenk**, 1 Nisan 1914; **Ahenk**, 9 Nisan 1914.
[359] **Ahenk**, 11 Mart 1911.
[360] **Ahenk**, 18 Haziran 1913.
[361] **B.O.A.**, DH. İD. 47/-1 / 40
[362] **B.O.A.**, DH. İD, 47-1/40; **B.O.A.**, AMKT. MHM, 446/20.
[363] **BOA** , A. MKT. NZD. 175/42.
[364] **Aydın Vilayeti 1329 Adi ve Hususi Bütçesi**, Matbaa-ı Vilayet,bsy. ve bst. yok, s. 6.
[365] **Anadolu**, 12 Teşrinisani (Kasım) 1918.

iradesiyle Hastahaneye terk edilmiştir[366]. 1908 yılında Hastahanenin gelirleri arasında Kemeraltı'nda bir ev ile Tilkilik'de bir kahvehane de bulunuyordu. Üç yıllığına kiraya verilen ev ve kahvehaneler, kira sürelerinin bitiminde, gazetelere ilanlar verilerek yeniden ihaleye çıkarılıyordu[367].

Hastahanenin gelirlerinde biri de, Hastahanenin inşasında büyük emeği geçen "*Hâriciye Kâtib-i Sabıkı Emin Efendi*" tarafından inşa ettirilen deniz banyoları[368] olup, 1907 yılında yıllık 1400 Mecidiyeye kiraya verilmekteydi. Bahribaba Parkındaki kahvehaneler de Hastahaneye aitti[369]. 1874 yılında kahvehanenin yanında yer alan, 800 kuruş değerinde 5 dönümlük hazineye ait arazi Hastahaneye bağışlanmıştır[370]. 1912 yılında yine kahvenin bitişiğindeki denizden çevrilmiş olan ve 5.000 kuruş kıymetindeki arsa ise Kayıkhane tarafından Hastahaneye bağışlanmıştır[371]. Kemeraltı'ndaki Küçük Salepçioğlu Hanı Gureba Hastahanesi akarlarından olup, 1906 yılında yıllık 265 liraya kiralanmaktaydı[372].

1908 yılında, Hastahanenin gelirleri arasında Urla Gülbahçe İçme Sularının gelirleri de bulunmaktaydı. Maarif-i İslamiye ve Gurebayı Müslimin Hastahanesi menfaatine kurulan "*Urla Gülbahçe İçme Suyu Şirketi*" su membalarını işletmekte ve elde ettiği geliri de iki kurum arasında paylaştırmaktaydı. Suyun kaynağında mobilyalı ve mobilyasız odalar ve kahvehane, fırın ve bakkal dükkanı inşa edilmiştir. Su, İzmir'de Ticaret Odası binasındaki 11 numaralı dükkanda satışa sunulmuştur[373].

Hayır işlerinde kullanılmak üzere İzmir'de yetişen incirlerin her bir kantarından "*Hocalık*" ismiyle yirmibeşer paralık vergi almaktaydı. Toplanan paraların hayır işlerinde kullanılmaması üzerine Vileyet tarafından alınan, 9 Haziran 1907 tarih ve 1900 numaralı kararı ile Hastahaneye bırakılmıştır. Verginin makbuz karşılığı toplanmasına Trabzonlu Arif Ağa memur edilmiştir[374].

Hastahanenin gelirleri arasında ayırca Sineklik Mevkiinde 976 zir'alık arsa,[375] Darağaçında kira bedeli 3997.5 kuruş alan bir arsa,[376]Kemer Köprüsü civarında bulunan Samanhanı,[377] bulunmaktaydı.

Hastahanenin gelirleri arasında ölülerin gömülmesi karşılığında alınan paralar da yeralmaktaydı. 1892 yılında, Hamidiye ile Damlacık Mahalleleri arasında bulunan ve Hastahaneye ait olan mezara, sağlığa uygun ölü defnedilmediği yönündeki şikayetler, Hizmet Gazetesinde yeralmıştır. Hastahane idaresi tarafından aynı gazeteye gönderilen yazıda, yaklaşık on beş yıldır oraya ölü defnedilmediği belirtilerek, ölülerin sağlığa uygun bir şekilde ve Uluyol Mezarlığının sağ tarafında bulunan, Hastahaneye ait

---

[366] **Ahenk**, 2 Temmuz 1908.
[367] **Ahenk**, 13 Kanunusani (Ocak) 1908.
[368] **BOA** , A. MKT. UM. , 127/44.
[369] **Ahenk**, 22 Temmuz 1906.
[370] **B.O.A.**, İ. DH. , 47876.
[371] **B.O.A.**, İ. DH. , 46043; **BOA** , A. MKT. MHM. , 446/20.
[372] **Ahenk**, 14 Mart 1906.
[373] **Hıfzıssıhha Mecmuası**, Yıl: 1, Numara: 7, İzmir, İzmir Matbaası, 1324, s. 84.
[374] **Ahenk**, 13 Ağustos 1907.
[375] **Ahenk**, 4 Nisan 1906. Zira', dirsekten orta parmak ucuna kadar olan bir uzunluk ölçüsü olup, 75-90 santim arasında değişen şekilleri bulunmaktadır.
[376] **Ahenk**, 23 Mayıs 1906.
[377] **Ahenk**, 1 Mart 1908.

mezarlığa defnedildiği belirtilmiştir[378]. 1900'lerin başında Hastahanede ölenler, Hastahaneye yakınlığı nedeniyle, Kâtipoğlu Mezarlığı'na gömülmekteydi. Ancak mezarlıkta yer kalmadığı için, yeni bir mezar yeri aranmaya başlanmıştır. Bu iş için Belediye Başkanı Eşref Paşa ile Meclis-i Vilayet üyelerinden Abdülkadir Paşa görevlendirilmiştir[379]. Neticede Hastahane idaresi tarafından, 1905 yılında Arap Hüseyin Çeşmesi civarında ve Kamil Paşa Caddesi üzerinde satın alınan 8 dönümlük tarla mezarlık olarak kullanmaya başlanmıştır. 1907 yılında gelindiğinde 600'e yakın ölünün defnedildiği araziye yakın yerlerde oturanlar, mezar yerinin sağlığa uygun olmadığını, yer altı suyunun yüzeye çok yakın olduğunu, yazın da toprak yüzeyinde oluşan derin çatlaklar nedeniyle kötü kokuların etrafa yayıldığını belirterek, valiliğe şikayette bulunmuşlardır[380]. Şikayetler üzerine Belediye, mezar yeri olarak başka bir arazinin belirlenmesine karar vermiştir.

Gureba Hastahanesi için Tire Kapısı denilen yerde, dönümü 8 liradan alınması kararlaştırılan 100 dönüm tarlanın 30 dönümünün mezar yapılmaya müsait olmaması nedeniyle bundan vazgeçilmiş ve bunun yerine arazinin karşısında yer alan Hacı Ağabey'e ait 80 dönümlük arazinin alınmasına Meclis-i İdareyi Vilayet tarafından karar verilmiştir[381]. Arazi satın alınıncaya kadar, Kavakdibi'nde mevcut kabristanın kullanılmaya devam edilmesi kararlaştırılmıştır. Hacı Ağabey Tarlası, dönümü 10 liradan Belediye tarafından satın alınmış ve meskenlerle mezarlık arasında yüz metre boşluk bırakılarak, mezarlık olarak kullanılmaya başlanmıştır[382].

Hastahanenin gelirlerinden biri de Hastahanede tedavi edilen zabitan ve tutukluların tedavi giderlerine karşılık olarak her yıl Dahiliye Nezaretinden gönderilen havalenamelerdi[383].

İzmir Gurebayı Müslimin Hastahanesine Vilayet Hususi Bütçesinden ayrılan para yetersiz geldiği için Hastahaneye gelir temin etmek amacıyla başka kaynaklara yönelinmiştir. 1912 yılında şehir piyangosu hasılatının vilayet emrine tahsis edilen kısmından, her çekilişte ellişer bin lira ayrılması kararlaştırılmıştır[384]. Hastahaneye gelir temin etmek amacıyla zaman zaman tiyatro gösterileri tertip edilmiştir[385]. İzmir Gurebayı Müslimin Hastahanesinin, 1323 (1907) senesine ait gelir-gider durumu şu şekilde idi;

TAHSİLAT:

(Mecidiye 20'den)	Kuruş	Para
Sadaka-i müfteh	374	25
Hastahane akarı	222 000	
Yemiş Çarşısı hamaliye mukatası	158 000	
Hanlardan alınan meyve kantariye	150 000	5
İcare-i zemin	1 365	19
Ali Paşa Meydanı hasılatı	1 130	35
İanat	27 445	11
Mevlüd-ü Şerifede hamiyetmendan ahali tarafından iane	33 381	

[378] **Hizmet**, 2 Kanunusani (Ocak) 1892.
[379] Beyru, **a. g. e.**, s. 292.
[380] **Ahenk**, 22 Mart 1907.
[381] **Ahenk**, 3 Temmuz 1907.
[382] **Ahenk**, 21 Şubat 1908.
[383] **B.O.A.**, DH. MB. HPS., 61/21; **B.O.A.**, İ. DH., 50164
[384] **Ahenk**, 24 Kanunusani (Ocak) 1912.
[385] **Hizmet**, 12 Teşrinisani (Kasım) 1908.

Hasılat-ı müteferrika	65 457	22
Yekün	593 434	17
1324 senesi emvalinden tahlilat-ı sene-i sabıkadan tahlilat	37 395	
Mahbusin-i hastagânın muâlecat ve me'kûlâtı (Mal sandığından)	140 492	
Techiz ve tekfin bedeli (Belediyeden)	5 631	36
Akaratdan	13 751	43
Yekün	871 713	960
Sene ibtidası mevcudu	5 707	7
	87 420	3

SARFİYAT

(Mecidiye 20'den)	Kuruş	Para
Maaşat	218 404	
Nan-ı aziz ianatı	51 822	9
Et " "	78 765	21
Süt ve yoğurt	32 392	47
Me'kûlât-ı mütenevi-i saire	27 274	68
Mefruşat	41 109	90
Techiz ve tekfin bedeli	19 276	44
Mahrukat	34 414	46
Muâlecat	86 014	84
İşgaliye	24 784	85
İnşaat	58 833	5
Emlak vergisi	25 534	
İcare-i zemin	867	65
Kırtasiye	1 129	35
Sigorta bedeli	14 040	
Mevlüd-ü şerifede hamiyetmendan ahali tarafından verilen ianeyi nakdiyeden hastahane itsalinde alınan hane bedeli	19 270	
Yekün	787 798	00
Sene-i sabıka tediyatı		
Duyunat-ı mütenev-i adiye	94 237	93
Emlak vergisi	120 343	
Yekün	1 002 278	93
Sene gayesi mevcudu	10 881	
	1 014 259	93

İCMAL

Masarıfat	1 014 259	93
Varidat	887 420	3
Duyunat	126 839	90[386]

1913 yılında çıkarılan İdare-i Vilayet-i Umumiye Kanunnamesi gereğince halkın yönetimindeki hastahaneler, Hususi Muhasebelerin yönetimine geçmiştir. Gurebayı Müslimin, Frengi Hastahanesi, Sanayi Mektebi gibi hayır kurumlarının gelir ve giderleri, kurumların kendi komisyonları tarafından düzenlenecek ancak Muhasebe-i Hususiye idaresinin denetiminde olacaktı[387].

5'i doktor, 4'ü halktan toplam dokuz kişiden oluşan bir idare heyeti tarafından yönetilen Hastahane, 1914 yılında özel idareye devredilerek,[388] ismi *"Memleket Hastahanesi"* olarak değiştirilmiştir. Hastahanenin 1915 yılına ait bütçesi, Hastahane

[386] **Ahenk**, 28 Mayıs 1908.
[387] **Ahenk**, 6 Teşrinisani (Kasım) 1913.
[388] Bilget, **a. g. e.**, s. 61.

idare heyeti tarafından hazırlanarak Muhasebe-i Hususiye Müdüriyetine gönderilmiştir[389].

1914 yılından itibaren Vilayet Umumi Meclisi tarafından yönetilen Hastahaneye 1914 yılında Vilayet Bütçesinden ayrılan para 1.061.043 kuruştu. Hastahane personeli ise şöyle idi; 1 sertabip ve operatör, 1 sertabip ve operatör yardımcısı, 1 tabib-i sani, 2 tabip, 1 göz tabibi, 2 asistan, 1 bakteriyolog, 1 karantina katibi, 1 sereczacı,1 eczacı, 2 eczacı kalfası, 1 baş hastabakıcı, 1 erkek hastabakıcı, 3 kadın hastabakıcı, 1 müdür, 1 katip, 1 katip muavini, 1 tahsildar ve mübaya memuru, 1 vekilharcı memuru, 1 kapıcı, 2 erkek hademe, 4 kadın hademe, 1 imam-ı evvel, 1 imam-ı sani, 1 vekilharç 1 çamaşırcı, 1 aşçı yamağı, 1 bahçıvan 1 berber ve meydancı[390].

Gureba Hastahanesinde 1915 yılı içerisinde yatırılarak tedavi edilen 4.858 hastadan 1817'i erkek, 1286'sı kadın ve 125'i çocuk idi. Dahiliye servisine 606'sı erkek, 200'ü kadın 51'i çocuk olmak üzere toplam 857 hasta, hariciye servisine 71 erkek, 44'ü kadın ve 15'i çocuk olmak üzere 130 hasta müracaat etmiş, bunlardan 4.215'i şifa bularak Hastahaneden ayrılmış, 680 hasta ise vefat etmiştir. 11.630 hasta da ayakta tedavi edilmiştir[391].

Encümen-i Vilayet'in 1913 yılı vilayet bütçesi görüşmeleri sırasında Gurebayı Müslimin Hastahanesinde bir veladethane yapılması planlanmıştır. Veladethanenin, Hastahanenin arkasında bulunan ve mülkiyeti Hastahaneye ait olan üç hanenin yıkılması ile ortaya çıkacak olan arsaya yapılması planlanmıştır. Bu iş için 2000 lira kadar bir paraya ihtiyaç olduğu hesaplanmış ve gerekli projelerin hazırlanması için uzman bir kişinin görevlendirilmesi[392] ve veladethane için 2000 kuruş maaşla bir kadın doğum doktorunun atanması kararlaştırılmış[393]. Veledathaneye, Tıp Fakültesi muallim muavinlerinden Hasan Bey tayin olmuş, ancak veladethane yapılıncaya kadar Gureba Hastahanesinde çalışmasına karar verilmiştir[394].

Gureba Hastahanesi yanında yapılması düşünülen Doğumhane, I.Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle inşa edilememiştir. Bunun yerine Gurebayı Müslimin Hastahanesinde iki pavyon bu iş için ayrılarak doğumhane hizmete açılmıştır[395]. 1914 yılında açılan veladethanede 11 ay zarfında 28 doğum gerçekleşmiştir.

Özel İdareye devrinden sonra hastahaneye yapılan bağışlarda ve yatak sayısında azalma görüldüğü gibi hizmetlerinde de büyük aksamalar olmuş, hastahane ile ilgili şikayetler artmıştır. Şikayetler, "*... yaralıların tımarı için yapılacak fitil ve lüzumu olan pamuk pis yataklardan çıkartılmakta olduğu, yaralılar tımar edilirken cerrah ve tımarcılara muavenet edecek hizmetkar olmadığı mevcut alet ve edavatın bir kısmının da gayr-ı kabil-i istimal bir hele geldiği*[396]", şeklinde olup tekrar eski cemiyet tarafından idare edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

---

[389] **Ahenk**, 12 Teşrinievvel (Ekim) 1914.

[390] **Aydın Vilayeti Meclis-i Umumiyesinin 1330 Senesinde Vukubulan İçtimaına Ait Zabıtname**, İzmir, İzmir Vilayet Matbaası, 1331, s. 59-60, 89-90.

[391] **Aydın Vilayeti Meclis-i Umumiyesinin 1331 Senesinde Vukubulan İçtimaına Ait Zabıtname**, İzmir, İzmir Vilayet Matbaası, 1332, s. 23-24.

[392] **Ahenk**, 30 Kanunusani (Ocak) 1913.

[393] **Ahenk**, 9 Kanunuevvel (Aralık) 1913.

[394] **Ahenk**, 1 Mart 1914.

[395] **Aydın Vilayeti Meclis-i Umumiyesinin 1330 Senesi...**, s. 62.

[396] "*İzmir Gureba Hastahanesi*", **Islahat**, 18 Mart 1919.

1919 yılında sekiz üyeli bir idare heyeti tarafından idare edilen Hastahanenin müdürü Ethem Bey idi. Gurebayı Müslimin Hastahanesi içinde yer alan Vilayet Bakteriyoloji Laboratuarı müdürü Memduh (Say) Bey idi[397]. Aynı zamanda Gurebayı Müslimin Hastahanesi bakteriyoloğu da olan Memduh Say'ın oğlu Şebip Say, Hastahaneye Amerikan heyetinin yerleşmesini şöyle izah etmektedir; "*Yunanlılar İzmir'i işgal ettiklerinde babam Memleket Hastahanesi bakteriyologu idi. İşgalden önce Amerikalı doktor subaylar Gurebayı Müslimin Hastahanesine gelmişler. İzmir'i yunanlılar işgal edecek, işgal gerçekleştiğinde Yunanlı doktorlar Hastahaneyi işgal edebilir. Hastahanenin idaresini siz bize verin, idare fiilen yine sizde olsun. Yunanlılarla biz muhatap olalım, o zaman Hastahaneye zarar veremezler, demişler. Hastahanede çalışan doktorlar teklifi kabul etmiş ve Hastahanede Amerikalı doktorlar bulunduğu için Yunanlılar Hastahaneye girememişlerdir*[398]." İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesinden kısa bir süre sonra Hastahanenin bir kısmına Amerika Salib-i Ahmer Heyeti yerleşmiş ve her türlü ırk ve milletten insana hizmet vermeye başladığını gazeteler yoluyla halka duyurmuştur[399].

Hastahaneye Amerikan heyetinin yerleşmesi Hastahanenin kapanmasını önlemiş, kadrosu daraltılsa da Hastahane eskisi gibi görevini sürdürmüştür[400]. İşgalden sonra Memleket Hastahanesinin yatak sayısı iki yüz elliden seksene indirilmiş, memur doktor ve hizmetli kadroları daraltılmıştır[401]. Sakarya Savaşı'ndan sonra daha da sertleşen Yunan idaresi, Hastahaneyi işgal etmiştir. Hastahanenin büyük bir kısmı Yunanlılar tarafından askeri hastahane olarak kullanılmış, yatak kapasitesi 40'a indirilerek kadınlar bölümü Türk ahali için açık bırakılmıştır. Hasta kabul işleri ise Belediyeye devredilmiştir. Ayrıca Hastahanenin yiyecek ve ilaçları askeri bölümden verilmek suretiyle Hastahanenin Vilayet Özel İdaresi ile bağları tamamen koparılmıştır[402]. Kadroda kalan doktor, memur ve hizmetlilerin aylıkları, Mart 1921 tarihinden itibaren özel saymanlığa uğratılmadan doğrudan Fevkalade Komiserlik Veznesi'nden ödenmeye başlanmıştır. Vilayet Encümeni ve Kalemi, İstatistik, Mimarlık Daireleri kapatılmış, buralarda çalışan memur ve doktorlarla, gezici doktor ve küçük sıhhat memurlarının görevlerine son verilmiştir[403].

Yunanlılar İzmir'den kaçarken Memleket Hastahanesindeki sıhhi malzemeleri, karyola, yatak, battaniye vb. eşyaları tahrip etmişlerdir. İşgalden sonra Hilal-i Ahmer Cemiyetinin yardımlarıyla Hastahanenin ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmış, 250 yatak, karyola, yorgan, battaniye, yastık vb. eşya yenilenmiştir. Hükümet tarafından Muhasebe-i Hususiyeye bağlanıncaya kadar hastahanenin doktor, memur ve müstahdem kadrolarının maaşları da Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından karşılanmış, toplam 14 352 lira harcanmıştır[404].

---

[397] Engin Berber, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayını, 1999, s. 122.

[398] Şebip Say ile 03. 02. 2005 tarihinde yapılan söyleşi.

[399] **Selamet**, 23 Mayıs 1919.

[400] Öktem, **a. g. e.**, s, 86.

[401] Serçe, **a. g. e.**, s. 164.

[402] **B.O.A.**, DH. UMVM., 3/78.

[403] Kamil Su, **Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 1981, s. 19, 45.

[404] **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Fevkalade Nüshası**, İzmir, İtimat Matbaası, 1933, s. 19.

1923 yılı itibariyle Gurebayı Müslimin Hastahanesinde 29 koğuş, 250 yatak bulunmakta olup, 15 doktor, 2 eczacı, 13 hastabakıcı, 7 idare memuru ve 54 müstahdem görev yapmaktaydı. 1922 yılında Hastahaneye 137 erkek, 76 kadın hasta yatırılmış, Hastahaneye müracaat eden 3926 kişiden 346'sı vefat etmiştir[405].

Daha önce Askeri Hastahane tarafından karşılanan röntgen hizmetlerinin Memleket Hastahanesinde verilebilmesi için 1923 yılında İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyetinin yardımlarıyla bir röntgen cihazı alınmıştır[406]. 1928 yılında ise Berlin'den 5000 liraya satın alınan iki röntgen makinesi daha Hastahanede hizmet vermeye başlamıştır[407]. Kalorifer tesisatı ise 1924 yılında Vilayet bütçesinden ayrılan 8.000 lira yapılmıştır.

1926 yılında Hastahanede dört büyük ameliyathane, bir röntgen dairesi, bir poliklinik dairesi, hariciye, nisaiye, doğum, dahiliye, göz, kulak- burun-boğaz, çocuk şubeleri ile bir laboratuar bulunmaktaydı[408].

Belediye tarafından 1926 yılında Hastahane yanında bir dispanser inşasına başlanmıştır. Dispanserin bitirilmesi ile birlikte Hastahanenin yükünün hafifleyeceği tahmin edilmiştir. Belediye tarafından, dispanserde kullanılmak üzere Avrupa devletlerine 5 000 liralık tıbbi alet ve edevat siparişi verilmiştir[409].

Memleket Hastahanesinin karşılaştığı en önemli sorunlardan biri akıl hastalarının tedavilerinin yapılabileceği bir servisin bulunmamasıydı. 1924 yılı Vilayet Umumi Meclisi müzakereleri sırasında Kızılçullu mevkiinde olup, Rumlar tarafından terk edilen Rum Bimarhanesinin onarılarak, 50 yatak kapasiteli bir akıl hastahanesi (emraz-ı asabiye ve akliye hastahanesi) haline getirilmesi kararlaştırılmıştır. Sertabip, sertabip muavini, idare memuru, eczacı kalfası, hemşire, 2 hastabakıcı, 3 hademe, kapıcı, çamaşırcı, aşçı, aşçı yamağı kadrosu tahsis edilen hastahanenin ücretli olması, ancak fakirlerden para alınmaması kararlaştırılmıştır. Ancak karar hayata geçirilememiştir[410]. Sorunun çözümü için 15 Aralık 1927 tarihinde Memleket Hastahanesinin alt katında 15 yataklı bir bimarhane açılmıştır. Akıl hastalarına ücretsiz olarak hizmet veren servisin doktorluğuna Sıhhiye Vekaleti tarafından Faik Muhittin Bey atanmıştır[411].

Vali Kazım (Dirik) Paşa zamanında Memleket Hastahanesi tadilat ve genişletilmesi işlerine daha fazla önem verilmiştir. Gerekli kaynağın yaratılması amacıyla, 1927 yılında İzmir Valiliğinden Başvekalete gönderilen bir yazıda; "*...İzmir Memleket Hastahanesi ihtiyaca kafi gelmemesi ve temin-i tevsiine muvazene-i hususiye bütçesinin müsait bulunmaması hasebiyle yeniden bir hastahane ve memleketin münasebat-ı iktisadiyesinden mütevellit ihtiyaç-ı sıhhiye itibariyle pek mühim bir mesele teşkil eden tecrithane tesisleri esbabının istihkamını teminen belediye meclisince eşya piyangosu tertibine müsaade buyrulması...* "[412] istenmiştir.

---

[405] **1923 Senesi İzmir Vilayeti İstatistiği,** Yay. Haz.: Erkan Serçe, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, İzmir, s. 7.

[406] **Türk Sesi,** 30 Eylül 1923.

[407] **Anadolu,** 12 Nisan 1928.

[408] **Anadolu,** 21 Teşrinisani (Kasım) 1926,

[409] **Anadolu,** 17 Kanunusani (Ocak) 1927.

[410] **İzmir Vilayeti Meclis-i Umumisi 1340 Senesi Bütçesine Ait Zabıtname,** İzmir, Maarif Matbaası, 1340, s. 312.

[411] **Anadolu,** 11 Kanunuevvel (Aralık) 1927.

[412] **B.C.A.,** 30. 10. /64. 431. 35.

1931 yılında Memleket Hastahanesinin arkasındaki bahçeye iki katlı 20 yataklı bir karantina koğuşu yapılması planlanmış ve bu iş için Sıhhiye Vekaletinden 70.000 lira para ayrılmıştır. Yapılacak olan karantina servisinde hastalar iki gün tutulacak ve ondan sonra diğer servislere yatırılacaktı. Ayrıca 52 yataklı bir mahkumlar koğuşu için de 30.000 lira tahsisat ayrılmıştır[413]. 1931 yılında tamamlanan iki katlı binanın alt katı poliklinik olarak düzenlenmiş, üst katı ise 30 yataklı bir koğuş haline getirilmiştir[414]. Alt katta harici, dahili, göz, kulak gibi hastalıkların için poliklinik odaları ve röntgen bölümü bulunuyordu.

Sadece İzmir'den değil bölge illerden de yoğun bir şekilde müracaat edilen Hastahane, ihtiyacı karşılamakta zorlanmıştır. Yatak kapasitesi 250-275 olan Hastahanede zaman zaman yatan hasta sayısı 350'e kadar çıkmış, hastalara yatacak yer bulunamamıştır[415]. Hastahaneye gelen hastaların büyük bir kısmı ise sıtma hastası olup, "*Özellikle yaz aylarında artış gösteren sıtma hastalarının bir kısmı hastahanede koridorda battaniyeler üzerinde, bir kısmı hastahane ambarlarında mevcut kırık köhne karyolalarda kısmen ikişer yatırılmakta, 220 kişinin yemeği de 300 kişiye dağıtılmaktaydı*[416]."

Memleket Hastahanesindeki hasta yoğunluğunun iki önemli nedeni vardı. Bunlardan birincisi; her kazada mevcut olan 20-30 yataklı hastahanelerin, ulaşımın da kolaylaşması nedeniyle vilayet merkezine kaydırılması ve bu hastahanelerin birer dispansere çevrilmesidir[417]. 1927 yılında Sıhhiye ve Muaveneti İctimai Vekaleti tarafından alınan bir kararla, Ödemiş, Bergama, Tire ve Kuşadası'ndaki hastahanelerin eczahane kısımları, diğer İzmir'e bağlı ilçe ve kazalardaki hastahanelerin ise tamamı kapatılarak, hastahaneler yataksız dispanserler haline getirilmiştir. Aynı zamanda üç yeni seyyar tabiplik ve bunlara bağlı ikişer sıhhiye memurluğu kadrosu ihdas edilerek, hasta yoğunluğu azaltılmaya çalışılmıştır[418]. Ancak yapılan düzenlemeler İzmir Memleket Hastahanesinin hasta yükünü artırmıştır. Hasta yoğunluğunun ikinci nedeni de civar vilayetlerde her zaman her türlü uzman doktorun bulunmamasıydı. Gerek uzman doktor eksikliği gerekse tahlil ve röntgen imkanlarının bulunmaması nedeniyle hastalar doğrudan Memleket Hastahanesine gitmeyi tercih etmişlerdir.

Hastahane sadece hastalara hizmet vermekle kalmamış, sağlık personelinin yetişmesine öncülük ederek, bir okul vazifesi görmüştür. 1926 yılında gazetelere verilen ilanda Hastahane bünyesinde *"Hasta Bakıcı Mektebi"* açıldığı bildirilmiştir. İlanda, şimdilik 10 talebenin kabul edileceği, Hastahane doktorları tarafından altı ay boyunca nazari ve ameli hastabakıcılık eğitimi verileceği ve bu eğitimin sonunda yapılacak sınavda başarı olanların hemen hemşire olarak görevlendirilecekleri bildirilmiştir. Ayrıca talebelerin iaşeleri ile hastahanede giyecekleri gömlek ve kullanacakları

---

[413] **Anadolu**, 9 Mart 1930.

[414] **Yeni Asır**, 6 Kanunusani (Ocak) 1931.

[415] "*Hastahanelerimiz Yürekler Acısı Bir Durumdadır*", **Yeni Asır**, 17 Teşrinisani (Kasım) 1936.

[416] **Ahenk**, 1 Eylül 1929. Bu konu hakkında Hizmet Gazetesinde Türkmenoğlu Zeynel Besim Bey tarafından yazılan makalede, Ege Bölgesinin bütün yükünü Manisa'daki Akıl Hastahanesi ile İzmir Memleket Hastahanesinin çektiği belirtiliyor ve *"O halde iktiza etmez mi ? ki bu iki müessesenin yükü, aded-i nüfusuyla münasip bir nispet dahilinde bütün bu vilayetlere taksim edilsin"*, denilerek yükün her vilayete eşit şekilde dağıtılması önerilmektedir.Bkz. "*Külfet ve Nimet*", **Hizmet**, 11 Nisan 1928.

[417] **Yeni Asır**, 6 Mart 1933

[418] **Anadolu**, 4 Mayıs 1927.

kırtasiyelerin Hastahane tarafından karşılanacağı ve eğitim süresince talebelere aylık 10 lira da harçlık verileceği bildirilmiştir[419].

Hastahane, aynı zamanda ilmi toplantıların yapıldığı önemli bir merkez durumundaydı. İki ayda bir Hastahanenin konferans salonunda yapılan ilmi toplantılarda, tıp ile ilgili konularda Hastahane doktorları tarafından konferanslar verilmiştir[420].

Hastahanenin 1928 yılındaki faaliyetleri şu şekilde idi; "*1192 Hariciye, 384 ayniye, 758 viladiye ve nisaiye 2725 dahiliye ki cem'an (5059) hasta kabul olunmuş, bundan 4679 hasta tedavi olunarak çıkmış ve 380 hasta vefat etmiştir. Tedavi olan hastalar üzerinde 749'u hariciye servisinde 338 ayniye servisinde 175'i de nisaiye servisinde olmak üzere (1262) ameliyat icra ve 163 doğum, bundan başka hastahanenin laboratuarında 6231 adet balgam, idrar, kan ve sair tahlil yapılmış, 2726 kişiye röntgen tedavisi tatbik olunmuştur. Ayrıca 1926 yılında hastahanenin bir kısmında tesis olunan dispanserde de toplam 9512 hastanın ayakta tedavisi temin olunmuştur*[421]."

1929 yılında ise Hastahaneye 5804 hasta kabul edilmiş, 5020'si tedavi olarak çıkmış, 714'ü vefat etmiştir. Hastahaneye giren hastaların %16'sı zabıta vakası, cinayet, %12'si kadın hastalıkları, %4'ü çocuk hastalıkları, %3'ü kaza yangın vesaire, %65'i ise muhtelif dahili ve harici hastalıklar nedeniyle Hastahaneye müracaat etmiştir[422].

1932 yılında Muhasebe-i Hususiye tarafından idare edilen ve yatak adedi 300'e çıkarılan Memleket Hastahanesinde çalışanların kadrosu ve aldıkları maaşlar şu şekilde idi: başhekim, makam ücreti aylık (75), beş adet asistan ücreti aylık altmıştan (300), üç adet eczacı kalfası aylık otuz beşten (105), yirmi üç hasta bakıcı otuz ikişerden (736), iki adet gassal ve gassale aylık 40'ardan (80), kırk beş adet hademe aylık 25'şerden (900), bir adet terzi (40), bir başhemşire aylık (52), on adet hemşire aylık 49'dan (490) lira[423].

1932 yılında hastahanede 6147 kişi yatarak tedavi görmüştür. Kadın ve doğum servisinde 370 hastaya ufak ve büyük ameliyat, 224 fakir kadının doğumu yaptırılmıştır. Hariciye servisinde 637 hastaya büyük ve küçük ameliyat , göz servisinde 257 hastaya ameliyat, kulak servisinde 137 fenni ameliyat gerçekleştirilmiştir. 8082 hastanın kan, balgam ve idrar tahlilleri yapılmıştır. Hastahaneye bağlı polikliniğe ise 8113 kişi müracaat etmiştir[424].

1935 yılında Hastahanede doğum, asabiye, kadın hastalıkları, hariciye, ameliyat, dahiliye, göz, kulak vesaire toplam 13 koğuş bulunmaktaydı. Ayrıca eczahane, kimyahane, röntgen, bakteriyoloji, laboratuar, müze, kütüphane, yemekhane, mutfak, çamaşırhane ile Hastahanenin alt katında delilere ve mahkumlara ait koğuşlar mevcuttu. Kadro olarak 1 başhekim, 10 doktor, 10 hemşire, 23 hastabakıcı, 45 hademeden

---

[419] **Anadolu**, 22 Nisan 1926.
[420] **Anadolu**, 10 Kanunuevvel (Aralık) 1936.
[421] **İzmir Vilayeti Meclis-i Umumisi 1928 Müzakeratı ve Zabıtnamesi**, İzmir, Hafız Ali Matbaası, 1929, s. 64.
[422] **Hizmet**, 14 Mart 1930.
[423] **İzmir Vilayeti Umumi Meclisinin 1932 Senesi Bütçesine Ait Müzakerat Zabıtnamesi**, İzmir, Bilgi Matbaası, 1932, s. 108.
[424] **İzmir Vilayeti Umumi Meclisinin 1933 Senesi Bütçesine Ait Müzakerat Zabıtnamesi**, İzmir, Bilgi Matbaası, 1933, s. 8.

oluşmakta idi[425]. 1938 yılında Hastahanenin röntgen dairesi iyileştirilerek radyoloji enstitüsü haline getirilmiştir.

Memleket Hastahanesinde başhekimlik yapanlar aynı zamanda Hastahanenin müdürü olup, idari işlere de bakmak zorundaydılar. 1939 yılı Vilayet Mali Bütçesinde İzmir Memleket Hastahanesinde başlı başına bir baş tabiplik ihdas olunmuştur. Bundan böyle baştabipliğin yalnız idari işlerle meşgul olması kararlaştırılmıştır. Memleket Hastahanesinde yalnız nisaiye şefi olarak çalışması uygun görülen Dr. Hasan Yusuf Başkam'ın istifası da kabul edilmiştir[426].

1941 yılına gelindiğinde Hastahanenin yatak kapasitesi 320 civarında olup, 244 934 liralık Vilayet Bütçesinden en çok pay ayrılan kurum durumundaydı. Hastahaneye, 1940 yılında 77 620 lira ayrılırken, 1941 yılında 83 000 lira ayrılmıştır. Bu miktar, istihdam edilen memur ve müstahdem sayısı 136 olan Hastahanenin ihtiyaçlarına karşılamaktan uzaktı[427].

II.Dünya Savaşı sırasında yaşanan ekonomik sıkıntılar hastahaneleri de zor durumda bırakmıştır. Gıda maddelerinin fiyatlarının hızla yükselmesi özellikle erzak ihtiyacının karşılanmasını güçleştirmiştir. İzmir Vilayet Bütçesinin 1942 yılında bir önceki yıla göre 80 000 lira fazla kabul edilmesine rağmen, hastahaneler için ayrılan tahsisat yılın ilk sekiz ayında bitmiştir. Bu nedenle vilayet tarafından Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletine gönderilen yazıda Memleket Hastahanesinin yatak kapasitesinin 320'den 170'e, Eşrefpaşa Hastahanesi yatak kapasitesinin de 100'den 55'e indirilmesi önerilmiş ancak öneri ret edilmiştir. Yatak kapasitesini azaltmak yerine hükümet tarafından yardım yapılması kararı alınmıştır[428].

1943 yılı içerisinde Memleket Hastahanesinde 59816 poliklinik yapılmış, 3894 kişinin pansumanları tamamlanmış ve 994 ameliyat başarıyla icra edilmiştir[429].

1945 yılında Adnan Bilget tarafından, Yeni Asır Gazetesinde yazılan bir makalede, Memleket Hastahanesinin yardıma muhtaç olduğu belirtilerek, "*...Telleri kopmuş karyolalar, hiçbir zaman ikmal edilmemiş bir hademe ve hemşire kadrosu, az maaşlı asistanlarla...*" Hastahaneyi istenen şekle getirmenin mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Yazının devamında "*...Valilik makamının, Belediyenin ve partinin, etibba odasının yardımıyla "Memleket Hastahanesi Yardım Cemiyeti" kurulur ve hastahaneyi himaye işinde bu cemiyet kendi sorumluluğu içine alırsa şehre, temel sayılacak bir yardım yapılmış olur. O zaman Hususi İdare, Belediye ve Parti yine yardımlarını yaparlar. Fakat sene ortasında Hastahaneyi sebzesiz etsiz bırakmak gibi bir duruma düşmekten kurtarırlar,*[430]" denilerek sorunun nasıl çözüleceği de belirtilmiştir.

1949 yılında Hastahane başhekimi Dr.Osman Yunus Bey "*Memleket Hastahanesi Yardım Derneği*"ni kurmuştur. Derneğin idare kuruluna Eczacı Süleyman Ferit Bey, Avukat Refik Şevket İnce, muhasip üyeliklerine Haydar Dündar, Veznedarlığa Mahzar Nurullah İzmirlioğlu, katipliğe Kazım Gürel, üyeliğe Rahmi Filibeli, Hakkı Balcı, Edmon Jiro, M. Werbek, İhsan Kayın, Ahmet Tatarî, Hilmi Selvili, Mehmet Orhun, Şevket Bilgin, Osman Yunus, Behzat Sibel Beyler

---

[425] **Yeni Asır**, 24 Şubat 1935.
[426] **Yeni Asır**, 10 Haziran 1939.
[427] **Yeni Asır**, 28 Mart 1941.
[428] **B.C.A.**, 30. 10. /178. 227. 10.
[429] **Yeni Asır**, 30 İkinci Teşrin (Kasım) 1943.
[430] **Yeni Asır**, 30 Eylül 1945.

seçilmiştir[431]. Dernek, Bakanlar Kurulunun 28.7.1950 tarihli kararı ile genel menfaatlere yarar derneklerden sayılmıştır[432]. Başkanlığını, Süleyman Ferit Eczacıbaşı'nın yaptığı Derneğin 1950 yılı genel kurulu toplantısında, 1000 lira veya daha fazla bağış yapanların isimlerinin,Hastahanenin münasip bir yerine konulacak mermer bir levha üzerine yazılması kararlaştırılmıştır. Dernek tarafından Hastahanenin ihtiyaçları belirlenmiş ve öncelikli olarak yer darlığı, kalorifer, modern mutfak, modern çamaşırhane, asansör, fenni alet ve edavat ile sıhhi tesisat noksanlıkları giderilmeye çalışılmıştır[433]. Dernek tarafından beş katlı bina yaptırılmış, kütüphane, ameliyathane, kalorifer tesisatı, asansör ve çamaşırhane onarılmıştır. 1951 yılında Derneğin idare heyetine Refik Şevket İnce, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Selahattin Sanver, Hakkı Balcı, Moris Verbek, Süleyman Ferit Eczacıbaşı, Nuri Sevil, Şevket Bilgin, Haydar Dündar, İhsan Kayın, Nuri Karagözlü, Kazım Musal, Medeni Berk, Sabri Fetvacı, Mehmet Orhon, Osman Yunus ve Celal Yarkın Beyler seçilmiştir[434].

1949 yılında Hastahanenin bodrum katında tamir ve onarım işlerine başlanmıştır. Zemin, 60 cm kazılarak tabanla tavan arası yükseltilmiştir. Yapılan tadilat neticesinde zemin katta 20 oda ve 1 salon kullanılabilecek hale getirilmiştir. Bu odaların, iç, dış, göz, sinir ve kadın hastalıkları polikliniği olarak kullanılması planlanmıştır. Salonlarda, hastaların eşyalarını koyabilcekleri dolaplar, depo, eczahane ve yatakhane temin edilmiştir. Daha önce tavan arasında sıkışık bir vaziyette kalan hastahane hemşire ve hademelerinin yeni yapılan yerde kalmaları planlanmıştır[435]. Yapılan tadilat çalışmaları neticesinde, 8500 m²'lik bir alan yeniden düzenlenmiş, poliklinik kısmı buraya taşınmıştır. Eski poliklinik binası nisaiye servisi olarak hizmet vermeye başlamış, böylelikle Hastahanenin yatak kapasitesi 320'den 370'e çıkarılmıştır[436]. Memleket Hastahanesi yanıbaşında inşa edilen yeni binanın sadece kadın doğum servisi olarak kullanılması düşünülmüştür. 1949 mayısında inşaatı bitirilen ve 50 yatak kapasiteye sahip olan nisaiye servisinin açılışı 17 mayıs 1949 tarihinde yapılmıştır[437].

1950 yılında İzmir Memleket Hastahanesi Yardım Derneği tarafından, Hastahaneye ilave olarak iç hastalıklar pavyonu inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Projesi Mimar Alp Türk Soy tararafından çizilen pavyon, 150 yatak kapasitesinde olacak ve hizmete girdiğinde Hastahanenin yatak kapasitesi 500'e çıkacaktı[438]. 30 Aralık 1950 tarihinde dahiliye pavyonunun temel atma töreni yapılmıştır. Törende Sağlık Bakanı Dr.Ekrem Hayri Üstündağ, vali, general, sağlık müdürü, Memleket Hastahanesi başhekimi ile diğer hastahaneler hekim ve başhekikmleri, vilayet genel meclisi ve belediye encümen azaları, gazeteciler, şehrin ileri gelen tüccarları ve halk törende hazır bulunmuştur[439]. 1952 yılında tamamlanan pavyon ile Hastahanenin yatak kapasitesi genişlemiştir. 1952 yılında Hastahane bünyesinde Sağlık Bakanlığına bağlı bir hemşire

---

[431] **Yeni Asır**, 5 Şubat 1949.
[432] **B.C.A.**, 30. 18. 01. 02. /123. 61. 16.
[433] **Yeni Asır**, 22 Ocak 1950.
[434] **Yeni Asır**, 21 Ocak 1951.
[435] **Yeni Asır**, 5 Ocak 1949.
[436] **Yeni Asır**, 9 Ocak 1949.
[437] **Yeni Asır**, 14 Nisan 1949; **Yeni Asır**, 13 Mayıs 1949
[438] **Yeni Asır**, 16 Kasım 1950.
[439] **Yeni Asır**, 31 Aralık 1950.

mektebi, acil vakalarda ilk yardımı yapmak amacıyla bir "*ilk imdat istasyonu*" açılması planlanmıştır[440].

Sağlık Bakanlığı tarafından, 1949 yılından itibren hastahanelere müracaat eden hastalardan ücret alınması kararlaştırılmıştır. Bakanlığın gönderdiği fiyat listesini yeniden düzenleyen İl Daimi Komisyonu ve İl Genel Sağlık Meclisi üyeleri fiyat tarifesini şu şekilde belirlemişlerdir; birinci sınıf yatak ücreti 6 lira, ikinci sınıf yatak ücreti 4 lira, üçüncü sınıf yatak ücreti 3 lira, büyük ameliyat ve büyük alçı ücreti 15 lira, apse açma 5 lira, pansuman 100 kuruş, poliklinik ücreti 50 kuruş olarak belirlenmiştir[441]. 1950 Ocak ayından itibaren yürürlüğe giren ücretli hastahane hizmetlerinden, başhekimden izin alan fakir hastalar muaf tutulmuş, fakirliğini belgeleyenlerden para alınmamıştır[442].

1950 yılında Sağlık Bakanlığına geçen Hastahanenin ismi "*Devlet Hastahanesi*" olarak değiştirilmiştir. Hastahane bünyesinde bir müddet Ege Üniversitesinin Dahiliye, Göz, K.B.B. Asabiye ve Hariciye servisleri faaliyet göstermiştir. 1963 yılında 480 yatak kapasitesine sahip olan Hastahanenin yataklarının 407'si Sağlık Bakanlığına 73'ü Ege Üniversitesine aitti. Hastahanenin Sağlık Bakanlığına bağlı kısmında 33 doktor, 34 asistan, 1 diş tabibi, 1 eczacı, 8 laborant hemşire, 22 yardımcı hemşire, 7 ebe yardımcı hemşire, 40 yardımcı hemşire talebe, 188 müstahdem, 1 başhekim, 1 başhekim muavini, 12 memur çalışmaktaydı[443].

1951 yılında Yeni Asır Gazetesinde yer alan bir haberde Hastahane hakkında şu bilgiler verilmektedir; "*Hastahanede üç odayı işgal ederek birer kapı ile birbirine bağlı olan bakteriyoloji laboratuarı, onun yanında akıl ve sinir hastalıkları servisi, biraz ilerisinde iç hastalıklar servisi bulunmaktadır. Büyük kapıdan girince sol kısmın odalarına yerleştirilen röntgen dairesi ve içerisinde müstakil bir şef odası, şef odasının karşısında elli yıllık, emektar, ihtiyar rönentgen makinesi duruyor. Hastahanenin idari kısmı tamamen ayrılmıştır. Bir bütün halinde çalışmaktadır. Diş servisi de görülecek bir şey...Koğuşlarda odaların üst kısmı badana ile alt kısmı yağlı boya ile boyandıkları için dört yandan gelen ışıkla, bir nevi ayna halini arzediyorlar. Hastahanenin ameliyathanesi bir düzen ve temizlik meşheri(teşhir yeri)dir. Tamamen moderndir ve Türkiye'de eşine pek az rastlanır. Yan yana duran iki ameliyat masasında, bir birini hiç taciz etmeden, aynı zamanda iki operatör ameliyatını yapabilir*[444].

1965 yılında gelindiğinde 511 yatak kapasiteli Devlet Hastahanesinin bölge halkının ihtiyacına cevap veremediği ortaya çıkmıştır. İzmir ve bölge halkın ihtiyaçlarını karşılamak üzere 800 yataklı modern bir devlet Hastahanesi ile 400 yataklı bir doğum evinin yapılması kararlaştırılarak, 1966 yılı planlamasına alınmıştır. Ancak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı hastahane ve doğumevine ait arsaların mahallinden teminini şart koşmuştur[445].

Devlet Hastahanesi 1982 yılında, inşasına 1967-1968 yılında başlanan Yeşilyurt Semti'ndeki yeni binasına taşınmıştır. 2.364.032.905 lira harcanarak yapılan yeni bina 15 katlı ve 1000 yatak kapasitesine sahipti. "*Atatürk Eğitim Sitesi İzmir Devlet*

---

[440] **Yeni Asır**, 19 Temmuz 1952.
[441] **Yeni Asır**, 13 Şubat 1949.
[442] **Yeni Asır**, 4 Ocak 1950.
[443] Aladağ, "*İzmir Devlet...*", s. 7.
[444] Asım Kültür, "*Devlet Hastahanesini Ziyaret*", **Yeni Asır**, 26 Ağustos 1951.
[445] **Yeni Asır**, 15 Temmuz 1965.

Hastahanesi" adını alan Hastahanenin açılışını 30 Nisan 1982 tarihinde, dönemin Sağlık Bakanı Kaya Kılıçturgay yapmıştır[446]. Gurebayı Müslimin Hastahanesi binası ise 1985 yılından itibaren "*Kadın Doğum Hastahanesi*" olarak hizmet vermeye başlamıştır.

Günümüzde Yeşilyurt Semti'nde 54.350 metrekarelik bir alanda hizmet vermeye devam eden Hastahane, 1993 yılında "*Eğitim Hastahanesi*", 1998 yılında da "*İzmir Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastahanesi*" adını almıştır. 1000 yatak kapasitesi, 3000'ne yakın çalışanı, 29 hasta kliniği, 5 ana laboratuarı, Çimentaş ve Süleyman Taştekin Semt Poliklinikleri ile dev bir sağlık kompleksini andıran Hastahane faaliyetlerini sürdürmektedir.

Hastahanede Başhekimlik yapanların listesi.

Nalbantoğlu Dr. Nikolaki (?-1879
Cemal Tunca (1924-1927)
Cevdet Gönenden (1939-1945)
Osman Yunus (1947-1951)
Avni Büke (1953-1954)
Kadri Aslansan (1963-1972)
Kadri Aslansan (1979-1981)
Burhanettin Savan (1982-1989)
Sümer Deniz (1992-1995)
Ali Gürbüz (2000-2002)*
Mustafa Enver Bey (1879-1924)
Hasan Yusuf Başkam (1927-1939)
Kemal Kutman (1945-1946)
Hüsamettin Petek (1951-1953)
Celal Yarkın (1954-1963)
Nihat Soysop (1972-1979)
Necati Soykan (1981-1982)
Mehmet Ali Önal (1989-1992;1996-1999)
Atilla Köksal (1995-1996)

Tablo I-2: İzmir Memleket Hastahanesi Faaliyeti (1926-1940)

SENELER	YILLIK BÜTÇESİ LİRA	YATAK SAYISI	TEDAVİ EDİLENLER				
			YATAKTA	ORANI (%)	AYAKTA	ORANI (%)	YEKÜN
1926	94 498	360	4 024	41	5 597	59	9 621
1927	153 416	300	4 506	17	12 248	87	16 754
1928	87 474	330	4 948	31	11 273	69	16 221
1929	175 340	330	5 770	43	7 530	57	13 300
1930	127 752	250	5 712	55	4 687	45	10 399
1931	158 610	275	6 090	44	7 891	56	13 981
1932	149 616	275	5 789	39	8 900	61	14 689
1933	151 282	300	6 431	40	9 748	60	16 179
1934	137 616	275	6 757	36	12 085	64	18 842
1935	149 416	300	6 493	35	12 038	65	18 531
1936	147 086	325	8 011	24	25 260	76	33 271
1937	262 019	320	8 529	24	27 239	76	35 768
1938	153 228	325	10 220	28	26 730	72	36 950
1939	152 474	320	10 229	24	33 067	76	43 296
1940	154 714	320	8 648	15	49 076	85	57 724

[446] **Yeni Asır**, 30 Nisan 1982.
* Başhekimlerin bazıları hakkında, V. Bölümde bilgi verilmiştir.

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti 1939-1940 Yılı İstatistik Yıllığı, Ankara, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayını, 1941, s. 116.

c. Emraz-ı Zühreviye (Eşrefpaşa) Hastahanesi

İzmir'in ticaret ve liman şehri olması nedeniyle frengi, en sık görülen hastalıkların başında gelmekteydi. Frenginin kaynağı olarak görülen fahişe ve fuhuşhanelerin Sakızlar Mahallesi'nde toplanması sağlanarak, Frenginin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ancak Frengi ile mücadele etmek için sadece denetim değil frengili insanların tedavi edilmesi ve fuhuş yapanların belirli aralıklarla muayeneden geçirilmesi gerekmekteydi. Bu amacla İzmir'de bir frengi Hastahanesinin kurulması gündeme gelmiştir. 20 Zilhicce 1308 / 27 Temmuz 1891 tarihli bir belgede, Aydın Valiliğinin İzmir'de 30 yataklı bir frengi Hastahanesi yapılması için yaptığı başvurunun Şura-yı Devlette görüşüldüğü belirtilerek, Hastahane masrafının hazine tarafından değil İzmir Belediyesi veya valiliği tarafından karşılanması gerektiği ifade edilmiştir. Aydın Valiliği ise, Belediyenin hastahane masrafı için gerekli parayı karşılayamayacağını belirtmiş ve kiralanacak bir binanın hastahane olarak kullanılmasını, hastahane giderlerinin de vergilerin artırılması veya fahişelerden alıncak paralarla karşılanmasını önermiş,[447] ancak bir netice alınamamıştır.

Emraz-ı Zühreviye veya diğer adıyla Frengi Hastahanesinin yapılmasına (bugünkü Eşrefpaşa Hastahanesi), 1906 yılında başlanmıştır. 1908 yılında hizmete açılan hastahane Tepecikteki en işlek caddelerden biri olan Kemalpaşa-Turgutlu Caddesi üzerinde küçük pavyonlar şeklinde inşa edilmiştir.

1906 yılında Ahenk Gazetesinde yer alan haberde, *"Frengi musâbının tedavisine ve aşı madde-i melikesi istihsarına mahsus olarak daire-i belediyece Tepecik mevkiinde iştirâ' olunan arsaya inşa kılınacak dar'ül tedavi ile dar'ül istihsarın projeleri evvelki gün tanzim olunmak mukarrer idiyse de tehir olunmuş, bu gün belediye reisi sertabibi mirliva saadetlü Faik Bey Paşalar hazreti ile belediye mühendisleri arsa mahaline azimetle, müşarünileyhe Faik Paşa Hazretlerinin vereceği izahat ve tarifat-ı fenniye dairesinde projelerin tertip ve tanzimine mübaşeret olunacağı haber alınmıştır[448]"*.

Frengi Hastahanesinin temel atma töreni hakkında Ahenk Gaztesinde yer alan haberde; "*Şehrimizde emraz-ı zühreviye ile malül ve musab olanların tedavisi zımmında daire-i belediyece Tepecik Mahallesi'nde inşası karargir ve resim ve planları tersim olunarak* (çizilerek) *cülûs-u hümayun hazret-i padişahiye şerefmusâdef gelecek Pazar günü vaz-ı esas* (temel atma) *resmi icra kılınacak olan hastahanenin temelleri şimdiden açılarak levazımın tehiyyesine ibtidar kılınmıştır. Zikrolunan hastahane inşaatı bilmünakaza müteahhid Mösyö Liganadi uhdesinde kalarak dört ay zarfında itmam ve ikmal olunacağı cümleyi müstehberattandır[449]*".

Padişah II.Abdülhamid'in tahta çıkışının yıl dönümü olan 31 Ağustos tarihinde yapılan temel atma töreninde vilayet memurları ve şehrin önde gelenleri hazır bulunmuştur[450]. İnşaat kısa sürede tamamlanarak, Hastahane 1908 yılında hizmete

---

[447] **B.O.A.**, MKT. MHM. , 502/23.

[448] **Ahenk**, 26 Mayıs 1906; **Ahenk**, 27 Mayıs 1906.

[449] **Ahenk**, 28 Ağustos 1907.

[450] **Ahenk**, 3 Eylül 1907. Cemal Kutay tarafından Yeni Asır Gazetesinde yayınlanan "*Bir Devir, Bir İnsan, Bir Şehir, Eczacıbaşı Süleyman Ferid Bey'in Hayatı*", başlıklı yazı dizisinin 33.bölümünde

açılmıştır. Hastahanenin yeterli sağlık personeline sahip olmaması, kendisinden beklenen hizmetleri vermesine engel olmuş, bu durum sık sık gazetelerde şikayet konusu yapılmıştır. 1908 yılında, Hastahaneye iki doktorun daha atanması için talepte bulunulmuştur[451]. Hastahaneye atanması yapılan, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Seririyat-ı Cildiye Muallim Muavini Hüseyin Mehmet Selim Efendinin göreve başlamaması eleştirilere neden olmuştur[452]. 1908 yılı sonlarından Dikran Efendinin dışında iki doktorun daha atandığı[453] Frengi Hastahanesine yönelik eleştirilere cevap vermek amacıyla Sıhhiye Müfettişi Zeki Bey ile Belediye Doktoru Hüsnü Bey tarafından hazırlanan bir yazı Hizmet Gazetesinde yayınlanmıştır. "*Açık Mektup*" başlığını taşıyan yazıda, 10-15 fahişenin kaldığı, soğuktan korunmak için birbirlerine sarıldıkları, yeterince yemek bulamadıkları için açlıktan feryat ettikleri eski hastahane ile yeni binanın kıyaslanmasının mümkün olamayacağı belirtilmektedir. "*...Eski hastahane olan bina yıkılmadığı gibi yeninin kapısı da herkese açıktır. İsteyen her ikisini de görür beynlerindeki farkı anlar*", ifadelerinden Frengi Hastahanesi binasının, daha önce de bu amaçla kullanılan bir binanın yanında yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak, Frengi Hastahanesi açılmadan önce Doktor Morino Efendi tarafından idare edilen ve günde 10-15 fahişenin barındığı bina[454] hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Yazının devamında Belediye tarafından inşası sırasında 1500 lira civarında para harcanan Hastahanenin neden Belediyenin kontrolünde bulunması gerektiği şöyle izah edilmektedir: "*Eğer bu iş yalnız hastahaneden ibaret olsaydı biz de hemen muharrir beylerin rüviyetine iştirak eder ve bunun da Gurebayı Müslimin Hastahanesi gibi büsbütün ayrı bir surette idare olunmasını, belediyenin zaten haddinden efzûn olan meşguliyetlerine bir de bunun ilave edilmesini muzırane talep ederdik. Fakat hastahaneye merbut ve asıl rûh meseleyi teşkil eden bir de muayene keyfiyeti var. Muayene hususunun bir suret-i salime ve muntazamede ceryan etmesi bemehal bir daire-i resmiyenin bu işe müdahalesiyle olabileceği bizce artık tahuhhuk etmiştir. Geçirdikleri hayat-ı sefilâne tesiratıyla kuvvet ve tahakkümden başka bir şeye inkısad etmemeğe alışmış olan bir mahlukat üzerinde henüz birgüne cebir ve tazzik edilmeksizin yalnız 'artık işe belediye bakacaktır' sözleriyle husüle gelen tesiratı görenler bu hakikati teslim ederler*[455]".

Hastahaneye yönelik eleştiriler 1910 yılında da sürmüş, Köylü Gazetesinde yer alan "*Frengi ve Frengi Hastahanesi*" başlıklı makalede, hastahanenin bir hapishaneyi andırdığı ve Hastahanenin çok zor durumda olduğu belirtilmiştir. Hastahanenin içinde bulunduğu kötü şartlardan dolayı Belediye sorumlu tutularak şunlar ifade edilmektedir; "*Frengi Hastahanesi parasızlık kayıtsızlık vesair bir çok türlü sebeplerin elcasıyla bir batakhane olmaktan kurtulmadıktan sonra buradan hayır beklemek abestir. Çünkü mesela altı yüz kuruşla ömrünü hastahaneye vakfedecek bir doktor bulmak kabil değildir. Bu da böyle kaldıkça bu cihetten de bir çok suistimallerin önünü almanın kabil olmayacağı pek kat'idir. Eğer Belediye oraya yalnız bir müdür bulmuş olmakla işlerin*

Eşrefpaşa Hastahanesinin temel atma törenine ait olduğu belirtilen bir fotoğraf yayınlanmıştır. Cumhuriyet ilanından sonra çekildiği belirtilen ve içerisinde Süleyman Ferit ve Hulusi Alataş'ın da yer aldığı fotoğrafın, daha sonraki yıllarda yapılan ek binaların temel atma törenine ait olması muhtemeldir. Bkz.**Yeni Asır**, 5 Nisan 1979.

[451] **Ahenk**, 7 Mayıs 1908.

[452] **Hizmet**, 22 Eylül 1908.

[453] **Ahenk**, 16 Kanunuevvel (Aralık) 1908.

[454] **Hizmet**, 10 Knunuevvel (Aralık) 1908.

[455] **Hizmet**, 10 Kanunuevvel (Aralık) 1908.

düzeleceğini zan ediyorsa pek aldanmakta olduğunu şimdiden bilmelidir. Oraya ne yapıp yapıp bir varidat bulmaya çalışmalı ve hastahanenin hastalarına dikkat eden, parasıyla gelen hastalarını aç bırakmayan bir hastahane olmasına bütün kuvvetiyle çalışmalıdır[456]".

Frengi Hastahanesi, sadece İzmir merkezindeki frengililere değil, İzmir civarındaki hastalara da hizmet vermeye çalışmıştır. Bu da Hastahanenin ihtiyaca cevap vermekte zorlanmasına neden olmuştur. Ahenk Gazetesinde yer alan yazıda "*...Şehrimiz varidat-ı belediyesi ile buraca bazı musablardan alınan ücret kâfi gelmemektedir. Binaenaleyh emraz-ı tedavinin beyan olunduğu vecihle mülhakat musablarına teşmil ve tatbiki için evvel emirde mülhak devair belediyesi tarafından bu uğurda ne kadar tahsisatta bulunabileceğinin ilamı lazım geldiği...*[457]" belirtilmektedir. Bu doğrultuda, 1909 yılında İzmir'e komşu kaza ve illerin de hastahanenin masraflarına katkıda bulunmasına karar verilmiş, kaza ve vilayetlere birer yazı gönderilerek, ne kadar katkıda bulunabilecekleri sorulmuştur[458]. Belediyelerden gelen cevapta Manisa 500, Salihli 200, Alaşehir 500, Gördes 200, Akhisar 400, Kırkağaç 200, Soma 120 lira verebileceklerini bildirmiştir, Eşme, Kasaba ve Demirci Belediyeleri ise bütçeleri yetersiz olduğu için katkı yapmayacaklarını belirtmiştir. [459]. Hastahanenin gelirini artırmak amacıyla film gösterileri tertip edilmiş, piyango çekilişinden elde edilen hasılattan 50 lira Hastahanenin ihtiyaçları için ayrılmıştır[460].

1910 yılında erkeklere ait koğuşların da hizmete girmesiyle genişleyen Hastahanenin, 1913 yılında çıkarılan İdare-i Vilayet Kanunu gereğince Belediye ile alakası kesilmiştir. Gurebayı Müslimin Hastahanesi ve Sanayi Mektebi gibi bir komisyon tarafından yönetilmesine karar verilmiştir[461]. 1908 yılında Sıhhiye Müfettişi Zeki Bey ile Belediye Doktoru Hüsnü Bey tarafından, Hastahanenin idaresi için bir nizamname hazırlanarak Belediyeye gönderilmiş ve Belediye tarafından kabul edilen nizamname Vilayete gönderilmiştir[462]. Ancak bir netice alınmamış olacak ki konu, 1913 yılında tekrar gündeme gelmiştir. 1913 yılında Frengi Hastahanesinin dahili nizamnamesini hazırlamak amacıyla bir komisyon oluşturulmuştur. 5 kişiden oluşan komisyona daha sonra Meclis-i İdareyi Vilayet azasından Hacı Osman Paşa ile Hıristaki Efendiler dahil edilmiştir. Komisyonun, Gurebayı Müslimin Hastahanesinde yaptığı birkaç toplantıdan bir netice çıkmamıştır[463].

1913 yılında Belediye Başkanı Evliyazade Refik Bey tarafından Tepecik'deki Frengi Hastahanesine, kurulmasında büyük emeği geçmiş olan Belediye Eski Başkanı Merhum Eşref Paşanın[464] adı verilmiştir. Frengi Hastahanesine Eşrefpaşa Hastahanesi adının verildiği Ahenk Gazetesinde şöyle ifade edilmiştir;

---

[456] **Köylü**, 14 Eylül 1910.
[457] **Ahenk**, 9 Teşrinisani (Kasım) 1908.
[458] **Ahenk**, 7 Şubat 1909.
[459] **Ahenk**, 23 Haziran 1909.
[460] **Ahenk**, 17 Teşrinisani (Kasım) 1910.
[461] **Ahenk**, 26 Teşrinievvel (Ekim) 1913.
[462] **Ahenk**, 21 Eylül 1908.
[463] **Ahenk**, 8 Teşrinievvel (Ekim) 1913, **Ahenk**, 4 Kanunusani (Ocak) 1913.
[464] Hacı Mehmet Eşref Paşa: (1895-1907) Bursa Tabur Ağalığı, Bağdat Alaybeyliği, Süleymaniye Mutasarrıflığı, Şam Vali Muavinliği, İzmir Merkez Mutasarrıflığı ile Polis Müdüriyeti ve Meclis-i Vilayet azalığı yapmıştır. 12 yıl belediyecilik yapan Eşref Paşa, Daraağaç ve Karşıyaka Tramvaylarının işletilmesinde önayak olmuştur. Bugün kendi adıyla anılan Eşrefpaşa Semtinde bir cami ve okul

"Eşrefpaşa Hastahanesi

Şehrimiz müessesat-ı sıhhiyesinden Frengi Hastahanesinin tesis ve inşasında esbak belediye reisi merhum Eşref Paşanın mesai-i himamet-i fevkaladesi sebk etmiş olduğundan zaman-ı riyasetinde –o vaktin bunca manisiyle beraber- ümran-ı memlekete nafi' hizmetler ifa etmiş olan merhum müşarünileyhin yad-ı hayrına vesile olmak üzere mezkur hastahanenin namına izâfetle (Eşrefpaşa Hastahanesi) namıyla tevsim edildiği müessese-i mezkure müdüriyetinden bildirilmiştir[465]".

1913 yılında İzmir'de görülen kolera salgını nedeniyle, Frengi Hastahanesi boşaltılarak, kolera hastalığına yakalananlar tedavi altına alınmıştır. Hastahanede tedavi görenler ise Gurebayı Müslimin Hastahanesindeki kadınlar dairesinin alt kısmına nakledilmiştir[466]. Kolera salgının geçmesiyle birlikte 5316 kuruş harcanarak dezenfekte edilen Hastahane tekrar frengili hastaları kabule başlamıştır[467].

Frengi Hastahanesinin 1913 yılı kadrosu; 1 sertabip, 3 tabip, 1 eczacı, 2 erkek hasta bakıcı, 2 kadın hasta bakıcı, 1 baş hasta bakıcı, 1 bakteriyolog, 1 müdür, 1 katip, 1 tahsildar ve mübaya memuru, 1 vekilharç, 1 kapıcı, 6 hademe, 1 aşçı, 1 aşçı muavini, 1 çamaşırcı ve 1 bahçıvandan oluşuyordu[468]. Sıhhiye Müdürü Şükrü Bey bütçe görüşmeleri sırasında bir soru üzerine Hastahanenin 50 yatak kapasiteli olduğunu ancak yeni yapılacak ilavelerle yatak kapasitesini 100'e çıkartılacağını belirtmiştir. Encümen-i Vilayetin 1913 yılı toplantılarında Frengi Hastahanesi tahisisatı da görüşülmüştür. Görüşmeler sırasında erkek hastalar için 50 yatak ilave edilmesi, hususi bir bakteriyolog tayin edilmesi ve Hastahanenenin daha mükemmel hale getirilmesi kararlaştırılmıştır[469]. Görüşmeler sırasında Buldan temsilcisi Ali Bey yaptığı konuşmada Frengi Hastahanesine İzmir civarından gelen hastalardan günlük 5 kuruş ücret talep edildiğini, bunu veremeyecek durumda olan bir çok frengili hastanın tedavi olmayarak hastalığı bulaştırmaya devam ettiğini belirterek bu uygulamaya son verilmesini istemiştir. Sıhhiye Müdürü Şükrü Bey verdiği cevapta, ücret alınmasının nedeninin Hastahanenin gelirlerinin yetersiz olmasından kaynaklandığını ve bir yıl önce para alınmasından vazgeçildiğini bildirilmiştir[470].

1914 yılında Vilayet Bütçesinden Eşrefpaşa (Frengi) Hastahanesinin aldığı pay 450.652 kuruş idi. 1915 yılında Eşrefpaşa Hastahanesinde 855'i kadın 155'i erkek olmak üzere toplam 1010 hasta yatarak tedavi görmüştür. Bu hastalardan 303'ü frengi hastası idi. 278 hasta ise ayakta tedavi görmüştür[471].1916 yılında Hastahanenin yatak kapasitesi genişletilmiş ve 30 yatak daha ilave edilmiştir[472].

---

yaptırmıştır. 1907 yılında İstanbul'da ölmüştür. Bkz. Hilmi Yücebaş, **Şair Eşref Bütün Şiirleri ve 80 Yıllık Hatıraları**, İstanbul, 1978, s. 244, **Ahenk**, 26 Teşrinisani (Kasım) 1907.

[465] **Ahenk**, 21 Kanunuevvel (Aralık) 1913.

[466] **Ahenk**, 10 Ağustos 1913.

[467] **Ahenk**, 7 Teşrinisani (Kasım) 1913.

[468] **Aydın Vilayeti Meclis-i Umumiyesinin 1329 Senesinde Fevkalade Olarak Vuku Bulan İçtimaına Ait Zabıtname**, İzmir, İzmir Vilayet Matbaası, 1330, s. 52; **Aydın Vilayeti Meclis-i Umumiyesinin 1330 Senesinde Vukubulan İçtimaına Ait Zabıtname**, İzmir, İzmir Vilayet Matbaası, 1331, s. 79.

[469] **Ahenk**, 30 Kanunusani (Ocak) 1913.

[470] **Ahenk**, 11 Kanunuevvel (Aralık) 1913.

[471] **Aydın Vilayeti Meclis-i Umumiyesinin 1331 Senesinde Vukubulan İçtimaına Ait Zabıtname**, İzmir, İzmir Vilayet Matbaası, 1332, s. 24.

[472] **Ahenk**, 10 Ağustos 1916.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiği dönemde, 1921 yılı Mart ayında Eşrefpaşa Hastahanesi doktor ve yöneticilerin görevlerine son verilerek kapatılmış ve Hastahane, hastalara ayakta bakılan bir dispanser haline getirilmiştir[473]. İzmir'in Yunan işgalinden kurtuluşu sırasında malzemeleri, eşyaları, tıbbi aletleri yağmalanan Hastahane, 1922 yılı sonlarına doğru tekrar faaliyete geçirilmiştir. 1923 yılında hasta kabul edebilir hale getirilen, 4 koğuş ve 100 yatağa sahip olan Hastahane, günde ortalama 60 hastaya bakmaktaydı[474]. 1924 yılında Hastahanenin kadrosu; 1 sertabip ve müdür , 1 dahiliye ve bakteriyoloji mütehassısı, 1 operatör, 2 asistan, 2 hariciyeci, 1 eczacı, 1 eczacı kalfası, 1 idare memuru, 1 katip-i evvel, 1 mubayaa memuru, 1 tahsildar, 1 ambar, 1 depo, 1 karantina memuru, 1 ecnebi başhemşire, 1 başhemşire yardımcısı, 4 hastabakıcı, 1 kapıcı, 1 bahçıvan, 1 aşçı, 1 aşçı yamağı, 2 çamaşırcı ve 10 hademeden ibaretti[475].

Hastahane, Gurebayı Müslimin Hastahanesi gibi Vilayet Hususi Bütçesinden idare edilmekte idi.1925 yılı vilayet bütçesi görüşmeleri sırasında, Emraz-ı Zührevi Talimatnamesi'ne göre zührevi hastalıklarla mücadelenin belediyenin işi olduğu için Eşrefpaşa Hastahanesinin de Belediyeye terk edilmesi önerilmiş, ancak öneri ret edilmiştir. Hastahanenin idaresi Belediye ait olmakla birlikte masrafları Vilayet Hususi Bütçesinden karşılanmaya devam edilmiştir.

1926 yılında İzmir Belediyesi tarafından Hastahane yanında Emraz-ı Zühreviye Dispanseri inşa edilmiştir. 18.000 lira sarf edilerek yapılan dispanserin idaresi Emraz-ı Zührevi Hastahanesine bırakılmıştır[476]. *"İzmir Deri ve Tenasül Hastalıkları Muayene ve Tedavi Evi"* olarak isimlendirilen Dispanserin masrafları Sıhhiye ve İctimai Muavenet Vekaleti tarafından karşılanmıştır[477].

1927 yılında Eşref Paşa Hastahane'sinde *"Yatırılmak suretiyle 1816 hasta taht-ı tedaviye alınmış, polikliniğe 1195 hasta müracaat etmiş ve bunların 1050'si tedavi olmuş, hariçten müracaat edenlerle umumhanelerdeki frengililerden 23.940 kişiye enjeksiyon, 8.960 kişiye lavata, 6115 kişiye laboratuar tahlili yapılmıştır"*[478].

1932 yılında Eşrefpaşa Hastahanesi çalışanlarının kadro ve maaş durumu şu şekilde idi; başhekim, makam ücreti aylık (50), iki adet mütehassıs yüz altmış beşerden (330) , bir eczacı aylık (75), bir idare memuru aylık (75), bir muhasebe katibi aylık (49), bir adet başhemşire aylık (52), iki hemşire aylık kırk dokuzdan (98) on hasta bakıcı aylık otuz ikişerden (320), iki hademe aylık yirmişerden (40), iki adet çamaşırcı aylık yirmişerden (40), aşçı ve yamağı her ikisine (60), imdad-ı sıhhiye otomobil şoförüne aylık (70) lira verilmekteydi[479]. 1933 yılında 100 yatak kapasitesine sahip olan Hastahanede görev alan doktorlar arasında Başhekim Dr.Cevdet Fuat Bey, Bakteriyolog Dr. Lütfi Rahmi Bey, Bevliye Doktoru Dr. Esat Beyler yeralmaktaydı[480].

---

[473] **B.O.A.**, DH. UMVM. , 3/78.

[474] **İzmir Vilayeti 341 Senesi Bütçesine Ait Zabıtname**, İzmir, Maarif Matbaası, bst yok, s. 18.

[475] **İzmir Vilayeti Meclis-i Umumisi 1340 Senesi Bütçesine Ait Zabıtname**, İzmir, Maarif Matbaası, 1340, s. 15.

[476] **Anadolu**, 24 Teşrinisani (Kasım) 1926.

[477] **B.C.A.**, 30. 18. 1. 2/9. 15. 4.

[478] **İzmir Vilayeti Meclis-i Umumisi 1928 Müzakeratı ve Zabıtnamesi**, İzmir, Hafız Ali Matbaası, 1929, s. 65.

[479] **İzmir Vilayeti Umumi Meclisinin 1932 Senesi Bütçesine Ait Müzakerat Zabıtnamesi**, İzmir, Bilgi Matbaası, 1932, s. 108.

[480] **Sıhhat Almanağı**, Haz.: Mahzar Osman Umsan, İstanbul, Kader Matbaası, 1933, s. 544.

İzmir Eşrefpaşa Hastahanesinin başhemşireliğini uzun yıllar Alman hemşire Margot Konrat yapmıştır. 1934 yılında Hastahanede çalışmaya başlayan hemşire Margot Konrat'ın görev süresi iki yılda bir Bakanlar Kurulu kararlarıyla uzatılmıştır[481].

1943 yılı içerisinde Eşrefpaşa Hastahanesinde 1101 kişi yatakta, 1356 kişi ayakta tedavi edilmiştir. 1945 yılında Vilayet Meclisinde yapılan müzakerelerde Hastahanenin Hususi İdareye devri gündeme gelmiştir. Hastahanenin %75 hissesi Belediyeye, %25 hissesi ise Hususi İdareye ait olduğundan, Hastahanenin bakım ve onarımında sorun yaşanmış, her iki kurum da onarımı diğerinin yapması gerektiğini savunmuştur. Hastahanedeki binalar arasında sadece bir pavyon Hususi İdare tarafından yapılmıştır[482].

1946 yılı Vilayet Meclisi çalışmaları sırasında Eşrefpaşa Hastahanesinin durumu yine gündeme gelmiştir. Mülkiyeti Belediyeye ait olan ancak masrafları vilayet bütçesinden karşılanan Hastahanenin maddi gelirlerinin yetersiz kaldığı belirtilerek, Belediyenin daha fazla maddi yardım yapması gerektiği ifade edilmiştir. Görüşmeler sırasında söz alan Hastahane Başhekimi Lütfi Rahmi Seren, Hastahane hakkında bilgi vermiştir. Konuşmasında son 31 ay zarfında Eşrefpaşa Hastahanesine 3.739 hastanın yatırılarak tedavi edildiğini, bunlardan 1.805'inin umumî kadın, 1934'ünün de diğer hastalar olduğunu, Hastahanede yatanların %42'sinin umumî kadınlardan %58'inin ise diğer hastalardan ibaret olduğunu, Hastahanede umumî kadınlar için 32, diğer hastalar için 68 yatak ayrıldığını belirtmiştir[483].

1950 yılında Eşrefpaşa Hastahanesinin Belediyeye devredilmesi gündeme gelmiştir. İzmir Şehir Meclisinin 1 Şubat 1950 tarihinde yapılan toplantısında,"...*Eşrefpaşa Hastahanesinin 400 bin lira tutarında bina ve malzemesinin kamilen devredilmek istendiği, ayrıca her yıl ilce (vilayet tarafından) yirmi beş bin lira yardımda bulunulacağı, 100 yataklı Hastahanenin bir sene zarfında %66'sı şehir halkından olmak üzere 1495 yatan hastaya baktığı, 208 bin liralık bütçesinin 75 bin lirasının Belediye tarafından temin edildiği, ayrıca bu sene 25 bin liralık da bir tamir yardımı yapıldığı belirterek, Eşrefpaşa Hastahanesinin Belediye tarafından işletilmesinde fayda olacağı...*[484]" ifade edilmiştir. Yapılan görüşemler sonunda Şehir Meclisi Hastahanenin bedelsiz olarak Belediyeye devredilmesine karar vermiştir.

1950 yılında Vilayet Özel İdaresi'nden İzmir Belediyesi'ne devredilen Hastahaneye yeni pavyonlar eklenmiştir. Eskiden sadece cilt ve zührevi hastalarının tedavisine hizmet veren Hastahaneye eklenen dahiliye ve hariciye servisleri ile hizmet alanı genişlemiştir. 1953 yılında Hastahane bahçesinde yeni pavyon inşa ettirilmiş, eski pavyon da tamir edilmiştir. Hastahane, Belediyeye geçtikten sonra yeni amaliyathaneye, pavyonlara, kalorifer tesisatına, dahiliye ve hariciye servisleri ile son sistem bir laboratuara, makinelerle çalışan bir çamaşırhaneye kavuşmuş ve İzmir'in sayılı hastahaneleri arasına girmiştir[485]. Hariciye, dahiliye ve röntgen servislerinden sonra 1956 yılında, Hastahane bahçesinde yapılan poliklinik binasında nisaiye ve göz

[481] **B.C.A.**, 30. 18. 1. 2/70. 99. 8.
[482] **Yeni Asır**, 30 Kasım 1945.
[483] **Yeni Asır**, 11 Ekim 1946.
[484] **Yeni Asır**, 2 Şubat 1950.
[485] **Yeni Asır**, 24 Temmuz 1954.

servisleri hizmete girmiştir[486]. 175 olan yatak kapasitesi 1966 yılında 200'e çıkartılmıştır.

Halen İzmir Büyükşehir Belediyesine bağlı olarak faaliyet gösteren Eşrefpaşa Hastahanesinde 2001 yılı itibariyle 97 doktor, 105 hemşire, 3 eczacı, 7 ebe, 35 yardımcı hizmet personeli, 30 memur, 27 daimi işçi ve 49 diğer sağlık personeli görev yapmaktadır. 400 yatak kapasiteli Hastahane, 14 poliklinik, 13 servis, 9 ameliyathanesi ile yılda yaklaşık 200.000 kişiye poliklinik hizmeti vermektedir.

Eşrefpaşa Hastahanesinde Başhekim Olarak Görev Yapanlar:

Ahmet Mithat (1908-1913)
Lütfi Rahmi Seren (1939-1955)
Avni Bükey (1958-1965)
Fikret Karakullukçu (1966-1973)
Orhan Tunç (1979-1980)
Mustafa Palandöken (1984-85)
Rıfkı Tekin Elçi (1989-1990)
Hüseyin Akman (1993-1994)
Recep Şar (1995-1999)
Cevdet Fuat Özyar (1913-1939
Reşat Toktay (1955-1958)
Doğan Zeyrek (1965-1966)
Reşat T.Kınacıgil (1973-1979)
Doğan Zeyrek (1980-1984)
Akın Bulut (1986-1989)
Levent Köstem (1991-1993)
Selçuk Narbay (1994-1995)

TabloI-4: İzmir Vilayet İstatistiklerine Göre Eşrefpaşa Hastahanesinin Faaliyetleri (1929-1935)

SENELER	TEDAVİ OLANLAR				
	YATIRILMAK SURETİYLE	ORANI (%)	AYAKTA	ORANI (%)	YEKÜN
1929	1 506	46%	1 767	54%	3 273
1930	1 493	33%	3 013	67%	4 506
1931	1 460	24%	4 588	76%	6 048
1932	1 391	18%	6 389	82%	7 780
1933					
1934	1 605	22%	5 676	78%	7 281
1935	1 339	19%	5 629	81%	6 968

Kaynak: İzmir Vilayeti 1932-1933 İstatistik Yıllığı, s. 33, İzmir Vilayeti 1933-1934 İstatistik Yıllığı, s. 23.

d. Emraz-ı Sariye ve İstilaiye (Göğüs Hastalıkları) Hastahanesi

Emraz-ı Sariye Hastahanesi temeli, 1910 yılında duyulan ihtiyaç üzerine Tepecik Semti'nde (Yenişehir) Belediye tarafından satın alınan bir arazi üzerine iki katlı, 10 yataklı olarak inşa edilen Tecrithane'dir[487]. Amaç İzmir Limanına gelen gemilerdeki bulaşıcı hastalıklara yakalananların tedavi edilmesini sağlamaktı. İzmir'de 1910 yılında görülen kolera salgını nedeniyle Vilayet Sıhhiye Müfettişliğinden verilen rapor üzerine Meclis-i İdare-i Vilayet'te yapılan görüşmeler neticesinde bir tecrithane yapılması kararlaştırılmış ve alınan karar Dahiliye Nezaretine bildirilmiştir. 20 Şubat 1326 / 5 Mart 1911 tarihinde Dahiliye Nezaretinden verilen cevapta, tecrithane inşası için gerekli paranın mevcut olmadığı belirtilerek, inşaat masraflarının Belediye tarafından karşılanması istenmiştir. Daha sonra inşaat işlerinde kullanılmak üzere,

[486] **Yeni Asır**, 14 Eylül 1956.
[487] Memduh Say, **İjiyen Bakımından İzmir Şehri**, İzmir, Bilgi Matbaası, 1941, s. 85.

Aydın Valiliği tarafından istenen 2000 kuruşluk tahsisat da reddedilmiştir. Verilen cevapta İdare-i Hususiye-i Vilayet Kanunun 88. maddesinin 9.fıkrasına göre bu tür kurumların tesis edilmesinin vilayetlerin sorumluluğunda olduğu hatırlatılarak, inşaat için gerekli paranın vilayet içerisinde karşılanması istenmiştir[488].

Hastahanenin kurulmasında "*Cemiyet-i Sıhhiye-i Hayriye*"nin katkısı büyük olmuştur. İzmir'deki 1910-11 kolera salgını sırasında, 3 Ocak 1911'de İttihad ve Terakki Fırkası İzmir Şubesi, ihtiyaç sahiplerine, yiyecek, içecek, yakacak, ilaç yardımı yapmak amacıyla "*Cemiyet-i Sıhhiye-i Hayriye*" adıyla bir cemiyet kurmuştur. Memleketin her tarafından çalışmak için gelen amele ve hamalların sağlıksız koşullarda konaklamaları nedeniyle, bulaşıcı hastalıkların arttığını belirten Cemiyet, bunu önlemek için fukara mahalleleri, emraz-ı sariye hastahanesi ve tecrithane inşa etmeye çalışmıştır. Cemiyete Sultan Reşat tarafından iki bin lira yardım yapılmıştır[489]. Cemiyet tarafından oluşturulan "*Heyet-i Nasiha*" ve "*Heyet-i Muayene*" kolları, hastalığın halka anlatılmasında ve salgının önlenmesinde önemli katkılar sağlamıştır[490].

Cemiyet-i Sıhhiye-i Hayriye'nin amacı "*Umur-ı sıhhiye ve muamelat-ı tenzifiyesine nezaret-i mütemadiyede bulunmak, mahallât arasında, sokaklarda, icap ederse hanelerde icra edilen temizliklere dikkat etmek, ettirmek, mekteplerin vesair müzdehim mahallerin sıhhi işlerine bakmak, ishab-ı hamiyet kudretten derc-i iane ile muhtaç olanlara muavenette bulunmak, hatta gayet fakir bulunanlara sıhhi, maddi ma'kulat ve su tedarik ve ihzar edecek çareleri düşünmek, vesair her türlü levazım-ı sıhhiye ve tenzifat-ı mahalliyeye son derece pür dikkat ve ihtimam ile yapmak, yaptırmak, bu suretle hükümete, belediyeye etibbaya kuvva-i mutemet bir müzaherat vücuda getirmek*[491]," olarak belirtilmiştir.

1909 yılında başlayan ve 1910 yılında etkisini devam ettirerek yüzlerce insanın hayatını kaybetmesine neden olan çiçek salgını sırasında Tecrithane, çiçek hastalıkları Hastahanesi haline getirilmiştir. Çiçek hastalarına mahsus bir hastahaneye dönüştürülen[492] Tecrithane, 1912-1913 yıllarındaki Balkan Savaşları sırasında görülen kolera salgını nedeniyle karantina olarak kullanılmıştır.

1913 yılında Ahenk Gazetesinde yer alan bir yazıda "*...Emraz-ı sariyeye mahsus olmak üzere şehrimizde inşasına başlanılıp nâtamam kalan hastahane ve tecrithane için Dahiliye Nezaretinden 3.000 kuruş para gelmiştir*"[493], ifadeleri yer almaktadır. Bu da bize Hastahane inşasının devam etmekte olduğunu göstermektedir.

Aydın Vilayeti Meclis-i Umumiyesinin 1330 (1914) senesi bütçe görüşmeleri sırasında Emraz-ı Sariye Hastahanesi hakkında şu bilgiler verilmektedir; "*İzmir'de bir Emraz-ı Sariye Hastahanesi inşası için 1329 bütçesinde mevzuh tahsisat kâmilen sarf olunarak müessese-i mezkure kısmen vücuda getirilmiş ve ikmali de 1331 bütçesinde talep olunan tahsisatın kabulüne müttefik bulunmuştur*"[494].

---

[488] **B.O.A.**, DH. İD. , 126/32.
[489] **B.O.A.**, DH. İD. , 126/32.
[490] Sabri Yetkin, "*Kolera Günlerinde İzmir (1910-1911)*", **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Mart 2001, S. 3, s. 14.
[491] **Ahenk**, 1 Kanunuevvel (Aralık) 1910.
[492] **Ahenk**, 1 Şubat 1910.
[493] **Ahenk**, 26 Mart 1913.
[494] **Aydın Vilayeti Meclis-i Umumiyesinin 1330 Senesinde Vukubulan İçtimaına Ait Zabıtname**, İzmir, İzmir Vilayet Matbaası, 1331, s. 23.

1916 yılına kadar Tecrithane olarak hizmet veren kurumun giderleri Muhasebe-i Hususiye tarafından karşılanmıştır. 1916 yılında Emraz-ı Sariye Hastahanesine 600 kuruş maaşla bir eczacı tayin edilmesi kararlaştırılmıştır[495]. Aynı yıl Müdafaa-i Milliye'den Tecrithane'de kalan 30 hasta için 30 battaniye talep edilmiştir[496].

1916 yılında Muhasebe-i Hususiye tarafından 10 yatak kapasiteli baraka bina yerine, 25 yataklı bir bina yaptırmıştır. Bugün 2.Göğüs Cerrahisi Servisi olarak hizmet veren binanın yanına yine Muhasebe-i Hususiye tarafından idare ve laboratuar binaları inşa ettirilmiştir. İnşaatı tamamlanamayan Emraz-ı Sariye ve İstilaiye Hastahanesi için 1918 yılı Vilayet Fevkalede Bütçesine 200 000 kuruşluk ek tahsisat ayrılmıştır[497].

18 Eylül 1919 tarihli bir belgede, İtilaf Devletleri tarafından oluşturulan bir sıhhiye komisyonunun Emraz-ı Sariye Hastahanesini ziyaret ettiği belirtilmektedir. Sıhhiye komisyonu ziyareti sırasında Hastahane personeli ile hastalara yeterli yiyecek verilip verilmediği tartışma konusu olmuştur. Sıhhiye Müdüriyetinden vilayete yazılan yazıda, "*...Senelerden beri tecrithane halinde istiamel olunan ve hastahane demeye layık olmayan Emraz-ı Sariyè Hastahanesinin yağma münasebetiyle bir kat daha levazım vesairesini zayi eylediği...*" belirtilerek, Hastahane iaşesinin Belediye tarafından karşılanmakta olduğu ve yeterli yardımı alamayan Hastahanenin durumun kötü olduğu belirtilmektedir. Yıllık 750 lira ayrılan Hastahanenin eksiklerinin tamamlanması için acilen 1100 liraya gerek olduğu ve Belediye tarafından ayrılan aylık iaşe miktarına 200 lira ilave yapılması istenmiştir[498]. 1919 yılı Vilayet Fevkalade Bütçesine Hastahanenin eksiklerinin tamamlanması için 100 000 kuruş ilave edilmiştir[499].

1923 yılı itibariyle Hastahanede 1 doktor, 2 hastabakıcı, 2 idare memuru ve 6 müstahdem görev yapmakta olup, 30 koğuşa sahip olan hastahanede 90 yatak bulunmaktaydı[500]. Daha sonra İzmir Belediyesine devredilen Tecrithane, 1924 yılında 50 yatak kapasiteye yükseltilerek hastahaneye dönüştürmüş ve "*Emraz-ı Sariye ve İstilaiye Hastahanesi*" ismi verilmiştir. "*Hudut ve Sahiller Genel Müdürlüğü*"ne devredilen[501] hastahanede başta verem olmak üzere bulaşıcı hastalıklar ile çocuk hastalıklarının teşhis ve tedavisi yapmıştır.

1926 yılında Sıhhiye Vekaleti tarafından Hastahane yanındaki arazinin bir kısmı istimlak edilerek hastahane genişletilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Hastahane yanında bir tecrithane açılması da planlanmıştır. Tamirat masraflarının karşılanması için 8 500 lira para ayrılan Hastahanenin telefon tesisatı, İzmir Sanatlar Mektebi tarafından yapılmıştır. Elektrik ihtiyacı ise, aynı zamanda Eşrefpaşa Hastahanesine de hizmet veren ve Avrupa'dan getirlen bir jenaratörle karşılanmıştır[502]. 1927-1928 yılları arasında hastahanenin kadrosu; 1 sertabip, 1 asistan, idare memuru, katip, vekilharç, başhemşire, 3 hemşire ve hademelerden oluşmaktaydı[503].

---

[495] **Ahenk**, 27 Mayıs 1916.
[496] **Ahenk**, 13 Teşrinievvel (Ekim) 1916.
[497] **B.O.A.**, DH. UMVM., 18/3.
[498] **B.O.A.**, DH. UMVM. , 96/27.
[499] **B.O.A.**, DH. UMVM. , 18/18.
[500] **1923 Senesi İzmir Vilayeti İstatistiği**, Yay. Haz.: Erkan Serçe, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, s. 6-7.
[501] Kunter Perim, "*İzmir Göğüs Hastalıkları Hastahanesi Tarihçesi*", **İzmir Göğüs Hastalıkları Hastahanesi Dergisi**, c. 1, S. 1, İzmir, 1986, s. 6.
[502] **Hizmet**, 22 Temmuz 1926.
[503] **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928**, İstanbul, Matbaa-ı Amire, 1928, s. 592.

İhtisas çalışmalarının da yapıldığı Hastahaneye 1929 yılında bir eczacının atanmasıyla, Hastahane eczahanesi de düzenli olarak hizmet vermeye başlamıştır. 1928 yılında başhekimliğe atanan Dr.Lütfi Beyin gayretleri ile kurulan ve 1933 yılına kadar Lütfi Bey tarafından çalıştırılan Klinik Bakteriyoloji Laboratuarı, 1933 yılında Hastahaneye bakteriyologun atanması ile müstakil bir bakteriyoloji laboratuarı haline gelmiştir.

Hastahane, aynı zamanda üç yıl süren intaniye ihtisasının verildiği bir kurumdu. Dahiliye ihtisasının ise iki yılı Hastahanede yapılmakta, son bir yılı Devlet Hastahanesinde tamamlanmaktaydı. O yıllarda müstakil bir göğüs hastalıkları mütehassıslığı olmadığı için dahiliye uzmanları göğüs hastalıkları mütehassısı olarak da görev yapmaktaydı[504]. Bu durum, 1949 yılında Sağlık Bakanlığı tarafından Göğüs Hastalıkları uzmanlığı kuruluncaya kadar devam etmiştir.

1933 yılında 50 yatak kapasitesine sahip olan Hastahanede çalışan doktorlar arasında Baştabip Dr.Lütfi, Dr.Kemal, Eczacı Dr.Yusuf Hikmet Beyler bulunmaktaydı[505].

Hastahane, 1923-1936 yılları arasında Sahil Sıhhiye Genel Müdürlüğüne bağlı olarak faaliyet göstermiş, masrafları Muhasebe-i Hususiye Bütçesinden karşılanmıştır. 1936 yılında Hastahane Sağlık Bakanlığına devredilmiştir.

Tepecik Emraz-ı Sariye Hastahanesi bahçesinde yapımına başlanan verem pavyonunun temel atma töreni 12 Nisan 1938 tarihinde yapılmıştır. Törende Vali ve Sıhhiye Müdürü de hazır bulunmuştur[506]. Yugoslavya'dan göç eden vatandaşlardan bir kısmı Tepecik'teki mülklerini hükümete bağışladıklarına dair taahhütname imzalamışlar, hükümet de Yugoslavya Devleti ile yapılan antlaşmalar doğrultusunda bu mülklerin bedellerini Kızılay'a vermiştir. Kızılay bu paralar ile hem Heybeliada Sanatoryumuna hem de Tepecik Emraz-ı Sariye Hastahanesi içinde inşasına başlanan pavyona maddi destek sağlamıştır. Ayrıca Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti emriyle, Hastahane etrafındaki 10.000 m²'lik enginar bahçesi satın alınarak Hastahaneye ilave edilmiştir[507]. 1938 yılı vilayet bütçesinden, yapımına başlanan 100 yatak kapasiteli verem pavyonunun inşası için 15 000 lira ayrılmıştır[508].

16 Temmuz 1940 tarihinde Emraz-ı Sariye Hastahanesi bahçesinde inşa edilen 50 yataklı Verem Pavyonunu hizmete açılmıştır. Temeli, Vali Fazlı Güleç zamanında atılan pavyonun inşasına vilayet makamından 2000 lira, Sıhhat Vekaleti tarafından da 17.200 lira para gönderilmiştir. Solaryum ve kür şezlonglarıyla her türlü sıhhi donanıma sahip olan pavyonun açılış törenine Vali Ethem Aykut, Sıhhat Müdürü Cevdet Saraçoğlu, Hastahane Başhekimi Lütfü Sabri Serinken, belediye başkanı, hastahane başhekimleri ve doktorlar katılmıştır. Pavyonun hizmete girmesi ile birlikte, hastahanede veremlilere ayrılan yatak sayısı 25'den 75'e çıkmıştır. Ayrıca Kızılay tarafından 50 yataklı ikinci bir verem pavyonu yapılması da kararlaştırılmıştır[509].

1941 yılında yatak sayısı 75'e çıkartılan Hastahanenin ismi, 3.4.1946 tarihinde "*İzmir Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklar Devlet Hastahanesi*" olmuştur. 1947 yılında 100,

---

[504] Perim, *a. g. m.*, s. 7.
[505] **Sıhhat Almanağı...**, s. 548.
[506] **Halkın Sesi**, 13 Nisan 1938.
[507] **Anadolu**, 6 Mart 1939.
[508] **Yeni Asır**, 22 Mart 1939.
[509] **Yeni Asır**, 17 Temmuz 1940.

1948 yılında 125 yatağa yükseltilen Hastahane, 1949 yılında ihtisas Hastahanesi haline getirilmiştir.

1950 yılında başta Süleyman Ferit Eczacıbaşı, Bedri Akerman olmak üzere yardımsever İzmirli işadamlarının gayretler ile Hastahaneye bitişik olan binalar sembolik fiyatlarla satın alınarak Hastahaneye kazandırılmıştır. Bir Rum'a ait olan ve iplik fabrikası olarak kullanılan binalar, yakın zamana kadar kreş, terzihane, çamaşırhane, ve atölye olarak kullanılmıştır. İplik fabrikası müdürünün lojman olarak kullandığı bina uzun süre teknisyen nöbet odası ve hemşire iş odası olarak kullanılmıştır[510].

1951 yılında Hastahanenin 125 olan yatak sayısından 25'i bulaşıcı hastalıklara, 100'ü verem hastalıklarına ayrılmıştır. Bu yeterli gelmeyince Hastahane civarında bulunan 150 yatak kapasiteli bir bina halkın yardımları ile verem hastahanesi haline getirilmiştir[511].

1951 yılında Hastahane bahçesinde İzmir Veremle Savaş Derneği tarafından iki pavyon inşa edilmiştir. Tek katlı 25'er yatak kapasiteye sahip olan pavyonların açılmasıyla yatak sayısı 175'e yükselmiştir. Hastahane bahçesinde 1950 yılında temeli atılan verem pavyonunun 1954 yılında hizmete girmesiyle yatak sayısı 460'a yükselmiştir. Verem Savaş Derneği tarafından 1953 yılında temeli atılan ve 1955 bitirilen ek bina ile Hastahanenin yatak kapasitesi 575'e ulaşmıştır.

1953 yılında Hastahane bahçesinde yaptırılan binada *"Atatürk Sanatoryumu"* ismi ile Atatürk Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Merkezi kurulmuştur. 230 yatak kapasitesi ile hizmete giren binada tüberküloz servisi, röntgen ve bakteriyoloji laboratuarı bulmaktaydı[512].

1954 yılında İzmir Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklar Devlet Hastahanesine ek olarak inşa ettirilen çocuk tüberküloz pavyonu tamamlanmış[513] ve 31 Ağustos 1954 tarihinde Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili Dr. Behçet Uz tarafından hizmete açılmıştır.

Hastahaneye 1955 yılında sosyal servis ve rehabilitasyon bölümleri eklenerek, uzun bir tedavi dönemi geçiren hastaların meslek sahibi olmaları, geçinmeleri için gerekli parayı temin etmeleri amaçlanmıştır.

4.3.1955 tarihinde Hastahanenin adı *"İzmir Göğüs Hastalıkları Hastahanesi"* olarak değiştirilmiştir. 1957 yılında itibaren yeni kurulmaya başlayan Ege Üniversitesi Tıp Fakültesinin bazı kliniklerini bünyesinde barındıran Hastahane, genişlemesini sürdürmüştür. 1971 yılı itibariyle 774 yatak kapasitesine ulaşan Hastahanenin yataklarından 332'i Ege Üniversitesi Tıp Fakültesine aitti. 1972 yılından itibaren Tıp Fakültesi Bornova'daki yeni yerine taşınmaya başlamış, 1976 yılında taşınma işlemi tamamlanmıştır.[514]

Bugün Hastahane 65.00 m²'lik bir alan üzerine yerleşmiş 22 binada hizmet vermektedir. Hastahanenin, *"İzmir Göğüs Hastalıkları Hastahanesi"* şeklindeki ismi, Sağlık Bakanlığı'nın 12.6.1995 tarih, 19561 sayılı onayı ile *"İzmir Göğüs Hastalıkları*

---

[510] Perim, *a. g. m.*, s. 8.
[511] **Sağlık Dergisi**, c. 25, S. 1, 1951, s. 60.
[512] Mehmet Ünlü, *"Atatürk Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Merkezinin Tarihçesi"*, **Health News**, Tüberküloz Özel Sayısı, Yıl: 1, S. 6, Ocak-99, Ankara, s. 47.
[513] **Yeni Asır**, 29 Ağustos 1954.
[514] Perim, *a. g. m.*, s. 10.

ve Cerrahisi" olarak değiştirilmiştir. 1999 yılı itibariyle Hastahanede, 70 uzman hekim, 73 asistan, 4 diş hekimi, 11 eczacı, 184 ebe-hemşire, 289 diğer personel olmak üzere toplam 631 kişi çalışmaktadır. Yatak kapasitesi 712 olup bir yıl içerisinde 11.118 hasta yatarak tedavi görmüş, 72 983 hasta poliklinik hizmetinden yararlanmış, 946 hastaya da ameliyat yapılmıştır[515].

1.5.2000 tarihinde "*İzmir Dr.Suat Seren Göğüs Hastalıkları ve Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastahanesi*" adını alan kurumun yatak kapasitesi 2002 yılı itibariyle 870 olup, 2002 yılı içerisinde 15043 kişi yatarak tedavi görmüş, 79618 kişi de poliklinik hizmetinden yararlanmıştır[516].

1928-1961 yılları arasında Hastahanede başhekim olarak görev yapan Lütfi Sabri Serinken'in eşi Melahat Hanım Hastahane hakkında şu bilgileri vermektedir; "*Eşim, 1928 yılında henüz 27 yaşında iken Emraz-ı Sariye ve İstilaiye Hastahanesine başhekim olarak atanmış. O zaman hastahane 50 yataklı olup, sadece bir binası varmış. Eşim bekar olduğu için 9 yıl boyunca hastahanede yatıp kalkmış. Eşim göreve başladığında hastahanede soba yokmuş, mangallarla ısıtılmaya çalışılıyormuş. İlk işi İstanbul'dan sobalar getirterek hastahanenin ısınma sorunu çözmek olmuş. Hastahane iki sene soba ile ısındıktan sonra arkadaşı Macar Lütfi Beye kalorifer tesisatı projesini çizdirerek maliyeti hesaplattırmış ve hastahaneye kalorifer tesisatı döşettirmiş. Bahçedeki otları temizlettirmiş, çam ağaçları diktirmiş, hastahanenin etrafı enginar bahçesi imiş, zamanla buraları istimlak edilerek hastahane genişletilmiş. Bahçede su çekilen kuyu vardı, eşim buraya 1959 yılında bir depo yaptırdı. 1942 yılında ikinci bina inşa edilmiş. 1942 yılında çiçek salgını çıkmış, çingeneler aşı olmadığından onlar arasında başlayan salgın epey can almış. Eşim, Hastahaneye çok bağlı idi, biz hastahaneden sonra gelirdik. İstanbul'a gittiğimizde ilk olarak hastahanenin ihtiyaçları alınır sonra evin ihtiyaçları görülürdü. Hastahaneye ilk röntgen makinesini de o getirmiştir. Hastahaneye çöp yakma fırını, iyileşen hastaların iş sahibi olabilmesi için rehabilitasyon atölyesi yaptırdı*[517]".

Tablo I-3: İzmir Emraz-ı Sariye ve İslaiye Hastahanesinin 1924-1940 Yılları Arasındaki Mesaisi

[515] Ünlü, *a.g.m.*, s. 48.

[516] İzmir Dr. Suat Seren Göğüs Hastalıkları ve Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastahanesi 2003 Yılı Brifing Dosyası.

[517] Melahat Serinken ile 12. 01. 2005 tarihinde yapılan söyleşi.

SENELER	YATAK SAYISI	TEDAVİ OLANLAR				YEKÜN	LABORATUAR TAHLİLİ VE RÖNTGEN İŞLERİ
		YATIRILMAK SURETİYLE	ORANI (%)	AYAKTA	ORANI (%)		
1924		489				489	
1925		366				366	
1926	50	324				324	
1927	50	329				329	
1928	50	383				383	1 671
1929	50	425				425	4 283
1930	50	587				587	7 893
1931	50	702	52%	661	48%	1 363	7 274
1932	50	857	20%	3 500	60%	4 357	7 149
1933	50	830	22%	3 014	78%	3 844	6 172
1934	50	889	16%	4 501	84%	5 390	7 712
1935	50	877	19%	3 752	81%	4 629	9 583
1936	50	1 039	17%	5 233	83%	6 272	12 139
1937	50	981	15%	5 586	85%	6 567	12 912
1938	50	1 042	1%	9 801	99%	10 843	11 540
1939	75	1 075	1%	9 727	99%	10 802	13 547
1940	75	1 435	1%	10 227	99%	11 662	15 787

Kaynak: **Türkiye Cumhuriyeti 1939-1940 İstatistik Yıllığı**, Ankara, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1941, s. 111, "*Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletinin 10 Yıllık Mesaisi*", **Sıhhi Mecmua Fevkalade Nüshası**, c. 9, 1933, S. İ. M. V. Yayını, s. 74.

İzmir Göğüs Hastalıkları Hastahanesinde Başhekimlik Yapanlar:

Mahmut Bey: ?
Lütfi Sabri Serinken (1928-1961)
Ali Bahşişoğlu (1977-1983)
Gültekin Tibet (2001-2003)*
Ekrem Hayri Üstündağ (1923-1928)
Mithat Sakaroğlu (1961-1963)
Kunter Perim (1984-2001)

4- Özel Hastahaneler

Cumhuriyetin ilk yıllarında 32 adet özel hastahane ve 2402 yatak kapasitesi varken, 1937 yılında gelindiğinde sayı 54'e, yatak kapasitesi de 2566'a yükselmiştir. 1933 yılındaki düzenlemeden sonra sayıları azalan özel hastahanelerde 1937 yılı içerisinde 21371 kişi yatarak, 134489 kişi ise ayakta tedavi görmüştür[518]. Bu hastahanelerin büyük bir kısmı İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük şehirlerde açılmıştır.

Özel hastahaneler ile ilgili olarak yasal düzenlenme 1933 yılında yapılmış ve "*2219 Sayılı Hususi Hastahaneler Kanunu*" hazırlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunda, hususi hastahaneler şöyle tanımlanmıştır; "*Devletin resmi hastahanelerinden ve hususi idarelerle, belediye hastahanelerinden başka, yatırılarak hasta tedavi etmek veya yeni hastalık geçirmişlerin, zayıfların yeniden eski kuvvetlerini buluncaya kadar sıhhi şartlar içinde beslenmek ve doğum yardımlarında bulunmak için açılan ve açılacak olan sağlık yurtları hususi hastahanelerden sayılır*[519]".

Kanuna göre doğumevleri hariç, hususi hastahanelerin yatak sayısı ondan aşağı olamayacaktı. 20 yatak kapasitesinden fazla yatak kapasitesine sahip olan hastahanelerde bir hastabakıcı hemşire çalışmak zorundaydı. Kanunun 33.maddesine göre "*Hususi hastahanelerin fenni ve idari muameleleri ve her türlü sıhhi şartları Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletinin murakabesi altında olup, lüzum görüldükçe Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti müfettişleri ve müdürleri, kazalarda hükümet*

---

* Başhekim olarak görev yapan doktorlardan bazıları hakkında V. Bölümde bilgi verilmiştir.

[518] **Cumhuriyetin İlk 15 Yılında Sağlık Hizmetleri**, İstanbul, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayını, 1998, s. 351.

[519] "*Hususi Hastahaneler Kanunu* ", **Düstur**, 3. Tertip, c. 14, Ankara, 1933, s. 983; **Sıhhiye Mecmuası**, c. 9, S. 64, 1933, s. 176.

tabipleri tarafından teftiş ve hastahanenin her türlü vesikaları tetkik olunur[520]" denilmektedir.

Cumhuriyetin ilanından önce İzmir'de faaliyet gösteren özel hastahaneler ile ilgili bilgiler yetersizdir. Rauf Beyru'nun İzmir'de sağlık sorunları hakkında yazmış olduğu eserde, 1870 yılında açılan ve Kasapoğlu Pasajı içinde faaliyet gösteren Dr.Ch.Politis'in Hidroterapi Tesisi, Dr.Yovanof tarafından 1895 yılında açılan hidroterapi merkezi hakkında bilgi bulunmaktadır[521]. Ancak bizim incelediğimiz dönemde bu kurumların faaliyetlerine devam ettiğine dair bilgiye rastlayamadık.

Cevat Sami-Hüseyin Hüsnü tarafından hazırlanan yıllıkta şu bilgiler mevcuttur; "*İzmir'in Tepecik mevkiinde ferah verici bir mahalde bundan altı sene evvel frengi hastalığı mütehassısı işinin ehli tabiplerden doktor Marino Kotovali Efendi tarafından açılmış erkek ve kadın yirmi dört hastayı almaya kafi altı oda ve bir ameliyat koğuşuna sahip ve ismi geçen tabip ile beraber ayrıca diplomalı iki tabip ile bir tımarcı tarafından idare olunan frengi hastalıklarına mahsus bir hastahane vardır. Tesisinin başından şimdiye kadar ismi geçen hastahanede tedavi olunarak, afiyet bularak çıkan hastanın adedi 1200'e varmıştır. Sabah, öğle, akşam, yemeklerinden ibaret olmak üzere günde üç öğün yemekle hastalara lazım olan ilaçlar burada bedava verilir. Muayene hali hazır fennine tatbiken (mikroskop) ve (larinkoskop) aletleriyle ifa ve icra edilir*[522].

1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesine göre İzmir'de faaliyet gösteren özel hastahaneler ve yatak kapasiteleri şu şekilde belirtilmiştir; Doktor Ali İsmail Tedavihanesi (2 yatak), Doktor Medhet Bey Tedavihanesi (2 yatak), Doktor Sadık Bey Tedavihanesi (10 yatak), Göz Tabibi Saffet Bey Tedavihanesi (14 yatak), Hüseyin Yusuf Bey Tedavihanesi (5 yatak), Kortin Yurdu (2 yatak), Mustafa Enver Bey Tedavihanesi (2 yatak), Saffet Yurdu (4 yatak), Şifa Yurdu (6 yatak), Şükrü Nuri Bey Tedavihanesi (2 yatak) [523].1927-1928 Devlet Salnamesi'nde ise İzmir'de faaliyet gösteren özel hastahanelere şu isimler eklenmiştir; Ali Rıza Beyin Hariciye Kliniği (10 yatak), Doktor Reşat Faik, Osman Nuri ve Rafet Halil Beylerin Sağlık Yurdu (6 yatak), Ekrem Sabri Beyin Afiyet Yurdu(20 yatak), Operatör Bahtiyar Hüseyin Beyin Şifa Yurdu (14), Operatör Cemal Beyin Hususi Numune Hastahanesi (14 yatak), Operatör Tahsin Beyin Kurtuluş Yurdu (11 yatak)[524]. 1927-1928 İzmir Salnamesinde de yukarıdaki bilgilere paralel olarak onu aşkın hususi küçük hastahanenin faaliyette olduğu belirtilmektedir [525].

Salnamelerde ve gazetelerde adı geçen pek çok hastahane muhtemelen küçük birer dispanser niteliğinde idi. Birkaçı hariç, yatak kapasitesi 10'u bulmayan Hastahaneler doktorların muayenehanelerin biraz geliştirilmiş şekli olmalıdır.

Faaliyetleri hakkında az da olsa bilgi sahibi olduğumuz özel hastahaneler şunlardır;

Demir Sıhhat Yurdu: Bu hastahane ile bilgilerimiz gazete ilanı ile sınırlıdır. 1929 yılında gazete verilen ilanda İkinci Beyler Sokağında Milli Kütüphane bitişiğinde Demir Sıhhat Yurdu'nun açıldığı belirtilmektedir. İlanda şu bilgiler verilmektedir;

---

[520] "*Hususi Hastahaneler...*", s. 989.
[521] Beyru, **a. g. e.**, s. 323.
[522] Sami-Hüsnü, **a. g. e.**, s. 150.
[523] **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926,** İstanbul, Matbaa-ı Amire, 1926, s. 292.
[524] **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928,** İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası, 1928, s. 282
[525] **İzmir Vilayeti Salnamesi 1927-1928,** İzmir, İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü Yayını, 1929, s. 42.

"Bütün dünyada olduğu gibi memleketimizde de bulaşıcı ve tehlikeli hastalıklar ve bilhassa frengi ve belsoğukluğu pek çoktur. Memleketin fukara hastalarını ucuz muayene ve ilaç parasına tedavi ederek halka yardım için Demir sıhhat Yurdu açılmıştır. Muayene zamanları: Cilt hastalıkları için Pazar, Çarşamba günleri saat 10'a kadar, frengi ve belsoğukluğu için her gün sabah 9'dan 10'a, öğleden sonra (3-6)'ya kadar"[526].

Doktor Tahsin Bey Hastahanesi: Operatör Tahsin Bey Hastahanesi, 1934 yılında İkiçeşmelik'te Çivici Hamam civarında, Müftü Sokağı'ndaki eski Askerlik Şubesi Konağında faaliyet göstermekteydi. Hastahane ile ilgili olarak gazeteye verilen ilanda; *"En muktedir ve mütehassıs Türk ve Alman hastabakıcıların itinalı bakımları ve mütehassıs doktorlarımızın tedavi ve ameliyatlarda muvaffakiyet ve kudretlerinden istifade etmek isteyenlere tavsiye olunur. Tedavi ve ameliyat çok ucuzdur. Hususi hasta odaları yevmiye 2 lira, umumi hasta odaları yevmiye 1 lira"*[527], olduğu belirtilmektedir.

Kurtuluş Yurdu: Başdurak'ta Operatör Hüseyin Tahsin Bey tarafından açılan Kurtuluş Yurdu, 1932 yılında Müftü Sokağı'ndaki 25 numaralı haneye taşınmıştır[528]. İzmir Çivici Hamamı civarında Müftü Sokağı'nda Yemişçi Beylerin binasında yeniden faaliyete geçen Hastahanede, Tahsin Bey bizzat ameliyat yaptığı hastalardan günlük bir lira yatak ücreti almaktaydı[529].

Kurtuluş Yurdu'nun 1932 yılında gazeteye verdiği ilanda; " *Her türlü cerrahi hastalıklar ve ameliyatları, kadın hastalıkları, doğum, göz, kulak, burun, boğaz hastalıkları ve ameliyatlarına mahsusudur. Fevkalade lüks temiz ve iyi bakımlı olduğuna nazaran bir sene evvelki yevmi 5-6-8-10 liraya olan yatak ücretleri bu sene 1-1,5- 2 liraya tenzil edilmiştir. Yemek, yatmak hepsi dahildir. Her gün öğleden evvel 8'den 12'ye kadar poliklinik yapılıyor. Muayene için ücret alınmaz yalnız muayene sırasında duhul olmak için elli kuruş mukabilinde bir muayene almak mecburidir. Her sınıf halk aynı şeraitle tedavi ve muayene olunabilir ve aynı şeraitle hastahanemizin mütehassıslarından maada mütehassıslar da hastalarını yatırarak tedavi ve ameliyat ederler"*[530].

1935 yılında gazetelere verilen ilanda Kurtuluş Yurdu'nda apandisit, fıtık, basur, fistül, bağırsak, akciğer, karaciğer, safra kesesi, böbrek, prostat, mesane hastalığı ve taş ameliyatları ile kanserler ve sair azaların en mühim ameliyatlarını yapmak ve on günde de hastahanede yedirmek içirmek ve bakmak şartıyla 35-50 lira arasında ücret alındığı bildirilmiştir. Ayakta bakılan hastalardan ise 3-5 lira ücret alındığı ifade edilmiştir[531].

Saffet Göz Şifa Yurdu: Göz Hekimi Saffet Bey, Bağdat, Basra, Musul, Haydarpaşa Askeri Hastahanelerinde on iki yıl göz tabipliği yapmış,[532] 1919 yılında Beyler Sokağı'nda 66 numaralı hanesinde İzmirli hastaları kabul etmeye başlamıştır. Saffet Bey, 1925 yılında İkinci Beyler Sokağı'nda, Hamam yanında *"Saffet Göz Şifa Yurdu"* isminde özel bir hastahane açmıştır. Gazeteye verilen ilanda, Hastahanenin

---

[526] **Anadolu,** 21 Ağustos 1929.
[527] **Halkın Sesi,** 24 Mayıs 1923.
[528] **Halkın Sesi,** 28 Teşrinisani (Kasım) 1932.
[529] **İzmir Postası,** 16 Teşrinisani (Kasım) 1934.
[530] **Anadolu,** 27 Teşrinievvel (Ekim) 1932.
[531] **Yeni Asır,** 6 Eylül 1935, **Yeni Asır,** 15 Kanunusani (Ocak) 1935,
[532] **Köylü,** 4 Mart 1919.

kuruluşu şu sözlerle özetlenmektedir; *"Bir teşebbüs-ü şahsi olan müessesemizi her türlü levazım-ı fenniye ve vesait-i istirahatle techiz ettiğimiz gibi bir sınıf halkın değil her sınıf vatandaşların en müşkülpesent zenginlerin tatmin-i ihtiyaç ve temin-i istirahatine kamil olacak vaz ve tertibatta tesis ettik*[533] . Muayene ücreti 3,5 lira olan Hastahanede günlük yatak ücreti olarak 3 lira, ameliyatlar için 50 lira alınmaktaydı[534]. Hastahanede bir Alman hemşire görev yapmaktaydı.

Fakir köylülere yönelik yeni uygulamalar getiren Saffet Bey, gazete ilanlarında ihtiyar heyetinden kağıt getirerek fakir olduğunu beyan eden köylülerden, ameliyatlarda normal fiyatın yarısının tahsil edileceğini, ayakta tedavi edilecek köylülerin ise sadece 20 lira ödeyeceğini ve zengin hastalar için özel odaların bulunduğu belirtmiştir[535].

Sağlık Evi: Sağlık Evi, Operatör Mithat Baran tarafından açılmıştır. 1937 yılında gazeteye verilen ilanda Gazi Bulvarı'nda Operatör Mithat Baran tarafından "*İzmir Sağlık Evi*" adında hususi bir hastahane açıldığı bildirilmektedir. Gece-gündüz doktor bulunan Hastahanenin müdürlüğünü de Mithat Baran yapmaktaydı[536].

1938 yılında Halkın Sesi Gazetesinde Mürteza Gürkaynak tarafından yazılan bir inceleme yazısında Hastahane hakkında bilgi verilmektedir. Yazıda, Hastahanenin 20 yatak kapasitesine sahip olduğu, koğuşların 1, 2 ve 4 yataklı olarak düzenlenmiş olduğu ve Hastahanede toplam 30 oda bulunduğu bildirilmektedir. En çok apandisit, kulak, göz ve dahili ameliyatların yapıldığı Hastahanede; "*Her hasta muzdarip olduğu hastalığın mütehassıs doktor ile geliyor. Hemşireler her an hastaların başında ve onlarla ciddi alakadar oluyorlar. 4 yataklı odalarda 2.5 lira, 1 kişilik, 2 kişilik odalarda her gün için hastalardan 4 lira alınmaktaydı*[537]".

Sağlık Evi, Operatör Mithat Baran tarafından 1938 yılında[538] ve 1941 yılında[539] yeniden inşa ve tesis edilmiştir.

21 Nisan 1949 tarihinde İzmir'de vefat eden Mithat Baran'ın cenazesi Gazi Bulvarı'ndaki Sağlık Evi'nden alınarak Hisar Camine götürülmüş, cenaze namazını müteakip Asri Kabristan'a defnedilmiştir. Söke Eşrafından Hüseyin Avni Özbaşı'ın damadı olan ve daha önce Aydın ve İzmir Memleket Hastahanelerinde görev yapmış olan Mithat Bey, İzmir'in sevilen doktorlarının başında gelmekteydi[540]. Mithat Bey öldükten sonra Hastahaneyi, İzmir Askeri Hastahanesi Dahiliye Mütehassısı olan Enver Yakal devralmıştır[541]. 1967 yılında Enver Yakal tarafından gazeteye verilen ilanda, Hastahanenin adı "*Doktorlar Hastahanesi*" olarak ifade edilmiş ve adres olarak da Gazi Bulvarı üzerindeki 96 numaralı hane gösterilmiştir[542]. Bir müddet Enver Bey tarafından çalıştırılan hastahane Enver Beyin ölümü ile birlikte kapanmıştır.

Selamet Yurdu: Operatör Rıfkı Beyin kontrolündeki hastahane, Salhanede deniz kenarında 406 numaralı hanede hizmete girmiştir. Hastahanede, kasık, göbek

---

[533] **Anadolu**, 20 Kanunuevvel (Aralık) 1925.
[534] **Ahenk**, 4 Kanunusani (Ocak) 1926.
[535] **Anadolu**, 8 Kanunusani (Ocak) 1926.
[536] **Anadolu**, 8 Mayıs 1937, **Halkın Sesi**, 25 Şubat 1938.
[537] **Halkın Sesi**, 22 Birinci Kanun (Aralık) 1938.
[538] **Yeni Asır**, 6 Kanunusani (Ocak) 1938
[539] **Yeni Asır**, 1Kanunuevvel (Aralık) 1941.
[540] **Yeni Asır**, 22 Haziran 1949.
[541] **Demokrat İzmir**, 10 Ocak 1949.
[542] **Yeni Asır**, 28 Ocak 1967.

yarıkları, idrar yolu darlıkları ve çocukların idrar kaçırmaları, vücudun her yerinde çıkan şiş ve urlar ve kemik hastalıklarının tedavisinin yapılmaktaydı[543]. Ayrıca, "*Hastahane kısmına ameliyat-ı cerrahiyeye ihtiyacı olanlar ile vaz-ı amel(doğum) edecek hanımlar kabul edilmekte, rahim hastaları ile çocuğu olmayanların ekserisi ameliyatsız tedavi edilmekteydi. Kemik hastalarına fenni korseler yapıldığı gibi basür memeleri, kasık ve göbek yarıkları da on günde selamet bulmaktaydı*"[544].

Sıhhat Evi: Doktor Sadık Ahmet (Çağlar) tarafından, Mayıs 1931 tarihinde Birinci Kordon'da Güzelyer'de büyük bir sıhhat evi açılmıştır. Haziran 1932 tarihinden itibaren hasta kabul etmeye başlayan 20 yataklı Hastahanenin müdürü Dr. Sadık Bey idi. Alsancak'taki Hastahane binasının ilk katında poliklinik dairesi, depolar, mutfak, çamaşırhane, ikinci katında, cerrahi kısım, ameliyathaneler ve doğum salonu, üçüncü katta hasta koğuşları, dördüncü katta müdür ve ailesinin ikametine ayrılan odalar bulunmaktaydı[545]. Hastahane, cerrahi, dahili, çocuk, kadın, göz, kulak ve boğaz hastalıkları ile doğumları kabul etmekteydi[546]. Sabah 10 ile 12 saatleri arasında müracaat eden fakir hastalara ücretsiz olarak bakılmaktaydı[547]. Gece ve gündüz bir doktor ile ebenin sürekli nöbetçi olduğu Hastahanede[548] doğum, apandist, fıtık vb. ameliyatlardan 50 lira, ameliyatsız on gün yatan hastalardan 20 lira alınmaktaydı. Hastahanede hasta kabul eden doktorlar arasında Dahiliyeci Hatipoğlu Esat, Hüseyin İbrahim Salor, Lütfi Sabri, Cerrah Arif Yuncu, Ali Rıza, Mithat Baran, Nuri Beger, Göz Doktoru Burhanettin Bengü, Asabiye Doktoru Faik Muhiddin de bulunmaktaydı[549]. 1938 yılında bu doktorlara kadın hastalıkları doktorlarından Fikret Tahsin, Kazım Karal, Yusuf Ziya Üstün, kulak-burun-boğaz doktorlarından Hüseyin Hulki Cura, Ziya Gökşin, Esat Cimcoz, Nuri Arkan da katılmıştır[550].

1939 yılında Birinci Kordon'da Alsancak Vapur İskelesi karşısındaki 358'nolu binaya nakledilen Hastahanenin[551], yatak kapasitesi 30'a çıkarılmıştır. Hastahanede ameliyathane, doğum salonu, röntgen, diyatermi, ultraviyole, enfraruj, elektrik ve su tedavileri, bakteriyoloji laboratuarı bulunmaktaydı[552].

Hastahane, 1947 yılında gazetelere verdiği ilanlarda Kızılay Hemşire Okulundan veya Ebe Okulundan diplomalı hemşire alınacağını belirtmiştir. Bu da bize 1947 yılında Hastahanenin hala faaliyetini sürdürdüğünü göstermektedir[553].

Uzun yıllar İzmir belediye hekimliği yapan ve İzmir'deki Sıhhat Evi ile İstanbul Şişli'deki Marmara Kliniğinin sahibi olan Sadık Ahmet Çağlar, Nisan 1949 tarihinde İzmir'de vefat etmiştir[554].

Sıhhat Evi, 1949 yılında Doktor Sedat Berger tarafından yeniden düzenlenerek törenle hizmete sokulmuştur. Açılış kurdelesini Sıhhat Müdürü Cevdet Saraçoğlu'nun

---

[543] **Türk İli**, 7 Haziran 1923.
[544] **Sadayı Hak**, 1 Kanunusani (Ocak) 1924.
[545] **Yeni Asır**, 19 Kanunusani (Ocak) 1932.
[546] **Yeni Asır**, 28 Temmuz 1932.
[547] **Yeni Asır**, 26 Haziran 1933.
[548] **Yeni Asır**, 11 Mart 1936.
[549] **Yeni Asır**, 17 Mart 1936.
[550] **Yeni Asır**, 28 Mart 1938.
[551] **Anadolu**, 25 Kanunusani (Ocak) 1939.
[552] **Yeni Asır**, 5 Eylül 1939.
[553] **Yeni Asır**, 15 Mart 1947.
[554] **Acta Medica**, No:5-6, Mayıs-Haziran 1949, s.153; **Dirim**, c.24, S.4, 1949, s.102.

kestiği Hastahane[555] hakkında Doktor Abidin Bayraktaroğlu şu bilgileri vermektedir; "*Özel Hastahane olarak Sıhhat Evini hatırlıyorum. Vapur iskelesinin karşısında idi. Sadık Beyden sonra Sedat Belger işletti. Bina 3 katlı idi. Kordon'da evler 2 katlı idi. Kızımın doğumunu orada Kazım Kara Ali yaptırdı. 10-15 oda vardı. Sonra arkadaki arsa da Hastahaneye ilave edilerek genişletildi. Odalarda 2-3'er hasta yatıyordu* [556]".

1970'lere kadar Alsancak'ta faaliyet gösteren Sıhhat Evi, Sağlık Bakanı tarafından yapılan denetleme sonunda eksikleri nedeniyle bir ay kapatılmıştır.[557]

Tevfik Özgen, Sıhhat Evi hakkında şu bilgileri vermektedir: "*Sıhhat Evi, Kordonda Alsancak İskelesi karşısında idi. İskele daha sonra biraz geriye çekildi, günümüzde Bornova Sokağı olarak bilinen sokağı geçince ikinci sokağın girişinde idi. Kurucusu Sadık Çağlar idi. Sıhhat Evi Kordon'daki diğer evler gibi iki katlı idi. Sadık Bey ölünce Hastahaneyi, oğlu Doktor Muzaffer Çağlar idare etti. Ben 1950'de İzmir'e geldim. Bevliyeci Cahit Ulukök, Muzaffer Çağlar ve ben ortak olarak günümüzde Konak'ta Hayat Hastahanesi olarak kullanılan binayı yaptırdık. 1972 yılında Sıhhat Evini bu binaya taşıdık. Hastahanenin ismi Sıhhat Evi olarak devam etti. Muzaffer Çağlar'ın ortağı olarak Cahit ile benim hanımım gözüküyordu. Zira biz memur olduğumuz için ortak olamıyorduk. Hastahaneyi Muzaffer idare etti ancak Hastahane iflas etti. Bir müddet Hastahaneyi kiraya verdik. Muzaffer hissesini kiracıya sattı, biz de mahkemeye başvurduk sonunda hissesini bize satmaya razı oldu. Muzaffer'in hissesini alınca Hastahanenin adını 'İzmir Sıhhat Evi' olarak değiştirdik. 1980'den sonra Cavit ile ben birlikte Hastahaneyi işletmeye çalıştık ve Hastahanenin adını "Hayat Hastahanesi" olarak değiştirdik. Cavit ölünce Hastahane işlerini yürütemedim ve kiraya verdim, halen Hastahane Hayat Hastahanesi olarak Konak'ta varlığını sürdürüyor fakat benim kontrolümde değil ben sadece kira alıyorum*[558]".

Sıhhat Yurdu: İncelediğimiz dönemde Sıhhat Yurdu isminde iki farklı Hastahane olduğunu tespit ettik. Bunların bir birinin devamı olup olmadığı ve ne zaman kapandığı konusunda elimizde bilgi mevcut değildi. Bu hastahanelerden biri Sabık Vilayet-i Sıhhiye Reisi Dr. Şükrü Osman ve Sabık Askeri Hastahane Baştabibi Dr. İsmet Bey tarafından açılan "*Sıhhat Yurdu*" Hastahanesidir. Hastahane, 1920 yılında dahili, harici, sinir ve doğum hastalarının muayene ve tedavisini gerçekleştirmek amacıyla Kemeraltı'ndaki Beyler Sokağı'nda merhum Salepçioğlu Konağı yeniden düzenlenerek açılmıştır. Hastahanede asatik ve siyatik ameliyathaneleri, su ile tedavi, masaj, elektrik, röntgen tertibatı ile sanatoryum bölümleri bulunmaktaydı. Emraz-ı efrenciye ve cildiye doktorluğunu ise Cevdet Bey üstlenmiştir[559].

Diğer hastahane ise Gündoğdu Mahallesi'nde Operatör Esat Bey tarafından 1926 yılında açılan[560] Sıhhat Yurdu Dispanseri'dir. 3 Teşrinievvel (Ekim) 1926 tarihinde Kordon'da Gündoğdu Mahallesinde açılan Hastahanede, Emraz-ı Hariciye Doktoru Ethem, Dahiliye ve Çocuk Doktoru Ekrem Hayri, Göz Doktoru Yusuf İzzet, Dahiliye Doktoru Sadık Ahmet, Dahiliye ve Çocuk Doktoru Cevat, Emraz-ı Asabiye ve Akliye

---

[555] **Yeni Asır,** 9 Ağustos 1949.
[556] Abidin Bayraktaroğlu ile 07. 01. 2005 tarihinde yapılan söyleşi.
[557] **Yeni Asır,** 10 Ocak 1970.
[558] Tevfik Özgen ile 01. 02. 2005 tarihinde yapılan söyleşi.
[559] **Ahenk,** 7 Eylül 1920.
[560] **Malul Gaziler Yıllık Ticaret Kılavuzu 1929 İlavesi,** İstanbul, İzmir Malul Gaziler Cemiyeti Yayını, 1929.

Doktoru Nevzat Eşref Bey, Dahiliye ve Çocuk Doktoru Yusuf Ziya, Çocuk Hastalıkları Doktoru Behçet Salih, Emraz-ı Asabiye Doktoru Ethem Vasıf[561], Hariciye Doktoru Esat, Kalp ve Ciğer Hastalıkları Doktoru Margolis, Emraz-ı Cildiye ve Efrenciye Doktoru Demir Ali, Emraz-ı Veladiye ve Nisaiye Doktoru Leon Behmuaras[562] Beyler hasta kabul etmekteydi. Alt katında Eczacı Mehmet Bey tarafından açılan bir eczahanesi bulunan Hastahanede, her gün bir saat fakir hastalar ücretsiz olarak muayene edilmekteydi.[563]

Yukarıdaki Hastahanelerin dışında, Dr.Ali Agâh ve Operatör Cemal Beyler tarafından Beyler Sokağı'nda "*Nümune Hastahanesi*"nin[564] kurulduğu, Operatör Bahtiyar Hüseyin Beyin muayenehanesinde de, yatıralarak hasta tedavi edildiğine[565], Memleket Hastahanesi operatörü Feridun Şevket Beyin Karantina Caddesi üzerinde 568 numarılı konağının aynı zamanda yatırılarak hasta bakılan bir klinik[566] olduğuna dair bilgiler mevcut ise de faaliyetleri hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. 1939 yılında Alsancak Tren İstasyonu karşısında 456 numaralı hanede açılan Hastahane ise "*Ege Hastahanesi*" veya kurucusundan dolayı "*Adil Bir Kliniği*" olarak bilinmekteydi. Röntgen ve elektrikle tedavi üniteleri mevcut olan hastahanede gece-gündüz daimi bir doktor nöbet tutmaktaydı[567]. Daha sonraki yıllarda kapanan Hastahanenin binası da yıkılmış olup, günümüzde arsası oto galerisi olarak kullanılmaktadır.

1947 yılına gelindiğinde İzmir'de 320 yataklı Memleket Hastahanesi, 100 yataklı Emraz-ı Sariye Hastahanesi, 100 yataklı Eşrefpaşa Hastahanesi, 100 yataklı Dr. Behçet Uz Çocuk Hastahanesi, 45 yataklı işçi Hastahanesi mevcut olup, bunlardan başka 25-30 yataklı Fransız Hastahanesi, 25 yataklı Musevi Hastahanesi gibi cemaat hastahaneleri de İzmir'de faaliyet göstermekteydi. Hususi hastahane olarak da Hasan Yusuf Başkam Hastahanesi, Sıhhat Evi, Sağlık Evi, Ege Yurdu gibi 20 şer yataklı klinikler vardı[568].

E- ECZAHANELER

Eczacı kelimesi yerine geçmişte başka kelimeler kullanılmıştır. Türkçe'de eczacı karşılığı olarak, XI.yüzyılda Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan "*Divan-ı Lugatit Türk*" adlı eserde "*Emci*" kelimesi kullanmıştır[569]. İslam dünyasında eczacılığın babası olarak bilinen Türkistanlı Ebu Reyhan Birunî (973-1051) Selçukluların ilk devirlerinde eczacı karşılığı olarak kullanılan Arapça "*saydelani*" kelimesini söyle tanımlamıştır: "*Saydelani veya saydenani diye; basit ilaçların hangi nevinin iyi olduğunu ve bunlardan hangisinin üstün tutulması ve seçilmesinin gerektiğini öğrenmeyi ve tıp ilminin tanınmış kişileri tarafından ortaya konulup herkesçe kabul*

---

[561] **Ahenk**, 4 Teşrinievvel (Ekim) 1926.
[562] **Anadolu**, 12 Teşrinievvel (Ekim) 1926.
[563] **Hizmet**, 26 Eylül 1926.
[564] **Ticari ve İktisadi İzmir Rehberi 1926**, Yay. Haz.: Sabri Yetkin, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, , 2002, s. 133.
[565] **Yeni Asır**, 6 Kanunusani (Ocak) 1932.
[566] **Yeni Asır**, 26 Kanunusani (Ocak) 1933.
[567] **Yeni Asır**, 19 Teşrinievvel (Ekim) 1939.
[568] "*Sağlık Coğrafyası: İzmir*", **Dirim**, c. 22, S. 8, Ağustos 1947, s. 241.
[569] Gürsel, **a. g. t.** , s. 170.

edilmiş bulunan terkipleri, en geçerli metod ve teknikleri kullanarak, en iyi şekilde hazırlamayı kendine san'at edinmiş olan kişiye derler[570]".

Uzun yıllar hekimler aynı zamanda ilaçları da yapan kişiler olmuşlardır. XIII. yüzyılda Batı dünyasında hekim ve eczacı birbirinden ayrılmıştır. İtalyancada Droghiera, Spezieria veya Farmacista; İspanyolcada Droguista, Fransızcada Pharmacien veya Droguiste, Almancada Apotheker, İngilizcede Apothecary kelimeleri yerleşmiştir[571].

XVII. yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti'nde ise eczacı karşılığı olarak, İtalyanca "*Specieia*" kelimesinden gelen speçiyar, ispenciyar kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Hekimbaşı Halepli Salih Efendi (ölümü 1676) speciyar kelimesini, "*Dükkanında otlar, eczalar mevcut olup, tabibin ısmarladığı şerbetleri, macunları, hapları yapan kişi*" olarak tanımlamıştır[572]. Günümüzde kullanılan Arapça kökenli eczahane/eczacı kelimesi ise XIX.yüzyılın sonlarında dilimize yerleşmiştir.

Osmanlı Devleti Anadolu'ya hakim olduğunda, Selçuklulardan kalma tedavi kurumlarının da sahibi oldu ve bunlara yenilerini ekledi. Osmanlı Devleti tarafından yaptırılan tedavi kurumlarının en eskisi, 1399 yılında Sultan Bayezid tarafından Bursa'da yaptırılan Yıldırım Dâr-üş-şifâsı'dır. Darüşşifa'da ilaçların yapılması, ilaç yapımında kullanılan hammaddelerin toplanması ve hazırlanması ile ilgili olarak Şerbetîyân, Saydalan ve Uşşaban diye isimlendirilen sahıslardan bahsedilmektedir. Şerbetîyân şerbet ve şurupları hazırlayanlara, Uşşaban tedavide kullanılan bitkileri tanıyan, bunları toplayan veya satın alan kişilere, Saydalan ise macunları, hapları, dirhemleri, kursları bilen, ilaçları yapan kişilere denilmekteydi[573].

XIX.yüzyılın ilk yarısına kadar İstanbul'da hekimlik ve eczacılık babadan oğula geçen bir meslek olarak kabul ediliyordu. Osmanlı Devleti'nde eczacılık alanındaki ilk düzenlemelerden biri, 1852 tarihli "*Nizamname-i Eczacıyan*"dır. Nizamnameye göre ilaç hazırlayıp satma yetkisi sadece eczacılara verilmiş ve eczacı dükkanlarının sayısı sınırlandırılmıştır. 22 Recep 1277 / 3 Şubat 1861 tarihinde çıkarılan "*Beledi İspençiyarlık Sanatının İcrasına Dair Nizamname*"de, İspençiyar ve eczacı kelimeleri aynı manada kullanılmıştır. Nizamnamede, eczacıların hak ve görevleri belirlenmiş ve eczacılığın müstakil bir sanat ve meslek olduğu ifade edilmiştir[574]. Osmanlı Devleti dahilinde hekimlik veya eczacılık yapabilmek için bir tıp mektebinden mezun olma veya imtihan sonucu "*Ruhsat Tezkeresi*" alma zorunluluğu getirilmiştir[575]. Nizamname ile eczacılar, aralarından seçecekleri üç temsilci ile Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiyede temsil edileceklerdi. Eczahanelerin çoğalması üzerine 1862 yılında yapılan bir

---

[570] Turhan Baytop, "*Selçuklular Devrinde Anadolu'da Eczacılık*", Turhan Baytop, **Türk Eczacılık Tarihi Araştırmaları**, İstanbul, Abdi İbrahim İlaç Sanayi ve Ticaret A. Ş. Yayını, 2000, s. 146.

[571] Bedi N. Şehsuvaroğlu, **Eczacılık Tarihi Dersleri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1582, 1970, s. 244.

[572] Feridun Nafiz Uzluk, "*Eczacılık-Türk Eczalık Tarihi Üzerine Bir Araştırma*", **Dirim**, c. 30, S. 1, 1955, s. 36; Osman Şevki Uludağ, **Beşbuçuk Asırlık Türk Tababeti Tarihi**, Sadeleştiren: İlter Uzel, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 1991, 217.

[573] Turhan Baytop, **Türk Eczacılık Tarihi**, İstanbul, İstanbul ÜniversitesiYayınları, 1985, s. 66.

[574] Naşit Baylav, **Eczacılık Tarihi**, İstanbul, 1968, s. 249.

[575] Turhan Baytop, " *İstanbul Tıbbiye Mektepleri Tarafından Verilen Tasdikname, Mezuniyet Tezkeresi ve İcazetnameler (1852-1909)*", **Türk Eczacılık Tarihi Araştırmaları**, İstanbul, Abdi İbrahim İlaç Sanayi ve Ticaret A. Ş. Yayını, 2000, s. 249.

nizamname ile eczahanesiz yerler müstesna olmak üzere hekimlerin bizzat ilaç yapmaları yasaklanmıştır[576].

Osmanlı Devleti'nde eczacılık alanındaki sorunların başında İstanbul'da sayıları hızla artan eczahanelerin denetlenmesi gelmekteydi. Denetleme işini yapmak amacıyla Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye, her on beş günde bir muntazaman eczahane işleri ile meşgul olmuştur. Toplantıya eczacılar müfettişi ile birlikte 1869 tarihli İspenciyar Nizamname-i Hümayunu gereğince eczacılar tarafından seçilen üç delege de iştirak etmiştir. Toplantıya katılan temsilciler eczahaneler müfettişinin bir nevi yardımcısı durumundaydılar[577].

Osmanlı Devleti'nde, Avrupa'dakilerin benzerleri olan özel eczahanelerin açılması 18. yüzyılda gerçekleşmiştir. Tamamı yabancı uyruklu eczacılar tarafında açılan eczahaneler Kırım Savaşı (1854) sırasında Avrupa Devletlerinin orduları ile birlikte İstanbul'a gelen yabancı hekim ve eczacıların etkisi ile çoğalmış, sayıları 45'i bulmuştur.

Osmanlı Devleti döneminde Türk ve Müslümanların eczacılık mesleğine itibar etmemelerinin nedenlerinden biri eczacılık mesleğini bir tür esnaflık olarak görmeleri ve buna itibar etmemeleri, diğeri de eczacılık stajı için çalışacak eczahane bulmakta zorluk çekmeleridir. Zira eczahanelerin çoğu Müslüman olmayan kişilerin elindeydi ve Türkler, Gayrımüslim birinin yanına çırak olarak girmek istemiyordu[578]. Türk Eczacılar 1888 yılında sonra İstanbul'da eczahane açmaya başlamışlardır. 1890 yılında İstanbul'da mevcut 256 eczahaneden sadece 4'ü Türklere aitti. Osmanlı Devleti'nde Türkler tarafından ilk ilaç 1895 yılında Eczacı Ethem Pertev tarafından, Aksaray'daki eczahanesinde yapılan şuruptur[579]. Osmanlı Devleti'nde açılan ilk Türk eczahanesi, 1895 yılında Şehzadebaşı'nda faaliyete geçen "*Eczahane-i Hamdi*"dir. Hamdi Bey tarafından açılan eczahaneyi, kısa sürede başka Türk eczahaneler takip etmiş, Ziya Bey Eczahanesi, Pertev Eczahanesi, Mehmet Kazım Bey Eczahanesi, İstikamet Eczahanesi açılmıştır[580].

29 Şubat 1912 tarihinde yayınlanan Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesine Dair Kanun ile Sıhhiye Müdürlüğüne bağlı bir ispençiyari şubesi açılmıştır. 5 Zilkade 1340, 1 Temmuz 1338 (1922) tarihinde "*Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararname*" yürürlüğe girmiştir[581]. Kararnamenin üçüncü maddesinde eczahane açma izni verme yetkisi İstanbul'da Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesine, taşrada sıhhiye müdüriyetlerine, sıhhiye müdürlüğünün bulunmadığı yerlerde ise hükümet tabipliklerine bırakılmıştır. Dini ve resmi bayramlarda, tatillerde eczahanelerin sıra ile gece nöbet tutmaları kararlaştırılmıştır. İsteyen eczahanelerin nöbet dışında da gece açık kalmasına izin verilmiştir. Nöbetler gece saat on ile sabah saat altı arasında olup, gece yapılan reçetelerden %20 daha fazla ücret alınabileceği 18 maddede ifade edilmiştir[582]. İki ve

---

[576] İzzet Kumbaracılar, **Eczacılık Tarihi ve İstanbul Eczahaneleri**, Yay. Haz.: Ömer Kırkpınar, İstanbul, Çelik Gülersoy Vakfı Yayını, 1988, s. 60.

[577] Bedi Şehsuvaroğlu, "*Devlet Sağlık Teşkilatında Teftişin Tarihçesi*", **Sağlık Dergisi**, c. 30, S. 3, 1956, s. 139.

[578] Baytop, **Türk Eczacılık...**, s. 130.

[579] Feridun Frik, "*Cumhuriyetten Önce ve Sonra İlaç Endüstrimiz*", **Dirim**, c. 49, S. 4, 1974, s. 182.

[580] Şehsuvaroğlu, **Eczacılık Tarihi...**, s. 255.

[581] "*Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararname*", **Sıhhiye Mecmuası**, No: 18, Ağustos 1922, s. 170-178.

[582] "*Eczacılar ve Eczahaneler...*", s. 172.

ikiden fazla eczahane bulunan şehir ve kasabalarda eczahanelerin sırayla nöbetçi kalması mecburi hale getirilmiş, buna uymayan eczahane ve eczacılara, başta para cezası olmak üzere eczahane kapatmaya kadar giden ağır cezalar öngörülmüştür[583].

Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararnamenin 32. maddesine göre en az 50 ve daha fazla yatak kapasitesine sahip resmi ve özel hastahanelerde bir eczahanenin ve eczacının bulundurulması mecburi idi. Nizamnamenin 11.maddesine göre her eczahanede, yapılan ilaçların kaydedildiği bir reçete defteri bulundurulması zorunluydu. İstanbul'da Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi, taşralarda sıhhiye müdürlükleri, hükümet tabibleri veya belediye tabibleri tarafından onaylanan reçete defterlerine, yapılan her ilaçın kaydedilmesi istenmiştir[584]. Eczahanelerin, İstanbul'dan gelen müfettişler veya sıhhiye müdürleri, hükümet tabibleri, belediye tabibleri tarafından teftiş edilmeleri gerekmekteydi. Nizamnamede eczahanelerin sınırlandırılmasına dair herhangi bir hüküm bulunmamaktaydı.

Nizamnameye göre doktorların ilaç imal etmeleri ve eczahane açmaları yasaklanmıştır. Ancak doktorun tedavi ettiği hastanın 5 kilometre yakınında bir eczahane yoksa, doktor ilaç imal ederek satabilecekti. Daha önceki yıllarda diplomalı eczacı bulunmayan yerlerde, diplomalı bir eczacı eczahane açıncaya kadar doktorların evlerinde ilaç yaparak hastalarına vermelerine müsaade edilmiştir. Ancak 1910 yılında Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Reisi Besim Ömer Paşa tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen yazıda, bu durumun bazı doktorlar tarafından istismar edildiği belirtilerek, bu konuda vilayetlere gerekli uyarıların yapılması istenmiştir[585].

1- İzmir'de Eczacılık

Osmanlı Döneminde İstanbul'dan sonra eczahane sayısı yönünden en zengin şehir İzmir'di[586]. İzmir'deki eczahane sahiplerinin bir bölümü pratikten yetişmiş ve yapılan bir sınav sonucu eczacılık yapma izni almış kişilerden oluşyordu. Bunlara Permili ismi veriliyordu[587]. İzmir'de, 1890 yılında 40, 1894 yılında 43, 1895 yılında 45, 1900 yılında ise 42 eczahane mevcuttu.

İzmir'deki en eski eczahanelerin başında Canzuch (1804) ve Phoenix Ecza Deposu (1810) gelmekteydi. 1880 yılında İzmir'de 55 eczahane olup, bunlar arasında en ünlüleri Argiropoulos, Ikar ve Macar Eczahaneleriydi. İzmir'de 1896 yılında 39, 1897 yılında 42 eczahane olup, bunlardan hiçbiri Türklere ait değildi. 1905 yılında ise 52 eczahane olup bunlardan sadece üçü Türklere aitti[588]. İzmir'de eczahane açan ilk Müslüman Türk ise 1901 mezunu olan ve 1903 yılında eczahanesini açan Mehmet Esat (Kipman) idi[589]. Ancak, Ahnek Gazetesinde yer alan bir ilandan 1903 yılı içerisinde bir başka Türk eczahanenin de açıldığını görüyoruz. İlanda, Eczacı Ali Şerif tarafından

---

[583] **B.C.A.**, 30. 18. 01. 01. /5. 21. 16.

[584] *"Eczacılar ve Eczahaneler... "*, s. 174.

[585] **B.O.A.**, DH. MUİ, 96-1/43.

[586] Turhan Baytop, **Eczahane'den Eczahane'ye, Türkiye'de Eczahaneler ve Eczacılar (1800-1923)**, İstanbul, Bayer Yay. , 1995, s. 120.

[587] Turhan Baytop, *"Osmanlı Döneminde İzmir'de Eczacılık"*, (Ankara'da 6-7 Mayıs 1994 tarihinde yapılan II. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısında sunulan bildiri), Turhan Baytop, **Türk Eczacılık Tarihi Araştırmaları**, İstanbul, Abdi İbrahim İlaç Sanayi ve Ticaret A. Ş. Yayını, 2000, s. 146.

[588] Kırkpınar (Bora), **a. g. t.** s. 85; Sami- Hüsnü, **a. g. e.**, s. 164.

[589] Ayla Yentürk – Nejat Yentürk, *"Eczahaneyi Yorgaki Morayeti: M. Georges Moraitis'in İzmir'deki 25 Yılı"*, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, S. 6, Mart 2003, s. 243.

Keçeciler içinde Eczahane-i Umumi adında bir eczahanenin açıldığı belirtilmekte, dahili ve tenasül hastalıkları doktor Ethem Beyin, emraz-ı dahiliye doktoru Hüsnü Beyin, dahiliye ve tenasül hastalıkları doktoru Şefik Beyin, kadın doğum doktoru Köri, Bakteriyoloğ Mehmet'in eczahanede hasta muayene ettiği hastalardan muayene ücreti alınmadığı ifade edilmektedir[590].

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali sırasında yağma ve talandan Türk eczahaneleri de nasibini almış, başta Şifa Eczahanesi olmak üzere bazı eczahaneler yağmalanmıştır. İzmir'de 1918 yılında 67 olan eczahane sayısı İzmir'in Yunan işgal altında olduğu 1922 yılında 50'ye inmiştir. Bunların 37'si Rumlara, 4'ü Türklere, 4'ü Levantenlere, 3'ü Yahudilere ve 2'si Ermenilere aitti[591].

İşgal döneminde İzmir'de nöbetçi eczahane sorunu şu şekilde çözülmüştür; İzmir sekiz bölgeye ayrılarak, Kemeraltı'ndan Başdurak'a, İkiçeşmelik'ten Irgatpazarı'na, Keçeciler Tilkilik'den Odunpazarı'na, Frenk Mahallesi'nden Şişeciler'e, Fasuliye'den Punto ve Bornova Caddesi'ne, Çalgıcıbaşı'ndan Ayatrifona, Hacı İstilyu'dan Çayırlıbahçe ve Göztepe'den Karataş'a kadar olan yerlerdeki yedişer eczahanenin dönüşümlü olarak birer gece nöbetçi olmasına karar verilmiştir[592]. İzmir'de cumhuriyetin ilk yılarından itibaren nöbetçi eczahane uygulamasına devam edilerek, gazete ilanlarında günlük olarak nöbetçi eczahanelerin isimleri verilmiştir[593].

Hiristos Sokrat Solomonidis tarafından 1955 yılında Atina'da yayınlanan Rumca İzmir'de Tıp adlı eserde İzmir eczahaneleri hakkında şu bilgiler verilmektedir; "*Eczahanenin içinde aşırı bir sessizlik ve ciddi bir hava hakimdir. Duvarlar cilalı dolaplar ile kaplıdır. Droğlar, üzerinde Fransızca veya Latince isimleri yazılı çekmeçeler içinde bulunurdu. Raflar, üzerleri resimli ve yaldızlı olan, porselen kavanozlar ile doludur. Giriş kapısının tam karşısında, kapının üzerinde Latince olarak "Laboratorio" yazılı bir levha bulunan, ilaç hazırlama bölümü görülürdü. Giriş kapısının sağında eczahane sahibinin çalışma masası ve bunun üzerinde de hasta sahiplerinin hekimlere mektup veya not bırakmaları için kullanılan kutular bulunurdu. Genellikle her eczahanenin bir hasta muayene odası ve bir iki devamlı hekimi vardı. Bu hekimler sabah ve akşamları eczahaneye uğrar, muayene odasında bekleyen hastaların tedavisi ile ilgilenir ve kutusundaki mektup veya notları alırdı. Acil vakalar da eczahaneye gelir ve tedavileri muayene odasında yapılırdı. Bu gibi vakalardan ücret alınmazdı veya küçük bir para istenirdi. Yüksek tabakaya mensup kişiler eczahaneye "Specaries" ismini verirlerdi. Bazı büyük eczahanelerde tam donanımlı kimya ve biyoloji laboratuarı bulunur ve bu eczahanelerde her türlü kimyasal ve biyolojik analizler (kan, idrar, balgam gibi) yapılırdı*[594]".

Eczahaneler, uzun yıllar aynı zamanda hastaların muayene ve tetkiklerinin yapıldığı birer dispanser olarak hizmet vermiştir. Büyük eczahanelerde tam donanımlı kimya ve biyoloji laboratuarları oluşturulmuş, kan, idrar, balgam vs. tahliller yapılmıştır. Eczahanelerde hasta muayenesi için odalar ayrılmış olup, her eczahanenin

---

[590] **Ahenk**, 17 Teşrinievvel 1903.

[591] Solomonidi, **a.g.e.**, s. 132.

[592] **Ahenk**, 24 Ağustos 1919.

[593] Örneğin, 4 Eylül 1928 tarihinde nöbetçi olan eczahaneler, Kemeraltı'nda İttihad, Karantina'da Ahmet Eşref, Kemer'de Kemer, Eşrefpaşa'da Eşrefpaşa, Mesudiye'de Josef Jülyen Eczahaneleriydi, bkz.**Anadolu**, 4 Eylül 1928.

[594] Baytop, "*Osmanlı Döneminde...*", s. 147.

daimi olarak çalıştığı doktorlar gazete ilanları ile halka duyurulmuştur. Doktorlar belirli gün ve saatlerde eczahanelerde hasta kabul ederdi ancak her eczahanede daimi doktor bulunmazdı[595].

Uzun yıllar eczahaneler aynı zamanda doktorların hasta muayene ettikleri yerler olup, Ferit Beyin eczahanesinde Mustafa Enver Bey, Hulusi (Alataş), Ekrem Hayri (Üstündağ), Lütfü (Kırdar) gibi tanınmış doktorlar hasta muayene etmiştir[596]. Şahabettin Ege'nin hatıralarında eczahaneler hakkında şu bilgiler verilmektedir: "*Eczahanede bir masa başında bir doktor daima bulunur, gelen hastaları muayene eder veya evlerine giderdi. Tansiyon aleti icat edilmediğinden hastanın nabız atışını sayar, ateş derecesini ölçer, kulağını göğsüne dayayarak dinler ve diğer araştırmalardan sonra reçetesini yazardı. Reçeteyi eczacı kalfası alır, kaynatılacak ilaç ise kaynatır, dövülecek ise döver ve müşterisine verirdi*"[597].

Eczacı Kemal Kamil Aktaş, Yeni Asır Gazetesinde yayınlanan "*Bizim Unuttuklarımız Gençlerimizin Görmedikleri*" başlıklı anılarında, eczahanelerde hasta muayeneleri hakkında şu bilgileri vermektedir: "*...O devirlerde eczahaneler bir nevi hekim dükkanı idi. Et almak isteyen nasıl kasaba giderse, hasta olup kendisini hekime muayene ettirmek isteyenler de eczahaneye gider, orada mutlaka hiç olmazsa bir doktor bulurdu. Hekimlerin hususi muayenehaneleri yok idi, hemen her hekim bir eczahaneyi kendisine muayenehane yapmıştı. Şu doktor şu eczahanede, bu doktor bu eczahanede bulunurdu. Eczahanede günün muayyen saatlerinde hasta kabul eden doktorlar bulunduğu gibi sabahtan akşama kadar eczahanede bulunan doktorlar da vardı. Hekimlikte röntgen ve bakteriyoloji muayene ve tahlilleri umumi bir mahiyet almamıştı*[598]."

Eczahaneler aynı zamanda edebiyat ve sanata karşı ilgili olan hekimlerin ve aydınların toplandığı bir yerdi. Hekimler ve aydınlar bazı eczahanelerde toplanır ilmi, edebi veya milli konularda konuşmalar yaparlardı. Doktorların eczahanelerde hasta muayene etmeleri 1928 yılında çıkarılan 1219 Sayılı Tababet ve Şuabatı Sanatların Tarzı İcrasına Dair Kanun ile kaldırılmıştır[599].

Eczahaneler ilgili en önemli meselelerden biri de eczahanelerin sayılarının sınırlandırılıp sınırlandırılmayacağı, sınırlandırılacak ise bunun neye göre yapılacağı meselesidir. 1831 yılında Beyoğlu'nda çıkan yangın sonunda buradaki bütün eczahaneler yanmıştır. Eczacı Calléja Beyin Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendiye yaptığı müracaat sonunda Beyoğlu'ndaki eczahanelerin sayısı 25 olarak sınırlandırılmıştır. Bu şekilde önce Beyoğlu'nda başlayan gedik uygulaması daha sonra bütün İstanbul'a yayılmıştır. 1861 yılında Eczacılar hakkında çıkarılan kanunun 4. maddesinde yer alan "*Eczacı dükkanlarının adedi mahdut değildir*" hükmü uyarınca gedik uygulamasına son verilmiştir[600].

---

[595] Nevzat Özerdemli ile 21. 12. 2004 tarihinde yapılan söyleşi.

[596] Yaşar Aksoy, **Smyrna, Efsaneden Gerçeğe İzmir**, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2002, s. 205.

[597] Ege, **a. g. e**, s. 51.

[598] Kemal Kamil Aktaş, "*Bizim Unuttuklarımız Gençlerimizin Görmedikleri*", **Yeni Asır**, 28 Şubat 1944.

[599] **Düstur** Üçüncü Tertip, c. 9, s. 253-266.

[600] Doğan Üvey, **Süleyman Ferit Eczacıbaşı ve Türkiye'de İlaç Sanayiinin Kuruluşuna Katkıları**, İ. Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1996, s. 11.

Cumhuriyet Döneminde eczahanelerle ilgili yapılan düzenlemelerden biri de, 24/1/1927 tarihinde kabul edilen ve 6/7/1927 tarihinde yürürlüğe giren 964 sayılı "*Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kanun*"dur. Kanunun 19.maddesinde, eczahane sayısının bölge nüfusuna göre belirleneceği, nüfusu 10 binden az olan yerlerde 1 eczahane açmaya izin verilip, 10 binden çok nüfuslu yerlerde her 10 bin nüfusa 1 eczahane açılmasına izin verileceği, açılacak eczahaneler arasında belirli bir uzaklığın bulunması gerektiği, eczahane sayısı çok olan yerlerde, düzenlemede öngörülen duruma gelinceye kadar yeni eczahane açma izni verilmeyeceği belirtilmektedir[601]. Ayrıca fazla olan eczahanelerin bir yıl içinde tasfiye edilmesi, eğer kendiliğinden sayı azalmazsa en eski ruhsat sahibi eczahane yerinde bırakılarak diğerlerinin nakledileceği belirtilmektedir. Kanunun amacı büyük şehirlerdeki eczahanelerin bir kısmının Anadolu'daki şehirlere dağılmasını sağlamaktı[602]. Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye Vekaleti tarafından, vilayetlere gönderilen yazıda, eczahanesi kapatılan şahısların ihtiyaç duyulan yerlerde eczahane açmalarına yardımcı olunması gerektiği belirtilerek, varsa idare-i hususiye veya belediyelere ait dükkanların ücretsiz olarak veya çok az bir ücretle eczahane açacak olanlara tahsis edilmesi istenmiştir[603].

1927 yılındaki yasal düzenleme ile İstanbul'daki 300'e yakın eczahaneden 90 tanesi kapanmış, 18 tanesinin de yeri değişmiştir. Kapatılan eczahanelerin çoğu eczacılık diploması olmayan, eczacılık müsadesiyle çalışan veya İslam olmayan azınlıktan kişilerin işlettiği eczahanelerdir. Ancak kanundan beklenen sonuç alınamamış, Anadolu'da açılan eczahanelerin sayısı sınırlı kalmıştır. 1949 yılında yapılan bir başka yasal düzenleme ile eczahanelerin sayılarının sınırlandırılmasına son verilmiştir. Yeni düzenlemeye göre eczahanesi olmayan ilçelerde beş yıl eczacılık yapanlara herhangi bir merkezde istediği yerde eczahane açma hakkı verilmiştir[604]. 1953 yılında çıkarılan 6197 Sayılı Kanun ile yeni eczahane açılması konusundaki sınırlamalar tamamen kaldırılmıştır.

1927 yılında çıkarılan kanunun İzmir'de uygulanması neticesinde, bazı eczahaneler kapanmış bazılarının da yerleri değiştirilmiştir. Bu kanuna göre İzmir'de faaliyet göstermesine müsaade edilen eczahaneler şunlardır; Şifa, Hilal, İttihad, Fakirler, Tilkilik, Faik Bey, Keçeciler'de Suat Bey, İkiçeşmelik, Karataş'da Senturfail, Karantina'da Eşref Bey, Kemer'de Aziz Beyazıt, Irgat Pazarı'nda Asri, Eşefpaşa'da Hamdi Bey, Kokaryalı'da Altuntaş Eczahaneleri, Alsancak'ta Hamdi Nüshet Eczahanesi, Karşıyaka'da Fuat Bey, Vehbi ve Taif Beylerin Eczahaneleri. Tilkilik'teki Afiyet Eczahanesi ise Bayraklı'ya nakledildi. Kapatılan eczahaneler ise şunlardı: Başdurak'da Politi Efendi Eczahanesi, Keçeciler'de Bohor Habif Efendinin Eczahanesi, Mesudiye'de Ferit Arslan Bey Eczahanesi, Eşrefpaşa'da Hayat Eczahanesi, Beyler Sokağı'nda Hüsnü Halit Bey ile Nafiz Bey Eczahanesi, Karantina'da Vasfi Bey Eczahanesi, Karşıyaka'da Esat Nuri Bey Eczahanesi, Irgat Pazarı'ndaki Abdüsselam Beyin Eczahanesi[605]. Kanuna göre faaliyetlerine devam edecek olan eczahanelerin sayısı, 3'ü Karşıyaka'da, 1'i Bayraklı'da 14'ü de İzmir'de olmak üzere toplam 18'di.

---

[601] **Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kanun No: 964**, Ankara, S.İ.M.V.Yay., 1936, s. 7
[602] "*Eczahaneler Kanununun Tatbikine Başlandı*", **Hizmet**, 30 Teşrinisani (Kasım) 1927.
[603] **Anadolu**, 10 Mayıs 1928.
[604] **Yeni Asır**, 8 Ocak 1949.
[605] **Ahenk**, 18 Haziran 1928.

1930 yılında şehir merkezinde İzmir Ticaret Odasına kayıtlı 14 eczahane bulunuyordu. Bunlar; Abdüsselam (Akgünlü) Beyin İkincibeyler'deki Cumhuriyet Eczahanesi, Ahmet Lütfü Beyin Alsancak Mesudiye Caddesi'ndeki Alsancak Eczahanesi, Ahmet Mithat Beyin Karşıyaka Kemal Paşa Caddesi'ndeki Karşıyaka Eczahanesi, Bohor Sisi Beyin İkiçeşmelik Caddesi'ndeki Asri Eczahanesi, Esat Kipman Beyin Hükümet Caddesi'ndeki Birlik Eczahanesi, Kamil Ergen Beyin Buca istasyon Caddesi'ndeki Buca Eczahanesi, Ömer Saydam Beyin Karşıyaka Kemal Paşa Caddesi'ndeki Ferah Eczahanesi, Ferit Eczacıbaşı Beyin Hükümet Caddesi'ndeki Şifa Eczahanesi, Hamdi Nüzhet Çançar Beyin Kemeraltı Başdurak Caddesi'ndeki Sıhhat Eczahanesi, Kemal Aktaş Beyin Kemeraltı Hükümet Caddesi'ndeki Hilal Eczahanesi, Alsancak'taki Jülyen Eczahanesi, Mehmet Faik Beyin Tilkilik Caddesi'ndeki Tilkilik Eczahanesi, Bohor Habif Özdoğru Beyin Karataş Tramvay Caddesi'ndeki Karataş Eczahanesi, H.Cemal Alimoğlu Beyin İkiçeşmelik Caddesi'ndeki İkiçeşmelik Eczahanesi idi[606].

2- İzmir Eczahanelerinden Bazıları

Mehmet Esat (Kipman) ve İttihad Eczahanesi :

İttihad Eczahanesinin sahibi olan Mehmet Esat Bey, Hanya Kadısı olan Nebil Beyin oğlu olup, Girit Adası'nda yer alan Hanya'da 1879 yılında doğmuştur. Hanya'da öğrenim hayatına başlayan Mehmet Esat Bey, Atina'da bir yıl kadar tıp tahsil etmiş, ancak eczacı olmak istediği için tahsilini yarım bırakarak İstanbul'a gitmiştir. Çok başarılı bir öğrenci olan Mehmet Esat Bey, Eczacılık Mektebinin ikinci ve üçüncü sınıflarında birinci olarak İftihar ve Maarif Madalyaları ile ödüllendirilmiş ve padişah tarafından Paris'e 6 aylık mesleki bir kursa gönderilmiştir. Kursu birincilikle bitiren Mehmet Esat Beye bir madalya da Fransızlar tarafından verilmiştir[607].

Esat Bey, Paris dönüşünde İzmir'e gelerek, Hükümet Caddesi üzerinde bulunan ve daha önce bir Yahudi tarafından işletilen eczahaneyi 1903 yılında satın almıştır. Eczahanenin ismini İttihad Eczahanesi olarak değiştirerek faalyete geçirmiştir. Müslüman birinin eczahane açması önceleri halk tarafından yadırganmış ve ekonomik açıdan zorluklarla karşılaşmıştır. Dönemin İzmir Valisi Kamil Paşa, Gurebayı Müslimin ve Askeri Hastahanenin ilaçlarının İttihad Eczahanesinden alınmasını emretmesiyle eczahanenin maddi sıkıntıları azalmıştır. Eczahanede Doktor İsak Sidi daimi doktor olarak görev yapmıştır[608].

Mehmet Esat Beyin eczane açtığına dair ilk bilgilerimiz 1904 yılı başlarındaki gazete ilanlarıdır. Gazetelere verilen ilanlarda "*Eczahane-i Mehmet Esat*" isminde Kemeraltı'nda bir eczahane açtığı belirtilmekte, ilaçların dışında balık yağı ile kuvvet şurubunun da bulunduğu ve eczahanenin geceleri de açık olduğu ifade edilmektedir[609]. Kısa süre sonra çıkan bir başka ilanda ise Mehmet Esat Bey, eczacılık mektebini birincilikle bitirdiğini, altın maarif madalyası ve gümüş sanayi madalyası ile ödüllendirildiğini belirterek şunları ifade etmektedir; "*Kemeraltı'nda Hacı Hüseyinağa Hanı itsalinde bir eczahane tesis ve küşad eyledim. İzmir'deki eczahanelerin yüzde*

---

[606] **İzmir Ticaret ve Sanayi Odasına Mukayyet Mali, Ticari ve Sınai Müessese ve Ticarethaneler,** İzmir, İzmir Ticaret Odası Yayını, 1930, 104-105.

[607] "*Eski Eczahanelerimiz*", **Spatula,** Yıl: 1988, S. 2, Roche Bilimsel Yayınlar Serisi, İstanbul, s. 14.

[608] Nevzat Özerdemli ile 21. 12. 2004 tarihinde yapılan söyleşi.

[609] **Ahenk,** 21 Kanunusani (Ocak) 1904.

doksan beşi ecnebilerin elinde bulunmasına nazaren şu teşebbüsatımın nezd-i evveli ale-l-basarda câlib-i memnuniyet olarak bir Müsliman eczahanesinin dahi mahzar-ı takdir ve sahâbet ve nail-i teşvik muzaheret buyrulacağına eminim. Eczahaneye hâzık ve mütehassıs tabiblerin devamı taht-ı temine alındığı gibi kanatkar ve masrafsız bulunmaklığım hasebiyle nisbet kabul etmeyecek derecede ecza fiyatının dahi sairlerinden dûn olduğunu arz ve ilan eyler ve bilakis taife-i gayretle değil elca-ı menfaatle teşrif edeceklerin dahi magazadan memnun olarak avdet edeceklerini dermeyan eylerim"[610].

Mehmet Esat Bey tarafından 1907 yılında gazetelere verilen ilanlarda, İttihad Eczahanesinde balık yağı ve kuvvet şurubu satıldığı belirtilmiştir[611]. İstanbul Aksaray'da faaliyet gösteren Ethem Pertev Eczahanesi müstahzarları 1914 yılında İttihad Eczahanesinde satılmaktaydı[612]. Mehmet Esat Bey, eczacılığının yanında hazır ilaç yapımı işine de girişmiştir. İksir-i Hayat ve Esad Çelik Şurubu adını verdiği iki tıbbi müstahzar ilacın yapım ruhsatını 1925 yılında almıştır. Eczacı Ömer Lütfi (Krom) tarafından 1930 yılında İzmir'de kurulan İzmir Ecza-Baharat ve Levazım-ı Tıbbiye Türk Anonim Şirketinin de ortakları arasında yeralmıştır[613].

25 Aralık 1941 tarihinde İzmir'de vefat eden Mehmet Esat Beyin, Mübeccel, Nebil, Mualla ve Enis isminde dört çocuğa sahip olmuştur. Rumca, İtalyanca ve Fransızca bilen Mehmet Esat Beyin ölümünden sonra aile, eczahaneyi bir süre Hamdi Uçar'ın mesul müdürlüğünde, Nebil Kipman'ın gayretleri ile idare etmeye çalışmıştır. Esat Beyin küçük oğlu Enis Kipman, Eczacılık tahsili için 1947 yılında Amerika'ya gönderilmiştir. 1950 yılında "Philadelphia College of Pharmacy and Scient" okulundan mezun olan Enis Bey eczahanenin başına geçmiştir. Hayır kurumlarında da görev yapan Enis Bey, 10 yıl Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlığı, 20 yıla yakın Türk-Amerikan Derneği başkanlığı, 20 yıla yakın bir süre İzmir Eczacılar Odası başkanlığı, İzmir Ticaret Odası Meclis ve Yönetim Kurulu üyeliği yapmıştır[614].

Kemeraltı'nda Anafartalar Caddesi üzerinde faaliyet gösteren İttihad Eczahanesi daha sonra isim değiştirerek Birlik Eczahanesi adını almıştır. Mehmet Esat Beyin oğlu Enis Kipman 1995 yılında ölmüş, eczahaneyi 3 yıl eşi Burçin Kipman idare etmiştir. 1998 yılında eczahane kapanmıştır. Eczahaneye ait dolaplar, Mehmet Esad Beyin eczacılıkla ilgili ölçü ve tartı aletleri ile eczacılık diploması İzmir Etnografya Müzesinde sergilenmektedir.

Süleyman Ferit Bey ve Şifa Eczahanesi

İzmir'de ilk eczahane açan Türklerden biri de Süleyman Ferit Beydir. 1886 yılında İzmir'in İkiçeşmelik Semti'nde Tuzcu Mescidi Sokağı'nda doğan Süleyman Ferit Beyin babası Hacı Hafız Şakir Efendi, İzmir Belediyesinde başkantarcı olarak görev yapmaktaydı. Annesi Tokat'tan göç eden bir aileden gelen Şerife Hanımdı. Süleyman Ferit Bey ilkokulu, rüştiye ve idadiyi İzmir'de bitirdikten sonra İstanbul'a gitmiştir. 19 Ağustos 1903 tarihinde eczacılık mektebinden 18 yaşında mezun olmuştur. Mezuniyet yaşından önce diploma aldığı için ihtisas kurasına katılamamıştır. Hocalarının yardımıyla ihtisasını Ahmet Mithat Efendinin başhekim olarak görev

[610] **Ahenk**, 12 Şubat 1904.
[611] **Ahenk**, 18 Mart 1907.
[612] **Ahenk**, 19 Mart 1914.
[613] Baytop, "*Osmanlı Dönemi...*", s. 148.
[614] Burçin Kipman ile 26 . 10. 2004 tarihinde yapılan söyleşi.

yaptığı Şişli Etfal Hastahanesinde yapmış, bir süre Eczacı Hamdi Beyin yanında çalışmıştır[615]. Daha sonra İzmir Gureba Hastahanesi ikinci eczacılığına atanan Süleyman Ferit Bey, ek iş olarak Bornova'da İlyadis adında bir Rum'un sahip olduğu Aristoteles Eczahanesinde sorumlu müdürlük yapmaya başlamıştır[616].

1907 yılında Gurebayı Müslimin Hastahanesinde 15 yıldır görev yapan baş eczacısı Moiz Santo, ailesiyle birlikte Almanya'ya göç edince, bu göreve Süleyman Ferit Bey atanmıştır[617]. 1909 yılına kadar hastahanede baş eczacılık yapan Süleyman Ferit Bey, 1909 yılında 215 altın liraya, Tilkilik Semtindeki "*Eczahane-i Umumi*"yi satın almıştır. Eczahane-i Umumi, sekiz doktor tarafından açılmış olup, Dr. Mustafa Enver Bey ve Taşcıoğlu Doktor Ethem Bey dışındaki sahipleri gayrimüslimlerdendi[618]. Süleyman Ferit Bey, eczahane sahibi olduktan sonra mevcut yasalar nedeniyle Gurebayı Müslimin Hastahanesindeki görevinden ayrılmış, Hastahanedeki görevini gönüllü olarak sürdürmüştür. Hastahanede kısa sürede kendini sevdiren Süleyman Ferit Bey, eczacılığının yanısara, Gurebayı Müslimin Hastahanesi gelir-gider defterini tutma görevi de verilmiştir. Süleyman Ferit Bey, başeczacılığa atandıktan sonra yanında çalışanların Türk kökenli olmasına dikkat etmiş ve genç eczacıların yetişmesini sağlamıştır. İlk yetiştirdiği eczacılar arasında Lütfü Asım, Fuat ve Lütfü (Krom) Beyler yer almaktadır[619].

Süleyman Ferit Beye, Hastahanedeki gayretli çalışmaları nedeniyle 1909 yılında Vilayet Encümeni tarafından şehrin şükran borcu olarak, hastahanenin fahri "*eczacıbaşılık*" payesi verilmiş, Süleyman Bey de bu unvanı soyadı olarak kullanmıştır[620].

Satın aldığı eczahanenin ismini Kanaat Eczahanesi olarak değiştiren Süleyman Bey, eczahanesinde yeni müstahzarlar yapmaya başlamıştır. Kadızade Hüseyin Rıfat Efendi tarafından açılan ve daha sonra bir Rum'a devredilen Kemeraltı'ndaki Şifa Eczahanesini, 1911 yılında 250 altına satın almıştır[621]. Şifa Eczahanesinin 1911 yılından önceki sahibi ve faaliyetleri hakkında elimizde yeterli bilgi mevcut değildir. 1907 yılında gazetelere verilen ilanlarda Şifa Eczahanesinde bir poliklinik açıldığı, yalnız yarım Mecidiye ücret ödeyen herkesin aynı anda birden fazla doktora muayane olabileceği belirtilmektedir. Eczahanede Pazartesi, Çarşamba ve Cuma günleri saat 9-11 arasında hasta kabul edileceğini belirtilmiştir. Şifa Eczahanesinde hasta kabul eden doktorlar ise şunlardı: Emraz-ı Asabiye Mütehassısı Taşcıoğlu Ethem, Emraz-ı Ayniye Mütehassısı Kominyanos, Emraz-ı Dahiliye Mütehassısı Dikran Topalyan, Ameliyat-ı Cerrahiye Mütehassısı Apokrat Kasantiyas, Frengi ve Cildiye Mütehassısı Doktoru Margoli, Diş Tabibi Yorgancıoğlu[622]. Bu durum Süleyman Ferit Beyin idaresine geçtikten sonra da devam etmiş, Şifa Eczahanesi bir poliklinik gibi işlemiştir. İzmir'in

---

[615] Aybala Yentürk-Nejat Yentürk, "*Eczacıbaşı Süleyman Ferit Müstahzaratı*", **Tombak (Antika Kültürü, Koleksiyon ve Sanat Dergisi)**, S. 15, İstanbul, 1997, s. 8.

[616] Melih Gürsoy, **Bizim İzmirimiz**, İzmir, 1993, s. 282.

[617] **Ahenk**, 24 Mart 1907.

[618] Yaşar Aksoy, **Bir Kent Bir İnsan, İzmir'in Son Yüzyılı S. Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları**, İstanbul, Dr. Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayını, 1986, s. 95.

[619] Üvey, **a.g.t.**, s. 36.

[620] Hikmet Aladağ, "*Sereczacı Ferit Bey*", **İzmir Devlet Hastahanesi Mecmuası**, c. XI, S. 3, 1973, s. 507.

[621] Üvey, **a. g. t.**, s. 39.

[622] **Ahenk**, 1 Ağustos 1907.

tanınmış doktorlarından, Dahiliye ve Kadın Hastalıkları Doktoru Hacı Hüseyin Zade Ethem, Emraz-ı Hariciye Doktoru Nazmi, Çocuk Hastalıkları Doktoru Bakteriyoloğ Memduh, Emraz-ı Dahiliye Doktoru Bakteriyolog Mehmet, Frengi ve Belsoğukluğu Doktoru Şehri, Göz Tabibi Hayri Sarım, Kulak Burun Boğaz Doktoru Niyazi, Emraz-ı Asabiye Doktoru Hüsnü Zühtü Eczahanede hasta kabul etmekteydi. Ayrıca Eczahanede kan, idrar, balgam vb. tahliller de yapılıyordu[623].

Süleyman Ferit Bey, Tilkilik Semtindeki Kanaat Eczahanesini yeni satın aldığı Şifa Eczahanesine taşımış,[624] Kanaat Eczahanesinde ilaç imalini sürdürmüştür[625]. Süleyman Ferit Bey, Şifa Eczahanesini satın aldığını gazete ilanları ile halka duyurmuştur. Bu ilanlarda ; "*Tilkilik'teki Eczahane-i Umumi'de muhterem İzmir ve mülhakat ahalisi tarafından mahzar olduğum teveccüh ve rağbetin ve memnuniyet-i umumiyeyi celb için arz ettiğim ciddi hizmetin bahşettiği cesaretle bu defa Kemeraltın'daki Şifa Eczahanesini dahi satın alarak en halis ve saf adviye ve her türlü müstahzarat-ı mükemmeliye ile yeniden tanzim ve küşad eyledim. Şifa Eczahanesinde müşterilerime her türlü kolaylık ve süratle ifayı hizmet olunur*[626]".

Süleyman Ferit Bey ilk müstahzarlarını Kanaat Eczahanesi laboratuarından imal etmiştir. İlk tıbbi müstahzaratı ise "*Ferit Kuvvet Şurubu*"dur. 1911 yılında Birinci Beyler'de açtığı "*Eczacı Süleyman Ferit Dar'ül İstihzaratı*" ismindeki imalathanesinde ilaç yapımını sürdürmüştür. 1911 yılında gazetelere verdiği ilanlarda "*Müstahzarat-ı Osmani'den Ferit Şurubu*"nun imaline başladığını halka duyurmuştur. Halkın güvenini kazanmak amacıyla dönemin tanınmış doktorlar tarafından şurubu öven yazılar kalem alınmıştır. İzmir Gurebayı Müslimin Hastahanesi Tabib-i Sanisi Ali Nurettin Bey tarafından kaleme alınan yazıda, "*Müstahzarat-ı Osmaniden Ferit Şurubu ile Ferit Hapları alelumum nekahat zamanlarıyla, zâfiyet yeddine ve sinir rahatsızlıkları, eskimiş sıtma ve dalak büyümesi ve kansızlık, romatizma ve veremlilere ve frengililerde istiamelleri münasip olmakla bilhassa tavsiye olunur,*" [627] sözleriyle Ferit şurubunun faydaları belirtilmiştir.

Askerliğini Balkan Harbi sırasında Askeri Hastahane başeczacısı olarak yapan Süleyman Ferit Bey,[628] 17 ay sonra I. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle tekrar Askeri Hastahane Başeczacılığına dönmüştür[629].

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali sırasında yağmalanan yerler arasında Şifa Eczahanesi de bulunmaktaydı. Bu olaydan sonra İstanbul'a giden Süleyman Ferit Bey, 1920 yılında tekrar İzmir'e dönmüştür. Eczahanenin bitişiğindeki tatlıcı dükkanını satın alarak genişlettiği Şifa Eczahanesini tekrar faaliyete sokmuştur.

17 Şubat 1923 tarihinde İzmir'de açılan Türkiye İktisat Kongresi sergisine, yaptığı tıbbi müstahzar ve parfümeri çeşitleri ile katılarak büyük beğeni kazanmıştır. Süleyman Bey tarafından hazırlanıp satılan tıbbi müstahzaratlar arasında Katran Ferit

---

[623] **Ahenk**, 19 Mayıs 1914.
[624] "*Süleyman Ferit Eczacıbaşı*", **Dirim**, c. 49, S. 7, s. 337.
[625] **Ahenk**, 9 Kanunusani (Ocak) 1912, **Ahenk**, 9 Kanunuevvel (Aralık) 1913.
[626] **Ahenk**, 28 Eylül 1911.
[627] **Ahenk**, 23 Teşrinisani (Kasım) 1911.
[628] Cemal Kutay, "*Bir İnsan, Bir Devir, Bir Şehir: Eczacıbaşı Süleyman Ferit Beyin Hayatı ve Hatıraları (15)*", **Yeni Asır**, 18 Mart 1979.
[629] Kutay, "*Bir İnsan...(16)*", **Yeni Asır**, 19 Mart 1979.

(öksürük şurubu), Ferit Kuvvet Şurubu, Selamet Ferit (nezle ilacı), Hafakan Ruhu (sinir hastalıkları, baş dönmesi, göz kararmalarında kullanılır), Ferit Saç Suyu, Ferit Diş Macunu, Ferit Diş Suyu, Ferit Naneruhu, Ferit Kına Hülasası, Krem Ferit, Ferit Tuvalet Pudrası, Ferit Saç Suyu, Şifa Balık Yağı, Acı Bademli Gece Kremi, Aspirin Ferit, Ferid Asitborik Merhemi, Ferit Kudret Hapı, S.Ferit Sulfato Komprimesi, Ferit Müshil Şekerlemeleri, Ferit Amel Hapı, Ferit Hintyağı, Ferid Oksitdözenk Merhemi, Katranlı Sabun, Nasır Kremi, Oksijenli Su, Ferit Sterilize Pamuk yer almaktaydı[630]. Daha sonra bu müstahzarlara B-Vital, Calci-Vital C, C-Vital, Hepa-Vital, Polivital, Poli-B, Hepamaltin, E-Vital, D-Vital, Calvital, Pantenol, Viton, Septanon eklenmiştir[631].

Tuvalet Müstahzaratları arasında ise Ferit Kıl Düşüren Sıhhi Pudra, Ferit Taravet Suyu, Ferit Saç Suyu, Ferit Tuvalet Pudrası, Ferit Talk Pudrası, Ferit Yağsız Kremi, Ferit Acıbademli Gece Kremi, Ferit Diş Macunu, Ferit Diş Tozu, Ferit Diş Suyu, Briyantin, Tuvalet Sabunu, Katranlı Sabun, Ferit Çiçek Suyu, Ferit Gül Suyu, Ferit Çocuk Pudrası, Ferit Kokulu Banyo Kristalleri, Ferit Tırnak Cilası, Ferit Kolonya ve Esansları yer almaktaydı[632].

1925 yılında Eşi ile birlikte gittiği Fransa'da iki ay kalan ve Grasse şehrindeki parfum imalathanelerini gezen Süleyman Ferit Beyin kokuya ve koku imalatına olan merakı artmıştır[633]. Gezi sonrasında laboratuarında ilk Türk kolonya, losyon ve kremlerini imal etmeye başlayarak bu alanda bir sanayinin doğmasına neden olmuştur. Şifa Eczahanenin az ilerisinde Arap Fırını Sokağı'nda tuttuğu bir depoda kolonyacılığa başlayan Süleyman Ferit Bey, Birinci Beyler Sokağı'nda 19-21 numaralı hanede kurduğu laboratuarında, ilk ürünlerini daha da geliştirerek bütün Ege'de tanınır hale gelmiştir. Ferit Bey kozmetik preperat yapımına da geçmiş ve bu nedenle imalathanenin adını "*Eczacıbaşı Süleyman Ferit Müstahzarat ve Itriyat Fabrikası*" olarak değiştirmiştir[634]. Özellikle imal ettiği "*Altın Damlası Kolonyası*" İzmir'in sembolü haline gelmiş, İzmir'i ziyaret edenler yakınlarına hediye olarak Altın Damlası Kolonyası almışlardır. Altın Damlasının dışında, kolonya olarak Bahar, Safa, Kır Çiçeği, Siyah Lale, Ful, Arpej, Kamelya, Manolya, Bahar, Dalya, Fuar, Revdor, Krep Jorjet, Limon Çiçeği, Nergiz Nuvar, Nergis Ruayal, Lavanta Çiçeği, Filiz, Şipr, Menekşe, Leylak Blan, Galya, Beş Çiçek, Menekşe, Yasemin, Senin İçin, Unutma Beni, Muhabbet Çiçeği, Melek, Yaz Yağmuru isimli ürünleri de hazırlamıştır[635]. Ferit Beyin müstahzarları çeşitli sergilerde altın madalya almış ve 9 Eylül İzmir Sergisi'nde iki defa altın madalya ile onurlandırılmıştır. Şifa Eczahanesi, her yıl 9 Eylül'de bütün ürünlerinde büyük indirimlere giderek ürünlerini halka ulaştırmaya çalışmıştır.

Eczacı İsmail Tarık Çoker, Şifa Eczahanesi hakkında şu bilgileri vermektedir: " *Süleyman Beyin oğlu Melih benim sınıf arkadaşımdı. Onun sayesinde Süleyman Ferit Beyin yanında 1942-1943 yıllarının yaz aylarında staj yaptım. Süleyman Bey her gün*

---

[630] Turhan Baytop, **Laboratuardan Fabrikaya Türkiye'de İlaç Sanayi (1833-1954)**, İstanbul, 1997, s. 37.
Üvey, **a. g. t.**, s. 58.

[631] Saib Rağıp Atademir, **Yerli Tıbbi Müstahzarlar,** Konya, Atademir Yayınevi, 1947, s. 152-185.

[632] Aybala-Nejat Yentürk, "*Eczacıbaşı Süleyman Ferit...* ", s. 11.

[633] Aksoy, **Bir Kent...**, s. 212.

[634] Baytop, **Laboratuardan Fabrikaya...**, s. 104.

[635] "*Eczacıbaşı İlaç Fabrikasının Evrimi*", **Mediko-Sosyal Sağlık Dergisi**, Yıl: 2, c. 1, S. 10, Temmuz 1962, s. 12; **Hizmet**, 9 Eylül 1927; **Halkın Sesi**, 30 Kanunusani (Ocak) 1932; Aybala-Nejat Yentürk, *a. g. m.*, s. 16.

belirli bir saatte eczahaneye gelir, personeli kontrol ederdi. Bir yandan da kolonya imal ederdi. Eczahanenin gelirlerinin %90'nını laboratuarda yapılan ilaçlar oluştururdu. Hazır ilaçlar çok az olduğu için yapma ilaçlar kullanılırdı. Reçetelerde yazılı olan ilaçlar, burada hazırlanırdı. Kendisi ilaç hazırlamazdı, günün büyük kısmını Beyler Sokağı'ndaki laboratuarda kolonya imal ederek geçirirdi. Eczahanenin laboratuarında Sami, Hüseyin, İzzet isminde üç kalfa çalışıyordu, ilaçları bunlar hazırlıyordu. Süleyman Bey çok şık giyinirdi, babacan biri idi, uzun yıllar bir baba gibi elini öptüm. Eczahanenin girişinde bir masa vardı, arkada laboratuar vardı. İkinci katta (ara katta) nöbetçinin uyuması için düzenlenmiş bir oda vardı. Eczahanenin laboratuarında, her eczahanede olduğu gibi, iki kilitli dolap bulunurdu. Birinin camı kırmızıya boyalı diğerinin camı yeşil boyalı idi. Kırmızı boyalı dolapta şiddetli zehirler bulunur ve camında da "şiddetli zehirler" diye yazılırdı. Yeşil dolapta hafif zehirler bulunur ve camında 'hafif zehirler' yazardı. Dolaplar kilitli tutulur, anahtarı da Süleyman Beyde dururdu. Laboratuar ise Beyler Sokağı'nda Verem Savaş Derneğinin bitişiğinde idi. Tek katlı bir bina idi, burada kolonya imal edilirdi. Bu bina bugün hala ayakta ve kilitli bir şekilde durmaktadır[636]".

Ferit Bey, uzun yıllar hem eczahanesiyle hem de yer aldığı hayır kurumları ile halka hizmetini sürdürmüştür. Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nın yol açtığı sağlık, bakım ve barınma bunalımı sırasında Hilal-i Ahmer Cemiyetinin İzmir Şubesi'nin açılmasında etkili olmuştur. Süleyman Ferit Bey, Müdafaa-i Milliye Cemiyetinde çalışmış, Birinci Cihan Harbinde ise aş evleri ve ordu ihtiyaçları için malzeme ve ilaç hazırlayarak yararlı olmuştur. Balkan Harbi ve I.Dünya Savaşı yıllarında kurduğu teşkilat ile tifüse karşı halk hamamları ve tebhirhaneler kurarak salgın hastalıklara karşı mücadele etmeye çalışmıştır[637].

Süleyman Ferit Bey, İzmir Milli Kütüphanesi'nin kurucuları arasında yer almıştır. On beş yıl süreyle İzmir Ticaret Odası Başkanlığı görevinin yanında belediye, vilayet meclis üyeliği, encümen üyeliği görevlerinde de bulunmuştur. Gayretli çalışmaları nedeniyle 1917 yılında harp madalyası ile ödüllendirilmiştir. Kendi imkanları ile inşa ettirip devlete ve millete armağan ettiği sosyal tesisler arasında İzmir Kahramanlar Semtinde "*Süleyman Ferit Eczacıbaşı İlkokulu*", Bayraklı'da "*Süleyman Eczacıbaşı İlkokulu*", Karataş'ta "*Hacı Şakir Eczacıbaşı İlkokulu*", Eşrefpaşa'da "*Şerife Eczacıbaşı İlkokulu*", Cicipark'ta "*Sedat Eczacıbaşı Ana ve Çocuk Sağlığı Merkezi*[638]", Bornova'da 60 Yataklı "*Süleyman Ferit Eczacıbaşı Kanser Hastahanesi*" yer almaktadır.

Süleyman Ferit Bey, 18 Nisan 1973 tarihinde İzmir'de vefat etmiştir. Vali Şentürk, Belediye Başkanı Kibar, Koç Holding Kurucusu Vehbi Koç, Mahmut Baler, İzmir'in ve Türkiye'nin tanımış işadamları, siyaset ve parti yöneticileri, resmi daire müdürleri, doktorlar, eczacılar, Milli Eğitim mensupları, öğrenciler ve ailesinin katıldığı bir törenle Asri Mezarlığa defnedilmiştir[639].

Ferit Bey hakkında Yeni Asır Gazetesinde Kemal Karhan tarafından yazılan yazıda şu ifadeler yer almaktaydı: "*Merhum, kendini İzmir'e adamıştı. İktidarların ön planında bulunanlar çoğu zaman yakın arkadaşları olduğu halde siyaset alâyişine*

---

[636] İsmail Tarık Çoker ile 04. 01. 2005 tarihinde yapılan söyleşi.
[637] "*Eczacıbaşı İlaç...*, s. 10.
[638] Mehmet İhsan Zeyrek, **Eczacıbaşı S.Ferit Bey**, İzmir, 1963, s.14.
[639] **Yeni Asır**, 20 Nisan 1973.

kapılmadı. Kendi adını taşıyan büyük eserler bile onu, eczahanesindeki yıllanmış küçük masasından ayıramadı. Hayatının son demlerine kadar büyük bir vazife ciddiyeti içinde işine devam etti. Onun, bıkmadan usanmadan yılların aşındıramadığı bir istek ve intizamla gösterdiği bu gayret gençlerimize meslek sevgisi ve disiplini yönünden çok kıymetli bir örnek olarak işlenmiştir"[640].

1973 yılında ölümü nedeniyle, Süleyman Ferit Beyin hatırasını yaşatmak için Konak Otoparkı arkasındaki parka bir heykeli dikilmiştir. 1911 yılında İzmirli Caferizade Kemal Beyin kızı Saffet Hanımla evlenen Süleyman Beyin, Nejat (1913), Vedat (1916), Sedat (1917), Kemal (1918), Haluk (1921), Melih (1923) isminde 5 oğlu vardı. Oğulları eczacılık mesleğini sürdürmüşlerdir. 1952 yılında İstanbul'da Eczacıbaşı İlaç Fabrikası üretime başlamıştır.

Bir yanında Hafız Alipaşa Kahvesi diğer yanında Ragıppaşa Kıraathanesi bulunan Şifa Eczahanesi, 1978 yılına kadar Kemal Eczacıbaşı'nın idaresinde eczahane olarak hizmet vermiş, daha sonra Eczacıbaşı Parfümeri Satış Merkezi haline getirilmiştir. 15 Temmuz 1993 yılında çıkan bir yangında büyük zarar gören eczahane, 1996 yılında eski haline getirilmişse de kısa süre sonra kapanmıştır.

Hilal Eczahanesi: Hilal Eczahanesinin sahibi olan Mehmet Kemal Kamil Bey 1889 yılında İstanbul'da doğmuştur. Kemal Beyin babası Osmanlı Harbiye Nezaretinde baş veznedarlık yapmıştır. Babasının ani ölümünden sonra zamanın sadrazamının ricası üzerine Padişah İradeyi Seniyyesi alınmış ve Kemal Kamil Bey, Eczacı Rüştiyesi'ne kayıt olmuştur. Rüştiyeyi bitirdikten sonra Askeri Tıbbiye'nin Eczacılık Bölümüne kayıt olmuş ve 1909 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'nin eczacı kısmından mezun olmuştur[641]. Kemal Bey, mülazım-ı evvel rütbesiyle Beşinci Kolordu Selanik Merkez Hastahanesi eczacılığına atanmıştır. Selanik'te yayınlanan "*Eczacı Gazetesi*"nde yazılar yazmıştır.

I.Dünya Savaşı sırasında Çanakkale ve Galiçya Cephelerinde görev yapmış, daha sonra yüzbaşı rütbesine yükselerek Filistin'de seyyar hastahane ve sıhhiye bölüğünde görev yapmıştır. Bir müddet sonra 8. Kolordu sereczacılığına terfi ile Harbiye Nezareti İkinci Şubesine bağlı Halep'de Eczayı Tıbbiye Metbar-ı Umumisi Müdüriyetine nakledilmiştir. Harp ve Sadakat Madalyaları ile bir Avusturya Nişanına sahiptir[642].

I.Dünya Savaşı sona erince İzmir'e gelmiş ve Yunan işgali döneminde Şerif Remzi Reyent, Eşref Bey, Sarı Edip Efe ile birlikte gizli bir teşkilat kumuştur. Teşkilatın amacı Yunanistan'dan savaşmak için gelen gönüllülerin cepheye gönderilmesine engel olmaktı[643].

İlk zamanlarda bacanağı Eczacı Süleyman Ferit Beyin Şifa Eczahane'sinde çalışan Kemal Kamil Bey, 1922 yılında Leonidas isminde bir Ruma ait olan "*Panayot Eczahanesi*"ni 3000 altına devralarak Hilal Eczahanesini açmıştır[644].

---

[640] Kemal Karhan, "*Süleyman Ferit Eczacıbaşı*", **Yeni Asır**, 22 Nisan 1973.

[641] **Sağlık Bakanlığı Arşivi**, *Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Diploma Kitabetine Aid Diploma Defteri*, Sayfa No: 85, Diploma Kayıt No: 1524.

[642] Sabri Yetkin-Erkan Serçe, **İzmir Esnaf ve Ahali Bankası'ndan Egebank'a (1928-2000)**, İstanbul, 2000, s.32.

[643] Semih Aktaş ile 27. 05. 2004 tarihinde yapılan söyleşi.

[644] **Anadolu**, 24 Haziran 1934, Panayot Efendinin Kemeraltı'nda bulunan Eczahaneyi Osmani'si 1888 yılında faaliyette olup, eczahanesinde devamlı bir doktor bulunmakta ve eczahane geceleri de açık

Kemal Kamil Beyin oğlu Semih Aktaş, Hilal Eczahanesi hakkında şu bilgileri vermektedir; "*Eczahanede 11 kişi çalışıyordu. O zamanlar İzmir'de 26 tane eczahane vardı. Babam çok titiz bir adamdı, şık giyinir, temizliğe büyük önem verirdi. Eczahanede çalışanlardan biri olan Müşerref Hanımın işi sadece temizlik yapmaktı. Eczahanede üç tane oda vardı. Girişteki oda gece nöbetçi kalanın uyuması için ayrılmıştı. Ortadaki oda laboratuar olarak kullanılırdı. Üçüncü odanın kapısı tamamen ayna idi, oradan eczahanenin içi tamamen gözüküyordu. Babam:*

'—Müşerref Hanım bakar mısınız ?, ayna bana kirli geliyor galiba, silsek nasıl olur der ?', kadını kırmadan uyararak temizliği yaptırırdı.

Yanında çalışanlar arasında belli başlı olarak Sururi Bey vardı. Yani kalfa dediğimizde çok kıymetli kimseydi, yazardı aynı zamanda, şiirleri vardı. Sermet Bey bir doktor kadar bilgisi olan bir kimseydi. Mesela bir striknin miligramla verilir, bu striknin bir sıfır, bir virgül ileri atarsanız santigaram olur. Öldürür insanı yani boğazını sıkarak öldüren birşeydir. Ve kanunlar da doktoru değil eczacıyı cezalandırırdı. Sermet Bey çok dikkatliydi. Hemen doktora açar siz bunu böyle yazmışsınız ama bir hata var bu böyle olması lazım mı ? diye sorardı ve çok bilgili bir arkadaştı. Sonra da Rıza Fahrettin Bey diye yaşlı bir arkadaş vardı. Sanatlar okulundan babam almıştı. Kasaya bakar ve gözlük imalatı yapardı" [645].

Hilal Eczahanesi aynı zamanda Kemal Kamil Bey tarafından imal edilen tıbbi müztahzaratların da satıldığı bir yerdi. Kemal Bey tarafından hazırlanarak satılan ürünler arasında Korizol Kemal (nezle ilacı), Dişolin Kemal (diş ağrıları ilacı), Nasırol Kemal, Okinolin Kemal, Kemal Kamil Çocuk Pudrası yer almaktaydı. Kemal Kamil Bey imal ettiği ürünleri sadece İzmir'de değil 1934 yılında İstanbul'da Beyoğlu, Sirkeci ve Kadıköy'de üç satış merkezinde de halkın kullanımına sunmuştur[646]. 1939 yılında gazetelere verilen ilanlarda, kolonya ve müstahzarların İstanbul'da Galatasay Eczahanesi[647], İstiklâl Caddesi Anestidis Ticarethanesi ile Ankara'da Ege Eczahanesi ve Nuri Alka Ticarethanelerinde satıldığı halka duyurulmuştur[648].

Müstakil gözlükçülerin bulunmadığı yıllarda eczahaneler hem gözlük imal eden hem de satan yerler olup, Hilal Eczahanesinde de gözlük imal edilip satılmaktaydı[649].

Kemal Beyin imal edip sattığı ürünler arasında kolonyaların ayrı bir yeri vardı. Kokulara meraklı olan Kemal Bey, askeri eczacı olarak gittiği her yerde kolonya ve esanslarını da götürmüş, İzmir'de eczahane açtıktan sonra da, ünü bütün ülkeye yayılan Altın Rüya Kolonyası, Bahar Çiçeği ismindeki kolonyaları imal etmiştir[650].

Hasan Derman kendisi için şunları söylemektedir; "*İzmir'e geldiği günlerden beri ölünceye kadar, eczacılık muhitinde olduğu kadar bütün diğer sahalarda da kendini sevdiren ve saydıran Kemal Kamil Aktaş, mesleğin ihtiyaç ve dertleri ile her zaman alakalanmış, yazı ile olsun cemiyetimizin işlerinde kıymetli fikirler vermeğe çalışmıştı. Ne zaman yeni bir hadise ile karşılaşsak hemen mektuplarıyla imdada yetişir*

---

kalmaktaydı. Yaptığı hizmetlerden dolayı Osmanlı nişanı ile ödüllendirilen Panayot Efendi, 1893 yılında Menemen'de de bir şube açmıştır. Bkz. Beyru, **a. g. e.**, 243-245.

[645] Semih Aktaş ile 27. 05. 2004 tarihinde yapılan söyleşi.

[646] **Yeni Asır**, 23 Temmuz 1934.

[647] **Yeni Asır**, 11 Kanunuevvel (Aralık) 1935.

[648] **Yeni Asır**, 31 Kanunusani (Ocak) 1939.

[649] **Yeni Asır**, 29 Nisan 1935.

[650] **Yeni Asır**, 19 Eylül 1941.

ve tezlerimize güzel buluşları ve orijinal fikirleri ile yeni kuvvetler katardı. Onun için eczahane kudsî bir mabet, eczacı mütefennin bir misyoner idi. Ne zaman eczahanesine gitseniz masanın başında ve dostlarının arasında bulur; işlerinin bütün teferruatıyla meşgul görürdünüz. Zarif ve nüktedan konuşmalarına doyulmadığı kadar, o nispette seyyal kalemi de zevkle okunurdu"[651].

Eczacılılık mesleğinin dışında edebiyat ve güzel sanatlarla da ilgilenenen Kemal Kamil Bey, yazılarında "*İzmir'in Gül Kokulu Muharriri*" olarak kendini tanıtmıştır. Sedat Simavi'nin kurduğu Yedigün Dergisinde, Hafta ve Hayat Dergilerinde makaleler yazmıştır. Yeni Asır Gazetesinde 12 Mayıs 1939-23 Haziran 1939 tarihleri arasında "*Tulûat Tarihimizden: Pişekar Küçük İsmail Efendinin Hatıraları*", 1944 Ocak-Haziran tarihleri arasında "*Bizim Unuttuklarımız Gençlerin Bilmedikleri*" adlı tefrikası yayınlanmıştır. Yine, Yeni Asır Gazetesinde 1935-1939 yılları arasında "*Arasıra*", 1939-1944 yılları arasında "*Kısaca*", 1931-1934 tarihleri arasında Anadolu Gazetesinde "*Görüşler ve Sezişler*", isminde küçük makaleler yayınlamıştır.

Ayrıca Ticaret Mektebinde fahri olarak reklamcılık dersleri vermiştir. Kemal Kamil Bey tarafından 1929-1933 yılları arasında eczahanelerle halk arasında ilişkileri konu alan "*Aile Eczahanesi*" isminde bir kitap yayınlanmıştır[652]. 1927-1947 yılları arasında Fikirler Dergisinde, eski sosyal hayatımız, eğlence hayatı ve geleneksel tiyatromuz konusunda kendi gözlem ve hatıralarına dayalı yazılar yayınlamıştır[653]. Soyadı Kanunu'ndan sonra "*Aktaş*" soyadını alan Kemal Bey, "*Reklam Nasıl Yapılır*?" isminde bir de kitap yazmaya çalışmıştır[654]. Ancak kitabın yayınlanıp yayınlanmadığını tespit edemedik.

Kemal Kamil Bey, 1928 yılında kurulan ve daha sonra Egebank ismini alan Esnaf ve Ahali Bankası'nın kurucularından olup[655], 1928-1933 yılları arasında Bankanın yönetim kurulunda görev yapmıştır[656]. İzmir Eczacılar Cemiyeti, Verem Mücadele Cemiyeti, Hilal-i Ahmer Cemiyeti idare heyetlerinde, Belediye Meclisi üyeliğinde bulunan Kemal Bey,[657] 29 Ocak 1949 tarihinde İzmir'de vefat etmiştir. Cenazesi Asri Mezarlığa defnedilmiştir[658]. Ölümü nedeniyle Yeni Asır Gazetesinde yer alan bir yazıda Kemal Kamil Bey hakkında şu bilgiler verilmektedir; *"Dik yürüyüşlü, nükteleri, güzel ve ahenkli konuşmalarıyla o herkes tarafından sevilirdi. Kemal Kamil Aktaş, şayanı hayret hafızası, tâ çocukluğundan itibaren, bizzat yaşadığı hayata ait hatıraları en taze ve canlı surette muhafaza sureti, neşesi ve bulunduğu mecliste güzel hikayeleriyle münevver muhitin geniş mikyasta sempatisini kazanmağa muvaffak olmuştu. Onu her gün Ragıp Paşa Otelinin altında, hususi odada, arkadaşları ile birlikte bir kahkaha tufanı içinde görürdünüz. İzmir bu ölümle en neşeli ve gülen simasından mahrum kalmaktadır*[659]."

---

[651] Hasan Derman, "*Kemal Kamil Aktaş*", **Farmakolog**, c. 19, S. 2, 1949, s. 64.
[652] **Anadolu**, 2 Ağustos 1933.
[653] Huyugüzel, **a. g. e.**, s. 299.
[654] **Anadolu**, 23 Kanunuevvel (Aralık) 1934. Reklamcılık konusuyla ilgilenen Kemal Kamil Bey, Milli Tasarruf ve İktisat Cemiyetinin teşkil ettiği propaganda komitesine seçilmiştir. Bkz. **Hizmet**, 14 Mart 1930.
[655] **Hizmet**, 23 Mart 1930.
[656] Yetkin – Serçe, **a.g.e.**, s.32, 216, 217.
[657] Nihat Özeren, "*Kemal Kamil Aktaş*", **Savaş**, Yıl: 8, 1949, İzmir, s. 3-4.
[658] Derman, *a.g.m.*, s. 64.
[659] **Yeni Asır**, 30 Ocak 1949.

Kemal Bey, ataları Şam'da yaşamış olan İzmir'in tanınmış işadamlarından olan Caferizade Kemal Beyin ortanca kızı Talat Hanım ile evlenerek, Süleyman Ferit Beyin bacanağı olmuştur. Bu evlilikten Nezih ve Semih isminde iki oğlu olmuştur. Kemal Bey eczahanesini küçük oğlu Nezih Aktaş'a, kolonya ve parfüm imalathanesini de büyük oğlu Semih Aktaş'a bırakmıştır. Semih Aktaş kendisine bırakılan emaneti büyütmüş, genişletmiş ve Aktaş Parfümeri Kimya Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi'ni kurmuş ve bu şirketin yöneticiliğini sürdürmektedir. Eczahaneyi ise 1997 yılına kadar Nezih Bey idare etmiş, Nezih Beyin vefatından sonra Hilal Eczahanesi kapanmıştır.

Cumhuriyet Eczahanesi: Eczahane, 1923 yılında Kimyager Eczacı Addüsselam (Akgünlü) Bey tarafından açılmıştır. Eczahane ilk olarak I.Kordon'da Saman İskelesi olarak bilinen yerde açılmıştır. Eczahaneye, Dahiliye Doktoru İsmail Bey, Sinir Doktoru Seroin, Dahiliye Doktoru Anyodil-i Abdüsselam devam etmekte olup, eczahanede hasta muayene etmekteydiler. Eczahanesinde ilaç da imal eden Adüsselam Bey uyuz ilaçı Gitgal (Polysulfure de Chaux) ve 1947 yılında Servoin Comprime[660] ve 1944 yılında Abdüsselam Diştozu[661] isimli müstahzarların üretim ruhsatlarını almıştır. Abdüsselam Beyin büyük kardeşi Abdülaziz eczacı olup, Anadolu'unun çeşitli yerlerinde mesul müdürlük yapmıştır, küçük kardeşi olan Rıdvan ise 1949 yılında ölünceye kadar Cumhuriyet eczahanesinde kalfa olarak çalışmıştır.

1927 yılında çıkarılan Eczacılar ve Eczahaneler Hakkındaki Kanun nedeniyle İzmir'de kapatılmasına karar verilen eczahaneler arasından Abdüsselam Beyin Cumhuriyet Eczahanesi de bulunmaktaydı. Ahenk Gazetesi, Cumhuriyet Eczahanesinin kapanması ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir; "*Abdüsselam Bey esaseten eczacılıktan feragat etmiş olduğundan ve kendisi kimyager bulunduğundan büyük bir laboratuar tesis etmektedir*[662]". Ancak Abdüsselam Bey karara uymayarak satış yapmayı sürdürmüş ve bu nedenle de hakkında yasal takibat yapılmıştır[663]. Saman İskelesi'nde Cumhuriyet Eczahanesi ile bitişik olan laboratuar,[664] Sağlık Bakanlığının izniyle 1935 yılında, İkinci Beyler Sokağı'ndaki Baylar Hamamı yanındaki 72 numaralı haneye nakletmiştir[665].

Abdüsselam Bey Eczahaneyi de Mezarlıkbaşı'na, Suhami Eczahanesinin yanına taşımıştır.

Abdüsselam Bey, 1892 yılında ailesi Güney Dağıstan'ın Seki Şehrinden İstanbul'a göç ederken yolda dünyaya gelmiştir. Babası Müderris Hacı Gül Mehmet Efendi, Fatih Orta Çeşme Cami imamlığı yapmıştır. Addüsselam Bey, Kuleli Askeri İdadisini bitirdikten sonra İstanbul Darülfünuna bağlı eczacı ve kimyagerlik mekteplerini başarı ile bitirmiştir. I.Dünya Savaşı sırasında Erzurum'da görev yapmış, Kazım Karabekir ve Mareşal Fevzi Çakmak'ın emri altında çalışmıştır[666].

Abdüsselam Beyin oğlu Arslan Akgünlü Eczahane ve Laboratuar hakkında şu bilgileri vermektedir: "*Laboratuar, İkinci Beyler Sokağı'ndaki evimizin alt katında idi. İki katlı binanın arkasında geniş bir bahçe vardı. Bahçede sürekli kazanlarda yemek*

---

[660] Atademir, **a. g. e.**, s. 109.
[661] Baytop, **Laboratuardan Fabrikaya...**, s. 104.
[662] **Ahenk**, 18 Haziran 1928.
[663] **Anadolu**, 10 Haziran 1930.
[664] **İzmir Postası**, 15 Temmuz 1934.
[665] **Halkın Sesi**, 13 Temmuz 1935.
[666] Acar Akgünlü ile 14 Aralık 2004 tarihinde yapılan söyleşi.

pişer isteyen fakirler yerdi. Laboratuarda muslukları camdan olan kocaman camdan damacanalar vardı, içinde alkol, eter-alkol dururdu. Eczahane ise İkiçeşmelik'e çıkarken Agora'ya sapan yolun 20-30 metre gerisinde ve sağ idi. Eczahane yaklaşık olarak 100 m² genişliğindeydi ve arka tarafında ilaçların imal edildiği laboratuar vardı. Babam tarafından üretilen müstahzarlar vardı. Bunlardan Servoin, uyuz ilacı Gitgal, Diş Tozu ve üzüm bağları için üretilen Bağ Macununu hatırlıyorum. Babam ölünce laboratuar kapandı. Eczahanenin altında, Kadifekale'ye çıkan dehlizleri bulunan mahzenler vardı. Laboratuar malzemeleri mahzenlere yerleştirildi. Ancak mahzenlerde bulunan hidro flourik asit nedeniyle bütün malzemeler çürüdü, laboratuardan geriye bir şey kalmadı. Eczahane bir müddet bir mesul müdür vasıtasıyla idare edildi. Daha sonra eczacılık mektebini bitiren ablam Hilkat Dölen eczahaneyi devraldı. İkiçeşmelik Caddesinin genişletilmesi sırasında Eczahanenin bulunduğu dükkan istimlak edilince Eczahane Alsancak'a taşındı, halen de Alsancak'ta faaliyet göstermektedir[667]".

Abdüsselam Bey yazmaya meraklı bir insan olup, 1943-47 yılları arasında "*Temel*" isminde bir mecmua da çıkarmıştır. Geliri fakir, yetim ve öksüz çocuklara bağışlanan Dergide "*Doğruluk*" başlığı ile yazılar kaleme almıştır. Temel Mecmuası'ndaki yazıları oğlu Arslan Akgünlü tarafından derlenerek yayınlanmıştır[668]. Ayrıca Mehmet Abdüsselam Bey tarafından, "*Eczacılar ve Eczaneler Hakkındaki Düşünceler*", İzmir, 1928, Bilgi Matbaası, "*İçki Mücadelesi*", İzmir, Maarif Matbaası, 1 Kanunusani 1340(1924) isimli risaleler yayınlanmıştır.

Abdüsselam Beyin, 1925 yılında Mehpare Hanım ile yaptığı evlilikten dört çocuk dünyaya gelmiştir. 13 Aralık 1950 tarihinde kalp krizinden vefat eden Abdüsselam Beyin cenazesi Kemeraltı Caminde kılan cenaze namazından sonra aile kabristanına defnedilmiştir[669]. Çocuklarından Acar Akgünlü, halen Alsancak Semtinde Cumhuriyet Eczahanesini çalıştırmaktadır.

Eczahane-i Yorgaki Morayeti: Eczahane-i Yorgaki Moriyeti'nin sahibi olan M.George Moraitis 1873 yılında Skiathos (Sakız) Adası'nda dünyaya gelmiştir. 1895 yılında Mekteb-i Tıbbiye'nin eczacılık sınıfından diploma almış ve İzmir'e gelerek G.Sclavos'un "*L'Abeille*" (Balarısı) ismindeki eczahaneyi satın alarak ismini G.Moraitis Eczahanesi olarak değiştirmiştir. 1900 yılında bir müstahzar ilaç laboratuarı kurmuş ve burada steril ampuller ve ilk müstahzar ilacı olan "*Fer Granulé Moraites*" preperatını hazırlamaya başlamıştır. 1903 yılında da "*Droguerie Centrale d'Asia Mineure*" adını verdiği ecza deposunu kurmuştur[670]. 1908 yılında Crédit Lyonnais binasını (Frenk Sokağı No: 12) satın alarak bir kat ilave etmiş ve bütün faaliyetlerini bu binada toplamış ve müessesenin adını "*Etablissements Pharmaceutiques G.Moraitis*" olarak belirlemiştir. İzmir yangınında dükkanı yanıncaya kadar İzmir'in sayılı eczacılardan biri olarak faaliyet göstermiştir. Etniki Eteryacıların karargahı durumunda olan Eczahanede, Avrupa'da üretilen ilaçlar, Welcome Borogh'un bütün ilaçları, harp yılları boyunca eksik olmamıştır[671].

---

[667] Arslan Akgünlü ile 6 Ocak 2005 tarihinde yapılan söyleşi.

[668] Eczacı-Kimyager Dr. Abdüsselam Akgünlü, **Temel'de Doğruluk ve Demokrasi**, Derleyen: Arslan Akgünlü, Bornova, E. Ü. Basımevi, 1997.

[669] **Yeni Asır**, 14 Ararlık 1950.

[670] Ayla-Nejat Yentürk, "*Eczahaneyi Yorgaki Morayeti...*", s. 245.

[671] Nail Moralı, **Mütarekede İzmir Önceleri ve Sonraları**, Yay. Haz.: Erkan Şerçe, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, , 2002, s. 76.

13 Eylül 1922 tarihinde çıkan yangın neticesinde müessese tamamen tahrip olmuştur. G.Moraitis de İzmir'den ayrılarak İskenderiye'ye gitmiş ve faaliyetlerine orada devam etmiştir[672].

Tilkilik Eczahanesi: Tilkilik Eczahanesinin sahibi olan Mehmet Faik (Ener) Bey 1305 (1889) tarihinde Vardar bölgesindeki Yenice'de doğmuştur[673]. Babası Keresteci Mustafa Beydir. Mehmet Faik Bey, İstanbul Darülfünununa bağlı Eczacılık Mektebini bitirdikten sonra memleketi olan Yenice'de, Elbasan İdadisi Ulûm-ı Tabiiye hocalığına tayin edilmiştir. Balkan Harbi sırasında ailesi ile birlikte İzmir'e yerleşmiştir. İzmir'de Nehari İdadisi, Kız Lisesi ve Sanayi Mektebinde öğretmenlik yapmıştır. Yunan işgalinde, İzmir'de kurulan hususi idarede memur olmaktansa çok sevdiği öğretmenliği bırakmayı tercih etmiş ve Tilkilik Eczahanesini açmıştır. İzmir Eczacılar Odasında başkanlık da yapan Faik Bey, Milli Kütüphane'nin tesis ve idamesinde, Verem Mücadele Cemiyetinin kurulmasında, C.H.P.'nin İzmir İl Teşkilatında ve İzmir Belediyesi Meclisinde uzun yıllar görev yapmıştır[674].

Mehmet Faik Bey, 14 Nisan 1941 tarihinde İzmir'de vefat etmiştir[675]. Cenazesi, Cumhuriyet Halk Partisi Müfettişi Galip Bahtiyar Göker, Belediye Reisi Behçet Uz, Parti Başkanı Avukat Münir Birsel, Şehir ve Belediye Meclisi azaları ve meslekdaşlarının katıldığı bir törenle Asri Kabristan'a defnedilmiştir. Mehmet Faik Beyin hatırasını yaşatmak amacıyla, Belediye Meclisi tarafından Tilkilik'den Basmahaneye doğru giden cadde üzerinde, sağ tarafta yer alan Altın Parka, "*Eczacı Faik Ener Parkı*" ismi verilmiştir[676].

Mehmet Faik Beyin küçük kardeşi Ahmet Mithat Bey de eczacı olup, Karşıyaka'da Kemal Paşa Caddesi üzerinde "*Karşıyaka Eczahanesi*"ni açmıştır. Mehmet Faik Beyin ölümünden sonra Karşıyaka Eczahanesi kapatan Ahmet Mithat Bey, Tilkilik Eczahanesini çalıştırmıştır. 1319 (1903) yılında Yenice'de doğan Ahmet Mithat Bey, 19 Ağustos 1956 tarihinde İzmir'de vefat etmişir. Cenazesi, Hatuniye Camiinde kılınan cenaze namazından sonra Asri Kabristan'a defnedilmiştir[677].

Ahmet Mithat Beyin ölümünden sonra Tilkilik Eczahanesinin adı "*Tilkilik Faik Ener Eczahanesi*" olarak değişmiş ve bir yıl mesul müdür ile idare edildikten sonra Ahmet ve Faik Ener'in yeğeni olan Zahide Müjgan Çoşkungönül tarafından devralınmıştır. 1981 yılına kadar Zahide Müjgan Hanım tarafından işletilen Eczahane, daha sonra Arslan Göldeli'ye devredilmiş, ismi de "*Dönertaş Eczahanesi*" olarak değiştirilmiştir. Son olarak "*Yeni Dönertaş Eczahanesi*" ismini alan Eczahane, günümüzde de faaliyet göstermektedir.

Zahide Müjgan Hanım dayıları Faik ve Ahmet Bey ile Eczahane hakkında şu bilgileri vermektedir; "*Dayılarımın ölümünden sonra eczahane yeri ikiye bölündü ve eczahane yeri daraltıldı. Günümüzde faaliyetini sürdüren Eczahanenin yanındaki dükkan, Eczahanenin ilk açıldığı yerdir. Daha sonra mülkiyeti Muhasebe-i Hususiye İdaresine ait olan binayı dayım satın alarak yıktırmış ve şimdiki binayı inşa ettirmiştir. Eczahanede kalfa olarak çalışanlardan Tacettin Bayrı, Pertev Yarsuat ve Münir Beyi*

---

[672] Baytop, "*Osmanlı Dönemi...*", s. 147.
[673] **Sağlık Bakanlığı Arşivi**, Sıhhiye Müdiriyet-i..., Sayfa No: 83, Diploma Kayıt No: 1479.
[674] Hasan Derman, "*Necip Serdengeçti-Mehmet Faik Ener*", **Farmakolog**, c. 11, S. 4, 5, 6, 1941, s. 88-91.
[675] **Yeni Asır**, 15 Nisan 1941.
[676] **Yeni Asır**, 23 Nisan 1941.
[677] **Yeni Asır**, 20 Ağustos 1956.

hatırlıyorum. Dayılarım evlenmedikleri için çocukları da olmamıştı. Ahmet dayım ölünce Eczahaneyi ben devraldım. Faik dayım fakir babası olarak bilinirdi. Uzun yıllar Beleye Encümenliği azalığı yapmış, Belediye Başkanı Behçet Uz'un yakın arkadaşı idi. İzmir Fuarı'nın planlamasını birlikte yapmışlar, Belediye tarafından hem parka hem de Göztepe'de bir durağa Faik dayımın ismi verilmiştir. Faik dayım çok okuyan biri idi, zengin bir kitaplığı vardı[678]*."*

Josef Jülyen Eczahanesi: Eczahane, 1923 yılında kurulmuş olup, adresi Alsancak Mesudiye Caddesi'nde, 127'nolu binada faaliyet göstermiştir. Eczahane sahibi Mösyö Jülyen emvali metrukeden olan bir evi 3 sene kullanmış ve hükümete olan borcunu ödememiştir. 3700 liralık borcun tahsili için Metruk Mallar Müdürlüğü tarafından Jülyen Eczahanesine haciz konulmuştur. Paranın tahsili amacıyla Eczahanedeki bütün malların müzayede ile satılması kararlaştırılmıştır[679]. 1937 yılında Jülyen Eczahanesine, Pazar günleri açık olduğu için bir kez ceza kesilmiş ve Eczahane mahkemeye verilmiştir[680]. 1937 yılında Jülyen Eczahanesi Fuat Gülergin tarafından satın alınmış ve ismi "*Sağlık Eczahanesi*" olarak değiştirilmiştir[681].

Faut Gülergin tarafından imal edilen ilaçlardan sadece "*Fuat Gülergin Cilt İlacı (Eski 313)*" hakkında bilgi mevcuttur. 1951 yılında Yeni Asır Gazetesinde yeralan ilanda, Fuat Gülergin tarafından imal edilen ilacın İstanbul-Pangaltıda Ozan Laboratuarlarında imal edildiği belirtilerek, ilacın çil, leke, gerginlik, sivilce, çatlak ve sertlikleri geçirerek cildi yumuşattığı ifade edilmiştir[682].

Eczahane daha sonra Fuat Gülergin tarafından kızı Saime Gülergin'e devredilmiştir. Saime Hanım da Mebrure Savaş'a satmıştır.

Sıhhat Eczahanesi: İzmir'in sayılı eczahanelerinden biri de Sıhhat Eczahanesidir. Sahibi Hamdi Nüzhet (Çançar) Bey olup, uzun yıllar İzmirlilere hizmet vermiştir. Başdurak'taki Sıhhat Eczahanesinde Norveç'ten ithal edilen halis morina balık yağı, 1935 yılından itibaren satılmaya başlanmıştır[683].

Hamdi Nüzhet Bey 1890 yılında Saraybosna'da doğmuştur. Ailesi ile birlikte İstanbul'a göç etmiş ve burada ilk mektebi ve baytar rüştiyesini bitirdikten sonra girdiği askeri tıbbiyeden 1908 yılında eczacı mülazım-ı evveli olarak mezun olmuştur. İlk görev yeri Edirne Askeri Hastahanesi olup, Balkan ve Çanakkale Savaşlarına katılmıştır. Kanal Cephesinde bir harekat sonrasında İngilizlere esir düşmüş ve mütareke imzalanıncaya kadar Kahire esir kampında kalmıştır. Mütarek sonrası İstanbul'a dönen Hamdi Nüzhet Bey, daha sonra Milli Mücadeleye katılmıştır. İzmir'in Yunan işgalinden kurtarılışı sonrasında İzmir'e gelerek Sıhhat Eczahanesini açmıştır. Edebiyata meraklı olan Hamdi Nüzhet Bey, Hizmet ve Anadolu Gazetelerinde yazı işleri müdürlüğü yapmış, çeviriler yayınlamıştır. 1936 yılında İsviçre'nin Montreaux şehrinde yapılan Boğazlarla ilgili konferansa gazeteci olarak katılmıştır. Şeker

---

[678] Zahide Müjgan Çoskungönül ile 14.05.2005 tarihinde yapılan görüşme.
[679] **Anadolu**, 8 Ağustos 1929.
[680] **Anadolu**, 15 Teşrinievvel (Ekim) 1937.
[681] **Anadolu**, 8 Kanunuevvel (Aralık) 1937.
[682] **Yeni Asır**, 2 Mayıs 1951.
[683] **Anadolu**, 17 Teşrinievvel (Ekim) 1935.

hastalığına yakalanan Hamdi Nüzhet Bey, tedavi için gittiği İstanbul'da 1957 yılında ölmüş, cenazesi İzmir'e getirilerek Kokluca Mezarlığına defnedilmiştir[684].

1943 yılında Anadolu Gazetesinde yer alan "*İzmir'den Portreler*" başlıklı yazıda, Hamdi Nüshet Beyin Sıhhat Eczahanesi hakkında şu bilgiler verilmektedir; "*Sıhhat Eczahanesinde hakikaten ilaçlar tazedir. Reçeteler de halkın kesesine uygun fiyatlarla yapılır. Aynı dükkanda yabani kuşlar, baykuşlar, hatta timsahlar da var, timsahların ağzında birer elektrik ampulü sırıtmaktadır. Heykeller, biblolar, sıra sıra dizilmiş, mermerden, bakırdan ve muhtelif maddelerden yapılmış bir sürü sanat eserleri... Bunlar, vitrinde tahnit edilmiş hayvanlar, yan yana durmaktadır*[685]".

Hamdi Nüshet Çançar ölünce, Eczahaneyi oğlu Argun Çançar idare etmeye başlamıştır. Argun Bey eczahaneyi Kemeraltı'nda, Salepçioğlu Çarşısı'nın karşısına taşımış, bir müddet sonra da Ünal Görgülü'ye devretmiş, o da başkasına satmıştır. Günümüzde hala Sıhhat Eczahanesi ismi yaşamaktadır.

Asri Eczahane: Asri Eczahanesinin sahibi olan Bünyamin Samuel Suhami, (1304) 1888 yılında İzmir'de doğmuştur[686]. Babası tarafından dini eğitim veren Yeşiva ismindeki okula kayıt ettirilmiştir. Okulda hahamlardan birinin attığı tokat nedeniyle bir kulağı sağır olmuştur. Babası tarafından bu okuldan alınarak idadiye verilmiştir. Üniversite eğitimi için İstanbul'a gitmiş, ilk olarak yol mühendisliği okuluna daha sonra da tıp fakültesine devam etmiş ancak kulakları iyi işitmediği için eğitimine devam edememiştir. Daha sonra eczacı okuluna devam ederek 26 Kasım 1916 yılında eczacı okulundan mezun olmuştur. I.Dünya Savaşı sırasında Konya'da askeri eczacı olarak görev yapmış, savaş bitince de İzmir'e gelmiştir. 1920'lerde Irgat Pazarı'nda Doktor Hayyim Amado'nun muayenesinin karşısında eczahane açmıştır. 1928 yılında eczahanelerin sınırlandırılmasına dair kanunun çıkması nedeniyle eczahanesini kapatarak Bohor Sidi ve Davit Algazi ile birlikte İkiçeşmelik'te Asri Eczahaneyi açmıştır. Daha sonra Davit Algazi, Karantina'da Algazi Eczahanesini açarak ortaklıktan ayrılmıştır. Bohor Sidi Bey de 1943 yılında vefat edince, Eczahane Bünyamin Suhamiye kalmıştır.

Bünyamin Suhami'nin oğlu Yako Suhami Asri Eczahane hakkında şu bilgileri vermektedir: "*Asri Eczahane, İkiçeşmelik'e çıkarken Havra Sokağını biraz geçtikten sonra sağda 72 numarada idi. Bizim eczahaneden 5-6 dükkan ilerde Abdüsselam Beyin Cumhuriyet Eczahanesi vardı. Eczahane tek katlı bir bina idi ve mülkiyeti babama aitti. Ben altı yaşımdan beri eczahanede çalıştım, ilk verdikleri görevde hiç kimsenin ellemediği şişelerin tozlarını almaktı. O zamanlar ilaçların neredeyse yüze doksanı elle yapılırdı. Bu nedenle eczahanenin arka tarafından bir laboratuar bulunurdu, ilaç hammaddeleri burada saklanırdı. Eczahanede kalfa olarak çalışanlar arasında Salomon Gabai'yi hatırlıyorum. Bana hep şunu söylerdi 'dolaptaki ilaç hammaddelerini almadan önce etiketini oku, aldıktan sonra tekrar oku, tarttıktan sonra tekrar oku, yerine koyarken bir daha oku böylece hata yapmazsın' derdi.*[687]"

Bünyamin Suhami, 1980 yılında İzmir'de vefat etmiştir. Bünyamin Suhaminin oğlu Yako Suhami babasının izinden giderek, 1947 yılında Eczacılık Mektebinden

---

[684] Huyugüzel, **a. g. e.**, s. 192-193.
[685] **Anadolu,** 14 Teşrinisani (Kasım) 1943.
[686] **Sağlık Bakanlığı Arşivi,** Sıhhiye Müdüriyet-i ..., Sayfa 121, Diploma Kayıt No: 2193.
[687] Yako Suhami ile 11. 01. 2005 tarihinde yapılan söyleşi.

mezun olmuş ve Başdurak Semtinde "*Başdurak Eczahanesi*"ni açmıştır. Yako Bey ve ortakları tarafından 1953 yılında açılan Uranyum Tıbbi Müstahzarat Laboratuarı 1987 yılına kadar faaliyet göstermiştir. Başdurak Eczahanesi ise 1956 yılında kapanmıştır.

Güzelyalı Eczahanesi: Güzelyalı Eczahanesi sahibi olan Mustafa Vecihi Bey, 1891 yılında Girit'te doğmuştur. İlk, orta ve lise eğitimini İzmir'de tamamlamıştır. Sivil eczacılık mektebinin 1910 yılındaki ilk mezunlarındandır. Abddüselam Beyin sınıf arkadaşı olan Mustafa Vecihi Bey, aynı zamanda kimyager idi. İlk olarak Kavala Gümrük Kimyagerliğine atanmış, Kavala işgal edilince Mersin Gümrük Kimyagerliğine tayin olmuştur. Mersin de işgal edilince Silifke'ye yerleşmiş ve Silifke'deki ilk Türk eczahanesini açmıştır. İzmir, Yunan işgalinden kurtulunca ailesinin yanına, İzmir'e gelmiş ve 1936 yılında Ali Rıza Beyden Güzelyalı Eczahanesini devralarak 1937 yılından itibaren işletmeye başlamıştır.

Mustafa Bey, 1948 yılında eczahanenin idaresini oğlu Nevzat Beye bırakmış, kendisi mesul müdür olarak görev yapmaya devam etmiştir. I.Dünya Savaşı sırasında İzmir Askeri Hastahanede, II.Dünya Savaşı sırasında ise Basmahane'deki İzmir Hayvan Hastahanesinde askeri hizmetini yerine getirmiştir. Mustafa Bey 31 Ocak 1969 tarihinde İzmir'de vefat etmiştir. Eczahaneyi oğlu Nevzat Bey idare etmiş, o da 1974 yılında oğlu Vecihi Özerdemli'ye devretmiştir. Eczahane halen Güzelyalı'da Vecihi Özerdemli tarafından işletilmektedir.

Nevzat Özerdemli adına ruhsat alındığını tespit edebildiğimiz tek tıbbi müstahzarat ise 18.8.1948 tarihinde ruhsatı alınan "*Deri Merhemi*""dir[688].

Mustafa Vecihi Beyin oğlu Nevzat Bey babası hakkında şu bilgileri vermektedir: "*Babam milliyetçi biri idi. Girit'te doğmuş, ancak üç yaşında ailesiyle birlikte İzmir'e gelmiş, dedem zahire tüccarı imiş, babaannem ise çok dindar biri olmasına rağmen oğlunun okumasını istemiş, İstanbul'a götürerek eczacı mektebine kayıt ettirmiş. Dedem genç yaşta ölünce bütün yükü babaannem üstlenmiş. Babam ilk ve orta mektebi İzmir'de bitirmiş. İzmir lisesinden mezun olmuş. Babam çok çalışkan imiş, hayvanat dersi notları öğretmeni tarafından daha sonra kitap haline getirilmiş. Abdüsselam Bey babamı çok severdi bizim sınıfın iftiharı derdi. Babamın sesi güzeldi. Güzel gazel okurdu. Kendi kendine ut çalmayı öğrenmişti. Babam milliyetçi olduğundan bütün aile Rumca konuşmasına rağmen o konuşmazdı. Bize de Rumca öğretmedi*[689]*.*"

Halk Eczahanesi: İzmir Kapılar (Ayuvukla) Semti'ndeki Halk Eczahanesi, Ali Dermancı tarafından 1923 yılında açılmıştır. Ali Bey, İzmir'in kurtuluşundan sonra, Karamanlı Rum Eczacı Tholoos'un terk ettiği ve harabe haline gelen eczahaneyi ve arsasını, Emlak-ı Milli'den satın alarak, harabe halindeki eczahaneyi yeniden inşa etmiştir. Belediyenin 1998 yılında uyguladığı yeni imar planı ile Eczahanenin yeri geri plana çekilmiştir[690].

Nurhayat Mertoğlu, babası Ali Demancı ve Halk Eczahanesi hakkında şu bilgileri vermektedir;

"Babam, 1884 yılında Piriştina yakınlarındaki Köprülü Kazası'nda dünyaya gelmiş. Babasının adı Hüseyin, annesinin adı Müzeyyen'dir. Babamlar dört kardeş

---

[688] **Yerli ve Yabancı İspençiyari ve Tıbbi Müstahzarların Listesi,** Ankara, S. S. Y. B. Yayını, 1949, s. 18.

[689] Nevzat Özerdemli ile 21. 12. 2004 tarihinde yapılan söyleşi.

[690] **Hürriyet Ege,** 27 Ocak 1998.

olup, Mahzar ve Muzaffer amcamlar Kurtuluş Savaşı sırasında ölmüşler. Büyük amcam Mahmut ile babam, İstanbul'da birlikte tahsil görmüşler. Babam tahsilini tamamlayanca Köprülü'ye geri dönmüş ve orada evlenmiş, Fatih, Nurhayat ve Cengiz isminde üç evladı olmuş.

Babam, evlendikten sonra ailesi ile birlikte önce Balıkesir'e sonra da Turgutlu'ya göç etmiş. Bir müddet Turgutlu'da belediye eczacısı olarak çalışmış. İzmir'in Yunan işgalinden kurtulmasından sonra dönemin sağlık bakanın teklifi ile bir Rum eczacı tarafından terk edilen eczahaneyi satın alarak, burada Halk Eczahanesini açmış. Eczahanenin ilk yeri, günümüzde Basmahane'den Tepecik'e doğru giden caddenin sol tarafındaymış. Daha sonra Behçet Uz'un belediye başkanlığı döneminde yol genişletilince, eczahanenin dükkanı istimlak edilmiş yerine de Eczahanenin karşısındaki 500 m²'lik arsa verilmiş. Babam buraya büyük gayretlerle iki katlı bir işhanı inşa ettirmiş. Eczahane, "Ali Dermancı İşhanı" olarak bilinen binanın alt katında, girişteydi. Eczahane, 100 m² civarında bir genişliğe sahipti, arkadaki dükkan da laboratuar olarak kullanılmaktaydı. Tavan yüksekliği fazla olduğu için, Eczahane içinde bir ara kat bulunmaktaydı ve burası Rum eczacıdan kalma eski ilaç kavanozları ile süslenmişti. Daha sonra Eczahanenin yer aldığı iki katlı bina 2000 yılında yıkılarak, yeri park haline getirilmiştir. Eczahane ise biraz gerideki bir başka dükkana taşınmıştır. Halen de orada faaliyete devam etmektedir.

Eczahaneyi 1960'lı yıllara kadar babam idare etti. Eczahanede çalışan kalfalar arasında Hasan Hüseyin, Denizlili Ramazan'ı hatırlıyorum. Fatih abim ile Mahmut amcamın oğlu Hasan da Eczahanede uzun yıllar babama yardım etti, boş zamanlarımızda Cengiz ve ben de Eczahanede çalışıyorduk. Ben 1951 yılında eczacılık mektebinden mezun olunduktan sonra, bir müddet Sosyal Sigortalar Kurumunda çalıştım ve 1958 yılında Karşıyaka'da 'Dermancı Eczahanesi'ni açtım. Babam 1967 yılında ölünce Eczahaneyi kardeşim Cengiz işletti. Cengiz, 1952'de eczacılık mektebini kazandı ama okumadı. Eczahaneyi mesul müdürle idare etti. 1993 yılında, Cengiz'in oğlu Ali Dermancı eczacılık okulunu bitirerek Eczahaneyi devraldı. 2004 Eylülünde Cengiz vefat etti, halen eczahaneyi oğlu Ali Dermancı çalıştırmaktadır.

Evimiz önce Bornova'da idi, daha sonra Beyler Sokağı'ndaki bir eve taşındık. Babam geç vakitlere kadar Eczahanede çalışırdı. Siyasete ilgi duymadı ama Dr. Behçet Uz ile arası iyi idi. Nitekim, eczahanenin ilk yeri istimlak edildiği yıllarda, Dr. Behçet Uz tarafından babama "Dermancı" soyadı verilmiş. Daha önce "Öztoktay" soyadını kullanıyorduk, ilk nüfus kayıtlarımızda da Öztoktay diye geçmektedir, sonra Dermancı olarak değiştirdik" [691].

Halk Eczahanesinden önce faaliyette olan Rum Eczahanesine ait olan ilaç kavanozları ve 8 Eylül 1922 tarihine kadar ilaçların kaydedildiği defter, Ali Dermancı'nın oğlu Cengiz Bey tarafından eczahanede muhafaza edilmiştir[692]. Ali Bey, 10 Mayıs 1967 tarihinde İzmir'de vefat etmiş, cenazesi Bornova'daki aile kabristanına defnedilmiştir[693].

---

[691] Nurhayat Mertoğlu ile 02.06.2005 tarihinde yapılan söyleşi.
[692] **Yeni Asır**, 9 Eylül 1970.
[693] **Yeni Asır**, 12 Mayıs 1967.

Karantina Eczahanesi: Karantina Eczahanesi sahibi Bohor Yosef Habif Özdoğru, 1298 yılında İzmir'de doğmuştur. 26 Mart 1916 tarihinde Eczacılık Mektebinden mezun olmuştur[694].

Viktor İsrail Bey Karantina Eczahanesi hakkında şu bilgileri vermektedir; "*Eczahane, Bohor Habif Beyin idi. Eczahaneyi eşi Kılara Hanım idare ediyordu. Habif Bey ile Kılara hanımın çocukları olmamıştı. Eczahanede kalfa olarak Santo çalışıyordu, Santo'nun yardımcısı da Yeşua idi. Santo ve Yeşua kardeş olup, Yeşuva Karataş Hastahanesinde eczacılık yapmıştır. Karataş Musevi Hastahanesinin ilaçları Eczahanede yapılırdı. Üç basamaklı bir merdivenden çıkılan Eczahane, 6-7 metre genişliğinde 10-12 metre derinliğinde idi. Arka kısmında laboratuar vardı*"[695].

İntibah-ı Milli Eczahanesi: İntibah-ı Milli Eczahanesi 1923 yılında Halil Osman Acun Bey tarafından Bornova'da açılmıştır. Halil Osman Bey, 1886 yılında Preveze'de doğmuştur. Ailesiyle birlikte İstanbul'a yerleşen Halil Osman Bey, 1911 yılında eczacılık mektebinin askeri kısmından mezun olmuştur. I.Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşında Doğu Anadolu'da yüzbaşı rütbesiyle görev yapmıştır[696]. 1922 yılında Yunan işgali sonrasında İzmir'e giren askerler arasında Halil Osman Bey de bulunmaktaydı.

İzmir'e yerleşenen Halil Osman Bey, Bornova'da iki Fransız kız kardeş tarafından işletilen ve Bornova'nın tek eczahanesi durumunda olan eczahaneyi satın alarak İntibah-ı Milli (milli uyanış) Eczahanesini açmıştır. Eczahanenin ilk yeri günümüzde, Bornova Hükümet Konağının bulunduğu meydanda, Foto Semih'in yanındaki Sayhan Eczahanesinin bulunduğu yer civarında olmalıdır. 1950'lerde Eczahane, günümüzde Hükümet Konağının önünden Özkanlara doğru giden Mustafa Kemal Caddesi'nin köşesinde, önce Pamukbank sonra da Halkbank olarak kullanılan bina ile yine günümüzde Garanti Bankası olarak hizmet veren bina arasında, tek katlı bir binaya taşınmıştır[697].

Halil Osman Acun'un torunu Ahmet Acun Eczahane hakkında şu bilgileri vermektedir; "*Eczahanenin büyük bir cam vitrini vardı. Biri önde diğeri arkada bulunan iki kapıdan giriliyordu. Dükkanın eczahane olarak kullanılan 50 m² civarındaki bir alan ile bir bölme ile ayrılan ve 20 m² civarında genişliğe sahip olan bir laboratuarı vardı. İlaçların büyük kısmı elde hazırlanıyordu. Laboratuarın duvarlarında ilaç hammaddelerinin saklandığı kavanoz vardı. Eczahanede, maun kaplı, pencere şeklinde çamlı büyük kapakları olan, Fransız kız kardeşlerden kalma dolaplar vardı. Eczahane, bir aile işletmesi olup, babam, dedem ve kalfalar birlikte çalışıyorlardı. Çalışanlar arasında Sebahattin Güler, Zekavet Babir, Nevval Hanım, Bekir Gönülkırmaz, Ahmet Çolmabey, Tevhide ve Esen Hanımı hatırlıyorum. Dedem tarafından patenti alınan bir müstahzarat yoktu ama Eczahanede yapılan pişik kremi ve yanık merhemi herkes tarafından bilinirdi*"[698].

---

[694] **Sağlık Bakanlığı Arşivi,** Sıhhiye Müdiriyet-i..., Sayfa No: 55, Diploma Kayıt No: 989.

[695] Viktor İsrael ile 29. 11. 2004 tarihinde yapılan söyleşi.

[696] "*Eski Eczahanelerimiz (İntibah-ı Milli)*", **Spatula,** Yıl: 1989, S. 2, Roche Bilimsel Yayınlar Serisi, İstanbul, s. 13.

[697] Ahmet Acun ile 03. 03. 2005 tarihinde yapılan söyleşi.

[698] Ahmet Acun ile 03. 03. 2005 tarihinde yapılan söyleşi.

Eczahaneyi 1964 yılında oğlu Sebati Acun'a devreden Halil Osman Bey, 17 Haziran 1967 tarihinde vefat etmiş, cenazesi Bornova Kabristanı'na defnedilmiştir[699]. Günümüzde Şok Market olarak faaliyet gösteren alışveriş merkezinin karşısında bulunan eski Bornova Mezarlığı Belediye tarafından kaldırılmış, Osman Beyin mezarı da Manisa yolu üzerindeki yeni mezarlığa nakledilmiştir.

Siyasete de ilgi duyan Halil Osman Bey, 1946 yılında çok partili hayata geçiş döneminde kurulan Milli Kalkınma Partisinin Bornova Şubesini kurmuştur. Milli Kalkınma Partisinin il idare kurulu üyeliği yapmış ve 1946 seçimlerinde İzmir'den milletvekili adayı olmuş, ancak kazanamamıştır. Daha Demokrat Parti'ye geçmiş ve siyasi faaliyetlerine burada devam etmiştir[700].

Halil Osman Beyin oğlu Sebati Acun, 1920 doğumlu olup, 1943 yılında İstanbul Üniversitesi Eczacılık bölümünden mezun olmuştur. Babasının eczahanesinde çalışan Sebati Bey, 1947 yılında Bornova'da Yıldırım Tıbbi Müstahzarat Laboratuarını kurmuş burada sargı bezi, gazlı bez gibi tıbbi malzemelerle, "*Yıldırım Diş Suyu*", "*Yıldırım El Suyu*", "*Mayasıl (basür merhemi)*", "*Delta (Öksürük Şurubu)*", "*Mide Tozu (Ciomagnesid)*" müstahzarlarını üretmiştir[701].

1952-1957 yılları arasında Bornova Belediye Başkanlığı, 1957-1960 yılları arasında Demokrat Parti milletvekilliği yapan Sebati Bey, 27 Mayıs Askeri Müdahalesinden sonra tutuklanmış ve 4 yıl hapis yatmıştır. 1963 yılında berat ederek İzmir'e dönmüş, 1964 yılında babasından devraldığı İntibah-ı Milli Eczahanesini 1977 yılına kadar çalıştırmıştır. 20 Şubat 1977 tarihinde İzmir'de vefat eden Sebati Acun'un[702] İntibah-ı Milli Eczahanesini oğlu Ahmet Acun devralmıştır.

Ahmet Acun, 1971 yılında Eczacılık Meslek Yüksek Okulunu bitirmiş ve aynı yıl Bornova'da Büyük Caminin yanında Acun Eczahanesini açmıştır. Babasının 1977 yılında ölümü nedeniyle Acun Eczahanesini İntibah-ı Milli Eczahanesine taşımış ve İntibah-ı Milli Eczahanesini kapatarak aynı yerde Acun Eczahanesini devam ettirmiştir. 1991 yılında, eczahanenin bulunduğu binanın satılması nedeniyle Eczahaneyi günümüzde Koç Bankı'ın Bornova Şubesinin bulunduğu yerin yanına nakleden Ahmet Bey, 1997 yılında Eczahaneyi devretmiştir. Eczahanedeki eski eşya ve dolapların bir kısmı İzmir Etnografya Müzesine bağışlanmış, diğer bir kısmıda eczahane ile birlikte devredilmiştir. Eczahane günümüzde Bilgi Eczahanesi olarak varlığını sürdürmektedir.

Ferah Eczahanesi: Ferah Eczahanesi 1908 yılında Ömer Vehbi Bey tarafından Karşıyaka'da açılmıştır. 1882 yılında İzmir'de doğan Ömer Vehbi Bey, 1324 (1908) yılında Darülfünun Eczacılık Mektebinden mezun olmuştur. Aydın'da yaptığı askerlik hizmetinden sonra, 1908 yılında İzmir'e dönmüştür. Eczahaneyi ilk olarak şimdiki Çarşı Caddesinin sonunda bulunan tren istasyonuna yakın bir yerde açmıştır. Birkaç ay sonra eczahaneyi, İzmir'in tanınmış ailelerinden Şamlıların binasının altındaki 75 numaralı dükkana nakletmiştir[703]. Ferah Eczahanesinde hasta kabul eden doktorlar arasında, Azra Anjel, Ömer Vasfi ve Ahmet Tevfik Beyler de bulunmaktaydı.

---

[699] **Yeni Asır**, 18 Haziran 1967.

[700] Filiz Çolak, **Demokrat Parti'nin İzmir'de Kuruluşu ve Gelişimi (1946-1950)**, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1995, s.78,79,81,84.

[701] "*Eski Eczahanelerimiz...*, s. 14.

[702] **Yeni Asır**, 21 Şubat 1977.

[703] Sabri Yetkin, "*Şüküfe Başman ile Geçmişten Günümüze Karşıyaka*", **Karşıyaka**, Karşıyaka Spor Kulübü Yayını, 2004, s. 14.

Soyadı Kanunundan sonra "*Saydam*" soyadını alan Ömer Vehbi Beyin, İkbal Hanım ile olan evliliğinden Nejdet, Saime ve Şüküfe isminde üç çocuğu olmuştur. Karşıyaka Hilal-i Ahmer Cemiyetinde uzun yıllar görev yapan Ömer Vehbi Bey, 2 Ocak 1942 tarihinde İzmir'de zatüreden vefat etmiştir. "*...38 yıldan beri Karşıyaka'da eczacılık ve 25 yıldan beri Kızılay Cemiyeti Karşıyaka Şubesi İdare Heyeti faal azasından ve Halkevi Sosyal Yardım Komitesi'nde bir çok kıymetli hizmetleri geçen ve fukaraya yardımı ile herkesin sevgisini kazanan...*[704]" Ömer Beyin cenazesi Soğukkuyu Asri Kabristanı'na defnedilmiştir.

Ömer Vehbi Beyin ölümünden sonra, altı ay kadar mesul müdür ile idare edilen Eczahaneyi Ağustos 1942 tarihinde kızı Şüküfe Saydam devralmıştır[705]. 1921 yılında İzmir'de doğan Şüküfe Hanım, 1942 yılında İstanbul Üniversitesi Eczacılık Okulundan mezun olmuştur. 1948 yılında Ulvi Başma ile evlenen Şüküfe Hanımın Şafak ve Mustafa isminde iki çocuğu olmuştur[706]. 1988 yılına kadar mesleğini sürdüren Şüküfe Hanım, Eczahaneyi 1988 yılında kızı Şafak Hanıma devretmiş olup, Eczahane halen aynı yerde ve aynı isimde faaliyetine devam etmektedir.

Şafak Başman dedesi Ömer Vehbi Bey ve Ferah Eczahanesi hakkında şu bilgileri vermektedir;

"*Dedemin bir kız beş erkek kardeşi vardı. Dedemin babası ticaretle geçimini sağlayıyormuş, ailede sadece dedem okumuş, halam babamın okumasını çok istemiş, altınlarını satarak dedeme göndermiş. O zaman eczacı mektebi üç yıl imiş ve sivil ve askeri eczacılar aynı yerde eğitim görüyorlarmış. Dedem askerliğini yaptıktan sonra Karşıyaka'ya gelmiş ve Ferah Eczahanesini açmış. Daha sonra İkbal Hanım ile evlenmiş, İkbal Hanım dedemden önce 1933 yılında ölmüş.*

Eczahane, üstü ev olarak kullanılan iki katlı bir binanın altında idi. Eczahanenin kapı ve penceresi, dedemin arkadaşı olan Romanya Konsolosu tarafından Romanya'dan getirilen krestelerle yapılmıştı. Eczahanenin iki kapısı vardı. Eczahanenin arkasında ilaç ve kolonyaların imal edildiği bir laboratuar bulunuyordu. Eczahanenin ön tarafında doktorlar bekler, hasta olanlar doktorlara muayene olur veya doktoru alıp hastaya götürürlerdi. Eczahanede hasta kabul eden doktorlar arasında Azeri Mahmut Şevket Ataklın, Sadi Emin Kitapçılar, Habip Ekinci, Ferit Bilginer, Lebip Yurtoğlu vardı. Eczahanenin girişinde iki büyük dolap vardı. Biri kırmızı diğeri yeşil boyalı olan dolaplara zehirli ilaçlar konuluyordu. Eczahanede çalışanlardan dedemin kardeşi Hüsnü Saydam'ı hatırlıyorum, eczacı değildi ama uzun yıllar Eczahanede dedemle birlikte çalışmıştır. Eczahanede Kızılay'a ait bir kumbara dururdu. İthal bir tartı aleti vardı ve burada tartılanlar gönüllerinden ne koparsa kumbaraya atardı ve toplanan paralar Kızılay'a verilirdi[707]".

Tablo I-5: Sağlık Bakanlığı Arşivi'nde Yer Alan "*Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Diploma Kitabetine Aid Diploma Defteri*"ne göre İzmirli Eczacılar[708].

---

[704] **Yeni Asır**, 3 İkinci Kanun (Aralık) 1942; **Anadolu**, 3 İkinci Kanun (Aralık) 1942.

[705] **Yeni Asır**, 30 Ağustos 1942.

[706] Cevdet Florat, "*Çağdaş Türk Kadınının Simgesi*", **Gazete Ege**, 11 Mayıs 1999, s. 4; Deniz Sipahi, "*Vefa'yı bir "Semt" Olarak Algılayanlara*", **Milliyet Ege**, 16 Ocak 2005.

[707] Şafak Başman ile 05. 03. 2005 tarihinde yapılan söyleşi.

[708] Defterde, 38-165 sayları arasında eczacıların mezuniyet tarihlerine göre kayıtlar yer almaktadır. Kayıtlarda en eski diploma tarihi olarak 1316 (1900) yılı, en yeni olarak da 1930 yılı kayıtlıdır. Defterin son 4-5 sayfasındaki kayıtlar Latin harfleri ile tutulmuş olup, açıklamalar kısmında 1951

DİPL. NO	İSMİ ve ŞEHADETİ	MAHAL-İ VİLAYETİ	DİPLOMA TARİHİ	MÜLAHAZAT
745	Osman İbrahim Efendi	İzmir		
793	Dimitri Parleşkere Efendi	İzmir		
805	Hüseyin Mazlum Rafet	İzmir		
832	Efraim Lebib Yanko	İzmir		
833	Dimitri Yani	İzmir		
855	Fuat Necmettin	İzmir		
857	Dimitri Kostantin	İzmir		
868	Mehmet Emin Ahmet Hulusi	İzmir		
885	Ömer Lütfü İsmail	İzmir		
917	Mustafa Asım Mehmet Ali	İzmir 1303	08.12.1952	İkinci Nüsha
956	Halil Mehmet Efendi	İzmir		Vefat etmiştir.
1001	Apostoliyani Yovanni Efendi	Aydın 1294	19 Ağustos 1323	İzmir'de Mecidiye Caddesi
1228	Dimitri Corci	İzmir		
1279	Hüseyin Sabri Ahmet	İzmir		19.9.1951tarihinde Denizli'de vefat etmiştir.
1297	Ahmet Esat Mustafa	İzmir		15.12.1949 tarihinde vefat etmiştir.
1416	Hristo Asiro İstematyadi	Ödemiş 1294	8 Temmuz 1326	Eczacı Mektebinden mezun İzmir'de Ayatrifona Uzun Sokak
1417	Pontof İlya Politi	İzmir 1307		
1419	Kiryakov Yanakov Kahveci	Burdur 1298	8 Temmuz 1326	İzmir'de Çalgıcıbaşı Adliye Caddesi
1480	Mehmet Faik Mustafa	Yenice 1305		
1667	Nesim H. Yako	İzmir 1301		
1887	Mehmet Cemil İbrahim Rıza	İzmir 1305		Eczacı Mektebi Mezunu
1914	Hüseyin Faik Muhittin	Aydın 1310	14 Temmuz 1328	
1974	Mahmut Celalettin	İzmir 1306		1328 senesinde Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'den mezun
1984	Salih İsmail	İzmir 1308		1328 senesi Eczacı Mektebinden mezun
2172	Bohor Yosef Habif	İzmir 1298	26 Mart 1332	Diplomasının Sıhhiye Müdüriyetinde za'yine binaen nüsha-i saniye olarak tanzim kılınmıştır.
2180	Abdüssettar Muhteba	İzmir 1308	26 Teşrinisani 1332	1332 senesi Eczacı Mektebi mezunu
2193	Bünyamin Samuel Suhami	İzmir 1304	26 Teşrinisani 1332	
2370	Ahmet Ferit Ali Rıza	İzmir 1316	14 Temmuz 1336	
2409	Davudgazi Celebi	İzmir 1312	30 Ağustos 1337	
31/2525	Ahmet Ata Mustafa Nedim	İzmir 1319	9 Eylül 1340	
86/2577	Mustafa Hikmet Şevki Kemal	İzmir 1317	12 Şubat 1340	
126/2520	Mustafa Hakkı Nalçacızade Ali Sedat	İzmir 1322	15 Eylül 1341	
260/2754	Mehmet Lütfi Mehmet Şevki	İzmir 1303	22 Kanunusani 1927	
214/2798	Necmettin	İzmir 1302	25 Şubat 1928	1321 855 numaralı diplomanın suretinden
326/2820	Hüseyin Hüsnü Hacı Hüseyin	İzmir 1311	7 Mayıs 1928	
348/2842	Halil İbrahim Mehmet Emin	İzmir 1321	22 Mayıs 1928	
354/2848	Fazilettin Mustafa	İzmir 1320	31 Temmuz 1930	

Kaynak: *Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Diploma Kitabetine Aid Diploma Defteri*

3- Ecza ve Baharat Depoları

Türkiye, çok eski yıllardan beri ilaç ticaretinde önemli bir yere sahip olmuştur. 18.yüzyılda Avrupa, Asya hatta Amerika'dan gelen ilaçların sevk edildiği, toptan satışların yapıldığı yerler, Beyazıt'tan Bahçekapı'ya kadar uzanan saha ile Galata'daki bazı hanlar ve Mısırçarşısı idi. Ecza depoculuğu ile meşgul olanların hemen hepsi gayrimüslim olup, belli başlı merkezleri Selanik, İstanbul ve İzmir'de bulunuyordu[709].

Ecza ticareti 1885 yılında yayınlanan "*Ecza Ticareti Hakkında Nizamname*"yle düzenlenmiştir. Bu nizamname ile Osmanlılarda "*Aktar*" denilen sağlık yönünden yararlı ot ve kök satanlar sıkı bir denetim altına alınmıştır. Bu tarihten itibaren aktarlar,

---

yılında kadar ölen eczacılara dair notlar yer almaktadır. Bu da bize deftere kayıt işleminin 1930 yılında sona erdiğini, ancak 1950'lere kadar üzerinde eklemeler yapıldığını göstermektedir.

[709] İlhami Tez, **Türkiye'de Ecza Depoculuğu**, İstanbul, 1957, s. 5.

tıbbi ecza satmaktan, reçete yapmaktan, eczahane açmaktan alıkonulmuştur. Aynı tarihlerde yayınlanan "*Aktar ve Kökçüler Nizamnamesi*" ile akkarların önüne daha fazla zorluklar getirilmiş ve bu nedenle akkarlar yavaş yavaş ortadan kaybolmuştur.

Yabancılara tanınan kapitülasyonlar ilaç alım ve satımını da kapsadığından eczacılık alanı tamamen yabancıların kontrolü altına girmiştir. Bu nedenle 1900'lü yıllarda büyük şehirlerde Türklere ait eczahanelerin sayısı bir elin parmaklarını geçmemekteydi[710].

Osmanlı Devleti'nde 1850'li yıllardan sonra ilaç imalatı (müstahzarlık) gelişmeye başlamıştır. İlk önce Gülhane'de Wieting Paşa tarafından Almanya'dan getirilen makinelerle başlayan ilaç imalatı daha sonra Ethem Pertev Beyin gayretleri yaygınlaşmıştır. Osmanlı Döneminde yabancı kökenli müstahzar ilaçlara "*Müstahzarat-ı Tıbbiye-i Ecnebiye*" yerli müstahzarlara ise "*Müstazarat-ı Tıbbiye-i Osmaniye*" ismi verilmiştir. Türk eczacılar, tıbbi müstahzarat yapımı ile 1890 yılında itibaren ilgilenmeye başlamışlardır. İlk müztahzar ilaçları yapanlar Hamdi, Ethem Pertev ve Beşir Kemal Beylerdir. Fabrika şeklinde ilaç imaline ilk başlayan ise Ethem Pertev idi[711].

1923 yılında Türkiye'de 325 eczahane ve 68 ecza deposu varken bu sayı 1924 yılında 280 eczahaneye inmiş, ecza deposu ise 78'e çıkmıştır[712]. 1929 yılında Türkiye'de yaklaşık olarak 30 müstahzar imalathanesi bulunmaktaydı. Bunların yaptıkları toplam müstahzar ilaç miktarı ise 140 civarında idi. II.Dünya Savaşı sırasında mevcut laboratuarlar Türkiye'nin ilaç gereksinimini karşılamak için büyük garet sarfetmişler ve işlerini büyütmüşlerdir. 1954 yılında çıkarılan yabancı sermayeyi teşvik yasasından yararlanan yabancı ilaç üreticilerinin Türkiye'de fabrika açması, Türk ilaç sektörünün de gelişmesine neden olmuştur.

İzmir, Osmanlı Döneminde en önemli bitkisel ilaç hammadde merkeziydi. Anadolu'dan deve kervanları ile gelen ilaç hammaddeleri (afyon, cehri, kitre, kökboya, meyan kökü vb.) gemiler ile dış ülkelere yollanmaktaydı. İlaç hammaddesi ticareti, 18.yüzyılın ilk yarısından itibaren, İzmir'e yerleşmiş olan Fransız, İngiliz ve Holanda kökenli tüccar ailelerin kontrolündeydi.

Cumhuriyetin ilanından önce İzmir'de faaliyet gösteren ecza ve baharat depoları hakkında bilgilerimiz sınırlıdır. 1911 yılında Ahenk Gazetesinde yeralan haberlerde yeni açılan Anadolu Ecza ve Baharat Deposu'nun İzmir Bad Pazarı girişinde faaliyette olduğu belirtilmiştir[713].

İzmir Ecza ve Baharat ve Levazım-ı Tıbbiye-i Türk Anonim Şirketi

Esnaf ve Ahali Bankası karşısındaki Mimar Kemalettin Caddesi'nde faaliyet gösteren şirketin sermayesi 100.000 lira idi. Şirketin kuruluşu, 23 Kasım 1927'de Bakanlar Kurulunda kabul edilmiştir[714]. Şirketin, 9 Temmuz 1927 tarihindeki toplantısında idare heyeti oluşturulmuştur. İdare Heyetine Sabık İzmir Mebusu Enver Bey, Doktor Samet, Eczacı Ömer Lütfü, Avukat Ahmet Enver, Doktor Osman Nuri, Eczacı Faik, Sürmelizade Yusuf Ziya, Miralayzade Kazım, Doktor Hüsnü Muhittin

---

[710] Aksoy, **Bir Kent...**, s. 69.
[711] Baytop, **Türk Eczacılık...**, s. 175.
[712] "*Eczacılar Cemiyeti*", **Meslek**, 30 Kanunuevvel (Aralık) 1925.
[713] **Ahenk**, 26 Kanunuevvel (Aralık) 1911.
[714] **B.C.A.**, 30. 18. 1. 1/26. 65. 6

Beyler seçilmiştir. Azalar arasında yapılan seçimde reisliğe Sabık İzmir Mebusu Enver Bey, ikinci Reisliğe Eczacı Ömer Lütfü Beyler seçilmiştir[715].

1928 yılında şirket hisselerinin halka satışına devam edilmiştir. Gazetelere verilen ilanlarda bir kişiye 50'den fazla hisse satılmayacağı belirtilmiş, hisse almak isteyenlerin Hilal, Fakirler, Mehmet Faik Eczahanelerine başvurmaları istenmiştir[716]. 1929 yılında Ecza ve Baharat Şirketi'nin idare heyetine Balcızade Hakkı, Ziraat Bankası İkinci Müdürü Hakkı Manço, Doyçe Bank İkinci Müdürü Selahattin, Çolakzade Nuri, Hacızade Kemal, Avukat Halit, Doktor Abdi Muhtar, Eczacı Fuat ve Ömer Lütfü Beyler seçilmiştir[717]. Şirketin idare heyetine ise Ziraat Bankası Müdür Muavini Hakkı Manço Bey başkanlık etmiştir.

1931 yılında hileli iflas nedeniyle şirkete Müddeyi Umumi tarafından el koyulmuştur[718].

Hasan Ecza Deposu

1938 yılında İzmir Fuarı'nda birincilik kazanan Hasan Ecza Deposunun, toptan satış yeri Kavaflar Çarşısı olup, Kemeraltın'da ve Karşıyaka'da perakende satış yerleri vardı. Ürünleri arasında kolonyalar ve losyonlar, sabunlar, pudralar, kremler, briyantinler, rujlar, kuvvet şurubu, diş müstahzarları, çeşitli yağlar ve haşere öldüren ilaçlar başta gelmekteydi[719].

Hasan Derman (1904-1971) eczacılık mesleğine Eczahane-i Umumi'de çırak olarak başlamıştır. 1927 yılında Eczacı Mektebini bitirerek İzmir'e dönmüş ve Eczacı Ömer Lütfü Krom tarafından kurulmuş olan ecza deposunda müdür muavinliği görevi alarak ecza depoculuğu alanında faaliyet göstermeye başlamıştır[720].

Moreno Margunato Ecza ve Baharat Deposu

Kuzuoğlu Çarşısı No: 24 adresinde faaliyet gösteren Deponun ürünleri arasında Super Neo Barrere kasıkbağları da yer almakta idi[721]. 1949 yılında, Alber J.Danon ve Moreno Margunato halefleri Komandit Şirketi Kuzoğlu Çarşısı No: 49'daki adreslerinde faaliyetlerini sürdürmekteydi[722].

1926 yılında İzmir'de faaliyet gösteren Ecza Depoları[723]:

Alber J.Danon, Toptan ve Perakende Eczayı Tıbbiye ve Baharat Ticarethanesi. Sahibi Danon Dervist. Odun Pazarı No: 4.

Jon Ikar, Toptan ve Perakende Eczayı Tıbbiye ve Baharat Ticarethanesi, İzmir Yol Bedesteni Küçük Bidayet Han'da.

Sühami Galimidi, Toptan Ecza ve Müstahzarat-ı Tıbbiye Tüccarı, İzmir Kuzuoğlu Çarşısı No: 2.

Mehmet Lütfü ve Şeriki Ecza Ticarethanesi, Bit Pazarında No: 39.

Muammer-Ragıp Paşazade, İzmir Keçeciler, No: 22-25.

1941 yılında İzmir'de faaliyet gösteren ecza depoları[724]:

---

[715] **Hizmet,** 10 Temmuz 1927.
[716] **Anadolu,** 15 Şubat 1928.
[717] **Anadolu,** 4 Teşrinisani (Kasım) 1929.
[718] **Yeni Asır,** 7 Mayıs 1931.
[719] **Yeni Asır,** 9 İlkteşrin (Ekim) 1938.
[720] Baytop, "*Osmanlı Dönemi...*", s. 151.
[721] **Anadolu,** 12 Teşrinievvel (Ekim) 1933.
[722] Remzi Kocaer, **Türkiye Eczacılar Almanağı 1949**, İstanbul, 1949, s. 234.
[723] Yetkin, **Ticari ve İktisadi...**, s. 25-26.

Alber j.Danon, Odun Pazarı.
Kemal Kamil ,Hilal Eczahanesi, Kemeraltı
H.Kohler ve Şükerası, İkinci Beyler Caddesi
İzmir Ecza ve Baharat Türk Anonim Şirketi, Mimar Kemalettin Caddesi
Jan İkar, Kardiçalı Han.
Moralıoğlu Mehmet Lütfü, Peştemalcılarda
Moreno Morgonato , Kuzuoğlu Çarşısı.
Süleyman Ferit, Şifa Eczahanesi, Kemeraltı

1957 yılı itibariyle İzmir'de faaliyet gösteren ecza depolarının isimleri şöyle idi[725]:
Ege Ecza Deposu, Mimar Kemalettin Caddesi, No: 1334.
İzmir Ecza Deposu, Mimar Kemallettin Caddesi, No: 97.
Lütfi Krom Ecza Deposu, Mimar Kemalettin Caddesi, No: 97.
Sıhhat Ecza Deposu, Mimar Kemalettin Caddesi No: 84.
Şark Baharat Ecza Deposu, Fevzipaşa Bulvarı Caddesi, No: 49/1.
Türk Ecza Deposu, Posta Kutusu No: 217.
Vatan Ecza Deposu, Mimar Kemalettin Caddesi, No: 87.

F- LABORATUARLAR

1- Hıfzıssıhha ve Bakteriyolojihane

Osmanlı Hükümeti tarafından, kuduz aşısının öğrenilmesi amacıyla 1886 yılında Paris'e bir heyet gönderilmiştir. Dr.Zoeros Paşa başkanlığındaki heyet ülkeye döndükten sonra 1887 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin dahiliye kliniğinde bir "*Dâ'-ül-kelb Ameliyathanesi*" kurulmuştur. Bu laboratuar yalnız kuduz işleriyle değil aynı zamanda bakteriyoloji işleriyle de ilgilenmiştir[726]. Bu müessese, Osmanlı Devleti'nde kurulan ilk bakteriyoloji ve viroloji kurumudur. 1891 yılında tıp okullarında, 1893 yılında baytar okullarında bakteriyoloji öğrenimine başlanmıştır.

Bakteriyolojihanenin açılmasına İstanbul'da 1893 Ağustosunda çıkan kolera salgını etkili olmuştur. Padişah II. Abdülhamit koleraya karşı mücadele etmek için Pasteur'den yardım istemiş, bunun üzerine Paris Tıp Fakültesi muallimlerinden Dr.André Chantemesse Türkiye gönderilmiştir. Bu kişinin verdiği rapor çerçevesinde Mekteb-i Tıbbiye'nin bahçesinde bakteriyoloji laboratuarı inşasına başlanmıştır. 1894 yılında tamamlanan bina Bakteriyolojihaneyi Şahane olarak faaliyete başlamış[727] ve Mekteb-i Askeriye Nezaretine bağlanmıştır. Bakteriyolojihanede tifo, dizanteri, veba, kolera ve daha sonraları difteri, tetanoz ve dizanteri serumları yapılmıştır.

İzmir Hıfzıssıhha Müessesesi, 1908 yılındaki veba salgını nedeniyle Vilayet Bakteriyolojihanesi ismiyle İzmir Vilayeti Hususi İdaresi tarafından yaptırılmıştır[728].

1913 yılında Ahenk Gazetesinde yer alan bir haberde Belediye tarafından inşa ettirilen laboratuarda İzmir civarından gönderilen çeşitli maddelerinin tahlil ücretlerinin

---

[724] **İzmir 1941 Yılı Telefon Rehberi**, Bilgi Matbaası, İzmir.
[725] Tez, **a. g. e.** , s. 14.
[726] Ekrem Kadri Unat, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Bakteriyoloji ve Viroloji**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayını, 1970, s. 16.
[727] Ekrem Kadri Unat, "*Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşı ve Serum Hazırlama Müesseseleri*", **Türk Tıp Alemi**, c. 1, S. 2, 1970, s. 148.
[728] Say, **a. g. e.** , s. 87, İzmir Hıfzıssıhha Müessesesinin kuruluş tarihi, E. K. Unat tarafından 20. 04. 1916 olarak verilmektedir. Bkz. Unat, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Bakteriyoloji**..., s. 50.

gönderilmediği ve bu nedenle laburatuarın kendi masraflarını karşılayamayacak derecede zor durumda kaldığı belirtilerek şöyle denilmektedir; "*...İkinci cilt Düstur'un sekiz yüz yirmi dördüncü sahifesinde münderiç ve mer'i olan Ticaret ve Tahlilat-ı Kimyeviye Vesaire Resmi ve Kalemiye Tarifesi'ne tevfikan ücret-i tahliliye göndermeyen mahallerin gönderecekleri mevadın tahlil edilmemesine Meclis-i Belediyece karar verilmiş olmağla bademe tahlil için gönderilecek herhangi bir maddenin tarifede gösterilen masarıfıyla beraber irsali mülhakata tamimen iş'ar kılınmıştır.*[729]"

Bakteriyoloji ve Kimyahane personelinin maaşları 1914 yılında belediye tarafından karşılanmakta idi. 1 bakteriyolog, 1 bakteriyolog mütahzırı ve 2 kimyager kadrosu bulunan kurum, rakı, afyon, şarap gibi ürünlerin tahlillerini yaparak gelir de elde etmekteydi[730]. 1918 yılında, Gurebayı Müslimin Hastahanesi bünyesinde faaliyetine devam eden Bakteriyolojihane hakkında gazetelere verilen ilanda, kan, idrar, balgam, bel kemiği suyu vb. tahlillerin ücretsiz olarak yapıldığı, pazartesi günleri ise frengi ve vaserman tahlillerine bakıldığı belirtilmiştir[731].

Yunan işgalinin başladığı günlerde, Gurebayı Müslimin Hastnaesi içinde yer alan Vilayet Bakteriyoloji Laboratuarının müdürlüğünü Memduh Say yapmaktaydı[732]. Yunan işgali sırasında aletleri yağmalanan Hıfzıssıhha Müessesesi, 1923 yılından itibaren yeniden faaliyete geçirilmeye çalışılmıştır. Binasızlık yüzünden 1923 yılında, müessese müdürü Memduh Beyin muayenehanesinde faaliyetine devam eden kurum, daha sonra Memleket Hastahanesi yanında inşasına başlanan ancak geç tamamlanan Veladethane binasına nakledilerek faaliyetlerini orada sürdürmüştür. 1925 yılında Hıfzıssıhha Müessesesinin kadrosu; 1 şef ve bakteriyolog, 1 parazitolog, 1 kimyahane mütehassısı,1 bakteriyolog ve aşı mütehassısı, 3 asistan, 4 müstahzar, 1 katipten oluşuyordu[733]. Müessesenin görevleri arasında, bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmenin dışında, aşı imal etmek, kimyasal tahliller, maden ve içme suyu tahlili, kan ve idrar tahlili yapmak da vardı.

Hıfzıssıhha Müessesine yapılan atamalar ve görevden almalar,1925 yılında gazetelerde eleştirilere neden olmuştur. Hıfzıssıhha Müdürü Memduh Beyin bu konu hakkında Anadolu Gazetesine verdiği beyanda, müessesenin çok önemli hizmetler yerine getirdiğini belirterek, müesseseye sahip çıkılmasını istemiş ve şunları ifade etmiştir: "*Binaenaleyh sahilde kain bulunmasına mebni her zaman emraz-ı sariye istilasına maruz bulunan İzmir'in böyle bir müesseseye ihtiyacı o kadar zahirdir ki bunu taktir etmemek kabil değildir.*"[734]

1926 yılı itibariyle Hıfzıssıhha Müessesesinde bakteriyoloji, kimya, aşı, teşrih-i marazi olmak üzere dört bölüm bulunmaktaydı. Halil Rıfatpaşa Caddesi'ndeki müessesede idrar, su, rakı, bira, çimento, süt, yoğurt, gazoz, sadeyağı, sabun,

---

[729] **Ahenk**, 27 Teşrinievvel (Ekim) 1913.
[730] **Aydın Vilayeti Meclis-i Umumiyesinin 1330 Senesinde Vukubulan İçtimaına Ait Zabıtname**, İzmir, İzmir Vilayet Matbaası, 1331, s. 33.
[731] **Anadolu**, 12 Teşrinisani (Kasım) 1918.
[732] Berber, **Yeni Onbinlerin...**, s. 122.
[733] **İzmir Vilayeti 341 Senesi...**, s. 101.
[734] **Anadolu**, 11 Teşrinisani (Kasım) 1925.

vasserman, sıtma vb. tahliller yapılmakta, aşı imal edilmekteydi. Kurumda 1 bakteriyoloğ, 3 müstahzar, 1 katip, 2 seyis, 3 hademe görev yapmaktaydı[735].

Daha önceki yıllarda Vilayet Hususi İdaresine bağlı olarak çalışan ve bakteriyoloji ve kimya şubelerini bünyesinde barındıran Hıfzıssıhha Müessesesinin ismi 1932 yılında Vekalet tarafından "*İzmir Liman ve Şehir Bakteriyoloji Laboratuarı*" olarak değiştirilmiştir[736]. Laboratuarda hem şehre ait bulaşıcı hastalıkların tetkikat ve tahlilat işleri hem de liman sıhhat işlerinin tahlilleri yapılmaktaydı. Kurumda aynı zamanda kuduz aşısı da üretilmekteydi[737].

1932 yılında İzmir Liman ve Şehir Bakteriyoloji Müessesesi tarafından gazeteye verilen ilanda ücret tarifesi şu şekilde ilan edilmiştir: "*Aşağıda muharrer liste mucibince ufak bir ücret mukabilinde hususi tahlilat ve muayenat-ı tıbbiyenin icra kılındığı arz ile kesb-i fahir eyler.*

25 kuruş muayene-i hurde-bînîye (mikroskop) ile teşhis, 25 kuruş santrifüje edilerek muayene-i hurde-bînîye ile teşhis, 50 muayene-i hurde-bînîye ile kültür teşhis, 100 tecrit edilerek âmili marazın tayini nevi, 400 tecrübe hayvanına telkih ile teşhis, 100 cidal taamülü paratifüs, ağlotinasyon taamüleriyle teşhis, 100 casserman taamülü, 200 suda kolibasil taharrisi, 200 su tahlili keminisi, 100 tadadı küreyratı dem, 60 usarei mideciye, 40 idrarda bümin, glikoz, safranın tayini ve hurde-bînîyei muayene, 40 idrarda bevle, hatmızı bevil, klor sodyum ve fosfat emlihasından birinin takdiri miktarı, 100 idrarın tam tahlili, 80 mevadd-ı gıdada yağın miktarı, 40 mevadd-ı gaitanın yağın miktarı, 40 mevadd-ı gaitanın hurde-bînî muayenesi, 50 meni muayenesi, 50 mesane taşlarının muayenesi[738]."

1935 yılında Anadolu Gazetesinde yer alan "*İzmir'de Bir Fen Yuvası*" başlıklı yazıda Şehir ve Liman Bakteriyolojihanesi hakkında şu bilgiler verilmektedir; *"İzmir'in sinesinde 1908 yılında kurulan (Şehir ve Liman Bakteriyoloji Müessesesi) verimli mesaisine devam etmektedir. İlk olarak Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti tarafından teşkil edildiği vakit (Bakteriyolojihane) adı altında iş gören bu müessese 1914 yılında azami faaliyet zirvesine ulaşmıştır. O vakit bir yılda müessesede yapılan tahlil miktarı 10-12 bini buluyordu. İzmir'de o sıralar veba ve kolera salgını ile mücadele için açılan müessesede dizanteri aşısı da yapılıyordu.*

İzmir'in meş'um işgalinde müessesedeki alet ve vesaire yağma edilmiş, bir kısmı şuraya buraya götürülmüştür. Mes'ûd istirdadda vilayet bütçesine konan tahsisatla bu kurum (Hıfzıssıhha Müessesesi) namı altında tekrar iş görmeğe başlamış ve üç yıl sonra da Sıhhat ve İctimai Muavenet Bakanlığı, müessesesinin yaşatılması noktasından tahsisatın bakanlık bütçesinden verilmesini muvafık görmüştür.

Şimdiki halde müessese dahilinde, şehir ve liman hıfzıssıhha tetkikat kısmı ile laboratuar, adi tahsilat, kuduz tedavihanesi, aşı ihzari kısımları ile, hariçte kütüphane, hayvan müşahedehanesi, hayvanat dairesi ve meteorolojik istasyondan terekküp

---

[735] **İzmir Vilayeti 1926 Senesi İstatistiği,** İzmir, İzmir Vilayeti İstatistik Kalemi Yayını, 1927, sayfa numaraları yok.

[736] Ekrem K. Unat, "*Türkiye'de Atatürk Döneminde Bulaşıcı Hastalıklarla Savaş İçin Kuruluşlar ve Çalışmalar*", **Türkiye'de Atatürk Döneminde Bulaşıcı hastalıklarla Savaş Toplantısı,** İstanbul, İ. Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yay. 1982, s. 14.

[737] "*Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletinin 10 Yıllık Mesaisi*", **Sıhhi Mecmua Fevkalade Nüshası,** c. 9, 1933, S. İ. M. V. Yayını, s. 103.

[738] **Anadolu,** 10 Temmuz 1932.

etmektedir. Yılda asgari 2000 tahlil yapılan müessesenin kuduz tedavi kısmına da 1934 yılında 564 hasta müracaat etmiş ve tedavi olunmuştur. Ege mıntıkası vilayetleri ile Afyon, Isparta, Burdur havalisinden bile kuduz köpek tarafından ısırılmış kimseler gelmekte ve bakılmaktadır.

Son zamanlarda ilaveten tesis edilmiş olan meteoroloji kısmı da iyi iş görmektedir. Civar vilayet ve kazalarda yapılan frengi mücadelesinde müessese mühim bir rol sahibidir. Buralardan gelen kanların vasserman teamülü müessesede yapılmaktadır. Bulaşıcı hastalıkların tesbiti, kaynaklarının meydana çıkarılması ve imhası işi limanın sağlık bakımı müessesenin kontrolü altındadır. Her ay şehrin suları umumi bir tahlilden geçirilmekte, televvüse maruz kalıp kalmadıkları araştırılmaktadır[739]".

1925 yılında Emraz-ı Sariye ve İstilaiye Hastahanesi bakteriyologu olarak göreve başlayan Dr.Kemal Salih Aysay, başhekim yardımcılığı görevinin yanında İzmir Hıfzıssıhha Müessesesinin ve Sahil Sıhhiye Genel Müdürlüğü'ne bağlı Liman Şehir Bakteriyoloji Müessesesinin uzun müddet sorumluluğunu yürüterek müdürlüğünü yapmıştır. Uzun yıllar Kuduz Müessesesi'nin de müdürlüğünü yapmıştır[740]. 1951 yılında emekli olan Kemal Salih Aysay, 1987 yılında ölmüştür.

2- Özel Laboratuarlar

İzmir'de Cumhuriyet öncesinde faaliyet gösteren özel laboratuarlar hakkında elimizde çok fazla bilgi mevcut değildir. 1908 yılında yayınlanan Hıfzıssıhha Mecmuası'nda Mehmet Bey[741] ve muayene hanesi hakkında şu bilgiler verilmektedir;

"Muayene-i Hurde-bînîye

İdarehanemiz adına gönderilen mikrobi maddelerin muayene-i hurde-bînîyesi vilayet-i celileyi bakteriyolog ve kimyageri doktor Mehmet Beyefendi tarafından icra olunmaktadır. Gönderilecek maddeler tabip mudavinin kartviziti veya emr-i tahririsi ile irsal kılınmalıdır. Muayene ücreti peşinen tesviye edilir. Hıfzıssıhha Gazetesi aboneleri için ücret-i muayene tenzil olunmuştur.

Mecidiye yirmi kuruş itibariyle fiyat-ı umumi

Balgam muayene hurde-bînîyesi	*50*
(Kültür) Zer' mikropları üreterek muayene etmek	*80*
(Telkih) Mikropları hayvanlara aşılayarak ve tetkikat-ı hurde-bînîye icra etmek, kan muayenesi teşhise medar olmak için muhtelif hastalıklarda icra olunur. Bakteriyolog hastanın nezdine gitmeğe mecburdur.	*216*
Kan muayenesi ile tifo teşhisi	*108*
Kan muayenesi ile malta humması teşhisi	*108*
Meni muayenesi (çocuk olup olmayacağının tayini)	*108*
Teşrih-i merza (urların tayini hakikati)	*60*
Eski ve yeni belsoğukluğu akıntılarının muayeneyi hurde-bînîyesi	*216*
Birinci muayene	*20*

[739] **Anadolu**, 12 Nisan 1935.

[740] Kunter Perim, "*Dr. Kemal Salih Aysak'ı Kaybettik*", **İzmir Göğüs Hastalıkları Hastahanesi Dergisi**, c. 2, S. 4, 1987, s. 135.

[741] Gurebayı Müslimin Hastahanesinin bakteriyoloğu ve kimyageri olan Mehmet Bey, aynı zamanda dahili hastalıklar uzmanı olup 1921 yılında İzmir'de ölmüştür. Bkz. **Anadolu**, 4 Teşrinisani (Kasım) 1927.

İkinci muayene *15*
Üçüncü muayene *10*

İhtar- muayene için gönderilecek kan ve balgam gibi maddelerin suret-i ahz ve irsali idarehanemize müracaat vukuunda beyan ve izah olunur[742]."

Doktor Memduh Laboratuarı: Doktor Bakteriyolog Memduh Bey ile Sıhhiye Vekaleti Merkez Kimyahanesi eski kimyagerlerinden Muallim Kimyager Selahattin Fuat Bey tarafından idare olunan laboratuar, Beyler Sokağı No: 11 adresinde faaliyet göstermiştir. Gazete ilanında laboratuarda yapılan tahlillerle ilgili olarak şu bilgiler verilmektedir; "*Her nevi mevad-ı ticariye ve sanaiyye (gül yağı, Afyon, pamuk, palamut, soda, sabun, zeytinyağı ...) ile mevadd-ı guddeiye, idrar, kan, balgam mesellü tahlilat-ı tıbbiye ve hurde-bînîye icra edilmektedir*"[743].

Ayrıca Memduh Laboratuarı tarafından "*İnci Diş Macunu*" isminde bir ürün de piyasa sunulmuştur. Gazeteye verilen ilanda, diş macununun Diş Tabibi Mehmet Ali, Doktor Memduh ve Kimyager Selahattin Beyler tarafından imal edildiği belirtilmektedir[744].

Memduh Beyin laboratuarı ilk açtığı yer Birinci Beyler ile Numanzade Sokağının keşistiği köşede idi. Tek katlı olan binada bir hol ve doktorlara ayrılmış bir oda bulunmaktaydı. Laboratuarda Memduh Beyin ortağı İzmir İdadisi Kimya Öğretmeni Selahattin Beyin dışında, 2 laborant ve 1 hizmetli çalışmaktaydı. Memduh Bey 1934-1935 yılında laboratuarı, mülkiyeti kendine ait olan ve İkinci Beylere çıkan yol üzerindeki iki katlı bir binaya taşımıştır. Alt katı geniş bir hol şeklinde olan ve laboratuar olarak kullanılan binanın üst katında doktorlara ayrılmış iki oda ve bir sofa bulunmaktaydı[745].

Memduh Say (1890-1965), 1890 yılında İstanbul Süleymaniye'de doğmuştur.İlk ve orta tahsilini İstanbul'da yapmış, Vefa Lisesini bitirmiştir. Daha sonra İstanbul Üniversitesine kayıt yaptımış ve 1910 yılında Tıp Fakültesi'nden mezun olmuştur. Okuldan mezun olunca Prof. Dr. Kadri Reşit Paşanın yanında Şişli Hamidiye Etfal Hastahanesinde çalışmıştır. Hastahanede çocuk, dahiliye ve laboratuar konularında ihtisas eğitimi almıştır[746]. 1910-1912 yılları arasında Dr.Şevket Cela ve Bakteriyolojihane Müdürü Dr.Simon'dan bakteriyoloji konusunda ihtisas eğitimi almıştır. İzmir bakteriyoloğu ve kimyagerliğine atanmıştır.

Memduh Say'ın oğlu Şebip Say babasının İstanbul'dan İzmir'e gelişini şöyle anlatmaktadır:

"*Babam Şişli Hamidiye Etfal Hastahanesinde çalışıyormuş, Hastahane sadece küçük çocuklara değil saraya da hizmet veren bir hastahane olduğundan Padişah Abdülhamit, burada çalışan doktorlara iki altın daha fazla maaş verin demiş. Meşrutiyet ilan edilince yönetimde İttihadçılar söz sahibi olmuşlar. İttihadcılar,*

---

[742] **Hıfzıssıhha Mecmuası**, Yıl: 1, Numara: 7, İzmir, İzmir Matbaası, 1324, s. 85.

[743] **Türk Sesi**, 22 Ağustos 1923.

[744] **Anadolu**, 26 Eylül 1926.

[745] Şebip Say ile 03. 02. 2005 tarihinde yapılan söyleşi. 1940'lı yıllarda Memduh Say Laboratuarı, Salepçioğlu Caddesi, 847. Sokak , No:33 adresinde faaliyet göstermekteydi. Bkz., **İzmir Telefon Rehberi 1941**, İzmir, 1941, s. 95.

[746] Şebip Say ile 03. 02. 2005 tarihinde yapılan söyleşi. Nitekim 1914 yılında Süleyman Ferit Bey tarafından gazeteye verilen ilanda, Memduh Bey, çocuk hastalıkları doktoru ve bakteriyolog olarak ilan edilmiştir. Bkz. **Ahenk**, 19 Mayıs 1914.

Hastahanede çalışan doktorlara diğer hastahanedeki doktorlardan farkınız ne, niye fazla maaş alıyorsunuz diyerek, maaşlarından iki altın indirmişler. Hastahanedeki doktorlar da o iki altın bizim ilmimize veriliyordu diye itiraz etmişler. İttihadçılar da beğenmiyorsanız istifa edin demiş, babam da istifa etmiş, boş kadro ararken İzmir Vilayet Bakteriyolojihanesinde açık olduğunu öğrenmiş ve İzmir'e gelmiş[747]".

Balkan Savaşları nedeniyle, 1912 yılında Maltepe Askeri Hastahanesine atanan Memduh Beyin yerine vekaleten Tabip Kolağası Bakteriyoloğu Mehmet Hüseyin Bey atanmıştır. Aydın Valiliğinden Dahiliye Nezaretine gönderilen bir yazıda, İzmir'de baş gösteren kolera salgını nedeniyle İzmir'in yegane bakteriyoloğu olan Memduh Beyin geri gönderilmesi istenmiştir[748]. Memduh Bey, savaş bölgesinde atandığı yerlerin elden çıkması nedeniyle İstanbul'dan ayrılamamıştır. Savaş sonrasında da tekrar İzmir Vilayeti Bakteriyoloğu ve Kimyagerliğine atanmıştır. Aynı zamanda Gurebayı Müslimin Hastahanesi kimyageri olarak çalışan Memduh Bey, İzmir Bakteriyolojihanesi Müdürlüğü görevini 13.6.1920 tarihine kadar sürdürmüştür.

1920 yılında görevinden istifa eden Memduh Bey, ailesi ile birlikte Almanya'ya giderek Hamburg Sıcak Memleketler Salgın Hastalıklar Enstitüsünde 2 yıl çalışmıştır. 30 Ağustos 1922 tarihinde İzmir'e dönerek, İzmir Hıfzıssıhha Müessesesi Müdürü ve Bakteriyologluğuna tayin edilmiştir. Burasını geliştirip 1932 yılında İzmir Liman ve Şehir Bakteriyoloji Müessesesi haline getirmiştir[749].

1930 yılında İzmir Belediyesi Meclisi üyeliği de yapan Memduh Bey 1950'lerde görevinden emekliye ayrılmıştır. 1 Temmuz 1965 tarihinde İzmir'de vefat etmiştir. Keman çalan, resim yapan Memduh Bey, Almanca ve Fransızca biliyordu. Fransızca Romanlar çevirmiş, Mektepler, Sedimantasyon isminde broşürler yazmıştır. "*Kolera Üzerine Tetkikler, (İzmir-1948)*", "*Genç Kalınız*" ve "*İjyen Bakımından İzmir Şehri*" isimli kitapları yazmıştır[750].

Memduh Bey ölünce laboratuarı Kamil Ergin devralmıştır. İsmi "*Kamil Ergin Laboratuarı*" olan kurum, 1970'li yılların sonuna kadar faaliyetini sürdürmüştür.

Bakteriyolog Doktor Ahmet Kenzi Songür Memduh Bey Laboratuarı hakkında şu bilgileri vermektedir; " *1955 yılında Beyler Sokağında serbest laboratuar açtım. İsmi Ahmet Kenzi Songür Laboratuarı idi. Laboratuarımın karşısında Memduh Say'ın laboratuarı vardı. İkinci Beylerden Numanzade'ye geçişte, mescidin bitişinde idi. Memduh Beyin laboratuarı çok eski idi, Kurtuluş Savaşı yıllarından kalma, Yunan işgali sırasında bile çalışmış. Tek katlı bir bina idi. Derinlemesine 30 metre kadar genişliği vardı, içinde bölmeler bulunurdu. Laboratuarda çalışan yardımcıları vardı. Tatile gittiğinde ben yardımcılarını kontrol ederdim. Burayı daha sonra sınıf arkaşlarımdan Kamil Ergin aldı. İsmi Kamil Ergin Laboratuarı oldu*[751]".

Kimyager Abdüsselam Laboratuarı: Laboratuar, Kimyager Eczacı Abdüsselam (Akgünlü) tarafından 1928 yılında Birinci Kordon'da Saman İskelesi'ndeki 62 numaralı binada faaliyete geçmiştir. Aynı zamanda Cumhuriyet Eczahanesinin de sahibi olan Abdüsselam Beyin laboratuarı eczahanenin bitişiğinde idi. Laboratuarda mikroskop ve kimyevi aletler ve zeytin yağları için solüsyonlar da satılmaktaydı.

---

[747] Şebip Say ile 03. 02. 2005 tarihinde yapılan söyleşi.
[748] **B.O.A.**, DH. İD. , 157/18.
[749] Unat, **Osmanlı İmparatorluğu'nda...**, s. 50.
[750] Şebip Say ile 03. 02. 2005 tarihinde yapılan söyleşi.
[751] Ahmet Kenzi Songür ile 07. 01. 2005 tarihinde yapılan söyleşi.

Gazetelere verilen ilanda laboratuarda afyon, palamut, madenler ve her nevi kumaşlar ile idrar tahlili, kanda üre dozajı yapıldığı bildirilmektedir[752].

Kimyager ve Eczacı olan Abdüsselam Bey, 1927-1928 yıllarında Paris Pasteur Enstitüsünde kimya doktorasını tamamlayarak İsviçre, Almanya, İngiltere ve Amerikayı içine alın bir gezi yapmıştır. Ülkeye döndükten sonra 1928 yılında Abdüsselam Laboratuarını kurmuştur. Abdüsselam Bey, aynı zamanda Türkiye Genel Kimyagerler Kurumu üyesidir[753].

Eczacılar Kanunun tatbiki sırasında Abdüsselam Beyin eczahanesi kapatılmıştır. Ancak karara uymayarak satış yapmayı sürdüren eczahane hakkında yasal takibat yapılmıştır[754]. Abdüsselam Bey Eczahaneyi, Mezarlıkbaşı'na, Suhami Eczahanesinin yanına, laboratuarı da Beyler Sokağına taşımıştır. 1935 yılında İkinci Beyler Sokağı'nda 72 numaralı haneye taşınan Abdüsselam Bey Laboratuarı'nda tahlilleri bizzat Abdüsselam Akgünlü Bey yapmıştır. Gazeteye verilen ilanda Abdüsselam Beyin İngiltere, Fransa, Almanya ve İsviçre'de tetkikatı kimyevide bulunduğu, Pastör Enstitüsü'nde idrar ve kan tahlilleri, Curi Enstitüsünde sınai ve maden tahlilleri üzerinde çalışma yaptığı bildirilmektedir[755].

Hakkında az da olsa bilgi sahibi olduğumuz bir başka laboratur da "*Zühtü Ergin Laboratuarı*"dır. 1938 yılında Bakteriyolog Zühtü Ergin Bey tarafından gazetelere verilen ilanda, her türlü idrar, kan, balgam vb. tahlillerin yapıldığı belirtilmekte ve adres olarak da İkinci Beyler Sokağı, No:25 gösterilmektedir[756]. Zühtü Ergin, Devlet Hastahanesinin ilk bakteriyologlarındandır. Zühtü Bey İstanbul'a gitmiş, oğlu 1950-52'lerde Kamil Ergin Laboratuarını açmıştır. Laboratuar, Birinci Beyler'de Kahyaoğulları binasında olup, daha sonra yıkılarak binanın arka bahçesini de kapasayan ve Üçüncü Beyler'e sarkan yeni bir bina yapılmıştır[757].

---

[752] **Halkın Sesi**, 12 Temmuz 1932.
[753] **Türkiye Genel Kimyagerler Kurumu Dergisi**, c.2, S.1-2, s.48.
[754] **Anadolu**, 10 Haziran 1930.
[755] **Halkın Sesi**, 13 Temmuz 1935.
[756] **Anadolu**, 1 Kanunusani (Ocak) 1938.
[757] Tevfik Özegen ile 01. 02. 2005 tarihinde yapılan söyleşi.

II.BÖLÜM

İZMİR'DE BULAŞICI HASTALIKLAR ve MÜCADELE

A- BULAŞICI HASTALIKLAR

İzmir şehrinde bulaşıcı hastalıklar sık sık salgınlar yapmıştır. Şehir nüfusunun azalıp çoğalmasında salgınların büyük rolü olmuştur. 1700'lerde 100.000 civarında olan şehir nüfusu sık görülen veba salgınları nedeniyle 1776 yılına kadar hemen hemen hiç artmamıştır. 1812'de 151.000'e yükselen şehir nüfusu, bu yıllarda meydana gelen veba salgını nedeniyle 45.000 kadar azalarak 106.000'e düşmüştür. 1830'lu yıllardan sonra vebanın önlenmesi, ticaretin artması, emniyet ve asayişin sağlanması, yabancı sermayenin gelmesi, İzmir'i iç kısımlara bağlayan demir yollarının inşa edilmesi, şehrin nüfusunun artmasına neden olmuştur. 1837 yılından itibaren şehrin nüfusunda gözle görülür bir artış olmuş, nüfus 1891 yılında 207.000'e yükselmiştir[1].

1- Çiçek

Çiçek, İ.Ö.7. yüzyılda Çin, Hindistan, İran ve Mısır'da tanınan bir hastalık olup, Haçlı Savaşları (1096-1270) ile Avrupa'ya yayılmıştır. 16. yüzyılda çoğalan çiçek hastalığı İspanyollar tarafından Amerika'ya götürülmüştür. Asya ile Avrupa arasında göç ve kervan yolu durumunda olan Anadolu, çiçek hastalığının sıkça görüldüğü bölgelerden biri oluşmuştur.

Türklerin çiçek hastalığı ile tanışmaları ve hastalığa karşı aşı geliştirmeleri çok eskilere dayanmaktadır. Türkler çiçek aşını pek basit bir surette yapıyorlardı. Hafif çiçek çıkarmış olan çocukların kabarmış ve dolmuş çiçeklerinin içindekiler alınıp, henüz çiçek çıkarmayan bir çocuğun kolu hafifçe çizilerek sürülmesi ile aşılama işi gerçekleştiriliyordu. Bu işlem sağlıklı olan çocuğu hafif hasta ediyor, ancak sonunda hastalığa karşı bağışıklık kazandırıyordu. Bu işlem genellikle her sene tekrar ediliyordu[2]. Bu yöntem İstanbul'daki İngiliz Sefiresi Lady Montegu'nun mektupları vasıtasıyla Avrupa'ya yayılmıştır. Jenner'in inekten elde edilen çiçek aşısını dünyaya ilan etmesinden iki sene sonra bu aşı İstanbul'da kullanılmaya başlanmış ve insandan insana aşılama yöntemine son verilmiştir.

Çiçek hastalığı 1845 ile 1894-1895 yıllarında İstanbul'da salgın yapmıştır. Osmanlı Devleti salgınlara karşı mücadele etmek için aşı üretimine ve aşılamaya önem vermiştir. 1839'da çiçek aşısı uygulamasıyla Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane görevlendirilmiştir. 1846 yılında çiçek aşısı uygulamasında görevlendirilmek üzere aşı memuru yetiştirilmesi düşünülmüştür. 13-18 yaşlarındaki kabiliyetli çocuklar kurstan geçirilerek, geldikleri yerlerde çalışmak üzere aylıkla atanmışlardır. Yüzünde Çiçek hastalığı izleri taşıyan Abdülmecit (1823-1861) döneminde iki yıl süreli bir küçük sıhhiye okulu açılmış, burada yetişenler aşı yapma ve benzeri işlerde çalıştırılmışlardır[3].

---

[1] Rauf Beyru, **İzmir Şehri Üzerine Bir İnceleme**, Ankara, 1970, s. 51.

[2] Osman Şevki Uludağ, **Beşbuçuk Asırlık Türk Tababeti Tarihi**, Sadeleştiren: İlter Uzel, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 1991, s. 147.

[3] Ali Gürsel, **Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları (1920-1960)**, Hacettepe Üniversitesi, A. İ. İ. T. Ens., Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1998, s. 17.

1875 yılında Marko Paşanın başkanlığında toplanan Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye Meclisi tarafından çiçek hastalığına karşı mücadele için, aşıcılar vasıtasıyla aşı mayası doldurulan kalemler hazırlanması ve Avrupa'dan getirilen aşıların uzak yerlere zamanında gönderilmesi için "*Aşı Enspektörlüğü*" adıyla bir fahri hizmet ihdas edilmiş ve başına da Dr. Hüseyin Remzi Bey tayin edilmiştir[4]. Hüseyin Remzi Bey tarafından padişaha çiçek aşısı hazırlanması hakkında bir rapor sunulmuş ve 27 Temmuz 1892 tarihinde telkihhane açması için izin verilmiştir.1892 yılında açılan Telkih-i Cederi Ameliyathanesi (Çiçek Aşısı Yeri), 1893 yılında yeni yapılan binasına taşınmıştır[5]. Daha sonra Telkihhaneyi Şahane, Telkihhaneyi Osmani adlarını alan Telkihhane 31 Haziran 1934 tarihinde kapatılarak yerine Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Meclisi açılmıştır.

18 Mayıs 1301 / 30 Mayıs 1885 tarihinde çiçek aşısının tatbikine dair 9 maddelik bir nizamname hazırlanmıştır. 19 Nisan 1310 / 1 Mayıs 1894 tarihinde de 25 maddelik bir talimatname hazırlanmış ve Meclis-i Vükela'da okunarak yürürlüğe girmiştir. 1885 yılından itibaren çiçek aşısı yaptırmak mecburi hale gelmiş ve 1892-1897 yılları arasında 600.000 çocuğa mecburi çiçek aşısı yapılmıştır[6]. Telkihhane'de1892-1913 yılları arasında toplam 7 260 784 kişiye yetecek verem aşısı üretmiştir[7].

Aşı Nizamname-i Hümayun'un 19. maddesinde; "*Aşı şahadetnâmeleri hamilleri ve çocuk velileri nezdinde hıfz olunup mekatib, medaris, mesakin-i sanaiyye ve hademat-ı müteferrika ve bilcümle sanai-i muhtelifeye duhulünda ve mürur tezkeresi ihdasında ve münakehat* (evlenme) *ve münakalatta* (nakil işleri) *elhasıl tezkere-i Osmaniyenin ibrazı lazım gelen devair ve ahvalin kâffesinde aşı şahadetnâmesinin dahi birlikte ibrazı mecburidir ve bu şahadetnâmelerin tarihi beş seneyi tecavüz etmemiş olmak şarttır,*[8]" ifadeleri ile aşıların belirli aralıklarla yapılması amaçlanmıştır. Aşı kartlarının beş yılda bir yenilenmesi, aşı kartlarını yenilemeyenler hakkında yasal işlem yapılması için vilayetlere emirler gönderilmiştir.

30 Eylül 1915 tarihinde çıkarılan "*Telkih-i Cederi Nizamnamesi*" ile çiçek aşısı yaptırma zorunluluğu devam etmiştir. Aynı nizamnamenin 5. maddesinde ise ilk defa devlet hizmetine alınacaklardan aşı şehadetnamesi isteneceği, ibraz edemeyenlerin aşılanıncaya kadar devlet hizmetine alınmayacağı belirtilmiştir[9].

Cumhuriyetin ilk yıllarında çiçek hastalığı belirli dönemlerde salgınlar yapacak kadar sık görülmüştür. Cumhuriyet idaresi çiçek ve benzeri bulaşıcı hastalıklara karşı mücadeleye ve koruyucu sağlık hizmetlerine önem vermiştir. Osmanlı Döneminde yalnızca İstanbul, İzmir ve Sivas'ta bulunan aşı üretim merkezleri, Cumhuriyet Döneminde çoğaltılmış kolera, çiçek, difteri gibi aşılar üretilip dağıtılarak halka

---

[4] Ekrem Kadri Unat, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Bakteriyoloji ve Viroloji**, İstanbul, İ. Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayını, 1970, s. 11.

[5] Bedi Şehsuvaroğlu, "*Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Tarihçesi*", **Dirim**, c. 25, S. 7, 1950, s. 239.

[6] Süheyl Ünver, **Türkiye'de Çiçek Aşısı ve Tarihi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü Yayın No:38, 1948, s. 12. Aynı eserde Telkihhane'nin kuruluş tarihi 1879, Aşı İnspektörlüğü'nün kuruluş tarihi ise 1890-1891 olarak verilmektedir. Bkz. s. 13.

[7] Ekrem Kadri Unat, "*Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşı ve Serum Hazırlama Müesseseleri*", **Türk Tıp Alemi**, c.1, S. 2, 1970, s. 146.

[8] **Ahenk**, 26 Teşrinisani (Kasım) 1907.

[9] "*Telkih-i Cedri Nizamnamesi*", **Sıhhiye Mecmuası**, Yıl:3, S. 9, İstanbul, 1331 (1915), s. 716.

uygulanmıştır[10]. Aşı uygulamalarını yaygınlaştırmak ve daha çok kişiyi, hastalıklardan koruyabilmek için kanun çıkarılmıştır. Bakanlar kurulu kararı ile çiçek aşısı yaptırmayanların devlet dairesine iş için müracaat etmeleri yasaklanmıştır[11]. 1930 yılında çıkarılan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile de çiçek aşısı yaptırmak mecburi hale getirilmiştir.

Tablo II-1: 1925-1932 Yılları Arasında Yapılan Çiçek Aşısı Adedi

1925	854.750
1926	1.356.896
1927	1.418.662
1928	1.280.931
1929	1.296.238
1930	1.637.811
1931	1.452.892
1932	1.483.404
Yekun:	**10.781.584**

Kaynak: *"Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletinin 10 Yıllık Mesaisi"*, **Sıhhi Mecmua, Fevkalade Nüshası,** c. 9, 1933, S.İ.M.V., s. 37.

Tablo II-2: Çiçek Vakalarının Önemli Yıllara Göre Dağılımı (1925-1940)

Çiçek Vakası			Ölümler		
Yıl	Sayı	100000 Nüfusa Oranı	Sayısı	100000 Nüfusa oranı	100 vakada Ölüm Oranı
1925	483	3.8	69	0.5	14.3
1930	906	6.3	160	1.1	17.6
1935	106	0.7	15	0.1	14.1
1940	987	5.6	129	0.7	13.0

Kaynak: Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, Ankara, S.S.Y.B.Yay., , 1973, s. 85.

İZMİR'DE ÇİÇEK HASTALIĞI

Çiçek hastalığı zaman zaman İzmir'de salgınlar yapmıştır. Dr. Sıméon Eustratıade tarafından yazılan bir makalede, Rum Hastahanesinde tutulan kayıtlara dayanarak verilen rakamlara göre İzmir'de 1 Ağustos 1871-31 Mart 1872 tarihleri arasında çiçek hastalığına yakalanan 314 kişiden 243'ünün öldüğü belirtilmektedir. Aynı makalede, 1882-1883 yıllarında da çiçek hastalığının İzmir'de salgın halinde olduğu ve 1 Mart 1882-31 Ocak 1883 tarihleri arasında çiçek hastalığından 398 kişinin hayatını kaybettiği belirtilerek, Rum Hastahanesinde yatan hastalara çiçek hastalığı bulaşmaması için, şehre bir saatlik mesafede bulunan St.Elie (Profeti Elia) Manastırı'nda, çiçek hastalığına yakalananlar için ayrı bir servis açıldığı ifade edilmektedir[12].

İstanbul'da yayınlanmaya başlayan ve Doktor Oticiyan ile Mehmet Efendi tarafından çıkarılan haftalık Sıhhat Gazetesinin 1-8 Rebiülahir 1306 / 5-12 Kasım 1888 tarihli sayısında yer alan "*Aşı İmalatı ve Aydın Vilayeti Sıhhiye Memurları*" başlıklı

---

[10] Meliha Özpekcan, **Türkiye Cumhuriyetinde Sağlık Politikası (1923-1933),** İ. Ü. A. İ. İ. T. Ens., Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1999, s. 170.

[11] **B.C.A.,** 30. 18. 1. 1/4. 52. 3.

[12] Sıméon Eustratıade, *"Tableau Statistique Des Varıolés Pendant L'épidémie 1882 a Smyrne"*, **Gazete Médicale D'orient,** Année:XXVI, No:3, Constantinople, 1883, s. 40-41.

yazıda, Aydın Vilayeti dahilinde yapılan çiçek aşısı hakkında bilgi verilmektedir. Yapılan aşıları şu şekilde gösterilmiştir;

Tablo II-3: Aydın Vilayeti Dahilinde 1890 yılında Yapılan Çiçek Aşısı Miktarı

Kaza ve Nahiyeler	Karyelerin Adedi	Erkek	Kadın	Yekün
Torbalı ve Çiftlikat-ı Hümayunun	13	166	150	316
Tire Kazası " "	27	331	276	607
Bayındır Kazası Merbut	15	289	218	507
Urla Kazası "	19	225	205	430
Menemen Kazası "	21	176	187	363
Nif Nahiyesine "	12	15	12	27
Def'a Bayındır Kazası "	7	21	20	41
Kuşadası ile Ayasuluk Nahiyesi	20	221	164	385
Seferihisar ile Sığacık "	12	147	99	246
YEKÛN	146	1091	1331	2922

Kaynak: Sıhhat Gazetesi, 1-8 Rebiülahir 1306, Numara:8, s. 30.

İzmir'de II. Meşrutiyet yıllarında çiçek hastalığı salgın haline gelmiştir. 1908 yılı Ekim ayı içerinde çiçek hastalığından 27 kişi vefat etmiştir. Hastalığın yayılarak Rum mahallelerini de etkisi altına almasında, Rumların Türk aşı memurlarına karşı direnerek, çiçek aşısını yaptırmamaları etkili olmuştur[13]. Gazetelere verilen ilanlarda, aşı memurlarına karşı gelenlerin bundan sonra polis kuvvetiyle cezalandırılacağı belirtilmiştir[14]. Çiçek aşısının sağlıklı yapılabilmesi için İzmir Rum Metropolithanesi Rum cemaatine hitaben bir bildiri yayınlayarak, çiçek aşısının yaptırılmasına özen gösterilmesini ve görevlilere yardımcı olunmasını istenmiştir[15].

İzmir'de, bulaşıcı hastalıklarla mücadele için gerekli olan aşı memurları yetiştirilmiş ve kazalarda görevlendirilmiştir. Yetiştirilen aşı memurlarının büyük bir kısmı Rumlardan oluşuyordu[16]. Aşı üretimi içinde 1906 yılında Tepecik'te İzmir Belediyesi tarafından Telkihane (Aşıevi) yaptırılmıştır. Tepecik'te Belediye tarafından inşa ettirilmesi kararlaştırılan Telkihhane için 1906 yılında bir keşif yaptırılmış ve hazırlanan rapor ile haritalar vilayet makamına teslim edilmiştir. Yapılan keşif sonunda inşaat için 57.352 kuruşa ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir[17].

1908 yılının ilk aylarında görülen çiçek salgını nedeniyle, Telkihhaneyi Şahaneden Mart ayı içinde 3.000 çiçek aşısı tüpü getirtilmiş, ancak bunun yeterli olmaması nedeniyle, her hafta 500 çiçek aşısı tüpünün İzmir'e gönderilmesi için, vilayet makamı, Umum Mekatib-i Askeriye-i Şahane Nezaret-i Celilesine istek de bulunmuştur[18].

1909 yılı yaz ayındaki çiçek salgınında üç ay içinde 47 kişi ölmüştür. Çiçek hastalığına karşı mücadele etmek için düzenli olarak haftada bir-iki bin aşı tüpüne ihtiyaç duyulmuştur[19]. İzmir'den İstanbul'a gönderilen bir yazıda, haftada bir

---

[13] **Ahenk,** 20 Mayıs 1908.
[14] **Ahenk,** 6 Teşrinisani (Kasım) 1908.
[15] **Ahenk,** 26 Teşrinievvel (Ekim) 1913.
[16] H. Siren Kırkpınar (Bora), **İzmir Sancağında Rumlar (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Durumları) (1908-1912),** D. E. Ü. A.İ.İ.T. Ens., Yayınlanmamış Yüksek Lisans, İzmir, 1998, s. 84.
[17] **Ahenk,** 26 Haziran 1906.
[18] **Ahenk,** 7 Nisan 1908.
[19] **B.O.A.,** DH. MUİ. 15/-2 / 44.

gönderilen 350 aşı tüpünün yetersiz olduğu belirtilerek, tüplerin vaktinde ve taze olarak gönderilmesi ve işinin ehli aşı memurlarının görevlendirilmesi istenmiştir[20].

1909 yılı Eylül ve Ekim aylarında çiçek hastalığına karşı verilen mücadelede; 21.736 kişi muayene edilmiş, 21.736 aşı tüpü kullanılmış, çiçek hastalığına karşı mücadelede Mecidiye 19'dan 55.198 kuruş masraf edilmiş, çiçek hastahanesi olarak tahsis edilen bina için 39.460 kuruş harcanmıştır. Belediye tarafından 10 adet doktor aşılama işi için görevlendirilmiştir. Mart 1909 tarihinde Belediyede Fevkalade Sıhhiye Komisyonu teşkil edilmiş ve 214 hanenin dezenfeksiyonu yapılmıştır. Karantina idarehanesinden temin edilen 4 dezenfektör vasıtasıyla, 2 Ekim 1909 tarihinden 12 Kasım 1909 tarihine kadar 181 hanenin tenzifatı yapılmıştır. Bunlardan 68 kişi çiçekten, 23 kişi veremden 4 kişi emraz-ı sariyeden toplam 95 kişi vefat etmiştir[21].

Sıhhiye Müfettişi Hüsnü Bey yaptığı açıklamada, her altı yedi senede bir çiçek salgının görüldüğünü, vilayet merkezinde bin kişinin, bütün vilayette ise birkaç bin kişinin çiçek salgını nedeniyle öldüğünü belirtmiştir. 23 Eylül 1325 / 6 Ekim 1909 tarihinde Belediyede toplanan, ecnebi ve Osmanlı doktorlarından oluşan Fevkalade Sıhhiye Komisyonu[22] tarafından dezenfeksiyon ve aşı yapılması amacıyla her biri 2 amele ve 1 tenzifat memurundan oluşan 10 adet takım kurularak çiçek hastalığı ile mücadele edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca memleket haricinde sadece çiçek hastalarına mahsus bir hastahane açılması komisyonda kararlaştırılmıştır. Ancak gerek aşı ve dezenfeksiyon takımları gerekse çiçekliler için küçük bir hastahane açılması fikri hayata geçirilememiştir[23]. Şiddetli geçen çiçek salgını sırasında Fransa'nın İzmir Başkonsolosu da çiçek hastalığından vefat etmiştir[24].

İzmir'de, 1925 yılında görülen çiçek salgını nedeniyle şehir 8 mıntıkaya ayrılarak çiçek aşısı tatbikine başlanmıştır. Gazeteye verilen ilanda halkın, Eşrefpaşa, Çorakkapı, İkiçeşmelik, Karantina, Bellavista, Bayraklı ve Memleket Hastahanesindeki aşılama merkezlerden birine veya Beyler Sokağı'ndaki Belediye Sertababet Dairesine baş vurmaları istenmiştir[25]. Çiçek hastalığı ile mücadele için İstanbul Sıhhiye Müdürlüğü tarafından 10 bin kişilik çiçek aşısı gönderilmiştir.

2- Frengi

Frengi, Amerika Kıtası'nın keşfinden sonra Avrupa'ya yayılarak salgın haline gelmiştir. Kristof Kolomb ve tayfalarının yeni dünyayı keşfetmeleriyle tarihin en talihsiz mübadelesi meydana gelmiş, Avrupalılar Amerika'ya alkolü ve belsoğukluğunu sokmuşlar, karşılığında tütünü ve frengiyi alarak Avrupa'ya dönmüşlerdir[26].

Orta Çağda frengi, toplumu tehdit eden korkunç hastalıklardan biri haline gelmiştir. Frengi sadece hastalığa yakalanan kişiyi değil, genetik yolla yeni doğan bebeklere de geçtiği için bütün toplumu etkileyen bir sorun haline gelmiştir. Toplum, frengiye yakalananlar ile ilişkisini kesmiş, onları dışlamış ve kız-alıp vermemiştir.

---

[20] **B.O.A.**, DH. MUİ, 31/-2 / 3

[21] **Ahenk**, 12 Teşrinisani (Kasım) 1909.

[22] Komisyonda Dr. Hüsnü, Dr. Ethem Bey, Petrit Efendi, Ali Nazmi Bey ve Mösyö Kolistan bulunuyordu. Bkz. **Ahenk**, 24 Teşrinievvel (Ekim) 1909.

[23] **Ahenk**, 6 Teşrinisani (Kasım) 1909.

[24] **Ahenk**, 24 Eylül 1909.

[25] **Anadolu**, 13 Temmuz 1925.

[26] Cihat Ceyhun, **Frenginin Yeryüzüne Yayılışı ve Türkiye'de Frengi Mücadelesi**, E.Ü. Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Tıbbi Deontoloji, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, İzmir, 1971, s. 8.

Böyle olunca da frengiye yakalananlar hastalığını gizlemiş, bu da hastalığının hızla yayılmasına neden olmuştur. Hemen hemen her ülkede görülebilen frengi her yaş ve cins insanda etkili olabilmiştir. Kontrolsüz cinsel ilişki ile bulaşan hastalık en çok 19-35 yaş arası erkeklerde görülmektedir.

Doğu ülkelerinde ilk frengi salgını yaklaşık 1500'lerde Azerbaycan'da görülmüştür. Daha sonraki yıllarda İran ve Irak'a yayılan frengi salgını hakkında İranlı hekim Baha'üd-Devle'nin *"Hülasatü'l Tecarib"* adlı eserinde bilgi bulunmaktadır. Daha sonra frengi bütün Arap Yarımadasına yayılmıştır[27]. Arap Tabiplerden Şeyh Davudu'l Antakî (1541-1599) Tekmileyi Tezkire'sinde hastalığın, Mısır yoluyla Hicaz ve oradan da bütün Arap Yarım Adasına yayıldığını bildirmektedir.

Orta Çağda Avrupa'da büyük salgınlar yapan frenginin Osmanlı ülkesine nasıl geldiği konusunda farklı iddialar ileri sürülmektedir. Bazı kaynaklarda İspanya'dan sürülen Yahudilerin hastalığı ülkeye bulaştırdığını ileri sürerken, bazılarında ise savaşlar yoluyla hastalığın Osmanlı ülkesine geldiği belirtilmektedir. Osmanlı hekimlerinin, zahm-i frenk, riş-i frenk, daü'l-efrenç, illet-i efrenciye, maraz-ı efrenciye yada frenk uyuzu dedikleri frengi, 1810'dan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nda da gözlemlenmiştir[28]. Avrupa ile temasların artması, Rusya'ya çalışmaya gidenlerin dönüşlerinde frengi mikrobuyla dönmeleri, Osmanlı Devleti'nde frenginin hızlı bir şekilde yayılmasına neden olmuştur. Rusya ile temasın yoğun olduğu Bolu ve Kastamonu vilayetleri hastalığın en çok görüldüğü illerin başında gelmekteydi. Anadolu'nun önemli bir ticaret merkezi olan ve İstanbul ile sıkı ticari bağları bulunan Kastamonu ve civarında 1885-1886 yıllarında görülen frengi salgını nedeniyle 1888 yılında Kastamonu'da ve Safranbolu'nda birer frengi Hastahanesi açılmıştır.

Kırım Savaşı ile birlikte frengili hastalarda büyük artış yaşanmıştır. İstanbul'da Kırım Savaşı'ndan sonra 1856-1858 tarihlerinde fuhuşla mücadele etmek amacıyla ilk defa genelev açılmıştır. Zührevi hastalıkların yayılmasında büyük bir kaynak olan genelevlere kapitülasyonlar nedeniyle hükümet ve belediyenin müdahale etmesi mümkün olmamıştır. Yabancı kadınların özgürlükleri kısıtlanır diye zührevi hastalıklarla mücadele yapılamamıştır[29].

Türkiye'de ilk frengi savaşı Almanya'dan davet edilen Düring Paşanın gayretleri ile başlamıştır. Ankara, Kastamonu, Çankırı, Sinop ve Sivas'ta yapılan taramalar sonunda Bursa, Edirne, Balıkesir, Kastamonu ve Çankırı'da birer hastahane açılmıştır. Belediye ve ilçe tabibi bulunmayan yerlerde askeri hekimlerin frengili hastalara bakmaları zorunlu hale getirilmiştir[30].

Ülkemizde 1879 yılı frengi mücadelesinde bir başlangıç tarihidir. Dr.Michael'in ve Cemiyet-i Mülkiye-i Tıbbiye azasından Muallim Dr.Agop Handanyan'ın bu konudaki raporu mücadelede ilk adım olmuştur. Raporda genelevdeki fahişelerin teftiş

---

[27] Esin Kahya, *"Sağlık Kuruluşlarımıza Bir Örnek : Safranbolu'da Frengi Hastahanesi"*, **IX. Türk Tarih Kongresi Ankara: 21-25 Eylül 1981, Kongreye Sunulan Bildiriler**, c. 3, Ankara, T.T.K. ,1989, s. 1292.

[28] Abdullah Martal, *"İllet-i Efrenciye (İzmir'de Frengi İle Mücadele)"*, **Tepekule Tarih**, Yerel Tarih Araştırmaları Dergisi, S. 1, İzmir, 2000, s. 89.

[29] İnci Hot, **Sıhhiye Mecmuasına Göre Ülkemizde Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele**, İ. Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktor Tezi, İstanbul, 2001, s. 51.

[30] Necmettin Akyay, **Osmanlı İmparatorluğunda Sağlık Örgütleri ve Sosyal Kuruluşlar**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Toplum Hekimliği Enstitüsü Yayınları, No:22, 1982, s. 31.

edilip, sağlık kontrollerinin yapılması gerektiği bildirilmiştir. Şehremaneti ile Cemiyet-i Mülkiye-i Tıbbiye arasında yapılan yazışmalar sonunda Cemiyet tarafından hazırlanan talimatname Şura-yı Devlet tarafından onaylanarak, 6 Şubat 1879 tarih ve 48 numaralı tezkeresiyle Şehremanetine bildirilmiştir. Böylece "*Emraz-ı Zühreviye Nizamnamesi*" yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe giren Nizamnameyle frengi ile mücadele için genelevlerdeki kadınların muayenesini yapmak ve bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek için hekim, memur ve belediye çavuşları görevlendirilmiştir[31]. Emraz-ı Sariye Nizamnamesinin 64. maddesine göre Osmanlı memleketinin her tarafında frenginin ihbarı, muayene ve tedavisi mecburi hale getirilmiştir. Frenginin tedavisi için açılan ilk hastahane 1878 yılında Altıncı Daire-i Belediye İnas Hastahanesi olup, Hastahane içerisinde frengi ile mücadele etmek için bir komisyon oluşturulmuştur[32]. Daha sonra Sinop, Çankırı ve Bartın'da frengi hastahaneleri açılmıştır[33].

Frenginin artmasına neden olan etkenlerden biri de II.Abdülhamit döneminde frengililerin askere alınmaması olmuştur. Frengiden beter olan Yemen çöllerinde yapılacak askerlikten kurtulmak için insanlar birbirine frengi aşılamışlardır[34]. I.Dünya Savaşı'nda frengililerin askerliği ertelenmiştir. Sakatların askerlik yaptığı bir zamanda bunların serbest dolaşmaları da uygun görülmediğinden, İstanbul'da Selimiye Kışlası'nda ve daha bazı birliklerde Frengi Bölükleri teşkil edilmiş, bu ayrım ve tedavi ile yayılmanın önü alınmak istenmiştir[35].

1913 yılında, frenginin yoğun olarak görüldüğü Kastamonu bölgesinde hastalıkla mücadele için, "*Kastamonu Vilayetinde Teşkil Olunacak Memleket Hastahanelerine ve Seyyar Heyet-i Tıbbiyeye Dair Nizamname*" yayınlanmıştır. 5 Ekim 1915 tarihinde yayınlanan "*Emraz-ı Zühreviyenin Men'i Sirayetine Dair Nizamname*"nin 1.maddesi ile frengi hastalığının önlenmesi için gerekli teşkilatları yapmakla sorumlu makam olarak, İstanbul'da Polis Müdüriyeti Umumiyesi, taşrada ise valiliklere bağlı teşkilatlar olduğu belirtilmektedir[36].

Cumhuriyet Döneminde frengi ile mücadele konusunda yasal düzenlemeler devam etmiştir. Fuad (Umay) Beyin teklif ettiği "*Frenginin Men'i ve Tahdit-i Sirayeti Hakkında Kanun*" 5 Şubat 1921'de T.B.M.M.'den geçmiş, 6 Şubat 1921'de T.B.M.M. Başkanlığınca ilgili mercilere tebliğ edilerek yürürlüğe girmiştir[37]. Bu kanunla frenginin devlet tarafından parasız olarak tedavi edilmesi sağlanmıştır. 1897 yılında kurulan ve Kastamonu ve Bolu illerini içeren frengi mücadelesi sona erdirilmiştir. 1923'de çıkarılan bir nizamname ile evlenecek olanların frengisiz olduğunu kanıtlayan bir sağlık cüzdanı göstermesi zorunlu hale getirilmiştir. Frengi Mücadele Kanunu, 1930 yılında çıkarılan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile sadece frengi değil diğer bulaşıcı hastalıklar da yasa kapsamına alınmıştır. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile, halka frengi taramalarına katılma mecburiyeti, frengili olan kişiye kendini ve çocuğunu tedavi ettirme mecburiyeti getirilmiştir. Kanunun

---

[31] Hot, **a. g. t.**, s. 76.
[32] **B.O.A.**, DH. MUİ, 3-5/8
[33] Ceyhun, **a. g. t.**, s. 52.
[34] **Sıhhat Almanağı**, Haz.:Mahzar Osman Umsan, İstanbul, Kader Matbaası, 1933, s. 40.
[35] Kemal Özbay, **Türk Asker Hekimliği ve Askeri Hastahaneleri**, c.I, İstanbul, 1976, s. 622.
[36] **Emraz-ı Zühreviyenin Men'i Sirayetine Dair Nizamname**, İstanbul, Matbaa-ı Amire, 1332, s. 3.
[37] Veysi Akın, **Bir Devrin Cemiyet Adamı Doktor Fuad Umay (1885-1963)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2000, s. 32-33.

104.maddesi gereğince her doktora ayda bir, frengili hastalarını bildirme mecburiyeti getirilmiştir.Ayrıca hükümet zührevi hastalıklara yakalananların doktora tedaviye geldiklerinde, doktor tarafından verilmesi mecburi olan "*Zührevi Hastalıklar Müptelalarına Nasihat ve Tavsiyeler*" adlı bir kitap hazırlatıp çoğaltarak[38] halkı bilgilendirmeye çalışmıştır.

Cumhuriyet Döneminde frengi ile mücadele etmek için baş vurulan yöntemlerden biri de seyyar tabipliklerin kurulmasıdır. 1925 yılında hazırlanan "*Frengi Talimatnamesi*" yürürlüğe girmesi ile gezici frengi tarama ekipleri oluşturulmuştur. 1925 yılında faaliyete başlayan gezici frengi savaş ekipleri 1925-1948 yılları arasında 2.322.175 kişiyi muayene etmiş, bunlardan 351.239 kişinin frengili olduğunu tespit etmiştir. Komisyonun gayretleri ile Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti tarafından "*Frengi Tedavi Talimatnamesi*" hazırlanmış ve 2000 adet basılarak dağıtılmıştır. Frengi Tedavi Defteri hazırlanıp çoğaltılmış ve frengi tedavisi görenlerin bu deftere kayıt edilmeleri mecburi hale getirilmiştir[39].

Frengi ile mücadele etmek için zührevi hastalıklara yakalanan kimselerin kolayca müracaat ederek gizli şekilde tedavi edilmelerini sağlayacak dispanserler açılmıştır. Bu amaç doğrultusunda 1927 yılında Ankara ve İzmir'de "*Deri ve Tenasül Hastalıkları Tedavi Evi*" adı altında birer dispanser açılmıştır[40].

Tablo II-4: Frengi İle Mücadele Ekipleri ve Frengi Hastalığına İlişkin Kayıtlara Göre Türkiye Genelinde ve İzmir'de Görülen Frengi Vakaları (1936-1948)

YIL	TÜRKİYE GENELİNDE FRENGİ	İZMİR'DE FRENGİ	İZMİR'DE BELSOĞUKLUĞU
1936	153.268	99	569
1937	158.010	90	653
1938	155.875	140	738
1939	152.215	611	766
1940	140.656	553	588
1941	141.723	266	507
1942	133.466	238	491
1943	131.258	342	436
1944	127.701	396	592
1945	122.631	403	504
1946	121.090	240	462
1947	117.070	240	411
1948	109.598	237	298

Kaynak : R. R. Willcox, "*Türkiye'de Zührevi Hastalıklar Meselesi*", Çev.:İpek Tunca, **Sağlık Dergisi**, c. 25, S. 10, 1951, s. 593-594.

[38] **Yeni Asır**, 20 Teşrinisani (Kasım) 1933.

[39] **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927**, İstanbul, Matbaa-ı Amire, 1927, s. 441-442.

[40] Haydar Sur, Hacer Gürol, "*Cumhuriyetimizin 75 Yıllık Geçmişinde Sağlıkta Yaşananlar*", **Yeni Türkiye**, S. 23-24, Eylül-Aralık 1998, Ankara, 1998, s. 2039.

İZMİR'DE FRENGİ MÜCADELESİ

Limanı sayesinde dış dünya ile bağlantıları kuvvetli olan ve her milletten ve mezhepten insanın barındığı İzmir, frengi hastalığının etkili oldu şehirlerin başında gelmekteydi. Frenginin yayılmasında Rumların işlettiği genelevlerin büyük rolü olmuştur. İkinci Kordon'da Postane karşısındaki Cafe Costi'ye çıkan sokak, baştan başa genelev mahallesi idi. Genelevlerin en ünlüleri ise, "*Maison Doree*" ve "*Madam Eme*" idi. İngiliz İskelesi Sokağı'nın az ilerisinde Madam Julia'nın çok lüks randevuevi ise herkese açık değildi. Kemerdeki Demiryolu civarında, Genelevler Mahallesinde Rum patronların işlettiği 3.sınıf evler yer almaktaydı. Randevuevlerinin neredeyse tamamı Rumların tekelindeydi. Eski İzmir'de Frenk Mahallesi ile Basmahane'deki Ermeni Mahallesi'nin kesiştiği yerlerde irili ufaklı Rum genelevleri vardı[41]. İzmir'de frenginin yaygınlaşmasında, İzmir'de genelev işleten yabancıların imtiyazların arkasına sığınarak, muayene ve denetimden kaçmaları etkili olmuştur. Konsolosların koruması altında olan ecnebi sermayeler ve genelev sahipleri fuhuşun denetim altına alınmasında en önemli engel olarak görülmekteydi[42].

İzmir Valisi Halil Rıfat Paşanın, Dahiliye Nezaretine gönderdiği 26 Ekim 1889 tarihli belgeye göre, Vilayet Sıhhiye Müfettişliği ile İzmir Karantina Tabipliğinin görüşleri doğrultusunda frengi ile mücadele etmek için sıhhiye komisyonu kurulmuş ve komisyon bu konuda on maddelik bir rapor hazırlamıştır. Rapora göre hastalığın kaynağı fuhuş, fuhuşun kaynağı da İzmir genelevleri idi. Kordon civarında, mahalle aralarında ve Hacı Bey Hanı denilen yerde bulunan gizli fuhuşhaneler, şehri dışında kontrol altında bulunan Sakızlılar Mahallesi'ne kaldırılmalı ve sürekli denetlenmeli idi. Sakızlılar Mahallesi'nde 71 Genelev ve 280 fahişe bulunmakta idi[43]. Bu amaç doğrultusunda 1908 yılında İkinci Kordon ve civarında bulunan 7-8 adet umumhane, Belediye ve Sıhhiye Müfettişliğinin kararı neticesinde Sakızlar Mahallesi'ne nakledilmiştir[44].

İzmir'de fuhuşun denetim altına alınması konusunda atılan en önemli adımlardan biri de, I. Dünya Savaşı yıllarında Vali Rahmi Bey tarafından Kemer'de yeni bir genelev mahallesi kurularak, fahişelerin burada ikamet etmeye zorlanması olmuştur[45]. Böylece fahişelerin dolayısıyla fuhuşun denetimi sağlanmaya çalışılmıştır. Sadece gayrimüslim kadınların çalışmasına izin verilen İzmir umumhanelerinde I. Dünya Savaşı sırasında Türk kadınları da çalışmaya başlamıştır.

Frengi konusunda hazırlanan 26 Zilhicce 1308 / 3 Temmuz 1891 tarihli bir başka belgede, frengili fahişelerin tedavisi için bir hastahane inşasının gerekli olduğu belirtilmiştir. Hastahanenin inşaat masrafları ve çalışanlarının maaşlarının karşılanması için gerekli olan paranın ise üç gruba ayrılacak olan genelevlerden alınan paralarla karşılanması önerilmiştir. Öneriye karşı çıkan Aydın Valiliği, genelevlerden para toplanmasının fuhuşun dolaylı yoldan onaylanması anlamına geleceğini belirtmiştir. Kuraklık nedeniyle zor durumda olan halkın da bağış yapmasının zor olduğu

---

[41] Nail Moralı, **Mütarekede İzmir Önceleri ve Sonraları**, Yay. Haz.: Erkan Şerçe, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2002, s. 74; Yaşar Aksoy, "*Eski İzmir'de Fuhuş ve Rum Randevuevleri*", **Yeni Asır**, 4 Mart 1990.

[42] **Hizmet**, 21 Eylül 1908.

[43] Martal, *a. g. m.*, s. 89.

[44] **Ahenk**, 12 Teşrinisani (Kasım) 1908.

[45] Aksoy, *"Eski İzmir'de... "*.

belirtilerek, on iki bin altı yüz kuruş civarında masrafı olacağı tahmin edilen 30 yataklı hastahane için gerekli paranın Belediyeden veya hususi bütçeden karşılanmasının daha uygun olacağını belirtmiştir. Hastalığın yayılması ile ilgili olarak da ; *"Ticaret nokta-i nazarından ehemmiyet-i vehamet mevkisi derkar olan İzmir şehrinin kalabalıkla, ticaret ve zanaat ve tedarik-i esbab muaşiyet ahaliyle öteden beriden gelmekte olan bunca yabancı nüfustan maada esir ve sefir ile limana uğramakta olan sefin-i ecnebi derunundaki askerler illet-i müdhişiyenin daire-i sirayetine tevsii alet oldukları... "* [46] ifadesi yer almaktadır.

Neticede 1907 yılında Belediye tarafından inşasına başlanan Frengi Hastahanesi 1908 yılında hizmete girmiştir. Frengi Hastahanesinin açılmasıyla, fuhuş ve fahişelerin denetiminin sağlanmasına daha fazla önem verilmiş, fahişelerin haftada bir Frengi Hastahanesine gelerek muayene olmaları mecburi hale getirilmiştir. Ancak Hastahane ile umumhane arasında mesafenin fazla olması nedeniyle, fahişelerin yerinde muayene edilmesine, buna karşılık olarak da ayda 1 mecidiye daha fazla ücret alınmasına karar verilmiştir[47].

Cumhuriyet Döneminde frengili ile mücadele etmek için Emraz-ı Zühreviye Komisyonları kurulmuştur. İzmir'de kurulan Emraz-ı Zühreviye Komisyonu, 1928 yılında aldığı kararlar doğrultusunda barlarda, kahvehanelerde, gazinolarda kız garson çalıştırılması yasaklanmıştır[48]. Komisyon her pazartesi Sıhhiye Müdürü Lütfi Beyin başkanlığında toplanmıştır. Komisyonun yaptığı çalışmalar sonunda, 1928 yılında İzmir Tepecik Semtinde *"170 sermaye, muhtelif gazinolarda 100 garson, 30 artist olduğu, sokaklarda dolaşan ve kendilerine "sürtük" unvanı verilen fahişelerin sayılarının 200'e yakın"* olduğu ortaya çıkmıştır[49].

1928 Nisan, Mayıs, Haziran aylarında frengi hastalığına yakalanan 67 kadın ile 16 erkek sağlık kurumlarına müracaat etmiştir. Daha önce tedavisine başlanan 221 frengilinin ise tedavisi sürdürülmüştür[50].

Fuhuş ile mücadele etmek amacıyla sürtük tabir edilen kadınlar sokaklardan zabıta kuvvetiyle toplanarak, umumhanelere sevk edilmiştir. Anadolu Gazetesinde yer alan İzmir Mebusu Enver Beyin bir makalesinde fuhuşun zabıta kuvvetleriyle çözülecek bir sorun olmadığı, fuhuşa neden olan ekonomik ve sosyal sorunların çözülmesi gerektiği belirtilmekte ve en önemli çözümün de fuhuş yapanlara iş vererek hayatlarını kazanmalarını sağlamak olduğunu belirtmektedir. Enver Bey yazısını devamında şunları ifade etmektedir; *"İstanbul'da fırkamızın taht-ı himayesinde 'Kadınları Çalıştırma Yurdu' unvanıyla bir teşekkül bulunduğu malumdur. Bu teşekkül çok yaralara merhem olarak mesaisine elveym muvaffakiyetle devam ediyor. Acaba İzmirimizde böyle bir teşekküle ihtiyacımız yok mu?... Kim adem-i ihtiyaçtan bahsedebilir? ... Elbette vardır çoktan vardır, ama şimdiye kadar adım atmamışız, diyelim ki artık bu işe de sıra geldi. Üç-beş hemşireyi bile kurtarabilirsek büyük bir kâr telakki ederiz"*[51].

İzmir'de fuhuş ile mücadele için bazı önlemler alınmıştır. Bunların başında polis tarafından tespit edilen fahişelerin polis ve jandarma zoruyla haftada bir muayeneye tabi

---

[46] **B.O.A.,** A. MKT. MHM. , 502/23.
[47] **Anadolu,** 12 Şubat 1912.
[48] **Ahenk,** 29 Eylül 1928.
[49] **Anadolu,** 5 Şubat 1928.
[50] **Anadolu,** 27 Temmuz 1927.
[51] **Anadolu,** 7 Ağustos 1928.

tutulmalarıdır. Muayenede hasta olduğu tespit edilenler, Memleket Hastahanesine sevk edilmişlerdir[52]. Ahenk Gazetesinde yer alan bir makalede, zabıta kuvvetiyle fuhuşun önüne geçilemeyeceği belirtilerek, "*Mücadele meselesi bir ilim meselesidir ki bunun da elemanları terbiyeciler, psikologlar, doktorlar ve mütefekkürlerdir. Zührevi marazla beraber bunu tevlid eden sukutun ilk merhaleleri veya o kabiliyetin mevcudiyet ile mücadele edilmek zarureti vardır. Hastalığın asıl mikrobu bu hazin kabiliyet ve temayüllerdir. Filmlerle konferanslarla halk aydınlatılmalı, fuhuşu tetikleyen ekonomik ve sosyal durumlarla mücadele edilmelidir*[53]" denilmektedir. Aynı gazetede yayınlanan bir başka makalede ise fuhuşun önlenmesi için, çocuk yaşta olan fahişelerin tespit edilerek ıslah edilmesi, mahalle aralarındaki umumhanelerin kapatılarak bir merkezde toplanması, ahlak zabıtası ile polisin görevlerinin iyice belirlenmesi gerektiği ifade edilerek "*Bir ahlak zabıtası bir öğretmen kadar terbiyeye vakıf, psikolojiye agâh, uzun görüşlü olmadır*[54]", denilmektedir.

Zührevi Hastalıklarla Mücadele Talimatnamesi gereğince İzmir'de fuhuşla mücadeleye önem verilmiştir. 1930 yılında vilayet bünyesinde oluşturulan Zührevi Hastalıkları Komisyonun faaliyetleri hakkında, Anadolu Gazetesinde şu bilgileri vermektedir; "*Eskiden İzmir'de umumhanelerde çalışan 179 ve dışarıda sürtük namı verilen 408 serbest kadın vardı. Bunlardan 60'ı talimatnamenin tatbikinden evvel umumhanelere girmiş, 106 kadarı muhtelif memleketlere gitmiş, 90 kadın da ıslah-ı hal ederek komisyon kararı ile kayıtları terkin edilmiş, 1 kadın ölmüş ve 117 kadın da İzmir'de kalmıştır. Sene başından itibaren muhtelif tarihlerde 10 hususi randevu evi ve otel kapatılmış ve randevu evi işletenler de mahkemeye verilmişlerdir. İzmir'de 33 umumhane bulunmaktadır*[55]".

1933 yılında Dahiliye ve Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti tarafından ortak olarak hazırlanan ve 3 Aralık 1933 tarihinde vilayetlere tebliğ edilen "*Fuhuş ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Nizamnamesi*"[56] gereğince, fuhuş yoluyla bulaşan hastalıkları önlemek amacıyla "*Zührevi Hastalıklar ve Fuhuşla Mücadele Komisyonları*" ile "*Zührevi Hastalıklar ve Fuhuşla Mücadele Komisyonlarına Yardım Heyetleri*" kurulması istenmiştir. Nizamnamenin 4.maddesinde komisyonun amacı söyle ifade edilmektedir: "*Komisyonun vazifesi fuhuştan bulaşan zührevi hastalıkların yayılmasına karşı gelmek için icap eden tedbirleri almak, zührevi hastalıkların ve fuhuşun mazarratlarını ve yayılmasını men'e dair mevcut kanunlar ve nizamların iyice tatbik edilip edilmediğine bakmak ve teşkilatın hesabatını murakabe etmektir*"[57].

Zührevi Hastalıklar ve Fuhuşla Mücadele Komisyonları, idare, sıhhat ve icra işleri ile alakadar olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. İdari kısmı, vilayetlerde Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürü, en yüksek polis amiri, belediye tarafından memur edilecek bir tabip veya diğer bir memur ve zührevi hastalıklar muayene baştabip veya tabibi,

---

[52] **Anadolu**, 16 Ağustos 1925.
[53] "*Zührevi Hastalıklarla Mücadele*", **Ahenk**, 29 Temmuz 1929.
[54] "*Hayat ve Fahişe* ", **Ahenk** 13 Mayıs 1928.
[55] **Anadolu**, 9 Haziran 1930.
[56] **Sıhhiye Mecmuası**, c. 9, S. 65, s. 251.
[57] **Fuhuş ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Hastalıklarla Mücadele Nizamnamesi**, Ankara, Müfit Matbaası, 1935, s. 4.

mevcut ahlak zabıtası şefi veya memurlarından biri ile teşekkül etmekteydi[58]. Haftada bir toplanması kararlaştırılan komisyonun toplantılarına Vilayet Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürü başkanlık etmekteydi. Sıhhi kısım umumi kadınların sıhhi muayenesi ile umumi evlerin sıhhi teftişi ve hastalıkların tedavisi için yettiği kadar tabip, hasta bakıcı, lüzumu halinde katip ve hademeden ibaretti. İcra kısmı ise umumi kadınların ve umumi evlerin tespit ve tescili, gizli fahişeler, fuhuş yerleri ve umumi evlerin meydana çıkarılması, muayeneye lüzumu görülen şahısların getirilmesi, kapanması icap eden mahallerin kapanması ve Zührevi Hastalıklarla Mücadele Komisyonları tarafından alınan kararların uygulanması için mahalin en yüksek polis amirinin nezaret ve mesuliyeti altında lüzumu kadar ahlak zabıtası memuru veya sivil polislerle katip ve dosya memurlarından ibaretti[59].

Nizamnameye göre, yeni randevu evleri, komisyonun belirlediği yerlerde açılabilecek, fuhuş yapanlar gizlice takip edilecek, her şehrin belirli yerlerinde umumhane açılmasına izin verilecek, daha önceden verilen izinler yenilenecekti. Yine Nizamnameye göre yeni randevuevleri açılmayacak, açık olanlara yeni sermaye alınmayacak ve fuhuş nedeniyle yakalananlara yeni vesika verilmeyecekti. İzmir'de oluşturulan Komisyonun aldığı kararların başında, izin kağıtlarının yenilenmesi ve Alsancak'ta Yenihayat Sokağı arkasındaki mıntıkanın "*Birleşme Evleri*" olarak belirlenmesi olmuştur[60].

İzmir'de zührevi hastalıklara yakalananların tedavi edilmesi için Belediye tarafından Eşrefpaşa Hastahanesi yanında yapılmakta olan Emraz-ı Efrenciye Dispanseri[61] 1927 yılında hizmete girmiştir. 1927 yılı Nisan, Mayıs, Haziran aylarında frengi hastalığına yakalanan 83 kişi Frengi Hastahanesine müracaat etmiş, hastahanede üç ay zarfından 322 kişinin muayenesi yapılmıştır[62]. 1931 yılında Emraz-ı Zührevi Dispanserinde iki tabip görev yapmaktaydı. Kasım 1931 tarihinden 1932 yılı sonuna kadar Dispanserde 17874 muayene yapılmış, bunlardan 345 kişi hastahaneye yatırılmış, 3981 kişiye iğne, 921 kişiye lavaj yapılmıştır[63]. 1938 yılına gelindiğinde, Deri ve Tenasül hastalıklarının muayene ve tevdisi için açılan dispanserin kadrosu bir tabip, iki sıhhat memuru, bir hemşire, bir katip ve iki odacıdan ibaret olup, müessesenin tahsisatı vilayet bütçesinden karşılanmaktaydı[64].

1960'lı yıllarda önce Kestellli'ye daha sonra da Diş Hastahanesine taşınan Dispanser 1990'lı yılların başında Konak'taki çok katlı otoparkın arkasındaki binanın son katına taşınmıştır. Frengi, lepra vb. hastalıkların muayene ve tedavilerinin yapıldığı Deri ve Tenasül Hastalıkları Dispanseri, Sağlık Bakanlığına bağlı olup 4 doktor, 3 hemşire, 2 hizmetli ile faaliyetine devam etmektedir. Ayrıca, Tepecik'teki Zührevi Hastaklıklar Dispanserinde de konsomatris ve hayat kadınlarının periyodik muayeneleri yapılmaktadır.

---

[58] **Anadolu,** 4 Kanunuevvel (Aralık) 1933.
[59] **Yeni Asır,** 29 Teşrinisani (Kasım) 1933, **Fuhuş ve Fuhuş Yüzünden...,** s. 5
[60] **Yeni Asır,** 25 Kanunuevvel (Aralık) 1933.
[61] **Hizmet,** 24 Kanunuevvel (Aralık) 1926.
[62] **Ahenk,** 21 Temmuz 1927.
[63] **İBMZD,** 6. 11. 1932 (2 inci İnikad), No:7, s. 11
[64] **Cumhuriyetin 15 nci Yılında İzmir,** İzmir, 1938, s. 99.

1929 yılında İzmir'de kurulan "*Zührevi Hastalıklarla Mücadele Cemiyeti*"[65] hakkında elimizde yeterli bilgi yoktur. 1930 yılında gazetede yer alan bir haberde, Zührevi Hastalıklarla Mücadele Cemiyeti tarafından, halka gösterilmek üzere Avrupa'dan getirilen ve frengi ile ilgili filmlerin Milli Sinema'da gösterimine başlandığı belirtilmektedir[66]. 1933 yılında, Emraz-ı Zühreviye ile Mücadele Cemiyetine Darülaceze'nin giriş katında bir yer verilmiştir[67].

3- Grip

Grip hastalığı 11.yüzyıldan itibaren tanımlanan bir hastalıktır. Grip hastalığına, tac, haryon, beyin iltihabı, nezleli humma, boğucu nezle, istilaî nezle, şimşek nezlesi, boğucu humma, sarî başağrısı, istilaî bronşit, enflüenza vb. farklı isimler verilmiştir. 1889-1890 salgını Türkiye'de ve bilhassa Anadolu'da çok görülmüş ve ismine "*paçavra hastalığı*" denilmiştir. I.Dünya Savaşı sonlarında salgın yapan grip hastalığına İspanyol nezlesi adı verilmiştir. 1918 yılındaki salgında bir yıl içinde İstanbul'da 5.000 kişi ölmüştür. Bütün dünyada ise ölenlerin sayısı bir milyona yakındır[68].

İzmir'de zaman zaman şiddetini artıran hastalıklardan biri de griptir. Özellikle kış aylarında şiddetini artıran hastalık nedeniyle ölüm vakaları da görülmüştür. 1926 Ocak ayında 46 kişi grip nedeniyle ölürken, 1927 Ocak ayında grip nedeniyle ölenlerin sayısı 81 kişiye çıkmıştır[69]. Şehirde görülen grip salgını nedeniyle Sıhhat Komisyonu acilen toplanarak, alınması gereken tedbirleri görüşmüştür. Hastalık ve hastalığa karşı mücadelede yapılması gerekenler gazeteler vasıtasıyla halka duyurulmuştur[70].

1929 yılı kış aylarında şiddetini artıran grip hastalığı ile mücadeleye İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyeti de destek vermiştir. Cemiyet, tarafından İzmir'in çeşitli semtlerinde ücretsiz muayene merkezleri açılmış ve burada muayene olan hastalara ilaçları ücretsiz olarak verilmiştir. Cemiyet tarafından görevlendirelen doktorlar ve sorumlu oldukları bölgeler şu şekildeydi;

"Yalılar bölgesinde Sada Emin Hanım, her gün saat 9-12 arası Kokaryalı Eczahanesinde, saat 2-5 arası ise Karantina Eşref Bey Eczahanesinde,

Kemeraltı, İkiçeşmelik bölgesinde Sami Bey, İkiçeşmelik Hilal-i Ahmer Dispanserinde,

Tilkilik, Kemer, Tepeçik bölgesinde Rıza Bey, öğleden evvel Kemer Aziz Bey Eczahanesinde öğleden sonra Tilkilik Faik Bey Eczahanesinde,

Alsancak bölgesi Hilmi Bey, Mesudiye Caddesi 142 numarada, Ruhi Beyler ise M.Jülyen Eczahanesinde"[71].

Grip hastalığı, 1932 yılında da etkili olmuştur. Grip salgını nedeniyle yapılması gerekenleri basın yoluyla halka duyuran Sıhhiye Müdürlüğü, halktan kalabalık yerlerde bulunmamalarını, sabah ve akşam ağızlarını mikrop öldürücü ilaçla yıkamalarını, rutubetli havalarda dışarıya çıkmamalarını, hasta ziyaretlerine gitmemelerini, yerlere

---

[65] **Ahenk**, 5 Mayıs 1929.
[66] **Anadolu**, 11 Şubat 1930.
[67] **Yeni Asır**, 21 Mart 1933.
[68] Kemal Saraçoğlu, "*Grip Hastalığı ve Verem*", **Anadolu**, 23 Kanunusani (Ocak) 1937.
[69] **Anadolu**, 2 Şubat 1927.
[70] **Anadolu**, 20 Kanunusani (Ocak) 1927.
[71] **Ahenk**, 10 Şubat 1929.

tükürmemelerini, sinema, kahve gibi kalabalık yerlerde temizliğe dikkat etmelerini istemiştir[72].

4- Kolera

Kolera hastalığının kaynağı Uzakdoğu ülkeleri olup, Hindistan, Pakistan ve Ganj Deltası'nın doğusundaki bazı ülkeler ile özellikle Ganj Nehri ve etrafındaki tapınaklar koleranın yayılma merkezleri olmuştur.

Hintliler koleraya öldürücü hastalık manasına gelen *Hayza* veya *Mure* ismini vermişlerdir. Avrupa'da XIX.yüzyıldan sonra görülmeye başlanan hastalığa Latince hastalık manasına gelen *Morbus* kelimesiyle birlikte *Cholera Morbus* ismi verilmiştir. Aynı hastalığa Araplarda *Maraz-ı Esved*, Türklerde *Karasarılık*, XIX.yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti'nde *Maraz-ı Cedid* veya *Çarık Çıkartmaz* isimleri verilmiştir[73].

1883-1884 yıllarında Koch tarafından koleraya karşı aşı geliştirilmesi ile hastalıkla mücadelede önemli bir adım atılmıştır. Aşı, 1902'de geniş ölçüde Japonya'da uygulanmaya başlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde ilk kolera salgını, 1831 yılında İstanbul'da görülmüştür. 1826 yılında Hindistan'da başlayan ve 1831'de İstanbul'a kadar ulaşan kolera salgınına karşı halkı uyarmak ve korunma yollarını anlatmak için Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi tarafından *"Kolera Risalesi"* adında bir kitapçık yazılmıştır[74]. Ülkemizde ilk karantina, bu salgın nedeniyle uygulanmıştır. Karadeniz'den gelecek gemilere karantina uygulanması için karantina yerleri belirlenmiş ve Kamilzade Mustafa Nazif Efendi Karantina Nazırlığına getirilmiştir[75]. İstanbul'a kadar ulaşan koleraya karşı önlem almak amacıyla 1835 yılında Çanakkale'de müdürlüğünü Mehmet Esat Efendinin yaptığı geçici bir karantina kurulmuştur[76]. 28 Mayıs 1283 / 9 Haziran 1867 tarihinde "*Kolera Karantinası Hakkında Nizamname*" yayınlanmıştır. Bu nizamnameye göre karadan ve denizden ülkeye girenlere 10 gün kolera karantinası uygulanacak, eşyaları ve elbiseleri hastalıklardan arındırılacaktı. Karantina süresi seyahatin süresine göre değişiyordu. Seyahat edenlere hareket ettikleri yerin karantina idaresi tarafından *"temiz"* veya *"bulaşık"* şeklinde iki çeşit yazı verilmesi mecburi idi[77].

1893'de İstanbul'da çıkan koleranın salgın haline dönüşmesi üzerine, Paris'teki Pastör Enstitüsüne müracaat edilerek, Pastör'den bir mütehassıs göndermesi istenmiştir. Bunun üzerine bulaşıcı ve salgın hastalıklar hakkında inceleme yapmak, hekim ve veterinerlere teorik ve pratik bakteriyoloji dersi vermek üzere Dr. Maurice Nicolle Türkiye'ye gelmiştir[78]. Aralık 1894'te Nişantaşı'nda kurulan bakteriyoloji müessesesinde 1895'de difteri, 1897'de ise veba serumları üretilmiştir. Hastalığa karşı mücadele için atılan adımlardan biri de halkın moralini artırmak için namazlardan sonra toplu olarak dua edilmesidir. Nitekim 27 Ağustos 1310 / 3 Eylül 1894 tarihli bir yazıda

---

[72] **Anadolu,** 24 Kanunusani (Ocak) 1932.

[73] Bedi N. Şehsuvaroğlu, "*Tarihi Kolera Salgınları ve Osmanlı Türkleri*", **İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası,** c. 17, S. 2, 1954, s. 282.

[74] Kemal Salih Sel, "*Koleraya Karşı İlk Türkçe Kitap ve Müellifi Hekimbaşı Behçet Efendi*", **Poliklinik,** c. 15, S. 174, 1947, s. 130.

[75] Şehsuvaroğlu, "*Tarihi Kolera Salgınları...,* " s. 295.

[76] Bedi Şehsuvaroğlu, "*Türkiye Karantina Tarihine Bir Bakış*", **Sağlık Dergisi,** c. 25, S. 2, 1951, s. 66.

[77] **Kolera Karantinası Hakkında Nizamname,** Matbaa-ı Osmaniye, Dersaadet, 1311, s. 4.

[78] Gürsel, **a. g. t.**, s. 91.

İstanbul'u da etkisi altına alan kolera salgının sona ermesi için Cuma namazından sonra bütün devlet memurları ve halkın katılımıyla dua okunduğu bildirilmektedir[79].

1902 yılında Hindistan'dan Hicaz'a giden hacıların taşıdıkları kolera vibriyonu ile Mekke'de bir epidemi oluşmuş, hastalık Türk hacıları ile yurda girerek geniş salgınlar yapmıştır. Anadolu'nun bir çok yerlerinde hastalık görülmüştür. 1907-1915 yılında kolera Rus hacılarıyla İstanbul'a kadar gelmiş, bu sırada Şehremini olan Op. Dr. Cemil (Topuzlu) Paşanın çalışmaları ile önlenebilmiştir.

1909 yılında mevcut sağlık kurumlarının geliştirilip çağdaşlaştırılması, bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadele edilmesi için, Şehremaneti'ne bağlı Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdüriyeti kurulmuştur. İstanbul hastahaneleri ve bimarhaneleri bu kuruma bağlanmıştır[80]. 1910 yılında İstanbul'da yaygınlaşan kolera salgını sırasında müessese tarafından Demirkapı, Şişli, Yenibahçe kolera pavyonları açılmış ve idare edilmiştir[81].

Osmanlı Devleti'nde 1912 yılında Gülhane Hastahanesinde çalışan Bakteriyolog Reşat Rıza (Kor) ve Mustafa Hilmi (Saygun) Beyler tarafından kolera aşısı hazırlanmıştır. Balkan Savaşları sırasında uygulanan aşının olumlu cevap vermesi üzerine I. Dünya Savaşı'nda orduda da uygulanmıştır.

İZMİR'DE KOLERA

XIX.yüzyıldan itibaren İzmir'de kolera salgınları görülmeye başlanmıştır. İlk kolera salgını 1831 yılında gerçekleşmiş, 1830'da Rusya'da çıkan hastalık, önce İstanbul'u ardından da İzmir'i sarmıştır. 1848, 1854, 1865, 1871, 1872, 1890, 1893, 1894, 1895, 1896, 1910, 1912, 1913, 1916, 1918 yıllarında İzmir'de kolera salgınları görülmüştür[82].

1893-1894 yıllarındaki kolera salgınında bir ayda 67 kişi ölmüştür. Koleraya karşı mücadele etmek, kolera salgınının nedenlerini araştırmak ve alınması gereken önlemleri incelemek amacıyla 23 Eylül 1893 tarihinde 6 kişiden oluşan bir komisyon kurulmuştur[83]. 14 Temmuz 1893 tarihinden itibaren de Karaburun'dan Foça'ya kadar olan bölgede 10 günlük karantina uygulanmasına karar verilmiştir[84]. 1893 yılındaki kolera salgınında halkı endişeye düşürmemek için gazetelerde hastalığın ismi konusunda farklı ifadeler kullanılmıştır. Hastalık başka illerde görüldüğünde kolera diye tanımlanırken, İzmir'de hastalık görüldüğünde "*illet-i malume*","*illet-i müşkile-avarız-ı müşkile*" isimleri veya daha basit olarak şüpheli hastalık ismi verilmiştir[85]. Bu da halkın doğru bilgilendirilmesini önlemiş, hastalık ile mücadeleyi zorlaştırmıştır.

Padişah, İzmir'de görülen kolera salgınına karşı önlem alması için özel kimyageri Miralay Bugofski Efendiyi görevlendirmiştir. Bungofski Efendi, şehri baştan başa yeniden temizlettirerek salgını önlemeye çalışmıştır. Yine salgın ile mücadele

---

[79] **B.O.A.**, Y. MTV. , 89/60

[80] **Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Nizamnamesi**, İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası, 1326, s. 2.

[81] Nuran Yıldırım, "*Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Koruyucu Sağlık Uygulamaları*" , **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, c. 5, s. 1322.

[82] Yetkin Sabri, "*Kolera Günlerinde İzmir (1910-1911)*" , **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Mart 2001, S. 3, İstanbul, 2001, Say, 88-89, s. 8

[83] **B.O.A.**, Y. PRK. SH. 4/48.

[84] **B.O.A.**, Y. PRK. SH. 4/36.

[85] Rauf Beyru, "*İzmir'de Yüzyıl Öncesinin Bir Salgını ve Düşündürdükleri*", **II. Uluslararası İzmir Sempozyumu Tebliğler**, Haz.: Necmi Ülker, İzmir, 1998, s. 135.

etmek amacıyla Vali Abdurrahman Paşa başkanlığında, büyük oranda Sıhhiye Meclisi üyelerinden oluşan bir sağlık komisyonu kurulmuştur.

1911 yılındaki İzmir kolera salgını sırasında devlet dairelerinin hastalıklarla mücadelede ve halkın ikna edilmesinde yetersiz kalması nedeniyle, dini makamlardan yardım istenmiştir. Yapılan başvurular üzerine İstanbul'daki Bab-ı Fetva Dairesi'nden verilen iki fetvada, koleranın bir an evvel bitmesi ve ülkenin rahata ermesi için tüm din görevlilerinin her namazdan sonra dualar okuması ve halkın da buna iştirak etmesi, vaiz ve müderrislerin cami, mescit ve medrese gibi yerlerde, özellikle sıhhi konulara titizlik göstermeleri ve doktorlara yardımcı olmaları istenmiştir[86].

1913 yılındaki kolera salgını nedeniyle deniz ve kara yoluyla şehirden ayrılanlara karantina uygulanmıştır. Salgın nedeniyle İzmir'de Koleraya karşı ücretli şahıslara muhafaza ettirilen sıhhi kordonlar oluşturulmuş ancak olumlu bir netice alınamamıştır[87].

1916 yazında İzmir'de çıkan kolera salgınında Vilayet Bakteriyolojihanesinde portör muayeneleri artırılmış ve 1916 içerisinde 200.000 kişiye kolera aşısı tatbik edilmiştir[88]. Her sınıftan halkta büyük tahribat yapan salgının ortadan kalkmasında, İzmir Valisi Rahmi Beyin aldığı yerinde tedbirlerin rolü büyük olmuştur. Salgın sırasında, Türkiye'de görevli Alman doktorlardan Rodenwaldt tam yetki ile koleraya karşı savaşa memur edilmiştir. Alman doktorlardan Sauerwaldt ve Zeiss'ın de yardımları ile salgın kısa sürede önlenerek, birkaç hafta içinde ortadan kaldırılmıştır. Aynı yıllarda Almanlar tarafından İzmir'de bir de poliklinik açılmıştır[89]. Alman hekimler sadece İzmir'de değil ülkenin çeşitli yerlerinde de kolera, lekeli humma, sıtma gibi hastalıklara karşı mücadelede aktif olarak görev almışlardır.

5- Kuduz

Kuduz uzun yıllar tedavisi mümkün olmayan bir hastalıktı. 1886 yılında Pastör'ün kuduz aşısını bulması dünyada olduğu gibi Türkiye'de de büyük ilgi uyandırmıştır.Kuduz aşısının Osmanlı Devleti'nde uygulanması için Padişah II. Abdülhamit, Heyet-i Tıbbiye Mektebi Muallimi Zoeros Paşa, Muallim Miralay Hüseyin Remzi ve Veteriner Hüsnü Beyden oluşan bir heyeti Paris'e göndermiştir[90]. Heyet, Hükümet tarafından Pastör'e verilen büyük rütbeden Mecidi Nişanı ve laboratuarına yardım olarak verilen 2000 altın Türk lirasını da beraberinde götürmüştür. Pastör heyeti çok iyi karşılamış ve gereken yardımlarda bulunmuştur. Zoeros Paşa Pastör'den kuduz aşısının hazırlanışını ve kullanılışını öğrenerek, Paris'ten sabit virüsle aşılanmış iki tavşanla geri dönmüştür. 1887 yılında İstanbul'da açılan "*Dâ'-ül-kelb Tedavihanesi*"ni 1887-1899 yılları arasında Zoeros Paşa yönetmiştir[91]. Burası kuduzdan başka bakteriyoloji işleriyle de uğraştığından Dr.Zoeros Paşa buraya "*Dersaadette Dâ'-ül-kelb ve Bakteriyoloji Ameliyathanesi*" adını vermiştir. Bakteriyoloji kurulduktan sonra bu müessese yalnız kuduz aşısıyla uğraşır hale gelmiştir[92].

---

[86] Yetkin, *a. g. m.*, s. 11.
[87] **B.O.A.,** DH. İD., 165/20; **B.O.A.,** DH. İD., 50/-2 / 33.
[88] Memduh Say, **İjiyen Bakımından İzmir Şehri,** İzmir, Bilgi Matbaası, 1941, s. 90.
[89] Liman Von Sanders, **Türkiye'de Beş Yıl,** Çev.: M. Şevki Yazman, İstanbul, 1968, s. 171-172.
[90] Besim Ömer, **Nevsal-i Afiyet Salname-i Tıbbi İkinci Sene,** İstanbul, 1316, s. 140.
[91] Haydar Palavan, "*Kuduz*", **Sağlık Dergisi,** c. 221, S. 130, 1947, s. 453.
[92] Unat, "*Osmanlı İmparatorluğu'nda...*, s. 147.

1925 yılında İstanbul'daki Kuduz Tedavi Müessesesine ilaveten Sivas ve Erzurum'da ve 1926 yılında Diyarbakır'da birer müessese açılmıştır. Başka vilayetler tarafından kuduz müesseseleri açılması teşvik edilerek İzmir ve Konya'da birer müessese açılması sağlanmıştır.

İzmir'de kuduz hastalığına yakalananların tedavi edilebileceği, şüphelilerin aşılarının yapılabileceği bir dâ'-ül-kelb tedavihanesinin bulunmaması sıkıntılara neden olmaktaydı. Kuduz hastalığından şüphelenilen insanlar, İstanbul'daki kuduz tedavi merkezine gönderilmekteydi. Ancak İstanbul'a gidecek kadar parası olamayan fakir hastalar İstanbul'a gitmemekte ve hastalığa teslim olmaktaydı. Soruna çözüm bulmak amacıyla 1927 vilayet bütçesinden dâ'-ül-kelb tedavihanesi için ödenek ayrılmıştır. Yeni yapılan Hıfzıssıhha Müessesesi binasının bir katının dâ'-ül-kelb tedavihanesi olarak ayrılması düşünülmüştür[93]. 1927 yılında Sıhhiye ve İctimai Muavenet Vekaleti, 150 lira maaşla bir da'ülkelp uzmanının görevlendirilmesini kabul etmiştir[94].

1929 yılında 1 doktor, 1 hastabakıcı ve 1 hademenin görev yaptığı[95] Dâ'-ül-kelb Tedavihanesi, Bahribaba'daki yeni binada oluşturulan Kuduz Tedavi Koğuşu'nda hasta bakmaya başlamıştır[96]. Bu sayede kuduz hastalarının İstanbul'a gitmesine gerek kalmamıştır. Dâ'-ül-kelb Tedavihanesine İzmir civarından da hastalar geldiği için, komşu vilayetlerin gelirlerinden kuruma pay ayrılması kararlaştırılmıştır[97].

Kuduz Müessesesi, 1934 yılında Dr. Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Müessesesine bağlanmıştır. 1936 yılında Bahribaba Parkı'ndaki Liman ve Şehir Bakteriyoloji Müessesesi binasında hizmet vermeye devam eden Kuduz Tedavi Yurdu'nda bir günde ortalama 60-80 kişi ayakta tedavi edilmekteydi[98].

1928 yılında İzmir Belediyesi tarafından "*Kuduzla Mücadele Talimatnamesi*" hazırlanmış ve gazeteler yoluyla halka duyurulmuştur. Talimatnamede, belediye bünyesinde 2 adet emraz-ı sariye-i hayvaniye gardiyanı bulunduğu ve bunlara beş gardiyanın daha ekleneceği belirtilerek, halkın görevlililere yardımcı olması istenmiştir. Talimatnameye göre, ağızlığı bulunmayan köpeklerin gezdirilemeyeceği, ağızlıksız köpeklerin, sahipleri olsa bile, öldürüleceği, dükkan, kasaphane, mağaza, lokanta, otel vb. umumi yerlerde kedi beslenmesinin kesinlikle yasak olduğu, belediye görevlilerine karşı gelenlerin 1 ile 3 ay arasında hapis cezasına veya 5 lira ile 20 lira arasında para cezasına çarptırılacağı belirtilmiştir[99].

İzmir'de kuduzla mücadele amacıyla 1932 yılı içerisinde 7483 köpek öldürülmüştür. Belediyenin köpeklerle mücadelesi sayesinde kuduz vakalarında azalma olmuştur[100]. İzmir'de kuduz ile mücadele etmek için kedi ve köpeklerin itlafına önem verilmiştir. Belediye tarafından yapılan bu itlaflar, gazeteler yoluyla halka duyurulmuştur. Dr. Behçet Uz döneminde, üç senede 13,421 sokak kedisi ile 24,574 köpek öldürülmüştür[101].

---

[93] **Anadolu**, 3 Ağustos 1927.
[94] **Anadolu**, 4 Mayıs 1927.
[95] **İzmir Vilayeti 1929 Senesi İstatistik Yıllığı**, İzmir, İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü Yayını, 1930, s. 89.
[96] **Anadolu**, 1 Teşrinisani (Kasım) 1929.
[97] **Halkın Sesi**, 25 Kanunuevvel (Aralık) 1932.
[98] **Anadolu**, 10 Temmuz 1936.
[99] **Anadolu**, 1 Teşrinisani (Kasım) 1927.
[100] **Anadolu**, 8 Teşrinisani (Kasım) 1932.
[101] **Hizmet**, 18 Teşrinisani (Kasım) 1927.

İzmir Liman ve Şehir Bakteriyoloji kurumunun bir parçası olan Kuduz Tedavi Yurdu'na müracaat eden hastalar Memleket Hastahanesi yatırılarak tedavi edilmekteydi. 1938 yılında Muhasebe-i Hususiye Müdürlüğü tarafından Arap Fırını Caddesi'nde evkafa ait harap mescidin yerinde bulunan bir bina 600 liraya alınarak, Kızılay kurumu emrine verilmiştir. Bu binada kuduz hastalığına yakalanmış veya kuduz şüphesiyle Kuduz Tedavi Yurdu'na müracaat eden kadın ve erkek hastalar için koğuşlar yapılmış, bu iş için 1500 lira ayrılmıştır. Hastaların masraflarının Hususi İdare tarafından, iaşelerinin ise Kızılay tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır[102].

Tablo II-5: İzmir Vilayet İstatistiklerine Göre Kuduz Tedavi Merkezinin Faaliyetleri (1929-1935)

SENELER	YATARAK TEDAVİ EDİLENLER	AYAKTA TEDAVİ EDİLENLER	LABORATUAR TAHLİLATI
1929		139	775
1930		232	826
1931	52	219	
1932		336	
1934		563	
1935		730	

Kaynak: *İzmir Vilayeti 1932-1933 Yılı İstatistiği*, s. 33, **İzmir Vilayeti 1933-1934 Yılı İstatistiği**, s. 23; *"Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletinin 10 Yıllık Mesaisi"*, **Sıhhi Mecmua Fevkalade Nüshası**, c. 9, 1933, s. 44.

1947 yılında, Hudut ve Sahiller Sağlık İşlerine bağlı, İzmir Liman ve Şehir Bakteriyoloji müessesesi aynı zamanda kuduz hastalığından şüphe edilen vakaların tedavileri ile ilgilenmekteydi[103].

6- Sıtma

Sıtma sivrisineklerle insandan insana geçen bir hastalık olup, sivrisineklerin yoğun olarak yaşadıkları bataklıklar hastalığın en çok görüldüğü yerlerdir. Sıtma hastalığı yüksek ateş, şiddetli baş ağrısı, halsizlik ve kusmalarla başlamakta, böbrek yetmezliği, beyin kanaması, kalp krizi gibi nedenlerle ölüm gerçekleşmektedir. Sıtma hastalığı uzun yıllar kinin ile tedavi edilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı Devletinde, sıtmanın şiddetini artırması nedeniyle, 1910 yılında çıkarılan *"Kinin Tedariki İçin 1332 Senesi Sıhhiye Müdürüiyet-i Umumisi Bütçesine 50.000 lira Tahsisat-ı Fevkalade İlavesi Hakkında Kanun"* ile halka ücretsiz kinin dağıtımı başlamıştır[104]. 1910 yılı sıtmaya karşı yürütülen mücadelenin başlangıç tarihi olup, bu tarihten itibaren her sene sıhhiye bütçesine konan beş bin liralık tahsisatla kinin ithal edilerek halka dağıtılmıştır. İthal edilen kinin miktarı 1915 yılına kadar her sene

[102] **Anadolu**, 13 Mart 1938, **Anadolu**, 4 Haziran 1938.
[103] *"Sağlık Coğrafyası: İzmir"*, **Dirim**, S. 8, c. XXII, Ağustos 1947, s. 241.
[104] Koçak, Filiz, **Türkiye'de Sağlık Politikasının Gelişimi (1908-1950)**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1995, s.77.

ikişer bin kilogramdı. 1915'den sonra savaş nedeniyle ithal edilen kinin miktarı azalmıştır[105].

1914-1918 yılları arasında Osmanlı Ordusunda 412.671 kişi sıtmaya yakalanmış, bunlardan 20.68 kişi hayatını kaybetmiştir[106]. Bu rakamlar bize sıtmanın orduda ne kadar büyük bir tahribat yaptığını göstermektedir. Sıtma ile mücadele etmek için 1917 yılında kinin tedariki ve ucuza satılması hakkında bir kanun çıkarılmıştır.

Milli Mücadele yıllarında orduda ve halk arasında sıtma hastalığı çoğalmıştır. Pek çok asker ve kumandan sıtma hastalığına yakalanmıştır. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk ilki Selanik'te olmak üzere dört defa sıtmaya yakalanmıştır. Anafartalar Savaşı'ndaki sıtma nöbeti onu bitkin hale sokmuştur. Mustafa Kemal Paşa, 1919 yılında Sivas'ta kendisini ziyaret eden, Amerikalı General Harbord Heyetini elinde tespih ile karşılamış, *"Mustafa Kemal Paşanın sıtma nöbeti geçirdiğinden dolayı hoş görülmesi ricası"* General Harbord'un kulağına fısıldanmıştır[107].

Kurtuluş Savaşı'nda Bursa, Eskişehir, Afyon, Haymana, Porsuk ve Sakarya bataklıkları civarında çarpışan ordumuzda sıtma artmaya başlamış, kinin tedariki ile hastalık önlenmeye çalışılmıştır. Daha sonra Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Antalya, Samsun, Diyarbakır ve Trakya'da Darülfünun hocalarının katıldığı sıtma ile mücadele komisyonu kurulmuştur[108].

Cumhuriyetin ilanından sonra halkı perişan eden sıtma hastalığına karşı kararlı bir mücadele izlenmiştir. Ali Fethi Bey (Okyar) Hükümeti'nin 5.9.1923 tarihinde Mecliste okunan programında Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye Vekaletinin yapacağı işler arasında *"Memleketimizde en çok tahribat yapan hastalıkların verem ve frengi olduğu zannı yanlış olarak taammüm etmiştir(yaygınlaştırmıştır). Halbuki bizde en mühim sıhhi tahribat yapan malaryadır. Bu hastalık yurdumuzun, milletimizin kara belasıdır, en vahim derd-i ictimaimizdir. Sıhhiye Vekaleti en büyük gayreti bu hususta sarf edecektir. Fakat bu derdin devası milyonlarla masrafa muhtaçtır. Bu iş zayıf bir bütçe ile mümkün'ül husul (olması mümkün) olmıyan şeydir"* [109].

1924 yılında dönemin Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili Dr. Refik (Saydam) Bey başkanlığında toplanan Sıtma Mücadele Komisyonu, sıtma mücadelesini tartışmış ve 5.11.1924 tarihinde konu ile ilgili olarak bir rapor hazırlamıştır. Raporda; sıtmanın önemli bir sosyal sorun olduğu, bu alandaki savaşın Türkiye Cumhuriyeti'nin en etkili ve verimli çalışmalarından biri olacağı belirtilmiştir[110]. Hazırlanan rapor doğrultusunda sıtmanın en çok görüldüğü mıntıkalardan başlayarak, her yıl sahası genişletilmek üzere sıtma mücadele teşkilatı kurulmuştur. 1925 yılında toplanan 1.Milli Türk Tıp Kongresi'nin en önemli konusu da sıtma hastalığı olmuştur. Sıtma ile mücadele için, Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti tarafından Almanya'dan ünlü böcek bilgini Dr.Martini'ni yurda çağırılmıştır. Dr. Martini'nin çalışmaları ile Türkiye'deki sivrisineklerin türleri tespit edilmiş ve Adana'da sıtma enstitüsü kurulmuştur[111].

---

[105] **Sıhhiye Mecmuası,** Yıl:4 ve 5, S.11 ve 12, 1332(1917), s. 1048.

[106] Abdülkadir Noyan, *"Harp Salgınları:Sıtma"*, **Askeri Sıhhiye Mecmuası,** S. 31, 1940, s. 4.

[107] İlhan, Akçay, **Atatürk Devrinde Sağlık Hizmetleri,** IX. Türk Tarih Kongresi'nden Ayrı Basım, Ankara, T.T.K., 1989, s. 1852.

[108] Gürsel, **a. g. t.**, s. 22.

[109] **Ayın Tarihi,** S. 1, Eylül 1923, s. 58.

[110] Özpekcan, **a. g. t.**, s. 110.

[111] Ekrem kadri Unat, *"Türkiye Cumhuriyetinde Sıtma ve Tüberküloz Savaşı"*, **Bilim ve Teknik Dergisi,** S. 168, Kasım 1981, s. 18.

Türkiye'de sıtma ile mücadele esasları ilk defa 26 Nisan 1926'da hekimlerin 3 ay sıtma enstitülerinde staj yapmasını öngören 826 Sayılı Yasa ile yine 13 Mayıs 1926 Tarihli 839 Sayılı Sıtma Mücadelesi Kanunu ile belirlenmiştir. Kanunun özünde sıtma ile savaş için gerekli olan yöntemlerin tespiti ve bunların uygulanmasından doğacak sorumluklarla, cezaları kapsamaktadır. Sıtma mücadelesinde karşılaşılan maddi sorunları aşmak için bataklıkların kurutulması ve arazi ıslahı konularında, devlet kurumları kadar halk da sorumlu tutulmuştur[112]. Bu yasa ile ülke 16 bölgeye ayrılmış ve sıtma savaş heyetleri oluşturulmuştur. ilk planda Ankara, Adana-İçel, Konya, Aydın-Denizli, Bursa-Balıkesir olmak üzere beş bölgede sıtma savaşı başlamıştır[113]. 1930 Umumi Hıfzıssıhha Kanunun 97-98.maddeleri ile sıtma hastalığının ihbarı zorunlu hale getirilmiştir.

Sonuç olarak sıtma mücadelesi Türkiye Cumhuriyeti'nin izlediği nüfus politikası ile de bağlantılı olup, Sıtma Mücadele Yasasının gerekçesinde bu amaç söyle ifade edilmektedir; "*Memleketimizin nüfus ihtiyacı bütün ihtiyaçların fevkindedir. Türkiye'nin yalnız yükselmesi değil, yaşayabilmesi nüfusun süratle artmasına merbuttur. Binaenaleyh Türkiye pek faal bir nüfus siyaseti takibine mecburdur. Bu hususta karşısına çıkacak en büyük engeller arasında sıtma birinci mevkii işgal eder. Türkler her şeye takdimen bu engeli ortadan kaldırmak mecburiyetindedir*"[114].

İZMİR'DE SITMA VE BATAKLIKLARIN KURUTULMASI

Sıtma hastalığının büyük tahribatlar yaptığı şehirlerden biri de İzmir'dir. Gerek şehir merkezi gerekse ilçe ve kasabalarda sıtma çok yaygın olup, özellikle yaz aylarında hastahaneler sıtmalılarla dolup taşmaktaydı. Sıtmanın en çok görüldüğü yer ise Selçuk yolundaki Cellat Gölü civarı olup, buradan gelen sıtmalıların tedavisi, hastahanelerde yaz mevsimlerindeki izdiham dolayısıyla koridorlara hasır serilerek yapılmaktaydı[115]. Atatürk trenle Torbalı-Tepeköy'den sonra Cellat Gölünü geçerken etrafındaki köylülerden, insanların sıtmadan 35'ini bulmadan öldüklerini öğrenmiş ve ne pahasına olursa olsun gölün kurutulmasını emretmiştir. 28 Nisan 1935 tarihinde İzmir Valisi Kazım Dirik Beyin de katıldığı bir şenlik ile gölün kurutulmasına başlanmıştır. Küçük Menderes Nehrinin ıslahı ve gölün kurutulması ile 6 000 hektarlık bir arazi halkın kullanımına sunulması amaçlanmıştır[116].

Cellat Gölünün kurutulması için iş makineleri getirilerek, büyük kanallar açılmıştır. Cellat Gölü'nün dışında Belevi Gölü, Akarca Gölü, Karagöl, Nohut Gölü, Akgöl, Kaplancıgöl ve Hasan Gölü'nün de kurutulmasına karar verilmiştir. Kuşadası'na yakın bir yerden Cellat Gölü'ne doğru 46 kilometre uzunluğunda, 50 metre genişliğinde

---

[112] Erdem Aydın, "*Türkiye'de Sıtma Mücadelesi*", **III. Türk Tıp Tarihi Kongresi (20-23 Eylül 1993)** , Ankara, T. T. K ., 1999, s. 304.

[113] Ayhan Yücel, "*Türkiye'de Sıtma Savaşı*", **Türkiye'de Atatürk Döneminde Bulaşıcı Hastalıklarla Savaş Toplantısı**, Düzenleyen ve Yöneten: Ekrem Kadri Unat, İstanbul, İ. Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yay. , 1982, s. 47.

[114] **T. B. M. M. Zabıt Ceridesi,** Devre 2 İçtima Senesi 3, c. 24, s. 16.

[115] Hikmet Aladağ, "*İzmir Devlet Hastahanesi*", **İzmir Devlet Hastahanesi Mecmuası,** c. 1, S. 3, İzmir, 1963, s. 4

[116] **Yeni Asır,** 29 Nisan 1935.

bir kanal açılarak kurutulması kararlaştırılmıştır[117]. Daha sonra Cellat Gölünün kurutulması ile elde edilen ovaya, Atatürk tarafından "*Sağlık Ovası*" adı verilmiştir[118].

Türk-Yunan Mübadelesi sırasında İzmir'e gelen mübadillerde sıtma hastalığı çok fazla görülmüş, hastalıkla mücadele için mübadillere devlet kinini dağıtılmıştır[119].İzmir'in belli başlı bataklık bölgeleri, Halkapınar, Mersinli, Salhane, Bayraklı, Bostanlı, Güzelyalı, Kemer, Kavaklıpınar, Sülüklü, Talebe Çayırı, Halimağa, Sinekli, Kançeşme idi. Çok geniş bir alanı kaplayan bataklıkların kurtulması işi hem insan hem de para gerektiren bir meseleydi. Bu nedenle 1932 yılında kadar Reşadiye (Güzelyalı)de küçük bir kısım kurutulabilmiştir[120].

Bataklıkların kurutulması işi zor ve pahalı bir işti. Sıtma Mücadele Komisyonu, bataklıkların kurutulması için halka başvurmayı önermiştir. Komisyon, Mersinli civarındaki bataklık ile bayraklı çıvarındaki Reşadiye bataklıklarının kurutulması için gerekli olan 90 000 liranın halktan toplanmasını önermiştir. Ancak, Mersinli bataklığının özel mülkiyet olması ve bataklığın sahibi tarafından kurutulması mecburiyetinin bulunması nedeniyle vilayet, kararın uygulanmasını önlemiştir[121].

1929 yılında sıtma ile mücadele etmek amacıyla, dört polis, dört belediye zabıta memuru ile iki sıhhiye memurundan oluşan dört heyet teşkil edilmiştir. Bir doktor başkanlığında, mahalleleri dolaşan "*Şehir Mücadele Heyetleri*" sokaklardaki su birikintilerine mazot dökmüş, halka ücretsiz kinin dağıtmıştır. Buca, Bornova ve Karşıyaka belediye tabipleri emrine birer polis ile zabıta memuru verilerek, mahalleleri teftiş etmeleri sağlanmıştır. Kazalarda, nahiyelerde ve köylerde belediye doktorları, sıhhiye, polis, belediye memurları ve jandarmalar sıtma mücadelesinde çalıştırılmışlar, masraflar da belediye ve köy sandıklarından karşılanmıştır[122].

1930 yılında, Karşıyaka'da Papaz veya Bostanlı denilen 200 haneli köyde zehirli sıtma vakası görülmüştür. Sıtma nedeniyle 5 kişi ölmüş, 60 hasta ise tedavi altına alınmıştır. Köy halkından sıtmadan ölenlerin artması nedeniyle sıhhiye müdürünün başkanlığında 5 doktordan oluşan bir komisyon kurularak, halk tedavi edilmeye çalışılmıştır. Bostanlı'daki bataklığın kurutulması için 150 kadar köylü ile hapishaneden temin edilen ameleler çalışmaya başlanmıştır. Karşıyaka Belediyesinin yangın tulumba motorları ile de kanallara toplanan sular tahliye edilmiştir[123]. Karşıyaka'daki Çiğli Köyü'ndeki bataklıkların kurutulması için, İzmir'de toplanan çöplerin Basmahane tren istasyonunda toplanarak, vagonlarla Karşıyaka'ya sevk edilmesi kararlaştırılmıştır[124].

1931 yılında, Karşıyaka'da yağan yağmur suları sonrasında binlerce dönüm araziyi ve Bostanlı Köyünü sular altında bırakan Soğukkuyu ve Ahırkuyu Derelerinin, 2 Şubat 1330 / 15 Şubat 1915 tarihli "*Enhar-ı Sağire Kanunu*" mucibince halk tarafından kurutulması kararlaştırılmıştır. Kanuna göre 15 yaşından yukarı ve sağlıklı olan erkeklere üçer gün bedenen çalışma mecburiyeti getirilmiştir. Bedeni mükellefiyetlerini

---

[117] **Anadolu**, 29 Nisan 1935.
[118] Naci Gündem, **Günler Boyunca**, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2002, s. 105; **Yeni Asır**, 26 Teşrinievvel (Ekim) 1937.
[119] **B.C.A.**, 272 / 79. 72. 4. 5.
[120] Erkan Serçe, **Tanzimat'tan Cumhuriyete İzmir'de Belediye (1868-1945)**, İzmir, Dokuz Eylül Yayınları, 1998, s. 306.
[121] **Anadolu**, 15 Kanunuevvel (Aralık) 1927.
[122] **Anadolu**, 17 Eylül 1929.
[123] **Anadolu**, 24 Haziran 1930.
[124] **Anadolu**, 28 Teşrinisani (Kasım) 1930.

ifa etmek istemeyenlere ise 240 kuruş verme zorunluluğu getirilmiştir. Oluşturulan komisyon bataklıkların kurutulması işine hemen başlamıştır[125].

Bataklıkların daha hızlı bir şekilde kurutulması için gerekli olan paranın sağlanması amacıyla Belediye, Sıtma Mücadele Kanunu'nda yer alan "*Malaryalı mıntıkalarda oturan bilcümle halkın 15'den 65 yaşa kadar olanların köyleri ve civarındaki bataklıkların kurutma ameliyatında senede bir gün çalışmaları mecburdur*[126]", hükmünden yola çıkarak, bataklıkların kurutulmasında halka bazı yükümlülükler getirtilmiştir. Sıhhat Meclisi tarafından bataklıkların kurutulması için halktan para toplanması kararı Anadolu Gazetesinde yer alan bir makalede şöyle eleştirilmiştir; "*İtiraf edelim ki Sıhhat Meclisinin bulduğu halka müracaat şekli bize pek de amelî görünmüyor. Sarfı lazım olan para iki yüz elli bin liradır. İzmir'de ise ancak yüz otuz bin nüfus vardır. Kadınlardan ve çocuklardan bir şey alınamayacağına göre bu rubu milyon lira erkeklerden ve onların da çalışıp kazanan kısmından yani alettakip yirmi bin kişiden temin edilecek demektir. Şu basit hesap gösteriyor ki bataklıkların kurutulması için çalışıp kazanan her İzmirlinin vasati olarak on iki buçuk lira ödemesi iktiza etmektedir ki bu kadar parayı vermek- hele bu buhran ve sıkıntı günlerinde- her babayiğ idin kârı değildir*"[127].

Şehir Meclisince kabul edilen karara göre 15 yaşından yukarı ve 65 yaşından aşağı olan erkekler çalışmaya mecbur tutulmuş, kadın ve çocuklar sorumlu tutulmamıştır. Buna göre 15-65 yaşları arasındaki erkekler 5 gün çalışacaklar veya karşılık olarak günlük 25 kuruştan 125 kuruş vereceklerdi[128]. Bu işlerin takibi için mahalle bazında defterler düzenlenmiştir. Ancak kararın pratikte pek yarar sağlamayacağı kısa sürede anlaşılmıştır. Zira 1934 sonunda toplanan para yalnızca 7.078 lira olup bu şekilde bataklıkların kurutulması için 30 yıllık bir zamana ihtiyaç duyulmaktaydı[129]. Bataklıların kurutulması için gerekli olan paranın tedarik edilmesi için belediye Sıhhat ve İctimai Muamelat Vekaletine başvurarak, Menemen Ovası'na kadar gelen sıtma mücadele mıntıkası içine İzmir'in de dahil edilmesini istemiştir[130]. Ancak girişimlerden olumlu bir cevap alınamamıştır.

Foça, Emiralem, Aliağa, Yeni Foça Nahiyeleri ve Karşıyaka Nahiyesinin bazı köyleriyle toplam 52 köyün dahil olduğu Menemen Sıtma Mücadelesi Merkezinin doktorluğunu Ali Rıza Bey yapmakta, 4 sıhhiye memuru da ona yardımcı olmaktaydı[131]. Menemen'den sonra Karşıyaka da sıtma mücadelesine dahil edilmiştir. 1 Ekim 1937 tarihinde Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti Karşıyaka'da sıtma mücadele şubesi açarak Manisa Sıtma Mücadele Mıntıkasına dahil etmiş ve 1937 Kasım ayında şube işe başlamıştır[132]. 1938 yılında Karşıyaka'nın Bostanlı, Bayraklı, Turan ve Bornova Çayına kadar olan saha sıtma mücadele mıntıkasına dahil edilmiştir. Karşıyaka Şubesinde 1 şube tabibi, 5 mücadele memuru ve 5 amele görev yapmıştır. Şube, Karşıyaka'daki bütün evlerin lağımlarını, musluklarını, havuzlarını, su birikintilerini ayrı ayrı tespit

---

[125] **Anadolu**, 18 Teşrinisani (Kasım) 1931

[126] Süheyl Ünver, "*Türkiye Cumhuriyeti Dahilinde Malarya Mücadelesi*", **Poliklinik**, c. 2, Numara 3-15, 1934, s. 91.

[127] "*Bataklıklar Başka Türlü Kurutulamaz mı?*", **Anadolu**, 10 Teşrinisani (Kasım) 1932.

[128] **Yeni Asır**, 6 Kanunuevvel (Aralık) 1932.

[129] **Milli Birlik**, 22 Birinci Teşrin (Ekim) 1933.

[130] Serçe, **a. g. e.**, s. 307

[131] **Anadolu**, 9 Eylül 1931.

[132] **Yeni Asır**, 8 Nisan 1945.

etmiştir. Her 12 günde bir evleri dolaşan memurlar buralara motorin dökerek, sivrisineğin üremesine engel olmaya çalışmışlardır. Karşıyaka'daki bütün ilkokul çocukları muayene edilerek, kan tahlilleri yapılmıştır[133]. Karşıyaka Sıtma Savaş Müdürlüğüne Doktor Azerbaycanlı Mahmut Şevket Bey başkanlık etmiştir.

Sıtma ile mücadelede kullanılan en önemli ilaç kinin idi. Kinin hakkında Şahabettin Ege şu bilgileri vermektedir; "*Sıtma için şişelerde satılan toz halindeki Sulfatokinin'i bilirim. Bu tozdan bir miktar sigara kağıdına sarılır, yuvarlak yapılır ve yutulurdu. Alınacak miktar göz tahmini ile olurdu. Kinin çok acı bir madde olduğundan sargı kağıtlarının ağızda dağılmayacak şekilde dikkatle yapılması lazım geliyordu. Toz için 'Güllaç' denilen kutucuklar da kullanılmaya başlanmıştı*"[134]. Sıtma ile mücadele için gerek umumi ve gerek hususi bütçelerden 15 sene içinde dağıtılan ücretsiz kinin miktarı 1001 kilo olup, 2530 g ampul kinin temin olunarak dağıtımı yapılmıştır[135].

1938 yılı itibariyle İzmir'de Halkapınar, Mersinli, Bayraklı, Turan Bataklıkları ile Eşrefpaşa'da Talebe Çayırında bir, Halkapınar Su Kumpanyası'na ait kaynaklar civarında bir, İnciraltı ile Güzelyalı arasında iki bataklık kurutulmayı beklemekteydi. Bu bataklıkların Belediyenin veya Vilayetin imkanlarıyla kurutulması mümkün olmayıp, mutlaka devlet yardımına ihtiyaç duyulmaktaydı[136].

7.3.1946 tarihinde İzmir sıtma mücadele mıntıkasına dahil edilmiş, Sıtma Mücadelesi Savaş Başkanlığı kurulmuştur. Manisa Sıtma Mücadelesi Karşıyaka Şubesi Tabibi Dr. Tahir Olgan aynı zamanda İzmir Bölgesi Sıtma Mücadele Savaş Başkanlığına tayin edilmiş ve İzmir sıtma mücadele sahası içine alınmıştır.

Behçet Salih Beyin belediye başkanlığı döneminde, bataklıkların kurutulmasına büyük önem verilmiştir. Bataklıkların kurutulmasında pratik yöntemler geliştiren Behçet Salih Bey, şehrin yangın yerlerindeki kirli döküntüleri, sokak temizliğinden elde edilen molozları ve süprüntüleri bataklıkları doldurma işinde kullanmıştır. Böylece bataklık doldurma işi çok ucuza mal olmuş, şehirde sivrisineği ve dolayısıyla salgın hastalıkları doğuran 611.060 m²'lik Halkapınar, Talebeçayırı, Halimağa Tarlası, Paralıköprü, Beştepeler, Bostanlı, Güzelyalı bataklıklarından 141.454 m²'lik kısmı 1934 yılına kadar kurutulmuştur[137]. Kurutulan alanlarda park-pazaryeri vb. kullanım alanları açılmıştır. Bataklık alanların ağaçlandırılması amacıyla her eve iki okaliptüs fidanı verilerek, bunları en iyi şekilde yetiştirenlere ödüller verilmiştir[138]. Sivrisineklerin öldürülmesi için pis su birikintileri mazotlanmıştır. Ayrıca sıtma ile mücadele için seyyar doktorlar tahsis edilmiş, sıtma mücadele mıntıkalarındaki doktorlar askere alınarak, doktoru bulunmayan kazalara gönderilmiştir[139].

İzmir Belediyesi tarafından yürütülen sıtma mücadelesinde 1934-1938 yılları arasında yapılan işlere bakıldığında; çeşitli semtlerde 33.000 metre murabba bataklığın kurutulduğu, 1600 metre kanal açılarak durgun suların, çukurların doldurulduğu,

---

[133] **Anadolu**, 5 Mayıs 1938.
[134] A. Şahabettin Ege, **Eski İzmir'den Anılar**, Yay. Haz.: Erkan Serçe, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2002, s. 51.
[135] **Cumhuriyetin 15 nci Yılında İzmir**, İzmir, 1938, s. 109.
[136] **Anadolu**, Birinci Teşrin (Ekim) 1938.
[137] **İzmir Postası**, 8 Teşrinisani (Kasım) 1934.
[138] **Yeni Asır**, 21 Şubat 1932.
[139] **B.C.A.**, 30. 10/177. 223. 6.

evlerde mükerrer olarak 194.114 mazot muayenesi yapıldığı, halkı aydınlatmak için broşür ve kartlar bastırıldığı görülmektedir[140].

Belediyenin bataklıkları kurutmak için şehrin çöplerini kullanması halkın tepkisini çekmiş, Kimyager Abdüsselam Bey tarafından Halkın Sesi Gazetesinde yazılan bir makalede çöplerin bataklıklara dökülmesi söyle eleştirilmiştir; "*Evlerden alınan yüzlerce çeşit nemli müzahrafat ıslak arazi üzerine döküldüğü vakit derhal tefessüh etmeğe başladı. Halkapınar bataklığından geçerken duyulan pis kokular yapılan işin doğru olmadığını göstermektedir. Fermantasyonlarda eczamı uzviye gaz halinde etrafa yayıldığından toprak yine çukur vaziyette kalır. Binaenaleyh çöp ve müzahrefât ile bataklık doldurmak mümkün olmadığı gibi, bu gibi çöplük fena mikropların inkişafı için bir vasatızer halini alınır. Böyle yerlere ağaç dikildiği vakit tutmaz. Çünkü ağacın köklerini fermantasyon mikropları tahrip eder*" [141].

Halkapınar Bataklığı şehrin en büyük bataklılarından birisiydi. 1.148.500 m²'den ibaret olan bu saha uzun yıllar İzmirlilerin başına bela olmuştur. Bataklığı besleyen İncesu, Kocasu, Arap ve Manda Dereleri yaz ve kış mevsimlerinde bataklığa akarak, bataklığın daha da genişlemesine neden olmuştur. 1941 yılında belediye başkanı olan Reşat Leblebicioğlu, Halkapınar Bataklığını kurutmak için harekete geçmiş ve bir etüt yaptırmıştır. Yapılan incelemeler sonunda bataklığın kum ile doldurulmasının maliyeti düşüreceği anlaşılmıştır. Bataklık sahası 650.000 liraya istimlak edilmiştir. Bataklıktaki su seviyesi iki yıl boyunca kontrol edilerek, mevsimlere göre su sevileri tespit edilmiştir. Daha sonra bataklık sahasında bulunan suları bir araya toplamak için geniş bir göl meydana getirilmiş ve bu 52.000 m²'lik gölün içinden çıkan topraklarla civardaki arazi kurutulmuştur. Ayrıca 20.000 m²'lik küçük bir göl daha meydana getirilmiş ve bu şekilde 320.000 m²'lik bir saha doldurulmuştur. Çevreden akan suların bataklık sahasına girmesi, çevre kanalları ile önlenmiştir. 1.400.000 lira harcanarak kurutulan sahanın yeşillendirilmesi için 60.000 adet kavak fidanı dikilmiş, iki adet çamlık tesis edilmiştir. Kurutulan sahaya işçiler için küçük ve ihtiyaca cevap verir bir stadyum, bir yüzme havuzu, tenis kortları bir işçi gazinosu ve ayrıca yüzlerce işçi evi inşa edilmesi planlanmıştır[142].

7- Tifo

1924 yılında Dr. Ahmet Hulusi Bey tarafından Ahenk Gazetesine verilen beyanatta, Karşıyaka'da muayene ettiği hastalardan üç tanesinin tifoya yakalanmış olduğunu belirtmiş ve tifo hastalığına karşı alınması gereken tedbirler hakkında bilgi vermiştir[143].

5 Ocak 1926 tarihinde 11 hanede ve 12 kişide görülen tifo hastalığı kısa sürede salgına dönüşmüş ve bir haftada tifoya yakalanan hasta sayısı 21'e çıkmıştır[144]. Hastalık en çok Tilkilik, Namazgah, Dibekbaşı, Pazaryeri, Servili Mescit Mahallelerinde görülmüştür. Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Müdürlüğü tarafından halka hitaben gazetelere gönderilen yazıda, tifo hastalığının kirli sularla, yıkanmamış sebzelerle geçtiği belirtilmiş ve halktan, Halkapınar Suyu dışındaki suları kullanmamaları

---

[140] **Nutuklar 1931-1942**, İzmir Belediyesi Neşriyatından, 1942, s. 113.
[141] "*Açık Mektup*", **Halkın Sesi**, 1 Haziran 1933.
[142] **Yeni Asır**, 10 Mayıs 1947.
[143] **Ahenk**, 24 Ağustos 1924.
[144] **Yanık Yurt**, 11 Kanunusani (Ocak) 1926.

istenmiştir[145]. Yapılan tahlillerde Vezir Osmanağa Suları'nın lağım suları ile karıştığı, koli basili içerdiği tespit edildiğinden, Vilayet Sıhhiye Komisyonu tarafından sular kesilmek zorunda kalmıştır. Suyu kesilen yerlere Halkapınar Suyu (Bekar Suyu) çeşmeleri açılmıştır[146].

Tifo hastalığı ile mücadele etmek amacıyla Vali Muavini Halit Bey başkanlığında bir komisyon oluşturulmuştur. Gazetelere verilen ilanlarda da şehirde tifo salgını olduğu bildirilerek halk, aşı olmaya çağrılmıştır. Belediye tarafından aşılamaya önem verilmiş ve 1926 yılında 4929 kişiye birinci aşı, 53254 kişiye de ikinci tifo aşısı tatbik edilmiştir[147]. Sıhhiye Müdüriyeti bulaşıcı hastalıkla mücadele etmek için Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaletinden 2 000 lira tahsisat istemiştir[148].

Şubat ayının sonlarına doğru salgının hafiflemesi nedeniyle Vezir ve Osmanağa Suları tekrar halkın kullanımına sunulmuştur. Zeynel Besim "*Su Meselesi*" başlıklı makalesinde suların tekrar halkın kulanımına sunulmasını eleştirmiş ve şunları ifade etmiştir; " *Daha önce kirli olduğu, demir borularla döşenmediği, mezarlıktan geçtiği, kaynağında ördeklerin yüzdüğü söylenen suyu şimdi ne diye içiniz diyorsunuz ? Ne dir bu hal efendiler! Söyleyiniz Vezir Osmanağa Suları temiz midir? Pis midir? Temiz ise ne kabahatleri vardı ki , bu sular el birliğiyle lağım suları seviyesine indirildi. Pis ise nedir halkın cürüm ve günahı ki hepsini birden hastalığa sevk ediyorsunuz?*[149] " .

8- Veba

Veba, insanlık tarihinin en eski ve tehlikeli hastalıklarından birisidir. Karantina uygulamalarının çıkış kaynağı olan hastalık, salgın dönemlerinde binlerce insanın ölümüne neden olmuştur. Veba, genellikle İran ve Hindistan'dan gelen kervanlar tarafından getirilir, buradan da İstanbul ve Avrupa'ya yayılırdı. Hastalık çok defa Mayıs-Temmuz aylarında görülür, güze doğru azalır, kışa doğru tamamen sönerdi.

Veba aşısı, W.M.Haffkine'in gayretleri ile 1905 yılında geliştirilmiştir. Osmanlı Devleti, Dr.Nihat (Belger) Efendi ile Dr.Şevki Beyi Hindistan'a Hafkine'nin yanına göndererek aşı hakkında bilgi edinmeye çalışılmışsa da bir sonuç alınamamıştır. Osmanlı Devleti'nde ilk veba aşısı Dr.Ziyaetin Seyfullah Bey ve Dr.Refik Beyin gayretleri ile 1914 yılında hazırlanmıştır[150].

1919 yılında İstanbul'da veba salgını görülmüştür. Osmanlı Devleti bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek için yasal düzenlemeler yapmıştır. Yürürlüğe konulan Emraz-ı Sariye Kanunu'na göre bulaşıcı hastalıkları ihbar etmeyen doktorlara 15 yıl, diğer kişilere 3 ile 15 yıl arasında değişen hapis cezaları verilmiştir[151].

İzmir, veba salgınlarının en çok görüldüğü şehirlerin başında gelmekteydi. İzmir'de, 1707-1800 yılları arasında 1709, 1728, 1735, 1740, 1741, 1758, 1759, 1760,

---

[145] **Ahenk,** 7 Kanunusani (Ocak) 1926.
[146] **Türk İli,** 15 Kanunusani (Ocak) 1926.
[147] **Anadolu,** 17 Şubat 1927.
[148] **Türk İli,** 6 Kanunusani (Ocak) 1926.
[149] **Yanık Yurt,** 26 Şubat 1926.
[150] Ekrem Kadri Unat, "*Osmanlı İmparatorluğu'nda İnsanın Bulaşıcı Hastalıklarına Karşı Yapılan Koruyucu Aşılar*", **Dirim,** c. 53, S. 11-12, s. 368.
[151] Mehmet Temel, **İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu,** Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 1998, s. 235.

1762, 1765, 1771, 1784 ve 1788 yıllarında şiddetli veba salgınları meydana gelmiştir[152]. Anadolu'nun büyük bir liman şehri olan İzmir'de, art arda altı ile on iki yıl arasında değişen sürelerde devam eden veba salgınlarının en önemli kaynağı fareler idi. Dışarıdan gelen farelerin, İzmir'deki farelere hastalığı bulaştırması ile birlikte hastalık hızlı bir şekilde yayılma göstererek, kısa sürede binlerce insanın ölümüne yol açmıştır[153]. 1809 yılında veba İzmir'de salgın halinde olup, 1812-1814 yıllarında arka arkaya üç yıl devam eden salgın sırasında 40-60.000 İzmirli hayatını kaybetmiştir[154].

İzmir'i ziyaret eden seyyahların yazmış oldukları eserlerde veba hastalığının çok sık görüldüğüne dair kayıtlar vardır. 1759-1768 yılları arasında İzmir'de bulunmuş olan Papaz Christoph Wilhelm Lüdeke veba hakkında şu bilgileri vermektedir; *"Hastalıklar arasında en çok görülen vebadır. Bu hastalık en kalabalık şehirleri dahi kırıp geçirmekte ve insansızlaştırmaktadır. İzmir'de kaldığım dokuz yıl içinde, küçük salgınları saymazsam, 1759, 1760, 1762 ve 1765 yıllarındaki veba salgınlarını yaşadım. Her bir salgından sonra şehrin nüfusu 15 000-20 000 arasında eksilmekteydi. Veba en çok Mayıs, Haziran, ve Temmuz aylarında ortaya çıkıyor ve bu aylarda şehirde günde 60-300 arasında insan ölebiliyordu. Eğer bu hastalığın Türkiye'de neden bu kadar sık görüldüğü ve kayıp verdiği sorulacak olursa, bunun birden fazla cevabı var: En önemlisi, salgının yayılmaması için bir önlem alınmıyor; hastalık görülen evler veya mahalleler koruma altına alınmıyor; hastanın eşyaları yakılıp ortadan kaldırılacağı yerde, pazarlarda açıkça satılıyor veya vârisleri tarafından saklanarak bir süre sonra tekrar kullanılıyor; bu defa hastalık tekrar ortaya çıkıyor. Bundan başka Müslümanların, her şey Allah'tandır, insan ne yaparsa yapsın bu kaderi değiştiremez, mantığından kaynaklanmaktadır."*[155]

1678 yılında İzmir'i ziyaret eden Cornelis de Bruyn veba salgını karşısında şehir halkının tutumunu şu şekilde anlatmaktadır; *"İngiliz, Hollandalı ve Fransız tüccarlar mümkün olduğu kadar dikkatli olmak için genelde çevre köylere göç ederler ki hastalık henüz bu köylere ulaşmamış ve bu köylerde duyulmamış olur. Tehlike geçene kadar her biri kendi evine kapanır ve ne kapıyı açarlar ne de dışarıdan birisini içeriye alırlar. Bütün ihtiyaçlarını evlerinin önüne sarkıttıkları bir sepet aracılığıyla karşılarlar; sepet aşağı bırakılır, içi doldurulur; sepet yukarı çekildikten sonra, alınanlar kullanılmadan önce iyice yıkanır ve ondan sonra kullanılır* [156].

İzmir'de 1900 yılının Nisan ayından itibaren veba salgını görülmüştür. Dikili, Beldağı, Manisa ve Aydın'a kadar yayılan[157] veba nedeniyle Manisa ve Aydın tarafında iki tehaffuzhane teşkil edilmiş, Gediz ve Menderes Nehirleri boyunca ve Kuşadası'na kadar bir kordon oluşturulmuştur. Uygulanan 10 günlük karantina, şehrin ticaretini olumsuz yönde etkilemiştir. Karantinadan zarar gören amele ve satıcılardan birkaç yüz kişi hükümet konağının önüne gelerek açlıktan feryat etmişler ve eğer kendilerine yiyecek verilmezse yarın daha büyük bir kalabalıkla buraya geleceklerini

---

[152] Daniel Panzac, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba (1700-1850)**, Çev.:Serap Yılmaz, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997, s.14.

[153] Panzac, **a.g.e.**, s.41.

[154] Tuncer Baykara, **İzmir Şehri ve Tarihi**, İzmir, Ege Üniversitesi Yayını, 1974, s. 84.

[155] İlhan Pınar, **Hacılar, Seyyahlar, Misyonerler ve Yabancıların Gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir (1608-1918)**, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2001, s. 87.

[156] Pınar, **Hacılar, Seyyahlar...**, s. 26.

[157] Süheyl Ünver, *"Türkiye'de Veba (Taun) Tarihçesi Üzerine"*, **Tedavi Kliniği ve Laboratuarı**, c. 5, No:18, 1935, s. 6.

bildirmişleridir. Bir grup amele de Rum Metropoliti efendiye müracaat ederek yiyecek istemiş ve metropolit efendi tarafından yardım dağıtılmıştır. İzmir Valisi ise acilen muhtaç olanlara yardım yapılması gerektiği ve bunun için mal sandığından bin altı yüz lira verilmesini istemiştir[158].

İzmir'de 1904 yılında görülen veba salgını nedeniyle yazılan 13 Teşrinievvel 1320 / 26 Ekim 1904 tarihli bir yazıda, İzmir'de beş senede on bir defa veba illeti görüldüğü, hastalığın önlenmesinde mahalli görevlilerin yetersiz kaldığı belirtiliyor ve hastalığın önlenmesi için Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye azasından Ali Rüştü Paşa başkanlığında, adı geçen meclis azalarından Bakteriyoloji Muallimi Muvazzaf Mirliva Rüştü Paşa ile Mirliva Tevfik Macid Bey, Tabip Yüzbaşı Hamdi Efendiden oluşan bir komisyonun kurulduğu belirtilmektedir. Komisyonun yaptığı incelemeler sonunda, salgının önlenmesi için yapılması gerekenlerin başında; şüpheli hastaların hemen sıhhiye müfettişliğine bildirilmesi, bakteriyolojik incelemelerin yapılması, hasta ile temas edenlerin tecrithaneye alınarak veba aşısı yapılması, hastalıkla temas edenlerin evleri ve eşyalarının ilaçlanması, Yahudihanelerin ve gümrükte çalışanların elbiselerinin dezenfekte edilmesi, gümrük dahilinde farelerin öldürülmesine önem verilmesi, şehrin mahalle ve sokaklarının temizliğine önem verilmesi ve bütün bu işlerin takibi için bakteriyolog, sıhhiye müfettişi ve karantina doktorundan oluşan bir komisyonun kurulması gelmekteydi[159].

Veba salgını ile mücadele etmek için başvurulan ilginç yöntemlerden biri de ölü ve canlı fare getirenlere para ödülü verilmesidir. 18 Aralık 1319 / 31 Aralık 1903 tarihli bir yazıda İzmir'de artan veba salgınlarıyla mücadele etmek amacıyla bazı Avrupa şehirlerinde uygulandığı gibi, ölü fare getirene belediye tarafından belli bir miktar para ödülü verilmesinin yararlı olacağı belirtilmektedir[160]. Bu öneriyi dikkate alan Eşref Paşa, belediye başkanlığı döneminde hastalığın ortaya çıkmasında etken olan fareleri canlı getirene 40 para, ölü getirene 20 para mükafat vermiştir[161].

1910 yılında da veba salgını yaşanmıştır. Hastalığın başladığı, 24 Nisan 1326 / 7 Mayıs 1910 tarihinden Temmuzun on altıncı Pazar günü kadar geçen seksen üç gün zarfında 23 musap ve bunlardan 9 vefiyat görülmüştür[162]. Hastalıkla mücadele için İstanbul'dan Dr. Lütfi Beyin başkanlığında bir heyet gönderilmiştir. Kış aylarına doğru hafifleyen hastalık nedeniyle uygulanan 10 günlük karantina, 48 saatlik ihtiyati karantinaya çevrilmiştir.

Aralık 1918'de İzmir'de tekrar veba salgını görülmüş ve 1920 yılına kadar sürmüştür. Salgın nedeniyle, İstanbul'dan gönderilen yazıda, İzmir şehrinden ayrılanların uğrayacakları ilk Osmanlı limanında muayene ve karantinaya tabi tutulmaları gerektiği bildirilmektedir[163]. Salgın hastalıkla mücadele için Belediyeye, Maliye Nezaretinden on bin lira avans gönderilmiştir[164]. Devam eden veba salgını nedeniyle 5 Kasım 1922'den itibaren İzmir'den kara ve deniz yoluyla ayrılanlara veba aşısı uygulanmıştır. İzmir Karantina tabibi Osmanlı limanlarını teftişe çıkarak, uğradığı

---

[158] **B.O.A.**, Y. PRK. SH., 34/5.
[159] **B.O.A.**, MKT. MHM. 568/16
[160] **B.O.A.**, A. MKT. MHM., 568/9.
[161] **Ahenk**, 2 Kasım 1903.
[162] **B.O.A.**, Y. PRK. SH., 6/46.
[163] **B.O.A.**, DH. İUM, E-61/ 12.
[164] **B.O.A.**, MV. 253/119.

limanlarda fare itlafına önem verilmesini sağlamıştır[165]. 21 Kasım 1922'den sonra İzmir'de veba hastalığı görülmediği için şehirdeki tıbbi tedbirler kaldırılarak veba aşısı uygulamasına son verilmiştir. Ancak vebanın tekrar salgın haline gelmesi nedeniyle 31 Mayıs 1923 tarihinden itibaren İzmir kordon altına alınarak iskeleleri kapatılmış, Ağustos ayı başında kordonun bir ay daha uzatılmasına karar verilmiştir[166].

9- Verem

Verem, Tüberküloz veya halkın deyimi ile ince hastalık yüzyıllarca insanlığın en büyük düşmanlarından biri olmuş ve binlerce insanın ölmesine neden olmuştur. Hastalığa Tüberküloz adının verilmesi, Zürih Üniversitesinden Schönlein'in 1839'da hastalığın tüm görünümlerindeki temel patolojik lezyonu, tüberkülü olarak tanımlamasından kaynaklanmaktadır[167].

Verem, Osmanlı Devleti'nde her zaman önemli bir halk sağlığı sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Padişahlar arasında II.Mahmut ve Abdülmecit veremden ölmüştür. 1890 yılında Robert Koch'un tüberkülini bir tedavi vasıtası olarak ilan etmesi, bütün dünyada olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de büyük heyecan yaratmıştır. Verem ilacı Alman Hastahanesinde denenmiş, ancak kesin bir sonuç alınamamıştır. Bunun üzerine Padişah II. Abdülhamit tarafından, Dr. Horasancı, Dr. Feyzullah, Dr. Nayim ve Dr. Von Düring Beylerden oluşan bir heyet Berlin'e gönderilmiştir. 1891 yılında ülkeye dönen heyet, verem hakkında padişaha bir rapor sunmuştur. 1895 yılında Dr.Zambako Paşa başkanlığında hazırlanan bir başka rapor ile de padişah verem hakkında bilgilendirilmiştir. Rapordan sonra padişahın arzusuyla veremin yayılmasını önleyici bazı tedbirler alınmaya başlanmıştır. Hastahane, hapishane ve tutuklama yerlerinde veremliler ayrılmaya, kışla ve okullarda yere tükürmek yasaklanmaya başlanmıştır. Veremlilere özel koğuşlar yapılmış ve veremli hastalar burada tedavi edilmeye çalışılmıştır[168].

Osmanlı Devleti'nde büyük tahribata neden olan verem hastalığı ile mücadele etmek için 31 Mart 1914 tarihinde çıkarılan "*Emraz-ı Sariye ve İstilaiye Nizamnamesi*"nin birinci maddesinde, veremden ölenlerin hakkında yetkililere bilgi verilmesi mecburi hale getirilmiştir. Aynı Nizamnamenin 33.maddesinde verem basillerini çıkaranların okullara devamı yasaklanmış, 53.maddede de bulaşıcı dönemde olan bir veremlinin bırakacağı veya değiştireceği yer ve eşyanın dezenfeksiyonu emredilmiştir.

Cumhuriyet Hükümetleri halk sağlığına, bulaşıcı hastalıklarla savaşa ve bu çerçevede de veremle mücadeleye önem vermişlerdir. Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin izlediği nüfus politikası ile verem mücadelesi bir birine paralel bir şekilde gelişmiştir. Nüfus artışı ile verem arasındaki bağlantıyı, İzmir Veremle Mücadele Cemiyeti kurucusu olan Dr. Behçet Salih Bey şöyle izah etmektedir; *"Bir memleketin nüfusu o memleketin kuvveti ve servetidir. Nüfus bir memleket için bu kadar mühim bir menba*

---

[165] **B.O.A.**, DH. İUM. , E/63 / 52.

[166] Engin Berber, **Kurtuluşundan Cumhuriyetin İlanına Kadar İzmir**, E. Ü. Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans, İzmir, 1985 , s. 78.

[167] Şerife Nilgün Kalaç, "*Tüberküloz Tarihçesi*", **Health News**, Tüberküloz Özel Sayısı, Yıl:1, S. 6, Ocak 99, Ankara, s. 9.

[168] Ekrem Kadri Unat, "*Osmanlı İmparatorluğu'nun Son 40 Yılında Türkiye'nin Tüberküloz Tarihçesi Üzerine*", **Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi**, c. 10, S.4, İstanbul, 1979, s. 275.

olduktan sonra bunun muhafaza ve hüsnü istimalinden daha tabii ne olabilir? İstatistikler, öldürücü sebeplerin başına verem hastalığını koyarlar. Bunun için verem mücadelesi nüfusu artırmak için yegane amildir.[169]"

Atatürk, 1 Mart 1923 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisini açış konuşmasında, yıllarca veremin çok yaygın bir halde olmasına rağmen devletin buna karşı pek bir şey yapamadığını söylemiş ve İstanbul'da bir veremliler tedavihanesi açılarak savaşın ilk taşının konulacağını belirmiştir. Nitekim aynı yıl İstanbul'da Prof. Dr. Tevfik Sağlam'ın öncülüğünde Eyüp'te özel idarenin binasında verem savaş dispanseri ve 1924'de Heybeliada'da 50 yataklı bir sanatoryum kurulmuştur. Haydarpaşa ve İzmir Bulaşıcı Hastalıklar Hastahaneleri ile diğer devlet ve numune hastahanelerinde veremliler için yatak tahsis edilmiştir. Bu çalışmaları takiben 1927 yılında "*İstanbul Veremle Mücadele Cemiyeti*" kurulmuş ve Veremle Mücadele Osmanlı Cemiyetinin bırakmış olduğu 116 lira ve bazı eşyalar ile çalışmalara başlamıştır[170]. 1927 yılı sonrasında veremle etkin bir şekilde mücadeleye girişilmiş, Dr. Refik Bey Bakteriyolojihanesi'nde ağızdan verilen BCG aşısı hazırlanarak tatbikine başlanmıştır[171].

Verem, 1930 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu çerçevesinde bildirimi zorunlu hastalıklar arasında yer almış ve veremle mücadele, devletin yapması gereken işleri arasında girmiştir. 1931 yılında Evlenme Muayenesi Hakkında Nizamname ile verem hastalığına yakalanmış olanların evlenmeleri yasaklanmıştır.

Veremle mücadele etmek amacıyla 1933 yılında "*Tüberküloz Cemiyeti*" kurulmuştur. Tevfik Sağlam'ın öncülüğünde kurulan Cemiyetin amacı "*Tüberküloz*" dergisinde şöyle izah edilmektedir; "*Bizde verem mücadelesi yok denecek kadar iptidai bir haldedir. Cana kıymet veren bir millet bu işi daha uzun müddet bu halde bırakamaz. Er geç tehlikenin büyüklüğü ile mütenasip bir cidal başlayacaktır. Bu savaşın fenni cephesini hazırlamak, onu kuvvetli bulundurmak lazımdır. İstanbul'dan en çok tüberkülozla uğraşan hekimlerin hem kendilerinin ve diğer arkadaşlarının tetebbu mahsullerini tetkik ve münakaşa etmek, hem de bütün Türk hekimlerinin tüberküloza karşı alakalarını artırmak için 'Tüberküloz Cemiyeti' adlı bir cemiyet kurdular ve işe başladılar*"[172].

1931'den 1939 yılında kadar dokuz yıl içinde 21 vilayet merkezinde, 1.5 milyon nüfus içerisinde akciğer vereminden ölüm 22.562 olup, senede ortalama 2.500 kişi bu hastalıktan hayatını kaybetmektedir. Yüzde oranı %0.166'dır. bu oranı esas tutarak bütün yurt içinde bir hesap yapılacak olursa, senede 21.000 kişinin veremden öldüğü ve bütün yurtta 150-200 bin açık veremlinin varlığını kabul etmek gerekir[173]. Oldukça yüksek olan bu oran her yıl binlerce insanın veremden hayatını kaybettiğini göstermektedir.

---

[169] **Sıhhat Mecmuası**, Yıl:7, S. 3, İzmir, 1930, s. 6.
[170] Etienne Berthet, "*Tevfik Sağlam (1882-1963)*", **Health News**, Tüberküloz Özel Sayısı, Yıl:1, S. 6, Ocak 99, Ankara, s. 14.
[171] Özpekcan, **a. g. t.**, s. 132.
[172] **Tüberküloz**, c. 1, S. 1, s. 1.
[173] Tevfik Sağlam, "*Verem Savaşı Hakkında*", **Savaş**, S. 5, 1948, İzmir, s. 4.

İZMİR'DE VEREM

Verem hastalığı İzmir'de oldukça sık görülen bir hastalıktır. İzmir'in bir liman kenti olması, ticaretin canlı olması, memleketin her yerinden insanların çalışmak için buraya gelmesine neden olmaktaydı. Sağlıksız koşullarda barınan ve yeterince beslenemeyen işçi ve hamallarda verem oldukça sık görülen bir hastalıktı. Özellikle Eşrefpaşa, Basmahane ve civarı, Halkapınar, Tepecik, Keçeciler mıntıkaları[174] veremin en çok görüldüğü yerlerdi.

Tablo II-6: İzmir'de Veremden Ölümler (1893-1906)

Sene	Vefat Edenler	Veremden Ölümler	Ölüm Nedenleri Arasında Veremin Oranı (%)
1893	2304	403	17.49
1894	2654	511	19.25
1895	2635	522	19.81
1896	2882	583	20.23
1897	2940	486	16.53
1898	3077	527	17.12
1899	2744	550	20.04
1900	3255	695	21.35
1901	3202	595	18.58
1902	3598	660	18.36
1903	3999	791	19.78
1904	3988	729	18.25
1905	4100	904	22.04
1906	3824	795	20.78
1907	4513	973	21.56
1908	4083	872	19.89
1909	4006	712	17.77
1910	4442	741	16.68
1911	4019	787	19.01
1912	3240	578	17.83
1913	3749	583	15.55
1914	4978	773	15.52
TOPLAM	78232	14710	Ortalama: 18.80

Kaynak : Ferid İbrahim, *"İzmir'de Verem Vefiyatı"*, **İkinci Mıntıka Menzil Hastahanesinde İzmir Etibbasının İkinci İctimai 30 Haziran-10 Temmuz 334**, İzmir, s. 50.

İzmir şehrinde, Cumhuriyet öncesi veremli hasta sayısı hakkında neredeyse tek istatistik, defin izni vermekle sorumlu olan İzmir Karantinası'nda tutulan kayıtlarından çıkarılan istatistiklerdir. 13 yıl İzmir Karantina Müfettişliği görevini yürüten Dr. Meçi tarafından on üç yıl boyunca günlük olarak tutulan, ay sonunda da toplam rakamları bulunarak yıllık ölüm nedenleri ve oranlarını içeren kayıtlara dayanılarak hazırlanan istatistiğe göre; 1893-1914 yıllarında İzmir'de veremden ölenlerin toplam sayısı 14 710 olup, 1907 yılı veremden ölümlerin en çok görüldüğü (973 kişi) yıldır. 22 yıl içerisinde veremden ölenlerin toplam ölümlere oranı, ortalama %18,80'dir. Bu oran Avrupa ve

[174] **İzmir Şehri İmar Planı Raporu**, İzmir Belediyesi Tarafından Basılmıştır, 1939, s. 10.

Amerika'da büyüklüğü İzmir kadar olan yerlerde %11-12 nispetindedir[175]. Bu da bize İzmir'de veremin çok fazla tahribat yaptığını göstermektedir.

1899-1919 yılları arasındaki İstanbul'un 20 yıllık verem istatistiklerinde, veremden en az ölüm %16.6 ile 1919 yılı, en çok ölüm ise %35.1 ile 1918 yılı yani I.Dünya Savaşı'nın son yılında gerçekleşmiştir[176]. Savaş yıllarında halkın yeterince beslenememesi, açlık ve sefalet veremin artışındaki başlıca etkenlerdir. İzmir şehri de ülke genelinde olduğu gibi, gıda temini ve sefaletle savaş konusunda çok da başarılı olamamıştır. Özellikle yaz aylarında artan nüfusu, işçi ve hamalların uygunsuz koşullarda çalışması ve barınması İzmir'i İstanbul'dan sonra veremin en çok görüldüğü şehir yapmıştır.

İzmir'de veremle mücadele etmek için Emraz-ı Sariye Hastahanesinde 25 yatak veremlilere ayrılmıştır. İzmir Belediyesi de veremle mücadele için 1931 yılında Fridman Verem Aşısını fakir halka ve fabrika işçilerine şifa ve koruma vasıtası olarak tatbik etmeye başlamıştır[177].

Şehirde vereme karşı alınacak tedbirlerde belediyeye büyük işler düşmekteydi. Bunların başında cadde ve sokakların, halka açık yerlerin temiz tutulması gelmekteydi. Bu amaç doğrultusunda Belediye, yerlere tükürenlere 1 lira ceza kesilmesine karar vermiş[178], şehrin çeşitli yerlerinde bulunan kağıt sepetlerin yanına tükürük hokkaları yerleştirilmiştir[179]. Cadde ve sokakların gündüz ve insanların kalabalık oldukları saatlerde süpürülmesi, eleştirilere neden olmuştur. Bu konuda Hizmet Gazetesinde yer alan bir makalede "*Güpegündüz binlerce insanın gelip geçtiği bir cadde tozu dumana katılarak süpürülürse elbette verem mikropları ciğerlerimize işler... Halkın ekseriyetle devam ettiği umumi yerler çok ciddi surette tenzifat ve tathirata tabi tutulmalıdır. Bunlar paraya tevakuf etmeden yapılacak meselelerdir*[180]," denilmektedir.

Veremle mücadelede en etkili yöntemlerden biri de veremli insanların temiz, havadar, bol oksijenli yerlerde tedavi edilmesidir. Bu amaç doğrultusunda İzmir'de biri Yamanlar'da diğeri Buca'da olmak üzere iki kamp açılmıştır.

Buca'da verem konusunda atılan ilk adımlardan biri, 1926 yılında Belediye tarafından Sıhhiye Dairesinin istimlak edilerek veremliler için tecrithane olarak kullanmaya başlamasıdır[181]. Ancak Tecrithane hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Veremli çocukların tedavi edilmesi amacıyla, 8 Şubat 1939 tarihinde Buca'da Sarıgöllü Hasan'ın bahçesi ve içindeki binalar 18.000 liraya vilayet tarafından istimlak edilmiştir. Bahçe içerisinde çeşitli koruluklar, binalar, havuz ve su tesisatı bulunmaktaydı. Burada çocuklara mahsus bir provantoryum tesis edilmesi için vilayet bütçesinden pay ayrılmasına karar verilmiştir.Açılacak provantoryumda doktorlar ve öğretmenler

---

[175] Ferid İbrahim, *"İzmir'de Verem Vefiyatı"*, **İkinci Mıntıka Menzil Hastahanesinde İzmir Etibbasının İkinci İctimai 30 Haziran-10 Temmuz 1334**, İzmir, s. 50.

[176] *"Veremin Dünyadaki Vaziyeti"*, **Anadolu**, 30 Kanunuevvel (Aralık) 1936.

[177] **Yeni Asır**, 7 Kanunisani (Ocak) 1931.

[178] **Yeni Asır**, 23 Nisan 1931.

[179] **Yeni Asır**, 18 Kanunusani (Ocak) 1932.

[180] **Hizmet**, 30 Mart 1928.

[181] **Anadolu**, 25 Mart 1926.

bulunacak, okullardaki yoksul, bakımsız, çelimsiz talebeler burada tedavi olacaklar ve aynı zamanda da derslerine devam edeceklerdi[182].

1942 yılında Kızılay Cemiyeti, İstanbul ve Adana'dan sonra İzmir'de de Gençlik Kampı açmaya karar vermiştir. Vilayet Daimi Encümeni Kızılay'ın teşebbüsünü gayet iyi karşılayarak vilayete ait Buca'daki Sarıgöllü Hasan Ağa Bahçesi'ni maliyet fiyatı olan 19567 liraya Kızılay Cemiyetine satmıştır. Buca'daki kamp için gerekli olan sıhhi tesisler, istirahat ve oyun yerlerinin Kızılay Cemiyeti tarafından yapılması kararlaştırılmıştır[183].

Buca'da Kızılay tarafından hazırlanan kamp, 22 Temmuz 1942 tarihinde Ticaret Vekili Behçet Uz, Vali Sabri Öney, Korgeneral Hakkı Oğuz, mebuslar, belediye reisi, parti ileri gelenleri, vilayet idare heyeti ve belediye azaları, maarif müdürü, jandarma komutanı, sıhhat müdürü, Kızılay mensupları ve gazetecilerin hazır bulunduğu bir törenle hizmete açılmıştır[184]. Kamp, "*Sıhhat Kampı*" ve "*Kızılay Gençlik Kurumu Kampı*" olarak nitelendirilmiştir. 7-12 yaşlarında zayıf bedenli ilkokul çocukları 45 gün kampta kalarak, tekrar sağlıklarına kavuşmaları sağlanmıştır. 150 kişilik olan kampta, İzmir, Manisa, Denizli ve Aydın vilayetinden gelecek öğrencilerin kalabilmesi için 75 çadır kurulmuş, 1 müdür, 6 öğretmen görev yapmıştır[185].

1944 yılında 150 çadır ve 300 çocuk kapasitesi ile hizmete devam eden Buca Kampı'nın müdürlüğünü, Nuri Aydıngöz yapmaktaydı. İki devre halinde düzenlenen kampta, dört öyün yemek verilmekte, belli saatlerde uyku, oyun ve jimnastik hareketleri yaptırılmaktadır[186].

B- BULAŞICI HASTALIKLARLA MÜCADELE

Osmanlı Devleti'nde salgın hastalıklarla mücadele etmek amacıyla 13 Nisan 1914 tarihinde Dr. Reşat Rıza Beyin gayretleri ile "*Emraz-ı Sariye ve İstilaiye Nizamnamesi*" yayınlanmıştır. Nizamname ile bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek devletin asli görevleri arasına girmiştir[187]. Nizamname, Cumhuriyet Döneminde 6 Mayıs 1930 tarihinde çıkarılan "*Umumi Hıfzıssıhha Kanunu*" ile yürürlükten kaldırılmıştır[188].

İzmir'de sık görülen salgın hastalıkların temelinde, şehirdeki kanalizasyon şebekesinin yetersizliği, içme suyunun sağlıklı bir şekilde temin edilememesi, şehrin temizliğinin yetersiz olması gibi alt yapı eksiklikleri yatmaktadır. Şehrin bir liman kenti olması nedeniyle dış etkilere açık olması da salgınları artırmıştır. Salgınlarda kayıpların ağır olmasında, hastalıklar hakkında halkın yeterince bilgi sahibi olmaması, alınan önlemlerin yetersizliği ve Türkler arasındaki kadercilik anlayışı etkili olmuştur. Türklere göre ölümü geldiği yerde beklemek gerekiyordu. Veba salgınlarında Türkler

---

[182] **Anadolu**, 17 Şubat 1939.
[183] **Yeni Asır**, 14 Haziran 1942.
[184] **Yeni Asır**, 23 Temmuz 1942.
[185] **Yeni Asır**, 13 Ağustos 1942.
[186] **Yeni Asır**, 20 Haziran 1944.
[187] Kathryn Linea Kranzler, **Health Services in The Late Ottoman Empire (1827-1914)**, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1991, s. 90.
[188] "*Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletinin 10 Yıllık Mesaisi*", **Sıhhi Mecmua, Fevkalade Nüshası**, c. 9, 1933, S.İ.M.V.Yay., s. 17.

işini bırakmazken, şehirde yaşayan gayrimüslimler mecbur olmadıkça evlerinden dışarıya çıkmıyor, kalabalıktan uzak durmaya çalışıyordu[189].

1931 yılında Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından, vilayet merkezlerinde belediyeler tarafından verilen defin ruhsatlarına dayanarak Türkiye'nin 16 büyük şehrine ait ölüm istatistiği hazırlanmıştır. Bir fikir vermesi açısından istatistiği aynen vermeyi uygun bulduk;

Tablo II-7: 1931 Yılında Muhtelif Vilayet Merkezlerinde Binde Ölüm Nispeti

İller	Binde (%)	İller	Binde (%)
Ankara	20	Adana	21
İstanbul	18	Mersin	21
Balıkesir	22	Amasya	24
Bursa	27	Edirne	23
Çanakkale	23	Kırklareli	27
İzmir	25	Tekirdağ	25
Manisa	26	Kocaeli	22
Denizli	23	Yozgat	18

Kaynak : **BCA**, 30. 10. /24. 135. 18.

16 büyük şehirde ortalama ölüm oranı %0.20 olup, bu oran Paris'te %0.14, Brüksel'de %0.17, Yunan şehirlerinde ortalama %0.17,5 olarak verilmektedir. Elimizdeki istatistik verilerinin sadece şehir merkezi ile defin ruhsatlarına dayanması, veriler üzerinde yorum yapmayı güçleştirmektedir. Yukarıdaki rakamlara göre İzmir ölüm oranlarında 5.sırada, üç büyük şehir arasında ise birinci sırada bulunmaktadır.

1- Karantina

XIV.asırda Venedikliler tarafından karantina fikri ortaya atılmıştır. Bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı önem almak için İtalyan dilinde "*Kırk, Kırklık*" veya "*Kırktan ibaret*" anlamına gelen karantina, salgın bölgelerinden gelenlerin 40 gün süreyle bir yerde bulundurulmaları esasına dayanıyordu. Avrupa ülkelerince ele alınan karantina uygulamaları XIX.yüzyılda Osmanlı Devleti'nce de benimsenmiştir[190]. Karantina kelimesi ilk defa Abdülhak Molla tarafından "*Tehaffuz*" olarak tensip edilmiştir.

1834 yılında Anadolu'da hüküm süren vebanın İstanbul'a bulaşması nedeniyle zamanın Hekimbaşısı Abdülhak Molla tarafından bir layiha hazırlanarak II.Mahmut'a sunulmuş ve karantina örgütünün kurulması önerilmiştir[191]. 1831 yılında geçici olarak İstanbul'da kurulan karantinayı, veba salgını nedeniyle 1835 yılında Çanakkale'de kurulan ikinci geçici karantina izlemiştir. 1837 yılında karantina usulüne şer'an izin veren fetva alındıktan sonra 1838 yılında karantina idaresi resmen kurulmuştur[192].

---

[189] Olaf Yaranga, **XIX. yüzyılın İlk Yarısında Fransız Gezginlerin Anlatımlarında İzmir**, Çev.:Gürhan Tümer, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2000, s. 79.

[190] Gürsel, **a. g. t**, s. 100.

[191] Akyay, **a. g. e.**, s. 20.

[192] Bedi Şehsuvaroğlu, "*Osmanlı Tababetinde Garplılaşma Cereyanları*", **İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası**, c. 19, 1956, s. 179.

1838 yılında kurulan Meclis-i Tahaffuz (Karantina İdaresi) da kendi içinde ikiye ayrılmaktaydı. Bunlardan birincisi daha sonra Meclis-i Umur-ı Sıhhiye adını alan Karantina Meclisini oluşturan "*Meclis-i Tahaffuz-ı Ula*" , ikincisi ise daha sonra günümüze kadar gelen sağlık teşkilatının çekirdeğini oluşturacak olan "*Meclis-i Tahaffuz-ı Sani*" idi. Meclis-i Tahaffuz önce Tophane Müdürlüğüne, sonra Ticaret Nazırlığına ve nihayet Hariciye Nazırlığına bağlanmıştır. 1914 yılında Hudut ve Sahiller Müdüriyeti ismini alan kurum, Sıhhiye Umum Müdürlüğü kanalı ile Dahiliye ve Sıhhiye Nezaretine bağlanarak Hudut Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi adını almıştır. Mütareke döneminde müttefikler tarafından Beynelmüttefikin Sıhhi Kontrol Dairesi adı altında yeniden kurulmuştur. 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşmasının 114.maddesinde yer alan "*Sağlık hizmetleri sadece Türk doktorlar tarafından, Türk makamları tarafından verilir,*" ifadesine dayanılarak, Beynelmüttefikin Sıhhi Kontrol Dairesi ortadan kaldırılmıştır. Yerine kurulan İstanbul ve Boğazlar Karantina Müdürlüğü ise 1924 Nisanında Hudut ve Sevahil Müdüriyeti adını almıştır[193].

İzmir şehri, karantina idaresinin oluşturulduğu ilk şehirlerden biri olup, semtlerden birine ismini vermiştir. 15 Cemazielahir 1263 / 13 Mayıs 1847 tarihli bir belgede İzmir tehaffuzhanesinin inşaatında, karantina müdürü olan Şakir Efendinin büyük gayretleri olduğu ifade edilerek, inşaatın tamamlanması için 912 kese kuruşa ihtiyaç olduğu belirtilmiştir[194]. Ancak keşif bedeli yetersiz kalmış ve inşaat 974 kese kuruşa tamamlanmıştır[195].

İzmir'de, 1840 yılında uygulanmaya başlayan "*Karantina*" için Fransa'nın İzmir konsolosu şu bilgileri vermektedir: "*Ocak 1840'ta kurulan İzmir Karantinası şehrin batısında Zeytinlik denen ovaya giriştedir ve temizlik bakımından, yer seçimi olabilceğin en iyisidir. Fakat bu kurum, idarecilerin iyi niyeti ve büyük çabalarına rağmen hala eski durumunda; zira eskiden askeri hastahane olarak kullanılan bina çok yıkık dökük olup çok yetersiz bir alan üzerindedir. Çok yolcu olduğundan birkaçı, karantinanın ek binaları haline gelmiş yakın bir iki köy evinde kalma imkanı bulur; diğerleri ancak çadırlarda kalabilir*[196]."

Yeni bir karantina binasının inşası için yapılan girişimler başarılı olmuş ve 1846 yılında İstanbul'daki Yüksek Sağlık Kurulu, İzmir'de yeni bir karantina binasının yapılması için harekete geçmiştir. Bu doğrultuda sağlık işlerinden sorumlu Ahmet Fethi Paşa İzmir'e gelerek karantina yapılacak yeri incelemiş ve inşat süresince karantina altına alınması gerekenlerin etrafı bekçi ve asker kordonlarıyla koruma altına alınmış açık bir alanda tutulması kararlaştırılmıştır[197]. İnşası tamamlanan bina, Osmanlı ülkesindeki en güzel karantina binalarından birisiydi. Şimdiki Mithat Paşa Sanat Enstitüsüne ekli binalardan birisi olan bu yapı, bir çeyrek yüzyıl kadar karantina olarak kullanılmıştır[198]. 1864'lerde buraları meskun hale gelince karantina idaresi de Klizman Adasına nakledilmiştir.

---

[193] Gürsel, **a. g. t**, s. 14.
[194] **B.O.A.**, İ. DH. , 145/7489.
[195] **B.O.A.**, İ. DH. , 131/6713.
[196] Panzac, **a.g.e.** , s. 228.
[197] Rauf Beyru, **19. yüzyılda İzmir'de Sağlık Sorunları ve Yaşam**, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2005, s. 26.
[198] Baykara , **a. g. e.** , s. 52.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali sırasında yapılan yağma ve talandan İzmir Karantina binası da nasibini almıştır.

İzmir Karantina Müfettişliğinden gönderilen 21 Mayıs 1919 tarihli raporda; Mayısın 15. perşembe günü şehrin Yunan askeri tarafından işgali sırasında Karantina idaresinde meydana gelen olayların incelenmesi için, işgalden üç gün sonra vilayet tarafından görevlendirilen Nafia Ser Mühendisi Nadir Bey ile Yunan Ordusundan görevlendirilen bir yüzbaşı ve tercüman tarafından yapılan inceleme, bir rapor haline getirilerek vilayete gönderilmiştir. Raporda, Karantina idaresinde sandalye ve masalara varıncaya kadar her şeyin yağma edildiği, günlük hesaplara ait paraların saklandığı kasanın açılarak iki bin yüz on kuruşun çalındığı bildirilmektedir[199].

Cumhuriyet Döneminde kurulan Sahil Sıhhiye Merkezlerinden biri de İzmir'de tesis edilmiştir. Ancak İzmir Sahil Sıhhiye Merkezi hakkında elimizde fazla bilgi mevcut değildir. 1932 yılında Dr. Ali Bedri Beyin, 1933 yılında Dr. Abdi Beyin[200], 1938 yılında Dr. Ali Rıza Beyin[201] baştabip olarak görev yaptığı Sahil Sıhhiye Merkezi hakkında, İzmir gazetelerinde tespit edebildiğimiz tek haber 1936 yılındaki yangın ile ilgilidir. 7 Nisan 1936 tarihinde, "*Salon gümrüğü yanında mendirek üzerindeki Sahil Sıhhiye binasında*" çıkan yangın sonunda, binanın üst katı tamamen yanmıştır. İki katlı olan binanın üst katı iki daireden ibaret olup, ev olarak kullanılmaktaydı. Üst katında Sahil Sıhhiye Doktoru Edip Bey ile Muhasebeci Naci Bey ailesi ile birlikte oturmaktaydı. Alt kat ise tamamen resmi daire olarak kullanılmaktaydı. Çıkan yangında eşyalar ve çatı tamamen yanmış, resmi evraklar ise yangından kurtarılmıştır[202].

2- İzmir Veremle Mücadele Cemiyeti

I.Dünya Savaşı sırasında yaşanan sıkıntılar nedeniyle veremde büyük artış görülmüştür. Bu felaketin önüne geçmek amacıyla İstanbul'da Bahriye Nazırı Ahmet Cemal Paşanın öncülüğünde, "*Veremle Mücadele Osmanlı Cemiyeti*" kurulmuştur. Cemiyet, 8 Haziran 1918 tarihinde Bahriye Nazırı Ahmet Cemal Paşa, Mehmet Asaf Bey, Orhan Abdi Bey, Dr.Besim Paşa, Celatettin Bey, Hakkı Şinasi Paşa, Hakkı Bey, Hayim Bey, Selahattin Bey, Akil Muhtar Bey, Ömer Fuat Paşa, Kasım, Neşet Ömer ve Viktor Beyler tarafından kurulmuştur[203]. Derneğin başkanlığına Besim Ömer Paşa seçilmiştir. Amblem olarak da açıklığı sola bakan ve küçüğü büyüğü içinde duran çift ay kabul edilmiştir. Mondros Mütarekesi sonrası İstanbul işgal edildiği için Cemiyet ve kurduğu dispanser çalışamaz hale gelmiştir[204].

Verem savaş alanında atılan ikinci adım 1923 yılında "*İzmir Veremle Mücadele Cemiyet-i Hayriyesi*"nin kurulması olmuştur. Bunu, aynı yıl kurulan "*Balıkesir Veremle Mücadele Cemiyeti*" izlemiştir.

İzmir Verem Mücadele Cemiyeti, Dr. Behçet Salih Beyin teşebbüsü neticesinde doğmuş ve hayat bulmuştur. Kızlarından birisinin veremden ölmesi nedeniyle konuya yakın ilgi duyan Behçet Salih Bey, 1922 yılında İtalya'ya yaptığı seyahatte, Luvarno şehrinde gördüğü sanatoryumdan çok etkilenmiştir. Behçet Salih Bey ülkeye

---

[199] **B.O.A.**, DH. KMS, 52-1/92.
[200] **Sıhhat Almanağı ...**, s. 546.
[201] **Anadolu**, 13 Ağustos 1938.
[202] **Anadolu**, 8 Nisan 1926.
[203] Unat, *a. g. m.*, s. 277.
[204] Gürsel, **a. g. t.**, s. 23.

döndüğünde, verem ile mücadele konusundaki düşüncelerini arkadaşlarına açmış ve arkadaşları ile birlikte, 18 şubat 1923 tarihinde Anadolu Eczahanesinin üst katında yapılan toplantıda, Verem Mücadele Cemiyetini kurmuştur[205]. Cemiyeti tesis eden kişiler arasında: Dr. Besim Rıfat, Dr. Behçet Salih, Dr. Suat, Eczacı Ömer Lütfi, Faik, Mühendis Halit Ziya, Tüccar Halil İbrahim, Dr. Bahtiyar, Dr. Hasan Sükûti, Dr. İsmail Hakkı, Dr. Şükrü, Avukat Enver, Tüccar Ahmet Ethem, Miralay Osman, Manisa Mutasarrıfı Aziz Beyler yer almaktaydı[206]. İdare heyeti oluştuktan sonra Cemiyetin başkanlığına Dr.Suat Bey, katib-i umumiliğine de Behçet Salih Bey seçilmiştir. Gazetelere verilen ilan ile idare heyeti, halkı genel toplantıya çağırmıştır. Matbuat ve hükümet erkanı, İzmir tüccar ve münevverlerinden üç yüz kişinin katılımıyla yapılan toplantıda, bir ilim heyeti ile bir irşat heyeti seçilmiştir. Aylık sıhhi dergi çıkarmak amacıyla oluşturulan ilim heyetinde Dr.Ethem, Besim Rafet, Behçet Salih, Tevfik Salim, Hüsnü, Hüsamettin, Şehri, Ali Agâh, Osman Nuri, Murat, Memduh Beyler bulunmakta idi. Cemiyete aza kayıt olabilmek için giriş ücreti olarak asgari yirmi beş ve aylık asgari on kuruş bağış yapılması yeterli ise de 50 ve 100 lira ile azalığa iştirak eden üyeler de mevcuttu[207].

Cemiyetin kuruluş sürecini Behçet Bey şöyle izah etmiştir; "*Verem Mücadele Cemiyeti, 1923 yılının Şubat günü benim girişimim neticesi kurulmuş bu konudaki ilk cemiyettir. Aynı yılın başında İtalya'ya gittiğimde Luvorno şehrinde "Unberto" Sanatoryumu'nu gezmiş ve gördüğüm tıbbi çalışmalardan büyük ölçüde etkilenmiştim. O yıllar verem, özellikle Ege'de milletimizi kırıp geçiriyordu. İzmir'e dönünce ilk kez Dr. Besim Rıfat, Dr. Hasan Sükûti (Tükel), Kastamonu mebusu Dr. Suat, Anadolu Fakirler Eczahanesi sahibi Ömer Lütfü, Mühendis Halit Ziya, Eczacı Faik Beylere danışıp konuyu açtım. Hepsi beni hararetle desteklediklerini belirtiler. Böylece bir cemiyet kurulup veremle savaşın başlamasına kendilerini inandırdım ve Cemiyeti yukarıdaki bu arkadaşlarla birlikte kurdum*[208]".

Beyler Sokağı'nda bir bina kiralayarak faaliyetlerine başlayan Cemiyet, amacını şöyle ifade etmiştir;"*Kuvvetli bir Türk nesli, kudretli bir Türk Cumhuriyeti, zengin bir Türk diyarı, rakiplerine her gün faik bir Türk varlığı ancak ve ancak Cumhuriyet halkını pek derinden hırpalayan verem belasıyla çok candan alakalanmak ile kabil olacaktır*[209]". Cemiyet tarafından Salepçizade Cami civarında bir "*Hasta Bakımevi*" (dispanser) açılarak, hastalar Dr. Behçet Salih, Osman Nuri, Besim Rafet Beyler tarafından ücretsiz olarak muayene edilmeye başlanmıştır. Mehmet Lütfi ve Hüseyin Sükûti Beylerin ecza deposu da ilaçları bedava vermeyi taahhüt etmiştir[210]. Hasta Bakımevi'nin 17 Eylül 1923 tarihinde yapılan resmi açılışına vali ve kolordu komutanı da katılmıştır.

16 Teşrinievvel (Ekim) 1923 tarihinde yapılan Verem Mücadele Cemiyeti kongresinde idare heyetine Dr. Behçet Salih, Dr. Suat, Cevriye İsmail Hanım, Hüseyin

---

[205] **İzmir Verem Mücadele Cemiyeti Sıhhat ve İktisat Mücadele Almanağı 1930-1931,** İstanbul, 1931, s. 12.

[206] **İzmir Verem Mücadele Cemiyeti Esas Nizamnamesi,** İzmir, Ahenk Matbaası, 1930, s. 12.

[207] **B.C.A.,** 30. 10/177. 219. 2

[208] Yaşar Aksoy, "*Büyük Başkan Dr. Behçet Uz'un Romanı*", **Yeni Asır,** 22 Mayıs 1986.

[209] **B.C.A.,** 30. 10/177. 219. 5.

[210] **Türk Sesi,** 29 Haziran 1923.

Sükûti, Eczacı Ömer Lütfü, Dr. Methet, Sabık Vali Tahsin ve Dr. Osman Nuri Beyler seçilmiştir[211].

1923 yılında İzmir'e gelen Tevfik Rüştü Bey Verem Mücadele Cemiyetini de ziyaret etmiş, Cemiyete fahri aza olarak kaydedilmiştir. Tevfik Bey, Ankara'ya döner dönmez yardım göndereceğini ve vilayet tarafından yapılması düşünülen preventeryumun idaresinin de Cemiyete bırakılacağını söylemiştir[212].

1925 yılında İzmir'de en merkezi yerde olan Beyler Sokağı'nda bir arsa satın alınmış ve 29 Haziran 1926 tarihinde bu arsa üzerinde üç katlı bir dispanser inşa edilmeye başlanmıştır. Büyük bir kısmı halktan toplanan paralarla 30.000 liraya bitirilen binanın açılışı, Vali Kazım Paşa ve Belediye Başkanı Aziz Beyin de katıldığı bir törenle 18 Şubat 1927'de yapılmıştır[213]. Açılış töreninin yanı sıra bir de çay partisi verilmiş ve açılışa gelenlere veremle ilgili filmler seyrettirilmiştir. Açılış töreninde Refik Şevket Bey, Hasena Nalan Hanım, Doktor Suat Bey, Vali Kazım Paşa, Doktor Behçet Salih Bey birer konuşma yapmıştır. Binanın birinci katında hasta muayene yerleri, röntgen, bakteriyoloji ve ultraviyole laboratuarları, üst katta konferans salonu, kütüphane, merkez heyeti odaları, üçüncü katta ise hastabakıcılara ait odalar bulunmakta idi[214]. Dispanserde ayrıca bir de müze hazırlanmış, hastalara verem hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. 9 Eylül günü Verem Mücadele Cemiyeti günü olarak kabul edilerek, bugünde veremi anlatan risaleler ve Sıhhat Mecmuası halka ücretsiz olarak dağıtılmıştır[215].

1927 tarihinde İzmir'deki harap bir vaziyette bulunan ve evkaf idaresinin tasarrufunda bulunan Lütfü Bey Mescidi, 800 lira mukabilinde Verem Mücadele Cemiyeti tarafından satın alınmasına bakanlar kurulu kararı ile izin verilmiştir[216].

Cemiyetin 1929 yılı kongresinde, kongreye katılanlara Behçet Salih Bey tarafından hazırlanan ve vereme yakalanan ile ölenleri gösteren bir grafik gösterilmiştir. Kongrede Behçet Salih Bey 1928 yılı içerisinde İzmir'de 1960 veremli hastanın tedavi edildiğini ve bunlardan 370 kişinin öldüğünü bildirmiştir[217].

Cemiyete ait Dispanserde, Doktor Besim Rıfat, Bahtiyar Hüseyin, Yakup Hüseyin, Ali Bedri, Osman Yunus, Hüsnü Muhittin, Mahzar Şefik, Yunus Fehmi, İsmail Vasıf, Amado, Bahçet Salih, Hüseyin Kemal Beyler, haftanın belirli günlerinde hasta muayene etmişlerdir[218].

Dispanserde 1930 yılına kadar toplam 10.073 hasta muayene edilmiş, bunlardan 1.100'nün veremli olduğu tespit edilmiştir. Dispanserde hasta muayenelerinin dışında hastalara süt, yumurta, et verilmiş, hastaların evlerinde sıhhatleri için mümkün olan tadilatlar yaptırılmıştır. Dispansere gelemeyen hastalara ulaşabilmek için haftada bir Cemiyet tarafından görevlendirilen doktorlar, İzmir'in köylerine giderek hastaları ücretsiz olarak muayene etmiş ve ilaçlarını parasız olarak vermişlerdir.

---

[211] **Türk Sesi,** 17 Teşrinievvel (Ekim) 1923.
[212] **Türk İli,** 21 Haziran 1923.
[213] **Anadolu,** 20 Şubat 1927
[214] **İzmir Verem Mücadele Sıhhat...,** s. 14.
[215] **Sıhhat Mecmuası,** Yıl:7, S. 3, İzmir, 1930, s. 10.
[216] **B.C.A.,** 30. 18. 01. 01/22. 84. 20.
[217] **Anadolu,** 19 Şubat 1930.
[218] **Ahenk,** 24 Temmuz 1924.

1933 yılında ise dispanserde 14.312 hasta muayene edilerek ilaçları ücretsiz olarak verilmiş, 4.150 ultraviyole seansı yapılmıştır. Cemiyet tarafından gazetelere verilen ilanda, vereme karşı bağışıklık sağlamak amacıyla Kalmet Aşısının getirildiği ve halka ücretsiz olarak tatbik edileceği belirtilmiştir. Kalmet Aşının yapılabilmesi için doğumdan hemen sonra çocukların dispansere getirilmesi istenmiştir[219]. Cemiyet, aynı zamanda pinomatoraks ile de veremlileri tedavi etmeye çalışmıştır[220].

Cemiyetin 1935 yılı kongresinde bir konuşma yapan Dr. Mithat Bey, bir yıl içinde dispanserde 300 hastaya bakıldığını, 300 ultraviyole tatbik edildiğini, faaliyete geçen röntgen ünitesinde 141 röntgen muayenesi yapıldığını belirtmiştir. Ayrıca 1934 yılı içerisinde dispanser salonunda mulaj ve tablolarla bir verem, alkolizm ve malarya müzesi yapıldığını ifade etmiştir[221].

Cemiyet tarafından prevantoryum inşa edilmek istenmiş, bu amaçla Bozyaka'da Kara Fatma mevkiinde 168 dönümlük bir çiftlik satın alınmıştır. Buradaki evler tamir edilerek hava değişikliğine ihtiyacı olan fakir hastalar buralara yerleştirilmiş, buradaki küçük evler sanatoryum olarak kullanılmaya başlanmıştır[222]. Ancak Cemiyetin prevantoryum yapma girişimi neticesiz kalmış ve Bozyaka'da içinde zeytin, ayva, nar, dut vb. meyve ağaçları barındıran 168 dönümlük arazi ve içindeki damlar kiraya verilerek Cemiyete gelir temin edilmeye çalışmıştır[223].

1946 yılında gazetelere verilen ilanda Verem Mücadele Cemiyetine ait Bozyaka'daki arazinin satılık olduğu şu sözlerle ifade edilmiştir;"*Bozyaka'nın Kayalık Mevkiinde kain cemiyetimize ait ve içinde her türlü ziraata elverişli 168 dönüm arazi ile muhtelif yaşta büyüklük ve küçüklükte 485 zeytin 180 incir, 180 nar, 30 armut ve sair bir çok kara ağaçla birisi dolaplı iki kuyuyu, iki havuzu, iki büyük kule ile iki ev ve bir damı ve bol suyu havi pınarı bulunan emlaki satılıktır. Bedeli 15.000 liradır. En geç 15 Ağustos 1946 Perşembe günü saat 17'ye kadar kapalı zarfla İzmir Verem Mücadele Cemiyetinin Beyler Sokağı'ndaki merkezine teklifte bulunmaları ilan olunur*[224]".

İzmir'in eksikliğini hissettiği kurumlardan biri de verem hastahanesi idi. Verem hastalığının pahalı ve uzun bir tedavi sonunda geçmesi, pek çok veremlinin yurt dışına gitmek zorunda kalması, hastahaneye duyulan ihtiyacı artırmış, zaman zaman gazetelerde bu konuda makaleler yayınlanmıştır[225]. Bozyaka'da bir prevantoryum inşa etmeyi başaramayan Cemiyet, 1936 yılı kongresinde 20 yataklı bir verem hastahanesi yapma kararı almıştır. Cemiyete ait dispanser binasının Emlak Bankasına ipotek ettirilerek, 3.500 lira kredi alınması ve alınacak parayla verem hastahanesi açılması yönünde karar alınmış, ancak karar hayata geçirilememiştir[226]. Emraz-ı Sariye Hastahanesinde 25 yatak, veremlilerin tedavisi için ayrılmıştır.

Cemiyet, verem hastahanesi hedefini 1944 yılında gerçekleştirmiştir. İzmir Verem Savaş Derneği tarafından, 1942 yılında Buca'da 50 dönümlük, yarı çamlık, yarı

---

[219] **Anadolu**, 16 Eylül 1931.
[220] **Anadolu**, 3 Haziran 1934.
[221] **Anadolu**, 4 Temmuz 1935.
[222] Ülker Baykan Seymen, "*Tek Parti Dönemi Belediyeciliğinde Behçet Uz Örneği*", **Üç İzmir**, Yapı Kredi Yayınları, 1992, s. 298, **Sıhhat Mecmuası**, Yıl:6, S. 3, İzmir, 1929, s. 18.
[223] **Anadolu**, 18 Eylül 1938.
[224] **Yeni Asır**, 21 Temmuz 1946.
[225] "*Verem Hastahanesi*", **Ahenk**, 19 Mart 1928, "*İzmir Bir Verem Hastahanesi Kurmaktan Aciz Değildir*", **Yeni Asır**, 24 Şubat 1938.
[226] **Anadolu**, 19 Şubat 1937.

bağlık bir arazi içindeki Aydın Demir yolu Müdürü olan Mr. Dion adlı bir İngiliz'den kalan büyük bir köşkü satın alıp, buraya 30 yataklı bir sanatoryum yapmayı amaçlamıştır. Kadrosu Sağlık Bakanlığına tarafından oluşturulacak hastahanenin bir uzman doktorun kontrolünde olması planlanmıştır[227]. Hastahane, 18 Şubat 1944 tarihinde törenle hizmete açılmıştır. Sanatoryumun bütçesi 76.000 lira olup, 17 kişilik kadrosunda 1 mütehassıs doktor, 1 başhemşire, 3 hemşire ve idare memurları bulunmaktaydı. Sanatoryumun mütehassıs hekimliğine ve müdürlüğüne Emraz-ı Sariye ve İstilaiye Hastahanesi mütehassıs muavini Dr. Dündar Örs atanmıştır[228]. Hastahanenin yatak kapasitesi 30 olup, 9 yatak Verem Cemiyeti tarafından kendi amele ve memurları için ayrılmıştı. Ücretsiz olarak sadece 2 kişiye hizmet verilecek, kalan 19 yatakta tedavi olacak hastadan günde 8,5 lira ücret alınacaktı. Refik İnce Bey, Yeni Asır Gazetesinde yer alan yazısında, sadece 2 kişiye ücretsiz hizmet vermenin yeterli olmayacağını belirterek, maddi durumu yerinde olanları diğer 19 hastanın tedavi masraflarını karşılamaya çağırmıştır[229]. Verem Mücadele Cemiyeti 1945 yılı kongresinde, Verem Hastahanesinin yatak adedi 45'e çıkarılmıştır[230].

Cemiyetin, veremle mücadele etmek için başvurduğu yollardan biri de Yamanlar'da bir kamp açmak olmuştur. 1920'li yılların sonunda deneme amacıyla açılan kampta, ilk yıl Hilal-i Ahmer'den temin edilen elli yatak, karyola ve çadırla işe başlanmış, ikinci sene ikişer yataklı 4 baraka, biri büyük diğeri küçük iki yemekhane ve bir mutfak inşa edilmiştir. Daha sonra her yıl Temmuz-Eylül ayları arasında tekrarlanan kampa kalıcı evler yapılmıştır[231]. Kırk çadır, jandarma karakolu, bir bakkal dükkanı ve kır gazinosunu içeren kampın 1930 yılındaki açılışına, Vali Kazım Paşa, Müstahkem Mevki Kumandanı Hüseyin Hüsnü Emir Paşalar, Müstahkem Mevki Sertabibi, Sıhhiye ve İctimai Muavenet Müdürü Lütfi, Verem Mücadele Cemiyeti Reisi Behçet Salih Bey, Karşıyaka Belediye Reisi Fikri Bey katılmıştır[232]. 1936 yılında Yamanlar Kampı'ndan, 79'u işçi, 123'ü memur, talebe ve öğretmen toplam 257 kişi faydalanmıştır. Günde dört defa yemek verilerek hastaların kilo almaları sağlanmaya çalışılmıştır. 2004 lira gelire karşılık olarak Yamanlar Kampı için 2067 lira harcanmıştır[233].

1930-1933 yılları arasında Nazmiye Kemal Hanım tarafından idare edilen kampın ücret tarifesi şöyle idi; çadır 1, odalar 2 lira, talebe ve ameleye 50 kuruş, muallime 75 kuruş idi. Nazmiye Kemal Hanımdan sonra Cevriye İsmail Hanım tarafından idare edilen kampın 1933 yılındaki kapasitesi 80-85 kişi idi[234]. Havası verem hastalarına iyi gelen Yamanlar Kampına, her yıl vereme yakalanmış fakir hastalar gönderilerek tedavi edilmeleri sağlanmıştır.

Orman Umum Müdürlüğüne ait olan Yamanlar'daki kamp sahası, 1942 yılında Verem Mücadele Cemiyetine verilmiştir. Yamanlar'daki kamp sahasının Verem Mücadele Cemiyetine verilmesi, 13 Aralık 1943 Tarihli Bakanlar Kurulu Kararıyla da onaylanmıştır. Kararnamede; "*İzmir Vilayeti merkez kazasına bağlı Karşıyaka*

---

[227] **Yeni Asır**, 25 Nisan 1942.
[228] **Yeni Asır** 19 Şubat 1944.
[229] Refik İnce, "*İzmir'de Yeni Bir Eser ve Üzerinde Durulacak Bir Teklif*", **Yeni Asır**, 23 Şubat 1944.
[230] **Yeni Asır**, 19 Şubat 1945.
[231] **Sıhhat Mecmuası**, Yıl:7, S. 9, İzmir, 1930, s. 3.
[232] **Anadolu**, 20 Temmuz 1930.
[233] **Anadolu**, 19 Şubat 1937.
[234] **Halkın Sesi**, 5 Eylül 1933.

Nahiyesinin Yamanlar Köyü doğusunda Yamanlar Dağı'nın Cocular tepesi üzerinde Manastıryayla adındaki yerin 131.460 (yüz otuz bir bin dört yüz altmış) metre karelik kısmında İzmir Verem Mücadele Cemiyeti lehine ilişik taahhütnamede tesbit edilen esaslar dairesinde irtifak hakkı tesis edilmesi kabul edildiği",[235] ifade edilmiştir.

Cemiyetin kontrolüne geçen kampa konforlu binalar ve dinlenme tesisleri inşa edilemeye başlanmıştır. Kampa bulaşıcı hastalığa sahip olanlar alınmamakta, müracaat edenler önce doktor muayenesinden geçirilmekteydi. Kamp, istirahate muhtaç, nekahat devresinde bulunan veya zayıf bünyeli insanların sıhhat kazanması için düzenlenmiştir. 1942 yılında bir kişi için kamp ücreti 3 lira olup, kampa katılanlara iki yemek ve iki kahvaltı, çadır ve karyola verilmekteydi[236].

Cemiyet sadece veremli hastaları tedavi etmekle uğraşmamış, halkın veremden korunması, verem hakkında bilgi sahibi olması için yayın faaliyetlerine de önem vermiştir. Halkı bilgilendirmek amacıyla İzmir'de gazetelerin çıkmadığı Cumartesi günleri "*Cumartesi*" adıyla sıhhi bir gazete çıkarmaya başlamıştır[237]. Daha sonra bunun yeterli olmadığını düşünerek ayda bir çıkan "*Sıhhi Cidal (1923)*" isminde bir dergiyi yayınlamaya başlamıştır. Aralık 1923 tarihinde yayına başlayan Derginin başmuharriri Doktor Behçet Salih Bey, imtiyaz sahibi ise Eczacı Ömer Lütfü Beydi[238]. Maarif Vekaleti, Sıhhi Cidal Dergisini faydalı bulunarak, dergiye 250 abone kayıt edilmesi için İzmir Maarif Müdürlüğüne talimat göndermiştir[239]. "*Halka sağlık fikirleri neşir eden Verem Mücadele Cemiyetinin naşir-i efkarı aylık resimli sağlık mecmuası*"[240] olan Sıhhi Cidal Mecmuası, 1924 yılında iki ayda bir, 1925 yılında ise ayda bir yayınlanmıştır.

Sıhhi Cidal Dergisini, içinde daha fazla makale içeren "*Sıhhat*" adlı aylık bir mecmua izlemiştir. Yedi bin adet basılan Sıhhat Mecmuası halka ücretsiz olarak dağıtılmıştır[241]. Dergilerin dışında, Cemiyet tarafından halkı verem konusunda bilgilendirmek amacıyla "*Sağlık Öğütleri*" adında bir kitapçık hazırlanmış, 5.000 adet basılarak ücretsiz olarak dağıtılmıştır[242]. Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye Vekaletinin Sıhhi Müzesi'nin ressamlarından olan Dr. Hikmet ve Ziya Hüsnü Beylerin tabloları halka gösterilerek, ibret almaları sağlanmıştır.

Her yıl genel kongrede yenilenen dokuz kişilik bir idare heyeti tarafından yönetilen derneğin kamu yararına çalışan dernekler arasına alınması, Dahiliye Vekaletinin 16 Temmuz 1925 tarih ve 3604/8257 sayılı teklifi ile İcra Vekilleri Heyetinin 5 Ağustos 1925 tarihindeki toplantısında karara bağlanmıştır[243].

Cemiyetin vereme karşı yürüttüğü mücadeleye belediye de destek vermiş, yerlere tükürülmesini önlemek amacıyla çeşitli yerlere ve kağıt sepetlerin yanına

---

[235] **B.C.A.**, 30. 18. 01. 02. /104. 4. 5.
[236] **Yeni Asır**, 14 Temmuz 1942.
[237] **Ahenk**, 1 Nisan 1923.
[238] **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926**, İstanbul, Matbaa-ı Amire, 1926, s. 430.
[239] **Anadolu**, 31 Mayıs 1926.
[240] **Sıhhi Cidal**, Yıl:2, Numara:9, İzmir, Maarif Matbaası, Mayıs 1341, s. 1.
[241] **İzmir Verem Mücadele Sıhhat...**, s. 35.
[242] **Sıhhi Cidal**, Yıl:1, Numara:9, İzmir, Maarif Matbaası, Mayıs 1340, s. 25.
[243] **B.C.A.**, 30. 181. 1. /15. 49. 12.

tükürük hokkaları yerleştirmiştir[244]. Sokaklarda yere tükürenlerden biner lira ceza alınması için polis ve zabıta memurlarına talimat verilmiştir[245].

1938 yılı kongresinde Verem Mücadele Cemiyetinin bir yıllık faaliyetleri hakkında bilgi verilmiştir. Bir yıl içerisinde Cemiyet dispanserinde 1.668 hasta muayene ve tedavi edilmiştir. Bunlardan 482'si akciğer veremi, 72'si de mide ve bağırsak veremi idi. 15 veremli, Cemiyet tarafından sanatoryuma gönderilmiş, 15 hastanın da iaşeleri evlerinde temin edilmiştir[246].

Verem Mücadele Cemiyetinde başkanlık yapanlardan bazılar ise şunlardır; Besim Rafet, Behçet Uz, Mithat Orel, Cemil Şerif, Suat Soyeri, Ali Halim Bayer.

3- Tebhirhane ve Tecrithane

Tebhirhane, giysi ve eşyalarla, ev, işyerleri gibi mekanları bitten ve pislikten temizlemek amacıyla kurulan dezenfeksiyon istasyonu, temizleme evi demektir. Bulaşıcı hastalıklara yakalananların giysi ve eşyaları tebhirhaneye getirilir ve burada etüvden geçirilerek basınçlı su buharı ile dezenfekte edilirdi. Bulaşıcı hastalıkların görüldüğü ev, okul, dükkan, han, vapur, kayık gibi mekanlar da tebhirhaneye bağlı ekiplerce dezenfekte edilirdi. Tebhirhanelerde, *bulaşık* ve *temiz* olmak üzere iki bölüm bulunuyordu. Bu bölümleri ayıran duvarın ortasına, büyük bir etüv makinesi monte edilmişti. Etüvün bir ucundaki kapak bulaşık bölüme diğer ucundaki kapak da temiz bölüme açılıyordu. Belediye, bulaşıcı hastalık görülen yerlerin adreslerini en yakın tebhirhaneye bildiriyor, bulaşık tarafın görevlileri kendilerine ait özel arabalarla bu adrese gidiyor, dezenfeksiyon işlemi tamamlandıktan sonra topladıkları eşyayı büyük çuvallara doldurup tebhirhanenin bulaşık bölümüne getiriyorlardı. Eşya, etüv içindeki demir raflara yerleştirildikten sonra etüv çalıştırılıyor, içindekiler 110 derece basınçlı su buharı ile dezenfekte ediliyordu. İşlem bitince temiz bölüm görevlileri kendi taraflarına bakan kapağı açarak mikroplardan arındırılmış eşya ve giysileri alıp kuruttuktan sonra, arabalarla adrese iade ediyorlardı[247]. İlk tebhirhane, 1893 yılında İstanbul'da görülen kolera salgını sırasında Pasteur Enstitü'nden gelen Dr. André Chantemesse tarafından verilen rapor doğrultusunda Gedikpaşa'da açılmıştır. Tebhirhaneler, 1911 yılından sonra Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Müdüriyetine devredilmiştir[248].

1913 yılında çıkarılan Vilayat İdare-i Sıhhiye Nizamnamesinin 20.maddesine eklenen bir fıkra ile vilayet ve sancak belediyelerinden tecrithane ve tebhirhane kurulması istenmiştir. Fıkra şöyledir: "*Emraz-ı sariye ve müstevliyenin men ve tevzî ve sirayeti ancak tathirat ve tecritdata fevkalade dikkat ve riayet ile olacağından vilayet ve sancak belediyeleri mükemmel bir etüve havi olmak üzere her türlü vesait-i tecritiye ile mücehhez bir tecrithane inşasına ve kazalarda ise aded-i nüfusa göre on beş kadar*

---

[244] **Yeni Asır**, 18 Kanunusani (Ocak) 1932.
[245] **Yeni Asır**, 23 Nisan 1931.
[246] **Anadolu**, 19 Şubat 1938.
[247] Nuran Yıldırım "*İstanbul'da Tebhirhaneler-Dezenfeksiyon Evleri*", **Hastane Dergisi**, S.12, http:www.hastanedergisi.com, sayfa numarası yok.
[248] Nuran Yıldırım, "*Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Koruyucu Sağlık Uygulamaları*", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, c. 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 1325.

formol cihazı ve pulvarizatörler mezad-ı te'fin edviye tedarikine ve tefridhane tesisine çalışacaklardır[249]".

İzmir'de sık görülen salgın hastalıklar mücadele etmek amacıyla 1900 ve 1906 yıllarında tifo, çiçek, kuşpalazı gibi hastalıkların sık görüldüğü yerlerde temizlik ve dezenfeksiyonu sağlamak amacıyla İzmir Belediyesi tarafından otoklav (etüv makinesi) satın alınmıştır[250]. Emraz-ı Sariyeye Karşı Tedabir-i Sıhhiye ve Tathirat-ı Fenniye Nizamnamesinin 13.maddesine göre eski eşya ve kıyafetler satılmadan önce dezenfekte edilmeli ve dezenfekte edilen eşyalar kurşun mühürle mühürlenmesi gerekmekteydi. İzmir'de bu iş için Gurebayı Müslimin Hastahanesi yanında bir tecrithane açılarak, buraya gelen eşya ve giysiler tathirata tabi tutulmuşlardır[251].

1914 yılında Sıhhat Müdürlüğü tarafından Belediyeye başvurularak, İzmir'de salgın hastalıklarla mücadele için müstakil bir tecrithaneye ihtiyaç olduğu belirtilmiş ve 1915 yılı vilayet bütçesinden tecrithane için para ayrılması istenmiştir[252].

1926 yılında Sıhhiye Müdüriyeti tarafından 7-8 bin lira masraf edilerek bir tecrithane projesi hazırlatılarak belediyeye verilmiştir. Projeye göre 56 000 liraya mal olacak olan tecrithanenin ne kadar önemli olduğu Yanık Yurt Gazetesinde yer alan makalede şöyle izah edilmektedir; "*Hastalık nereden geliyor ? Sorusuna iki cevap verebiliriz. Birisi hariçten ikincisi pislikten. Hariçten gelecek hastalıklara karşı yapılacak en müessir tedbir İzmir'de tam manasıyla mükemmel bir tecrithanedir*"[253]. 18 Mart 1926 yılında toplanan Vilayet Sıhhiye Komisyonunda, tecrithanenin Emraz-ı Sariye ve İstilaiye Hastahanesi yanında inşa edilmesine karar verilmiştir[254].

1925-1926 yıllarında İzmir'de 4 adet seyyar etüv makinesi bulunmaktaydı. 1928 yılı Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında 107 haneye, 150 halka açık mekana tathirat-ı fenniye ve 477 insana tebhirat-ı fenniye icra edilmiştir[255].

Belediyeye ait olan Tebhirhanede 1931 yılında 3 kolbaşı, 9 tebhirci, 1 formol memuru, 2 ütücü, 3 ütü arabacısı çalışmaktaydı[256].

30 Ekim 1943 tarihinde yeni bir tebhirhane açılmıştır. Tebhirhane, Belediye Başkanı Reşat Leblebicioğlu, Vali Sabri Öney, Parti Vilayet-i İdare Heyeti Reisi Sedat Dikmen, Belediye Meclisi azaları, Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürü Dr. Cevdet Saraçoğlu ve hastahane başhekimlerinin katıldığı bir törenle hizmete açılmıştır. Belediye Başkanı Reşat Leblebicioğlu yaptığı konuşmada, Tepecik Semti'nde yapılan Tebhirhane'de 600 kişinin yıkanabileceğini ve elbiselerinin de etüvden geçirilebileceğini ifade etmiştir[257].

---

[249] "Vilayet İdare-i Sıhhiye Nizamnamesi", **Sıhhiye Mecmuası**, Yıl:1, S. 1, Dersaadet, Matbaa-ı Osmaniye, 1329 (1913), s. 11

[250] **Ahenk**, 12 Temmuz 1900; **Ahenk**, 22 Haziran 1906.

[251] **Ahenk**, 18 Mayıs 1913.

[252] **Ahenk**, 19 Mart 1914.

[253] **Yanık Yurt**, 18 Kanunusani (Ocak) 1926.

[254] **Yanık Yurt**, 19 Mart 1926.

[255] **Anadolu**, 27 Temmuz 1928.

[256] **İBMZD**, 14. 5. 1931, (2 inci İnakad) No:3, s. 156, 159.

[257] **Anadolu**, 31 Birinci Teşrin (Ekim) 1943.

4- İzmir Kanserle Mücadele Birliği

Kanserle mücadele konusunda Türkiye'de atılan ilk adımlardan biri İzmir Kanserle Mücadele Birliği'dir. Cemiyet, 15.1.1933 tarihinden itibaren faaliyete başlamıştır. Cemiyetin amacı kanseri halka duyurmak, korunma yollarını öğretmek ve kanserli hastaların tedavilerinin yapılmasına yardımcı olmaktı. Bu amaç doğrultusunda 1933 yılı içerisinde Erkek ve Kız Lisesi ile Erkek ve Kız Muallim Mektebinde ve Türk Yükseltme Cemiyetinde konferanslar düzenlemiştir. Doktorlardan mürekkep 25 azası olan Cemiyet, gelir temin etmek amacıyla balolar tertip etmiştir[258]. Cemiyet, gazeteler yoluyla halka yaptığı duyurularda "... *İnsaniyete hizmet maksadı ile meydana gelen bu hayırlı cemiyet, kanserin tedavisi ve kanser başlangıcında radyum ve röntgen tedavileri ile hastalığın iptidai vaziyette iken ameliyat yapılması hakkında halkımızı tenvir için konferans vereceğini...*"[259] belirtmiştir. Cemiyet tarafından, Anadolu Gazetesi vasıtasıyla 13 makalelik bir yazı dizisi yayınlanarak, halka kanser hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

5- Sıhhat Müzesi

1917 yılında İstanbul'da verem, çiçek,frengi gibi hastalıklardan korunmanın yollarını öğretmek, tifüs, sıtma gibi bitten ve sivrisineklerden geçen hatalıklarla mücadele biçimlerini bildirmek, yiyecek, içecek ve giyeceklerle, yatılacak ve oturulacak yerlerin temiz tutulmasını özendirmek için, balmumundan, ibret verici ve yol gösterici modellerle halkı koruyucu sağlık açısından eğitmek amacıyla *Sıhhiye Müzesi* açılmıştır[260]. Divan yolunda daha önce Müdafaa-i Milliyenin bulunduğu binanın bir kısmında faaliyete geçen Hıfzıssıhha Müzesinin resmi açılışı 1918 yılında yapılmıştır. 10-15 yağlı boya yine o miktarda sulu boya tabloların bulunduğu Müzeye, iki salon tahsis edilmişti. Salı gününden başka haftanın beş günü sabah saat 10'dan akşam 4'e kadar açık olan Müzenin birinci kattaki salonunda, malarya, belsoğukluğu, frengi, kolera, dizanteri, tifo, ikinci kattaki salonda çiçek, çiçek aşısının menşei, kızıl, kızamık, lekeli humma, çocuk büyütme yöntemleri, kuduz aşısı üretimi, cüzam, verem, alkolizm ve yüksek ökçeli ayakkabıların zararlarına ait levhalar bulunmaktadır. Ağustos 1919-Kasım 1921 tarihleri arasında 195.013 kişi müzeyi ziyaret etmiş, hazırlanan bir deftere müzeyi ziyaret edenler görüş ve önerilerini yazmıştır[261].

İzmir'de de İstanbul'dakine benzer bir müze açılması düşünülmüş, Sıhhiye Müdüriyeti tarafından verem, frengi ve diğer bulaşıcı hastalıklarla ilgili olarak "*Hıfzıssıhha Müzesi*" açılması için harekete geçilmiştir. Belediyeden alınan iki bin lira ile İstanbul'dan bazı levhalar getirilmiştir[262]. Sıhhi Müze, geçici olarak Belediye Sertababet Dairesinin üst katında açılmıştır. Salonda bulunan 13 yağlı boya ve suluboya tablo ile 14 levhada frengi ve belsoğukluğunun çeşitli evreleri anlatılmaktaydı[263].

---

[258] **İzmir Belediye Riyasetinin 1932 Yılı Çalışma Raporu**, (bsy. ve bst. yok.), s.168, **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Fevkalade Nüshası**, İzmir, İtimat Matbaası, 1933, s. 22.

[259] **Halkın Sesi**, 22 Kanunusani 1933.

[260] Yıldırım, *Tanzimattan Cumhuriyete...*, . s. 1322.

[261] Doktor Hikmet, "*Hıfzıssıhha Müzesi*", **Sıhhiye Mecmuası**, S. 13, Yıl:1922, s. 29-30.

[262] **Anadolu**, 7 Teşrinievvel (Ekim) 1925

[263] **Türk İli**, 9 Teşrinisani (Kasım) 1925.

Bir müddet, günümüzde Etnografya Müzesi olarak kullanılan binada faaliyet gösteren Sıhhat Müzesi daha sonra İzmir Fuarı içinde inşa edilen binaya geçmiştir[264].

1935 yılında Ankara'da açılan serginin Eylül 1936 tarihinde İzmir'de açılması için karar alınmış ve Sağlık Bakanlığı doktorlarından Ziya İnan ve İstanbul Hıfzıssıhha Müzesi Müdürü Doktor Ziya Bey sergi hazırlıkları için İzmir'e gelmişlerdir[265]. Fuar içinde açılması düşünülen müze için gerekli binanın inşaatına 11 Haziran 1937 tarihinde yapılan temel atma töreni ile başlanmıştır[266]. Mimar Fuat Bey tarafından yapılan inşaat kısa sürede tamamlanmış ve binanın açılışı 23 Ağustos 1937 tarihinde yapılmıştır. Sıhhat Vekaleti Müfettişlerinden Ziya Bey ile Kızılay İzmir Merkezi Başkanı Cevdet Fuat Beylerin de hazır bulunduğu açılış töreninde, bir konuşma yapan İktisat Vekili Celal Bayar şunları söylemiştir: "*İzmir'de hayırlı işlerin küşadına yetişmek için zaman tayininde cidden güçlük çekiyorum. Bu kıymetli ve güzel eseri bize Kızılay Kurumu hediye etti. Kızılay'ın, beşeriyet hayatında çok büyük ve hayatî hizmetleri vardır. Hepimizin şükranını sunarım*"[267].

Kültür Park içinde faaliyet gösteren Sıhhat Müzesinde, bulaşıcı hastalıklar ve korunma yolları, vücut yapısı, organların çalışması, besinler, zehirlenme vb. konular hakkında bilgi içeren, her sınıftan halkın kolayca anlayabileceği resim ve tablolar bulunmaktaydı. Kızılay tarafından açılan ve masrafları karşılanan Müze, 1944 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına devredilmiştir [268].

---

[264] Tevfik Özgen ile 01. 02. 2005 tarihinde yapılan söyleşi.
[265] **Anadolu**, 19 Ağustos 1936.
[266] **Yeni Asır**, 12 Haziran 1937.
[267] **Anadolu**, 24 Ağustos 1937.
[268] **Cumhuriyetin 50. Yılında İzmir, İzmir İl Yıllığı,** İzmir, İzmir Valiliği Yayını, 1973, s. 462.

III. BÖLÜM

TOPLUM SAĞLIĞINI KORUMAYA YÖNELİK UYGULAMALAR

A- SAĞLIKLI İÇME SUYUNUN TEMİN EDİLMESİ

Sağlıklı içme suyunun sağlanması, sağlıklı bir toplumun vazgeçilmez bir şartıdır. İnsan hayatı ve temizlik için büyük öneme sahip olan suyun sağlıklı bir şekilde karşılanması, hastalıkların azalmasında en önemli etkendir.

Şehirlerin su ve kanalizasyon yapım ve onarım sorunu, klasik devirde vakıflar ve çarşı esnafının kendi Avarız Sandıkları tarafından çözümlenmiştir. Avarız vergilerinin ödenmesi ve mahallelinin temizlik, su vb. işlerinin görülmesi için oluşturulan Avarız Sandıkları kadının denetimi altındaydı. Temizlik ve çöp işlerini "*arayıcı esnafı*" denilen esnaflar yapmaktaydı[1].

Su tesislerinin korunması ise Su Yolcuları Ocağı'nın görevi idi. Su Yolcular, suların şehirlere getirilmesinden, su mecra ve membalarının korunmasından sorumluydu. Su Yolcular, su kaynaklarını bulmak, su künklerini ve sarnıçları inşa etmek, suyun şehre dağıtımını sağlamak, kanalları temiz tutmak ve gerekli onarımları yapmakla yükümlüydüler. Su Yolcuları Ocağı, Hassa Baş Mimarlığı makamına ve Hassa Mimarlığı Ocağına bağlı olduğundan, su yolunun bakım ve korunması, inşa ve onarımında yapılacak keşif ve denetim, su yolu üzerine usulsüz yapılan binaların yıktırılmasına karar vermek, hassa mimarlarının görev ve yetkileri arasında idi[2].

Su Yolculuk *Bölükbaşı* ve *Usta* olmak üzere ikiye ayrılmıştı; bunların emrinde kalfa ve çıraklar çalışmaktaydı. XIX. yüzyılda gerek Su Yolcu sayısındaki artış, gerekse ücretlerin yetersizliği Su Yolculuk kurumunda bozulmalara yol açmıştır[3]. Sokaklarda kanalizasyonların yanından, mezarlıklarda ölüler arasından geçen bulanık, mikroplu vakıf sularının halka içirilmesine devam edilmiştir. Suların vakıflar tarafından idare edilmesi, suların belediye tarafından demir borular içinde basınçlı bir biçimde evlere akıtılmasında güçlüklere neden olmuştur. Engellemelere rağmen XIX. yüzyılın sonlarına doğru İstanbul, Selanik, Şam, İzmir ve Beyrut gibi önemli kentlerde vakıf sularının karşısına yabancı imtiyazlı şirketlerin çıktığını görüyoruz[4].

İzmir içme suyunu başlıca üç kaynaktan temin etmiştir. Bunlar Vezir ve Osman Ağa Suları, Halkapınar Suyu ve Karşıya Yamanlar Suyudur.

1- Vezir ve Osman Ağa Suyu

17.yüzyılın ikinci yarısında İzmir'de su sıkıntısı yaşanmaya başlanmıştır. Köprülü Mehmet Paşanın oğlu Fazıl Ahmet Paşa, sadrazamlığı sırasında İzmir'de pek çok hayır kurumları inşa ettirmiştir. Bunlar arasında şehrin su ihtiyacının karşılanması için yapılan kurumlar da bulunmaktaydı. Fazıl Ahmet Paşa tarafından Kızılçullu'dan

---

[1] İlber Ortaylı, **Türkiye İdare Tarihi**, Ankara, T.O.D.A.İ.E. Yayınları, 1979, s. 225.
[2] Ortaylı, **a. g. e.**, s. 227.
[3] Abdullah Martal, **XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Su-Yolculuk**, E. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1987, s. 20.
[4] Sadık Kurt, **İzmir'de Kamu Hizmeti Gören Kuruluşlar (1850-1950)**, D. E. Ü. A.İ.İ.T. Enst., Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1996, s. 22.

getirilen su, şehrin hemen hemen bütün mahallelerine dağıtılıp, çeşmeler açılarak halkın kullanımına sunulmuştur[5].

1662 yılında Köprülü Fazıl Ahmet Paşa tarafından şehre getirilen suya Vezir Suyu ismi verilmiştir. Vezir Suyu Kızılçullu'daki kaynağından itibaren toprak üstünden kemer ve kanallarla kent içine kadar genellikle kapalı olarak ulaştırılmış, Selvili Mescit'ten sonra kent içinde toprak künklerle dağıtımı yapılmıştır. Vezir Suyu'nun birinci kolu Faik Paşa Mahallesi'ne, ikinci kolu Abdullah Efendi Mahallesi'nin üst taraflarına, üçüncü kolu Taşlıçeşme'ye ve dördüncü kolu da Emir Sultan ve Şeyh Camisi yönünde yapılmıştır[6]. Günümüzde kullanılmayan su, masura usulü ile su yolcular tarafından taksim edilmiş, su komisyonu tarafından idare olunmuştur[7]. Su yollarının tamiri, bakımı işlerinde ortaya çıkan masraflar da büyük oranda su sahiplerinden tahsil edilmiştir[8].

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın 1089 ve 1251 tarihleriyle kayıtlı vakfiyesinde, vakfa bırakılan mülkler arasında çeşmelerin de ismi geçmektedir. İzmir Vakıflar Müdürlüğünde mevcut 5 Teşrinisani 1314 / 17 Kasım 1898 ve 27 Kanunuevvel 1327 / 9 Ocak 1912 tarihli kayıtlarda Fazıl Ahmet Paşa tarafından getirilen Vezir Suyu ile beslenen 56 çeşmenin isimleri kayıtlıdır[9].

25 Muharrem 1143 / 10 Ağustos 1730 tarihli vakfiye suretine göre Köprülüzade Ahmet Paşanın vücuda getirdiği Vezir Suyu'nda sonra, şehrin su ihtiyacını karşılayan ikinci kaynak Osman Ağa Suyu'dur. Şehrin önde gelenlerinden biri olan Osman Ağa, Kızılçullu mevkiinden getirdiği suyu çeşmelerle şehre dağıtmıştır. Raif Nezihi'nin İzmir Tarihi adlı eserinde Osman Ağa'nın Fazıl Ahmet Paşanın kahyası olduğu ve İzmir'de Sinekli mevkiinde bulunan su kemerlerini yaptırarak, İzmir'e su getirdiği belirtilmektedir. İzmir Vakıflar Müdürlüğü defterlerine göre Osman Ağa Suyu ile beslenen 20 adet çeşmenin mevcut olduğu anlaşılmaktadır[10].

Osman Ağa Suyu toprak üstünden kemer ve kanallarla Temaşlık'a kadar kapalı olarak gelir, buradan toprak künklerle Selatinoğlu, Taşlıçeşme ve Ali Reis Mahallesi'ne oradan da Namazgah ve Mevlevi Dergahı'na ulaşırdı[11].

Şahabettin Ege, Vezir ve Osman Ağa Suları'nın dağıtımı ilgili olarak şu bilgileri vermektedir; "*Evlerde çeşmeler için su depoları bulundurulurdu ki bunlara 'Su Haznesi' denirdi. Su haznesinin üst hizasına kadar yükselen künk borudan 'Su Yolcusu' denilen alakalı kişinin tertip ettiği miktar su, gece ve gündüz gelirdi. Su az sarf edilirse ve hazne dolarsa üst tarafta bulunan delikten su dışarıya akardı.*"[12]

Vezir ve Osmanağa Su yollarının tesisatı çok eski olup, pis sularla kirlendiği için de salgın hastalıkların görüldüğü dönemlerde halkın kullanımına sunulmamıştır. Zaman zaman tamir edilmesi için teşebbüse geçilmiştir. 1908 yılında Vezir ve

---

[5] M. Münir Aktepe, "*İzmir Çeşmeleri*", **Üç İzmir**, İstanbul, Yapı Kredi Bankası Yayını, 1992, s. 104.
[6] Kurt, **a. g. t**, s. 22.
[7] Memduh Say, **İjiyen Bakımından İzmir Şehri**, İzmir, Bilgi Matbaası, 1941, s. 41.
[8] **Ahenk**, 25 Ağustos 1921.
[9] Aktepe, *a. g. m*, 104.
[10] Aktepe, *a. g. m.* , s. 111.
[11] Kurt, **a. g. t.** , s. 23.
[12] A. Şahabettin Ege, **Eski İzmir'den Anılar**, Yay. Haz.: Erkan Serçe, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2002, s. 48.

Osmanağa Su yollarının tamiri için bir sıhhiye komisyonu oluşturulmuştur. Komisyonda, Belediye Reisi Tevfik Paşa, Hamidiye Askeri Hastahanesi Başhekimi Mirliva Faik Paşa, Gurebayı Müslimin Hastahanesi Başhekimi Mustafa Enver, Belediye doktorlarından Hüsnü, Sıhhiye Müfettişi Zeki, Karantina Tabibi Kasantoyolidi, Askeri doktorlardan Hüseyin, hastahane doktorlarından Ali Nurettin, Belediye doktorlarından Abdurrahman, Danon, Nikolaki, Çakıroğlu, Diyamandopolo, Pisaltof, Yorgiyadi, Bolton Beyler bulunmaktaydı[13]. Komisyon tarafından hazırlanan ve Meclis-i İdare-i Vilayete sunulan keşif raporunda Servili Tepe civarında kabristan içinden geçen 163 metre tülündeki su kanalının, mezarlık dışına ve üzeri kapaklı saçtan yapılmış olukların içine alınması gerektiği belirtilmiştir. Bu iş için gerekli olan 79 000 kuruşun toplanması için şu öneri getirilmiştir; *"...Masarıfın emakin-i hususiyeye (özel mülklere) taalluk eden 4.875 kuruş belediyeden ve akasam-ı saireye ait masrafında vakfıyla ashab-ı meyâmiden istihsali halinde masarıf-ı mezkure temin edilecektir. Şu halde 56 çeşme için vakfından mukataen 5 000 kuruş te'diye edildiği surette kusur 415 masuraya 8 mecidiye masarıf-ı tamiriye isabet etmektedir*[14]."

1909 yılında Vezir ve Osmanağa Sularının ıslah edilmesi amacıyla, suların membalarından itibaren şehre ulaşıncaya kadar geçtiği yerleri ve şehir içinde taksim olunduğu yerleri gösteren bir kroki çizilmesi için bir komisyon oluşturulmuştur. Müftü Vekili Rahmetullah Efendi başkanlığındaki komisyonda Sıhhiye Müfettişi Hüsnü, belediye başkanı, Maarif ve Evkaf Muhasebecisi Faik ve Nafıa Sermühendisi Bahtiyar Beyler ile Hacı Osman Paşa bulunmaktaydı[15].

Vakıf suları bazı yerlerde açıktan, bazı yerlerde ise mezarlara yakın yerlerden geçmekteydi. Bu nedenle İzmir'de sık sık görülen kolera salgınlarının kaynağı olarak Vezir ve Osman Ağa Suları olarak görülmüş ve çoğu zamanda salgın geçinceye kadar sular kesilmiştir. 1910-11 kolera salgını sırasında Vezir ve Osman Ağa Suları mikrop yaydığı gerekçesiyle kapatılmış, halk susuz kalmıştır. Halkapınar Suyu paralı olduğundan halk su ihtiyacını karşılamakta zorlanmıştır. Su Şirketi tarafından yaptırılan 20 çeşme de yeterli gelmemiş ve halk camilere verilen Vezir ve Osman Ağa Sularını kullanmaya devam etmiştir[16]. Vezir ve Osman Ağa Su yollarının yenilenmesi ve tamiri için 35.000 kuruşa ihtiyaç olduğu halde, bunun teminine Evkaf Nezareti yanaşmamış ve Meclis-i İdare kararıyla halktan 25'er kuruş toplanmıştır[17].

Vezir ve Osmanağa Suları 13 Haziran 1326 / 26 Haziran 1910 tarihinden itibaren Belediyenin denetimindeki su komisyonuna devredilmiştir. Belediye tarafından yıllık bütçesi hazırlanarak vilayete gönderilip onaylatılmıştır[18].

1913 yılında yaşanan kolera salgını sırasında Vezir ve Osmanağa Sularının hastalığın yayılmasında etkili olduğu tespit edilmiştir. Bulaşıcı hastalıkların önlenmesi amacıyla, İzmir Sıhhat Müdürü Şükrü Bey tarafından 1913 yılında hazırlanarak valiliğe sunulan raporda, hastalıkların en önemli kaynağı olarak Vezir ve Osmanağa Sularının kirlenmesi gösterilmektedir. Ahenk Gazetesinde yer alan bir yazıda, suların kirliliği

---

[13] **Ahenk**, 8 Şubat 1908.
[14] **Ahenk**, 31 Mart 1908.
[15] **Ahenk**, 17 Eylül 1909.
[16] Sabri Yetkin, "*Kolera Günlerinde İzmir (1910-1911)*" , **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Mart 2001, S. 3, s. 12.
[17] **Ahenk**, 24 Ekim 1910.
[18] **Ahenk**, 31 Teşrinievvel (Ekim) 1910.

hakkında şu bilgiler verilmektedir; "*Geçen gün Kestelli Caddesi'nde kain bir hanın çeşmesine suyun kırmızı renkli olarak akmakta olduğu görülmüş, daire-i sıhhiyeye müracaat edilmiş, icra edilen muayenede taksim mahalinde, paskalya münasebetiyle kırmızı boya ile yumurta boyayanların kullandıkları suyu ana lağıma döktükleri anlaşılmıştır. Demek oluyor ki künklerin bu günkü halleriyle o nefis, leziz Vezir Osmanağa Sularına her şeyi, her pisliği karıştırmak, bütün hastalık mikroplarını beslemek, nakil etmek mümkün olacaktır*[19]."

Salgın ile mücadele etmek amacıyla Vali Paşanın başkanlığında toplanan Sıhhiye Komisyonu, suların kesilmesine ve su yollarının tamir edilmesine karar vermiştir. Vezir ve Osmanağa Su yollarının tamiri için Kasım 1913 tarihinde *Tamirat ve İnşaat Komisyonu* kurulmuştur. Valinin başkanlık ettiği komisyonda Belediye Reisi Refik, Evkaf Müdürü Ziya, Belediye Azasından Nakip Cemal, Osmanzade Rüştü, Balcızade Hamit ve Nesim Levi bulunmaktaydı[20]. Vezir ve Osmanağa Sularının kesilmesi nedeniyle halkın su ihtiyacını karşılamak için 40 adet umumi çeşme açılmıştır. Ancak bu çeşmeler de yeterli gelmemiş 30 çeşmeye daha ihtiyaç olduğu belirlenmiştir[21]. Komisyonun çalışmaları neticesinde Vezir ve Osmanağa Su yollarının tamiri için 6 000 liraya ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır[22]. Valinin başkanlığında görev yapan komisyonun önündeki en büyük engel, tamirat için gerekli paranın toplanmasıydı. Zira Vezir Suyunun yıllık geliri 5 000 lirayı geçmemekte, Osmanağa Sularının geliri ise masrafını bile karşılayamamaktadır[23].

Vezir Osman Ağa Sularının demir borular içine alınması için gerekli olan 6.000 lira İstanbul'dan talep edilmiştir[24]. Verilen cevapta, su işinin belediyenin işi olduğu, gerekli paranın yarısının belediye tarafından şirketler kurularak ve suyun dağıtımından elde edilecek menfaate göre, borç almak suretiyle karşılaması gerektiği, diğer yarısının da Evkaf Nezareti tarafından karşılanması gerektiği ifade edilmiştir[25]. Evkaf Nezareti ihtiyaç duyulan paranın yarısı olan 3 000 lirayı vermeyi kabul etmiş ve tamirat işlerine başlanmış[26], ancak I.Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine yarım kalmıştır. Suların demir borular içine alınması işi ancak 1938'de tamamlanabilmiştir.

Vezir Suları ile ilgili sorunların başında, su yolcularının halktan haksız yere topladıkları paralar gelmekteydi. 1908 yılında Ahenk Gazetesinde yer alan bir yazıda "*Evime akmakta olan bir buçuk masuraya yakın su için bir iki sene zarfında su yolculara on liradan ziyade para verilmiş olduğu halde tamirinin, yol bozulmasının ardı arası kesilmemiş idi. Bu insafsızlar eski defterleri yoklayarak ta üç yüz on senesinden birtakım alacak var imiş gibi evin kiracısına bildirerek paralar çekmişler,*[27]" ifadeleri ile su yolcuların haksız yere topladıkları paralar hakkında bilgi verilmektedir.

1926 yılında İzmir görülen tifo salgını nedeniyle Vali İhsan Paşanın başkanlığında toplanan Sıhhiye Meclisi, hastalığın görüldüğü sokaklarda Vezir Osman Ağa sularının kesilerek, bu sokaklara kumpanya suyunun ücretsiz olarak verilmesini

---

[19] **Ahenk,** 16 Nisan 1913.
[20] **Anadolu,** 21 Teşrinisani (Kasım) 1913.
[21] **Ahenk,** 18 Ağustos 1913.
[22] **Ahenk,** 25 Ağustos 1913.
[23] **Ahenk,** 19 Ağustos 1913.
[24] **B.O.A.,** DH. İD. , 41/40.
[25] **B.O.A.,** DH. İD. , 41/21.
[26] **Ahenk,** 17 Eylül 1913.
[27] **Köylü,** 30 Kanunuevvel (Aralık) 1908.

kararlaştırmıştır[28]. Sıhhiye Müdürlüğü gazetelere verdiği ilanlarda Vezir Osman Ağa Sularının mikroplu olduğu konusunda halkı uyarmış ve suların içilmemesini istemiştir. Sıhhiye Müdüriyetinin bu kararı, Yanık Yurt Gazetesi tarafından "*İzmir Su Şirketinin ekmeğine yağ sürmek olarak..*" nitelendirilmiş ve " *iki su kaynağının da demir borular içinde olmasına rağmen, neden Frenk Suyu mikroplu değil de Vezir Osman Ağa Suları mikropludur ?*" diye sorulmuştur.[29] Suların kesilmesi kararı karşısında Su Komisyonun başlattığı ve Yanık Yurt Gazetesinin destek verdiği tartışmalar büyümüştür.

Vezir ve Osmanağa Su Yolları Komiserliğinden gazetelere gönderilen ve "*Heyet-i Fenniye Taraflı Hareket Etmemiş Midir?*" başlığı ile yayınlanan mektupta; "*Bir haftadan beri memleketimizde tifo hastalığının istilayı bir şekil aldığı ve hastalığın Vezir ve Osmanağa Sularından sirayet etmekte olduğu tarzında alakadar makâmât tarafından matbuata tebligatta bulunulmaktadır. Komisyonumuz telakki hesabıyla hastalık zuhur eden evlerin hususi mecraları hakkında tetkikatta bulunmak üzere hastalıklı hanelerin listesini Belediye sertabibinden talep ve alınan cevapta 5 Kanunusani (Ocak) 1926 tarihine kadar 11 hanede 12 hastalık zuhur ettiği anlaşılmıştır. İcra kılınan tetkikatta mezkur evlerden beşinde Vezir Osmanağa üçünde kumpanya ve birisinde kuyu suyu olduğu diğer ikisinde su olmadığı, Vezir ve Osmanağa Sularının mecari-i hususiyeleri demir borulara merbut olduğu tayin etmiş olduğundan hastalığın tarz-ı sirayetini başka taraflarda aramak lazım gelir*"[30], denilerek suların kesilmesi kararının yanlış olduğu belirtilmiştir.

Sıhhiye Müdürlüğünden verilen cevapta, su kuyularının üstü açık olması nedeniyle kirlendiği, Tabakhane Çayının karıştığı, bazı yerlerde hala suların toprak künklerle evlere dağıtıldığı ve bu nedenle suyun kirlendiği ve yılda 3-4 defa yapılan bakteriyolojik muayenelerde suyun kirli çıkması nedeniyle kesildiği belirtilmektedir[31]. Ayrıca Sıhhiye Müdürlüğü, gazeteler yoluyla suların kesilmesi kararının eleştirilmesinin doğru olmadığını belirtmiş ve "*Halkın hayatıyla uğraştığı bir hengâmede vazife-i fenniye ve hayatiyesini ifa eden sıhhiyeye karşı su kumpanyasına vasıta olmak ve reklamcılık gibi neşriyat ile herkesi sıhhi mübalatsızlığa davet ve teşvik etmekten daha fazla bir şey tasavvur edilemez,*"[32] sözleri ile tartışmaların sona ermesini istemiştir.

Vezir Suları ile ilgili tartışmalara Bakteriyoloğ Memduh Bey de katılmış, gazetelere verdiği beyanatta su kaynaklarının kirlenmeye müsait olduğunu, suların dağıtımının sağlıklı olmadığını belirtilerek, Sıhhiye Komisyonu kararının doğru olduğunu belirtilmiştir. Su komisyonu ise Memduh Beyi iddiasını ispat etmeye çağırarak, şu istekte bulunmuştur; *"Bizim membalarımızla kumpanya suları membalarını, bizim sularımızla kumpanya sularının tahlil ve netayicine dair bütün aleme neşr-i hakikat eylemeye vasıta buyrulursa komisyonu ve komisyonla bütün alakadarları bihak minnettar bırakmış olurlar. Bilnetice maruz-u hücum bulunan sularımız kurtulmuş ve efkarı umumiye de tatmin edilmiş olur*[33]".

---

[28] **Anadolu,** 11 Kanunusani (Ocak) 1926.
[29] **Yanık Yurt,** 13 Kanunusani (Ocak) 1926.
[30] **Anadolu,** 12 Kanunusani (Ocak) 1926.
[31] **Yanık Yurt,** 14 Kanunusani (Ocak) 1926.
[32] **Anadolu,** 13 Kanunusani (Ocak) 1926.
[33] "*Su Komisyonu Memduh Bey'e Cevap Veriyor*", **Anadolu,** 13 Kanunusani (Ocak) 1926.

Sular hakkındaki tartışmalar suların idaresinin yeniden düzenlenmesini gündeme getirmiştir. Vilayet Sıhhiye Komisyonu toplanarak Vezir ve Osmanağa Suları hakkında şu kararları almıştır:

"1-*Yanık Yurt ve Komisyon'un yazılarından üzüntü duyduk. Komisyonumuzun suların kesilmesi kararı, Emraz-ı Sariye Nizamnamesinin 40-41'ici ve diğer mevadine müstenit olduğu halde alınan karara karşı gelmek Emraz-ı Sariye Nizamnamesine karşı gelmektir. Gereken kanuni takibat yapılacaktır.*

2- Vezir ve Osmanağa Suları membaa ve mecralarında tedabir-i fenniye ve sıhhiye ittihazına Belediye derhal ibtidar edecektir. Bu tedabirin ittihazında Belediye müstakilen hareket edecek ve su komisyonu buna müdahale ettirilmeyecektir. Su Komisyonu bilakis Belediyenin bu vazifesini her vecihle teshil edecek ve hatta indafi zamanına kadar Belediyenin tahtı emrinde olacaktır.[34]"

Bu karar sonrasında Belediye Başkanının başkanlığında yapılan ve Sıhhiye Müdürünün de katıldığı toplantıda suların ıslah edilmesi kararlaştırılmıştır[35]. Mühendis Mösyö Ziker ile Mühendis Rahmi Bey İzmir'e gelerek, Vezir ve Osmanağa Suları hakkında incelemede bulunmuş, sular hakkında daha önce Almanca olarak hazırlanan projeler Türkçe'ye çevrilmiştir. Su Komisyonu tarafından yapılacak tamirat sonrasında 1400 ton su tasarruf edilmesi planlanmıştır[36].

10 Mayıs 1926 Tarih ve 831 Sayılı "*Sular Hakkında Kanun*" çerçevesinde belediyeler eliyle su temin edilmesi yasallaşmıştır. Kanunun, tüzel ve gerçek kişilere ait olup, bunlara gelir sağlayan suların kamulaştırılması konusunda belediyelere yetki verilmiştir. Bütün su kaynaklarının idaresi belediyelere, belediyesi olmayan yerlerde ise ihtiyar heyetlerine bırakılmıştır. Ayrıca belediyelere ve ihtiyar heyetlerine su yollarının bakım ve onarımı için, beş yıl içinde proje hazırlayarak Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletine gönderme mecburiyeti getirilmiştir[37]. 12 Ağustos 1928 tarihinde yayınlanan "*Su Kanunun Sureti Tatbikini Mübeyyin Nizamnamenin Mer'iyete Vaz'ı Hakkında Kararname*"nin 1. maddesinde suların kontrolü hakkında şu bilgiler verilmektedir; "*İhtiyacat-ı ammeyi temine mahsus suların tedarik ve idaresi belediyelere ve belediye teşkilatı olmayan mahallerde ihtiyar meclislerine tevdi edildiğine göre bu kabilde olan vakıf suları da âtideki esaslar dairesinde belediyelere veya ihtiyar meclislerine devir olunur*"[38].

Sular Hakkında Kanun çerçevesinde 1926 yılında, belediyenin eline geçen vakıf suları ıslah edilmeye çalışılmış, bu iş için belediye tarafından 20 000 liraya yakın bir para ayrılmıştır. Şehre 5 km mesafede bulunan kaynaklar, 2000 m^3 hacminde bulunan Kızılçullu su deposuna, 850 m. tülünde kargir bir mecra ile bağlı bulunmaktadır. Membaların verimi bir saniyede 150 litre sudan fazladır. Sular kireçli fakat temiz olup, mikyası 20'dir[39]. 1941'de toplam 23.700 metrelik bir şebekeye sahip olan Vezir ve Osman Ağa Sularının 980'i evlerde, 24'ü resmi müesseselerde ve 202'si

---

[34] **Anadolu**, 15 Kanunusani (Ocak) 1926.
[35] **Anadolu**, 21 Kanunusani (Ocak) 1926.
[36] **Anadolu**, 12 Teşrinisani (Kasım) 1926.
[37] "*10 Mayıs 1926 Tarih ve 831 Sayılı Sular Hakkında Kanun*", **Düstur**, 3. Tertip, c. 7, s. 1430-31.
[38] "*Su Kanununun Suret-i Tatbikine Mübeyyin Nizamnamenin Mer'iyete Vaz'ı Hakkında Kararname*", **Düstur**, 3. Tertip, c. 9, İstanbul, 1931, s. 1161.
[39] **İzmir Şehri İmar Planı Raporu**, İzmir Belediyesi Tarafından Basılmıştır, 1939, s. 29.

otel, hamam vb. mahallerde olmak üzere toplam 1206 abonesi olup, suyun Kızılçullu'da bulunan deposundan 24 saatlik su sarfiyatı 21600 tondur[40]. Belediye tarafından fakir mahallere konan 142 umumi çeşmenin suyu da vakıf sularından sağlanmıştır.

1926 yılında Vezir ve Osmanağa Sularının mecraları şöyle idi; "*Kızılçullu'daki membalardan Boskoviç Bahçesi'ne kadar tarla ve bağlardan ve mecari-i kadimeden ceryan edilir. İş bu mecari iki üç arşın derinliğindedir. Boskoviç Bahçesi'nden dağın üzerine kadar demir borulardan ve dağ yollarından üzeri gayet muhkim birçok mahalleri çimento ile kapatılmış, mecari-i kadimeden ceryan ederek Sarı Tepedeki makasa gelir. Oradan demir borulara dahil olarak şehre taksimatı yapılır. İkinci kısım Temaşlık makasından İkiçeşmelik ve Uzunyol'a kadar imtidat eden Osmanağa Su yoludur ki paşa künkü tabir edilen büyük künklerden tazyik ile cereyan eder. Suların tazyik ile cereyanında ceryandan dahile, mevayı ecnebiye duhulune fenni imkan olmadığı erbab-ı vukuf ve mütehassısların malum ve müsellimidir*[41]*.*"

Belediyenin kontrolüne geçen Vezir ve Osmanağa Sularınının bakım ve onarımına hız verilmiştir. Vezir ve Osmanağa Suları ile ilgili işlere bakmak amacıyla bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyon tarafından Hizmet Gazetesine gönderilen bir yazıda Belediyenin ayırdığı fevkalade bütçe ve Vali Kazım Paşanın büyük gayretleri ile, çalışmaların devam ettiği belirtilerek şöyle denilmektedir; "*(Komisyon), zikredilen âli kuvvetlerden aldığı ilham ve müzaharet fevkaladeyle faaliyet geçmiş, evvela menbanın fen ve tababet kaidelerinin emrettiği yolda ıslah ve muhafazasına hamiyet mesai olmakla beraber memleket haricinde Sulugülü Bahçe ile Servili Mescit arasında bulunan atik mecralar –üç yüzlük ve dört yüzlük- demir borular tefrişiyle tarz-ı cedide mahvil ederek bu sahadaki en mühim bir noksan istiamel edilmiştir*[42]*.*"

1927 yılında Vezir Osman Ağa Suları Komisyonun yaptığı açıklamaya göre; Belediyenin ayırdığı fevkalade bütçe ile su yolları demir borular içine alınmıştır. Çorakkapı Caddesi'nden Servili Mescit'e kadar, Temaşlık Mıntıkası, Kemeraltı'ndan itibaren Beyler Sokağı'ndan Aras Mektebi ve Yıkıkminare'den İkiçeşmelik Karakolu'na kadar, Arap Fırını'ndan, Derebaşına kadar demir borular döşendiği bildirilmektedir[43]. Şehir içindeki dağıtım şebekesi de ıslah olunarak kamilen su yolları demir ve kurşun borularla değiştirilmiştir. Debbağhane suyu üstü betonla kaplanarak, çevre ile olan bağı kesilmiştir. Belediye idaresinde bulunan bu sudan tapu ile mutasarrıf olarak 1000 hane istifade etmekte, sokaklar, parklar, fidanlık ve itfaiye bu sudan istifade etmekteydi. Bundan başka 110 umumi çeşme ile halka bedava su verilmekteydi. Sinekli'de 5, Ballıkuyu'da 3, Damlacık'ta 1, Mısırlı'da 1, Kadriye'de 1, İsmetpaşa Bulvarı'nda 2, Amele Mahallesi'nde 14 çeşme de yeniden yapılmıştır[44].

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Toprak Laboratuarı Şefi Kerim Ömer Bey tarafından hazırlanan ve gazetelerde yayınlanan Şaşal Suyu raporunda, Vezir Suları hakkında şu ifadeler yer almaktadır; "*Sular oligometalik bir maden suyu olup, kalıcı*

---

[40] **İzmir Şehir Rehberi 1941,** Haz.: Suad Yurt Koru, İzmir, İzmir Belediyesi Neşriyatından, s. 134.
[41] **Anadolu,** 12 Kanunusani (Ocak) 1926.
[42] **Hizmet,** 8 Şubat 1927.
[43] **Hizmet,** 8 Şubat 1927.
[44] **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Fevkalade Nüshası,** İzmir, İtimat Matbaası,1933, s. 289.

sertlik derecesi olmayan çok yumuşak bir sudur. Suda hepsinden az olmak ve kuvvetli disosiye bulunmak üzere sodium, kaliumklorid, lithium, demir, kalium ve sodiumbikarbonat ve aliminyumsülfat tuzları mevcuttur"[45].

Kızılçullu'da bulunan Tabakhane (Hasip Ağa) Suyu 1928-1929 yıllarında kurumuştur. 1930'lu yılların sonuna doğru da Vezir ve Osmanağa Sularının bazı kaynakları kurumaya başlamıştır. Belediye zaman zaman sondaj çalışması yaparak yeni kaynaklar bulmaya çalışmışsa da bir netice alınamamıştır. Belediye, Halkapınar Su Şirketinden Vezir ve Osmanağa Sularının yetmediği Yukarı Mahalleye su getirilmesi için tesisat yapmasını istemiş, ancak Nafia Nezareti, satın alınması düşünülen Halkapınar Su Şirketinin yeni tesisat yapmasına karşı çıkmıştır[46].

1930 yılında İzmir'de yaşanan sel felaketi nedeniyle, Vezir ve Osmanağa Suyolları zarar görmüştür. Suyolları onarılıncaya kadar halkın su ihtiyacının karşılanması amacıyla Halkapınar Suyu ile beslenecek 30 umumi çeşme açılması, şehir meclisince karara bağlanmıştır[47].

2- Halkapınar Suyu

İzmir şehrinin nüfusunun hızla artmasıyla birlikte vakıf suları şehrin ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmiştir. Bu da yeni su kaynaklarının şehrin kullanımına sunulmasını gündeme getirmiştir. Daha sonraki dönemde "*Kumpanya Suyu*" ya da "*Frenk Suyu*" olarak da bilinen Halkapınar su kaynaklarından yararlanılmaya çalışılmıştır. Lezzetli, renksiz, berrak ve bol kireçli bir su olan Halkapınar Suyu, Diyana Hamamları kalıntılarının bulunduğu yerde, yedi ayrı kaynaktan çıkmaktaydı. Suyun çıktığı yerde şadırvan denilen küçük bir bina mevcuttu. Sular, 1.70 m. derinliğinde 7.000 m²'lik bir havuzda toplanmaktaydı. Kaynaklardan çıkan ve kullanılmayan sular çay halinde denize dökülmekteydi.

Halkapınar Suları'nın oluşturduğu 14 dönümlük bir de göl vardı. Etrafı bataklık olan göl, 1973 yılında kurutularak üzerine otogar inşa edilmiştir. Yakın yıllara kadar hizmet veren otogar, trafik sıkışıklığı nedeniyle şehrin dışına taşınmıştır. Eski otogar yeri boş olarak durmaktadır[48].

Naci Gündem Halkapınar ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir; "*Halkapınar Çayından başlayarak ta Mersinliye kadar uzanan geniş saha (Halkapınar) vaktiyle büyük su birikintileriyle sazlıktan ibaretti. Kendimi anladığım günden beri, daima görüp duyduğum bu bataklık aynı zamanda çeşitli yaban ördekleriyle avcılar için küçük bir göl durumundaydı. Burası Belediye Başkanı Reşat Leblebici zamanında kurutuldu*"[49].

İzmir'in su dağıtımı yabancı sermayenin de ilgisini çekmiş ve 1891 yılında Koçuni Efendinin müracaatı üzerine, 50 yıllık bir süreyi kapsayan mukavele ve şartname layihaları "*Şûra-yı Devlet Tanzimat Dairesi*"nde hazırlanmıştır. Ancak bu

---

[45] **Yeni Asır**, 20 Eylül 1934.
[46] **Anadolu**, 29 Temmuz 1937.
[47] **Anadolu**, 5 Teşrinisani (Kasım) 1930.
[48] Ahmet Günbaş, "*Bir Halkapınar Gölü Vardı*", **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Kasım 2000, S. 2, s. 12.
[49] Naci Gündem, **Günler Boyunca**, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2002, s. 105.

girişim son aşamada başka girişimcilerin ortaya çıkması ve Koçuni Efendi'nin parasal gücünü kanıtlayamaması üzerine sonuçsuz kalmıştır[50].

Hicri 1315 tarihli bir belgede, Su imtiyazı için Belçika Meclis-i Mebusanı azasından Kunet Adriyan Dölteremun isminde birisinin öncülüğünde kurulan bir şirket adına imtiyaz başvurusunda bulunulduğu belirtilmektedir. Eski Belçika Sefiri Mösyö Debur tarafından padişaha bir tavsiye mektubu yazılmıştır. Mektupta, imtiyaz talebinde bulunanların güvenilir kişiler olduğu ve Belçika Hükümetinin bu teşebbüsü desteklediği belirtilmiştir[51]. Meclis-i Vükela mazbatası ile imtiyaz başvurusu padişaha iletilmiş ve padişah tarafından onaylanmıştır. Anacak daha sonra Meclis-i Vükela, bu kararından vazgeçerek, imtiyaz hakkını Halil Rıfat Paşanın kayınbiraderi olan Niyazi Beye vermiştir[52]. 47 yıllık bir süreyi içeren imtiyaz mukavelenamesi 18 Temmuz 1893 tarihinde, Nafıa Nazırı Tevfik Paşa ile Niyazi Bey arasında yapılmıştır. Mukavelenamede, Savandıra ve Nif Çaylarından su alarak İzmir şehri, Karataş ve Göztepe'ye mecburi olarak, Bornova, Karşıyaka, Hacılar ve Işıklar'a da isteğe göre su sağlanması kararlaştırılmıştır. İmtiyaz sahibi sekiz yıl içerisinde Bornova, Hacılar, Işıklar ve Karşıyaka'ya su getirmezse, buralara su getirme imtiyazı başkasına verilebilecekti[53]. İmtiyaz Mukavelenamesine göre, imtiyaz sahibi 18 ay zarfında gerekli plan ve haritaları hazırlayıp Ticaret ve Nafıa Nezaretine vermek zorunda idi. Mukavelenamede ayrıca, planların Nezaret tarafından onaylanmasından sonra altı ay zarfında inşaata başlama ve 3,5 yıl içerisinde de inşaatı bitirme zorunluluğu getirilmiştir.

Mukavelename, resmi dairelere ve hastahane, belediye gibi kuruluşlara bedava su verilmesi, belediyenin saptayacağı yirmi noktaya halk çeşmesi inşa edilmesi ve bu çeşmelere ücretsiz su verilmesi, kurulacak şirketin isminde "*Osmanlı*" ibresi bulunması ve Darülaceze'ye 500 Osmanlı Lirası bağış yapması gibi şartlar içermekte idi. Daha sonra imtiyaz süresi 80 yıla çıkarılan mukavele[54], Niyazi Bey tarafından 1895 yılında Belçikalı bir gruba devredilmiştir. 21 Mart 1895 yılında kurulan Belçikalı imtiyaz şirketi, işletme hakkını 1896 yılında yeni yatırımlar yaptığı gerekçesiyle 87 yıla çıkartmayı başarmıştır.

Mukaveleye göre bir sene içinde kurulması gereken "*İzmir Suları Osmanlı Anonim Şirketi*" 11 Mayıs 1310 / 23 Mayıs 1894 tarihinde kurulmuş ve Dahili Nizamnamesi 9 Mart 1311 / 21 Mart 1895 tarihinde tasdik edilmiştir[55]. İzmir Suları Anonim Şirketi'nin Dahiliye Nizamnamesinde şirketin kurucuları hakkında şu bilgiler verilmektedir; "*Zirde zavh'ül imza Mecidî Nişan-ı zîşanının üçüncü rütbesine hâmil Selanik Şehri Su Yoları Mühendisi Müşavir-i Sabıkı ve Brüksel'de Beynelmilel Kumpanyasının Taharriyyat-ı Madeniye (Maden Arama Şirketi) ve İskandil Ameliyatı Mültezimi ve mezkur kumpanyanın heyet-i idare aza vekili bulunan Mösyö Jül Delfurunikis, Osmanî Nişan-ı zîşanının üçüncü rütbesine hâmil ve Gand şehrinde İskenderiye Mahkemeyi İstinafiyesi ve Mısır Hukuk Muhtelitesi(delegesi) Sabık Müdde-i*

---

[50] Kurt, **a. g. t,** s. 258.
[51] **BOA** , Y. PRK. TKM. , 40/34.
[52] **B.O.A.,** Y. PRK. TK M. , 29/24
[53] *"İzmir Suları İmtiyaz Mukavele ve Şartnamesi"*, **T. C. Sicilli Kavanini**, c. 11, İstanbul, 1935, s. 381.
[54] **B.C.A.,** 230/123. 3. 1.
[55] **B.C.A.,** 230/125. 9. 2, *"İzmir Osmanlı Su Şirketi ile Yapılan Sözleşme"*, **Düstur**, Birinci Tertip, c. 6 (İkinci Basım), Ankara, 1939, s. 1411-1471.

Umumiyesi Mösyö Adolf Devu ve Mecidî Nişan-ı zîşanının üçüncü rütbesine hâmil ve Belçika Erkan-ı Harbiyesi Binbaşı-ı Mütekaidlerinden ve Nafia Nezaret-i Celilesi Baş Mühendislerinden ve Beyoğlu Tonil Kumpanyası nezninde Devlet-i Osmaniye Komiseri bulunan Mösyö Alfred Lekler ve Harumlus Brüksel'de erbab-ı sanayiden Mösyö Herman Petris ve Brüksel Mahkemeyi İstinafiyesi dava vekillerinden ve Berabanet Eyaleti Meclisi azasından ve Sinjille Brüksel Müdürü bulunan Mösyö Moris van Menen ve Mecidî Nişan-ı zîşanının üçüncü rütbesine hâmil Brüksel'de Mekatib-i İbtidaiye Fahri Müfettişi bulunan Mösyö Şarl Verkamir, Mecidî Nişan-ı zîşanının dördüncü rütbesine hamil Nafia Nezaret-i Celilesi Baş Mühendisi ve İzmir Vilayeti Sabık Baş Mühendisi bulunan Mösyö Aryove ve Brüksel'de erbab-ı sanayiden Mösyö Bernar Permekin ..."[56]

Kuruluş sermayesi 2 500 000 Frank olan şirket Osmanlı kanunlarına bağlı olacaktı. Mukavele gereğince her yıl karının %20'sini Osmanlı Devleti'ne vermek zorunda olan Şirket, genel kurulda seçilen ve sayıları 5 ile 11 arasında değişen idare heyeti tarafından yönetilecekti. İlk üç yıl için oluşturulan idare heyetinde şu kişiler yer almıştır; "*..Mabeyn-i Hümayun katiplerinden ve Memalik-i Mahrusa-ı Şahane Dehanları Müşterek'ül Menafi-i Reji Şirketi nezninde Devlet-i Aliye Komiseri Atüfetlü Nuri Bey Efendi hazretleri ve Mösyö Moris van Menen'in taht-ı riyasetinde olarak reis vekili Mösyö Adolf Devu ve aza vekili Mösyö Jül Delfurunikis ve İzmir'de dava vekili Mösyö Kalyen Paleolog"*[57].

Şirket, İzmir'de Su Fabrikası (Eaux de Smyrne) ve depolarının yanı sıra demir borulardan oluşan bir su dağıtım sistemi kurmuştur. 1896 yılında yapımına başlanan su tesisatı 1898'de tamamlanmıştır. Su Şirketi tarafından yapılan tesisatın denetlenmesi amacıyla Nafia Müdürü Haydar Beyin başkanlığında, Müdür Muavini Arslan Bey, Nafia Mühendisi Ferit Bey, Su Şirketi temsilcisi Vasilaki Efendi, Nafia Kaleminden Kenan ve İbrahim Hakkı Beylerden oluşan bir komisyon 25 Ağustos 1898 tarihinde İzmir'e gelmiştir[58]. Komisyon tesisat ve su ile ilgili olarak yaptığı incelemeleri Eylül ayının başında bitirmiş ve olumlu rapor vermesi üzerine 4 Eylül 1898 tarihinde yapılan törenle Su Şirketi faaliyete geçmiştir. Törende, Vali, Vilayet Defterdarı Ragıp Bey, Fırkayı Askeriye Kumandanı Osman Bey, Belediye Reisi Eşref Paşa başta olmak üzere devlet memurları hazır bulunmuştur. Bando mızıka eşliğinde yapılan törende Su Şirketi Direktörü Mösyö Ogüst Kendurof da bir konuşma yapmıştır[59]. İdare merkezi Frenk Mahallesinde Yasaro Hanı'nda bulunan Şirket, 7 Eylül 1898 tarihinde Ahenk Gazetesine verdiği ilanda şehre su dağıtımının başlandığını halka ilan etmiştir[60].

Su, şehre iki ayrı mıntıkadan dağıtılmıştır. 60 rakıma kadar 84 rakımındaki su haznesinden ve ondan yukarısı 154 rakımındaki su haznesinden dağıtmıştır. Gerek isale ve gerekse tevzi şebekesi font borular vasıtasıyla temin edilmiştir. Şehir dahilinde 130 km civarında su borusu döşenmiştir. Bu sudan istifade eden mıntıkalar Halkapınar'dan

---

[56] "*İzmir Suları Anonim Osmanlı Şirketi Nizamname-i Dahiliyesi*", **Mecmua-i Mukavelat: İmtiyazat ve Mukavelat**, c. 6 (1310-1314), İstanbul, Osmaniye Basımevi, 1310, s. 1986-7.

[57] Aktepe, *a. g. m.*, s. 101, "*İzmir Suları Anonim...*", s. 1990.

[58] **Ahenk**, 26 Ağustos 1898.

[59] **Ahenk**, 6 Eylül 1898.

[60] **Ahenk**, 7 Eylül 1898.

Salhaneye ve Halkapınar'dan Konak ve Güzelyalı'ya kadar olan kısımlarla bu ikinci mıntıkanın Kadifekale'ye ve Karafatma Dağı eteklerine doğru yükselen kısmıdır.[61]

İzmir Su Şirketi ile Belediye ve halk arasında zaman zaman sorunlar ortaya çıkmıştır.Bunların başında Yukarı Mahalleye su verilmesi konusu gelmekteydi. Şirket Yukarı Mahalle'ye döşenecek tesisatın pahalı olması, yeterince abone olmaması gibi nedenlerle bu mahalleye su vermekten uzak durmuştur[62]. Yukarı Mahalle halkının susuzluk çekmesi, şikayetlerin Belediye üzerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. 1910 yılında valiliğin araya girmesi ile bir komisyon kurulmuş ve suyun Bayramyeri'ne kadar ulaşması sağlanmış[63], ancak daha yukarılara su götürülememiştir.

Su Şirketi hakkında şikayetlere neden olan bir başka konuda, şirketin sözleşme gereğince resmi dairelere vermek zorunda olduğu suyu vermemesi veya para istemesidir. Devlet dairelerinin artmasını ve buralarda suyun israf edilmesini neden olarak gösteren Şirket, devlet dairelerine su vermeye yanaşmamıştır[64]. Şirket, 1935 yılında Eşrefpaşa Hastahanesine 50 kişilik yerine 130 kişilik su vermeye razı olmuştur[65]. Sanayi (Sanatlar) Mektebinin şebeke suyundan yararlanarak elektrik üretmesi nedeniyle okuldan su parası istemiştir[66].

İmtiyaz sözleşmesine göre şirket, halk için 20 adet bedava çeşme açmak zorundaydı[67]. Bu çeşmeler *"Meclis-i İdare-i Vilayet"* kararı ile belirlenen yerlerde yapılmıştır.1898 Haziranında çeşmelerine su verilmeye başlanmış, ancak 1910 yılına gelindiğinde çeşmelerin bir kısmı kullanılamaz hale gelmiş, susuzluktan kırılan Yukarı Mahalleye ise şirket hiç çeşme yapmamıştır. 1913 yazında kolera hastalığının kentte yayılmasını önlemek için Vezir ve Osman Ağa Suları'nın kesilmesi üzerine, Su Şirketi tarafından, suyu kesilen mahallelerde geçici olarak 40 çeşme açılmıştır. 1930'lu yıllarda parasını belediyenin ödediği halk çeşmelerinde artış olmuş, kısa sürede bu çeşmelerin sayısı 60'a çıkmıştır. Ancak şirket abonelerinin azalacağı endişesiyle çeşmelere su vermek istememiştir[68].

Su şirketi ile ilgili sorunlardan biri de abonelik ücretinin belirlenmesidir. İzmir Su Şirketi ile belediye arasında her yıl sorun olan su tarifesinin belirlenmesi için Nafia Vekaleti, Su Şirketi ve Belediye tarafından atanan azalardan oluşan bir komisyon kurulması, 14 Mayıs 1924 tarihindeki Bakanlar Kurulu toplantısında kabul edilmiştir[69]. Komisyonun görevi uygulanacak bir yıllık su tarifesini tespit etmekti. 1928-1933 yılları arasında uygulanan 19 kuruşluk tarifeyi inceleyen komisyon, her sene için en az 2 kuruşluk bir indirim yapması gerekirken, şirketin bunu yapmadığını ve halktan fazla para topladığını tespit etmiştir[70]. Fazladan alınan 86 bin liranın şirketten tahsil

---

[61] **İzmir Şehri İmar...**, s. 29.
[62] **Anadolu**, 12 Nisan 1925.
[63] Erkan Serçe, **Tanzimat'tan Cumhuriyete İzmir'de Belediye (1868-1945)**, İzmir, Dokuz Eylül Yayınları, 1998, s. 128.
[64] **B.C.A.**, 230/124. 7. 4.
[65] **Yeni Asır**, 5 Nisan 1935.
[66] **Ahenk**, 9 Teşrinievvel (Ekim) 1927.
[67] **B.C.A.**, 230/123. 1. 1.
[68] **Yeni Asır**, 15 Temmuz 1934.
[69] **B.C.A.**, 30. 18. 1. 1/9. 25. 19
[70] **B.C.A.**, 230/125. 9. 2

edilmesine karar verilmesi üzerine, gazeteler tarafından bu para ile verem hastahanesi veya çocuk hastahanesi yapılması fikri gündeme getirilmiştir[71].

Şirket, İmtiyaz Mukavelenamesinin 27.maddesine göre elde ettiği karın %20'sini her yıl devlete vermek zorundaydı. Ancak Şirket her yıl masrafların arttığını ileri sürerek, Şirketin zarar ettiğini beyan etmiş ve devletin payına düşen parayı ödememiştir.

Şirket hakkında gazetelere yansıyan bir şikayet konusu da şirketin yazışmalarında Türkçe kullanmadığı, makbuzlarında hala yabancı dilde yazılar olduğu şeklindeki[72] iddialardır.

Halkapınar Şu Şirketi, 1934 yılında kadar İkinci Kordon'da 11 numaralı dairede hizmet vermiştir. 15 Eylül 1934 tarihinden itibaren Alsancak'taki Aydın Demir Yolu İstasyonu karşısında 454 numaralı hanede faaliyet göstermeye başlamıştır[73].

Su Şirketi ile ilgili olarak yaşanan sıkıntılar nedeniyle, şirketin satın alınması gündeme gelmiş, gazetelerde bu yönde makaleler yayınlanmıştır. Anadolu Gazetesinde Hakkı Ocakoğlu imzasıyla yayınlan makalede; *"Su şirketi haksız yere su saatlerini söküp suyu kesmekte ve açmak için 50 kuruş isteyerek halkı soymaktadır. Belki yarın şirket karşımıza dikilerek imtiyaz mukavelenamesinin bilmem kaçıncı maddesinden bahsedecek onları biliyoruz. Osmanlı devrinde o imtiyazların nasıl alındığını biliyoruz. Fakat Nafıa Vekaleti Osmanlı Devleti'nin döküntülerinden olan bu gibi şirketlere halkımızı ezdiremez. Aklın ve mantığın kabul etmeyeceği usullerle halkın lüzumsuz paralar ödemesine ve sıkıntı çekmesine seyirci kalamaz.*[74]" denilmektedir.

Cumhuriyet Döneminde izlenen devletçilik ve işletmelerin yerel yönetimlere bırakılması politikası çerçevesinde, devlet Su Şirketini devralmaya çalışmıştır. Nafıa Vekaleti Su Şirketini satın almak istediğini, 1 Nisan 1937 tarihinde resmen bildirilmesi üzerine gereken çalışmalara başlanmıştır. Satışla ilgili müzakerelerde, Su Şirketi adına Müdür Burge ile şirket idare meclisi azasından Ferit Talay, Belediye adına da Belediye Meclisi azasından Muzaffer Özgen bulunmuştur[75].

1937 yılı itibariyle Su Şirketine ait su yollarının uzunluğu 128.409,68 metre olup, fabrikadan pompalanan su miktarı 2.531,895 m³ idi. Ev ve resmi dairelerle birlikte toplam 8576 abonesi olan şirket, 20 umumi çeşmeye ücretsiz olarak su vermekteydi. 3.750.000 Altın Frank sermayesi olan şirkette 75 kişi çalışmaktaydı[76].

8 Kasım 1943 tarihinde "*İzmir Suları Şirketi Tesisatını Satınalma Mukavelesi*"ni Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına Nafıa Vekili Sırrı Day, Şirket adına da İdare Meclisi Üyelerinden Ganim Ferit Talay ve Şirket Müdürü Fernan Burge imzalamıştır. Mukaveleye göre Su Şirketi'ne II.Dünya Savaşı'ndan sonra 425.000 Türk lirası ödenecekti[77]. Ayrıca memurlara verilecek tazminat karşılığı olarak da 10 000 lira ayrılmıştı. Halkapınar Su İdaresi belediyeye devredildiği 1 Temmuz 1944 tarihinde 136,306 km.si ana, 62,339 km.si şube olmak üzere toplam 198,6 km. su dağıtım

---

[71] **Yeni Asır**, 4 Teşrinievvel (Ekim) 1934.
[72] **Yanık Yurt**, 31 Kanunusani (Ocak) 1926.
[73] **Anadolu**, 14 Eylül 1934.
[74] **Yeni Asır**, 10 Ağustos 1937.
[75] **Yeni Asır**, 2 Teşrinievvel (Ekim) 1942.
[76] **İzmir İstatistik Yıllığı 1937-1938**, İzmir, İzmir Vilayeti İstatistik Dairesi Yayını, 1939, s. 118.
[77] **Anadolu**, 9 Kasım 1943.

şebekesine sahipti. İzmir suları imtiyazı dolduğu için 5 Haziran 1944 Gün ve 4583 Sayılı Kanunla, İzmir Belediyesine devri ile ESHOT'un oluşumu sağlanmıştır.

İzmir Suları Türk Anonim Şirketi'nin İzmir Belediyesine devrine dair kanun 14 Haziran 1944 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. 1944 yılı sonuna kadar geçici bir idare tarafından yönetilecek olan şirketin, Belediyeye tamamen devredilmesi ancak 1945 yılı başında gerçekleşecektir. Satın alma bedeli olarak İzmir Belediyesi 1 399 157 İsveç Frangı muadili Türk parası ödeyecekti[78]. 30 Haziran 1944 tarihinde Su Şirketinin devri işlemleri tamamlanmış ve Cahit Çeçen ve Hurşit Çağlar Beylerin yönetimindeki geçici idare işe başlamıştır[79].

1949 yılında İzmir şehrinin su ihtiyacı büyük oranda Halkapınar Suyu ile karşılanmaktaydı. Projesi 1895 yılında hazırlanan isale hattının 650 metrelik kısmı font boru idi. 24 saatte temin olunan su miktarı 15 472 m³'tü. Halkapınar Suyu, iki ana depo ve 152 km.lik şebeke sistemi ile halka ulaştırılmaktaydı ve 12826 abonesi vardır[80].

Günümüzde hala Su Şirketinin inşa ettiği bina varlığını korumaktadır. 1975 yılında Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 152 sayılı genelgesi ile Halkapınar'daki su tesisleri, su havuzu ve Diana Banyoları kalıntılarının bulunduğu alan ilk kez korumaya konu olmuş ve daha sonra da koruma altına alınmıştır. Su Şirketi binası da İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 30.01.2002 Gün ve 9731 Sayılı Kararı ile korunması gereken kültür varlığı olarak tescil edilmiştir[81].

3- Karşıyaka Yamanlar Suyu

Karşıyaka'nın su sorununu çözmek amacıyla çeşitli seçenekler ortaya atılmıştır. Seçeneklerin başında, Karşıyaka'nın su ihtiyacının Halkapınar Su Şirketi tarafından karşılanması gelmekteydi. Bu nedenle Halkapınar Şu Şirketinden Karşıyaka'ya su getirip getiremeyeceği hakkında görüş istenmiştir. Şirket, verdiği cevapta, imtiyaz süresinin uzatılmasını, mukavelede yer alan, tesisatın hükümet tarafından satın alınabileceğine dair hükmün kaldırılmasını ve Karşıyaka Belediyesinin su sarfiyatı için Şirkete taahhütte bulunmasını şart koşmuştur[82].

1930 yılında Karşıyaka'nın İzmir Belediyesine bağlanmasından sonra,[83] 16.000 nüfusa sahip olan Karşıyaka'nın su sorunu çözülmek amacıyla başka seçenekler de ortaya atılmıştır. İncelemeler sonunda Vezir ve Osman Ağa Suları ile Yamanlar Karatepe Suyu hakkında yapılacak program ve projelerin Nafıa Vekaletine gönderilmesi ve vekaletten alınacak sonuca göre bu sudan birinin Karşıyaka'ya akıtılması kabul edilmiştir. Sonunda Karşıyaka'nın su ihtiyacını karşılamak için Yamanlar Memba Suyu'nun getirilmesi kararlaştırılmıştır.

Yamanlar Suyu, Karatepe havzasında 24 membadan toplanan bir sudur. "*Bu kaynaklar tarihin ilk çağlarında Sibl ve Kababa denilen ve mukaddes anılan bir dağ*

---

[78] **Yeni Asır**, 20 Haziran 1944.
[79] **Yeni Asır**, 1 Temmuz 1944.
[80] **Belediyeler Yıllığı**, c. II, Ankara, 1949, s. 379.
[81] Hasan Karakaya-Ali Zafer Çakmakcı, "*Bir Su Öyküsü: İzmir Su Fabrikası*", **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Mart 2003, S. 6, s. 230.
[82] **Anadolu**, 13 Teşrinisani (Kasım) 1929.
[83] **Anadolu**, 11 Ağustos 1930.

üzerindedir[84]". Su, cins itibariyle Vezir Osman Ağa ve Halkapınar Suyundan daha az kireçlidir. Sertlik derecesi 6-7' dir[85]. Verimi saniyede vasati 10 litreyi bulan Membalar, 700-800 rakımları arasında ve şehirden 11 kilometre mesafededir. Suyun şehre getirilmesi için Nafia Vekaletinin açtığı proje yarışmasını Ponta Mousson firması kazanmıştır[86]. Aynı firma ihaleyi de kazanarak Karşıyaka'ya su getirmek için İzmir Belediyesi ile 12 Haziran 1933'te bir sözleşme imzalamıştır[87].

27 kaynaktan beslenen Karşıyaka Yamanlar Suyu, sekiz toplama havuzu ile Karşıyaka ile Yamanlar arasındaki Değirmendağı'na getirilmiş ve orada 600 m³'lük bir rezervuara bağlanmıştır. Şehir şebekesini oluşturan 24 km'lik tali tesisatla ile de su halkın kullanımına sunulmuştur. İsale ve tevzi şebekeleri font borular ile yapılmıştır.

Şubat 1934'te başlayan su tesisatı inşası kısa zamanda tamamlanmış, 1 Temmuz 1935'te Karşıyaka'ya düzenli olarak su verilmeye başlanmıştır. 28 Ağustos 1934 günü Başbakan İsmet İnönü'nün de katılımıyla açılış töreni yapılmıştır. İsmet Paşa, Karşıyaka Suyunun açılış töreninde şu konuşmayı yapmıştır:

"Karşıyakalılar;

Karşıyaka'nın yeni ve temiz suyu açılırken aranızda bulunmak, benim için iyi bir talihdir. Bir şehre iyi ve temiz su getirmek daima büyük bir eser ve mühim bir iştir. Su getirenler su gibi, su kadar aziz olmuştur, ve olacaktır. Belediye Reisi beyin bu mühim iş içinde benden ve Dahiliye Vekili arkadaşımdan bahsetmesi bir nezaket eseridir.

Ben burada, sizin huzurunuzda bu mühim eser için Vali Paşa Hazretlerine teşekkürlerimi ifade ederim.

Karşıyaka Suyunun gelmesinde bilhassa zikretmeliyim ki, asıl himmet ve asıl yük belediyeye teveccüh etmiştir. İzmir Belediyesi ve kıymetli reisi Dr. Behçet Salih Bey seneler süren himmet ve sebatla bugün, bu suyu size hediye etmişlerdir.

Dilerim ki, bu yeni ve temiz su; Karşıyakalıların neşe ve afiyetlerine yeni bir kaynak olsun[88]".

Karşıyaka'da su ücreti kar yerine hizmet amacıyla dağıtıldığından İzmir'deki kumpanya suyuna oranla çok daha ucuzdu. Yalnız İzmir'de, su tüketimi arttıkça ücret düşerken, Karşıyaka'da tüketim arttıkça ücret artmaktaydı. Bu nedenle Belediye, halkın bir kısmı içmek için su bulamazken diğerlerinin bahçe sulamasının önüne geçmek istemiştir. İzmir Belediyesi tarafından 223.000 lira sarf edilerek Karşıyaka'ya getirilen suyun 1935 yılında, 1487'si ev, 18'i resmi müessese ve 6'sı otel, hamam vesaire olmak üzere toplam 1511 abonesi vardı. Suyun deposundan 24 saatte 864 ton su sarfı mümkün olup, senelik su tüketimi, 277.860 tondu[89].

Ponta Mousson şirketinin raporunda da belirtildiği gibi suyun hayatı, dağda mevcut çamların hayatına bağlı idi[90]. Geniş bir kullanım alanı olması nedeniyle Karşıyaka Suyu bir müddet sonra yetersiz kalmıştır. Bu nedenle Şehir Meclisi, 9 Şubat 1938 günü ticari gemilerle sanayi kuruluşlarına su verilmemesini kararlaştırmıştır. 1938

---

[84] Ulvi Olgaç, **İzmir Ne idi ? Ne Oldu ?**, İzmir, 1939, s. 93.
[85] **İzmir Şehri İmar...**, s. 30.
[86] **Yeni Asır,** 6 Kanunusani (Ocak) 1932.
[87] **Anadolu,** 13 Haziran 1933.
[88] **Anadolu,** 29 Ağustos 1934; **Halkın Sesi,** 29 Ağustos 1934.
[89] **İzmir Şehir Rehberi 1941...**, s. 135.
[90] Say, **a. g. e.**, s. 45.

yılında Karşıyaka'nın su sorunu şehir meclisinde tartışılmış ve abonelerin kullanacağı suyun sınırlandırılmasına karar verilmiştir. Kurak mevsimlerde Haziran, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında 40 tondan fazla su tüketen abonelerden ton başına 10 değil 25 kuruş alınması, kurak olmayan mevsimlerde ise sınırlamaya gidilmemesi kararlaştırılmıştır. Sınırlamadan hamam ve deniz banyosu işletmeleri muaf tutulmuştur[91].

Belediye Başkanı Behçet Uz, 1940 yılında yaptığı açıklamada 850 olan abone sayısının son zamanlarda 1350'ye çıktığını ancak su kaynaklarının bu kadar çok aboneye yetmediğini ifade etmiştir. Yamanlar'da 5 yeni kaynak bulunarak hizmete sokulduğu halde 600 metre mikap su elde edilebildiğini belirterek, abone sayısını sınırlandırılarak veya abonelerin kullanacağı suyu sınırlandırarak soruna bir çözüm bulunacağını belirtmiştir[92].

Su sorunu olan yerlerden biri de Bornova'dır. Bornova'ya gelen tek kaynak Bornova Nahiyesinin biraz ötesinde bulunan İkiz Gölü denilen yerden gelen sudur. Bornova'da yaşayan Levantenler suyu evlerine hususi bir tesisatla çekmişler ve su, Levantenlerden oluşan bir komisyon tarafından idare edilmiştir[93]. Halkın büyük kısmı ise su sıkıntısı çekmekteydi. Bornova'nın içme suyu olmadığından Yamanlar dağındaki Karatepe'deki üç kaynağın Bornova'ya getirilmesi için çalışmalar başlatılmıştır. Bornova'daki mevcut su, pis bir dere suyu olup tesisatı da tamamen gayri fennidir. Yamanlar Suyu Bornova'ya getirildiğinde mevcut suyun bahçelerin sulanması için kullanılması düşünülmüştür [94].

Bornova Işıklar Köyü'ndeki menba su kaynakları Vali Kazım Paşanın yardımlarıyla ıslah edilmiştir. Bu nedenle halk tarafından suya "Kazım Paşa Suyu" adı verilmiştir[95]. Bornova'ya su getirmek için yapılan tesisata üç kaynak suyu bağlanmıştır. Bunlardan biri olan Bedestan Pınarı'nda saniyede 8,5 litre su fışkırmaktadır.

Bornova sağlıklı içme suyuna Ekim 1939 tarihinde kavuşmuştur. Saniyede 8,5 litre su veren Bedestan ve Deli Süleyman Pınarlarının suları Bornova'ya kadar döşenen tesisat sayesinde halkın hizmetine sunulmuştur. Tesisat yapılırken 18 metre uzunluğunda bir su kanalı ortaya çıkarılmıştır. Bundan Bedestan Pınarı Suyunun vaktiyle Bornova'ya isale edildiği fakat zamanla ve heyelan yüzünden eski su tesisatının bozulduğu anlaşılmaktadır[96]. Tesisat için Belediyeler Bankası'ndan 40 000 lira borç alınmış, Belediye ise 17 000 lira harcamıştır. Suyun Bornova'ya getirilmesi için "*...6 kilometre isale boruları, kaptaj kıran havuzları ve 400 ton suyu istiap eden büyük depo ve şehrin içinde 6.300 metrelik tevziat şebekesi dahil olmak üzere 55 bin liraya mal olmuştur.*[97]"

---

[91] **Anadolu**, 22 Nisan 1938.
[92] **Yeni Asır**, 13 Şubat 1940.
[93] **Hizmet**, 13 Temmuz 1926.
[94] **Yeni Asır**, 5 Ağustos 1936.
[95] **Hizmet**, 26 Eylül 1927.
[96] **Anadolu**, 19 Nisan 1939.
[97] **Yeni Asır**, 31 Teşrinievvel (Ekim) 1939.

4- Şaşal Suyu

Cumaovası yakınlarındaki Develi Köyü kaynaklardan çıkan su damacanalarla şehre getirilip satılmakta idi. İzmir Valiliği'ne atanan Kazım Paşa, Şaşal Suyu ile yakından ilgilenmiştir. 1926 yılında Sıhhiye Müdürü Lütfi Bey ve Hıfzıssıhha Müdürü Memduh Beylerle Şaşal Suyunu ziyaret eden Kazım Paşa, su kaynağında incelemede bulunarak, suyun tahlillerini yaptırmıştır. Suyun kimyasal özelliklerinin uygun olduğunu gören Kazım Paşa, suyun şehre getirilmesi için gayret edeceğini açıklamıştır[98].

Şaşal Suyunun İzmir halkının kullanımına sunulmasında Vali Kazım Paşanın gayretleri büyük olmuştur. Şaşal Suyunun Kazım Paşa tarafından nasıl keşfedildiğini bir gazeteci şöyle anlatmaktadır: *"Şaşal Suyunu tetkik etmekle meşgulüz. Otomobille giderken uğramadığımız köy, bucak kalmadı. Her şeye herkese, güler yüzle bakıyor, en hurda işlerle bilhassa köylülerin bütün meseleleriyle alakadar oluyordu. Şaşalın tâli ve iplik gibi akan membaında idi. Suyun hassasına dair bir çok köylü hikayelerini bıkmadan dinledi. Lejandını defterine kaydettirdi. Kendisine tarlada uzanıp giden yeşil bir hat gösterdim. Aylardan Hazirandı zannediyorum. Her taraf sararmış ve kupkuru iken bulunduğumuz tâli membaına düğümlenen bu yeşil hattın bize asıl membaı gösterdiğini söyledim. Bir saat kadar beraberce otlar ve çalılar arasında yürüdük. Nihayet Şaşalın membaını bulduk. Kayalar arasında mebzul ve berrak bir su akıyordu. Sonra köpükler yaparak kayboluyor, bir kısmı ise tarlalar arasından sızarak bu yeşil hattı çiziyordu.*

Böyle kör ve salim bir membaın bulunması generali bir çocuk gibi sevindirmişti. Bu sevinç cidden görülmeye layıktı. Bu tarihten sonra ay geçirmedik ki Şaşala beraberce gitmeyelim. Şaşal onun için bir ideal halinde idi. Bu memlekete iyi su içirmek yegane düşüncesi idi..."[99]

Vali Kazım Paşa tarafından, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Toprak ve Su Laboratuarı Şefi Kimyager Kerim Beye Şaşal Suyu tahlil ettirilmiş, elde edilen netice bir yazı ile Başbakan İsmet İnönü'ye bildirilmiştir. Sıcaklığı 22 santigrat derece, asit oranı 7.5 olan ve 24 saatte 750 000 litre su alınabilen kaynaklar hakkında raporda şu ifadeler yer almaktadır; "*...İzmir şehrinden 33 kilometre mesafede bulunan mezkur mahale geniş ovadaki bağlar arasından geçerek gittik. Su volkanik tüf ve kayalardan mürekkep bir dağın eteklerinden fışkırmaktadır. Su fenni bir şekilde tutulmuş ve betondan inşa edilmiş, üstü güzel kapalı bir depoya toplanmıştır. Kilit altında bulundurulan demir kapı ile deponun içini her zaman kontrol etmek mümkün olduğu gibi dışarıdan idare edilen bir boşaltma tertibatı sayesinde de istendiği zaman su tahliye edilebilir. Muhtelif setlere taksim edilmiş olan mahalde su, depodan iki kola ayrılarak bir kolu mermer bir kaideye oturtulmuş aslan ağzına ikincisi beş musluklu çeşmeye isal olunmakta, şehre getirilen su buradan alınmaktadır*[100]*."*

İstanbul'dan damacanalarla su getirilip satılan İzmir'de, Şaşal Suyunun şehre getirilmesi için gerekli tesisatı yapmak ve suyun şehirde satışını gerçekleştirmek için Muhasebe-i Hususiyeye otuz senelik bir imtiyaz verilmiştir[101]. Fenni tesisat yapmak ve suyu kontrol altında satmak için Muhasebe-i Hususiye ile membanın bulunduğu köy

---

[98] **Anadolu**, 3 Haziran 1926.
[99] **Yeni Asır**, 18 Ağustos 1941.
[100] **B.C.A.**, 30. 10/176. 213. 7.
[101] **Yeni Asır**, 4 Şubat 1934.

ihtiyar heyeti arasında bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmaya göre Şaşal Suyu membaı otuz sene müddetle İdareyi Hususiye tarafından işletilecekti. Hususi İdare fenni tesisat yaptıracak ve bunun masrafını varidattan alacaktı. Elde edilecek kazanç İdare-i Hususiye ve köy ihtiyar heyeti arasında taksim edilecekti[102].

Suyun şehre demir borularla getirilmesine karşı çıkan görüşlerde belirtilmiştir. İzmir Postası'nda yayınlanan bir makalede; "*Bu kıymettar suyu demir boruların anormal temasları ile hırpalamak ve incitmek ve sonra bir şehir çeşmesinin fonttan veya pirinçten yapılmış küflü ağzına bırakıp oradan da dar bir yalağın çamurlu deliğine gömmek istemeyiz*[103]" denilmekte ve Vali Paşanın burayı bir mesire yeri haline getirmesinin daha yaralı olacağı belirtilmekteydi.

1932 yılında Şaşal Suyunun, Cumaovası içindeki hükümet binası karşısında betondan yapılacak bir su haznesine getirilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Belediyenin Şaşal Suyunun şehirdeki satışını denetlemesi ve damacanaların Belediye tarafından mühürlenmesi kararlaştırılmıştır. Suyun izale edilmesinde bütçelerinden para veren köylülerin, Şaşal Suyu doldurulduğu zaman alıcı ve toptan satıcılardan küçük bir ücret alması planlanmıştır. Günde 750 bin litre su veren kaynakların dağıtımı için ihale açılmıştır[104].

Şaşal Suyu, Vali Kazım Beyin teşebbüsleri ile kurulan ve amacı memurların ev sahibi olmasını sağlamak olan "*Memurlar Kooperatifi*" tarafından 1932 yılından itibaren damacanalarla şehirde satılmaya başlamıştır. Halkın suyu tercih etmesini sağlamak için Doktor Bakteriyolog Memduh Bey ile Selahattin Fuat Bey tarafından yapılan bakteriyolojik tahliller gazetelerde yayınlanmıştır. Bu ilanlarda "*Mikyası ma derecesinin üç olmasına hidrojen iyon kontrasyonuna ve terkibinde litin emlahasını havi bulunmasına nazaran hazım cihazları ve böbrekler üzerine müessir emsaline faik bir su olduğu*"[105], bildirilmektedir.

1934 yılında Anadolu Gazetesinde yer alan "*İzmir Vilayetini Hep Birlikte Tanıyalım*" başlıklı inceleme yazısında Şaşal Suyu hakkında şu bilgiler verilmektedir; "*Şaşal membanın civarı dünyanın en latif manzarasını nefsinde toplamıştır. Yakında tabiat vergisi, insan zekası ve enerjisi ile birleşerek, bedii zevki tatmin edecek kür evleri yaptırılmak tasavvuru hayli ilerlemiştir. Ana tertibat alınmıştır. Fenni şartları cami koptaj yaptırılmış, dağ yamaçlarından akan su hariçle irtibat ettirilmeden bu beton su deposunda toplanmaktadır. Buradan süzgeçli demir borular içinden geçerek tevzi musluklarına gitmektedir. Solda bir platform üzerinde tabii cesametinde ve renkte bir aslanın ağzından şarıl şarıl dünyanın en güzel suyu billur gibi akmaktadır. Buradan fıçılarla su almak isteyenler İzmir Muhasebe-i Hususiyesinden alacakları makbuzlarla, istasyon memurunun nezareti altında, hiç el değmeden kauçuk borular vasıtasıyla fıçılarını dolduruyorlar*[106]".

Bakteriyoloğ Doktor Memduh Bey ise "*İzmir Şaşal Suyu*" başlıklı makalesinde Şaşal ismin kaynağını şu şekilde izah etmektedir; "*Güya bir efenin hemşiresinin karnı şişmiş, gayrımeşru bir hamilelikten süphelenmiş ve namusunu temizlemek için kızı oraya, kır ortasına getirmiş, orada hemşiresini öldürerek namusunu kurtarmak istemiş.*

---

[102] **Anadolu,** 13 Kanunuevvel (Aralık) 1933.
[103] **İzmir Postası,** 7 Kanunuevvel (Aralık) 1934.
[104] **Anadolu,** 31 Mayıs 1932.
[105] **Halkın Sesi,** 10 Ağustos 1932.
[106] **Anadolu,** 5 Haziran 1934.

Kız bunun bir dert olduğundan bahsetmiş, dinlememiş. "Dur ölmeden bari bir su içeyim" demiş ve bu sudan içmiş ve birden bire karnının şişliği gitmiş, hastalıktan, kardeşinin elinde parıldayan ölümden kurtulduğunu hisseden kız sevinçle, tekrar yaşama kudretiyle –işte gör ve şaş da kal- diye bağırmış, Şaşal ismi de buradan gelmiş[107]*."*

1935 yılında gazetecilerle beraber Şaşal Suyu'na bir gezi düzenleyen Vali Kazı Paşa, radyoaktivitesi %15 olan suyun yıkanmak suretiyle de insanlara faydalı olacağını, 30-50 m ebadında bir yüzme havuzu inşa ettireceğini, zeytinliklerin de ıslahı ile güzel bir bahçe yapılacağını ve burasının önemli bir dinlenme yeri haline getirileceğini belirtmiştir[108].

1935 yılında İzmir'e gelen Yüksek Ziraat Enstitüsü Zirai Kimya Profesörü Fonder Hayde ile Toprak Enstitüsü Şefi Dr. Kerim Ömer Şaşal Suyunu ziyaret etmişlerdir. Vali General Kazım Dirik'in de hazır bulunduğu gezi sırasında yapılan incelemeler sonunda Şaşal Suyu'nun radyoaktivitesinin %15 nispetinde, ısısının ise 20-21 derece olduğu görülmüştür. Profesör Fonder Hayde "*...Burada radyoyu teneffüs suretiyle bünyeye imtisas ettirmek için bir inhalator yapılması, kür evleri açılarak halkın hastalıklarının dünyada en şifalı olan radyo vasıtasıyla tedavi ettirilmesi, aynı yerde ayrıca 100 kişinin yıkanmasına mahsus beton havuz yaptırılarak bu şifalı suda yüzme suretiyle sağlığa hizmet edilmesini,*[109]*"* tavsiye etmiştir.

1938 yılında yapılan bir incele sonunda Şaşal Suyunun bulunduğu arazinin hazineye ait olduğu anlaşılmış, defterdarlığın teşebbüsü ile Şaşal Suyunun hazine namına tapuya kaydı yapılmıştır. Daha sonra Muhasebe-i Hususiye 4-5 000 lira karşılığında Şaşal Suyunun tapusunu almaya çalışmış ancak defterdarlık 30-40 000 lira istediğinden anlaşma sağlanamamıştır[110].

1945 yılında Şaşal Suyunun mühürlü damacanalar ve şişeler içinde şehre getirip satma hakkı, İzmir Çocuk Esirgeme Kurumuna devredilmiştir[111].

5- Umumi Çeşmeler

İzmir'deki çeşmelerin büyük kısmı Vezir ve Osman Ağa Suları Vakfına ait idi. Halkapınar Suyunun şehre getirilmesi ile olarak 1893 yılında Ticaret ve Nafıa Nazırı Tevfik Paşa ile Niyazi Bey arasında imzalanan İmtiyaz Mukavelenamesinin 5.maddesinde imtiyaz sahibinin Belediyenin tayin edeceği yerlerde, dakikada 20 litre su verecek kapasitede 20 adet umumi çeşme ile halka ücretsiz su vermesi öngörülmüştü[112].

Dr. Behçet Uz'un belediye başkanlığı döneminde mahalle çeşmelerinin yapımı işine büyük önem verilmiş, 178 mahalle çeşmesi açılmıştır. 1932 yılında, Sinekli mevkiindeki Birinci Aziziye Mahallesinin su ihtiyacının karşılanması için, Belediye tarafından idare edilen Vezir ve Osmanağa Sularından suyu verilmek üzere 15 çeşme inşa edilmiştir. İnşaat malzemesi kısmen halk tarafından temin edilerek mahalle susuzluktan kurtarılmıştır[113]. Sinekli ve Gerenlik Mahallelerine yapılan çeşmeler 24

---

[107] **İzmir Postası**, 7 Kanunuevvel (Aralık) 1934.
[108] "*Bizim Şaşal*", **Yürgü** , 9 Nisan 1935.
[109] **Ulusal Birlik**, 27 Mart 1935.
[110] **Anadolu**, 10 Haziran 1938.
[111] **Yeni Asır**, 12 Mayıs 1945.
[112] "*İzmir Suları İmtiyaz...*",s. 381.
[113] **Anadolu**, 19 Eylül 1932.

Eylül 1932 tarihinde Belediye Başkanı Behçet Salih Beyin de katıldığı bir törenle hizmete açılmıştır. Törene katılan halka şekerleme, nar şerbeti, ayran ikram edilmiştir. Mahalle Muhtarı Tevfik Beyin önerisi ile yeni açılan çeşmelerden birine "*Mirliva Kazım Paşa Çeşmesi*", diğerine de "*Belediye Reisi Behçet Salih Bey Çeşmesi*" adı verilmiştir[114].

Yukarıda belirtilen su kaynaklarının dışında suyun temin edildiği önemli bir kaynak da kuyu ve artezyenlerdi. Artezyen suları şehrin düz kısımlarında genellikle 20 metre derinliğinde bulunup, demir borularla alınırdı. Halk arasında "*burgu suları*" olarak bilinen suların bir kısmı, muntazam bir lağım teşkilatının olmaması nedeniyle kirlenmiş bir durumdaydı[115]. Turanda içme suyu yoktu, kuyular ve artezyenler vasıtasıyla su temin edilmekteydi[116].

Ayrıca Namazgah'ta, Agora Suyu (özel bir boru ile Fuar Gölüne bağlıdır), Karantinada İtalyan Bahçesinde Kaya suyu içilebilir durumdadır. Kaya Suyunun içimi güzel olup, kireç oranı azdı. Çok bol bir su olmadığından özel bir yol yapılarak akıtılmış ve su, arabalarla satılıştır. Kaya Suyunun dışında Cumaovası Yaylaçamı mevkiinin Koçtaş Suyu da damacanalarla İzmir'de satılmaktadır. Başdurak Camialtı No:20 adresinde satışa sunulan[117] suyun bardağı 1 kuruştan satılmaktaydı[118].

Damacanalar içinde satılan sular arasında İstanbul'dan getirilen Taşdelen Suyu da vardı. Emirler Çarşısı'nda şubesi bulunan müessese, sularının temizliği konusunda gazetelere verdiği ilanlarda oldukça iddialı olup, "*Bu müessese mağazadaki damacana ve şişelerde hile bulana bir Ford otomobil hediye edilecektir*"[119], şeklinde ilanlar vermiştir.

B- KANALİZASYON

Kanalizasyon sistemi bir şehrin en önemli altyapısıdır. İçme sularının korunmasından salgınların önlenmesine kadar pek çok sorunun temelinde iyi bir kanalizasyon sisteminin olmaması yatmaktadır. İzmir şehri, Osmanlı Devleti'nin sayılı liman şehirlerinden olup, nüfusu kalabalık bir kent görünümünde idi. Şehirde kanalizasyon tesisatının yapılmasına XIX.yüzyılın sonlarında başlanmıştır. 1888 yılında İkinci Belediye Dairesi, Gül Sokağı sırasından Peştemalcıoğlu Evine kadar kargir ve 1 m genişliğinde borularla 310 arşın uzunluğunda tonozlu kanalizasyon inşaatı yapmıştır[120].

1920'li yılarda İzmir'de taş ve tuğla tonozlardan oluşan lağımlar mevcuttu. Lağımların tamamı denize ulaşmakta, öncesinde her hangi bir arıtma veya değerlendirmeye tabi tutulmamaktaydı. İşgal yılları İzmir'inin sosyal ve ekonomik koşulları hakkında hazırlanan bir raporda şehrin kanalizasyon durumu hakkında şu bilgiler verilmektedir; " *İzmir sokaklarının çoğunda lağımlar bulunmaktadır. Şehir genelinde iki boy lağım mevcuttur. Büyük olan lağımlar daha fazla öneme sahip sokakların altında inşa edilmiştir. Küçüklerin çapı 70 cm iken büyüklerin çapı 125*

---

[114] **Anadolu**, 25 Eylül 1932.
[115] **İzmir Postası**, 4 Kanunuevvel (Aralık) 1934.
[116] **İzmir Şehri İmar...**, s. 30.
[117] **Halkın Sesi**, 9 Birinci Teşrin (Ekim) 1934.
[118] **Halkın Sesi**, 18 Şubat 1938.
[119] **Halkın Sesi**, 9 Kanunusani (Ocak) 1931.
[120] **Hizmet**, 27 Mart 1888.

cm'dir. Ölçüler bu büyüklükte bir şehir için genellikle çok küçük sayılmaktadır. Tüm lağımlar denize açılmaktadır. Rıhtım Şirketi (The Quai Company) kendisinin inşa ettiği lağımları kullanmaktadır. Rıhtımda 19 adet lağım mevcuttur. Belediyenin yaptırdığı 33 lağım, bu 19 adet lağıma boşalmaktadır. Ancak ne yazık ki çapları 40 cm olan bu lağım, belediyenin lağımlarından daha küçüktür"[121].

Belediyenin kanallarını, daha küçük ebatlara sahip olan Rıhtım Şirketi şebekesine bağlamak büyük bir hataydı. Bir başka kusur, taş veya tuğla kemerli inşa edilen kanalların biçimiydi. "*Yumurta biçimli*" olması gereken şebekeye, üzeri iyi örtülmediğinden, yüzeyden oldukça fazla pislik karıştığı gibi, şehrin birçok yerinde lağım suları yüzeye çıkmaktaydı. Pis su, kanalların içinden ya çok yavaş ya da hiç akmıyordu. Bu kanaların tamamı doğrudan denize boşalıyordu[122].

1922 yılındaki İzmir yangını şehrin alt yapısını da büyük oranda tahrip etmiştir. Yağan yağmurlarla birlikte su taşkınlıkları yaşanmıştır. Şehrin kanalizasyon planlarının hazırlanması için İstanbul Şehremaneti'nin lağım planlarını yapmış olan Mühendis Mösyö Hoizler ile Belediye arasında bir mukavele imzalanmıştır. Mukaveleye göre Belediye bu iş için Hoizler'e 12 800 lira ödeme yapacaktı[123].

25 Mayıs 1926 tarihinde Hoizler Şirketi'ne bir proje hazırlattırılmıştır. Plana göre şehir lağımları Kadifekale'den itibaren iki kola ayrılarak batı kolu Güzelyalı'da bir mahalde, doğu ve kuzey doğu kısmı ise Alsancak'ta toplanarak, orada tesis olunacak iki merkezde yağmur suları ve dere suları ile karıştırılarak klorlanacak ve denize verilecekti. Bu planda öngörülen karıştırma işlemi için İzmir yağmurlarının düzenli olarak yağması gerekmekteydi[124].

Hoizler projesinin tam olarak uygulanması büyük masraflar gerektirdiğinden parça parça uygulanmıştır. Şehrin yanmış ve imar planı yapılmış olan kısımlarında bu projenin tatbikatı hayli ilerlemiştir. Hoizler projesi şehrin hakiki ihtiyaçlarına cevap verebilecek vaziyette değildi. Kanalizasyon şebekesinin yağmur sularını alması için yer yer ana kanallar yapılmalı, set ve barajlar yapılarak sel sularının getireceği toprak ve pisliklerin kanalizasyonu tıkaması önlenmeli idi[125]. Plan gerek pahalı olması gerekse yağmur sularının iyi hesaplanmaması nedeniyle eleştirilmiştir. Zira İzmir her mevsim aynı oranda yağış alan bir bölge olmayıp, yıllara göre de yağış oranları değişebilmekteydi.

Yine de Belediye planı uygulamak için, İş Bankası'ndan aldığı 2 milyon lira borcun 300 bin lirasını şehrin kanalizasyon şebekesi için ayrılmıştır. Bu miktar daha sonra 500.000 liraya çıkarılmıştır. Tomis Homson Şirketi ile temasa geçilerek öncelikle Eşrefpaşa'dan Halkapınar'a kadar, daha sonra da Reşadiye'ye kadar gidecek bir lağım tesisatı planlanmıştır[126]. Ancak İzmir'in kanalizasyon sorununun tamamen çözülmesi için yaklaşık 26 milyon liraya ihtiyaç vardı ve 1938 yılında kabul edilen Beş Yıllık İmar

---

[121] **İzmir'deki Bazı Sosyal Koşullar Hakkında Bir Araştırma, İzmir 1921,** Çev.: Aykan Candemir, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2000, s. 11.

[122] Engin Berber, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919),** İstanbul, Tarih Vakfı Yayını, 1999, s. 118.

[123] **Anadolu,** 10 Mart 1926.

[124] Say, **a. g. e.**, s. 76.

[125] **İzmir Şehri İmar...**, s. 11.

[126] Serçe, **a.g.e.**, s. 272.

Programında lağım tesisatı için 1.500.000 lira tahsisat[127] ayırabilen Belediyenin bu parayı karşılaması mümkün görünmüyordu.

Rıhtım Şirketinin sorumluluğunda olan Kordon lağımlarının tamir ve bakımında da sorunlar yaşanmıştır. Belediye Başkanı Şükrü Kaya, Kordon lağımlarının şirket tarafından tamir ettirilmesi gerektiğini, aksi takdirde belediyenin bunu gerçekleştireceğini ve şirketten parasını tahsil edeceğini belirtmiştir[128]. Şükrü Kaya'nın ifadesi ile "*şehrin temeli*" demek olan kanalizasyon için bütçeden 7.000 lira ayrılmıştır. Ancak sorunlar devam etmiş, belediye sadece mevcut kanalları tamir etmekle yetinmiş, 1926 yılında 326.40 metre kanal tesisatı yapabilmiştir. 1934-1938 yılları arasında ise 5.612 metre tul kanalizasyon yapılmış, 1.283 menfez yeniden yapılarak eski kanalizasyon birkaç defa temizlenmiştir[129].

Kanalizasyon inşaatlarıyla ilgili olarak Turan Muşkara hatıralarında şu bilgileri vermektedir; "*1934 olarak hatırlıyorum, Tenis Sokağına kanalizasyon döşenmesini. O sokaktaki tenis kortları sebebiyle Fadıl Bey Sokağına Tenis Sokağı denirdi. Bu ilk kanalizasyon döşenmesiydi. İzmir'de Frenk Mahallesi'nde kanalizasyon olduğunu duyardık. Yanıp yıkılan İzmir'de açılan sokaklar, atılan temeller eski kanalizasyonlarla karşılaşıyordu. Şimdiki Alsancak muhitindeki bu kanallar denize veriliyormuş, ilk modern kanalizasyon kanalının Fadıl Bey Sokağı'nda açılması büyük atraksiyon olmuştur. Kanalizasyonun ucu denize akıtılmıştı*"[130].

Cumhuriyetin ilanından itibaren 1933 yılına kadar yapılan kanalizasyon miktarı, 18.886 metre murabbayı bulmuştur. 1949 yılında İzmir şehrinde 60 ve 32 km. uzunluğunda iki ayrı kanalizasyon şebekesi mevcuttu.

Kanalizasyon olmayan yerlerde iptidai kör kuyu sistemi kullanılmaktaydı. İzmir gibi yer altı suları çok yüzeyde olan yerlerde bu durum sağlık için bir tehlike oluşturmaktadır. Şehrin yukarı mahallelerinde ise kanalizasyon mevcut olmadığı gibi kör kuyu da kazılması, zeminin kaya olması nedeniyle, imkansız olduğundan burada pislikler sokak ortalarından akmaktaydı[131].

C- ŞEHRİN TEMİZLİĞİ

Şehrin temizliği ve çöplerin imhası Selçuklular ve Osmanlı Devleti'nde büyük bir sorun olmamıştır. Temizlik hizmetleri özellikle lonca, mahalle ve vakıf sistemlerinin iyi işlediği dönemlerde, Kahire, İstanbul gibi büyük şehirlerde kamu örgütlenmesini gerektirecek seviyede bir sorun olarak görülmemiştir[132]. Tanzimat'tan önce hükümet, belediye işlerini kendi üzerine almayarak bu işlerde tebaasını serbest bırakmış, fakat onları İslam olan ve olmayan diye ayırıp, İslamların belediye işlerini ferde, İslam olmayanların işlerini de cemaate gördürmüştür[133]. Genelde temizlik işlerinin mahalle ve

---

[127] Fazıl Baskın , **Eski ve Yeni Devirlerde İzmir Belediyesi,** İzmir, 1941, s. 66.
[128] **Türk Sesi,** 8 Temmuz 1923.
[129] **Nutuklar 1931-1942,** İzmir Belediyesi Neşriyatından, 1942, s. 112.
[130] Turan Muşkara, **İzmir ve Karşıyaka Anıları,** Yay. Haz.: Ahmet Mehmetefendioğlu, İzmir, 1998, s. 12.
[131] **Hizmet,** 21 Teşrinisani (Kasım) 1927, Say, **a. g. e.** , s. 77.
[132] Hüseyin Özgür, "*Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Temizlik ve Halk Sağlığı Hizmetleri*" **Osmanlı,** c. 5, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 117.
[133] Osman Ergin, **Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı,** İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1936, s. 5.

sokak seviyesinde veya özel kişiler aracılığı ile çözülmesi gerektiği esas olarak kabul edilmiştir.

Çarşı temizliği, çarşı esnafınca, mahalle aralarının temizliği de "*Arayıcı Esnafı*" tarafından sağlanmıştır. Arayıcılar, "*Çöplük Subaşısı*" denen zabite belirli bir yıllık bedel ödeyerek; çöpleri toplar, deniz kıyısında ayıklayarak içinden çıkan işe yarar şeyleri satardı. Meydanların temizliği subaşı tarafından Acemi Oğlanlarına yaptırılmıştır. Şehirlerde temizlik ve esnafların denetimi kadıların sorumlulukları arasında yer alan işlerdendi. Kadıya işlerinde yardımcı olan göreviler arasında Subaşı, Böcekbaşı, Mimarbaşı, Çöplük Subaşısı, Muhtesib/İhtisap Ağaları vardı. İhtisab Ağaları kendilerine bağlı olan zabıtalarla hem fiyatları hem de esnafların temizliğini, çöplerin toplanmasını denetlerdi. İhtisab Ağaları, aynı zamanda vakıfların denetiminden sorumluydular. Şehrin altyapı hizmetleri büyük oranda vakıflar yoluyla karşılandığından İhtisab Agaları dolaylı yoldan şehrin altyapısını denetleyen kişilerdi. 1826 yılında İhtisab Nazırlığı kurulmuş, ancak Nezaret, Maliye Nezareti gibi çalışmaya başlamış ve esnaf işlerini ihmal etmiştir[134].

Esnaf Kethüdaları, çarşının temizliği, çarşı dahilindeki yol, çeşme, su yolu gibi tesislerin bakım ve onarımı görevini yerine getirilip, bedelinin avarız sandıklarından ödenmesini kontrol ederlerdi. Ayrıca mahalle imamları da sokakların temiz tutulması için halkı uyarmaktaydı. Bazı şehirlerde yöneticiler ve kadılar, imamları mahallenin temizliğinden sorumlu tutmaktaydı[135].

Osmanlı Devleti'nde Modern anlamda belediye teşkilatı 1870 yılından sonra kurulmuştur. Vilayet Nizamnamesi gereğince İstanbul'da kurulan belediye teşkilatı, 1876 yılından sonra diğer şehir ve kasabalara yayılmıştır.

Vilayet Belediyeleri Kanunu'na göre şehrin temizliği belediyenin yapması gereken işleri arasında yer almıştır. İstanbul Belediyesi'ne bu işe karşılık olarak "*Tanzifat Vergisi*" alma hakkı tanınmıştır. "*İstanbul Şehremaneti'nin Rüsum-ı Belediyesine Mütedair 21 Rebi'ülahir Sene [1]330 Tarihli Kanun-u Muvakkate Mezil Kanun-u Muvakkat*"ın 4.maddesinde "*Tenzifat resmi ihsab-ı emlaka aid olup emlakın icare-i seneviyesinin yüzde bir buçuğu nispetinde istifa olunur. Bu resm tenviriye resmi gibi emlakın boş kaldığı müddette dahi alınır,*"[136] ifadeleri ile belediyeye bu vergileri tahsil etme hakkı tanınmıştır.

İzmir'in temizlik işleri nüfusunun artmasına paralel olarak XIX.yüzyılın sonlarından itibaren bir sorun olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Evliyazade Hacı Mehmet Efendi'nin (1892-1895) belediye başkanlığı döneminde halktan temizlik gideri olarak bir vergi alınmasına rağmen, halkın temizlik konusundaki şikayetleri sona ermemiştir[137].

Veba ve kolera başta olmak üzere salgın hastalıkların çok yaşandığı İzmir şehrinde temizlik işlerinin iyi yapılması için bazı adımlar atılmıştır. 1891'de oluşturulan sağlık komisyonu şehrin temizliği ile ilgili yapılması gerekenler konusunda ayrıntılı

---

[134] Ergin, **a. g. e.**, s. 122.

[135] Musa Çadırcı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, Ankara, T. T. K., 1991, s. 40.

[136] **Vilayat Belediyelerine Müteallik Kavanin ve Nizamat Mecmuası**, Dersaadet, Hilal Matbaası, bst. yok, s. 10.

[137] **Hizmet,** 11 Mayıs 1889.

kararlar alırken, 1892'de temizliğin sürekli denetimi için jandarma kumandanı ile sıhhiye müfettişinin, belediye çavuşlarıyla müşterek çalışmaları sağlanmıştır[138].

Belediye, şehrin temizliğini sağlama ve çöpleri toplama işini ihalelerle müteahhitlere vermeye çalışmıştır. Hizmet Gazetesinde yer alan ilanda 1307-1309(1891-1892) yılları arasında iki yıllığına şehrin çöplerini toplama, sokakları süpürme ve süprüntüyü belediyenin göstereceği yere taşıma işinin ihale edildiği bildirilmektedir. Süprüntülerin satılmasına müteahhitlerin karışamayacağı belirtiliyor ve eğer temizlik işi aksarsa, belediyenin temizliği yapacağı ve parasını müteahhitten alacağı bildiriliyor ve devamında; "*Daire-i belediye umur-ı tenzifiyede 40 adet araba ile 40 nefer arabacı ve 40 nefer süpürgeci ve 9 küfeli hamal ve 4 nefer el arabacısı ve 4 nefer yolcu istihdam eylediğinden müteahhit hiçbir mahalde süprüntü ve müzahrefat bırakmamak şartıyla ve tenzifata halel gelmeyecek surette mikdar-ı kafi araba ve küfeci vesaire istihdam etmek üzere eğerçi arabaların çıkamayacak yüksek dağ mahallatları için hamal ve merkep gibi istihdamında muhtar bırakılacağı...*"[139] ifade edilmekteydi.

Eşref Paşadan sonra belediye başkanı olan Tevfik Paşa da şehrin temizliğine özen göstermiş, sokaklarda halı ve kilim silkelenmesine, kirli suların sokağa dökülmesine engel olmaya çalışmıştır. Her mahallenin ihtiyacına göre arabacı, küfeci ve süpürücü tayin ve istihdam edilerek bugünkü anlamda çöpçülük hizmetleri verilmeye çalışılmıştır[140].

İzmir'in Yunan işgali altında olduğu yıllarda, toplanan çöplerin imhası için şehir sekiz bölgeye ayrılmıştır. Toplanan çöpler, Mortakye, Üçkuyular, Yalı ve Yukarı Mahalle'ye götürülerek boşaltılmıştır. Çöplerin işe yarayan bölümleri Belediye tarafından satılmış, geriye kalanlar da yakılarak imha edilmiştir. İzmir ile ilgili olarak hazırlanan bir raporda şehrin temizliği ilgili olarak şu bilgiler verilmektedir; "*Çöp arabaları çoğunlukla erkek çocuklar tarafından taşınmaktadır. Temizlik de esas olarak kadınlar ve genç kızlar tarafından yürütülmektedir. Bu kişiler bu tür iş için çoğu zaman uygun kişiler değildir ve çok az ücret almaktadırlar. Bazı kızların yaşı 13'ün altındadır. Kadınlardan bazıları da 50-55 yaşındadır. Aylık ücretleri de 10-14 Türk lirası arasında değişmektedir. Sokak süpürenlerin sayısı şu anda 32'dir. 60 adet 'çöp kutusu taşıyıcısı' vardır. Mevkilerine göre sokaklar her iki ya da üç günde bir süpürülmesi gerekmektedir. Çöplerin toplanması ve işlenmesi ile ilgili olarak toplam 175 kişi çalışmaktadır. Ayrıca yakın zamanda çöp toplama ekipmanına 25 parça araç daha eklenmiştir*[141]."

Cumhuriyetin ilk yıllarında İzmir şehrinin temizliği hiç de iyi değildi. Süprüntülerin sulanmadan gelişi güzel süpürüldüğü, bu şekilde yapılan temizliğin tozların havaya kalkmasına neden olduğu yönünde gazetelerde sık sık şikayetler gündeme getirilmiştir[142]. Bu dönemi gazeteci Ulvi Olgaç şöyle tasvir etmiştir: "*Şehir baştan başa toz, toprak, süprüntü , pislik içindeydi. Tenekelerle çöpler çarşı içlerinde duvar köşelerine dökülür, etrafında köpekler eşinirdi, sokaklarda teaffünden durmak kabil olmadığı zamanları hala hatırlarım*"[143].

---

[138] Serçe, **a. g. e.**, s. 79.
[139] **Hizmet**, 14 Ekim 1891.
[140] **Ahenk**, 22 Mart 1908
[141] **İzmir'deki Bazı Sosyal...** s. 55.
[142] **Islahat**, 10 Mart 1919, **Ahenk**, 26 Ağustos 1929, **Ahenk**, 16 Eylül 1929.
[143] Olgaç, **a. g. e.**, s. 15.

Çöpler kapaksız olarak yapılmış alelade tenekelere, kovalara konmuş, bunlar şehrin düz yerlerinde yüksek arabalar, arabaların çıkamadığı Yukarı Mahalle'de ise küfeli merkeplerle toplanmıştır. Sokakların süpürülmesinde ise kürek ve çalı süpürgeleri kullanılmıştır[144]. Dr. Behçet Uz döneminde şehrin sıhhi denetimine, çevre sağlığının korunmasına azami özen gösterilmiş, şehrin temizliği konusunda yeni önlemler alınmıştır. Temizlik işleri için bir atölye vücuda getirilerek burada çöp sandıkları, çöp arabaları, inşaat ve su arabaları imal ettirilmiştir[145]. Belediye tarafından inşa ettirilen temizlik hanında hem malzeme imalatı yapılmış, hem de kullanılan bütün temizlik malzemeleri burada muhafaza altına alınmıştır. Belediye tarafından yaptırılan sepetler üzerine tükürmenin ve süprüntü atmanın yasak olduğu yazılarak, şehrin göz önünde olan yerlerine yerleştirilmiştir.Ayrıca atların arkasına torba bağlama zorunluluğu getirerek, hayvanların şehri kirletmelerine engel olunmaya çalışmıştır[146].

Çöplerin nakledilmesi ise ayrı bir sorun olmuştur. İzmir Postası Gazetesinde yer alan bir makalede çöpler ve nakledilmesi ilgili olarak; "*Bizde bütün evlerde alelade ve mümkün mertebe pis olan yerlerde çöpleri toplarız. Ekseriyetle gündüz sabahleyin nakil olunur ve bu iş için kullandığımız arabalar hiçbir surette pratik ve bu günün sıhhat ve fen bilgilerine uymayan şekildedir*" denilerek, bu şekilde çöp toplamanın maliyeti kilo başına iki buçuk kuruş olarak hesap edilmiştir[147]. 1935'de hazırlanan ve meclis tarafından kabul edilen Sıhhi Zabıta Talimatnamesi'nin uygulamaya başlanması ile temizlik işlerinin denetimi daha sıkı ve işlevsel hale getirilmiştir.

Toplanan süprüntü ve çöpler bataklıkların doldurulmasında kullanılmış, böylece hem çöpler imha edilmiş hem de bataklıkların kurutulması daha ucuza mal edilmiştir. 1931 yılında Kahramanlar'da olan şehir çöplüğü buradan kaldırılarak, çöpler Halkapınar bataklığına dökülmüştür[148]. 1936 yılında Karşıyaka sokak ve evlerinden alınan 10262 araba süprüntü, kaldırılmasına devam edilen Soğukkuyu civarındaki Ermeni Mezarlığına nakil olunmuştur[149].

Şehrin bir yıllık çöp miktarı ise şöyledir; 1932 yılında 2.984 kamyon, 22,085 araba, 1.747 merkep arabası ve 76.424 merkep yükü, 1940'da 3.500 kamyon, 28.600 araba, 2.000 merkep arabası, 76.424 merkep yükü olmuştur. 1937-1940 senelerinde İzmir Belediyesi 10.947 kamyon, 146.420 araba, 7.594 merkep arabası ve 375.325 merkep yükü süprüntü nakledilmiş ve 19.470 metre kare çukur bunlarla doldurulmuştur[150].

İzmir'de süprüntü yakmak usulü için 1928 ve 1929 senelerinde uzun süren incelemeler yapılmış ve Vesuvio ve Didiye isminde iki Alman fabrikasından öneri alınarak, İzmir süprüntülerinden numuneler gönderilmiştir. Bu tetkikin maksadı süprüntü yakmak suretiyle ortaya çıkacak ısıdan yararlanarak, şehri aydınlatmak ve küllerinden kaldırım taşı imal etmekti. Günlük ortalama 20 ton civarında olan şehir çöplerini %5 kömürle karıştırarak yakmak suretiyle yılda 16200 lira kar beklenmiştir[151].

---

[144] Say, **a. g. e.**, s. 100.
[145] Olgaç, **a. g. e.**, s. 78.
[146] **Anadolu**, 17 Mart 1932.
[147] "*Temizlik İşleri Büyük Bir İtinaya Şiddetle Muhtaçtır*", **İzmir Postası**, 21 Kanunusani (Ocak) 1934.
[148] **İzmir Belediye Riyasetinin 1932 Yılı Çalışma Raporu**, (bsy. ve bst. yok), s. 165.
[149] **İzmir Belediye Riyasetinin 1937 Yılı Çalışma Raporu**, (bsy. ve bst. yok), s. 14.
[150] Baskın, **a. g. e.**, s. 16.
[151] **Ahenk**, 19 Şubat 1928, Say, **a. g. e.**, s. 103.

Avrupa'da yirmiden fazla şehirde uygulanan çöplerin yakılması işi, belediyeyi umutlandırmış ve Tuzakoğlu Un Fabrikasında bazı denemeler yapmasına neden olmuştur. Ancak sonradan bu projeden vazgeçilmiştir.

D- HAYVAN SAĞLIĞI

14 Kanunuevvel 1308 / 26 Aralık 1892 tarihinde yayınlanan 18 maddelik "*Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Talimat-ı Muvakkatesi*" hayvan sağlığı yönünde yapılan ilk yasal düzenlemedir. Yönetmelikte, salgın hayvan hastalıkları görüldüğünde hayvan sahibinin, çobanların veya bakıcıların yapması gereken işler anlatılmaktadır[152].

Bir başka yasal düzenleme de 5 Ocak 1913 tarihinde çıkarılan 45 maddelik "*Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Kanun-u Muvakkatı*"dır. Bu geçici yasa ile bildirimi zorunlu olan bulaşıcı hastalıklar, itlaf ve bedelinin ödenmesi, sınırlarda, panayırlarda ve pazarlarda alınması gereken önlemler ve uygulanacak cezalar belirtilmiştir.

3 Mayıs 1928 tarihinde yayınlanan "*Hayvan Sağlık Zabıtası Hakkında Kanun*" ile bulaşıcı hayvan hastalıklarının ihbarı zorunlu hale getirilmiştir. Kanunda, sığır vebası, şap hastalığı, dalak hastalığı, verem, çiçek, mankafa ve sarıca, beygirlerde görülen beyaz damar hastalığı, uyuz, kuduz, kızıllık, tavuk kolerası, vebası, tifüsü ve difterisi vb. hastalıklar bildirimi zorunlu hale getirilmiştir[153]. Aynı kanunda bulaşıcı hayvan hastalıkları ile mücadeleden İktisat Vekaletinin ve mahalli idarelerin sorumlu olduğu belirtilmiş ve vilayetlerin İdareyi Hususiye Bütçelerinden her yıl bu iş için para ayırmaları mecburi hale getirilmiştir.

İzmir'de artan hayvan hastalıkları ile mücadele etmek için, 1928 yılında "*Sağlık Zabıtası Komisyonu*" kurulmuştur. Hayvan Sağlık Zabıtası Kanunu gereğince kurulan komisyonun başkanlığına Vali Kazım Paşa, azalara Belediye Reisi Doktor Hulusi, Ticaret Odası Reisi Balcızade Hakkı, Ziraat Odası Reisi Rahmi, Vilayet Jandarma Kumandanı Nihat, Ziraat Baş Müdürü Zühtü, Sıhhiye Müdürü Lütfi, Encümen-i Vilayet azasından Sırrı, Baytar Müdürü Adil Beyler seçilmişlerdir. Komisyonun görevi bulaşıcı hayvan hastalıkları ile mücadeleydi[154]. Komisyonun gayretleri ile hayvanlardan kaynaklanan hastalıkları önlemek ve şehrin sağlığını korumak için şehir merkezindeki ahırlar kaldırılmış ve şehir dışına nakledilmiştir[155].

4 Şubat 1939 tarihinde toplanan Vilayet Hayvan Sağlık Zabıtası Komisyonu, hayvan hastalıklarının yayılmasını önlemek amacıyla önemli kararlar almıştır. Vali Muavini Cavit Ünver Beyin başkanlığında toplanan komisyon, bulaşıcı hayvan hastalığı görülen köylerde, 24 saat içinde hastalığın yetkili makamlara bildiriminde köy ihtiyar heyetlerini sorumlu tutmuştur. Hayvan hastalığını gizleyenlere veya yetkili memurların emirlerini dinlemeyenlere 2 aydan 6 aya kadar hapis veya 70 liradan 400 liraya kadar ağır para cezası verilmesi kararlaştırılmıştır[156].

Behçet Uz'un belediye başkanlığı sırasında hayvan sağlığına büyük önem verilmiştir. Yük taşımacılığında kullanılan tek tırnaklı hayvanların sağlık kontrolleri

---

[152] Feridun Dinçer, "*Osmanlı Devleti'nde Sağlık Alanına Veteriner Hekimlerin Katkıları*", **Sağlık Bakanlığı Tarafından Düzenlenen Osmanlı Devleti'nde Sağlık Hizmetleri Sempozyumu (Bildiriler)**, Ankara, 2000, s. 263.

[153] "*Hayvan Sağlık Zabıtası Hakkında Kanun*", **Düstur**, 3. Tertip, c. 9, İstanbul, 1931, s. 776.

[154] **Anadolu**, 20 Teşrinisani (Kasım) 1928.

[155] **Anadolu**, 6 Mayıs 1928.

[156] **Anadolu**, 5 Şubat 1939.

yapılarak, ruam hastalığına karşı mücadele edilmiştir. Aynı zamanda kuduz ile mücadele edilerek, başı boş gezen kedi ve köpekler öldürülmüştür. Kentte bakımlı ve sahipli köpeklerin ağızlarına ağızlık takılması zorunlu tutulmuş, ağızlığı olmayan köpek sahipleri cezalandırılmıştır[157].

Hayvanların alınıp satıldığı "*Hayvan Pazarı*"nın yeri, belediye tarafından 1925 yılında değiştirilerek, Kemer'deki muhacir barakalarının karşısındaki boş araziye taşınmıştır[158]. Aynı yerde masrafları belediye tarafından karşılanmak üzere bir de hayvan tecrithanesi açılmıştır[159].

1934 yılında, Ziraat Vekaleti tarafından İzmir'de bir hayvan tehaffuzhanesi yapılması planlanmıştır. Tehaffuzhanenin, hayvan ihracının kolaylıkla yapılabilmesi için Şehitlerde, Taş İskele yanındaki araziye yapılması planlanmıştır[160]. Tecrithane, Kemer'deki Uşakkizade Muammer Bey Hanında açılmış ve burada, dışarıya ihraç edilecek hayvanların muayeneleri yapılmıştır[161]. 1938 yılında tecrithane hala faaliyetlerini sürdürmekteydi[162].

Ziraat Vekaleti tarafından vilayette, çıkabilecek hayvan hastalıklarının teşhis ve tedavisine yardımcı olmak, ihraç edilecek hayvan ve hayvansal ürünlerin muayenesini yapmak amacıyla "*Salgın Hayvan Hastalıkları ile Mücadele ve Teşhis Laboratuarı*" tesis edilmiştir[163]. Laboratuarın müdürlüğüne de baytar müfettişlerinden Ali Kazım Bey atanmıştır[164]. 1934 yılında İzmir'e gelen Ziraat Vekaleti Baytar Umum Müdürü Sabri Bey, yaptığı açıklamada İzmir'deki Hayvan Hıfzıssıhha Laboratuarının kira ile tutulan bir binada faaliyetlerini sürdürdüğünü belirterek şu bilgileri vermiştir; "*Laboratuarca yapılması lazım gelen mesai neticesinde ihraç edilecek hayvanlar, laboratuar damgasıyla damgalanmakta ve gönderilecekleri hariç memleketlere gönderilmektedir. Gerek hayvan ihracı nokta-i nazarından gerek memleketimizdeki hayvanları koruma noktasından laboratuarın memleket için çok faydaları vardır*"[165].

İzmir'de en sık görülen hayvan hastalıkları ise şarbon, ruam ve veremdi. 1926 yılında şehir merkezinde yürütülen ruamla mücadele, Belediye Baytarı Selahattin ve Rıhtım Şirketi Baytarı Beyler tarafından, Karşıyaka'daki mücadele ise Karşıyaka Baytarı Tahsin Bey tarafından idare edilmiştir. Şüpheli görülen 35 beygire te'amül-i ayniye, 19 beygire de te'amül-i cildiye usulü ile Malayin tatbik edilmiştir[166]. Ruam hastalığını ihbar edenlerin hayvanları itlaf edilerek bedelleri devlet tarafından ödenmiş, ancak ihbarda bulunmayanların hayvan bedelleri ödenmemiştir[167]. Ruam mücadelesinin sürdürülmesinden belediye baytarları, belediye baytarlarının olmadığı yerlerde ise hükümet baytarları sorumlu tutulmuştur. 1934 yılında Ruamla mücadele etmek için,

---

[157] Ülker Baykan Seymen, "*Tek Parti Dönemi Belediyeciliğinde Behçet Uz Örneği*", **Üç İzmir**, Yapı Kredi Yayınları, 1992, s. 304.
[158] **Anadolu**, 14 Ağustos 1925.
[159] **Anadolu**, 11 Şubat 1925.
[160] **Anadolu**, 24 Haziran 1934.
[161] **Yeni Asır**, 26 Kanunusani (Ocak) 1934.
[162] **Cumhuriyetin 15. Yılında İzmir**, İzmir, İzmir Belediyesi Yayını, 1938, s. 170.
[163] **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Fevkalade Nüshası**, İtimat Matbaası, İzmir, 1933, s.12.
[164] **Yeni Asır**, 28 Haziran 1933.
[165] **Anadolu**, 27 Nisan 1934.
[166] "*Dank Hastalığı*", **Anadolu**, 3 Haziran 1926.
[167] **Anadolu**, 22 Kanunuevvel (Aralık) 1927.

birisi Karataş'da elektrik şirketi merkez binası arkasında diğeri de Şehitler'de 76 numarada olmak üzere iki adet "*Ruam Mücadele İstasyonu*" kurulmuştur[168].

1928 yılında İzmir'de görülen bir başka hayvan hastalığı da dank hastalığıdır. Sivri sinekler vasıtasıyla hayvandan hayvana bulaşan hastalık, Yunanistan'da ve adalarda salgın haline gelmiştir. İzmir'in dış dünya ile bağlarının fazla olması ve Yunanistan'a yakınlığı nedeniyle, Yunanistan'da görülen dank hastalığı, İzmir'de endişelere neden olmuştur. Dang hastalığına karşı halkı uyaran gazeteler, hastalığın nasıl önlenmesi gerektiği konusunda da halkı aydınlatıcı bilgiler vermişlerdir[169].

Hayvan sağlığı ile ilgili olarak atılan bir başka önemli adım da Bornova Ziraat Mektebinde "*Baytar Muavinliği Sınıfı*"nın açılmasıdır. 1926 yılında Vilayet Meclisi tarafından alınan kararla, baytar muavini yetiştirilmesi için vilayet bütçesinden 8.000 lira ayrılmıştır[170]. 1927-1928 öğretim yılı içerisinde faaliyete başlayan "*Küçük Sıhhiye-i Hayvaniye Memur Mektebi*"nin eğitim süresi bir yıldı. Gazetelere verilen ilanlarda, en az lise mezunu olan, askerliğini yapmış ve 25 yaşını geçmemiş sağlıklı gençlerin okula alınacağı belirtilmiş ve eğitimin sonunda iki yıl mecburi hizmetin olduğu ifade edilmiştir[171]. Yatılı ve ücretsiz olan okulun öğretmenleri arasında İzmir Baytar Müdürü Adil Bey ile Aygır Deposu İdare Memuru Cemil Bey de yer almaktaydı[172]. 15 öğrenci kapasitesine sahip olan okulda ilk yıl 7 öğrenci eğitim görmüştür. Mektepten mezun olanlar köylerdeki hayvan hastalıkları ile mücadele işlerinde görevlendirilmişler ve baytar müdürlerinin emrine verilmişlerdir[173].

1926-1927 Yılı Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi'nde İzmir merkezdeki ehil hayvan sayısı şu şekilde verilmiştir; 4.141 beygir, 1.195 kısrak, 4.581 merkep, 536 katır, 1.606 deve, 6.775 inek, 486 manda, 42.891 koyun ve 63.621 keçi[174]. 1933 yılında İzmir vilayeti tarafından hazırlanan istatistikte, vilayet dahilinde 398.931 koyun, 210.680 kıl keçisi, 126 tiftik keçisi, 5.335 manda, 70.356 inek, 41.991 öküz, 13.346 kısrak, 13.641 aygır, 40.029 eşek ve 1.498 katır olduğu belirtilmiştir[175].

1934 yılı içinde hayvanların şarbon hastalığına yakalanmamaları için muhtelif kaza ve köylerde 52.989 koyun, 716 keçi, 250 sığır, 193 beygir, 27 domuza şarbon aşısı tatbik edilmiştir. 7.911 koyun ve 400 keçiye çiçek aşısı, 1.334 tavuğa difteri aşısı, 106 sığır ve 256 mandaya barbun aşısı yapılmıştır[176].

Vilayet Baytar Teşkilatının verdiği bilgiye göre 1936 yılında 13.209 beygir muayene edilmiş, bunlardan 12 tanesi ruamlı çıkmış, 11 tanesi sahiplerine tazminat verilerek imha edilmiştir[177]. Vilayet Veteriner Müdürü Nazım Uygun Beyin verdiği bilgilere göre, 1937 Ağustosundan 1938 Ağustosuna kadar bir yıl içinde vilayet dahilinde hayvanlarda dalak, yanı kara, ruam, uyuz, pastörolloz, kuduz hastalıkları görülmüş, alınan fenni tedbirlerle hastalıklar imha edilmiştir. 7 kazanın 16 köyünde koyun ve sığırlarda dalak hastalığı çıkmış, 28.678 koyun, 3.504.636 tek tırnaklı hayvan

---

[168] **Yeni Asır**, 16 Teşrinievvel (Ekim) 1934.
[169] **Anadolu**, 10 Teşrinievvel (Ekim) 1928.
[170] **Anadolu**, 11 Kanunusani (Ocak) 1926.
[171] **Anadolu**, 14 Eylül 1927.
[172] **Anadolu**, 2 Teşrinisani (Kasım) 1927.
[173] **Anadolu**, 23 Mart 1928.
[174] **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927**, İstanbul, Matbaa-ı Amire, 1927, s. 755.
[175] **Anadolu**, 30 Temmuz 1933.
[176] **Yeni Asır**, 20 Şubat 1935.
[177] **Halkın Sesi**, 16 Şubat 1937.

aşılanarak hastalık söndürülmüştür. 4 kazanın 9 köyünde sığırlarda yanı kara hastalığı çıkmış, 3.675 sığır aşılanmıştır. 2.718 beygir ve 1.655 katır ve merkep ruam muayenesinden geçirilmiştir, bunlardan 4 beygir ruamlı olduğu için imha edilmiştir[178].

Vilayet Baytar Müdürlüğü, 1938 yılında Birinci Beyler Sokağı'nda kiralanan yeni bir binaya taşınmıştır. Daha önce Hükümet Konağı içerisinde faaliyet gösteren Baytar Müdürlüğünün boşalttığı odalar ise İstatistik Müdürlüğüne verilmiştir[179].

E- MEZBAHANENİN ISLAHI

Halkın temel besin maddesi olan etin sağlanması, sağlıklı koşullarda hayvan kesimin yapılması, toplum sağlığını doğrudan etkileyen koşulların başında gelmektedir. İzmir Mezbahası yapılmadan önce İzmir'de hayvan kesim işinin nerelerde yapıldığı konusunda farklı bilgiler mevcuttur.

1828 yılında inşası sona eren İzmir Sarıkışla Binası'nın yapımı aşamasında, istimlak edilen dükkan ve evler arasında hayvan kesimi yapılan salhaneler de yer almaktaydı[180]. Salhanelerin yıkılması nedeniyle hayvanların uygun koşullarda kesilmesinde sıkıntılar yaşanmıştır. Bu konu ile ilgili olarak, 1830 tarihli bir belgede "*İzmir'de Kışla civarındaki salhaneler yıkılıp, arsaları kışla meydanına kalb edilmiş ve kasap esnafı şehir içinde hayvan kesmeye başlamış olduğundan fena kokunun ve pisliğin men'i için şehir haricinde esnafın yapacağı salhaneye müsaade edildiği*" [181] belirtilmektedir.

1880 yılında ise "*Şûra-yı Devlet*" kentin Göztepe yönünde hızlı biçimde genişlemesi üzerine; Karantina yakınlarında bulunan mezbahanın İzmir dışına taşınarak Belediye tarafından yeni mezbaha yapılmasını kabul etmiştir. Belediyenin yeni bir mezbaha yapılması için açtığı ihaleyi İngiliz Karpin Şirketi kazanmış,[182] fakat müteahhidin yabancı olması nedeniyle, ileride birtakım zorlukların çıkma olasılığı bulunduğundan bu fikirden vazgeçilmiştir. "*Meclis-i İdare-i Vilayet*" Zebhiye Resmi'nin biraz artırılarak sağlık açısından sakıncalı olmadığı doktor raporuyla belirlenen "*Bornovaaltı*" denilen yerde, Belediye yada Osmanlı uyruklu bir müteahhit tarafından yeni bir mezbaha yapılmasını daha uygun bulmuştur[183]. Bu gelişmelerden sonra mezbahane, 1887 yılında Mersinli yakınlarında Bornovaaltı denilen yere taşınmıştır[184].

1906 yılında Ahenk Gazetesinde yer alan bir yazıda mezbahane hakkında şu ifadelere yer verilmektedir; "*Salhaneden şikayet etmeyen kim var? Mezbahanın tasîdât-ı ifnası yazın o derece-i istidadı bulur ki imbat estikçe iki üç kilometre ilerde bulunan Bornova sekanı bile iza'ç eder. Bu mevsimde burnu tıkamadan oradan geçmek mümkün değil. Hele içerisini bir defa gezip görmek insanı et yemeğe tövbekar eylemek için kafidir*[185]".

---

[178] **Anadolu**, 11 Eylül 1938.
[179] **Anadolu**, 13 Agustos 1938.
[180] Necmi Ülker, "*İzmir Sarıkışlasının Yapım Çalışmaları*", **X. Türk Tarih Kongresi'nden Ayrıbasımı**, Ankara, 1994, T. T. K., s. 2441.
[181] **B.O.A.**, Cevdet-i Belediye, No:7550.
[182] Kurt, **a. g. t.**, s. 28.
[183] Kurt, **a. g. t**, s. 29.
[184] **Ahenk**, 29 Eylül 1907.
[185] **Ahenk**, 31 Temmuz 1906.

1907 yılında Vilayet Meclisi, Mersinli'deki Salhananenin yıkılarak yeniden yapılmasını kararlaştırmıştır. Yeni bir salhanenin yapılması için hazırlanan proje İzmir'den Nafia Nezaret'ne gönderilmiştir[186]. 1909 yılında İzmir'e yeni bir salhane yapılması için bir şirketi müracaat etmiş ancak Belediye ile şartlar konusunda anlaşamamıştır. Mezbaha işinin çözümlenememesi basında eleştirilmiş, mevcut şartların ne kadar kötü olduğu şu cümlelerle ifade edilmiştir; "*İzmir'de Bornova ile Karşıyaka arasında bir salhane vardır. Burada her gün binlerce hayvan kesilir ve her gün binlerce litre kan akar. Bu akıtılan hayvan kanlarının işkembelerinden bağırsaklarından çıkan pisliklerin açıkta kalıp, durması kolera, veba vesaire bu gibi müthiş, en korkunç hastalıklar mikroplarının yaşayıp çoğalması için en elverişli bir muhit teşkil eder. İzmir'in salhanesi de böyle pislik içinde kalmış yerdir. O civardan şimendiferle geçmek bir hatadır. Çünkü geçenler etrafa yayılan pis kokudan korunmak için burunlarını tıkamak mecburiyetinde kalmaktadırlar. Sonra her gün kanlı, pisilikli kokulu suların akıp durduğu o Bornova Koyu, İzmir Körfezinin bir kısmı olmaktan çıkmış, hatta dikkat edilirse rengini bile değiştirmektedir*"[187].

II.Meşrutiyet döneminde İzmir'e yeni bir mezbahane yapılması gündeme gelmiş, İzmir Belediyesi, salhane yapılması için bir Fransız şirketi ile antlaşma yapılmıştır. Anlaşmaya göre, şirket her yıl Belediyeye 23.000 lira verecek, gider masrafından %6 faiz ve amortisman tenzil edilecek, hissenin %75'i Belediyeye, %25'i şirkete verilecekti[188]. Ancak mezbahanenin yapılıp yapılmadığını tespit edemedik.

İzmir'in Yunan işgali altında olduğu yıllarda hazırlanan bir raporda mezbahane hakkında şu bilgiler verilmektedir; "*Hayvanlar belediyenin mülkiyetinde ve kontrolünde olan bir mezbahada kesilmektedir. Tüm hayvanlar gözetim altında kesilmektedir. Mezbahaya yapılacak ziyaret, kesimlerin oldukça iyi şartlarda gerçekleştiğini gösterecektir. Tüm hayvanlar yetkin bir veteriner tarafından kesilmeden önce kontrol edilmektedir. Bu mezbaha körfeze yakın ve Mersinli ile Ayia Triada Mahalleleri arasındadır. Ne yazık ki şu da bir gerçektir ki 'modern ve büyük bir mezbaha' sayesinde tümüyle değerlendirilebilecek iyi malzemenin önemli miktarı uygulanan metotlar nedeniyle ziyan olmaktadır.*[189]"

Yunan işgali sırasında, Yunan Fevkalade Komiseri Stargiadis İzmir'de bir mezbahane açılması için teşebbüse geçilmiştir. Mezbahanenin inşası için kasaplardan zebhiye resminin dışında, mezbaha resmi adı altında ikinci bir vergi alınmaya başlanmış, kasaplara zorla senetler imzalattırılmıştır. Ancak mezbaha inşası işi sonuçlandırılamamıştır[190].

Cumhuriyet Döneminde İzmir'e yeni bir mezbahane inşası için 1925 Ağustosunda İzmir Belediyesi ile Alman Grubu arasında, "*İzmir Şehri Mezbaha İmtiyazı Müessesat-ı Müteferriyatına Dair Mukavelename*" yapılmıştır[191].17 yıllığına yapılan bu anlaşma, ihale süresi dolmadan içerisinde İsviçrelilerin de yer aldığı, Ali Bıçakcızade Mehmet Bey ve ortaklarının yeni bir teklif yapmalarıyla yürürlüğe

---

[186] **Ahenk**, 5 Teşrinievvel (Ekim) 1907.
[187] **Köylü**, 7 Eylül 1910.
[188] **Ahenk**, 7 Temmuz 1912.
[189] **İzmir'deki Bazı Sosyal...**, s. 48.
[190] **İzmir Vilayeti Meclis-i Umumisi 1340 Senesi Bütçesine Ait Zabıtname**, İzmir, Maarif Matbaası, 1340, s. 26.
[191] Kurt, **a. g. t.**, s. 365.

girmemiştir. Türk grubunun teklifi kabul edilmiş ve 7 Kasım 1925 tarihinde yeni mezbahaneyi inşa etme izni verilmiştir. 10 yıl 8 aylık bir süre için işletme hakkını kapsayan imtiyaz sözleşmesine göre Belediye, zebhiye vergisi ve frigo (soğuk hava deposu) ücretlerinden belli bir pay alacağı gibi, sekiz yıl dolduğunda, dilerse mezbahayı satın alabilecekti[192].

İhaleyi kazanan Türk grubu tarafından "*İzmir Mezbahası Türk Anonim Şirketi*" kurulmuştur. İzmir mezbahasını inşa etmek ve işletmek maksadıyla merkezi İzmir olmak üzere otuz sene müddet ve beş yüz lira sermaye ile kurulan İzmir Mezbahası Türk Anonim Şirketi'nin kuruluşu 30 Mayıs 1926 tarihindeki Bakanlar Kurulu toplantısında kabul edilmiştir[193].

Salhane veya Bornovaaltı olarak bilinen yerde emlak-ı metruke olan arazinin belediye tarafından kamulaştırılmasıyla inşaatına başlanan mezbahane, 1926 yılında bitirilmiştir. Yapıldığında Türkiye'nin en modern mezbahası olan İzmir Mezbahası pek çok birimden oluşmaktaydı. Mezbahanede hayvanların kesildiği kısım, ağıllar, laboratuar, kan kurutma yeri ve şehrin yarı ihtiyacını karşılayacak derecede büyük ve fenni bir buzhane, soğuk hava mahzenleri bulunmaktaydı. 19 Aralık 1926 günü yapılan Mezbahanenin açılış törenine Vali Kazım Paşa (Dirik) ile Vali Muavini Halit ve Belediye Reisi Aziz Beyler katılmıştır. Şehre 8 km'lik mesafede bulunan ve 700.000 liraya mal olan Mezbahane, 31 Aralık 1926 gününden itibaren faaliyet geçmiştir.

Mezbahanenin faaliyete geçmesiyle birlikte Belediye tarafından gazetelere ilanlar verilerek, bundan sonra mezbaha dışında hayvan kesiminin yasak olduğu belirtilmiş, kesimi yapılan hayvanların belediye baytarları tarafından mühürleneceğini ve mühürsüz et satışının yasaklandığı halka duyurmuştur. Buna aykırı hareket edenlerden hayvan başına 20 lira ceza alınacağı, kaçak et kesenleri ve satanları ihbar edenlere ise 5 lira ödül verileceği de bildirilmiştir[194]. Karşıyaka Belediyesi ile Mezbahane arasında hazırlanan bir protokolle Karşıyaka'nın ihtiyaç duyduğu hayvan kesimlerinin belirli bir ücret karşılığında Mezbahanede yapılması kararlaştırılmıştır[195].

Belediye ile mezbaha arasında kesilen hayvanlardan alınacak zebhiye resmiye konusunda ihtilaf çıkmıştır. Sorunun kaynağı Yeni Asır Gazetesinde yer alan bir makalede söyle özetlenmektedir; *"Etin okkası 120 kuruşa satıldığı zaman mezbahanenin mukavelenamesi imzalandı. Bu gün İzmir müstesna, civarımızda 15-20 kuruşa et satılıyor, hayvan fiyatlarında aklın ve havsalanın kabul edemeyeceği bir düşkünlük var. Fakat zephiye resmi mukaveleye tevfikan yine aynıdır"*[196]. Mezbaha şirketi Belediyeyi dava etmiştir, dava şirket lehine sonuçlanmıştır.

Mezbahanenın aldığı yüksek kesim vergisi nedeniyle İzmir'de kaçak et kesiminde ve başka yerlerde kesilerek İzmir'e sokulan etlerde büyük bir artış meydana gelmiştir. Mezbahanenin çalışmaya başlamasıyla birlikte, mezbahanin aldığı vergiler nedeniyle İzmir ile Karşıyaka arasındaki et fiyat farkı 30 kuruşa kadar çıkmıştır[197]. Alınan fazla vergiler kasaplar tarafından halka yansıtılınca tepkiler de artmıştır. Buca, Bornova, Dedebaşı mezbahanelerinda kesilen etler kaçak yollarla şehre sokulmaya

---

[192] Serçe, **a. g. e.**, s. 293.
[193] **B.C.A.**, 30. 18. 1. 1. /19. 36. 18.
[194] **Anadolu**, 4 Kanunusani (Ocak) 1927.
[195] **Anadolu**, 16 Kanunuevvel (Aralık) 1926.
[196] "*Mezbaha Meselesi*", **Yeni Asır**, 13 Şubat 1933.
[197] **Hizmet**, 6 Kanunusani (Ocak) 1928.

çalışılmıştır. Mezbahane idaresi kaçak kesimlerin önüne geçmek için dışardan mezbahaneye gelen etlerin muayene saatini 15.00-16.00 arası olarak belirlemiş ve bu saatler arasında muayenesi yapılmayan etlerin bir sonraki gün muayenelerinin yapılacağını ilan etmiştir[198]. Bu uygulama et sıkıntısını ve mezbahaneye olan tepkiyi artırmış, Mezbahane Şirketine ait kolcularla halk arasında zaman zaman kavgalar yaşanmıştır. Kasaplar, Belediye ve Valiliğe müracaat ederek sorunlarının çözülmesini istemişler ve 2 gün boyunca da hayvan kesmeyerek Mezbahane Şirketini protesto etmişlerdir.

Mezbahane ile Belediye ve halk arasında zaman zaman yaşanan sorunlar nedeniyle Mezbahanenin Belediye tarafından satın alınması gündeme gelmiştir. Mezbahanenin satın alınması için Vilayet Meclis-i Umumisi tarafından bir komisyon oluşturulmuştur. Avukat Cevdet Akömer, Avukat Ahmet Şükrü, Karşıyakalı Fikri, Eczacı Faik ve Paşahancısı Vahdettin Beylerden oluşan komisyon, mezbahanenin işletme imtiyazının bitmesine 3 yıl kaldığına ve bu kadar kısa bir süre için bütçeden 150-200 bin liranın harcanmasının doğru olmadığına karar vermiştir[199].

Mezbahanede 1931 yılı içinde 32.447 koyun, 25.383 kuzu, 3.234 keçi, 146 oğlak, 10.495 sığır, 1.075 dana, 126 manda, 20 malak, 56 deve, 67 domuz kesilmiştir. Aynı yıl içinde 2.241 okka eğefoklu koyun ciğeri, 1.645 kelebekli sığır ciğeri, veremli 15 öküz, 7 inek 1 keçi, şarbonlu 3 öküz, 2 inek imha edilmiştir[200].

Vilayet Baytar Müdürlüğünce hazırlanan istatistiğe göre, 1933 yılında kazalar ve nahiyeler de dahil olmak üzere toplam 4.961.709 kilo hayvan eti tüketilmiştir. Köylerde kesilen hayvan etleri ile av ve kümes hayvanları, balık etleri ve kaçak kesilen etler bu toplama dahil değildir. İzmir Vilayeti nüfusu 531.000 olduğuna göre senede nüfus başına 20 kilo et düşmektedir. Mezbahanelerde kesilen hayvan miktarı ise şöyle belirtilmiştir: Sığır eti 1.547.000, dana eti 931.000, manda eti 60.000, malak eti 23.976, deve eti 10.350, koyun eti 1.177.600, kuzu eti 1.674.400, domuz eti 10.064 kilo[201].

Belediye Meclisi ile Mezbahane Şirketi arasında imzalanıp, 31 Ağustos 1937 tarihinde süresi sona eren imtiyaz sözleşmesi gereğince mezbahane, binaları ve bütün tesisleri ile birlikte Belediyeye geçmiştir[202]. Mezbahanenin teşkilat ve tesisatını tespit etmek ve devir-teslim almak üzere belediye azasından Muzaffer, Mühendis Hurşit, Varidat Şubesi Müdürü Celal, Muhasebe Mümeyyizi Fehmi Beylerden oluşan bir komisyon teşkil edilmiştir[203]. Belediyeye geçen mezbahanede 24 bini büyük olmak üzere 166 bin hayvan kesilebilmekte, soğuk hava deposunda 4 milyon kg. et saklanabilmekte idi. Ayrıca şehrin buz ihtiyacını karşılamak için mevsim içinde 120 bin kalıp buz imal edebilecek kapasiteye sahipti[204].Belediyenin kontrolüne geçen Mezbahanenin gelirlerini artırmak için kemik artıklarından tutkal, gübre vb. imal edip, Almanya'ya ihraç edilmiştir. Ayrıca modern usullerde kuru bağırsak ve sucuk imaline başlanmış, hayvan pazarı da buraya taşınmıştır[205].

---

[198] **Halkın Sesi**, 17 Ağustos 1933.
[199] **Anadolu**, 15 Teşrinisani (Kasım) 1933.
[200] **Yeni Asır**, 26 Kanunusani (Ocak) 1932.
[201] **Anadolu**, 1 Mart 1934.
[202] **Yeni Asır**, 1Eylül 1937.
[203] **Anadolu**, 1 Eylül 1937.
[204] **İzmir Şehir Rehberi 1941...**, s. 137
[205] **Anadolu**, 18 Aralık 1937.

1939 yılında, günde 200 büyük, 1000 küçük baş hayvan kesilebilen, buzhane kısmında senede 120.000 kalıp buz imal edilebilen[206] Mezbahane, kesim salonları, büyük küçük hayvan ahırları, işkembe, ayak temizleme daireleri, hastalıklı etleri imha fırını, makine, firigo daireleri, laboratuarı ile modern bir tesis haline gelmiştir. Mezbahane, Belediyeye devredildiğinde çalışan yabancıların yerine Türkler alınmıştır. 1937-1939 yılları arasında Belediye, Mezbahaneden 380. 000 lira kar elde etmiştir. Bu para ile Mezbahanenin tesisatı yenilenmiş kalan para da şehrin imar ve iskanı için harcanmıştır.

F- MEZARLIKLAR

1- Türklere Ait Mezarlıklar

İzmir'de mevcut mezarlıklar, nüfus artışı ve şehrin büyümesi nedeniyle zamanla şehir içinde kalmıştır. Şehir içinde kalan mezarlıkların şehrin dışına, yeni açılacak mezarlıklara taşınması işine, Halil Rıfat Paşanın Valiliği sırasında başlanmıştır. Mezarlıkbaşı, Katipoğlu, Namazgah, Çorakkapı, Sulu ve Kemer Kabristanlarının bir kısmı Osmanlı Devleti Döneminde, bir kısmı da Cumhuriyet Döneminde kaldırılarak yerlerine park, pazaryeri yapılmıştır[207].

Rahmi Beyin İzmir valiliği sırasında Bahribaba Türbesi civarındaki Yahudi Mezarlığı kaldırılmaya başlanmıştır. Mezarlıkla birlikte, Bahribaba Türbesi'nin de kaldırılması gündeme gelmiş ve Rahmi Beyin gayretleri ile Türbe nakledilmiştir. Bahribaba Türbesi'nin nakledilmesi işi, 26 Aralık 1914 tarihinde gerçekleşmiştir. Tekbir ve dualarla Bahribaba Türbesi açılarak sanduka Eşrefpaşa Camine giderken sağda yer alan Sarımsaklı Mezarlığına defnedilmiştir. Törende İzmir Valisi Rahmi Bey, İzmir ve Havalisi Kumandanı Cemal Bey, Mevlevi dedeleri ve kalabalık bir halk topluluğu katılmıştır. Bir miktar asker, polis ve belediye çavuşunun da hazır bulunduğu törene İzmir Valisi Rahmi Beyin bizzat katılması, bir asayişsizlik olayının çıkmasını önlemiştir[208]. 1932 yılında Sarımsaklı mezarlığı pazaryeri haline getirilmiş, Bahri Baba Kabrinin Mevlevi Külahı ve kitabesini içeren ayna taşı ile Mehmet Dede İsminde bir başka Mevlevi Şeyhinin külahı ve kitabesi Belediye tarafından müzeye gönderilmiştir[209].

Anadolu Gazetesinde 1937 yılında yayınlanan "*Şehirden İzlenimler*" başlıklı yazıda Bahribaba Türbesi'in kaldırılması hakkında şu bilgiler verilmektedir; "*Seferberlik yeni başlamıştı, zamanın Valisi Bay Rahmi, şehirdeki mezarlıkları kaldırmak arzusunu gösteriyor ve ilk defa Mezarlıkbaşına el uzatıyor. Devre hakim olan sert taassup, şiddetli bir mukavemet göstermek istiyor. Mezarlığı kaldırmak için "Fetva" almak lazım geliyor ve bundan da bir takım hadiseler, dedikodular çıkıyor... Nihayet mezarlık yıkılmaya başlıyor ve garibi şu ki, 130 yıl evvel gömülmüş ve büyük bir taş altında kalmış ceset, sapasağlam meydana çıkıyor. Bunda ilahi bir işaret iddia eden zamanın dindarları derhal harekete geliyorlar ve :*

-Nakl-i kubur caiz değildir!

---

[206] **Anadolu**, 10 Şubat 1939.

[207] Tuncer Baykara, **İzmir Şehri ve Tarihi** , İzmir, Ege Üniversitesi Yayını, 1974, s. 41.

[208] **Anadolu**, 27 Kanunuevvel (Aralık) 1914.

[209] **Yeni Asır**, 27 Eylül 1932. 1942 yılında Bahribaba Parkına "*İnönü Parkı*" ismi verilmiştir. Bkz. **Yeni Asır**, 25 Mart 1942.

Diyerek jandarmaların üstüne atılıyorlar, kıyamet kopuyor. Fakat kararın tatbiki devam ediyor. Vali Rahmi, bunun akabinde eskiden Maşatlık dediğimiz ve şimdiki parkın bulunduğu yeri ele alıyor. Burası da mezarlık değil, sanki katillerin, hırsızların, serserilerin barındıkları bir yerdir. Gece olunca Karataş'a geçmek için mutlaka kafile teşkil etmek lazım.

Vali Rahmi, evvelce müftüyü nasıl çağırdı ise, şimdi de Hahambaşı'yı çağırıyor ve fikrini söylüyor:

-Ne dersin!

Diyor, Hahambaşı boynunu büküyor:

-Ben dirilerin Hahambaşısıyım, ölülere karışmam, siz bilirsiniz.

Bir gece yarısı, mezarlığın içinde kıyametler kopuyor, arabaların gidiş geliş, kürek, çapa sesleri vesaire... Sabahleyin oradan geçenler bakıyorlar ki, koskoca Maşatlık'ta mezar taşı namına çok az bir şey kalmış ve Yahudi aileleri, ölülerin kemiklerini araştırmakla meşgul... Meğer Vali Rahmi, o gece bir amele taburu buraya sevk etmiş, ne yapmak lazımsa yapmış.

Hadiseden hayrete düşen halk, aynı zamanda eğleniyor da:

- E –diyor- şimdi burası ne olacak? Ya Bahribaba Türbesini nasıl kaldıracak?

Şimdiki parka ismi intikal eden Bahribaba namındaki zat da, parkın alt kısmında, Halkevi'nin karşısında yatıyordu ve mezarının yanı başında, soluk, yeşil boyalı pencereli bir türbedar ikametgahı vardı. Burada bir şeyh oturuyordu. Onu da kaldırmak lazımdı. Mukavemete, taassuba rağmen bu kararın tatbiki cihetine gidildi. Vali, Şeyhi çağırmış:

-Al –demiş- sana üç yüz altın. Artık burada vazifen bitti!

Şeyh bunu kabul etmiş amma, ertesi gün dönüp gelmiş;

-Beyim, -demiş- bu gece Bahribaba'yı rüyamda gördüm. "Beni rahatsız etmesinler, yerim iyidir" dedi.

Vali gülmüş şu cevabı vermiş:

-Ben, vasıta ile konuşmam. Bahribaba gelsin ne söyleyecekse bana söylesin!

Kabrin açılacağı gün sanki İzmir yerinden oynamıştı. Mevleviler, hacılar, hocalar, diğer dervişler, büyük ve eşi az bulunur bir alay; türbenin etrafında toplandı. Tekbir, tehlil, avazeleri yükseliyordu. Uhrevi ve ağır bir hava etrafa çökmüştü.

Kabir açılıyor, ne kemik var, ne bir şey. Biraz su çıkıyor o kadar. Sandukayı alıyorlar, gene tekbirlerle yukarıda bir mezarlığa naklediyorlar.

Bahribaba'nın kim olduğuna gelince, bu hususta kati bir şey bilinmiyor. Rivayete bakılırsa, bir zat, orada sahilde yarı çıplak bir ceset bulmuş, belindeki kuşakta akik bir mühür varmış, "Bahri" ismi okunuyormuş. Cesedi kaldırıp eski türbenin yerine gömmüş ve bu zatın, büyüklüğünden bahisle türbedar olarak buraya geçmiş. O tarihlerde türbelere rağbet malum"[210].

Cumhuriyet Dönemine gelince, belediyeler için mezarlıkların düzenlenmesi veya nakledilmesinde en önemli sorun, mezarlıkların vakıf yönetimi altında bulunması idi. Konya Mebusu Refik Beyin kabristanların belediyeye terk edilmesi hakkında T.B.M.M.'ne bir kanun teklifi sunmasıyla konu gündeme gelmişse de bir netice alınamamıştır[211]. 1930 yılında Belediyeler Kanunu'nun tartışılması sırasında konu

---

[210] **Anadolu**, 28 Şubat 1937.

[211] Serçe, **a. g. e**, s. 274.

tekrar gündeme gelmiş ve İzmir Belediyesinin talebi üzerine Belediyeler Kanununa ile mezarlıkların belediyelere devri sağlanmıştır[212]. 1580 Numaralı ve 10 Nisan 1930 Tarihli Belediye Kanunu'nun 160. maddesinde yer alan "*Metruk ve kimsesiz mezarlıklarla vakfa ait olan umumi mezarlıklar bilumum hukuk ve vecaibi ile belediyelere devir olunmuştur. Belediyeler bu kanun mucibince yapılacak nizamnameye göre en çok on seneye kadar mezarlıklara ait tesisatı ikmal ederler*"[213], hükmü ile belediyelerin önündeki engeller kaldırılmıştır. Bu şekilde sahipsiz mezarlıklarla vakıflara ait mezarlıklar, gelirleriyle birlikte belediyelerin kontrolüne geçmiştir[214].

1580 Sayılı Belediyeler Kanununun 15. ve 160. maddelerinde, ölenleri muayene etmek, gömülmesine ruhsat vermek ve belediyece gösterilen mezarlıklardan başka yerlere ölü gömdürmemek, ücretli-ücretsiz olan cenazeleri fenni şartlar dahilinde techiz, tekfin ve nakil etmek, gömmek ve belediye mezarlıkları ve fenni cenaze yıkama yerleri tesis ve idare etmek ve bu tesisatı en çok on seneye kadar ikmal etmek vazifeleri belediyelerin sorumlulukları arasında sayılmıştır[215].

Belediye Mezarlık Nizamnamesine göre mezarlıklar dahilindeki mezarlar üç kısma ayrılmıştı. 1. sınıf mezarlar, belirli bir bedel karşılığında belediyeden satın alınan aile mezarlıkları olup, genişlği 12 m²'yi geçmeyecekti. 2. sınıf mezarlar, belirli bir bedel karşılığında satın alınan şahsa ait mezarlar olup, genişliği 4.5 m²'yi geçmeyecekti. 3. sınıf mezarlar ise parasız mezarlar idi. 3. sınıf mezarlardaki cesetler 5 yıl bekletildikten sonra belediye kararı ile başka bir yere nakledilebilecekti[216].

1926 yılında Sulu Mezar olarak bilenen mezarlığın nakline, Vali ve Belediye başkanın da katıldığı bir törenle başlanmış, buradaki mezarlar Kokluca'ya nakledilmiştir. Değerli mezar taşları ise Asar-ı Atika Müzesi kabir taşları şubesine devredilmiştir[217]. Nakledilen Sulu Mezarlık alanına Evkaf Hanı inşa edilmesi kararlaştırılmış ve bu iş için 50.000 lira ayrılmıştır[218]. 1927 yılında Belediye ile vakıflar idaresi arasında varılan mutabakatta Sulu Mezarlığın yerine sebze hali yapılması kararlaştırılmıştır. Arsa, vakıf idaresi üzerine kayıt edilecek ve böylece arsa üzerindeki mülkten vakıflar idaresi de kazanç elde edecekti[219]. 1928 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile Sulu Mezarlık olarak bilinen mahal üzerine tütün depolarının inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Evkaf Müdüriyeti tarafından inşaat masrafları için 1929 yılı Muhasebe-i Hususiye bütçesinden pay ayrılması ve satılacak mahallerin gelirleri ile masrafların karşılanması teklif edilmiştir[220].

İkiçeşmelik karayolunun yanından Eşrefpaşa Bayramyeri'ne kadar olan yolun her iki tarafı mezarlık olup, "*Uluyol Mezarlığı*" olarak bilinmekteydi. Bu yolun iki tarafında iki metre kadar yükseklikte duvarlar mevcuttu. Eşrefpaşa Semti'nde, Tınaz Tepe mevkiinde yer alan Paşa Mezarlığı belediye tarafından istimlak edilerek yerine Belediye Mıntıka Binası ve İtfaiye Binası yapılması kararlaştırılmıştır[221].

---

[212] **Yeni Asır**, 15 Haziran 1931, **Düstur**, 3. Tertip, c. 12, s. 1868
[213] **Düstur**, 3. Tertip, c. 14, Ankara, 1933, s. 21.
[214] "*Mezarlıklar Hakkındaki Nizamname*", **Düstur**, 3. Tertip, c. 12, s. 1112.
[215] **B.C.A.**, 30. 10. /193. 322. 8.
[216] **Yeni Asır**, 8 Eylül 1931.
[217] **Yanık Yurt**, 4 Mayıs 1926.
[218] **Anadolu**, 25 Şubat 1926.
[219] **Anadolu**, 21 Haziran 1927.
[220] **B.C.A.**, 30. 18. 01. 01. /30. 62. 10.
[221] **Anadolu**, 17 Mart 1926.

Bir yandan Eski mezarlar nakledilirken diğer yandan da belediye tarafından yeni mezar yerleri belirlenmiştir. Vilayet Sıhhiye Komisyonu tarafından Haziran 1926 tarihinden itibaren şehir içindeki kabristanlara ölü defnedilmesi yasaklanmıştır[222]. Halkın yeni açılan mezarlıklara ölü defnetmesi istenmiştir. Ancak yeni düzenlenen Kokluca Mezarlığı'nın yerleşim yerlerine çok uzak olması cenaze naklini güçleştirdiğinden, Belediye 1930 yılında Paşa Köprüsü Kabristanı denilen ve Seydiköy'e (Gaziemir) giden yolun sağ tarafındaki araziye de, ölü defnedilmesine müsaade etmiş ve aynı yolun sol tarafı ise gayrimüslimler için mezarlık olarak ayrılmıştır[223].

Behçet Salih Beyin belediye başkanlığı (1931-1941) döneminde şehrin imar faaliyetlerinde görülen canlanma, mezarlıkların düzenlenmesi işlerinin de hızlanmasına neden olmuştur. Bu dönemde Eşrefpaşa'daki Sarımsaklıdede Mezarlıkları'nın bir kısmı pazar, bir kısmı park yeri haline getirilmiş, Uluyol, Soğukkuyu, Faik Paşa ve Namazgah Mezarlıkları kaldırılmıştır[224]. Evkaf İdaresinin kontrolünde olan Tamaşlıkta Emir Sultan ve Ali Baba Mezarlıkları, Namazgah'ta Dikilitaş, Dedeğan, Servili Sokak, Çiçek, Mısırlı Tekkesi, Ağaçlı Mezarlık, Mevlevihane, Yusuf Dede, Piyaloğlu Hamza Bey Mezarlıklarının da Belediyenin kontrolüne geçmesi sağlanmıştır[225]. Tilkilik ve Salih Dede Mezarlıkları tamamen ortadan kaldırılmıştır. Karakapı, Kadifekale, Asri, Paşabahçesi ve Hıristiyan Mezarlıklarının ağaçlandırılmasına karar verilmiş, İkiçeşmelik'ten Eşrefpaşa'ya giden yolun iki tarafındaki eski mezarlıklar park haline getirilmeye başlanmıştır[226]. Mezarlar nakledilmeden önce halka duyuru yapılarak belirli bir süre içerisinde mezarların kaldırılması istenmiş, sürenin bitiminde kaldırılmayan mezarlar ve mezar taşları Belediye tarafından nakledilmiştir. Sarımsaklı Mezarlığı da pazar yeri haline getirilmiştir.

Bornova'daki ilk mezarlık bugün Büyük Park ile Kazım Dirik Mahallesi'nin bir kısmını kapayan alanda bulunmaktaydı. I.Dünya Savaşı sırasında mezarlık Rahmi Bey tarafından boşaltılarak park haline getirilmiştir. Mezarlığın Kazım Dirik Mahallesi tarafında kalan yeri ise 1928 yılında kapatılmıştır. Yeni mezar yeri olarak Bornova-Bayraklı yolu üzerindeki 40 dekarlık bir arazi seçilmiştir. Bu mezarlık da zamanla terk edilmiş ve yol güzergahına dahil edilmiştir. Bornova'nın en büyük mezarlığı ise halen de kullanılmakta olan Manisa yolu üzerindeki Bornova Mezarlığı'dır. 70.000 m²'lik bir alanı kapsayan mezarlığı ölü gömülmesine 1930 yılında başlanmıştır[227].

2- Gayrimüslimlere Ait Mezarlıklar

İzmir'de XIX. yüzyılın ortalarına kadar sadece Türkler ve Museviler müstakil mezarlıklara sahipti. Hıristiyanlar, cenazelerini kiliselerin bahçe ve avlularına, hastahane bahçelerine üst üste gömmekteydiler. 1865 yılında çıkarılan bir yasa ile kilise

---

[222] **Yanık Yurt**, 2 Mart 1926.

[223] Say, **a. g. e.**, s. 98.

[224] Alim Tülay Baran, **İzmir'in İskan ve İmarı (1923-1938)** Yayınlanmamış Doktora Tezi, D. E. Ü. A.İ.İ.T.Ens., İzmir, 1994, s. 69.

[225] **Yeni Asır**, 23 Şubat 1931.

[226] Baran, **a. g. t.**, s. 71. Uluyol Mezarlığının bulunduğu alan, günümüzde Cumhuriyet Koruluğu olarak bilinmektedir.

[227] Hasan Mert, **Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Yönleriyle Bornova (1923-1981)**, E. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2002, s. 94.

ve hastahane bahçelerine ölü gömülmesi yasaklanmış ve bu şekilde Hıristiyanlara ait müstakil mezarlıklar ortaya çıkmıştır[228].

İzmir Şehrinin, çok milletli, çok dinli sosyal yapısı mezarlıklara da yansımış, her millete ve mezhebe ait ayrı ayrı mezarlıklar ortaya çıkmıştır. Önemli bir liman kenti olan İzmir'in nüfusunun hızla artmasıyla, mezarlıklar yerleşim yerlerinin içinde kalmıştır. Mezarlıklar hem şehrin genel görünümünü bozan hem de içme sularına yakınlıkları nedeniyle salgınlara neden olan yerlerdi. Belediyelerin imar faaliyetlerinde de önemli bir istimlak sorunu olarak karşılarına çıkıyordu. Bu çerçevede Türklere ait mezarlıkların yanı sıra Gayrimüslimlere ait mezarlıklar da şehri dışına nakledilmiştir.

20. yüzyılın başında İzmir'de Yahudilere ait 3 mezarlık bulunmaktaydı. Bunlar, Bahribaba (Maşatlık), Kançeşme (Gürçeşme) ve Bornova Mezarlıkları idi. Bahribaba Mezarlığı, Bahri Baba Parkı olarak bilinen yer olup, günümüzde Kadın Doğum Hastahanesinden başlayarak Eşrefpaşa Bayramyeri'ne kadar giden Varyant'ın bulunduğu alanı kapsıyordu. Mezarlık, zamanla İzmir'in gelişmesi ile şehir içinde kalmıştır.1882 yılında Aydın Valiliğine yazılan bir yazıda, Yahudi Mezarlığına evler inşa edilerek buralara göçmen yerleştirildiğine dair Musevi Cemaatinden şikayette bulunulduğu belirtilmiştir. Yazının devamında mezarlığın birkaç yüz seneden beri Yahudi Cemaatine terk edildiği belirtilerek, buradaki evlerin yıktırılması ve göçmenlerin başka yerlere yerleştirilmesi istenmiştir[229]. 1885 yılında Bahribaba Mezarlığının bir bölümü cadde yapımında kullanılmak üzere istimlak edilmiştir. Aynı yıl Vali Halil Rıfat Paşa tarafından mezarlıkta gömü yapılması yasaklanmıştır. Karataş ile Konak Meydanı arasındaki Bahribaba Mezarlığının kapısından, Bahribaba Türbesine kadar olan saha 1907 yılında Gurebayı Müslimin Hastahanesine bağışlanmıştır[230].

İzmir Valisi Rahmi Bey, Müslüman ve Hıristiyan Mezarlıklarını kent dışına naklettirmiştir. Vali Rahmi tarafından, Bahribaba Mezarlığında 35 dönümlük bir arazi üzerine okul yapılmaya başlanmış, buradaki kemikler Kançeşme'deki Yahudi Mezarlığına nakledilmiştir. I.Dünya Savaşı nedeniyle yarım kalan nakil işleri, 1921 yılında Yunan makamları tarafından tamamlanmıştır[231]. I.Dünya Savaşı sona erdiği zaman İzmir Yahudi Cemaati tarafından Bahribaba'da yapılan okul binalarına Yahudi göçmenler yerleştirilmiştir. 1919 yılında İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali sırasında, Yahudi göçmenler Yunan makamları tarafından okuldan çıkartılmıştır. Yunan idaresi, okul binasını genişletilerek Helen Üniversitesi açmaya çalışmış, bu kararlarını hayata geçirmek amacıyla da 28 Haziran 1921 tarihinde Bahribaba Mezarlığı'ndaki kemikleri nakletmeye başlamıştır. Olay hem İzmir Yahudileri hem de Avrupa Yahudileri arasında büyük protestolara neden olmuştur[232]. İşgalden sonra Bahribaba Mezarlığı park haline getirilmiştir. Okul ise bugün lise olarak hizmet vermektedir[233].

Bahri Baba mevkiinde yer alan Yahudi Mezarlığı'nın kaldırılması işi, 1926 yılında sona ermiş, mezarlık yerine içinde çocuklar için düzenlenmiş oyuncakları da

---

[228] Rauf Beyru, **19. yüzyılda İzmir'de Sağlık Sorunları ve Yaşam**, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2005, s. 271.

[229] **B.O.A.**, İD. , 68223.

[230] Siren Bora, **İzmir Yahudileri Tarihi 1908-1923**, İstanbul, Gözlem Basın ve Yayın A. Ş. , 1995, s. 53.

[231] Ege, **a. g. e.** , s. 50, Şerçe, **a. g. e.** , s. 274.

[232] Henri Nahum, **İzmir Yahudileri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2000, s. 187.

[233] Bora, **a. g. e.** , s. 54..

içeren bir park açılmıştır. Belediye başkanı Aziz Bey tarafından 1 Nisan 1926 tarihinde hizmete açılan park günümüze kadar gelmiştir[234].

Yahudilere ait bir başka mezarlık Kançeşme'de 1000 altın liraya satın alınan arazi üzerinde 1885 yılında kurulmuştur. İçinde Yahudiler tarafından şifalı olduğuna inanılan iki tane su kaynağı bulunan mezarlıktaki en eski mezartaşı, Bahribaba Mezarlıklığından nakledilen ve 17. yüzyıla ait olan mezartaşıdır[235]. Yaklaşık olarak olarak 19.000 m²lik bir alana sahip olan mezarlık, 1934 yılında Altındağ Musevi Kabristanının hizmete girmesine kadar kullanılmıştır[236].

Bornova Yahudi Mezarlığı ise 1881 yılında Alexander Sidi tarafından kurulmuş olup, bugün kullanılmamaktadır. Bornova Musevi Mezarlığı toplam 6.300 m² alana sahip olup, 2005 yılı itibariyle dörtte biri doludur. Altıdağ Musevi Mezarlığı ise toplam 28.000 m² alana sahip olup, 2005 yılı itibariyle üçte biri dolu olup, Yahudi Cemaati tarafından hala kullanılmaktadır[237].

1865 yılında, şehir içinde kalmış olan mezarlıklara ölü gömülmesi yasaklaması nedeniyle, İngiltere, Hollanda ve Prusya Devletleri teb'aları ve Osmanlı teb'ası Protestanlara yeni mezar yeri aranmıştır. Bunun için şehir dışındaki demiryolunun üst tarafında Çeşmeli İbrahim Efendinin karısına ait olan 12 dönümlük arazinin, dönümü 500 kuruştan satın alınması kararlaştırılmıştır. Ancak mezar yeri şehrin çok uzağında olup, mezarlığa kadar yapılacak yol için 45 000 kuruşa ihtiyaç duyulması ve arazinin çok su alması nedeniyle ölü defnine uygun olmaması, kararın hayata geçirilmesini önlemiştir. Bunun yerine Katolik Mezarlığı yanında bulunan ve Karakazı Vakfından olup Anton Zaspo isminde birinin tasarrufunda bulunan 18.600 zir'alık (yaklaşık 11 dönüm) arazinin 150 Osmanlı Lirasına satın alınması kararlaştırılmıştır. Arazi, Vilayet Meclisi azasından Hacı Agop Efendinin bağının yanında olup, ulaşım sorunu bulunmamaktaydı. Bedeli, Mal Sandığından karşılanan arazinin millet ve mezheplere göre taksimi ise cemaatlere bırakılmıştır[238].

İzmir'de Rum Mezarlığı olarak kullanılan yerlerin başında şimdiki Bahribaba Parkı ile üst tarafları gelmekteydi. Aynı zamanda Avrupalıların ve Yahudilerin mezarlığı da burasıydı. Darağacında, Aya Markela Kilisesi yanında, bir de Tepecikte Aya Kostantin Kabristanı Ortodokslara aitti[239]. 17. ve 18. yüzyıllarda İngilizler ve Rumlar arasında kurulan iyi ilişkilere dayanılarak Türk limanlarında ölen İngilizler genellikle Rum mezarlığına gömülmüşlerdir. Bu mezarlık yakınında bulunan Rum kilisesinden esinlenerek St.Veneranda Mezarlığı olarak anılmıştır[240].

XIX. yüzyılda, Aydın ve Turgutlu demiryollarının kesiştiği yerden başlayarak St.Polycarpe civarına kadar uzanan şeridin kuzey doğusunda, geniş bir Rum Mezarlığı bulunmaktaydı. Mezarlığın bulunduğu alana o dönemde "*Mortakia*" denilmekteydi[241]. İzmir'in Yunan işgalinden kurtuluşu sonrasında, Rumların firar etmesi nedeniyle ölü

---

[234] **Anadolu**, 1 Nisan 1926.
[235] Bora, **a. g. e.**, s. 55.
[236] Şükran Çakmak, **İzmir Mezarlıkları**, E.Ü.Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İzmir, 2005, s.80.
[237] İzmir Büyükşehir Belediyesi Mezarlıklar Müdürlüğü kayıtları.
[238] **B.O.A.**, İ. DH. , 52/41301.
[239] H. Siren Kırkpınar (Bora), **İzmir Sancağında Rumlar (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Durumları) 1908-1912** D. E. Ü. A.İ.İ.T.Ens., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1998, s. 56.
[240] Kırkpınar (Bora), **a. g. t.**, s. 57.
[241] Çakmak, **a.g.t.**, s.84.

defnedilmeyerek metruk bir halde kalan İzmir'deki Rum Mezarlığı'nın Belediyeler Kanunun 160. maddesi gereğince, mezar taşları satılmamak kaydı ile İzmir Belediyesine devredilmesine 3 Şubat 1931 tarihindeki Bakanlar Kurulu toplantısında karar verilmiştir[242]. 1932 yılında Şehitlik'teki Rum Mezarlığından mezar taşları nakledilmeye başlanmış ve burasının park haline getirilmesi kararlaştırılmıştır. Alsancak'taki Rum Mezarlığının kaldırılması ile ortaya çıkan arazinin bir kısmı spor sahasına ilave edilmiş, kalan arazi ise park ve çocuk bahçesi haline getirilmiştir[243].

Şehir hudutları dahilinde bulunan Hıristiyan ve Musevi mezarlıklarına 1 Ocak 1934'ten itibaren ölü gömülmesi yasaklanmış ve bu mezarlıkların Kokluca'ya taşınması kararlaştırılmıştır. Ortodoks Mezarlığı, daha sonra Kemalpaşa Caddesinde Yenice (Camdibi) mevkiinde kurulmuştur. Mevcut mezarlıklar yeni oluşturulan Asri, Paşabahçe ve Karşıyaka kabristanlarına nakledildiği gibi, mezar taşlarının tarihi kıymeti olanları da müzeye devredilmiş, diğerleri çeşitli yerlerde depolanmıştır[244].

Günümüzde Bornova'da 1870 m² genişliğinde bir İngiliz Anglikan Mezarlığı, Buca'da 3.500 m² genişliğinde İngiliz Mezarlığı bulunmaktadır. Buca İngiliz Mezarlığına ölü gömülmesi yasak olup, Mezarlığa ait binalar Buca Belediyesi tarafından Kültür Merkezi olarak kullanılmaktadır. Ayrıca Bornova'da 6300 m²'lik bir Musevi Mezarlığı, 1.500 m²'lik Kokluca Rum Ortodoks Mezarlığı, 3.100 m²'lik Karşıyaka Hıristiyan Mezarlığı, 6.000 m²'lik Paşaköprü Hıristiyan Mezarlığı bulunmaktadır[245].

---

[242] **B.C.A.,** 30. 18. 1. 1/24. 72. 12.

[243] **Yeni Asır,** 14 Nisan 1932; **Anadolu,** 5 Mayıs 1932, "*Rum Mezarlığı günümüzde Alsancak Stadyumu ve Mimarlık Fakültesinin bulunduğu alanda idi*". Bkz. Beyru, **a. g. e.** , s. 373.

[244] Serçe, **a. g. e.** , s. 276.

[245] İzmir Büyükşehir Belediyesi Mezarlıklar Müdürlüğü kayıtları.

IV. BÖLÜM

SAĞLIK ALANINDA FAALİYET GÖSTEREN HAYIR CEMİYETLERİ

A- DARÜLACEZE

II. Abdülhamit zamanında Halil Rıfat Paşanın girişimiyle Kağıthane'de Poligon sırtlarında Dahiliye Nezaretinin denetiminde bir Darülaceze açılmıştır. II. Abdülhamit'in yardımları ile 1895 açılan Darülaceze'de erkek ve kadınlar için iki hastahane, bir bakteriyolojihane ve bir salgın hastalıklar pavyonu bulunmaktaydı. Darülaceze, Müftülük ve Zaptiye Nezaretlerinden birer temsilci ile Rum, Ermeni, Katolik, Yahudi azınlıklardan birer üyeden oluşan bir kurul ile yönetilmekteydi.

İzmir'de fakir ve kimsesizlerin korunmasına yönelik ilk adımlar, 1887 yılında atılmıştır. Belediye tarafından, Hoca Sokağındaki Bıçakçı Hocanın Okulu tamir edilerek, fakirhane haline getirilmiştir. Dilencilerden iş yapma gücü olan 115 kişi ve işleri olanlarla, İzmir dışında oturan 72 kişi bir daha dilencilik yapmamaları karşılığında kefaletle serbest bırakılmıştır. Geri kalan 30 Müslüman, 4 Rum, 1 Yahudi ve diğer 8 dilenci ile beraber Fakirhaneye yerleştirilmişlerdir. Burada kalanlara, eksik gramajla çıkan ve belediye tarafından el konan ekmeklerle, hayırsever halkın bağışladığı paralarla alınan yiyecekler verilmiştir[1]. 1891 yılında Hizmet Gazetesinde yeralan bir başka haberde ise dilenciler için, Bıçakçı Hafız Mektebi denilen yerde meskenler hazırlandığı ve dilencilerin burada ikamet ettirildiği belirtilmektedir[2].

İzmir'de Darülacezenin temeli II.Meşrutiyet Döneminde, İttihad ve Terakki'nin öncülüğünde kurulan *"Cemiyet-i Hayriye-i Sıhhiye"* tarafından atılmıştır. Cemiyet, Sadullah Ağa Sokağında bir Yahudihaneyi kiralamış ve faaliyete geçirmiştir[3]. 1909 yılında tapu hasılatından ayrılan paranın doğrudan doğruya Darülaceze İkomisyonuna gönderilmesi kararlaştırılmıştır[4].

Darülacezenin amacı kimsesizlere bakmanın da ötesinde dilenciliği önlemekti. Çalışacak durumda olanlara iş imkanı sağlamak, uzak yerlerden gelenleri memleketlerine geri göndermek başlıca amaçları arasındaydı. Düzenli bir gelire sahip olmayan kurum, yapılan yardımlarla ayakta kalmaya çalışmıştır. Darülacezeye 1911 yılında, Vali Kazım Paşa ve Tevfik Paşa 24'er lira, Başık Hacı Mustafa ve biraderi Hüseyin Efendiler 12'şer lira, Hacı Şerif Paşa ve Avodikyan Efendi 8'er lira, Maarif Müdürü Müştak Lütfi Efendi ve Kokbaşoğlu Efendi 6'şar lira, Mordehay Levi ve Davidas Efendi 3'er lira, Corci Bobli Efendi 2 lira bağış yapmıştır[5].

1911 yılı Ocak ayında Cemiyet-i Hayriye-i Sıhhiyenin gayretleri ile sokaklarda yatan ve bakıma muhtaç olanlar toplatılarak, Belediyeye ait (Fasulya'daki) baraklarda ikamet etmeleri sağlanmış ve burada kalanların ihtiyaçları Belediye tarafından karşılanmıştır. Ayrıca baraklarda hırsızlık olmaması için iki jandarma da bekçi olarak

---

[1] **Hizmet**, 7 Ağustos 1887.
[2] **Hizmet**, 14 Nisan 1891.
[3] Erkan Serçe, **Tanzimat'tan Cumhuriyete İzmir'de Belediye (1868-1945)**, İzmir, Dokuz Eylül Yayınları, 1998, s. 311.
[4] **Ahenk**, 9 Teşrinisani (Kasım) 1909.
[5] **Ahenk**, 10 Mart 1911.

görevlendirilmiştir. Gece devriye gezen polis ve jandarmaların tespit ettiği yardıma muhtaç kişiler, barakalara getirilerek ikamet ettirilmiştir[6].

İzmir'de küçük ölçekte tesis edilen Darülacezenin genişletilmesi, fakir ve kimsesizlerin barınabileceği daha büyük bir müessesenin yapılması için, İzmir Valisinin öncülüğünde bir yardım defteri hazırlanarak, halktan yardım toplanmıştır. Ayrıca Cemiyet-i Sıhhiye-i Hayriye tarafından verilen takrir üzerine Meclis-i İdare-i Vilayetteki müzakereler neticesinde bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır. Komisyon azalığına Mevlevi Şeyhi Nuri, Tüccardan Başık Hacı Mustafa, Kökbaşoğlu İpokrat Simonoğlu, Avadis Avadikyan, Mordehay Levi, Vükala-i Da'vaiden Çorç Bobli, Gad Franko Efendiler tayin edilmiştir[7].

1912 yılında gazetelerde yer alan Darülacezede bazı fenalıkların meydana geldiği ve iyi yönetilmediği şeklindeki haberler üzerine, durumu incelemek amacıyla valilik tarafından bir komisyon kurulmuştur. Komisyonda Bazazzade Hacı Osman Paşa, Eytam Müdür-ü Sabıkı Halil, Masrop Simoniyan, Kokizoğlu Zaharya Efendiler yer almıştır[8].

1913 yılında yeni bir Darülaceze binasının inşa edilmesine karar verilmiştir. Bununla ilgili olarak Ahenk Gazetesinde yer alan haberde şu bilgiler verilmektedir;

"*İzmir'de bimarhane*

Münasip ve havadar bir mevkide mükemmel bir bimarhane vücuda getirilmesi için makam-ı âidince icra edilen teşebbüs ve muhabere bu kere neticelenmiş, bimarhanenin yapılmasına karar verilmiştir ve hatta binanın Evkaf Nezareti tarafından tertip ve tersim ettirilen planı da gönderilmiştir. Bu plana göre bimarhane heyet-i idare ve sıhhiyeye mahsus devanirden maada işhane, duşhane, hamam, yatakhane ve yemek salonlarını, âdi delilerle mühim sinirlilere gürültülü ve gürültüsüz delilere mahsus dairelere ve bunlardan başka üç müferrik daire, bir hastahane, bir eczahane ve bir mutbaha müştemil olacaktır. Bu suret-i maksatla inşa edilecek olan bimarhanenin masarıf-ı inşaiyesi 2500 lira keşf ve tahmin olunmuştur[9]".

1913 yılında Ahenk Gazetesinde yer alan bir başka yazıda, bimarhanenin İzmir'de Üçkuyular mevkiinde yapılmasına karar verildiği, bunun için bir komisyon oluşturulduğu belirtilerek şöyle devam edilmektedir: "*Bimarhane projelerini ihzar ile inşaata nezaret eylemek vazifesini deruhte eylemiş olan şehrimizin yetiştirdiği genç ve muktedir Türk mimarlarından Reşit Beyin tertip ettiği plan mucibince, dünkü gün arsa üzerinde temel hafriyatı için icap eden muamelata mübaderet edilmiştir. Bina Türk tarz-ı mimarisi üzerine inşa edilecek, tertibat itibariyle de muntazam ve gayet muhteşem olmasına gayret olunacaktır. Cepheler Türk tarz-ı mimarisinin en bedih güzelliklerinden ma'dud olan çinilerle tezyin olunacağı gibi dahilinde en son kuvait-i fenniyeye muvafık surette olması hususu en ziyade nazar-ı itibara alınmıştır[10]*".

Bimarhane, Mayıs 1914 tarihinde Vali ve Belediye Başkanının da katıldığı bir törenle hizmete açılmıştır[11].

---

[6] **Ahenk**, 26 Kanunusani (Ocak) 1911.
[7] **Ahenk**, 19 Şubat 1911.
[8] **Ahenk**, 4 Kanunusani (Ocak) 1912.
[9] **Ahenk**, 9 Eylül 1913.
[10] **Ahenk**, 28 Kanunusani (Ocak) 1913.
[11] **Ahenk**, 12 Mayıs 1914.

1921 yılında İzmir hakkında hazırlanan bir raporda Mezarlıkbaşı'nda Keçeciler Karakolu yanında hizmet veren Darülaceze hakkında şu bilgiler verilmektedir; "*Kurum, 1906 yılında kurulmuştur. Faaliyetleri bir "hami", bir memur, bir hizmetli ve maaşlı çalışanlar aracılığıyla yürütülmektedir. Kurumun düzenli bir geliri yoktur, giderleri ise yıllık 650 liradır. Sakat ve yardıma muhtaç yaşlılara, kadınlara, çocuklara ve özellikle 'cami kapılarına bırakılan çocuklara' hizmet verilmektedir. Kurumda hizmet verilenlerin çoğu kadın olmak üzere toplam 35-40 kişidir. Kuruma kabul edilecek kişiler resmi muayeneden sonra kabul edilmektedirler*"[12].

1922 yılında Mezarlıkbaşı'nda faaliyetlerine devam eden 50 yatak kapasiteli kurum, daha sonra Belediyenin kontrolüne geçmiştir. Darülacezenin kadrosunda müdür, vekilharç, ambar memuru, çorap makinesi ustası, hastabakıcı, aşıcı ve beş hademe bulunmaktaydı[13]. Ülke genelinde dilencilerin sayısının artması nedeniyle Bakanlar Kurulu bir karar alarak Darülaceze Nizamnamesinin, darülaceze tesis edilmiş veya edilecek her yerde uygulanması gerektiği konusunda belediyeleri uyarmıştır[14]. İzmir'de de dilencilerin sayısı çok artmış, çarşıda gezenler için dilenciler çekilmez bir dert haline gelmiştir[15]. Çalışabilecek durumda olanları topluma kazandırmak amacıyla Beyler Sokağı'nda eski Şark Matbaası binası kiralanarak Darülacezede kalanlara çorapçılık, halıcılık, fanilacılık gibi beceriler kazandırılmaya çalışılmıştır.

1925 yılında Darülacezenin ıslahı için Belediye Başkanı Aziz Beyin başkanlığında Dr.Ethem Bey ile Sabriye Emine Hanım Efendiden oluşan ve 15 günde bir toplanacak olan bir komisyon oluşturulmuştur[16]. Komisyonun amacı Darülacezeyi daha güzel bir hale getirmekti.

1926 yılında Darülaceze içinde trikotaj imalathanesi açılmıştır. Himaye altına alınan kız ve erkek çocuklara hem meslek öğretmek hem de onlara biraz sermaye desteği vererek, kendi paralarını kazanmalarını sağlamak amacıyla açılan atölyede hırka, yelek, çorap vb. şeyler dokunmuştur. Gazetelere verilen ilanlarda bütün İzmir halkı atölyeye yardıma çağrılmakta ve ilgilenenlerin Keçeciler Karakolu yanında Hayrettinpaşa Sokağı'ndaki Darülacezeye müracaat etmeleri istenmektedir[17].

1928 yılında, Darülaceze için Buca şosesi üzerinde ayrılan binanın tamir ve inşası sona erdirilmiştir. Mezarlıkbaşı'nda faaliyet gösteren Darülacezenin, yeni binaya taşınmasına 1928 yılında başlanmıştır[18]. Uzun süre Kızılçullu'da hizmet veren kurum, 1933 yılında Çocuk Yuvasının taşınması nedeniyle boşalan Gündoğdu'daki Fransız Hastahanesi civarındaki binaya taşınmış, Darülaceze'nin boşalttığı bina da sadece dilencilere ayrılmıştır[19].

1932 yılında Darülacezede kalan 33 kişiye 43 kişi daha ilave edilmiş, bunlardan 19'u vefat etmiş, 19 kişi memleketine gönderilmiştir. Mevcut 83 dilencinin dışında 274 dilenci daha toplanmış, 10 dilenci de işe yerleştirilmiştir[20]. Bir memur, bir hasta bakıcı,

---

[12] **İzmir'deki Bazı Sosyal Koşullar Hakkında Bir Araştırma,İzmir, 1921**, Çev.: Aykan Candemir, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2000, s. 115.
[13] **Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928,** İstanbul, Matbaa-ı Amire, 1928, s. 594.
[14] **B.C.A.,** 30. 18. 1. 1/15. 59. 18
[15] "*Dilenciler*", **Yanık Yurt,** 28 Mart 1926.
[16] **Anadolu,** 17 Kanunuevvel (Aralık) 1925.
[17] **Anadolu,** 31 Kanunuevvel (Aralık) 1926.
[18] **Anadolu,** 13 Mayıs 1928.
[19] **Yeni Asır,** 14 Eylül 1933.
[20] **İBMZD**, 6. 11. 1932 (2 inci İnikad), No:7, s. 11.

üç hademe ve 1 aşçı kadrosuyla hizmet veren Darülaceze'de ortalama 45-50 bakıma muhtaç kişi ile sayıları her yıl değişen ve şehrin çeşitli yerlerinden toplan dilenciler bulunuyordu[21]. 1941 yılında Darülacezenin kadrosu 52 idi. 347 kimsesiz ve dilenci acezeye gelmiş, bunlardan 313 kişi aileleri tarafından geri alınmıştır. Belediyeye başvuran yoksullardan 671 hasta memleketlerine gönderilmiş, 2347 fakire para, kış mevsiminde de 28.000 kilo kömür dağıtılmıştır[22].

Darülacezeye gelir temin etmek amacıyla İzmir'deki imtiyazlı şirketler olan Elektrik Tramvay, Su, Havagazı ve Rıhtım Şirketlerinden senelik beşer yüz lira bağış alınması yönünde bakanlar kurulu kararı bulunmaktaydı. Ancak uygulamada sıkıntılar çekilmesi üzerine Nafıa Vekaleti, İzmir Elektrik, Tramvay, Su, Havagazı ve Rıhtım Komiserliği'ne bir yazı göndererek, Darülacezenin bir hayır kurumu olduğunu ve Darülaceze Nizamnamesinin 13.maddesinin 6.fıkrasına göre şirketlerden bağış alabileceğini belirterek, şirketleri ikaz etmiştir[23]. Yazıya verilen cevapta ise şirketlerin imtiyaz sözleşmelerinde böyle bir madde olmadığı için, her yıl sabit bir bağış yapmaya yanaşmadıkları, her şirketin bütçesine göre bir bağış yapabileceği belirtilmiştir.

Nisan 1945 tarihinde Darülacezenin müdürü Ahmet Gürselin idi.1945 yılında 28 aceze ve dilenciler için ayrılmış pavyonda 5 dilenci kalmaktaydı. Belediye mimarları tarafından yapılan inceleme sonunda tek katlı binaların onarımının mümkün olmayacağı, yıkılarak yerine yeni binaların yapılması gerektiği belirtmiştir[24]. 1945 yılında, fakir ve acezelerin barındığı binadan ayrı olarak, yalnız dilenciler için yeni bir bina inşa edilmiş ve dilenciler buraya yerleştirilmiştir[25].

1946 yılında harap bir durumda olan Kızılçullu(Şirinyer)'daki Darülaceze binası yıkılarak yerine yeni bir bina yapılmaya başlanmıştır. 335 m²'lik bir sahada inşa edilen binada, 8'er yataklı 2 büyük ve 4'er yataklı 3 küçük koğuş ile, 2 tecrit odası ve ayrıca personelin kalacağı odalar bulunmaktaydı. Binanın inşası için 26.871 lira 53 kuruş harcanmış ve Darülaceze yeni binaya taşınmıştır[26].

C- HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ

IX. yüzyıl ortalarında, savaşlarda yaralananlara yardım düşüncesi ile başlayan girişimler, 1864'de Cenevre'de 16 devletin katıldığı bir konferansla sonuçlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin de çağrıldığı, ancak katılmadığı toplantıda alınan kararlarla bugünkü Kızılhaç örgütünün temeli atılmıştır. Osmanlı Devleti, Cenevre'de alınan kararları 5 Temmuz 1865'de imzalamıştır. 1867 yılında Paris'te açılan sağlık sergisine Osmanlı Devleti'ni temsilen katılan Dr.Abdullah Bey, ülkeye dönüşünde Cenevre Mukavelenamesi'nin uygulanması için teşebbüse geçmiştir. Abdullah Beyin çalışmaları ve Padişah Abdülaziz'in de desteğiyle "*Osmanlı Mecruhin-i Asakir-i Osmaniyye'ye Muavenet Cemiyeti*" (Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti) adıyla bir dernek oluşturulmuştur[27]. Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa, Dr. Marko Paşa ve Dr.Kırımlı

---

[21] Serçe, **a. g. e.**, s. 311.
[22] **Yeni Asır**, 29 Teşrinievvel (Ekim) 1942.
[23] **B.C.A.**, 230/135. 20. 1; **B.C.A.**, 230/135. 18. 5.
[24] Tuğrul Deliorman, "*Darülacezede Birkaç Saat?*, **Yeni Asır**, 2 Nisan 1945.
[25] **Yeni Asır**, 20 Ocak 1945.
[26] **İzmir Belediye Riyasetinin 1947 Yılı Çalışma Raporu**, İzmir, 1947, s. 6.
[27] Meliha Özpekcan, **Türkiye Cumhuriyetinde Sağlık Politikası (1923-1933)**, İ. Ü. A. İ. İ. T. Ens. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1999, s. 37.

Aziz Beyin delalet ve teşebbüsleri ile, Serdar-ı Ekrem Ömer Paşanın himayelerinde, Dr. Marko Paşanın Başkanlığında geçici bir komite seçilmiştir. Dr.Adbullah Bey geçici Komitenin Genel Sekreteri olmuştur[28]. 11 Haziran 1867 tarihinde resmen kurulmuş olan kurumun tüzüğü 7 Temmuz 1869'da kabul edilmiştir. Ancak Bab-ı Seraskeri, sivillerin askeri işlere karşımasının doğru olmayacağını belirterek, Cemiyetin nizamnamesini onaylamamış ve Cemiyet dağılmıştır.

1876 yılında Sadrazam Rüştü Paşanın teşvikiyle Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane Reisi Nurican ve üyelerden Peştemalcı Efendiler harekete geçerek "*Mecruhin ve Zuafa-i Askeriye'ye İmdad ve Muavenet Cemiyeti*"ni kurmuşlardır. 1877 yılında Padişah tarafından himaye altına alınan Cemiyetin ismi "*Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti*" olarak değiştirilmiştir[29]. Bugün Kızılay Derneği adıyla bilinen Cemiyetin, ambleminin belirlenmesi ve Hilal-i Ahmer olarak anılması ise 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda kararlaştırılmış olup, Cenevre'deki merkezce de tüm devletlere duyurulmuştur.

İlk genel başkanlığını Makro Paşanın yaptığı Cemiyet, II. Abdülhamit'in desteğinde halktan büyük yardım görmüş, çalışmalarını Dolmabahçe Sarayı'nda sürdürmüştür. İstanbul ve Rumeli'nde 22 hastahane kuran Cemiyet, Trablusgarp, Balkan ve Kurtuluş Savaşları'nda önemli görevler yüklenmiştir.

II. Meşrutiyetten sonra yeniden teşkilatlanan Cemiyete yeni bir idare heyeti seçilmiştir. Cemiyet üyeleri 20 Nisan 1911'de Tokatlıyan Oteli'nde Sadrazam Hakkı Paşanın başkanlığında toplanarak 38 kişilik Merkezi Umumi Heyetini seçmiştir. Padişah himayesine giren Cemiyetin fahri başkanlığını Veliaht Yusuf İzzet Efendi üstlenmiş[30], onun çabaları sonucu Tophane'de üç katlı bir bina Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetinin idare merkezi haline getirilmiştir.

Milli Mücadele döneminde Hilal-i Ahmer Cemiyeti, merkezi İstanbul'da kalmakla birlikte Anadolu'daki Milli Mücadele hareketini desteklemiştir. Hilal-i Ahmer merkez binasının 16 mart 1920 gecesi işgal kuvvetlerinin baskınına uğraması üzerine Umumi Katip Dr. Adnan (Adıvar) Bey Anadolu'ya geçmiştir. İstanbul'daki Hilal-i Ahmer Merkezi, Ankara Murahhaslığı vasıtasıyla Anadolu'ya yardım yapmayı sürdürmüştür.

Milli Mücadele'nin kazanılması ve Cumhuriyetin ilanından sonra Cemiyette bazı değişiklikler yapılmıştır. Osmanlı Saltanatının kaldırılması üzerine Cemiyetin adı, 1923'de "*Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti*" olarak değiştirilmiştir. 17 Temmuz 1925'te Darülfunun konferans salonunda toplanan kongrede, 134 maddelik yeni nizamname kabul edilmiştir. Nizamnamenin 13 Eylül 1925'te İcra Vekilleri Heyetince tasvibinden sonra, Genel Merkez Ankara'ya taşınmıştır[31]. Cemiyetin ismi, 1935 yılı kongresinde Gazi Mustafa Kemal Paşanın gayretleri ile "*Türkiye Kızılay Cemiyeti*" olarak değiştirilmiş ve 1 Temmuz 1935 tarihinden itibaren yeni ismini kullanmıştır[32]. 1947'de ise "*Türkiye Kızılay Derneği* " adını alarak günümüze kadar gelmiştir.

---

[28] **Kızılay,** Türkiye Kızılay Genel Merkezi Yayını, 1974, s. 26.

[29] Zuhal Özaydı, "*Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Salnamesine Göre Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Kuruluşu*", **Tıp Tarihi Araştırmaları,** S. 4, İstanbul, 1990, s. 75.

[30] **Türkiye Kızılay Derneği, 73 Yıllık Hayatı (1877-1949),** Ankara, 1950, s. 16.

[31] Mesut Çapa, "*Osmanlı Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti*", **Osmanlı,** c. 5, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 142.

[32] **Yeni Asır,** 26 Haziran 1935.

1- İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Kuruluşu

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetinin İzmir Şubesinin ne zaman kurulduğu konusunda farklı bilgiler mevcuttur. Yaşar Aksoy tarafından yazılan "*Bir Kent, Bir İnsan İzmir'in Son Yüzyılı, Süleyman Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları*" adlı eserde, İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyetinin 1908 yılında kurulduğu belirtilerek 33 kişiden oluşan kurucu üyelerin isimleri verilmektedir[33]. Ancak İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyetinin 1908 yılında kurulduğuna dair bir gazete haberine rastlayamadık. Siren Bora tarafından yazılan "*İzmir Yahudileri Tarihi*" adlı eserde ise Hilal-i Ahmer Cemiyetinin, 29 Eylül 1911 tarihinde başlayan Trablusgarp Savaşı sırasında kurulduğu ve Cemiyetin ilk yönetim kurulunda Yahudi Cemaatinden Mordehay Levi'nin görev aldığı ifade edilmektedir[34].

1911 yılı sonlarında açılan İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyeti, idare heyeti seçimi yapmak amacıyla, kurucu üye kaydına başlamış ve bir umumi meclis oluşturmuştur. 7 Kasım 1911 tarihinde Hükümet Dairesi Kabul Salonu'nda yapılan toplantı sonunda Cemiyetin idare heyeti seçilmiştir. Yönetim kuruluna Hacı Mustafa Efendi, Mordehay Levi Efendi, Çürükçüoğlu Nikolaki Efendi, Cemal Paşa, Doktor Mustafa Enver Bey, Dava Vekili Dikran Efendi, Evliyazade Refik Bey, Doktor Sıtkı Bey, Sıhhiye Müfettişi Şükrü Bey, Ahenk Gazetesi sahibi Ali Nazmi Bey, Bank-ı Osmani Direktörü Letaif, Ticaret Odası Baş Katibi Diyojen Efenler seçilmiştir[35].

1911 yılında Ahenk Gazetesinde yer alan Şinasi Beyin makalesinde İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyetinin yapması gereken işler hakkında şu bilgiler verilmektedir; "*İstanbul vesair bazı vilayet merkezlerinde olduğu gibi bu kere şehrimizde de (*Hilal-i Ahmer Cemiyeti*) teşkil eylemiştir. Cemiyetin muhterem azası memleketin en muktedir, fazıl doktorlarıyla en hamiyetli eşrafı, müteberanı, en çalışkan erkan ve memurin-i hükümetidir. Şimdi bunların çarçabuk yerine getirecek vazifeleri bizim harp meydanındaki yaralı kardeşlerimizin yaralarını sarmak, bakmak için ya doğrudan doğruya vilayetimiz namına seyyar bir hastahane heyet-i müessesesi vucüda getirip göndermek, yahut Dersaadetten gönderilen Hilal-i Ahmer Heyet-i müessesesinin masarıf-ı zaruriyesine medar olmak üzere taraf taraf iane toplamaya başlamaktır*"[36].

1911 yılında "*...Mecruhin-i gazaimize hizmet-i hayriyede bulunmak üzere teşkil ve tesis eden Hilal-i Ahmer Cemiyetine...*[37]", Aydın Vilayeti Valisi Kazım Paşa, İzmir Müftüsü Rahmetullah Efendi, Belediye Reisi Ethem Bey, İstinaf Müddeyi Umumisi Hüsnü Efendi, Rum Metropoliti Hıristomos Efendi 100'er lira bağışlamışlardır. 25 Teşrinievvel 1327-14 Teşrinisani 1327 (7-27 Kasım 1911) tarihleri arasında İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyetine toplam 43 487 kuruş yardım yapılmıştır[38]. Mustafa Enver Bey, 1911 yılında 490 frank değerindeki cerrahi aletlerini Hilal-i Ahmer Cemiyetine bağışlamıştır. Kurucu üyelerden yıllık bir lira bağış alınmıştır[39].

---

[33] Yaşar Aksoy, **Bir Kent, Bir İnsan İzmir'in Son Yüzyılı, Süleyman Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları**, İstanbul, 1986, s. 120-121.
[34] Siren Bora, **İzmir Yahudileri Tarihi 1908-1923**, İstanbul, 1995, s. 233.
[35] Bora, **a. g. e.**, s. 69.
[36] Şinasi, "*Hilal-i Ahmer Cemiyeti*", **Ahenk**, 5 Teşrinisani (Kasım) 1911.
[37] **Ahenk**, 29 Teşrinisani (Kasım) 1911
[38] **Ahenk**, 29 Teşrinisani (Kasım) 1911.
[39] **Ahenk**, 24 Teşrinisani (Kasım) 1911.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti İzmir Şubesinin kurucu meclisi 19 Mart 1913 tarihinde Hükümet Konağı'nda yıllık toplantısını yapmıştır. Yapılan oylama sonunda yeni idare heyeti şu şekilde oluşmuştur; tüccardan Hacı Mustafa Efendi, Ahenk Gazetesi sahibi Ali Nazmi Bey, Osmanlı Bankası direktörü Mösyö Letaif, Ticaret Odası Baş Katibi Diyojen Efendi, Sıhhiye Müfettişi Şükrü Bey, Doktor Mustafa Bey, Dava Vekili Dikran Aşinayan Efendi, Belediye Azasından Selim Azrahi Efendi, Belediye Eski Reisi Doktor Ethem Bey, Tüccardan Alanyalı Mahmut Bey, Dava Vekili Çürükçüoğlu Nikolaki, Eczacı Ferit Bey[40].

Balkan Savaşları sırasında İzmir'de Hilal-i Ahmer Şubesi'nin önemi daha da artmıştır. Zira İstanbul'daki Muhacirin Umum Müdürlüğü, Balkanlardan göç eden binlerce Türk ailesinin İzmir ve civarına yerleştirilmesine karar vermiştir. Başkanlığını Süleyman Ferit Beyin yaptığı Muhacirlere Yardım ve İskan Cemiyeti ile Hilal-i Ahmer Cemiyeti göçmenlerin yerleştirilmesi, tedavi edilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanmasında büyük yararlılıklar göstermiştir[41].

1916 yılında Hilal-i Ahmer Cemiyetinin İzmir Şubesi Birinci Kordon'da faaliyet göstermekteydi[42]. 31 kaza ve nahiyede şubesi bulunan İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1916 yılı içerisinde, 653.337 kuruş yardım toplamıştır. Paranın büyük bir kısmı halkın yaptığı bağışlar ve satılan hatıra pullarından temin edilmiştir. İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından 25.000 parça çamaşır, 1300 yeni yatak, 1 000 yün battaniye, 5 000 parça yatak levazımı, ihtiyaç sahiplerine dağıtılmış ve hastahanelere 1000 lira yardımda bulunulmuştur. Ayrıca tamamen Hilal-i Ahmer'e ait 100 yataklı bir "*Nümune-i Harp Hastahanesi*" açmaya karar vermiştir[43]. I.Dünya Savaşı sırasında yaralıların tedavi edilmesi amacıyla Gözetepe'deki İtalyan Mektebi Hilal-i Ahmer Hastahanesi haline getirilmiştir. İşgalden sonra Yunanlılar burasını kulüp haline getirmişlerdir[44].

I.Dünya Savaşı'nın son yıllarına doğru İzmir'de tifüs salgını yaşanmıştır. Salgının önlenmesinde İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyeti ve Süleyman Ferit Beyin gayretleri büyük olmuştur. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, şehir içinde günde 25 kadar tifüs vak'asını ortadan kaldırmak için beş umumi hamam açmıştır. İki hamamlı tren, hat boyunca dolaştırılarak altı ay içerinde 457.370 kişinin temizlenmesini sağlamıştır. Alsancak'ta açılan tifüs karantina istasyonunda, üç ay zarfında 3500 kişi tecrit edilmiştir. Hilal Semtinde umumi çamaşırhane açılarak, üç buçuk ay zarfında 11.024 işçi tarafından 263.778 parça fukara çamaşırı bedava yıkanmıştır[45]. 1918 yılında Hilal-i Ahmer Cemiyetinin İzmir Şubesi bulaşıcı hastalıklarla mücadeleye katkı sağlamak amacıyla çeşitli semtlerde hamam ve çamaşırhaneler açmıştır. Cemiyet tarafından açılan üç hamam dışında, Kurşunlu Mescidi içinde kırk tekneli bir fukara çamaşırhanesi, Hilal İstasyonunda büyük bir çamaşırhane açılmıştır. Buralarda günde sekiz bin parça çamaşır yıkanmıştır[46].

Süleyman Ferit Beyin, Hilal-i Ahmer Cemiyeti içerisindeki faaliyetleri hakkında İzmirli Avukat Gad Franko Milaslı şunları söylemektedir; "*1913 senesi sonu idi.*

---

[40] **Ahenk**, 20 Mart 1913.
[41] Aksoy, **a. g. e.**, s. 122.
[42] **Ahenk**, 21 Haziran 1916.
[43] **Ahenk**, 11 Mayıs 1917.
[44] Öktem, **a. g. e.**, s. 95.
[45] Celal Bayar, **Ben de Yazdım, Milli Mücadele'ye Giriş**, c. 5, İstanbul, 1967, s. 1545-1546.
[46] **Köylü**, 23 Mart 1918.

İzmir'de avukatlık yapıyordum. Musevi Cemaatinin de hayır teşkilatının başında idim. Süleyman Ferit Eczacıbaşı geldi. Osmanlı vatandaşları olarak Hilal-i Ahmer'in çatısı altında toplanacağız dedi. Levanterler üzerinde nüfuzu olan Vilayet-i Umur-ı Ecnebiye Müdürü Şari Karabiber'e gittik, onu da ikna etti ve hatta Hilal-i Ahmer reisliğini kabul ettirdi. Şehir, Balkan Harbi mağlubiyeti ile yoksul muhacir dolmuştu. 27 Şubat 1914'de Hilal-i Ahmer çatısı altında topladı. Red edilmesi imkansız hakikatleri samimiyetle sıraladı, ortaya döktü ve hepimize düşeni öylesine açık ve cesur açıkladı ki, hayır denilemezdi. Tifüs ve kolera salgını vardı. Hamamlara el kondu, yeni hamamlar açıldı, aş evleri kuruldu, din-ırk-milliyet farkı olmaksızın kim muhtaç ise burada barındı, yedirildi, şifa buldu. Yunan işgalindeki facialardan sonra İzmir'e gelen beynelmilel tahkik-i fecayi komisyonu azalarına, insaniyetin dini ve milliyeti olmayacağını bu mükemmel misal ile anlattı. Nadir istisnasıyla hepimizi elimizden tuttu, şahit olarak götürdü[47]".

Hilal-i Ahmer Cemiyeti İzmir Merkezinin 1916 yılı kongresinde, Cemiyete 110 yeni üye kaydı yapılmıştır. Kongrede, azalardan Eczacı Süleyman Ferit ve Ömer Lütfi Beylerin azalığının devam etmesine, Merkez Heyetinde Cemiyeti temsil eden Doktor Celebyan Efendi ile Hacı Medhet Beyler yerine Şahap Sadık ve Ömer Lütfi Beylerin atanmasına karar verilmiştir. Cemiyetin gelir kaynakları ise, sinema biletleri, Hilal-i Ahmer Pulları, müsamereler, kayık yarışları ile çeşitli bağışlardan oluşmaktaydı. 1916 yılı içerisinde Cemiyete 519.207 kuruş gelir temin edilmiştir. Cemiyet tarafından Eşrefpaşa Hastahanesine yüz yatak, yogan, yastık ve battaniye, hapishaneye 45 yatak, yorgan, yastık ve battaniye, hasta taşınması için imal ettirilen 25 araba Askeri Hastahaneye, İaşeyi Fukara Komisyonuna 170 lira bağışlanmış, Hasta Bakıcı Mektebinde 24 hanımın tahsil masrafları karşılanmıştır[48].

1916 yılında Hilal-i Ahmer İzmir Şubesi tarafından açılan hasta bakıcı kurslarını başarıyla bitirenler çeşitli memleket hastahanelerine atanmışlardır[49]. İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Mondros Mütarekesi imzalanıncaya kadar açık kalan 80 yataklı Hastahanesi, açtığı hastabakıcı okulu ve 309 üyesi (180'i hanım) ile büyük yararlıklar göstermiştir[50].

Padişah Vahdettin, Müdafaa-i Milliye ve Donanma Cemiyetlerine gösterdiği sözde ilgiyi, özellikle savaş yıllarında tüm ülkede olduğu gibi İzmir Sancağı'nda da yararlı çalışmalar yapan Hilal-i Ahmer Cemiyetine de göstermiş, derneğin onursal başkanlığını üzerine almıştır. Mütareke Döneminde, Şubat 1919'da yapılan Kızılay Derneği İzmir Şubesinin Genel Kurul Toplantısında, Guraba Hastahanesi Başhekimi Doktor Mustafa Enver Bey Başkanlığa, Sağlık Müdürü Şükrü Bey, Ahenk Gazetesi Sahibi Ali Nazmi Bey ve Gad Franko Beyler ile Doktor Şahap Sıtkı Bey, Operatör Doktor Esat Bey (Binbaşı), Veladethane Başhekimi Hasan Yusuf Bey, Eski Polis Müdürü Cemal Bey, Berberzade Ethem Bey, Osmanlı Bankası Direktörü Mösyö Letaif Beyler üyeliklere seçilmişlerdir.[51] 1919 Ocağından başlayarak, İzmir'de siyasi çalışmalarda bulunan, Yunan Kızılhaçı ile birlikte çalışmak zorunda kalan dernek,

---

[47] Cemal Kutay, "*Eczacıbaşı Süleyman Ferit Beyin Hayatı ve Hatıraları*, **Yeni Asır**, 12 Nisan 1979.
[48] **Ahenk**, 2 Mart 1916.
[49] **Ahenk**, 10 Temmuz 1916.
[50] Engin Berber, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak , İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayını, 1999, s. 123.
[51] **Anadolu**, 11 Şubat 1919.

Yunan işgalinden sonra da çalışmalarına devam edebilen nadir Türk örgütlerinden biri olmuştur.[52] Mütareke Döneminde Yunan Salib-i Ahmeri'nin gazete ilanlarıyla duyurduğu çalışmalara karşılık, Hilal-i Ahmer'in yeterince faaliyet göstermediği yönündeki eleştiriler gazetelerde yer almaya başlanmıştır[53]. İşgal öncesinde İzmir'deki faaliyetlerini artıran Yunan Salib-i Ahmeri, hayır işlerinden çok işgal hazırlıkları ile ilgilenmiştir. Yunan ordusuna ait silahlar, üniformalar ve cephaneler, Salib-i Ahmer sandıkları ile İzmir'e taşınmıştır[54].

Yunan işgali altındaki topraklarda yurtsuz kalmış ve İzmir'e sığınmış olan muhacirlere yardım için İzmir Hilal-i Ahmer Merkezi ile işbirliği yapmak üzere 1920 senesi Martında İstanbul'daki Umumi Merkezden bir heyet gönderilmiştir. Heyet beraberinde getirdiği ilaç ve sıhhi malzeme ile evvela şehir de iki muayenehane açarak muhacirlerin tedavisine başlamıştır. Muayenehaneye gelmeyen hastaların evlerinde muayene edilmesi için iki doktor görevlendirilmiştir. 1920 senesi Ağustos ayına kadar 3.000'e yakın muhacir tedavi ettirilerek ilaçları verilmiş ve muhtaçlara ekmek dağıtılmıştır. Şehirdeki hastahanelerin ilaçları da bu heyet tarafından temin edilmiştir[55].

Cumhuriyet Döneminde İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyetinin yeniden örgütlenmesi (1923-1924) Dr. Mustafa Enver Beyin gayretleri ile tamamlanmıştır. Birinci Reis seçilen Mustafa Beyin döneminde(1924-1929), İkinci Reis Hüseyin Hilmi Beyin de büyük gayretleri ile, Hilal-i Ahmer Cemiyeti önemli işler yapmıştır[56]. Cemiyet, 14 kişilik bir kurul ve bunlar arasından seçilen 5 kişilik bir yönetim kurulu tarafından idare edilmekteydi. Yönetim kurulunda Eczacıbaşı Süleyman Ferit, Taşlıoğlu Ethem, Mustafa Şehri, Hasan Sükûti gibi tanınmış kişiler yer almaktaydı. Hilal-i Ahmer Cemiyeti bir yandan harabe haline gelen şehrin sağlık ve sosyal sorunlarını çözmeye çalışırken diğer yandan da Memleket Hastahanesi ile Askeri Hastahanenin yeniden düzenlenmesine destek vermiştir. Darülaceze ve Darüleytam'a da yardım eden Cemiyet, mübadele nedeniyle İzmir'e gelen mübadillerin sağlık, barınma ve beslenme sorunları ile yakından ilgilenmiştir[57].

İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1929 yılında İzmir ve Torbalı depremlerinde zarar gören 1317 kişiye 45074 lira yardımda bulunmuştur. İzmir ve Karşıyaka dispanserlerinde tedavi edilen 21432 hasta için 12647 lira harcanmıştır. 1832 fakir aileye 1308 lira tutarında kömür dağıtılmış, grip hastalığına yakalanan 1068 fakir hastanın tedavisi için 1370 lira harcanmıştır. Ayrıca fakir ve kimsesiz mektep talebelerine elbise, ayakkabı, kitap vb. yardımlarda bulunmuştur[58].

Hilal-i Ahmer Cemiyeti sadece halka yardım yapmakla kalmamış aynı zamanda halk sağlığına korumaya yönelik önemli adımlar atmıştır. Bu adımlardan biri de, şehrin çeşitli yerlerinde halkın yıkanması için hamamlar açmak olmuştur. 1934 yılında Pazaryeri, İkiçeşmelik, Tepecik, Namazgah, Halil Efendi Mahallelerinde hamamlar açılmıştır. Buralarda fakir insanların ücretsiz olarak yıkanması sağlanmıştır[59].

---

[52] Engin Berber, **Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı**, Ankara, Ayraç Yayınevi, 1997, s. 133.
[53] **Hukuk-u Beşer**, 2 Mart 1919.
[54] Bezmi Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2002, s. 153.
[55] **Türkiye Kızılay...** . , s. 51
[56] Bilget, **a. g. e.** , s. 49.
[57] Kemal Arı, **Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)**, İstanbul, 1995, s. 69.
[58] **Anadolu**, 6 Kanunuevvel (Aralık) 1929.
[59] **Halkın Sesi**, 8 İkinci Teşrin (Kasım) 1934.

2- İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyeti Tarafından Açılan Dispanserler

Hilal-i Ahmer'in İzmir Şubesi, sadece yoksul halka malzeme dağıtmakla yetinmemiş, fakir hastaların tedavi olması için dispanserler açarak halkın sağlık sorunlarına çözüm getirmeye çalışmıştır. Cemiyet tarafından İkiçeşmelik, Karşıyaka ve Kahramanlar'da üç dispanser açılmıştır. Ayrıca 16 Mayıs 1924 tarihinde Torbalı Nahiyesine bağlı Tepeköy'de de bir dispanser açılmıştır. Dispanserlerde halk ücretsiz muayene edilmiş, ilaçları ücretsiz olarak verilmiştir. Ayrıca Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1934 yılından itibaren haftada bir, üç doktorunu İzmir'in köylerine göndererek fakir hastaların muayene ve tedavi olmalarını sağlamıştır[60].

İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyet üyeleri 22 Mart 1918 tarihinde dernek merkezinde bir araya gelerek, İkiçeşmelik'teki dispanserin yeniden açılmasına karar vermişlerdir. Başta Mustafa Enver Bey olmak üzere pek çok doktorun, belirli saatlerde dispanserde hasta muayene etmeleri kararlaştırılmıştır[61]. İkiçeşmelik Dispanseri'nin açılışı, 10 Haziran 1918 tarihinde Vali Bey, Hilal-i Ahmer Heyeti azaları ile kalabalık bir davetli topluluğu önünde yapılmıştır[62]. İkiçeşmelik Dispanseri her katta üç odası olan iki katlı bir bina olup, ilk katında iki muayene odası ve bir eczahane, ikinci katında ise dahiliye, hariciye ve kadın hastalıkları doktorlarının odaları bulunmaktaydı. Müdürü Şahap Sadık Bey olup, en çok sıtma ve frengi hastalarının baş vurduğu dispanserde, 1918 yılı Mayıs ayında 1025, Haziran ayında 1354, Temmuz ayında da 913 hasta muayene olmuştur[63]. Muayene hizmetinin ve ilaçların ücretsiz olduğu dispanser her milletten ve mezhepten insanlara hizmet vermiştir[64]. Dispanserde 1923 senesinde 28.324 ve 1924 senesinde 18.558 hastaya bakılarak ilaçları verilmiştir[65].

1927 yılı Ağustos ayı zarfında 304 kişinin muayene olduğu Hilali Ahmer'e bağlı Karşıyaka'da Kemalpaşa Caddesi'ndeki dispanser, 2 Haziran 1929 tarihinde yeniden açılmıştır. Doktorluğuna Dr. Azerbaycanlı Mahmut Bey, eczacılığına da Faik Beyin tayin edildiği Dispanser, 15 Hazirandan itibaren hasta kabul etmeye başlamıştır[66]. 1932 yılına gelindiğinde Cemiyete bağlı dispanserlerde bir yıl içinde muayene edilen hasta sayısı 32262 kişiye ve bunlara harcanan para miktarı 17101 liraya yükselmiştir[67]. 1935 yılına gelindiğinde, tutulan istatistiklere göre son yedi yıl içerisinde Karşıyaka Dispanserine 47 485 hasta kadın, erkek ve çocuk başvurmuş, ücretsiz muayene ve tedavileri yapılmıştır. Kızılay'ın Karşıyaka Dispanseri İzmir'deki dispanserler arasında en çok hasta müracaat edilen yer olup, Menemen, Seferihisar hatta Urla'dan bile hasta gelmekteydi[68].

Hilal-i Ahmer'e bağlı bir başka dispanser de 22 Mart 1933 tarihinde Alsancak/Kahramanlar Semtinde açılmıştır. Vali Kazım Paşa tarafından açılışı yapılan dispanser binası yeni olup beş odalıdır. Doktor olarak Hüsnü Muhittin Bey atanmıştır[69].

---

[60] **Işık**, 7 Nisan 1934.
[61] **Köylü**, 23 Mart 1918.
[62] **Anadolu**, 11 Haziran 1918.
[63] **Anadolu**, 1 Eylül 1918.
[64] **Islahat**, 10 Mayıs 1922.
[65] **Türkiye Kızılay ...**, s. 66.
[66] **Ahenk**, 3 Haziran 1929.
[67] **Yeni Asır**, 2 Şubat 1932.
[68] **Anadolu**, 15 Ağustos 1935.
[69] **Yeni Asır**, 23 Mart 1933.

Bu üç dispanserde 1922-1934 yılları arasında 108,217 erkek, 132,251 kadın ve 86,484 çocuk hasta ücretsiz olarak muayene ve tedavi edilmiştir[70].

Ayrıca Hilal-i Ahmer tarafından Torbalı'da açılan dispanser dışında, Tepeköy'de de 16 Mayıs 1924 tarihinde bir dispanser açılmıştır. Muhacirlerin tedavilerinin yapılması için açılan Dispansere, 1 ay içinde, 23 çocuk, 31 erkek, 54 kadın toplam 108 hasta müracaat etmiş, bunlardan 8 çocuk, 14 erkek, 27 kadın sağlığına kavuşarak çıkmış, 4 çocuk, 6 erkek ve 18 kadın ölmüştür[71].

Giderlerini, yılda bir defa düzenlenen bir bola ile karşılamaya çalışan İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyetine, gelir temin etmek için, 21185 lira sarf edilerek yenilenen Çeşme Ilıcalarındaki banyo daireleri ve dinlenme tesisleri tahsis edilmiştir[72]. Yerel belediyeden 10 yıllığına kiralanan ılıcalardan, senede dört-beş bin lira gelir beklenmiştir. Ayrıca Çeşme Ilıcasında , "*Çeşme Ilıca Şirketi*" adıyla teşekkül eden fakat hayata geçirilemeyen şirket de bedelsiz olarak, İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyetine bırakılmıştır. Hilal-i Ahmer yararına faaliyet gösteren Çeşme Ilıcaları 10 Haziran 1932 tarihinden itibaren halka hizmet vermeye başlamıştır[73].

İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyeti, halkı bilgilendirmek amacıyla yayın faaliyetlerinde de bulunmuştur. Gazetelerin çıkmadığı tatil günlerinde "*Hilal-i Ahmer Gazetesi*"ni yayınlamıştır. 21 Temmuz 1923 tarihinde yayına başlayan ve 2000 civarında basılan gazetenin kendine ait bir matbaası yoktu.

Hilal-i Ahmer Cemiyetinin halka yönelik yardımları çok yönlü idi. Cemiyetin 1935 yılı harcamalarında dispanserlere müracaat eden 20 239 hasta için 11.157 lira 31 kuruş sarf edilmiş, 3 ayaksıza yapma ayak yaptırılmış ve bunun için 390 lira verilmiş, 318 çocuğa bayramlık olmak üzere 862 lira 85 kuruş verilmiş, 881 yoksul için 1849 lira 12 kuruş sarf edilmiş ve kurumun açtığı aşevlerinde fukaraya 560 lira 6 kuruşluk yemek yedirilmiştir[74].

1933 yılında İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından Eşrefpaşa Semtinde bir aşevi açılarak, fakirlere ve bekarlara 4-5 kuruşa ucuz yemek verilmeye başlamıştır. 2 Ağustos 1933 tarihinde yapılan aşevinin açılış töreninde Vali Kazım Paşa ile Cemiyet üyeleri hazır bulunmuşlardır[75]. 1937 yılında ise aşevlerinin sayısı artırılmıştır. Halkapınar'daki mensucat ve yün fabrikalarında büyük mutfaklar kuran Hilal-i Ahmer Cemiyeti, işçilere 5 kuruş gibi sembolik bir paraya öğle yemeği vermeye başlamıştır[76].

1930 yılında, Cemiyet idare heyetine, 1929 yılında idare heyetinde görev yapanlar aynen seçilmiştir. İdare heyetinde birinci reisliğe Doktor Mustafa Enver Bey, ikinci reisliğe Sezai, muhasipliğe Doktor Hasan Sükûti, veznedarlığa Alaiyezade Halim, katipliğe de Taşlıoğlu Ethem Beyler seçilmiştir[77]. Mustafa Enver Bey rahatsız olduğundan için başkanlığı fiilen Sezai Bey yapmıştır. İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1933 yılında Çobanoğlu Zeki Bey Caddesi'ndeki bir binada hizmet vermekteydi[78]

---

[70] **Yeni Asır**, 9 Kanunusani (Ocak) 1934.
[71] **Ahenk**, 14 Şubat 1924.
[72] **Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası**, Yıl:10, No:105, 15 Nisan 1930, Ankara, s. 903.
[73] **Halkın Sesi**, 13 Haziran 1932.
[74] **Yeni Asır**, 16 Şubat 1935.
[75] **Anadolu**, 3 Ağustos 1933.
[76] **Anadolu**, 5 Şubat 1937.
[77] **Anadolu**, 11 Mart 1930.
[78] **Anadolu**, 21 Temmuz 1933.

15 Şubat 1943 tarihinde yapılan Kızılay Cemiyeti İzmir Şubesi yıllık kongresinde, Cemiyet başkanı Dr. Kamuran Örs tarafından bir yıl içinde yapılan işler hakkında bilgi verilmiştir. Bir yıl içinde Kızılay Genel Merkezi tarafından gönderilen 50 000 lira ile çeşitli semtlerde aşevleri açılarak 1200-1500 arasında fakir insan doyurulmuş, 211 fakire ve 80 mektep talebesine yardım edilmiş, Kızılay dispanserlerinde 25048 hasta muayene edilerek ilaçları ücretsiz olarak verilmiştir[79].

1950'li yıllarda yeniden örgütlenen Kızılay İzmir Şubesi'nin 1955-160 yılları arasında başkanlığını Süleyman Ferit Bey üstlenmiştir. 1960 yılında Atatürk Anıtı yanındaki Kan Merkezi hizmete girmiştir.

Kızılay Cemiyeti İzmir Şubesi Başkanları

Mustafa Enver Bey
Hüsnü Bey
Sezai Göker
Cevdet Fuat Özyar
Kamran Örs
Baha Yörük

[79] **Yeni Asır**, 16 Şubat 1943.

Tablo IV-1 : Hilal-i Ahmer Cemiyetine Bağlı İkiçeşmelik Dispanserinin Faaliyeti (1929-1930)

	1929								1930									1931								
HASTALIKLAR	Şubat	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Ocak	Şubat	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Kasım	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Ekim
Mide Hastalıkları	98	126	132	122	81	75	62	50	40	25	78	65	85	96	75	68	40	32	24	30	40	62	85	70	40	47
Akçiğer	55	71	51	44	50	75	51	172	122	92	90	71	52	40	21	19	144	101	68	48	53	74	70	35	15	46
Kalp	42	40	48	4	54	40	28	38	30	20	46	40	56	67	40	38	30	20	19	25	34	46	73	70	45	15
İdrar Yolu	41	20	32	35	36	32	26	28	26	15	18	14	16	28	12	10	10	20	16	19	15	20	32	35	10	19
Sinir	47	61	70	60	65	60	40	53	51	30	52	42	52	60	31	29	30	30	25	35	25	44	52	65	35	35
Bağırsak	32	151	344	394	276	164	100	51	26	21	35	45	275	150	79	40	42	42	40	45	50	95	190	90	31	29
Cilt	58	72	53	50	60	74	53	40	52	42	48	40	50	61	40	30	23	10	17	26	34	40	45	60	55	39
Göz	51	56	46	49	39	30	30	20	20	11	43	33	45	56	77	50	30	33	20	28	20	52	32	42	47	36
K.B.B.	109	120	108	96	100	109	99	109	119	100	168	152	164	93	109	116	142	162	120	160	118	150	200	205	169	165
Bağırsak kurtları	23	49	31	30	30	22	18	10	8	7	20	18	28	31	20	19	7	13	6	15	19	30	35	50	57	25
Sıtma	44	12	351	845	915	700	420	120	122	98	210	282	497	915	800	993	600	99	57	94	144	305	774	940	1389	1092
Grip	46	40	30	40	50	58	75	275	221	141	140	68	48	32	18	10	131	295	208	124	120	72	42	47	40	55
Zatürre	12	11	9	8	10	9	32	40	46	30	28	20	18	11	4	2	12	51	37	30	15	81	36	20	18	12
Zatülcenp	20	15	7	10	9	10	28	36	30	28	26	17	20	10	2	3	2	17	25	33	30	35	40	35	37	14
Akçiğer veremi	30	23	18	21	25	35	30	22	30	25	45	40	51	28	12	11	7	20	26	32	28	40	42	63	60	38
Sair aza veremi	12	15	12	18	20	10	21	18	10	8	15	10	12	10	4	1	1	1	4	24	22	24	29	34	24	10
Romatizma	48	50	38	40	55	60	72	75	50	41	60	56	67	77	58	40	40	92	72	84	90	95	98	90	85	60
Belsoğukluğu	20	13	10	13	15	10	15	10	9	8	12	2	6	17	10	4	1	11	8	20	12	17	22	30	28	15
Kadın hastalıkları	31	64	83	73	52	43	49	32	32	7	21	21	19	24	2	16	9	6	3	11	14	19	20	25	40	20
Harici	190	107	130	169	874	267	211	209	102	97	92	107	126	140	191	246	167	155	116	103	124	99	142	164	155	135
Saire	146	303	289	294	234	156	232	223	123	103	159	161	246	207	72	15	217	120	109	416	221	309	389	381	399	372
Kızamık	1																			16	18	39	19			
Kuşpalazı						1														2						
Difteri									1						1											
Dank					15	29	30																			
Boğmaca				4	9	3				10	72	60		12	10	6										
Yekün	1150	1527	1892	2455	2565	2053	1722	1631	1270	953	1478	1364	1975	2165	1888	1916	1685	1330	1020	1420	1246	1698	2467	2551	2779	2278

Kaynak: **Hilal-i Ahmer Mecmuası** (1929-1931)

Tablo IV-2 : Hilal-i Ahmer Cemiyetine Bağlı Karşıyaka Dispanserinin Faaliyeti (1929-1931)

	1929							1930									1931								
	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temuz	Ekim	Eylül	Kasım	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Ekim
Mide Hastalıkları	5	14	7	18	24	20	17	4	2	1		83	129	18	12	13	12	5	7	7	7	12	35	29	40
Akciğer	2	18	28	27	18	22	20	2	11	9	6	10	113	14	18	9	75	7	8	9	9	49	21	10	25
Kalp		3	13	4	35	33	29	5	7	5	4	40	48	28	23	20	6	3	3	5	5	8	13	16	30
İdrar Yolu			5	6	2	4	3		1	2	1	13	32	5	5	3	0	3	5	4	4	3	11		60
Sinir	4	16	7	9	9	10	10	8	3	2	2	20	2	5	13	16	37	9	9	11	15	27	31	34	50
Göz	1		5	9	18	17	16	2	1		1	9	1	9	16	4		6	5	5	9	13	30	28	10
K.B.B	2	3	7	17	9	8	7	2	2	4	2	19	2	53	8	45		11	14	16	28	36	67	50	5
Bağırsak	11	69	52	81	67	60	60	13	17	21	10		195	12	58	11	6	132	26	20	66	48	34	38	80
Bağırsak kurtları		15	17	13	9	10	8	4	9	15	12		98	6	9	7	12	18	20	21	31	15	30	26	40
Sıtma	38	267	626	573	612	689	688	516	409	492	341	542	858	530	513	347	300	13	237	214	281	442	844	449	154
Zatürre	2			1	2	4	6	5	2	3	3	3		1		0		1	3	1	8		3	2	20
Zatülcenp (Akciğer ortusunun iltihaplanması)	2		2	2	3	4	3	3	3	3	2			3		4	12	2	5	2	3	18	1	2	10
Akciğer veremi	3	22	7	9	2	3	4	7	9	5	3	26	16	5	5	5	19	8	9	5	16	30	17	9	35
Sair aza veremi			4	3			3		9	8	6	5		11	7	9		5	20	15	38	23	40	16	
Frengi				2	2											0									
Romatizma		8		12	7				4	5	4	26	16	2	11					12			36	24	
Belsoğukluğu				1	3		1	1							2	0					2				
Kadın hastalıkları	2	22	4	3	9	11	9	8	5	12	9	20		13	1	18		13	19	21	37	87	79	78	40
Harici	8	29	5	58	40	41	39	20	7		7	11	48	52	47	49		51	62	63	101	185	262	189	95
Saire	10	4	86	26	36	35	37	55	159	263	114	151	65	63	47	182		86	192	85	82	177	54	468	50
Kızamık																									
Bronşit																									40
Yekûn	90	500	878	874	907	983	970	655	657	859	527	1041	1628	850	903	741	622	386	661	516	752	1203	1616	1504	823

Kaynak: **Hilal-i Ahmer Mecmuası** (1929-1931)

C- HİMAYE-İ ETFAL CEMİYETİ

Himaye-i Etfal Cemiyeti ilk olarak 1908 yılında Kırklareli'nde kurulmuştur. Mahalli nitelikteki Cemiyet, çalışmalarını Balkan Savaşları'na kadar sürdürmüştür. 10 Mart 1917 tarihinde bütün ülkeyi kapsayacak şekilde genişletilen Himaye-i Etfal Cemiyetinin merkezi İstanbul'du[80]. Cemiyet, mütareke sonrasında faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır.

Osmanlı Devleti'nde son yıllarında art arda gelen uzun savaşlar sosyal sıkıntıları artırmıştır. Savaştan en çok etkilenenler hiç şüphesiz yetim kalan çocuklar olmuştur. Milli Mücadele yıllarında şehit çocuklarının barınmalarını sağlamak, kimsesiz çocuklara sahip çıkmak amacıyla, Dr. Fuat Beyin gayretleri ile 30 Haziran 1921'de Ankara'da Himaye-i Etfal Cemiyeti tekrar kurulmuştur. Cemiyetin kuruluşunda Saruhan Mebusu Mustafa Necati Beyin gayretleri büyük olmuştur. Himayesini Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşanın üzerine aldığı Cemiyetin 10 kurucu üyesi bulunmaktaydı[81]. Cemiyetin 30 Haziran 1921 tarihindeki ilk toplantısında, başkanlığa İstanbul Mebusu Muhtar Bey, katipliğe Bolu Mebusu Dr. Fuat Bey, muhasipliğe Niğde Mebusu Vehbi Bey seçilmiştir[82]. Cemiyetin amacı nizamnamesinde şöyle ifade edilmektedir; *"Amacımız çocukların hayat ve hukukunu korumaktır. Bu koruma 12 yaşına kadar olan çocukları için maddi ve manevi, daha fazla yaştakiler için yalnız manevidir"*[83].

Ankara'da, Hakimiyet-i Milliye Matbaası'nın, bütün mefruşatı bir masa ve on kadar sandalyeden ibaret olan perdesiz küçük bir odasında tesis edilerek, yirmi lira ile işe başlayan kurum; bir müddet Hacı Bayram Caddesi'ndeki eski mektep binasında çalışmıştır[84]. Daha sonra Atatürk tarafından ismi "*Çocuk Esirgeme Kurumu*" olarak değiştirilen Cemiyet, aynı sene içinde merkezden başka 10 tane daha şube açmış ve 2234 çocuğa faydalı olmuştur. 1923'de şube adedi 68'e, yardım gören çocuk adedi 3951'e, 1931'de şube sayısı 480'e, yardım gören çocuk sayısı 11917'e yükselmiştir[85]. Ali Fethi Beyin 5.9.1923 tarihinde T.B.M.M.'de okuduğu hükümet programında da belirttiği gibi, bu çalışmalar yeterli olmayıp, 200 bine yakın şehit çocuğundan ancak 20 bin kadarı bu kurumlardan yararlanabilmiştir[86].

Atatürk'ün eşi Latife Hanım da bir dönem Himaye-i Etfal Cemiyetinin genel başkanlığını yapmıştır. Cemiyet yararına konser ve balolar tertip ederek, cemiyete yardım toplamaya çalışmıştır.

Çocuk Esirgeme Kurumu'na bazı ayrıcalıklar tanınmıştır. Bunların başında, şefkat pulları çıkarma yetkisi, resmi evraklara damga pulu yapıştırma zorunluluğundan muaf tutulma, çocuk neşriyatını tetkik eden resmi kurulda üye bulundurma hakkı, çocuk oyuncak makineleri ve tartı baskülleri ithal etme ve bunları işletme yetkisi gelmekteydi. Himaye-i Etfal Cemiyetinin kurucusu ve 1950'e kadar başkanlığını yürüten Dr. Fuat

---

[80] Veysi Akın, **Bir Devrin Cemiyet Adamı Doktor Fuad Umay (1885-1963)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2000, s. 108.

[81] "*Çocuk Esirgeme Kurumumuz Yirmi Beşinci Yılında*", **Yeni Asır**, 5 Haziran 1946.

[82] Hasan Akbayrak, "*Himayeyi Etfal Cemiyeti*", **Tarih ve Toplum**, S. 52, 1988, s. 223

[83] **Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Nizamnamesi**, Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi Yayını No:19, s. 3.

[84] **Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun Küçük Bir Tarihçesi 1921-1939**, İstanbul, Resimli Ay Matbaası, 1940, s. 4.

[85] **Sıhhat Almanağı**, Haz.: Mahzar Osman Umsan, İstanbul, Kader Matbaası, 1933, s. 84.

[86] Özpekcan, **a. g. t.**, s. 47.

(Umay) Beyin gayretleri ile 23 Nisan "*Çocuk Bayramı*" olarak kutlanmaya başlanmıştır[87].

1930 yılında çıkarılan 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 162. maddesi gereğince nüfusu 10 binden fazla olan belediyeler, çocuk sağlığını korumak için "*Süt Çocuğu Muayene ve Müşahade Evleri*" adı altında dispanserler açmakla yükümlü kılınmıştır[88]. Doğan çocuklara süt tedarik etmek, analara çocuk bakımını öğretmek için süt damlaları ve dispanserleri açılmıştır.

İzmir Himaye-i Etfal Cemiyeti:

İzmir'de, Osmanlı Döneminde kimsesiz çocukları korumaya yönelik uygulamalar hakkında yeterli bilgimiz yoktur. Zimmîlere ait çocuk yuvalarının bulunduğu İzmir'de Türklere ait örgütlenmelerin de bulunması muhtemeldir. 1914 yılında Ahenk Gazetesinde yer alan haberde Eytam Müdüriyetinden bahsedilmektedir. Yazıda müessesenin bir müdür ve bir tahsildar ile işlerini tam olarak yürütemeyeceği belirtilmektedir. Kadılık makamına müracaat edilerek bir muavin ile bir tahsildar daha atanması istenmiş, ancak istek vilayet makamınca ret edilmiştir. Personel alınmasına Maliye Nezaretinin karşı çıkmasını anlamsız bulan gazete, personel maaşlarının Eytam Müdürlüğü tahsisatından kesilebileceğini belirterek, bunun maliyeye ek bir yük getirmeyeceğini belirtilmiş ve bu konuda Şeyhülislam Efendiden yardım beklendiği ifade edilmiştir[89].

Cumhuriyet döneminde, Himaye-i Etfal Cemiyetinin İzmir Şubesi 1923 yılında kurulmuştur. Cemiyetin, 7 Aralık 1923 tarihinde İzmir Valiyi Sabık Aziz Bey başkanlığında yapılan ilk toplantısında, Sakarya Mektebi Müdürü Yaşar, Muallim Mustafa, Doktor Hacı Hüseyin Zade Ethem, Eytam Müdürü Sabıkı Sezai ve hanımlardan oluşan bir heyet seçilmiştir. Cemiyet daha sonra Hilal-i Ahmer binasında bir odaya yerleşerek aza kaydetmeye başlamış ve 11 kasabada şube açmıştır[90]. Başkanlığına Dr. Ethem Beyin seçildiği Cemiyet[91], daha sonra Gazi Bulvarı No: 97'deki Süt Damlası adı ile anılan merkeze geçmiştir. Burası 1923 yılında inşa edilmiş ve 1926 yılında süt damlası olarak açılmış, ancak zarar ettiği için kapatılmıştır[92].

Cemiyetin Basmahane'de bir çocuk bakımevi ile fakir anne ve çocukların ücretsiz olarak tedavi edildiği bir de dispanseri vardı. Memleket Hastahanesi içindeki Çocuk Bakım Evi'nde her Cumartesi, çocuklar ücretsiz olarak muayene edilmekte ve ilaçları verilmekteydi[93]. 1928 yılında, Cemiyet tarafından Beyler Sokağı'nda açılan ve doktorluğunu Cemal Beyin yaptığı "*Gebelere ve Analara Bakım Evi*" ile yine aynı dairede açılan ve doktorluğunu Behçet Salih Beyin yaptığı "*Çocuk Bakım Evi*"nde muayeneler ücretsiz olarak yapılmakta ve ihtiyacı olanlara ilaçları parasız verilmekte idi[94]. Çocuk esirgeme Kurumuna ait dispanserde her gün saat 10 ile 12 arasında uzman bir doktor nezaretinde fakir aile çocukları parasız olarak muayene edilmekteydi. Fakir

---

[87] Akın, **a. g. e.**, s. 102.

[88] Ali Gürsel, **Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları (1920-1960)**, Hacettepe Üniversitesi, A. İ. İ. T. Ens., Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1998, s. 111.

[89] **Ahenk**, 11 Mart 1914.

[90] "*Himaye-i Etfal Kongresi*", **Saday-ı Hak**, 12 Haziran 1924.

[91] **Cumhuriyetin 50. Yılında...** s. 467.

[92] **Anadolu**, 4 Mart 1938.

[93] **Ahenk**, 7 Nisan 1924.

[94] **Ahenk**, 27 Eylül 1928.

olmayanlardan ise 25 kuruş muayene ücreti alınmaktaydı. Çocuk Hastahanesinin henüz açılmadığı düşünülürse dispanserin ne kadar önemli bir boşluğu doldurduğu daha iyi anlaşılır.

Cemiyetin en önemli gelir kaynakları arasında her yıl Cemiyet yararına düzenlenen balonun gelirleri önemli bir yere sahipti. Daha çok hayırseverlerin bağışlarıyla ayakta duran kuruma, Mustafa Kemal Paşa da bağışta bulunmuş, Kara Osmanzadelerden Nuriye Hanım tarafından kendisine hediye edilen Bergama'daki bir çiftliği, İzmir Himaye-i Etfal Cemiyetine bağışlamıştır[95]. Mustafa Kemal Paşanın eşi Latife Hanım da Cemiyete yakın ilgi göstermiş, Latife Hanımın gayretleri ile 1924 yılında Sakarya Sineması'nda tertiplenen konser sonunda 4 bin lira yardım toplanmıştır[96].

1935 yılında Çocuk Esirgeme Kurumu Bakım Evinde 2452 çocuk muayene edilmiştir. Merkez binasında ayrıca bir kütüphane, genç kızlar ve anneler için çocuk bakımı hakkında aydınlatıcı ve öğretici seri halinde bir resim ve tabloyu içeren bir "*Çocuk Bakım Müzesi*"açılmıştır[97].

1937 yılında Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı dispanserde 4068 çocuk muayene edilerek, ilaçları ücretsiz olarak verilmiştir. Kuruma ait kütüphaneden 341 çocuk yararlanmış, Müzeyi 850 anne ziyaret etmiştir. Fuar esnasında kurum tarafından açılan çok çocuklu aile müsabakasında 11 çocuklu üç aileye 100 lira ikramiye verilmiş, fakir çocuklara 250 takım iç çamaşırı, 1915 metre elbiselik kumaş, 171 liralık giyim eşyası, 248 lira kıymetinde gıda maddesi, 107 çift ayakkabı, 101 liralık kitap ve kırtasiye dağıtılmış, 281 lira para yardımı yapılmıştır. Kurum, Karşıyaka'da bir Ana Kucağı açmıştır. Burada 3-7 yaşındaki çocuklar öğretmenlerin gözetiminde ilkokula hazırlanmaktaydı. 1937 yılında Ana Kucağı'nda 42 çocuk eğitim almıştır. İki sene evvel de Karşıyaka Alaybey'inde bir çocuk yurdu açılmıştır. Burada ilkokul çağında kimsesiz yoksul çocuklar barınmaktadır[98].

Çocuklara yönelik olarak verilen hizmetlerden biri de annesi babası çalışan fakir çocukların bakımı için gündüz bakımevleri açmaktı. 1928-1929 yıllarında kurulan Öksüzlere Yardım Cemiyeti tarafından bu amaçla, 4 lira mukabilinde çocukların kalabileceği kreşler açmıştır. Kreşlerde, çocuklara yemek ve eğitim hizmeti verilmiştir[99]. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın malı olan ve amele çocuklarının bakım evlerini (kreşlerini) yöneten Cemiyet, şehrin çeşitli semtlerinde şubeler açmıştır. Bunlar Merkez, İkiçeşmelik, Dolapkuyu, Tilkilik, Bornova, Güzelyalı, Buca olup, buralarda 270'den fazla çocuk barınmıştır[100]. Cemiyetin, 1935 yılındaki başkanı Hamdi Akyürek idi. Öksüzlere Yardım Cemiyetine en büyük desteği C.H.P.'nin İzmir Teşkilatı vermiştir. İl Başkanı Avni Doğan'ın öncülüğünde, 1934 yılında C.H.P. içerisinde "*Hayır Cemiyetlerine Yardım Komitesi*" kurulmuş ve toplanan yardımlar, İzmir'deki hayır kurumlarına paylaştırılmıştır. Öksüzlere Yardım Cemiyeti tarafından açılan ve

---

[95] **İkdam**, 7 Kanunuevvel (Aralık) 1923.
[96] **Türk Sesi**, 15 Şubat 1924.
[97] **Yeni Asır**, 7 Kanunusani (Ocak) 1936.
[98] **Anadolu**, 4 Mart 1938.
[99] **Anadolu**, 13 Teşrinisani (Kasım) 1932.
[100] **İzmir Belediye Riyasetinin 1932 Yılı Çalışma Raporu**, bsy ve bst. yok, s. 172.

300 çocuğu barındırabilecek kapasiteye sahip olan kreşlerde, 1935 yılı itibariyle 1 katip, 1 idare memuru, 7 mürebbiye ve 7 aşçı çalışmaktaydı[101].

1935 yılında yapılan Öksüzlere Yardım Cemiyeti kongresinde, idare heyetine Hamdi Akyürek, Mehmet Akosman, Rahmi Filibeli, Cezmi Bey, Şerafettin Bey, Nuri bey, Doktor Semih Beyler seçilmiştir[102].

1943 yılında, Çocuk esirgeme Kurumu İzmir Şubesi tarafından, Namazgah ve Eşrefpaşa'da kadroları 50-60 kişilik iki bakım evi açılmıştır. Buraya alınan çocuklar giydirilip, yedirilip-içirmekte ve akşamları da ailelerine teslim edilmekteydi. Bakım Evlerine genelde amele çocukları alınmaktaydı[103]. Üçüncü Bakım evi Basmahane'de açılmıştır. 1947 yılına gelindiğinde Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı 4 bakım evi faaliyet göstermekteydi. Bunlar; Namazgah'daki 1 Numaralı Bakımevi, Eşrefpaşa'daki 2 Numaralı Bakımevi, Yeni Asır binası arkasındaki 3 Numaralı Bakımevi ve Salepçioğlu Cami altındaki 4 Numaralı Bakımevi idi. Buralarda gündüzleri bakılan çocuklara, üç öğün yemek yedirilmekte, kıyafet yardımı yapılmakta ve mürebbiyeler eşliğinde eğitim verilmekteydi. Bu dört bakımevinde 250-300 çocuk barınmaktaydı[104].

Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından çocuk sağlığına yönelik atılan önemli adımlardan biri de "*Süt Damlası*"nın kurulmasıdır. 1923 yılında Çocuk Yuvası olarak inşa edilen Gazi Bulvarı girişindeki bina, 1926 yılından itibaren "Süt Damlası" haline getirilmiştir[105]. Türkiye genelinde İzmir'in dışında İstanbul, Ankara ve Tokat'ta da Süt Damlaları açılmıştır. İzmir'de, çocuk ölüm oranlarının %30'lara kadar çıkması, çocuk sağlığına daha fazla önem verilmesine neden olmuştur. Açılmasında İzmir Himaye-i Etfal Cemiyeti Başkanı Doktor Ethem Beyin büyük katkıları olan kurumun amacı İzmir halkına, özellikle çocuklara sağlıklı pastörize süt ulaştırmaktı. Süt ve süt ürünlerinin satışından elde edilen gelir, kimsesiz ve bakıma muhtaç çocuklar için kullanılmıştır. 1926 yılında Süt Damlası'nın müdürlüğünü Servet Bey yapmıştır[106]. Süt Damlası'nda 110 derecede yarım saat ısıtılan sütler, 6 şişesi 30 kuruşa satışa sunulmuştur. İhtiyaç sahiplerine ise Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından ücretsiz olarak dağıtılmıştır[107].

1937 yılında, Kültür Park civarında Süt Damlasının arka tarafında bir çocuk Hastahanesi yapılması kararlaştırılmıştır[108]. 1938 yılına gelindiğinde Süt Damlası perişan bir hale gelmiş, makinelerinin bir kısmı satılmış, bir kısmı da çürümeye yüz tutmuş bir hale gelmiştir. Süt Damlasının sterilize sütleri piyasada rağbet görmemiş, bir müddet zarına atış yaptıktan sonra kapanmak zorunda kalmıştır[109].

1979 yılında Yeni Asır Gazetesinde yer alan bir haberde Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Basmahane'deki Süt Damlası binasının bir kısmında 10 çocuğa kreş hizmeti verildiği, diğer bir kısmının ise otobüs yazıhanesi olarak kullanıldığı belirtilerek bina hakkında şu bilgiler verilmektedir; "*Dr. Behçet Uz zamanında Çocuk Esirgeme kurumuna armağan edilmiş, Basmahane'deki Süt Damlası İzmirli hayırsever*

---

[101] **Öksüzlere Yardım Kurumu 1935-1936 Senesi Kongresinde Okunan İdare Heyeti Raporu**, İzmir, Bilgi Matbaası, 1936, s. 3.
[102] **Anadolu**, 11 Haziran 1935.
[103] **Yeni Asır**, 1 Ağustos 1943.
[104] **Yeni Asır**, 21 Şubat 1947.
[105] **Millet**, 12 Eylül 1927.
[106] **Anadolu**, 16 Teşrinisani (Kasım) 1926, **Anadolu**, 12 Kanunuevvel (Aralık) 1926.
[107] **Anadolu**, 15 Mart 1928.
[108] **Anadolu**, 27 Teşrinisani (Kasım) 1937.
[109] **Anadolu**, 4 Mart 1938.

doktorların yıllar yılı fakir çocuklarını ücretsiz muayene edip ilaç verdiği, hastalıklarına şifa bulduğu kurumun bugünkü Maliye Vergi Dairesi karşısında kendi mülkü olan binasında bir yönetici, iki hademe bulunuyor ve 10 çocuğa kreş olarak kullanılıyor. Bir kısmı otobüs firmalarına yazıhane olarak kiralanan eski Süt Damlası, burada 1100 metrekarelik bir alanı kapsıyor. Kurum, bu mülkünü arsa olarak paraya çevirirse 100 milyonluk bir servet yapıyor"[110].

1941 yılında gelindiğinde Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı olan çocuk dispanseri faaliyetlerini sürdürmekteydi. Basmahane'deki Süt Damlası binasında faaliyet gösteren dispanserde fakir çocuklar ücretsiz olarak muayene ve tedavi edilmekte, durumu iyi olanlardan ise 25 kuruş bağış alınmaktaydı[111]. 1944 yılında dispanser sayısını ikiye çıkaran kurumda, her gün yüze yakın çocuk muayene olmaktaydı. Gazi Bulvarı üzerindeki dispanserin doktorluğunu Selahattin Tekant Bey yapmaktaydı. Dispanserde bir de çocuk müşahade odası bulunmaktaydı.[112].

İzmir Himaye-i Etfal Cemiyetinin 1935 yılındaki genel kongresinde idare heyetine, Maide Kazım Dirik, Doktor Fikret Tahsin, Muallim Mithat, Doktor Osman Yunus, Eczacı Hamdi Nüzhet, Eczacı Kemal Aktaş, Avukat Süleyman Faik, Avukat Nihat Hilmi, Tüccardan Mazhar Nurullah, Şerifzade Selahattin, Doktor Necmettin, Ressam Kadri Beyler seçilmiştir[113].

Çocuk Esirgeme Kurumunun 1937 yılında yapılan genel kurul toplantısında Süt Damlası binasındaki tesisatın satılması kararlaştırılmıştır. Yeni idare heyetine, Doktor Fikret Tahsin, Avukat Süleyman Faik, Doktor Osman Yunus, Mahzar İzmiroğlu, Ziraat Bankası Kambiyo Şefi Mithat, İş Bankası Şeflerinden Cemal, Tüccardan Buldanlı Mustafa Beyler seçilmiştir. İdare heyeti başkanlığına da Fikret Tahsin Bey seçilmiştir[114].

1943 yılında Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından Karşıyaka ve Bornova'da birer şube açılmıştır. Karşıyaka Şubesi İdare Heyetine P.T.T. Şubesi Amiri Hasan Güner, Dr.Baha Öz, Ali Üster, Ali Alpbüke, Nihat Pala seçilmiştir[115]. Çocuk Esirgeme Kurumu İzmir şubesi tarafından 1944 yılında Eşrefpaşa Semtinde ikinci bir dispanser açılmıştır. 1945 yılında her iki dispanserde toplam 12123 hasta çocuk muayene edilerek ilaçları verilmiştir[116]. Eşrefpaşa Dispanseri, *"Eşrefpaşa Halkodası içinde olması ve parti çıkarlarına göre çalışamayacağı"* nedeniyle 1947 yılında kapatılmıştır[117].

1946 yılında Yeni Asır Gazetesinde kurum hakkında şu bilgiler verilmektedir; *"Kurumun İzmir'deki çalışmaları 20 küsur senelik bir maziye dayanır. Hacı Hasan Zade Dr.Ethem Beyin başkanlığı zamanında İzmir Çocuk Esirgeme Kurumu oldukça büyük bir gayret sarf ederek şimdiki binasını "Süt Damlası" olarak yükseltmiş ve modern bir süt fabrikasının kurulmasını, her gün şehirde sterilize süt dağıtılmasını temin etmiştir. Bu bahiste gayretli bir müdür olarak bay Nebilin de adını yazmadan*

---

[110] **Yeni Asır**, 17 Nisan 1979.
[111] **Yeni Asır**, 11 Ağustos 1941.
[112] **Yeni Asır**, 1 Temmuz 1944.
[113] **Yeni Asır**, 15 Nisan 1935.
[114] **Anadolu**, 6 Mart 1937.
[115] **Yeni Asır**, 11 Nisan 1943.
[116] **Yeni Asır**, 9 Nisan 1945.
[117] **Yeni Asır**, 18 Mayıs 1947.

geçemeyeceğim. Ethem Beyden sonra Fikret Tahsin Soydam, Hakkı Erol Cemiyet başkanlığı yapmıştır. Daha sonra tüccardan Halim Alanyalı başkan olmuştur[118]."

1947 yılında İzmir Çocuk Esirgeme Kurumu, İzmir merkezi ve Buca'da bulunan 5 bakım evi ile dört yüze yakın (3-7) yaş arasındaki çocuğun eğitim, sağlık, giyim ve yiyecekleri karşılanmış, 3 dispanserde her gün 50-60 çocuğun muayene ve tedavisi yapılmıştır[119].

1947 yılında, 23 Nisan Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramı'nın yıl dönümü vesilesiyle, İzmir Çocuk Esirgeme Kurumu Merkezi ile Buca Çocuk Esirgeme Kurumu Şubesinin işbirliği ile eski Kültür Lisesi'nin onarılan kısmında yeni bir bakım evi açılmıştır. 50 kişilik kadrosu bulunan bakım evinin açılışına İzmir'e gelen Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanı ve merkez heyeti üyeleri ile gazeteciler, Buca idarecileri ile Bucalılar katılmıştır[120].

1949 yılında Çocuk Esirgeme Kurumu beşinci kreş ve dispanserini Dolapkuyu Semtinde açmıştır. Törende kurdeleyi kurumun eski başkan Halim Alanyalı kesmiş, kurum müdürü Dr. Şekip İnal da bir konuşma yapmıştır[121].

İzmir Himaye-i Etfal Cemiyetine başkanlık yapanlardan tespit edebildiklerimiz ve tahmini görev süre süreleri şu şekildedir: Dr.Ethem Bey (1923-1929), Dr.Fikret Tahsin Soydam (1935-937), Hamdi Akyürek, (1938), Osman Yunus (1938), Cevdet Alanyalı 1944), Ömer Lütfü Arpağ (1947).

D- ÇOCUK YUVASI

İzmir şehrinde kökü çok eskilere dayanan zimmîlere ait yetimhaneler vardı. Rumlara ait yetimhanelerin başında 1870 yılında açılan Rum Yetimhanesi, Ulusal Yetimhane, Bayraklı Yetimhanesi ve Çocuk Kliniği gelmekteydi. Ulusal yetimhane, savaş sırasında sokaklardaki kimsesiz çocuklarla, bakımları karşılanamayan mülteci çocuklarına bakıyordu. Kurumda çocuklara dördüncü sınıfa kadar eğitim verilmekte ve çocuklar öteki okullara gönderilerek meslek sahibi yapılmaktaydı[122]. Yetimhane, 6.sınıfa kadar eğitim vermekte ve verilen dersler arasında müzik, İngilizce, ticaret dersleri bulunmaktaydı. Bayraklı Yetimhanesi'nde ise 1921'de 5-13 yaş arasında 240 çocuk bulunmaktaydı. Çocukların hemen hepsi Rum'du. Çocuk Kliniği ilk defa 1919 yılının Mayıs ayında Dr. Emanuel Lambadarios önderliğinde örgütlenerek faaliyete geçmiştir. Klinik Fasula Sokağı'nda bulunmakta ve Rum Yetimhanesi'nin binasında kiraladığı bekleme odaları ile büro ve ameliyat odasını kullanmaktaydı. Yetimhane'de 1920 yılında 150'i kadar yetim olup, 4 öğretmen tarafından 5 yıl okutulan çocuklara sanat, müzik, kunduracılık, dokumacılık vb. sanatlar öğretilmekteydi. Müdürlüğünü Olgas İliopulos'un yaptığı kurum, 150 kadar üyesi bulunan ve "*Kardeşlik*" denilen bir kurul tarafından yönetilmekteydi[123].

---

[118] **Yeni Asır**, 5 Haziran 1946.
[119] **Yeni Asır**, 22 Nisan 1947.
[120] **Yeni Asır**, 23 Nisan 1947.
[121] **Yeni Asır**, 27 Mart 1949.
[122] Bülent Şenocak , **Levant'ın Yıldızı İzmir, Levanterler, Rumlar, Ermenler ve Yahudiler**, Şenocak Kültür Yayını:1, s. 145.
[123] Engin Berber, **İzmir, 1920, Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü**, İzmir, Akademi Kitapevi, 1998, s. 40.

İzmir'de Yahudilere ait yetimhanenin ismi "*Talmud Tora*" idi. Hay Mahazike Aniyim adında bir grup tarafından 1871-1872 yılında kurulan yetimhane 1905-1906 yıllarında Baron de Rochild ve eşinin bağışıyla yeni ve çok iyi döşenmiş konforlu bir yapıya kavuşmuştur. 600 yoksul öğrenciyi himaye edebilecek kapasiteye sahip olan yetimhanenin yönetimi, 12 kişiden oluşan bir kurulun elinde idi. Bunlardan altısını Hay Mahazike Aniyim, diğer altısını İzmir Yahudi Topluluğu tayin etmekte idi[124]. Müdürlüğünü Hayim Kalmi'nin yaptığı yetimhanenin, 1920 yılında içinde faaliyet gösterdiği bina yaklaşık on yıl önce E.Rochild'ın 140.000 franklık yardımı üzerine inşa edilen yeni binaydı. Beş sınıflı okulda, 7 öğretmen ve 600 kadar öğrenci bulunmaktaydı[125]. Bunun dışında Oyer Dahim ve Marbişh Aroumim isimlerinde başka Musevi yetimhaneleri de vardı idi.

Ermenilerin ise Ermeni Merkez Erkek Yetimhanesi ile Volpahinam Kız Yetimhanesi vardı. Ermenilere ait yetimhane ile ilgili, 30 Mart 1330 / 12 Nisan 1914 tarihli bir yazıda İzmir'de Ermeni Mahallesi'nde Nazlı Sokağı'nda bulunan Yetimhanenin, yine Ermeni Mahallesinde, Server Sokağı'ndaki 92 numaralı haneye nakledildiği belirtilmektedir. Binanın yetersiz gelmesi nedeniyle binanın arka bahçesinde iki katlı bir daire yapmak için izin talep edilmiştir[126]. Ermeni Merkez Yetimhanesi'nde bulunan çocukların çoğu Halep, Antep, Maraş, Afyonkarahisar ve Kayseri'den yapılan tehcir sonrasında buraya gelen çocuklardı. Nisan 1921 itibariyle yaşları 5-16 arasında 350 çocuğu barındırıyordu. Vorpahinam Kız Yetimhanesi, 1893'de Ermeni okulunun son sınıfında okuyan genç kızlar tarafından kurulmuştur. 1919 yılında Alman Yetimhanesi ile birleşmiş ve Yakındoğu Yardım Komitesi yetimhaneyi, içindeki 150 çocukla birlikte devralıp adını Amerikan Yetimhanesi olarak değiştirmiştir. 1920'da Yakındoğu Yardım Komitesi'nin ayrılması ile Ermeniler yönetimi tekrar devralmışlardır[127].

1924 yılında İzmir'de İtalyanlara ait iki yetimhane bulunmaktaydı. Bunlardan biri Bellavista civarında Mesudiye'de bulunmakta olup, Fransız Rahibeleri tarafından idare edilmekteydi. Diğer yetimhane ise Göztepe'de Tramvay Caddesi üzerinde olup, faaliyetini sürdürmekteydi. Binaları boşaltılması için Türk Hükümeti teşebbüse geçmişse de İstanbul'daki İtalyan Konsolosunun, yetimlerin gidecek bir yerlerinin olmadığını belirtmesi ve binaların boşaltılmamasını rica etmesi üzerine yetimhaneler varlığını sürdürmüştür[128].

1931 yılında İzmir Valiliğinden Dahiliye Vekaletine yazılan bir yazıda, Adana'da vefat eden Selanikli Saim İzzet Bey adında bir zabitin çocuklarının Türk mekteplerinden alınarak Fransız rahiplerinin idaresi altındaki yetimhaneye verilmesi ve burada çocukların isimlerinin ve dinlerinin değiştirilmesi nedeniyle, yetimhanenin mesul ve müteşebbislerinden olan yetimhane müdürü Fransız vatandaşlarından Sör İzar ile muallim Yunanlı Sör Vensaensan ve çocukların annesi hakkında takibata başlandığı

---

[124] Moşe Grossman, **Dr. Markus (1870-1944) Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçişte Türk Yahudilerinden Görünümler, Dünden Bugüne Yarına 1**, İstanbul, 1992, s. 365.

[125] Berber, **İzmir 1920...**s. 41.

[126] **B.O.A.**, DH. İD. , 161-1/32

[127] **İzmir'deki Bazı...**, s. 192.

[128] **B.C.A.**, 272. 11/19. 97. 8.

bildirilmiştir[129]. Bu da bize 1930'lu yıllarda Fransızlara ait yetimhanenin çalışmaya devam ettiğini göstermektedir.

Cumhuriyet öncesi Türklere ait yetimhane/çocuk yuvası hakkında bilgilerimiz sınırlıdır. Cumhuriyet idaresinden önce, Öksüzler Yurdunun hamisi Milli Müdafa Cemiyeti idi. Cemiyet, İttihad ve Terakki Cemiyetinin teşvikiyle Balkan Savaşlarının yaralarını sarmak amacıyla kurulmuş olup, Öksüzler Yurdunda barınan 500 çocuğun maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamaktaydı[130]. 8 Şubat 1919 tarihinde kapatılan Öküzler Yurdu hakkında Islahat Gazetesinde şu bilgiler verilmektedir; "*Müdafaa-i Milliyenin lav edilmesi ve idare heyetindekilerin görevden çekilmesi ile Öksüzler Yurdu zor durumda kaldı. Vali Paşanın gayretler ile Tüccardan Hacı Mustafa Efendi başkanlığında bir komisyon oluşmuştur. Komisyonda Yavaşzade Mehmet Efendi, Gurebayı Müslimin Hastahanesi etibbasından Nazım Bey, Buldanlızade Ahmet, Şerbetçizade Hüseyin Galip, Maarif Başkatib-i Sabıkı Ali Bey de aza olarak görev almıştır. Komisyon ilk toplantısını 12 Mayıs 1919 tarihinde Belediyede yapmıştır. Aralarında 12 500 toplamışlardır. 25 yetim arasında hasta olan, tedaviye muhtaç olan çocuklar da vardır. Hasta olan yetimler Darülacezeye gönderilmiştir*[131].

1920 yılında İzmir Darüleytamı'nda (Öksüzler Yurdu'nda) İdareci Kemal Efendi, Öğretmen Giritli Hasan Efendi, Öğretmen Şahabettin Efendi, Sıtkı Efendi, Cemal Hoca görev almaktaydı[132].

Cumhuriyetten önce Cemiyet-i Hayriye-i İslamiyye yönetiminde Karşıyaka'da bir çocuk bakım evi olduğu bazı kaynaklarda belirtilmektedir[133]. 1921 yılında İzmir hakkında hazırlanan bir raporda Yetimhanenin, savaşta yetim kalan çocuklar için 1916 yılında kurulduğu ifade edilmektedir. Aynı raporda 6 kişiden oluşan bir komite tarafından idare dilen okulda, bir müdür, bir muhasip, bir idareci ve iki öğretmenin görev yaptığı, yaşları 1-16 arasında değişen 170 çocuğun barındığı belirtilmektedir[134]. Çocuklara gündüz normal eğitim programı uygulanırken gece ise mesleki eğitim verilmekteydi.

1924-1925 yılındaki İzmir Vilayeti Umumi Meclisi görüşmelerinde, Muhasebe-i Hususiye tarafından masrafları karşılanan Darülerzah isminde, kimsesiz çocukların barındığı yuvadan bahsedilmektedir. 1925 yılında Darülerzah'ın fahri sertabibi Dr. Ali Agâh Bey idi. Bünyesinde 40 çocuğun barındığı kurum, daha önce vekalet tarafından açılmış[135], ancak bütçe yetersizliği nedeniyle Hususi İdareye devredilmiştir. 1923-1927 yılları arasında Hususi İdare tarafından yönetilen kurum, 1927 yılında Belediyeye devredilmiştir.

Gündoğdu Semti'nde, Mesudiye Caddesi üzerinde 10 Eylül 1923 tarihinde açılan Çocuk Yuvası'nın kadrosunda 1 baştabip, 1 tabip, 1 idare memuru, 1 başhemşire,

---

[129] **B.C.A.**, 30. 10. /206. 406. 23.
[130] Bayar, **a.g.e.**, s.1545-1546.
[131] **Islahat**, 13 Mayıs 1919.
[132] A. Şahabettin Ege, **Eski İzmir'den Anılar**, Yay. Haz.:Erkan Serçe, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2002, s. 11.
[133] **Cumhuriyeti 50. Yılında İzmir, 1973 İzmir İl Yıllığı**, İzmir, İzmir Valiliği Yayını, 1973, s. 464.
[134] **İzmir'deki Bazı...**, s. 115.
[135] **İzmir Vilayeti Meclis-i Umumisi 1340 Senesi Bütçesine Ait Zabıtname**, İzmir, Maarif Matbaası, 1340, s. 290.

11 çocuk bakıcısı, 5 hademe, 3 sığırtmaç ve kapıcı bulunmaktaydı[136]. 1926 yılı içerisinde 30 erkek 28 kız çocuk barınmıştır[137].

1927 yılında müdürlüğünü Meryem Mustafa Hanımın yaptığı İzmir Çocuk Yuvası'nın Sertabibi Ali Agâh Bey, Yardımcı Tabibi ise Cevat Bey idi. Kız Lisesi yolu üzerindeki yuvada 55 çocuk barınmaktaydı. Hükümet tarafından her yıl 20 000 lira ayrılan yuvanın, Belediyeye devredilmesiyle birlikte kapasitesinin 70 çocuğa çıkması planlanmış olup, belediye bütçesinde yuva için 30 000 lira ayrılmıştır[138].

1580 Sayılı Belediyeler Kanunu ile belediyelerin yetki ve sorumlulukları yeniden belirlenmiştir. Belediyeler Kanunu'nda belediyelerin zorunlu olmayan görevleri arasında fakirler için barınacak, korunacak ve bakımlarının yapılacağı yerler yapmak, kimsesiz çocuklar için yetiştirme ve bakım yurtları kurmak, geliştirmek, bir takım sosyal dayanışma sandıkları kurmak ve sürdürmek gibi işler de vardı. Bu çerçevede Belediye Başkanı Behçet Salih Bey döneminde Karşıyaka'da modern bir çocuk yuvası yaptırılmıştır. 1931 yılı itibariyle, bünyesinde 1 tabip, 1 memur, 1 hemşire, 3 çocuk bakıcısı, 6 süt anne, 10 çocuk bakıcı kadın, 1 aşçı, 2 çamaşırcı, 1 sığırtmaç ve arabacı, 1 bahçıvan ve kapıcının çalıştığı Kurum[139], Daha önce Karşıyaka Belediye Şubesi olarak hizmet veren Alaybey'deki binaya taşınmıştır. Belediye şubesi de Kemalpaşa Caddesi'ndeki eski binaya nakledilmiştir[140]. 23 Nisan 1933 tarihinden itibaren yeni binasında hizmet vermeye başlayan Çocuk Yuvası, Belediyenin içinde bulunduğu mali sıkıntıya rağmen kısıtlamaya gitmediği tek kurumdur. Başında doktor Haldun Fazıl Beyin bulunduğu[141] kurumun kadrosu 1933 bütçesine göre, 1 müdür-hekim, 1 idare memuru, 1 hemşire-ebe, 2 çocuk bakıcısı, 19 süt anne-baba, 1 aşçı ve 2 bahçıvandan ibaret olup, 60 çocuğun kalabileceği kapasiteye sahipti.

Belediyenin, çocuk yuvası ile karşılaştığı en önemli sorun, yaşını geçen çocukların gönderileceği bir kurumun bulunmamasıydı[142]. Yönetmeliğe göre bir günlükten üç yaşına kadar olan çocukları kabul etmesi gereken yuvada, on altı yaşına gelmiş çocuklar bulunuyordu. Sorunu çözmek için Milli Eğitim Bakanlığına başvurularak, bu yaştaki çocukların yatılı okullara kabul edilmesi için girişimlerde bulunulmuşsa da sonuç alınamamıştır[143].

Çocuk Yuvası'nda karşılaşılan önemli sorunlardan biri de çocuk ölümlerindeki artış idi. 1928 yılında yuvaya alınan 251 çocuklardan 87'si vefat etmiştir[144]. Yüksek ölüm oranı basına da yansıyan tartışmalara ve kurumun iyi işletilmediğine yönelik eleştirilere neden olmuştur. İzmir Himaye-i Etfal Cemiyete Başkanı Doktor Ethem Beyin, çocuk ölümlerinin %70 civarında olduğu şeklindeki açıklamasına cevap veren Sıhhiye Müdürü Lütfi Bey, her yıl Sıhhiye Müdürlüğünün Sıhhiye Nezaretine şehirdeki doğum ve ölüm oranlarını gösteren istatistiği, düzenli olarak gönderdiğini belirtmiştir.

---

[136] **İzmir Vilayeti 1341 Senesi Bütçesine Ait Zabıtname**, İzmir, Maarif Matbaası, bst yok, s. 56.

[137] **İzmir Vilayeti 1926 Senesi İstatistiği,** İzmir, İzmir İstatistik Kalemi Yayını, 1927, sayfa numaraları yok.

[138] **Anadolu**, 27 Şubat 1927.

[139] **İBMZD**, 14. 5. 1931, (2 inci İnakad) No:3, s. 159.

[140] **Anadolu**, 5 Teşrinievvel (Ekim) 1932.

[141] **Yeni Asır**, 16 Teşrinievvel (Ekim) 1933.

[142] **Anadolu**, 23 Nisan 1939.

[143] Serçe, **a. g. e.**, s. 310.

[144] **İzmir Vilayeti Meclis-i Umumisi 1928 Müzakeratı ve Zabıtnamesi,** İzmir, Hafız Ali Matbaası, 1929, s. 65.

Mevcut istatistiklere göre, İzmir'de 1926 yılı içerisinde doğum sayısının 11.214 olduğu ve bunlardan 1026 çocuğun öldüğünü belirtmiş ve çocuk ölüm oranının %10,5 olduğunu ifade etmiştir[145]. Gazetelerdeki çocuk ölümlerine ilişkin tartışmalar, şehrin genelinde yüksek olan çocuk ölümlerinin azalması için müstakil bir çocuk Hastahanesine ihtiyaç olduğu fikri gündeme gelmiştir[146]. Bu konu ile ilgili olarak basında yer alan makaleler ilerde yapılacak olan çocuk Hastahanesinin fikri temellerini oluşturmuştur.

Karşıyaka'nın Alaybey Mahallesi'nde ve Tramvay Caddesi'ndeki eski Fransız Rahibeler Binasında, 24 Nisan 1938 tarihinde yeniden açılan Çocuk Yurdu'nun açılış törenine Vali ve Belediye Başkanı ile Çocuk Esirgeme Kurumu İdare Heyeti katılmıştır[147]. Karşıyaka Çocuk Yuvası, Halkevi sosyal yardım kolu ile birlikte hareket ederek, amele çocukları için açılan üç gündüz bakımevinin ihtiyaçlarını temine çalışmıştır[148].

1939 yılında belediyenin kontrolünde faaliyetlerini sürdüren Çocuk Yuvası, 60 çocuğu barındıracak kapasiteye sahipti. 1939 yılında 58 çocuğun barındığı kurumun müdürlüğünü Dr. Sabiha Sayın yapmaktaydı. Yuvada çocuklar için oyun alanları ve 7-8 yaşlarındaki çocuklar için açılmış bir de dershane bulunmaktaydı. Yuvada, aynı zamanda belediyenin ağaçlandırma işleri için ihtiyaç duyduğu fidanların yetiştirildiği bir fidanlık ile tavuk kümesi bulunmaktaydı. Tavuk kümesinden elde edilen yumurtalar yuvadaki çocukların beslenmesi için kullanılıyordu[149].

1940 yılında Karşıyaka Çocuk Yuvası Müdür ve Mütehassısı Dr.Sabiha Sayın, 200 lira maaşla Üsküdar Süt ve Mektep Çocukları Bakımevi başhekimliğine atamıştır. Yerine Gaziantep Süt Çocukları Muayene Evi doktoru Ata Özkal 120 lira maaşla atanmıştır[150].

1944 yılında 50 çocuğun barındığı Karşıyaka Çocuk Yuvası'nda saat 15-17 arasında Dr.Baha Özkan ile Hulusi Tan tarafından, Karşıyaka'daki çocuklar ücretsiz olarak muayene edilmiştir[151].

1946 yılında Karşıyaka Çocuk Yuvası'nda 61 çocuk barınmaktaydı. 1946 yılında yapılan Karşıyaka Çocuk Esirgeme Kurumu kongresinde idare heyetine, Karşıyaka P.T.T. Merkez Müdürü Hasan Güner, Belediye Müdürü Cemil Kor, Dr. Faik Gürer, Hıfzı Gençkızlı, Ali Tonak seçilmişlerdir[152]. 1946 yılında Başkanlığını Hasan Güner'in yaptığı Karşıyaka Çocuk Esirgeme Kurumuna karşı gazetelerde eleştiriler yayınlanmıştır. Kurumun iyi çalışmadığı yönündeki eleştirileri cevaplayan Hasan Güner, kurumun bütün Ege Bölgesine hizmet verdiğini, kapasitesinin üzerinde çocuk barındırdığını belirterek, binanın yetersiz olması nedeniyle İzmir merkezde yatılı yeni bir yuva açılmasını, Karşıyaka'daki yuvanın da kreş haline getirilmesini önermiştir[153].

---

[145] **Anadolu**, 3 Mart 1927.
[146] "*Çocuk Vefiyatı*", **Ahenk**, 1 Teşrinievvel (Ekim) 1927, "*Çocuklarımızın Sıhhati İçin*", **Ahenk**, 10 Kanunuevvel (Aralık) 1927.
[147] **Halkın Sesi**, 25 Nisan 1938.
[148] **İzmir Şehir Rehberi 1941**, Haz.: Suad Yurt Koru, İzmir, İzmir Belediyesi Neşriyatından, s. 141.
[149] **Yeni Asır**, 9 Mart 1939.
[150] **Yeni Asır**, 29 İlkkanun (Aralık) 1940.
[151] **Yeni Asır**, 11 Ağustos 1944.
[152] **Yeni Asır**, 5 Şubat 1946.
[153] **Yeni Asır**, 28 Ocak 1946.

1949 yılında Demokrat İzmir Gazetesinde yer alan bir yazıda Karşıyaka Çocuk Yuvası hakkında şu bilgiler verilmektedir; " *Küçük bir firijidere (buzdolabı) yirmi altı seneden beri henüz bir ay evvel sahip olabilen bu yuva içinde, eşya olarak ne mevcutsa, hepsinin miadı dolmuştur. Hatta seneler evvel Omiros isimli bir Yunanlı tarafından inşa ettirilmiş olan o, güzelim köşk bile...*

Yuvanın müdürü ve aynı zamanda doktoru olan Ata Özkol şu bilgileri vermektedir; "Burası bir poliyerdir. Maalesef henüz memleketimizde iki tanecik poliyer mevcuttur. Bunlardan bir tanesi bizimki, diğeri de İstanbul'daki Darülerzedir. Belediye Çocuk Yuvası adı ile maruf bu müessesenin, İzmir Belediyesi tarafından tanzim edilmiş nizamnamesi, mütevazi bir bütçesi, doktoru, hemşiresi, süt anneleri ve sayıları seksen beşe varan çocukları vardır. Buraya bu çocukların hepsi de mevcut nizamnameye göre alınırlar. Mamafih, hali vakti yerinde olup da çocuklarını burada yatırmak isteyen aileler de olursa, bunların arzuları; 15 liralık bir aidat ödemek suretiyle yerine getirilir"[154].

1949 yılında, 40-50 yatak kapasiteye sahip olan Karşıyaka Çocuk Yuvasında 40 çocuk, 45 çocuk kapasitesine sahip Gündüz Bakım Evinde ise 23 çocuk barınmaktaydı. Yatılı yuvada 120 lira maaşla bir müdür, 100 lira ücretle bir hemşire, 1.5 lira yevmiye ile üç hademe, 80 kuruş yevmiyeli bir bekçi görev yapmaktaydı. Beş lira aylık ücretle işçi çocuklarının alındığı Gündüz Bakımevinde, 80 lira maaşlı bir müdür, 70 lira maaşlı bir hemşire, 2 lira yevmiyeli bir hemşire ve 1.5 lira yevmiyeli bir hademe görev yapmaktaydı. Gündüz Bakımevi binası için aylık 100 lira kira ödenmekteydi[155].

Kurum, 1953'de Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlanarak Karşıyaka Çocuk Bakım Yurdu adını almıştır. 1959'de 6972 Sayılı Kanun gereğince kurulan İzmir Vilayeti ve Belediyeler Korunmaya Muhtaç Çocuk Koruma Birliği emrine verilmiştir[156]. 1983 yılında Sağlık Bakanlığına, 1987 yılında ise Başbakanlık'a bağlanan kurum, halen Karşıyaka'da 18.135 m²'lik bir alanda 0-12 yaş arası çocuklara hizmet vermeye devam etmektedir. 1963 yılında yapılan iki katlı bina, 150 çocuk kapasitesine sahip olup, 1 doktor, 7 hemşire, 10 öğretmen, 4 sosyal hizmetler uzmanı, 1 psikolog, 2 çocuk gelişim uzmanı, 6 çocuk eğiticisi, 5 memur ve 7 anne görev yapmaydı.

Bornova Yetim Yurdunun temelleri 1923 yılında atılmış ve aynı yıl 81 yatak kapasitesine sahip olarak hizmete açılmıştır[157]. 1923 yılında İzmir'e gelen Kazım Duru, geniş bahçeli bir köşkü beğenmiş ve Fevzi Çakmak'ın yardımlarıyla buradaki askeri araçlar boşaltılmıştır. Böylelikle yetimhane hazırlanmıştır. Sadece İzmir'e değil Manisa, Aydın, Denizli vilayetlerine de hizmet veren kurum yetersiz gelince birkaç bina daha istimlak edilerek yetimhane genişletilmiştir[158]. 1931 yılında Bornova'da Çocuk Bakım Yurdu adıyla C.H.P. binasının bir bölümünde fakir çocukların beslenme, eğitim, sağlık hizmetlerinin karşılandığı bir kreş açılmıştır.

1951 yılında Bornova'da 50 yatak kapasiteli Kimsesiz Çocuklar Yurdu açılmıştır. Vali Osman Sabri Adal, Tuğgeneral Halit Aykut ve Milli Eğitim Müdürü Osman Faruk Verimer'in açılışında hazır bulunduğu kurumun giderlerinin bir kısmını

---

[154] İlhan Esen, "*Karşıyaka Çocuk Yuvası*", **Demokrat İzmir**, 19 Ocak 1949.
[155] **Demokrat İzmir**, 9 Şubat 1949.
[156] **Cumhuriyetin 50. Yılında....** s. 464.
[157] **Türk Sesi**, 26 Eylül 1923.
[158] Hasan Mert, **Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Yönleriyle Bornova (1923-1981)**, E. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir,2002, s. 216.

Belediye bir kısmını da Özel idare karşılayacaktı[159]. Haziran 1951 tarihinde Karşıyaka Çocuk Esirgeme Kurumunun yatılı yuvasında himaye edilmekte olan çocuklar, 5387 Sayılı Kanun gereğince İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından Bornova'da açılan yurda devredilmiştir. Karşıyaka Çocuk Yuvası ise Ana Kucağı ve Gündüz Bakım evi olarak çocuk kaydetmeye başlamıştır[160].

E- ISLAHHANE

Mithat Paşa, Tuna Eyaleti'nde vali olarak görev yaptığı dönemde, öksüz çocukların perişan halini görerek, bunlara sanat öğrenimi vermeyi düşünmüş ve 1866 yılında Niş'te, Rusçuk'ta ve Sofya'da kimsesiz ve yetim çocukların eğitilmesi için ıslahhaneler açtırmıştır. Islahhanelerden olumlu sonuç alınması nedeniyle, bütün vilayetlerde ıslahhanelerin açılması kararlaştırılmış ve Mithat Paşa tarafından ıslahhaneler hakkında bir nizamname hazırlanarak vilayetlere gönderilmiştir. 10 Aralık 1868 tarihinde yayınlanan "*Mekteb-i Sanayi Nizamnamesi*"nden sonra, pek çok vilayette olduğu gibi İzmir'de de ıslahhane açılmıştır[161].

1868-1869 öğretim yılında faaliyete geçen İzmir Islahhanesi, Vilayet ve Vilayet İdare Meclisinin denetiminde, vilayet defterdarı ile vilayetin ileri gelenlerinden oluşan altı kişilik bir komisyon tarafından yönetilmiştir. Islahhane, şimdiki Mithat Paşa Endüstri Meslek Lisesi'nin hemen bitişiğindeki Askeri Hastahanenin bulunduğu saha üzerinde o zamanlar uzun pavyonlar halinde bulunan Sahil Sıhhiye Karantina Tahaffuzhanesi'nin işgal ettiği binalarda kurulmuş ve Tahaffuzhane Urla İskelesi'ne nakledilmiştir[162].

1887 yılında, idaresini Vilayet Defterdarı Kadri Beyin başkanlığında bir heyetin üstlendiği Islahhane'de, 1 katip, 1 dahiliye memuru, Müslüman ve Hıristiyan iki öğretmen görev yapmaktaydı. Kurumda yerli ve yabancı 143 çocuk barınıyordu[163]. Islahhanede kıraat, kitabet, marangozluk, demircilik, terzicilik, kunduracılık, dökmecilik, çorapçılık, ciltçilik, mürettiplik, çulhalık işleri öğretiliyordu. Daha sonra "*İzmir Sanayi Mektebi*" adını alan okulda başlangıçta 5 yıl olan eğitim süresi, daha sonra yedi yıla çıkarılmıştır. Islahhanede Musevi, Rum, Ermeni, Türk çocuklar birlikte eğitim görmüşlerdir[164].

Karantina Semti'nde açılan ve 150 çocuğa hizmet verecek kapasiteye sahip olan Islahhane, 23 Nisan 1891 tarihinde Mekteb-i Sultani binasına taşınmış ve ismi de "*Hamidiye Mekteb-i Sanayii*" şeklinde değiştirilmiştir[165].

1910 yılında Islahhane kunduracılık, çorapçılık, cuhaçılık, terzilik, marangozluk eğitimi verilmekteydi. Yetimhanenin en önemli gelir kaynağı piyango çekilişinde elde edilen hasılattı[166]. Kimsesiz çocukları ücretsiz olarak barındıran okulun diğer gelirleri

---

[159] **Yeni Asır**, 24 Nisan 1951.

[160] **Demokrat İzmir**, 13 Haziran 1951.

[161] Sadiye Tutsak, **İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 2002, s. 175.

[162] Gülnaz (Koyuncu) Yakın, **İzmir Sanayi Mektebi (Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi) (1868-1923)**, İzmir, 1997, s. 21-22.

[163] **Salname-i Vilayet-i Aydın Mali 1303, Defa 8,** s. 48.

[164] Tutsak, **a. g. e,** s. 182.

[165] **İzmir Mithat Paşa Erkek Sanat Enstitüsü**, İzmir, Endüstri Basım ve Yayınevi, Basım Tarihi Yok, s. 3.

[166] "*İzmir sanayi Mektebi*", **Ahenk**, 25 Kanunusani (Ocak) 1910.

arasında, birkaç han ile yirmi beş otuz parça kadar mağaza ve dükkan, bir çiftliğin yarı hissesi, Balçova Ilıcaları, Karantina Hamamı gibi işletmelerin kira gelirleri yer almaktaydı. Ayrıca okul yararına düzenlenen konserlerle okula gelir sağlanmaya çalışılmıştır[167].

1913 yılında çıkarılan İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu ile İstanbul dışındaki bütün sanayi mektepleri vilayet özel idare bütçesine alınmış ve mektepler bir devlet kurumu haline getirilmiştir. 1914-1915 yıllarında savaş nedeniyle 12 yaşından küçük olan çocuklar ailelerinin yanlarına gönderilmiştir. 1915-1916 öğretim yılında, ilk ve orta eğitimi kapsayan 9 yıllık nazari ve ameli bir ders programı ve nizamnamesi hazırlanan okul, Valinin denetiminde Sezai Beyin müdürlüğünde eğitime başlamıştır. 1918 yılında 300 talebenin eğitim gördüğü okulda demircilik, marangozluk, oymacılık, kunduracılık, fenercilik sanatları öğretilmekteydi[168].

Yunan işgali sırasında okulun iptidai sınıfları kapatılmış, talebeler Darül Eytam'a gönderilmiştir. 1920 yılında müdürlüğünü Mehmet Sezai Beyin yaptığı okulda, 319 yetim barınmakta ve 39 öğretmen görev yapmaktaydı. 9 sınıflı olan okul, tüm derslerin ve bazı sanat dallarının öğretildiği bir ortaokul görünümündeydi[169].

1915 yılında Ticaret ve Ziraat Nezaretine bağlanan okulun Cumhuriyet idaresi ile birlikte yetimhane olma özelliği sona ermiş, Sanayi Mektebi olarak varlığını sürdürmüştür. 1923 yılında vilayete bağlanan okul, 1927 yılında 1.052 Sayılı Kanun ile diğer sanat mektepleri ile birlikte Maarif Vekaletine devredilmiştir. Memur ile öğretmen kadroları vekalet tarafından atanan okulun bütçesi Muhasebe-i Hususiye tarafından karşılanmıştır. 1928 yılında Maarif Vekaletinin bütçesine dahil olan okula, Muhasebe-i Hususiyenin katkıları sınırlı da olsa 1931 yılında kadar devam etmiştir[170].

1931 yılından sonra bütün sanat okulları "*Bölge Sanat Okulu*" haline getirilmiş ve kendi vilayetlerinin yardımlarıyla idare olunmaya başlanmıştır. 2 Haziran 1935 tarihinde Ankara, İzmir, Aydın, Bursa, Diyarbakır, İstanbul başta olmak üzere bütün sanat okulları, bütün eşya, makine ve öğretim kadrolarıyla birlikte Maarif Vekaleti bütçesine alınarak, tamamen milli eğitime bağlanmıştır. İzmir Sanat Okulu'nun da yönetim ve denetimi Maarif Vekaletine geçmiştir[171].

1927 ve 1928 yılında düzenlenen İzmir Yerli Malları Sergisi, Sanayi Mektebi binasında açılmıştır. 1930 yılındaki sel felaketi sırasında yıkılan okul binası yeniden yapılmış ve faaliyetlerine devam etmiştir.1938 yılına gelindiğinde, 27 öğretmenin görev yaptığı İzmir Sanat Okulunda 330 talebe mevcut olup, bunlardan 200'ü yatılı ve parasız olarak öğrenim görmekteydi. Okulda model, döküm, tesviye, sıcak demir, soğuk demir, elektrik, mobilya ve sepet olmak üzere 8 atölye mevcuttu[172].

Okul Müdürü olarak görev yapanlar arasında, Ferit Uzel (1923-1930), Danyal Akbel (1933-1934), Muzaffer Harç (1934-1942), Nihat Saydam (1952-1943), Sami Bilgin (1943-1945), Halil İdemen (1945-1956) yer almaktadır[173].

---

[167] Deniz Çaba, "*Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi*", **İzmir Life**, Yıl:2, S. 14, Ekim 2002, İzmir, s. 84, Cevat Sami-Hüseyin Hüsnü, **a. g. e.**, s. 129.
[168] Yakın, **a. g. e.**, s. 101.
[169] Berber, **İzmir 1920**... s. 43.
[170] **Anadolu**, 25 Nisan 1928.
[171] **Ulusal Birlik**, 3 Haziran 1935.
[172] **Anadolu**, 16 Mart 1938.
[173] **İzmir Mithat Paşa...**, s. 3.

F- SAĞIR ve DİLSİZLER MEKTEBİ

Körlerin eğitimi için atılan en eski adım, Anadolu Beylikleri zamanında Manisa'da yaptırılan "*Körhane*"dir. Körlerin eğitimi için açılan ilk okul ise İstanbul'da Münif Paşanın (1828-1910) gayretleri ile Ticaret Okulu Müdürü Grati Efendi tarafından kurulmuştur. Maliye Nezareti binası içinde bir kör okulu açıldığı (1890), Darülacezede de bir bölüm ayrıldığı bilinmektedir[174].

İzmir'de dilsiz mektebi konusunda ilk adım, Selanik'te Dilsizler Mektebini kuran ve 1910 yılında İzmir'e yaptığı bir seyahatte, daha önce dilsiz olan ancak mektepte konuşmayı öğrenen talebelerini de getiren ve kendisi de dilsiz olan, Fuat Bey tarafından atılmıştır. Selanik'in havasını kaldıramayan ve sık sık hasta olan Fuat Bey, Selanik'teki Dilsizler Mektebinden ayrılarak İzmir'e gelmiş ve İzmir'de bir dilsizler mektebi açmak için gerekli olan resmi ruhsatı almıştır. Okul, 1911 yılında Basmahane'de kiralanan küçük bir katta eğitime başlamıştır[175]. Fuat Bey ile birlikte, İstanbul'dan hüsnühat muallimlerinden Kesiryeli Hüseyin Efendi, dilsizlerin tercüman-ı işareti muallimi Mustafa İhsan Efendi, kız çocukların eğitimi için İstanbul Kız Sanayi Mektebi mezunlarından Emine Kazım Hanımların da okulda görev alacakları bildirilmiştir[176].

Yeni kurulan Dilsizler Mektebi yararına, Sportin Klüp Tiyatro Salonunda "*Eşkıya Devirdi*" piyesi sahnelenmiş[177], rıhtım üzerinde bulunan Paneferer Sinematoğrafhanesi'nde bir film gösterisi yapılmış,[178] elde edilen gelir Dilsizler Mektebine verilmiştir. Fakat maddi imkansızlıklar nedeniyle okul bir müddet sonra kapanmıştır.

Milli Mücadele sırasında Antalya'ya giden Faut Bey, burada dilsizler mektebi açmaya çalışmışsa da başarılı olamamıştır. Bunun üzerine Ankara'ya giderek gerekli yardımı temin eden Fuat Bey, Buca'da Dilsizler Mektebini açmayı başarmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra, Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti himayesinde, Buca'da "*Dilsizler Mektebi*" açılmıştır. 1923 yılında, daha önce Venizelos'un ikameti için ayrılan binada faaliyete geçen Dilsizler Mektebinin ilk müdürü Fuat Beydir. Yirmiye yakın odası ve 23 yatak kapasitesi olan bina için, Sıhhiye Vekaleti üç bin beş yüz lira para ayırmıştır[179]. Mustafa Kemal Paşanın İzmir'i ziyareti sırasında okul, Karşıyaka'ya nakledilmiştir[180]. Yetim, kimsesiz ve fakir çocukların kabul edildiği Okulun müdürlüğüne, 1924 yılında Necati Kemal (Kip) atanmıştır. 1925'de mesleki eğitime başlayan okulun adı, 1926'da körler şubesinin de açılmasıyla, "*Sağır Dilsiz ve Körler Müessesesi*" olarak değişmiş[181] ve kadrosu 56'ya çıkmıştır.

---

[174] Necmettin Akyay, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sağlık Örgütleri ve Sosyal Kuruluşlar**, Ankara, H. Ü. Toplum Hekimliği Yayınları No:20, 1982, s. 37.

[175] Tutsak, **a. g. e.**, s. 347.

[176] **Ahenk**, 2 Kanunusani (Ocak) 1911.

[177] **Ahenk**, 17 Kanunuevvel (Aralık) 1911.

[178] **Ahenk**, 12 Kanunusani (Ocak) 1911.

[179] "*Dilsizler Mektebini Ziyaret*", **Ahenk**, 9 Temmuz 1923.

[180] **Ahali**, 30 Haziran 1924.

[181] Necati Kemal Kip, **Sağır ve Dilsiz ve Körler Müessesesi 1923-1938**, İzmir, İtimat Basımevi, 1938, s. 7.

1925 yılında İzmir İskan Müdürlüğü ile okul müdürlüğü binaları karşılıklı olarak değiştirilmiş[182], ancak okulun bina sıkıntısı çözülememiştir. Karşıyaka'da Rumların boşalttığı Osmanizade Sokağı'ndaki 174 numaralı bina ile Selimiye Sokağı'ndaki 41, 42 ve 51 numaralı binalar okula tahsis edilmiştir. 1927'de binaların müzayede ile satılması gündeme gelmiş, Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletine yapılan müracaat sonunda, satış işlemleri durdurularak, belirli bir bedel karşılığında binaların okul tarafından kullanılmasına izin verilmiştir[183].

1933 yılında kuruluşunun onuncu yılını kutlayan okulda, mesleki eğitime ağırlık verilmiştir. Sağır ve dilsizler, yedi yılda verilen genel eğitimin yanında dokuma, çorap, fanila, nakış, dikiş, marangozculuk, oymacılık, kunduracılık atölyelerinden birinde mesleki eğitime tabi tutularak hayatlarını kazanmaya yetecek bir beceri sahibi olmaları amaçlanmıştır[184]. Öğrencilerin bir kısmı ise müzik eğitimine yönlendirilmiş, piyano, keman, flüt, klarnet ve viyolonselden birini en iyi şekilde çalabilecek şekilde eğitilmiştir. Bunların dışında müzik tarihi, müzisyenler biyografisi, ses fiziği dersleri de verilmiştir[185]. Okul, müzik alanında elde ettiği ilerlemeyi Beşinci Türk Tıp Kongresi'nde klasik müzik konseri vererek göstermiştir[186].

1936 yılında 30'u kız 90'nı erkek toplam 120 öğrenci barındıran Okulun talim ve idare heyeti; 1 Mütehassıs doktor, 1 mütehassıs doktor muavini, 6 muallim, 4 atölye şefi, 1 idare memuru, 2 katip ve ayniyat memuru ile kafi miktarda hademeden ibaret olup, masrafı vilayet bütçesinden temin edilmekteydi[187].

Tablo IV-3: İzmir Sağır Dilsiz ve Körler Müessesi'nin 10 Yıllık (1923-1932) Mesaisi

Yıl:	Sağır Dilsiz	Kör	Aptal	Yekun	Mezun olan Talebe
1923	23			23	
1924	31			31	
1925	36			36	
1926	43	1		44	1
1927	45	2		47	10
1928	42	3		45	6
1929	45	6		51	1
1930	55	9	4	68	6
1931	54	11	1	66	2
1932	52	12	4	68	13

Kaynak: "*Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletinin 10 Yıllık Mesaisi*", **Sıhhi Mecmua Fevkalade Nüshası**, c. 9, 1933, S. İ. M. V. Yayını, s. 100.

Okulda sadece eğitim değil aynı zamanda sağlık hizmetleri de vermekteydi. Okulda açılan dispanserde Doktor Necati Kemal Bey hasta çocukları tedavi etmekteydi. Gazeteye verilen ilanda *"Aptal, kekeme, sarsak, saralı, mefluç ve huysuz çocuklarla, geç konuşan, güç anlayan, abdestini bırakan gayrıtabii çocuklar için Perşembe günleri saat 13'e kadar Karşıyaka Dilsizler Mektebi polikliniğine müracaat yapılabileceği*[188]" bildirilmektedir.

---

[182] **B.C.A.**, 30. 18. 1. 1/14. 43. 5.
[183] **B.C.A.**, 30. 18. 1. 1/26. 68. 2.
[184] **Anadolu**, 3 Kanunuevvel (Aralık) 1933, **Sıhhat Almanağı...** s. 133.
[185] Asım İsmet Kültür, "*Sağır Dilsiz ve Körler Müessesesinde Bir Konuşma*", **Kültür Dergisi**, Yıl:3, S. 70, 1938, s. 10.
[186] "*Sağır ve Körler Müessesesi*", **Dirim**, c. 11, S. 7, 1936, s. 221.
[187] **Cumhuriyetin 15 nci Yılında İzmir**, İzmir, 1938, s. 100.
[188] **Yeni Asır**, 2 Teşrinievvel (Ekim) 1932

1932 yılında Süleyman Sırrı Efendi isminde bir dilsiz, Karşıyaka Sağır ve Körler Müessesesinden mezun olmuş iki dilsizi, Cumhuriyet Gazetesi idarehanesine getirerek, onları sınav yapmıştır. Sınavda başarısız olan dilsizleri göstererek, Sağır ve Körler Müessesesinde verilen eğitimin yetersiz olduğunu belirtmiş ve bu durum Cumhuriyet Gazetesinde yer almıştır. Müessese tarafından gazetelere hitaben yazılan bir yazı ile eleştirilere cevap verilmiştir. Bu yazıda kurumun on yıldır çok iyi işler yaptığı ve 60'a yakın kişiyi mezun ettiği belirtilmiştir[189]. 1926-1948 yılları arasında Sağır Dilsiz ve Körler Müessesesinden toplam 230 kişi mezun olarak aldıkları eğitimle kendi hayatlarını kazanmaya başlamışlardır[190].

1937 yılında Anadolu Gazetesinde yer alan "*Sağır, Dilsiz ve Körler Enstitüsünde*" başlıklı inceleme yazısında, Sağır, Dilsiz ve Körler Okulu hakkında bilgi verilmektedir. Okulda öğrencilerin yaptığı el işlerinin, üç defa İzmir Sergisi'nde, bir defa uluslararası Prag sergisinde, bir defa da Ankara Sıhhat ve Ankara El İşleri Sergisi'nde sergilendiği belirtilmektedir. Bünyesinde bir müzeyi de barındıran okulda, 25 kız 95 erkek öğrencinin eğitim aldığı belirtilmektedir. Okulda 1 müdür, 1 müdür yardımcısı, 4 müzik öğretmeni, 1 mürebbiye, 2 uzman öğretmen, 1 öğretmen, 4 atölye ustasının görev yaptığı ifade edilmektedir[191].

1938 yılında okul hakkında bilgi veren Necati Kip, 115 öğrenciden 13'nün bu yıl sonunda mezun olacağını belirtmiştir. Okulun müzik alanında oldukça başarılı olduğunu belirten Necati Bey şunları ifade etmiştir; "*Mektep talebeleri, bu mektebin senelerden beri emektarı Bay Stavridi'nin etrafında kendilerine has hürriyet şarkılarını enstrümanlarıyla o kadar güzel ifade ediyorlar ki, onların kendi alemlerinde, hafızalarıyla yaşamalarından çok memnun oldukları derhal anlaşılıyor. İnsanın içinin sızlamaması imkansızdır. Fakat Cumhuriyetin bu çocukları zavallı olarak bırakmadığını ve Kemalizmden daha şefkatli bir ana ve baba bulunamayacağını düşünerek bol ve yerinde bir teselli buluyoruz*[192]."

1934 yılında Sağırlar ve Körler Okulu Müdür Muavinliğine Mersin Sabık Hükümet Tabibi Haydar Bey tayin edilmiştir[193]. 29 Aralık 1938 tarihinde, Okul Müdürü Necati Kemal Kip Bey, 80 lira maaşla İstanbul Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastahanesi mütehassıslığına tayin edilmiştir. Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti tarafından yerine 55 lira maaşla, vekaleten Dr. Memduh Bey atanmıştır. Ayrıca Memduh Beyin okulda öğretmenlik yapması ve bunun içinde kendisine maaşının haricinde 100 lira ödenmesi kararlaştırılmıştır[194].

Başta Ajlan Atrek, Ferit Atrek, Josef İstavridis ve Hamdi Akay'ın öğretmen olarak görev yaptıkları mektebin binası Karşıyaka'da Osmanizade Yalı Caddesi üzerindeki 158 nolu bina olup, "*Şimdiki Karşıyaka sahilinde bulunan Gökdelen'in yerindeki Fikri Altay Köşkü*" idi[195]. 1939'da Alsancak'ta daha geniş imkanlara sahip

---

[189] **Yeni Asır**, 12 Temmuz 1932.
[190] **Sağlık Dergisi**, c. 22, S. 10-11, 1948, s. 58.
[191] **Anadolu**, 26 Kanunusani (Ocak) 1937.
[192] Haluk Cemil Tanju, "*Sağır, Dilsiz ve Körler Arasında Bir Saat*", **Anadolu**, 3 Mayıs 1938.
[193] **Anadolu**, 7 Temmuz 1936.
[194] **Anadolu**, 29 Birinci Kanun 1938.
[195] Yaşar Aksoy, **Karşıyaka ve Kaf Sin Kaf Tarihi**, İzmir, 1988, s.53.

olan Saint Antoine Hastahanesi binasına taşınmış ve kadrosu 150'ye yükseltilmiştir[196]. Yeni bir atölyenin inşa edildiği binada, hamam ve çamaşırhanede tadilat yapılmıştır[197]. Eğitim kadrosuna bir hemşire ile bir mürebbiye ilave edilmiştir. Bu okuldan mezun olanlar Karabük Demir Çelik Fabrikası'nda ve Bursa, Tokat, Uşak, Nazilli fabrikalarında çalışma imkanı bulmuşlardır. 1948-1949 ders yılında okulda 100'ü sağır ve dilsiz, 22'si kör toplam 122 öğrenci eğitim görmekteydi.

Necati Kip, Haziran 1948 tarihinde Manisa Akıl Hastalıkları Hastahanesi Müdürlüğüne tayin edilmiştir.Yeni Asır Gazetesinde onun hakkında şu ifadeler yer almaktadır; "*Mesleğindeki kudretinden başka kıymetli, ince görüşlü bir muharrir ve mütefekkir olan doktor Necati Kip, Kültür Mecmuasında ve İzmir Matbuatında çıkan değerli yazılarla muhitimizin tanınmış ve takdir edilmiş bir münevveridir*[198]". Necati Kip, Asım Kültür ile birlikte 1933 yılından itibaren Kültür Dergisini yayınlamaya başlamıştır. 1938 yılında kadar Dergide, sağlık, psikoloji, pedagoji ve inkılaplara dair makaleler yazmıştır. 1932-1956 yılları arasında Yeni Asır ve Anadolu Gazeteleri ile 1932 yılında çıkan Yeni Yol Dergisinde de yazılar kaleme almıştır. Yayınladığı kitaplar ise şunlardır; "*Sağır ve Körler Müessesesi, 1. c. Sağır Dilsiz-Kısım*", İzmir, Marifet Matbaası,1926, T. C. Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaleti Sağır ve Körler Müessesesi Neşriyatından, "*Tekellüm Kusurları, Sağırlık-Dilsizlik, Ofazi, İsterya-î Tutukluk, Kekemelik ve Tedavisi*", İzmir, Maarif Matbaası,1926, *Tekellüm ve Tasavvutta Fizyolocyaî ve Lahni Tedkikler*, İzmir, Maarif Matbaası, 1926[199].

1949 yılında Vali Osman Sabri Adal, Sağır Dilsiz ve Körler Okulunu ziyaret etmiştir. Okula yeni atanan Müdür Dr.Şemsettin Yaşatan'dan okul hakkında bilgi almıştır. Sağlık Bakanlığına bağlı olan ve 130 öğrencinin eğitim gördüğü okulda, okuma yazmanın dışında nota bilgisi ve mesleki bilgiler öğretilmekteydi. Okulda mevcut olan demirhane, marangozhane, dikiş, nakış, terzi, kundura ve dokuma atölyelerine ilaveten resim iş, heykel, hasır ve örgü işleri atölyelerinin açılması planlanmıştır[200].

1951 yılında Sağır ve Körler Okulunun Milli Eğitim Bakanlığına devredilmesi gündeme gelmiş, hazırlanan tasarı Haziran 1951'de T.B.M.M.'e sunulmuştur[201]. Tasarının kabul edilmesiyle birlikte Okul, M.E.B. Özel Eğitim Daire Başkanlığı'na bağlanmıştır[202]. 1951 yılından itibaren görme engellilerin okuldan ayrılması ile okulun adı "*Sağırlar Okulu*" olmuştur. Okul, Alsancak'taki binaların yetersiz kalması nedeniyle 17 Aralık 1992 tarihinde Bornova Mevlana Mahallesi'nde, Anadolu Lisesi yanında yeni yapılan binaya taşınmış ve aynı yıl ismi "*İşitme Engelliler Okulu*" olarak değiştirilmiştir. Okulun ismi 1993 yılında "*Saray Bosna Ana Okulu, İlkokulu ve Sanat*

---

[196] **İzmir Şehir Rehberi...**, s. 143; **1939-1940 İzmir Telefon Klavuzu**'nda Sağır, Dilsiz ve Körler Okulu, Karşıyaka Aksoy Yalı Caddesi, No:158 adresinde gösterilirken (bkz., s.11), **1941 İzmir Telefon Rehberi**'nde ise Okulun Alsancak'ta faaliyet gösterdiği belirtilmektedir (bkz., s. 33).

[197] **Yeni Asır**, 19 Mart 1940.

[198] **Yeni Asır**, 28 Haziran 1947.

[199] Ö. Faruk Huyugüzel, **İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 2000, s. 476, Necati Kemak Kip Bey yazılarında; "*Dr. ???, N. K. , Dr. Baykara, Dr. Necati Kiper, Dr. Sol Adlı Er*", takma ad ve kısaltmaları kullanmıştır. Bkz. Faruk Huyugüzel, **İzmir'de Edebiyat ve Fikir Hareketleri Üzerine Araştırmalar,** İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2004, s. 111.

[200] **Yeni Asır**, 21 Haziran 1949.

[201] **Yeni Asır**, 1 Mayıs 1951.

[202] **Yeni Asır**, 26 Eylül 1951.

Orta Okulu", 1995 yılında "*Tülay Aktaş Ana İlkokulu ve Sanat Orta Okulu*", 1997 yılında "*Tülay Aktaş İşitme Engelliler İlköğretim Okulu*" olarak değişmiştir. Okulun Alsancak Semti'ne taşınması ile boşalan Karşıyaka'daki binası ise günümüzde Karşıyaka Gazi Lisesi olarak hizmet vermektedir[203].

1938 yılında İzmir'de "*Sağır, Dilsiz ve Körleri Koruma Kurumu*" kurulmuştur. 34 maddelik bir tüzüğe sahip olan kurum amacını şu sözlerle ifade etmiştir; "*Türkiye Cumhuriyeti dahilinde mevcut sağır, dilsiz ve körleri korumak maksadıyla kendilerini cemiyete nafi' bir uzuv olarak fikren, bedenen ve ahlaken inkişaf ettirmek, hal ve gidişlerini ıslah etmektir*[204]."

1947 yılındaki Sağır, Dilsiz ve Körleri Himaye ve İnkişaf Cemiyeti kongresi sonunda idare heyetine, Mehmet Pektaş, Nazire Sipahi, Aziz Veziroğlu, Hüseyin Güneri, Tevfik Belen ve Zeki Canyaman seçilmiştir. Daha sonra idare heyeti kendi arasında yaptığı seçim sonunda Nazire Sipahi'yi başkanlığa seçmiştir[205].

1950 yılında Ankara'da kurulan Türkiye Sağır, Dilsiz ve Körler Derneği Genel Merkezinin yaptığı çağrı üzerine, İzmir'deki Sağır ve Dilsiz 125 kişinin katılımıyla 25 Şubat 1950 tarihinde İzmir Halkevi binasında bir kongre toplanmıştır. Kongre sonunda Cemiyetin Ankara'daki derneğe bağlanması kararlaştırılmıştır. Yapılan seçim sonunda Sağır, Dilsizler ve Körler Okulu Müdürü Şemsettin Yaşatan fahri başkanlığa, İnönü müzik öğretmeni Hamdi Akay Cemiyet başkanlığına, Hüseyin Güneri katipliğe ve Zeki Canyaman muhasipliğe seçilmiştir[206].

F- DİĞERLERİ

Yardımcı Hemşireler Cemiyeti

İzmir'de hayır amacıyla kurulan cemiyetlerden biri de 1923 yılında Karantina, No: 2-556 adresinde kurulan "Yardımcı Hemşireler Cemiyeti"dir. Fakir ve sefil kadınlara yardım etmek, onlara iş bulmak, öksüz, himayesiz genç kızları hayata hazırlamak amacıyla, "Sanat Evi" adı altında açılan kurumda 30'a yakın kıza mesleki eğitim vermiştir. Başkanlığını Şadiye İsmail Hanımın yaptığı Cemiyet, balolar ve müsamereler düzenleyerek gelir temin etmeye çalışmıştır207. İzmir'deki ilk kadın hareketi olan Cemiyet,208 binası çökmesi nedeniyle 1927 yılından itibaren hariçten müracaat edenlerle beraber himayesindeki çocukları Himaye-i Etfal Cemiyetine terk etmek zorunda kalmıştır209.

İzmir Kanserle Mücadele Birliği

Kanserle mücadele konusunda Türkiye'de atılan ilk adımlardan biri İzmir Kanserle Mücadele Birliği'dir. Cemiyet, 15.1.1933 tarihinden itibaren faaliyete başlamıştır. Amacı ise kanseri halka duyurmak, korunma yollarını öğretmek ve kanserli hastaların tedavilerinin yapılmasına yardımcı olmaktı. Doktorlardan mürekkep 25 azası olan Cemiyet, gelir temin etmek amacıyla balolar tertip etmiştir[210]. Cemiyet tarafından, Anadolu Gazetesi vasıtasıyla 13 makalelik bir yazı dizisi yayınlanarak, halka kanser hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

---

[203] Tülay Aktaş İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Brifing Dosyası.
[204] **B.C.A.**, 30. 10. /80. 528. 2.
[205] **Yeni Asır**, 19 Şubat 1947.
[206] **Yeni Asır**, 26 Şubat 1950.
[207] **Ahenk**, 9 Mart 1926.
[208] **Ahenk**, 6 Kanunusani (Ocak) 1926.
[209] **Ahenk**, 13 Mart 1928.
[210] **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Fevkalade Nüshası**, İzmir, İtimat Matbaası,1933, s. 22.

V. BÖLÜM

SAĞLIK PERSONELİ ve MESLEK ÖRGÜTLERİ

A- SAĞLIK PERSONELİ

1- Doktorlar

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde, cerrah, kehhal, fıtıkçı, sünnetçi, sınıkçı, sülükçü, hacâmetçi, çıkıkçı, berber, tımarcı, hüddam gibi tedavi edici ve koruyucu sağlık hizmetleri ile uğraşanların başında tabipler gelmekteydi. Tabip; insan bedenine arız olan hastalıkları iyi etmek ve sıhhati muhafaza etmek ilmini bilen ve uygulayan kişidir. Osmanlı Döneminde tabipler sadece saray ve orduda değil, serbest olarak da mesleklerini icra edebiliyorlardı. Serbest tabipler çarşı ve pazarlarda seyyar olarak tabiplik yapabiliyor veya bir dükkan (muayenehane) açarak orada hasta kabul edebiliyordu. Bu şekilde çalışanlar, esnaf tabip olarak nitelendirilmekte olup, ahilik teşkilatının bir uzantısı olan esnaf teşkilatı organizasyonuna sahiptiler. Her esnaf teşkilatının bir piri bulunmakta olup, Osmanlı tabibinin piri olarak hem Hazreti Lokman, hem de Hazreti Zelnun-u Mısri kabul edilmekteydi[1]. Bu durum, XIX.yüzyılda başlayan Batılılaşma hamleleri sonunda değişmiş, tabiplerle ilgili Batılı tarzda okullar açılmış, yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde hasta tedavi eden kişiler, herhangi bir eğitimi veya belgesi olmayan kişilerdi. "*Mütetabbib*" denilen bu kişiler hazırladıkları ilaçları hastalara verirler, aynı zamanda tılsım işiyle de uğraşırlardı. Tedavi için hastalara "*Şifa Tası*" dinilen kaplardan okunmuş su içirirler veya üzerinde dualar yazılı olan gömlekler giydirerek, hastaları tedavi etmeye çalışırlardı. İşin ehli olmayan kişilerin hasta muayene etmesini önlemek amacıyla, Sultan II.Selim döneminde hekimlik yapacakların Hekimbaşı tarafından imtihan edilmeleri mecburi hale getirilmişse de denetim sağlanamamıştır. Yine Sulan III.Mustafa (1717-1774) zamanında hekimbaşı tarafından imtihan edilmeden dükkan açanların idam edilmesi emredilmiştir[2].

Selçuklu ve Osmanlılarda cerrahlık ayrı bir meslek olarak sürdürülmüş ve darüşşifalarda hekimlerin sorumluluğu altında görev yapmışlardır. Cerrahlar zanaatkar sayıldıklarından Yeniçeri Ocağı'na bağlı ve aylıklı idiler. Cerrahların düzenli bir eğitimi yoktu. Usta-çırak usulü ile yetişir, uzun süre bir cerrahın yanında çalışarak bu sanatı öğrenirlerdi. İlk cerrahhane, tıphane ile birlikte 14 Mart 1827'de aynı binada 20 öğrenci ile eğitime başlamıştır[3]. Cerrahlar tabiplerin denetiminde çalışır ve çıban yarmak, kırık, çıkık, diş çekme, kan alma, lapa yapmak, sülük yapıştırmak, yakı açmak, yağ ve merhem sürmek, yaraları deştirmek gibi küçük cerrahi müdahaleleri yaparlardı[4].

---

[1] Ayten Altıntaş-Hanzade Doğan, "*Osmanlı Esnaf Tabibinin Ahlak Eğitimi ve Değerleri (Fütüvvetnamelere Göre)*", **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 146, Ekim 2003, s. 60-61.

[2] Turhan Baytop, **Türk Eczacılık Tarihi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1985, s. 72.

[3] Ali Gürsel, **Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları (1920-1960)**, Hacettepe Üniversitesi, A. İ. İ. T. Ens., Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1998, s. 16; Osman Nuri Ergin, **İstanbul Tıp Mektepleri ve Enstitüleri ve Cemiyetleri**, İstanbul, 1940, s. 8-9.

[4] Bkz."*İzmir Gureba Hastahanesinin Usul-i İdaresine Mübeyyin Talimat*'ın 47. Maddesi, **Ahenk**, 9 Teşrinisani (Kasım) 1895.

Osmanlı Devleti'nde doktorlukla ilgili ilk yasal düzenleme, "*Memalik-i Muhrusa-i Şahane'de Tababet-i Belediye İcrasına Dair Nizamname*"dir. 7 Rebiülahir 1278 / 12 Ekim 1861 tarihli nizamname ile doktorların mesleklerini icra etmesine bazı kurallar ve sınırlamalar getirilmiştir. Bu nizamname ile Mekteb-i Tıbbiye'den veya yabancı tıp okullarından birinden diploma almayanların hekimlik yapmaları yasaklanmıştır[5].

Osmanlı İmparatorluğu'nda özel muayenelerin yapıldığı ilk mekanlar, çok sayıda insanın toplandığı sergiler ve alışveriş merkezleri yani çarşı-pazarlardı. Daha sonra hekim dükkanı, tabip dükkanı, cerrah dükkanı, kehhal (göz hekimi) dükkanı adı verilen muayenehaneler açılmıştır. 1700'lerin başında İstanbul'da 21 hekim dükkanı ile 27 cerrah dükkanı bulunmaktaydı[6].

1870'li yıllarda ise doktorların bir kısmı evlerini muayenehane haline getirerek hasta kabul etmeye başlamıştır. Muayenehanenin açılması, döşenmesi, tıbbi araç ve gereçle donatılmasının getirdiği mali yük, eczacılarla doktorlar arasında işbirliği yapılmasına neden olmuştur. Eczahanelerle anlaşan doktorlar, belirli gün ve saatlerde eczahanelerde hasta kabul etmeye başlamışlardır. Doktorların yazdıkları ilaçlar da eczahanelerde yapılmış, böylece hem doktor hem de eczacılar bu işten karlı çıkmıştır. Gazetelerde doktor ve eczahane ilanları birlikte çıkmış, doktorların isimleri ve eczahanede bulundukları gün ve saatler halka duyurulmuştur. Eczahaneler, aynı zamanda diş hekimi, ebe, sünnetçi, gözlükçü ve aşı memurlarının da faaliyet gösterdiği yerler olup, günümüzdeki semt polikliniklerin yaptığı işi yapmaktaydı. Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti tarafından 1925 yılında doktorların eczahanelerde hasta muayene etmeleri yasaklanmış, ancak uygulamaya sokulamamıştır. 1927 yılında yürürlüğe giren "*Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kanun*" ile nüfusu on binden fazla olan yerlerde, doktorların eczahanede hasta muayene etmesi yasaklanmıştır. 1928 yılında çıkarılan "*1219 Sayılı Tababet ve Şuabatı Sanatların Tarzı İcrasına Dair Kanun*" ile de doktorların eczahanelerde hasta kabulüne ilişkin yasak aynen devam etmiştir[7].

Ülkemizdeki modern tıp eğitimi II. Mahmut Döneminde 1827 yılında açılan Tıbbiye-i Şahane ile başlamıştır. Yeni kurulan Asakir-i Mansureyi Muhammediye'nin ihtiyaç duyduğu doktor ve cerrahı yetiştirmek amacıyla, Şehzadebaşı'ndaki Tulumbacıbaşı Konağı'nda açılan okul, Osmanlı Devleti tarafından Batılı tarzda açılan ilk tıp okuludur. Mustafa Behçet Efendinin uzun yıllar yöneticilik ve hocalık yaptığı okulda dersler, Fransızca olarak verilmekteydi. İlk mezunlarını 1840 yılında veren okul, çağdaş tıp bilgilerine sahip doktorların yetişmesinde etkili olmuştur. Daha sonra Galatasaray'a taşınan okulun ismi Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane olmuştur. Pek çok kez yer değiştiren okul 1904 yılında Haydarpaşa'da yeni yaptırılan binaya taşınmıştır.

Tıbbiye'deki eğitimin Fransızca olması ve az mezun vermesi nedeniyle ülkenin ihtiyaç duyduğu doktor açığı kapatılamamıştır. Türkçe eğitim veren bir okuldan daha fazla doktorun mezun olabileceği düşünülmüş ve Tıbbiye'nin içinde 1867 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye isminde bir okul açılmıştır. Öğrenim süresi 5 yıl olan okul,

---

[5] Nuran Yıldırım, "*Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Koruyucu Sağlık Uygulamaları*" , **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, c. 5, s. 1321

[6] Nuran Yıldırım, "*İstanbul'daki Eczahanelerde Hasta Muayenesi*", **Hastane Dergisi**, S.11, http:www.hastanedergisi.com.

[7] **Düstur**, Üçüncü Tertip, c. 9, s. 253-266.

1894 yılında Kadırga'ya taşınmış, 1909 yılında da Haydarpaşa'daki binaya geçerek Tıbbiye ile birleşmiştir[8].

Cumhuriyet Dönemi başlarında gerek tedavi kurumları ve gerek sağlık personeli sayısı çok yetersizdi. Devlete ait hastahanelerle il özel idare, belediye ve zimmîlere ait hastahanelerin toplam sayısı 86 olup, 554 doktor, 60 eczacı, 136 diplomalı ebe ve 560 sıhhiye memuru görev yapmaktaydı. Doktorsuz yerlere doktor göndermek üzere 1923 Kasımında çıkarılan "*Zorunlu Hizmet Yasası*" çerçevesinde, yurdun çeşitli yerlerine gidecek doktorlara özendirici koşullar sunulmuştur. Görev yapacak doktorların maaşlarına %75 ve hatta %100'e varan oranlarda zam yapılmış ve salgın hastalıkların önlenmesi amacıyla, dışarıdan uzman getirilmesi için de bütçeye ödenek konulmuştur.

Doktor ve diğer sağlık personeli sayısını artırmak için 1924 yılında İstanbul'da 200 kişilik Yatılı Tıp Öğrenci Yurdu ile yine İstanbul'da gündüzlü, Sivas'ta yatılı olmak üzere iki Küçük Sıhhiye Memuru Okulu açılmıştır[9]. İstanbul'da Haydarpaşa ve Çocuk Hastahanelerinde birer hemşirelik okulu, köyde görev yapacak ebelerin yetiştirilmesi amacıyla, 1937 yılında Balıkesir'de, 1938 yılında Konya'da doğum ve bakım evleri açılmıştır[10]. Cumhuriyetin on beşinci yılında sağlık personeli sayısı, 1.391 hekim, 137 eczacı, 1.497 sağlık memuru, 486 ebe ve 356 hemşireye yükselmiştir.

Doktorlar, "*İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu*"nun 10.maddesine göre vilayet ve belediyeler tarafından atanmakta ve maaşları ödenmekteydi. 1926 yılında çıkarılan Sıhhiye Kanununa göre, doktorların tayinleri Sıhhiye Nezaretinin tasarrufuna bırakılmıştır. Aynı kanun ile Muvazeneyi Hususiye tarafından yapılacak sağlık tesislerinin Sıhhiye Nezareti tarafından onay verildikten sonra yapılabileceği belirtilerek, sağlık işlerine bakanlık denetimi getirilmiştir[11]. Sağlık hizmeti, devletin çeşitli organları arasında paylaşılmış olsa da bunların denetlenmesi ve personel atanması konusunda Vekalet, tek yetkili kurum haline getirilerek hizmetler merkezileştirilmiştir. Bu çerçevede personelin eğitimi, tayin, terfi ve atamaları belirli bir sisteme bağlanmış ve disiplin altına alınmıştır. Bunlara ek olarak koruyucu sağlık hizmetlerinde çalışan personele daha yüksek bir ücret rejimi uygulanarak, personelin koruyucu hizmet birimlerinde çalışması özendirilmiştir[12].

Lozan Antlaşması ile birlikte yabancılara tıp alanında tanınan ayrıcalıklar sona ermiştir. 1928 yılına kadar olan geçiş sürecinin sonunda, yabancı doktorların faaliyetlerini kısıtlayan yasalar çıkarılmıştır. 14 Nisan 1928 tarihinde çıkarılan "*Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasında Dair Kanun*" ile Türkiye'de doktorluk mesleğini icra etmek için, Türk ve İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi'nden mezun olma şartı getirilmiştir[13]. Yine Kanuna göre doktor, dişçi, ebe, hemşire ve sağlık memurlarına diplomalarını, Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye Vekaletine onaylatma mecburiyeti getirilmiştir. Diplomalarını onaylatmayanların mesleklerini icra etmeleri

---

[8] Bedi Şehsuvaroğlu, "*Osmanlı Tababetinde Garplılaşma Cereyanları*", **İstanbul Üniversitesi, Tıp Fakültesi Mecmuası**, c. 19, 1956, s. 178.

[9] Özpekcan, **a. g. t.**, s. 206.

[10] "*26 Yıllık Sağlık ve Sosyal Yardım İşleri*", **Sağlık Dergisi**, c. 23, S. 10, 1949, s. 582.

[11] **Anadolu**, 2 Mayıs 1926.

[12] Recep Akdur, "*Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de Sağlık Politikaları*", **Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış Uluslararası Kongresi**, c. II, İstanbul, 1999, s. 394.

[13] **Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair 11 Nisan 1928 Tarih ve 1219 Numaralı Kanun**, S.İ.M.V.Yay., 1929, s. 3; **Düstur** Üçüncü Tertip, c. 9, İstanbul, 1931, s. 253-266; **Hizmet**, 30 Mart 1928.

yasaklanmıştır[14]. 1931 yılında T.B.M.M. İktisat Encümeni tarafından hazırlanan yasaya göre, yabancıların Türkiye'de yapamayacakları işler arasından baytarlık, kimyagerlik, hekimlik meslekleri de sayılmıştır[15].

İzmir'de görev yapan doktorlar hakkında elimizde yeterli bilgi yoktur. 1880 yılına gelindiğinde İzmir'de doktorların hususi olarak toplandıkları yerlerin başında, Kordondaki çeşitli klüpler, bilhassa Mısır kumpanyasının daha sonra sinema haline getirdiği Pathe binası gelmekteydi. Tanınan doktorlar arasında Jak Kalika, Karakuş, Pengalos, Nalbantoğlu, Kostan, Leon, Şayan, Klado, Lagranatik, Bernardo, Macaraki, Narik ve Politi yer almaktaydı. Pek çok ailenin, aile doktoru vardı. Aile doktorları, tıbbi kontrollerine aldıkları ailenin çocuklarının tahsil ve terbiye işlerinde de fikir sahibi idiler[16].

1894 yılında 92, 1895 yılında 99 ve 1900 yılında 94 hekim İzmir'de görev yapmaktaydı. 1894-1900 yılları arasında İzmir'de görev yapan Türk doktorlar arasında Ali, Ali Rifat, Ali Rıza, Ali Nurettin, Ethem, Kadri, Mustafa, Mustafa Enver, Nurettin, Abdurrahman, Mehmet Nuri, İsmail Hakkı Beyler yer almaktaydı[17].

1905 yılında 95 diplomalı doktorun 7'si Türk'tü. Türk doktorların isimleri şöyleydi: Sıhhiye Müfettişi Mehmet Ali, Gureba Hastahanesi Baştabibi Mustafa Enver, İkinci Tabip Ali Nurettin, Üçüncü Tabip Mustafa Nazmi ve serbest çalışan Taşlıoğlu Ethem, Menekşelizade Hüsnü, Şükrü Osman (Şenozan)[18]. 1911 yılında İzmir'de görev yapan 102 diplomalı doktordan sadece 6'sının Türk olması, Rum doktorlarının sayısal üstünlüğünün 1911 yılında da devam ettiğini göstermektedir. Rum doktorlar, aynı zamanda Müslüman hastahanelerinde de görev yapabilmekteydi. 1908-1912 yılları arasında özel olarak mesleklerini icra eden Rum doktorlar arasında Kulak Burun Boğaz Mütehassısı Kostomiri, Üroloji Mütehassısı A.Kapatanaki, Cildiye ve Efrenciye Mütehassısı Markoğlu, Frengi ve Cildiye Mütehassısı Filpidis tanınmış doktorlardandı.

1908 yılında İzmir Sıhhiye Müfettişliği tarafından, İzmir'de hekimlik yapma yetkisi olan doktorların bir listesi hazırlanarak halka ilan edilmiştir. Diplomasız ve ruhsatsız doktorluk yapanların önüne geçmek amacıyla hazırlanan listeye göre, İzmir'de hasta muayene etme yetkisine sahip doktorlar şunlardı: "*Mustafa Enver, Hüsnü, Abdurrahman, Ali Nurettin, Danon, Nikolaki Vekalopoli, Şükrü, Nazmi, Ethem Yusuf, İshak Toladani, Tevfik Rüştü, Hayım Amado, Karaçi, Alazraki, Nikola Benaki, Sava Yorgiyadis, Dampanos İspiridis, Fransuva Delgramatika, Nikola Kalogerinos, Mişel İsifoni, Yorgi Daskalaki, Dimitri Nikoli Arloniti, Lovisis Apostolidis, Yorgi İsnaveridis, Hıristo Kotuzi, Hıristo Yorgi Alaskari, Pisaldof, Çakıroğlu Mihailaki, Haruni, Sifomonis İspiro, Hıristo Kotayadi, Efestratiyadis Dimitriyois, Kondolnon, Yorgi İsnaveri Liyani, Tasu Yuvanos, Todori Anaganovistidi, Gragorar Hamatoni, Demostin Desyonopolos, Milniyadi Aperki, Anastasiyadi Sofokli, K.Patros, Apostol Teptanaki, İliya Hanidis, Yani İkonomidis, Paruç, Evani, Albuziyaki, Vasili Nikola Debu, Yorgi Pavanidis, Dimostin Kotalis, Marino Kotarali, Celibyan, Kori, İstelyo Vurunudi,*

---

[14] **Anadolu**, 13 Temmuz 1928.

[15] **Halkın Sesi**, 31 Kanunuevvel (Aralık) 1931.

[16] Adnan Bilget, **Son Yüzyılda İzmir Şehri (1849-1949)**, İzmir, Meşher Basımevi, 1949, s. 59.

[17] Rauf Beyru, **19. yüzyılda İzmir'de Sağlık Sorunları ve Yaşam**, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2005, s. 225.

[18] H. Siren Kırkpınar (Bora), **İzmir Sancağında Rumlar (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Durumları) 1908-1912** D. E. Ü. A. İ. İ. T. Ens., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1998, s. 81.

Kostantin Delgramatis, Nikola Emanuel, Kontsan, Lan Varda, Arupidi Alfretyadi, Dimitri Yovanoviç, Habim Yoron, İzhak Abuof, Kaylo Manyeti, Telogos Metroviç, Beruneti, Macar, Kanali, Yorgi Maravliyas, Yakba Dergazaryan, Arkiropoli, Pinayot Depasta, Taşçıoğlu İsak, Margolis, Lokopoler, Jan Logotani, Kostantin Alferiyadi, Apostolos, Apostolidis, İsnipan Terziyan, Avadis Nikoşayan, Yani Volomidi, Nikola Delyanidis, Fon Veras, Arnost Yaso, Aristidi Kombiyonis, Artin Paşabezyan, Yorgi Validi[19]. Bunlardan 9'u Türk, 73'ü yabancıydı. Daha sonra bunlara İsak Karaspin, Koti Yanako Zografaki, Jüveris Diyamando Poli, İspokrat Kasatiyas, Nikola Ladopolos, Yorgi Kozmadi, Istrani Kostamir eklenmiştir.

1913 yılında İzmir'de doktorluk yapan ancak diplomalarını onaylatmayan doktorların mesleklerini icra etmeleri yasaklanmıştır. Meslekten men edilen doktorlar şunlardır; Amerika teb'asından Nikolaki Nikolaidis ve pederi Dimitri Efendi, Bakteriyolog Haryatis Efendi, Diş Tabibi Erakli Erkül Vitalis Efendi, Doktor Lokovarda, Doktor Papayikoli, İtalya Teb'asından Doktor Dirakopoli Efendi[20].

1913 yılında 4 liva ile 42 kazadan oluşan Aydın Vilayeti dahilinde görev yapması için 2500 kuruş maaşla 5 seyyar tabip, 5000 kuruş maaşla bir müfettiş tayin edilmiştir[21]. Livalara tahsis edilecek seyyar doktorlar, yılın altı ayında liva dahilindeki köyleri gezerek halkı tedavi edeceklerdi.

Nail Moralı hatıralarında İzmirli doktorlar hakkında şu bilgileri vermektedir; *"Taşcızade Ethem, Menekşelizade Hüsnü, Hacı Hasanzade Ethem, Tatar Abdurrahman ve kardeşi Mehmet Ali Beyler Türklerin aranan doktorları idiler. Rumların meşhur doktoru Psaltof idi. İngiliz İskelesi'nde Dr.Constand, Dr.Condoleon aranan doktorlardı. Umumi Harpte askeri doktorlar, Karantina'daki Askeri Hastahane'de toplanmışlardı. Operatör Esat Cimcoz, Dr.Hüsnü, genç operatör Nihat Sezai, Dr.Saffet sevilirlerdi. Fenni dişçiliği İzmir'de tanıtan, yayan Operatör Esat Cimcoz'un kardeşi Mehmet Ali Bey olmuştur*[22].

1922 yılında İzmir'de 123 doktor görev yapmaktaydı. Bunlardan 102'si Rum, 8'i Türk, 4'ü Yahudi, 4'ü Ermeni ve 5'i de diğer milletlerdendi[23]. Bu durum Cumhuriyet Döneminde değişmiş ve İzmir'de görev yapan Türk doktorların sayıları hızla artmıştır. 1930 yılında İzmir'de yayınlanan İzmir Kliniği adlı mecmuaya göre İzmir Vilayet Merkezi'nde 152 doktor, 29 diş tabibi, 7 dişçi bulunuyordu. 1937 yılında yayınlanan telefon rehberinde ise 22 doktor ile 11 diş doktorunun ismi bulunmaktadır. 1947 yılında İzmir merkezde 87 Mütehassıs ve 89 pratisyen doktor, 48 diş tabibi, 22 eczahane mevcuttu[24].

Cumhuriyet Döneminde İzmir'de görev yapan doktorlar siyasete ilgi duymuşlar, belediye başbakanlığı ve milletvekilliği seçimlerinde aday olmuşlardır. 1931 yılındaki Milletvekili seçimlerinde C.H.F. tarafından, İzmirli doktorlar arasından, Ali Rıza, Ali Agâh, Abdi Muhtar, Behçet Salih, Taşlızade Etem, Menekşelizade Hüsnü Bey, Dervişoğlu İsmail Hakkı Bey, Kamran Kenan Bey, Mithat Bey, Osman Behçet Bey,

---

[19] **Ahenk,** 10 Nisan 1908.

[20] **Ahenk,** 31 Teşrinievvel (Ekim) 1913.

[21] **Ahenk,** 19 Kanunuevvel (Aralık) 1913.

[22] Nail Moralı, **Mütarekede İzmir Önceleri ve Sonraları,** Yay. Haz.:Erkan Serçe, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, İzmir, 2002, s. 75.

[23] Hristu, Solomonidi, **İzmir'de Tıp,** (Yunanca), Atina, 1955, s. 132.

[24] *"Sağlık Coğrafyası:İzmir"*, **Dirim,** c. 22, S. 8, Ağustos 1947, s. 241.

Rahmi Bey, Şükrü Nuri Bey, Yusuf İzzet Beyler ve Eczacı Faik Bey aday gösterilmiştir[25].

İZMİR'DE GÖREV YAPMIŞ DOKTORLARDAN BAZILARI

Aleksandro Bohor İsrael: Aleksandro Bohor İsrael, 1887 yılında İzmir'de doğmuş, ilk, orta ve lise tahsilini İzmir'de tamamlamıştır. Daha sonra Darülfünun Tıp Fakültesi Mülkiye kısmına kaydolarak 1913 yılında mezun olmuştur[26]. Bir ara Fransa'ya ihtisas eğitimi için gitmiş, ancak eğitimini yarım bırakarak Türkiye'ye dönmüştür. Aile hekimi, pratisyen hekim olarak görev yapmıştır. I.Dünya Savaşı sırasında orduda görev yapmış ve savaş sırasında Yemen'de esir düşmüştür. II.Dünya Savaşı sırasında tekrar askere alınmış ve Adana'da üç yıl görev yapmıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyetine ait olan İkiçeşmelik Dispanserinde, Karataş'taki Musevilere ait Fakirler Yurdu'nda hekimlik ve iki yıl süreyle Belediye Encümenliği yapmıştır. Aleksandro Bohor İsrael Beyin muayenehanesi İkiçeşmelik Semtinde 919 Numaralı Sokağın köşesinde, 69 numaralı hanedeydi. İki katlı binanın alt katı muayenehane üst katı ise ev olarak kullanılıyordu. Zaman zaman basit tahlillerinde yapıldığı muayenehane iki odalı idi. Aleksandro Bohor İsrel Bey 1969 yılında İzmir'de vefat etmiştir[27].

Ali Rıza Ünlen:1313 (1897) tarihinde Denizli'de doğan Ali Rıza Bey, 1333 (1917) yılında Askeri Tıbbiye'den mezun olmuş, bir sene kadar orduda görev yaptıktan sonra istifa etmiştir. Avrupa ülkelerindeki çeşitli hastahanelerde kadın-doğum ihtisası yapmış, ülkeye dönüşünde Denizli Hastahanesi Nisaiye Mütehassıslığına atanmıştır. 1931 yılında İzmir Memleket Hastahanesi Nisaiye muavinliğine atanan Ali Rıza Bey, 21 Mart 1942 tarihinde İzmir'de vefat etmiştir[28]. Muayenehanesi Atatürk Caddesi, Eski Birinci Kordon'daki 22'numaralı dairede idi.

Behçet Salih Uz: İzmir'e damgasını vuran doktorlardan biri de Dr. Behçet Salih Uz'dur. 1893 yılında Buldan'da doğan Behçet Beyin babası Salih Efendidir. İlk ve orta eğitimini Buldan'da, lise eğitimini ise İzmir'de tamamlamıştır. 1913 yılında girdiği Darülfünun Tıp Fakültesi Mülkiye kısmından 1918 yılında mezun olmuştur[29].

I.Dünya Savaşı yıllarında askere alınmış ve İzmir Askeri Hastahanesinde tabip muavini olarak görev yapmıştır. Savaş sonrasında önce Tıp Fakültesi'nde "*emraz-ı etfal muavinliği*" daha sonra da Şişli Eftal Hastahanesine talebe ve asistan yardımcısı olarak atanmıştır[30]. Çocuk hastalıkları ihtisasını tamamlayıp hoca muavini olan Behçet Bey, İzmirli bir hanımla evlenerek İzmir'de muayenehane açmıştır[31]. Aydın Kumpanyası'nda Merkez ve Başhekim Yardımcılığı, Şirinyer Amerikan Koleji doktorluğu, Çocuk Esirgeme Kurumu Polikliniği ve İzmir Devlet Hastahanesi Çocuk Hastalıkları Kliniği

---

[25] **Anadolu**, 19 Teşrinievvel (Ekim) 1930.

[26] **Sağlık Bakanlığı Arşivi**, "*Dr. 11 2501-2750 ve 1327 Numaralı Doktor Diplomaları Kayıt Defteri*", Sayfa No: 33, Diploma Kayıt No: 1283.

[27] Avram İsrael ile 10. 12. 2004 tarihinde yapılan söyleşi.

[28] **Yeni Asır**, 22 Mart 1942.

[29] **Sağlık Bakanlığı Arşivi**, "*Dr. 11 2501...*" Sayfa No: 69, Diploma Kayıt No: 1319.

[30] Doktor Behçet Salih, **Verem Nasıl Başlar?, Veremden Kurtuluş ve Korunma Çareleri Nelerdir ?**, İzmir, Ahenk Matbaası, 1338 (1922), s. 1.

[31] **İzmir Eski Belediye Reisi Ticaret ve Sağlık Vekillerinden Dr. Behçet Uz'un Biyografisi**, by. yok, 1967.

doktorluğu yapmıştır. Çocuk Esirgeme Kurumu, Tıp Cemiyeti, Etibba Odasında ve kurucusu olduğu Verem Mücadele Cemiyetinde yıllarca genel sekreterlik ve başkanlık yapmıştır[32]. Buca ve İzmir Belediye Meclis üyeliği ve 1931-1941 yılları arasında İzmir Belediye Başkanlığı görevini yürütmüştür[33]. 1941 yılında Denizli'den Milletvekili seçilerek belediye başkanlığını bırakmıştır. Behçet Uz'un milletvekili seçilerek İzmir'den ayrılması nedeniyle Orhan Rahmi Gökçe tarafından kaleme alınan makalede Dr. Behçet Uz hakkında şu bilgiler verilmektedir; "*Doktor Uz, bizim anladığımız manada en ileri çalışmayı şahsiyetinde temsil ederek bunu madde ve eserlerle, gelecek şehir reislerine adete birer ders ve birer numune olsun diye İzmir'in her tarafına dikmiştir. Bu şehir, Türkiye'nin en kalabalık şehridir; bunda ittifak vardır. Şehrin medenileşmiş olan çehresinde, Doktor Uz'un aksini görmemek insafsızlık olur. Harabezar üstünde asfalt caddeleri, bahçeli evleri, Fuarı, Kültür Parkı, Çocuk Hastahanesi, Garaj Santrali, bir yığın asârı ile muhteşem bir varlık yaratan insan, Doktor Uz'dur. Tepecik'e, Eşrefpaşa'ya rahat yollarda, Türkiye'de eşi olmayan otobüslerle gidebilen işçi ve esnaf, Kadifekale'de bu şehri temaşaya imkan bulan her vatandaş, Doktor Uz'u sevgi ve şükranla anacaktır*[34]*.*"

Behçet Salih Bey, Şükrü Saraçoğlu kabinesinde ticaret bakanı olmuştur. 1946 seçimlerinde Denizli'den ikinci kez milletvekli seçilmiş ve Recep Peker ile Hasan Saka Hükümetlerinde sağlık bakanı olarak görev yapmıştır. 1950 seçimlerinde milletvekili seçilemeyince İzmir'e dönerek, İkinci Beyler Sokağı'nda Ahenk Matbaası yanındaki eski muayenesini tekrar açan Behçet Bey, hasta kabul etmeye başlamıştır[35]. 1954 yılında İzmir'den bağımsız milletvekili seçilen Behçet Uz, Adnan Menderes Hükümetinde sağlık bakanı olarak görev yapmış, 1958 yılında kendi isteği ile politikadan ayrılarak ticaretle uğraşmıştır[36]. 19 Mayıs 1986 tarihinde İzmir'de vefat eden Behçet Uz'un cenazesi, Alsancak Hocazade Camii'nde kılınan cenaza namazından sonra Kokluca Mezarlığı'na defnedilmiştir[37].

Besim Rıfat: Besim Bey, 1288 (1872) yılında Razgrat'ta doğmuştur. 1890 yılında Tıbbiye-i Askeriye Mektebinden mezun olmuştur[38]. İzmir Posta ve Telgraf İdaresi Merkez Hekimi olan Besim Bey, 7 Temmuz 1934 tarihinde ölmüştür. Elli yıla yakın bir süre hekim olarak hizmet veren Besim Bey, İzmirlilerce tanınan ve sevilen biriydi. Cenazesi asri kabristanda toprağa verilmiştir[39]. 1928 yılındaki muayenhanesi, İstanköy Hamamı yanındaki 212'nolu hanedeydi.

Celal Yarkın: Devlet Hastahanesinde dahiliye şefi olarak görev yapan Celal Bey, 2 Temmuz 1954 tarihinde Hastahane Başhekimliğine atanmıştır.[40] Başhekimlik

---

[32] Yaşar Aksoy, "*Büyük Başkan Dr. Behçet Uz'un Romanı*", **Yeni Asır**, 22 Mayıs 1986.
[33] Ülker Baykan Seymen, "*Tek Parti Dönemi Belediyeciliğinde Behçet Uz Örneği*", **Üç İzmir**, Yapı Kredi Yayınları, 1992, s. 298.
[34] Orhan Rahmi Gökçe, "*Doktor Uz'un Peşi Sıra*", **Anadolu**, 20 Birinci Teşrin (Ekim) 1941.
[35] **Yeni Asır**, 22 Ekim 1950.
[36] Edip Kızıldağlı, "*Dr. Behçet Uz'un Anıları*", **Dirim**, c. 56, S. 7-8, 1981, s. 233-234.
[37] **Yeni Asır**, 20 Mayıs 1986.
[38] **Sağlık Bakanlığı Arşivi**, "*Dr. 11 2501...*" Sayfa No: 39, Diploma Kayıt No: 1289.
[39] **Anadolu**, 8 Temmuz 1934.
[40] **Yeni Asır**, 3 Temmuz 1954.

görevini 1963 yılına kadar sürdürmüştür[41]. 1937 yılında muayenehanesi, İkinci Beyler'de 65'nolu hanede idi.

Cemal Tunca: 1885 yılında İstanbul'da doğan Cemal Bey, İzmir Memleket Hastahanesinde uzun yıllar operatör olarak çalışmıştır. Aynı Hastahanede 1924-1927 yılları arasında başhekimlik yapan Cemal Bey, Antalya'dan III., IV., V., VII. Dönem, Afyon'dan VIII., İzmir'den IX. Dönem milletvekili seçilmiştir.

Cevdet Gönenden: 1897 yılında Gönen'de doğmuştur. 1919 yılında Askeri Tıbbiye'den mezun olduktan sonra, cerrahi alanında ihtisasa başlamıştır. İstiklâl Savaşı'na katılmış, hizmetlerinden dolayı İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilmiştir. Savaş sonrasında ihtisasını tamamlayarak, 1927 yılında İzmir Askeri Hastahanesine tayin olmuş ve sekiz yıl bu görevde kalmıştır. 1937 yılında şark hizmetini ifa için Erzurum'a gönderilmiş, oradan da Sivas Nümune Hastahanesine başhekim olarak atanmıştır. 1939 yılında atandığı İzmir Memleket Hastahanesi başhekimliği görevinden 1945 yılında istifa ederek ayrılmıştır[42]. 1947 yılında 70 lira maaşla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Müfettişliğine atanan Cevdet Bey, İngiliz Kültür Heyeti tarafından İngiltere'ye ortopedi stajı için gönderilmeden önce, bir süre Dr. Behçet Uz Çocuk Hastahanesi operatörü olarak çalışmıştır[43].

Ekrem Hayri Üstündağ: Ekrem Hayri Bey 1301(1885) yılında Preveze'de doğmuştur. Tıbbiye-i Şahane'den 1323 (1907) yılında mezun olan Ekrem Hayri Bey, Seferihisar Belediye Tabipliği görevine atanmış daha sonra da Maarif Nezareti tarafından Almanya'ya gönderilmiştir. 1914 yılında İstanbul'a döndüğünde, Sıhhiye Umum Müdürlüğü'nde hıfzıssıhha mütehassıslığına tayin edilmiştir. I.Dünya Savaşı sırasında Mısır Harekatına iştirak etmiş, Suriye'den çekilen ordu ile birlikte geri dönmüş ve İstanbul Hıfzıssıhha Mütehassıslığı ve İstanbul Sıhhat Müdürlüğü yapmıştır[44]. Cumhuriyetin ilanından sonra, Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti Hıfzıssıhha Müdürlüğü, Trabzon Memleket Hastahanesi Sertabipliği yapmış ve 1923 yılında İzmir Emraz-ı Sariye ve İstilaiye Hastahanesi sertabipliğine atanmıştır[45]. Yeni İzmir Eczahanesinde ve Sıhhat Yurdu'nda hasta kabul eden Ekrem Hayri Bey[46], Hastahane başhekimliği görevinden 1928 yılında ayrılmıştır. 1950-1954 yılları arasında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı yapan Ekrem Hayri Bey, 1956 yılında vefat etmiştir. Dezenfeksiyon, koli titresinin tayini, mali dezenfeksiyon, ırk sağlığı ve ceza hukuku kanunu konularında çalışmalar yapmıştır[47].

Esat Cimcöz: Esat Bey, 1298 (1882) yılında İstanbul'da doğmuştur. 1907 yılında Tıbbiye-i Askeriye Mektebinden mezun olmuştur. Uzun yıllar Sıhhat Yurdu'nda

---

[41] Aladağ, "*İzmir Devlet...*", s. 6

[42] Fethi Erden, **Türk Hekimleri Biyografisi**, İstanbul, 1948, s. 105.

[43] **Yeni Asır**, 15 Mart 1947, **Yeni Asır**, 20 Nisan 1947.

[44] Feridun Frik, "*Politik Görevde Doktorlar (VII)*", **Dirim**, c. 44, S. 3-4, Mart-Nisan 1969, s. 103.

[45] Nejat Yıldırımkemal, **Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ**, Ankara, 1952, s. 8.

[46] "*Muallim Doktor ve Bakteriyolog Ekrem Hayri Bey, Berlin ve Gütenberk Darülfunlarından mezun sabık Suriye Tıp Fakültesi muallimlerinden, verem ve bağırsak, dahili hastalıklar mütehassısı, her gün birden beşe kadar Beyler Sokağında Sıhhat Yurdu'nda hastalarını kabul ve tedavi eder*", **Sıhhi Cidal**, Yıl: 2, Numara: 9, İzmir, Maarif Matbaası, Mayıs 1341 (1925), s. 14.

[47] Ekrem Kadri Unat, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Bakteriyoloji ve Viroloji**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayını, 1970, s. 76.

ve Eşrefpaşa Hastahanesinde operatör olarak çalışan Esat Cimcöz[48], kendi talebiyle emekli olmuştur. I. Dünya savaşı sırasında Askeri Hastahanede çalışmış, savaştan sonra serbest hekim olarak mesleğini sürdürmüştür[49].

Fahri Işık: 1894 yılında İstanbul'da doğmuştur. İlk ve orta tahsilini İstanbul'da tamamlayarak, 1917 yılında İstanbul Tıp Fakültesinden mezun olmuştur. 1918 yılında Yıldırım Orduları ile birlikte röntgen mütehassısı olarak Halep'e gitmiş, Kızılay heyeti doktoru olarak ülkenin çeşitli yerlerinde görev yapmıştır. 1922 yılında Samsun'a hükümet tabibi olarak atanmış, daha sonra Samsun Memleket Hastahanesi başhekimi olmuştur. 1933 yılında İzmir Gurebayı Müslimin Hastahanesi röntgen mütehassıslığına atanmıştır. Uzun yıllar bu görevini sürdüren Fahri Bey, İzmir Etibba Odası idare heyeti azalığı yapmıştır. Ayrıca İzmir'de haftalık "*Okul Postası*" isimli bir dergi yayınlamıştır[50]. 26 Aralık 1945-2 Aralık 1946 tarihleri arasında çıkan dergi 11.sayısından itibaren "*Gençlik*" ismini almıştır. 20 sayı çıkan ve 20 Nisan 1947 yılına kadar yayınlanan derginin Başmuharriri Dr. Fahri Işık Bey, Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü ise H.Bedi Fırat Bey idi. Dergi, daha çok orta ve lise öğrencilerine yönelik olup, şiir, öykü ve kısa makaleler yayınlanmıştır. Muayenehanesi, Salepçioğlu, 848 Sokağı No: 25-29 adresindeydi.

Faik Muhittin Adam: Faik Muhittin Bey tarafından 1924 yılında gazetelere verilen ilanda muayenehanesinin Beyler Sokağında Hamidiye Mektebi karşısında, 12 numaralı hanede olduğu belirtilmektedir[51]. Gazeteci Şemsi Katıltan'ın "*Acı ve Tatlı Hatıralar*" ismiyle Yeni Asır Gazetesinde yayınlanan anılarında İzmir Gazetesinde çalıştığı yıllarda tanıştığı Doktor Muhitin Adam hakkında şu bilgiler yer almaktadır; "*...Dr. Adam asabiyeciydi ve kendisi de "asabi" olarak tanınırdı. Bir gece hiç unutmam, gazetenin önünde bir taksi durdu ve içinden, üzerinde pijamaları ile Dr.Muhittin Adam indi; elinde bastonu idarehaneye yürümeye başladı. Hemen haberi Cavit Yamaç'a bildirdim, pürtelaş aşağıya indi ve doktoru karşıladı. Gecenin bu saatinde, hasta bir adamın evinden bu kıyafetle çıkması garipti, fakat rahmetli doktor da garabetlerle dolu iyi bir insandı. Sonradan Doktorun, gündüz gönderdiği yazısını bizzat tashih etmek için o saatte gazeteye geldiğini öğrendik ve azarlanmamak için de elden geleni yaptık*[52]".

Faik Muhittin Bey hakkında kulak-burun–boğaz doktoru Atilla Yavuzer şu bilgileri vermektedir; "*Faik Muhittin Adam hakkında bazı şeyler anlatılır. Evi ve muayenesi Beyler Sokağında idi. Balkonda ayaklarını uzatır dinlenirmiş, hastalar zili çalınca doktor yok diye cevap verir, gelenler zili çalmakta ısrar ederlerse 'size doktor yok dedim niye zili çalıp duruyorsunuz ?' diye söylenirmiş. Canı isterse hasta muayene eder, istemezse etmezmiş. Beyler Hamamına yıkanmaya gider üç gün hamamdan çıkmaz, çay kahve derken saatlerce hamamda kalırmış. Babama ' öyle bir zaman geliyor ki hastaların içlerini görüyorum, bazen de faso fiso muayene ediyorum bir şey anlayamıyorum', dermiş*[53]".

---

[48] **Sağlık Bakanlığı Arşivi,** "*Dr. 11 2501...*" Sayfa No: 52, Diploma Kayıt No: 1302.
[49] **Yeni Asır,** 2 Ağustos 1942.
[50] Erden, **a. g. e.**, s. 120.
[51] **Ahenk,** 1 Temmuz 1924.
[52] **Yeni Asır,** 22 Nisan 1973.
[53] Atilla Yavuzer ile 07. 01. 2005 tarihinde yapılan söyleşi.

Faik Muhittin, 30 Ekim 1946 tarihinde İzmir'de vefat etmiştir. Cenazesi, kız kardeşi Nezihe Muhittin ile Dr. Ekrem Hayri Üstündağ'ın da katıldığı bir tören ile, Asri Kabristan'a defnedilmiştir. Yeni Asır Gazetesinde hayatı hakkında şu bilgiler verilmektedir; "*...Dr. Faik Muhittin Adam evvelce askeri tabipti. Balkan Harbinden başlayarak bütün harplere iştirak etti. İstirdadı müteakip askerlikten ayrılarak İzmir'de serbest tababete başladı. Çok okur ve okuduğunu çok iyi hazmederdi. Mükemmel bir asabiyeci, çok beğenilen bir dahiliye mütehassısı idi. Başkalarının 'beyaz' dediğine 'siyah' dediği vâki idi. Böyle dediği vakit mutlaka haklı çıkardı. 1930 yılında Serbest Fırka'ya intisap etti. Bu partinin kısa bir zaman sonra dağılması Faik Muhittin Adam'ı tamamen siyasi hayata atılmaktan men etti*"[54].

Fatma ve Azime Reşit Hanım: İzmir'de faaliyet gösteren ender kadın doktorlar arasında Amerika'da tahsillerini tamamlayan Fatma Reşit Hanım ile kız kardeşi Azime Reşit Hanımı sayabiliriz. Fatma Reşit Hanım Türkiye'de üçüncü kadın doktor, kardeşi Azime Reşit Hanım ise Muaveneti İctimaiye Mektebinden diploma almış ikinci Türk kadınıdır. Fatma Reşit Hanım Memleket Hastahanesi doğum hastalıkları doktorluğuna atanmıştır. Kardeşi de İzmir'de araştırmalar yapmıştır[55].

Nadire Berker-Selim Yalçın tarafından hazırlanan "*Tıbbiye'nin ve Bir Tıbbiyeli'nin Öyküsü Osman Cevdet Çubukçu*" adlı eserde Fatma Reşit Hanım hakkında şu bilgiler verilmektedir; "*Ülkede kız öğrencilerin tıp fakültesine alınmadığı zamanalarda hekim olmakta direten iki genç kadın, Safiye Ali ve Fatma Reşit, yurt dışında eğitimlerini tamamlayıp doktor olmuşlardı. Fatma Reşit'in babası Balkan Harbi'nde Edirne'de şehit düşmüştü. Yetim olmasına rağmen eğitimine devam etmek için şartları zorlayan Fatma Reşit, tıp fakültesine alınmadığı için fen fakültesi biyoloji bölümüne başlamıştı. Bir gün tramvayda yaşlı bir Amerikalı beye yer verdi. Fransızca olarak kısa bir sohbet ettiği bu adam, Rockefeller adına dört bursiyer seçmek için Türkiye'ye gelmişti. Birkaç gün sonra evinde bu yaşlı Amerikalıyı gören Fatma Reşit şaşırdı. Bu nazik ve çalışkan genç kızı çok beğenmiş olan adam, ailesiyle tanışmaya ve ona Amerika'da tıp okuması için burs önermeye gelmişti. Bu inanılmaz tesadüf sayesinde 1919'da Boston'a giderek tıp okuyan Fatma Reşit, kadın hastalıkları ve doğum uzmanı oldu, 1926'da ülkeye dönerek ölünceye dek hekimlik yaptı*[56]."

Feridun Şevket : Daha önce Bursa Memleket Hastahanesinde görev yapan Feridun Bey[57], 1927 yılında İzmir Gurebayı Müslimin Hastahanesine tayin edilmiştir. Operatör Feridun Şevket Bey, Beyler Sokağı'da, 37 numaralı hanedeki muayenehanesinin dışında, Karantina Caddesi üzerindeki evini de cerrahi kliniği haline getirmiştir[58]. 9 yıl Memleket Hastahanesi Hariciye şefliği yapan Şevket Bey, 1936 yılında İstanbul-Haydarpaşa'da yeni açılan Nümune Hastahanesi Hariciye Şefliğine tayin edilmiştir. 23 Ocak 1936 tarihinde İzmir'den ayrılan Feridun Bey için İzmirli doktorlar veda töreni düzenlemişlerdir[59].

---

[54] **Yeni Asır**, 31 Ekim 1946.
[55] **Anadolu**, 24 Teşrinievvel (Ekim) 1926.
[56] Nadire Berker-Selim Yalçın, **Tıbbiye'nin ve Bir Tıbbiyeli'nin Öyküsü Osman Cevdet Çubukçu**, Vehbi Koç Vakfi Yayını, 2003, s.132.
[57] **Yeni Asır**, 25 Şubat 1931.
[58] **Yeni Asır**, 6 Kanunusani (Ocak) 1932.
[59] **Yeni Asır**, 19 Kanunusani (Ocak) 1936; **Yeni Asır**, 24 Kanunusani (Ocak) 1936.

Fikret Tahsin Soydam: Fikret Tahsin Bey, 1898 yılında Midilli'de doğmuştur. Kaydolduğu Darülfünun Tıp Fakültesi Mülkiye kısmından 1921 yılında mezun olmuştur[60].

Viktor İsrael Bey, Fikret Tahsin Soydam hakkında şu bilgileri vermektedir; "*Fikret Tahsin Soydam, Karşıyaka'daki villalardan birinde oturuyordu, villa kendi mülki idi. Bir İtalyan tarafından yapılmıştı. Elleri son derece becerikli, kafası çok iyi işleyen, çok hastası olan ve hastaya son derece yakınlık gösteren bir hekimdi. Kısa boylu zayıf çelimsiz biri idi, papyon takardı. Saçlarını arkaya doğru tarardı. Güler yüzlü, nüktedân, o zamana göre entelektüel biriydi. Ablamı ve beni o doğurtmuştu, aile dostumuzdu. Aile dostlarının dışında çok az kişi evine girer çıkardı, zira karısı çok kıskançtı. Beyler'de Numanzade'de iki katlı bir muayenehanesi vardı. Alt katta bekleme odası, küçük bir oda, mutfak vardı. Üst katta önde 2, arkada 1 büyük oda vardı. Cumbalı balkonlu oda doktorun hasta muayene ettiği oda idi. Burada hastayı muayene eder diğer odada da hastaya müdahale ederdi. Benim doktor olmama çok sevindi. Bir oğlum daha doktor oldu diyordu. Kaya Soydam oğlu idi ve o da kadın doğum doktoru oldu*"[61]. Fikret Tahsin Soydam, 1949 Ocak ayında Demokrat İzmir Gazetesinde "*İnsanın Fizyolojik Macerası*" başlıklı yazı dizisi yayınlamıştır.

Hasan Sükûti Tükel: Hasan Sükûti Bey, 1880 yılında Trabzon'da doğmuş, ibtidai ve askeri rüştiyeyi burada okuduktan sonra İstanbul'da askeri tıbbiyeye girmiş ve buradan 1904 yılında mezun olmuştur[62]. 2 yıl Gülhane Hastahanesinde çalıştıkdan sonra II.Ordu'da görev yapmaya başlamıştır. Balkan ve I.Dünya Savaşlarında ordunun çeşitli kademelerinde görev yapmıştır. I.Dünya Savaşı'nın sonunda İzmir Askeri Hastahanesi başhekim vekilliğine atanmış, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali sırasında Hastahanenin Yunanlıların kontrolüne geçmesi nedeniyle askerlikten istifa etmiştir[63]. Milli Mücadeleye fiilen katılmamakla birlikte, Hüseyin Behlül, Eczacıbaşı Ferit ve Menekşeli Hüsnü Beylerle birlikte gizli istihbarat şebekesine dahil olarak milli kuvvetlere bilgi ve silah teminine çalışmıştır. 1924 yılından sonra serbest hekim olarak çalışmış, Hilal-i Ahmer ve Verem Mücadele Cemiyetinde görev almıştır[64]. Hasan Sükûti Bey, Verem Mücadele Cemiyetinin kurucuları arasında olup, uzun yıllar Hilal-i Ahmer Cemiyetinde görev yapmıştır.

Hasan Sükûti Beyin 1931 yılında muayehanesi, Karşıyaka Osmanzade Sokak No:340 adresindeydi. 1934 yılında Maraş Valiliğine, 1940 yılında Erzincan Valiliğine, 1944 yılında Bolu valiliğine atanmıştır. 1962 yılında İzmir'de ölmüştür[65].

Hasan Yusuf Başkam: 1927-1939 yılları arasında Memleket Hastahanesinde başhekimlik yapan Hasan Yusuf Bey, 1883 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1904 yılında İstanbul Tıp Fakültesini bitirmiş ve 1905 yılında İstanbul İkinci Daire Belediye Hekimliğine tayin edilmiştir. Aynı zamanda Mercan İdadisi'nde kimya hocalığı yapan Hasan Yusuf Bey, 1909 yılında ihtisas amacıyla Berlin'e gönderilmiştir. Arkadaşları

---

[60] **Sağlık Bakanlığı Arşivi,** "*Dr. 11 2501...*", Sayfa No: 72, Diploma Kayıt No: 1322.
[61] Viktor İsrael ile 29. 11. 2004 tarihinde yapılan söyleşi.
[62] **Sağlık Bakanlığı Arşivi,** "*Dr. 11 2501...*" Sayfa No: 16, Diploma Kayıt No: 1266.
[63] Hasan Sükûti Tükel, **Tatlı ve Acı Hatıralar**, İzmir, 1952-1953, s.10-13.
[64] **Anadolu,** 31 Mayıs 1934.
[65] Ö. Faruk Huyugüzel, **İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 200, s. 202.

Tabip Yarbay Refik (Saydam) ve İbrahim Tali (Öngören) ile birlikte gittiği Berlin'de Prof. Dr. Boom'un yanında kadın hastalıkları ve doğum konusunda ihtisas yapmıştır. 1913 yılında ülkeye dönen Hasan Yusuf Bey, İzmir'de yapılacak olan veladethaneye tayin olmuş ancak veladethane henüz yapılmadığı için Gurebayı Müslimin Hastahanesinde görev yapmıştır. I.Dünya Savaşı sırasında Hilal-i Ahmer azalığı yapmış ve Hilal-i Ahmer'in açtığı Hastabakıcı Mektebinde dersler vermiştir[66].

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali sırasında bir ara görevine ara vermiş, İzmir'in işgalden kurtulması sonrasında tekrar vazifesine dönmüştür. 1927 yılında da Hastahanenin başhekimliğine getirilmiştir. 1939 yılında başhekimlikten ayrıldıktan sonra aynı Hastahanede çalışmayı sürdürmüştür.

29 Mart 1939 tarihinde Memleket Hastahanesindeki görevinin 25.yılını dolduran Hasan Yusuf Beye, İzmir Palas'ta "*yirmi beş yılın jubilesi*" yapılmıştır. Hasan Yusuf Bey, Memleket Hastahanesinde göreve başladığı günleri şöyle anlatmıştır; "*...1914 senesi Martının 29 uncu günü İzmir Memleket Hastahanesinde vazifeye başlamıştım. Berlin'den yeni dönmüştüm. İstanbul'da açılan bir müsabaka imtihanını kazandım. İzmir'e veladethane sertabibi olarak gönderildim. O zaman hastahanemizde bir veladethane yoktu. Üstat doktor Mustafa Bey bana hastahanede bir servis verdi, çalışmaya başladık. Bir ara veladethanenin temelini attık. Umumi harp patlak verince veladethaneyi yapamadık. Her iş yarıda kaldı. O zamandan beri hastahanede nisaiye ve veladiye şefi olarak çalıştım. 1928 yılında nisaiye şefliği uhdemde kalmak şartıyla sertabib oldum*"[67].

Hasan Yusuf Bey, İzmir'de göreve başladığı 1914 yılında Gurebayı Müslimin Hastahanesi dışında, Beyler Sokağı'nda Beyler hamamı yanında 60 numaralı hanede açmış olduğu özel muayenehanesinde hasta bakmıştır[68]. Daha sonraki yıllarda Karataş Semti'nde "*Hasan Yusuf Başkam Kliniği*"ni açmış ve uzun yıllar Kliniği idare etmiştir.

Hasan Yusuf Bey sadece hastaları tedavi etmemiş, aynı zamanda bir çok doktorun yetişmesini de sağlamıştır. 25 yıllık meslek hayatı boyunca 20.000'e yakın ameliyat ve 10.000'e yakın doğum yaptıran Hasan Yusuf Bey, yetiştirdiği doktorlar hakkında şu bilgileri vermektedir;"*...Bir çok arkadaşlar yetiştirdim, çünkü vekalet, bana imtihan edip sertifika verme hakkı da vermiştir. Yetiştirdiğim değerli arkadaşlarım: Şükrü Nuri, Kamuran, Münif, Süleyman, Nurettin, Hasan Ömer, Cahit, diğer Nurettin, Raif Akdeniz, Nadire, Fatma, Fahriye, Halim, Burhan, bugün muhtelif yerlerde faaliyette bulunmaktadırlar.*[69]"

Hasan Yusuf Beyin, meslek hayatının 40.yılını, Memleket Hastahanesinde göreve başlayışının 30. yılını kutlamak amacıyla, 1944 yılında İzmir Halkevi Salonu'nda bir tören yapılmıştır. Hasan Yusuf Bey için hazırlanan törene Sıhhat Müdürü Dr.Cevdet Saraçoğlu, Dr.Ali Agâh Dinel, Dr.Hikmet Aladağ başta olmak üzere doktor arkadaşları ve parti üyeleri katılmıştır[70]. 11 Nisan 1944 tarihinde emekliye ayrılan Hasan Yusuf Bey, özel Hastahanesinde hasta kabul etmeye devam etmiştir[71].

---

[66] Erden, **a. g. e.**, s. 40.
[67] **Yeni Asır**, 31 Mart 1939.
[68] **Ahenk**, 13 Teşrinievvel (Ekim) 1914.
[69] Şahap Göksel, "*Memleket Hastahanesinde Bir Saat*", **Anadolu**, 31 Mart 1939.
[70] **Yeni Asır**, 10 Mayıs 1944.
[71] **Yeni Asır**, 12 Nisan 1944.

Yüksek Sıhhat Şûrası üyesi iken vefat eden Dr. Cevdet Fuat Özyar'ın yerine, 26 Eylül 1939 Tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile Hasan Yusuf Bey Yüksek Sıhhat Şûrası Azalığına tayin olunmuştur[72]. 10 yıl Yüksek Sağlık Şurası üyeliği yapmıştır. Hasan Yusuf Bey, İkinci Mıntıka İzmir Etibba Odasının, Kültür Park Fuar Gazinosu'nda düzenlediği baloda, etibba odası tarafından "*Şeyhületibba*" ilan edilmiştir[73].

Hasan Yusuf Bey hakkında Viktor İsrael Bey şu bilgileri vermektedir; "*Hasan Başkam'ın annesi İngiliz idi. Leon Behmuaras'tan sonra uzun yıllar Karataş Hastahanesi doğum sevisini idare etti. Tıbbi olmayan hiçbir şeye elini sürmezdi. Beyaz pamuktan yapılmış eldiven giyerdi. Kapıyı bile hizmetliye açtırırdı. Niyazi Doğantekin isminde şoförü vardı. Sivri güzel bir burnu vardı, sesi etkileyici idi, o doğum doktoru idi, ameliyat (sezeryan) yapmazdı.*

Sami Cebecioğlu isminde bir doktora kliniğini vermişti. Kürtaj yaptığını öğrenince kliniğini geri aldı. Ben ihtisasımı yeni almıştım. Bir gün beni çağırdı.Bana

-'Çocuk seni neden çağırdım biliyor musun?', dedi. Ben;

-'Hayır hocam, emredin', dedim.

-'Bak', dedi, 'duyarım ki sen çocuk almıyormuşsun, bunu katı kural olarak uyguluyormuşsun. Ben istiyorum ki klinikte tıbbi hayat devam etsin. Ben de üst katta oturuyorum. Kliniği sana vereyim. Ömür boyu senden kira almayacağım, bunu hanımıma da söylerim', dedi.

Ben,

-'Hocam, ben Karataş Hastahanesi yönetimindeyim, hastahaneyi bırakırsam, hastalar ve cemaat zor durumda kalır, kabul edemem', dedim. Bana,

-'Çok asil bir davranış ama çok yazık, sen yine bir düşün, bir kaç gün içinde senden haber bekliyorum' dedi. Beraber aşağıya, kliniğe indik. 'İstediğin bir alet varsa alabilirsin' dedi. Bana forsepsini hediye etti, ben de koter cihazını aldım, bu cihaz yakın yıllara kadar Karataş Hastahanesinde kullanıldı.

Hasan Bey ölünce karısı beni çağırdı. Hasan Bey kliniği sizin devam ettirmenizi isterdi, dedi. Binayı yıkıp bana birkaç daire verecekler, kararınız nedir diye sordu. Ben hala aynı kararda olduğumu, kliniği işletemeyeceğimi söyledim. Asansöre gelmeden hemen önceki yerdeki bina yıkıldı. Oraya bir apartman inşa edildi. Apartmanın önündeki durak hala Hasan Bey durağı olarak bilinir[74]".

Hasan Yusuf Beyin kızı Selma Hanım, babasına ait hastahane hakkında şu bilgileri vermektedir; "*Evimiz, İzmir'in ilk özel kliniği idi, biz burada yaşardık. Arsa olarak babam almış ve 1930'da inşa etmiş. Daha önceleri şimdi Ersoy Apartmanı olan yerde kliniği varmış babamın. Burada inşa ettirdiği klinik dört katlıydı. Zemin katta erkek uşaklar ve hizmetçiler yaşardı. Birinci kata merdivenle çıkılırdı, holde hastalar bekler, sağda üç oda vardı: Babamın yazıhanesi, muayenehanesi ve elektrik tedavi odası. Bir koridordan içeri girilirdi. Denize karşı bir salon, orada yaşardık. İkinci kat, banyo, tuvalet, doğum odaları. Üçüncü kat ise, hasta odaları. Dördüncü katta biz ve hanım personel yatardı*"[75].

---

[72] **B.C.A.**, 30. 11. 1/134. 37. 63.

[73] **Yeni Asır**, 23 Mart 1949.

[74] Viktor İsrael ile 29. 11. 2004 tarihinde yapılan söyleşi.

[75] Yaşar Aksoy, **Asansör ve Dario Moreno Anılar**, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 1993, s. 128.

1949 yılında Adnan Bilget tarafından Hasan Yusuf Bey ile yapılan röportajda, Hasan Yusuf Beyin biyografisi verilmiştir. Röportajda Hasan Yusuf Bey İzmir'e tayin edilişi hakkında şu bilgileri vermektedir; *"1904 Temmuzunda doktorluğa başladım. Bu gün tam kırk beş hizmet senemi dolduruyorum. İzmir Memleket Hastahanesindeki vazifeme 1914 Martının yirmi sekizinci günü başlamıştım. Almanya'dan avdetimde Babıali'de bir muayenehane açmıştım. Bir gün Sıhhat Müdüriyeti Umumiyesine davet olundum. Bana Kudüs-ü Şerif Sıhhat Müdürlüğü'nü teklif ettiler. İtiraz ettim:*

-Memuriyet yapamam, eğer hastahanelerde bir vazife vezirseniz Bağdat'a bile giderim. Fakat Memuriyet kabul edemem", dedim.

O zaman Umum Sıhhat Müfettişi Tevfik Rüştü (Aras) Bey benim bulunduğum odada imiş. Cevabımı çok beğenmiş. Beni davetle İzmir'e gidip gitmeyeceğimi sordu. "Giderim" dedim. Bunun üzerine Kadırga Seririyatı Veladiyesi'nde imtihan verdim. Türkiye'de bir seririyatta ilk imtihan veren doktor benim. Cidden müşkil bir imtihandı. Almanya'dan gayet mamül dönmüştüm. Beni İzmir'e tayin ettiler. İzmir Memleket Hastahanesine gelerek nisaiye servisini kurdum.

İşgal yılları hakkında ise şu bilgileri vermiştir;

"-Bir gün valiyi umumi Isteryadis çağırmıştı. Gittim. Bana Hastahaneyi askeri hastahane olarak kullanılmak üzere almak istediğini, söyledi. "Alamazsınız, bu hastahane devletin değil, Cemaat-i İslamiyenindir", dedim. Isteryadis komün ile görüştü ve Hastahaneyi alınca bana da vazife teklif etti. Ben ve Doktor Mithat Orel istifa ettik. Dr.Mustafa Enver, Şehri ve Osman Nuri Beyler işgal senelerinde bu hastahanede değerli hizmetlerde bulundular[76]*. "*

İyi bir musıkişinas olan ve kanuna benzeyen, küçük tokmaklarla çalınan bir çağlı olan santuru çalan Hasan Yusuf Beyin evi, sanatçıların toplandığı bir yer olup, Yahya Kemal, Hayri Yenigün, Süleyman Ferit Eczacıbaşı, Vali Kazım Dirik, Dr.Mustafa Enver Bey ve kızı Mediha Hanım, Safiye Ayla, Fikriye Hanım, Rakım Erkutlu ve oğlu Şuayip, santur hocası Recep Efendi, Nesrin Sipahi gibi insanların sık sık toplandıkları bir mekandı[77]. Hasan Yusuf Başkam, 9 Ağustos 1965 tarihinde İzmir'e vefat etmiştir. 82 yaşında ölen Hasan Yusuf Bey, 60 yıllık tıp hayatında 11 000 çocuğun doğumunu yaptırmış, irili-ufaklı 30 000 kadar ameliyat yapmıştır[78]. Hasan Yusuf Bey için Devlet Hastahanesinde bir tören düzenlenmiştir. Törende Hastahane Başhekimi Kadri Arslansan ve Hasan Yusuf Beyin asistanı Şevket Beşe bir konuşma yapmıştır. Törenden sonra cenaze Hastahaneden alınarak, Şehir Bandosu eşliğinde Mithatpaşa Caddesi'ni takiben 27 Mayıs Meydanı'na getirilmiş ve buradan da Kokluca Kabristanı'na götürülmüştür[79].

Onun son asistanı olan Şevket Beşe, Hasan Yusuf Bey hakkında şu bilgileri vermektedir; *"Kendi arzusu ile emekli olduktan sonra hususi Hastahanesinde hastaların ıstıraplarını dindirmeye uğraşmıştır. Bugün her biri evlat sahibi olmuş nice İzmirlinin doğumuna emek, şefkat ve gönül harcaması da unutulmaması gereken büyük yanlarından biridir. O doktorluğun klasik muayene ve tedavi denen dış kabuğunu ilk günlerden beri kırıp, öze inmiş, bu özdeki insanlık, hizmet, sevgi ve şefkat uzaresini emmesini bilmiştir. Dr.Hasan Yusuf Başkam'ın adını çok zaman halkın yanlışlıkla*

---

[76] **Yeni Asır**, 1 Temmuz 1949.
[77] Aksoy, **a. g. e.**, s. 132.
[78] **Yeni Asır**, 10 Ağustos 1965.
[79] **Yeni Asır**, 11 Ağustos 1965.

Hasan Başkan diye telaffuz ettiğini resmi hastahanesinde ve özel hastahanesinde asistanlığını yaptığım günlerden bilirim. Kim bilir belki de halk sağ duyusuna uyarak dünyada bu sıfatı hak etmeden kullanan niceleri yanında onu her haliyle başkan olarak tanıdığını ifadelendirmek istemiştir[80]."

Hayim Amado :1867 yılında İzmir'de doğmuştur. Tıbbiye-i Mülkiye Mektebinden 1893 yılında mezun olmuştur[81]. 1905 yılında İzmir'de faaliyet gösteren Yahudi doktorlardan biri idi. Dahiliye ve çocuk doktoru olan Amado, 1910 yılında Afitab Eczahanesinde hasta muayene etmekteydi[82]. Muayenehanesi, Irgat Pazarı'nda 27'nolu hanede bulunan Hayim Amado, 9 Kasım 1934 tarihinde İzmir'de vefa etmiştir.

Henri Şaso: 1867 yılında İzmir'de doğmuştur. İngiliz Edinburg Darülfunundan 1884 yılında mezun olmuştur.Uzun yıllar Aydın Şimendifer Kumpanyası Sertabibi olarak görev yapmıştır[83]. Henri Şaso'nun yeri Alsancak Tren Garı karşısındaki kilisenin önünde idi. Şimdi yol olan yerde üç tane ev vardı, birinde Şaso oturuyordu[84].

Hulusi Alataş: 1298 (1882) tarihinde Beyşehir-Doğan Bey'de doğmuştur. 1323 (1907) yılında Askeri Tıbbiye'den mezun olmuş, Bağdat ve Basra'da kıta tabipliği yapmıştır. Balkan Harbi'nden sonra Yıldız Hastahanesi Bakteriyologluğuna, I.Dünya Savaşı sırasında da Hadımköy Hastahanesi başhekimliğine atanmıştır. I.Dünya Savaşı sonunda Askeri Tıbbiye Müdürlüğü yapmış, Milli Mücadele yıllarında I.Ordu ve sonra Garp Cephesi Sıhhiye Reisliğine tayin edilmiştir. 1923 yılında emekliliğini isteyerek İzmir'de serbest hekim olarak çalışmaya başlamıştır. Eylül 1923 tarihinde gazetelerde yer alan ilanlarda Hulusi Beyin Hilal ve Şifa Eczahanelerinde hasta kabulüne başladığı belirtilmiştir[85].

1925 yılında İzmir Liman İşleri İnhisarı İdare Meclisi reisliğine getirilen Hulusi Bey, 1927 yılında İzmir Belediye Başkanlığına seçilmiştir. 1936 yılında Aydın Mebusu seçilmiş, 1937-1945 yılları arasında Sağlık Bakanı olarak görev yapmıştır. 1946 yılında Konya'dan mebus seçilmiş, 1964 yılında da vefat etmiştir[86].

Hüseyin Hulki Cura:1893 yılında İzmir'de doğmuş, İzmir İdadisinden mezun olmuştur. 1917 yılında Askeri Tıbbiye'den mezun olan Hüseyin Hulki Bey, kulak-burun-boğaz sertifikası aldıktan sonra Ankara ve İzmir Merkez Hastahanelerinde kulak, burun boğaz doktorluğu yapmıştır. 1928 yılında askerilikten ayrılmış ve Memleket Hastahanesi kulak-burun boğaz doktorluğuna atanmıştır[87]. İzmir Vilayeti C.H.P. İdare Heyeti Reis Vekili olan Hüseyin Bey, 1942 yılında İzmir'den mebus seçilmiştir[88]. Milletvekilliği görevi VI., VII., VIII., dönemlerde devam etmiştir.

Hüseyin Hulki Cura'nın oğlu Alpahan Cura, babası hakkında şu bilgileri vermektedir; "*Babam İzmir'de dünyaya gelmiş. Küçük yaşta babası vefat ettiği için onu*

---

[80] Şevket Beşe, "*Vefatının 52. Gününde İyi İnsan, Hoca ve Doktor Başkam İçin...*", **Yeni Asır**, 30 Eylül 1965.
[81] **Sağlık Bakanlığı Arşivi,** "*Dr. 11 2501...*" Sayfa No: 5, Diploma Kayıt No: 1255.
[82] Siren Bora, **İzmir Yahudileri Tarihi 1908-1923**, İstanbul, Gözlem Basın ve Yayın A. Ş. , 1995, s. 75.
[83] **Sağlık Bakanlığı Arşivi,** "*Dr. 11 2501...*" Sayfa No: 46, Diploma Kayıt No: 1296.
[84] Viktor İsrael ile 29. 11. 2004 tarihinde yapılan söyleşi.
[85] **Türk Sesi**, 20 Eylül 1923.
[86] Frik, *a. g. m.* , s. 103.
[87] Erden, **a. g. e.** , s. 63.
[88] **Yeni Asır**, 1 Haziran 1942.

dedesi büyütmüş. Derviş ismindeki dedesi, Demirci'de uzun süre tımar sahibi olarak yaşamış. Babam ilkokulu ve askeri rüştiyeyi Manastır'da bitirmiş, daha sonra İzmir'e gelerek İzmir İdadisinden mezun olmuş. Dedem ona iki Reşat altını vererek okuması için İstanbul'a göndermiş. Babamın dayıları donanmada subay olduğu için babam da denizciliğe meraklıydı. Bu nedenle deniz harp okulunun sınavlarına girmek istemiş ama deniz harp okulu sınav açmadığı için önce askeri tıbbiyenin sonra da topçu sınıfının sınavlarına girmiş ve her ikisini de kazanmış. Askeri tıbbiyeyi seçerek, kayıt yaptırmış.

Askeri tıbbiyenin 3.sınıfında okurken Balkan Harbi patlak vermiş ve babam parazitoloji hocasının yanında Balkan Savaşları'na gönüllü olarak katılmış. Fakat muharip olmaması nedeniyle okula geri dönmüş. 5.sınıfta okurken Talat Paşa tarafından kurulan Teşkilat-ı Mahsusa'ya gönüllü olara katılmış. Trabozan'a gitmiş, orada oluşturulan bir çete ile Kafkasya'da Rus ordusunun gerisinde mücadele vermiş, Rus ordusunun ikmal yollarını vurmuşlar. Bir süre sonra geri çağrılmışlar ve Ermeni çetelerinin takip edilmesiyle görevlendirilmişler. Borçka ve Ardanuş taraflarında Ermeni çetelerine karşı mücadele vermiş, babama buradaki başarılarından dolayı takdirname vermişler. Buradaki görevi bitince tıbbiyeye tekrar dönmüş ve 1917 yılında yüzbaşı rütbesi ile mezun olmuş. İstanbul'da K.B.B. ihtisası yapmış, aynı zamanda okulun güvenliğinden sorumlu olan dahili zabitlerinden biriymiş. Hocasının teşviki ile Eczacı İsmail Dölektaş'ın kızı Didar Hanımla evlenmiş. Annem Didar Hanım ana dili gibi Fransızca ve Almanca bilirdi.

Babam, ablam Sabiha altı aylık iken, Gülhanedeki akademik çalışmalarını bırakarak Anadolu'daki Milli Mücadeleye katılmış. Karakol Cemiyeti tarafından kendisine celep kimliği düzenlenmiş, bir İtalyan gemisi ile İnebolu'ya oradan da Ankara'ya gitmiş. Babamı Batı cephesinde görevlendirmişler, aynı zamanda hem İsmet İnönü'nün hem de Mustafa Kemal Atatürk'ün doktorluğunu yapmış. Atatürk'ün dış kulak yolunda egzama varmış, stresli zamanlarda kaşıdığı zaman yara haline geliyormuş, babam yarayı antiseptiklerle tedavi etmeye çalışırmış, kulağına mendil veya pamuk koydurmadığı için ilaçlar gömleğini kirletir, Atatürk'e buna sinirlenirmiş. Türk ordusunun İzmir'i geri almasıyla birlikte, İzmir'e giren orduda babam da varmış. Bir müddet İzmir Askeri Hastahanede görev yapmış, 1928 yılında tayini Urfa'ya çıkınca, kendi isteği ile yarbay rütbesinden emekliye ayrılmıştır. Memleket Hastahanesi K.B.B. servisi şefi olmuş ve 1942 yılında milletvekili seçilinceye kadar burada çalışmış.

Babam politikayla da ilgilenirdi, uzun yıllar C.H.P.'nin Ege Bölgesi parti müfettişliğini yaptı. 1942 yılında İzmir'den milletvekili olarak seçildi ve 1949 yılında kendi isteği ile istifa edinceye kadar görevine devam etti. 1949 yılında milletvekilliğinden istifa ettikten sonra tekrar siyasete girmedi.

Babamın muayenehanesi ilk önce Üçüncü Beyler Sokağı'nda idi sonra Birinci Beyler ile İkinci Beyler arasında bulunan Veysel Çıkmazı'na taşındı. Son yıllarında Gazi İlkokulunun karşısında Orhan ağabeyimin muayenehanesinde bir müddet daha hasta muayene etmeye devam etti. Babam, 1982'de öldü. Biz üç kardeşiz, Sabiha, Orhan, ve ben Alphan. Üçümüz de doktorluğu seçerek babamızın izinden gittik.

Babam çok faal bir insandı. Kızılay Cemiyeti başkanlığı yaptı. Kızılay tarafından işletilen Çeşme Plajını sılah etmeye çalıştı. Çeşme-Ilıca'da arazi satın alan ve ev yapan ilk kişi babamdır. Ilıca Plajına plaj gazinosu ve soyunma kabinleri inşa ettirmiştir. Bir süre Şoförler Cemiyetinin doktorluğu, Altay Spor Kulübü başkanlığı yaptı, aynı zamanda Göztepe Yelken Kulübü'nün kurucusudur.

Cura soyadına gelince, ailemizin tarihi çok eskilere gitmektedir. Kanuni döneminde yapılan Macaristan Seferi sırasında sipahileri ile savaşa katılan atalarım, sefer yolu üzerinde bulunan ancak fethedilemeyen bir kaleyi almakla görevlendirilmiş. Kısa süre sonra kalenin fethedildiğini öğrenen Kanuni Sulatn Süleyman, buna çok sevinmiş ve 'Curag' adındaki kalenin ismini, aileme isim olarak vermiş ve o günden sonra ailemin ismi "Curagoğulları" olmuş[89]*."*

Kamuran Kenan Örs: 1889 yılında Rodos'ta doğmuştur. 1921 yılında Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmından mezun olmuştur. Uzun yıllar Fransız Hastahanesinde kadın doğum doktoru olarak çalışmıştır[90]. Kızılay ve Halkevi başkanlığı yapmış, İzmir'den VII. ve VIII.dönem milletvekili seçilmiştir[91]. Kamuran Beyin muayenehanesi Salepçioğlu, 846. Sokağı No:10 adresindeydi.

Uzun yıllar İzmir Demir Yolları Baştabipliği yapan Vasfi Muşkara'nın damadı olan Kamuran Örs, hakkında Viktor İsrael şu bilgileri vermektedir; "*Kamuran Beyi 1961'de tanıdım. O zaman Hava Hastahanesinde idim. Beraber çalıştığımız Bedi Toron ile muayenehane komşusu idiler. Irmak Pasajının Birinci Beylere açılan yerde muayenehanesi vardı. 27 yıl CHP'den İzmir Milletvekili oldu. 1954'de seçimleri kaybedince tekrar İzmir'de tababete başladı. 78 yaşına kadar çalıştı. Onunla hekim olarak ilk olarak 1959 yılında Karataş Hastahanesinde karşılaştım. Enfaktüs geçirmişti. Benden yardımcı olmamı istedi. Aynı apartmanda oturuyorduk. Paraya ihtiyacın yok, neden çalışıyorsun dedim, ne yapayım dedi. Bir kadına doğum yaptırırken kalp krizi geçirmişti. Ona bir daha doğuma girme dedim. Son sezaryen ameliyatını birlikte yaptık. Tehlikeli yere kadar bıçağı o kullandı, oradan itibaren ben devam ettim, o bir köşede beni seyretti, bu durum çok hazin idi. İlk defa dikkatim kısa sürekli de olsa dağılmış, kendimi kötü hissetmiştim.*[92]"

Kazım Karal : Viktor İsrael, Kazım Karal Hakkında şu bilgileri vermektedir; "*Kazım Karal'a "Kara Ali" derlerdi. Türkçe'si bozuktu. Muayenesi Alsancak Vapur İskelesi karşısında idi. Kadın doğum doktoru idi. Bröveli bir doktordu. "keçiler gibi doğuracaksın" derdi. Doğum sonrası deftere çocuğu kaydederken "at bi kaka derdi" zira adı ve soyadının baş harfleri "KK" idi. Bana Çocuk kalbini dinlemeye yarayan maundan bir yapılmış bir steteskop hediye etti, hala saklıyorum*"[93].

Lütfi Rahmi Seren : 1894 yılında Manisa'da Doğan Lütfi Bey, ilk ve orta tahsilini Manisa'da, liseyi İzmir İdadisi'nde tamamlamıştır. 1919 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini bitirmiş, 1931 yılında da bakteriyoloji ihtisasını tamamlamıştır. 1943 yılında cildiye ve zührevi hastalıklar ihtisasını tamamlayan Lütfi Bey, 1939-1955 yılları arasında, Eşrefpaşa Hastahanesi başhekimi olarak görev yapmıştır[94]. Uzun yıllar, Milli Kütüphane Sokağı'danki 26 numaralı hanesinde hasta kabul etmiştir[95]. Ülkemizde ilk defa Sifilizin, Penicilin ile tedavisi konusunda

---

[89] Alphan Cura ile 23.08.2005 tarihinde yapılan söyleşi.
[90] **Sağlık Bakanlığı Arşivi,** "*Dr. 11 2501...*" Sayfa No: 50, Diploma Kayıt No: 1300.
[91] Kazım Öztürk, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-1973)**, Ankara, Önder Matbaası, 1973, s. 206.
[92] Viktor İsrael ile 23. 11. 2004 tarihinde yapılan söyleşi.
[93] Viktor İsrael ile 23. 11. 2004 tarihinde yapılan söyleşi.
[94] Erden, **a. g. e.**, s. 197.
[95] **Ahenk**, 7 Kanunusani (Ocak) 1926.

çalışmalar yapan Lütfü Rahmi, 1950 yılında O.M.S. Zührevi Hastalıklar Eksperleri Kurulu muhabir azalığına seçilmiştir.

Lütfi Sabri Serinken: 1901 yılında İstanbul'da doğmuştur. İlk, orta ve lise tahsilini İstanbul'da tamamlamıştır. 1924 yılında Darülfunün Tıp Fakültesi Mülkiye kısmından mezun olmuştur[96]. Mezun olduktan sonra Ord.Prof. Neşet İrdelp'in yanında dahiliye asistanlığına başlamıştır. 1926 yılında ihtisasını tamamlayarak Aydın Memleket Hastahanesi Dahiliye Mütehassıslığına atanan Lütfi Sabri Bey, burada iki yıl çalıştıktan sonra, 1928 yılında İzmir Emraz-ı Sariye ve İstilaiye Hastahanesine başhekim olarak atanmıştır[97]. 1928-1961 yılları arasında başhekimlik görevini sürdüren Lütfi Sabri Bey, 27 Mayıs 1989 tarihinde İzmir'de vefat etmiştir.

Lütfi Bey, ihtisas alanı dahiliye olmasına rağmen bulaşıcı hastalıklar konusunda kendini yetiştirmiş ve bu konuda bilimsel makaleler kaleme almıştır. 1959 yılında Habis Sarılık-Weil Hastalığı isimli bir makale yayınlamıştır. Bunun dışında mesleği ile ilgili 12 makalesi vardır. İyi derecede Almanca ve Fransızca, orta düzeyde İngilizce biliyordu[98].

Eşi Melahat Hanım, Lütfi Sabri Serinken hakkında şu bilgileri vermiştir: "*Eşimin babası Tırnova'dan gelmiş, babasının adı Sabri imiş, hoca, öğretmen imiş. Dedesi İstanbul'da halveti tarikatı şeyhiymiş. Küçük yaşta babasını kaybetmiş. 1936 yılında evlendik. Üç çocuğumuz oldu, İsimleri Sina, Ayşe ve Nur.*

Eşimin muayenehanesi İkinci Beylerde Beyler Hamamı yanında idi. Muayenehane birinci katta idi, üstünde diş doktoru Ferit Cemal Üçer'in muayenehanesi vardı. Muayenehane 2 bekleme odası 1 hasta muayene odasından ibaretti. Çok hastası vardı, Muğla'dan Bergama'ya kadar pek çok yerden hasta gelirdi. Bir ara Fethiye'de bulaşıcı bir hastalık başlamış, ne olduğunu anlayamamışlar, eşimi çağırdılar. Yapılan inceleme sonunda sivri sineklerle geçen 'dank' hastalığı olduğu anlaşıldı, eşim de bu hastalığa yakalanmıştı. Bir ara kızıl hastalığına da yakalandı. En büyük korkumuz bu idi. Sürekli bulaşıcı hastalıklarla uğraştığı için temizliğe çok dikkat ederdi. Salgın zamanlarında eve gelişinde mutlaka bit muayenesi yapardı, üzerinde bit bulduğumuz da olurdu. Eşim aynı zamanda Merkez Bankası doktoru idi. 1961 yılında emekli oldu, 1964 yılında muayenehaneyi kapattı. Emekli olunca evde oturdu, halinden memnun idi, okumayı çok severdi, abone olduğu tıp dergilerini takip ederdi. 27 Mayıs 1989 tarihinde öldü.

Eşim, ciddi, asistanlarına karşı mesafeli, onlara bey diye hitap eden biriydi. Okumaya çok meraklı idi, yatarken kafasına bir şey takılırsa kalkar sözlükten bakardı. Asistanları arasında Şebip Say, Ali Bahşişoğlu, Ekrem Özhan, Tarık Sarı, Abbas Sarı, Şakir Çobanlı'yı hatırlıyorum. Yabancı bir okula gitmediği halde Fransızca, Almanca ve İngilizce biliyordu. Pratik konuşması çok iyi olmamakla birlikte bu dillerde yayın yapabiliyordu. 3 ay Paris'te kaldı, onun dışında uzun süreli yurt dışına gitmedi. Eşim ölünce kitaplarını Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesinin kütüphanesine bağışladık.

---

[96] **Sağlık Bakanlığı Arşivi**, "*Dr. 11 2501...*", Sayfa No: 112, Diploma Kayıt No: 1362.

[97] Erden, **a. g. e.**, s. 198.

[98] Kunter Perim, "*Kurucu Başhekimlerimizden Dr. Lütfi Sabri Hocamızı Kaybettik*", **İzmir Göğüs Hastalıkları Hastahanesi Dergisi**, c. IV, S. 7, Ocak 1990, s. 112.

Eşim öldükten sonra hastahane bahçesindeki ilk (eski) binadaki servise onun adı verilmişti. O zamanlar bir tabela da asıldı, ancak sonra kaldırdılar[99]*".*

Lütfi Sabri Serinken'in yanında 2 yıl kadar asistanlık yapan Abdi Asal, Lütfi Sabri Bey hakkında şu bilgileri vermektedir; " *Sabri Bey, sabırlı ancak hırslı biri idi. Rakip tanımaz, kendisini üstün görürdü. Biraz da haklıydı galiba, zira İzmir'de onunla yarışacak bilgide doktor yoktu. Lütfi Sabri Bey, Almanca'yı iyi bilirdi. Yabancı literatürü takip ederdi. Tüberküloz tedavisi çok gelişmiş değildi veremli hastaya göğüsten ve karından hava veriliyordu. Ben hava vermeyi kendisinden öğrendim. Mesleğinde çok titizdi. Hastahane laboratuarına bizzat kendisi girerdi. Laboratuara, 'lamları atmayın, ben de göreceğim' diye haber gönderirdi, bizi de alır ve tek tek lamları kontrol ederek bize gösterirdi. Vasıtası yoktu, Hastahaneye faytonla gelirdi. Hastahaneye geldiği zaman makam odasına uğramaz, bütün hastahaneyi dolaşır, bütün hastaları görür, sonra mutfağı dolaşır, en son da atları ve seyisleri kontrol ederek makamına otururdu. Lütfi Sabri Bey, Beyler Sokağı'ndaki Tabip Odasının da başkanı idi*[100]*."*

Mehmet Şevket Bey: Rus darülfünundan mezun olan Mehmet Şevket Bey 1921 tarihinden beri Türkiye'de tabiplik yapmış, askeri ve mülki görevlerde bulunmuştur. 12.4.1925 tarihinde çıkarılan Bakanlar Kurulu kararıyla Türkiye'de hekimlik yapmasına onay verilmiştir[101].

Mustafa Enver Bey: İzmir'e görev yapan ilk sivil Türk doktoru Mustafa Enver Beydir. Mustafa Enver Bey, 1265 (1849) senesi Ağustosunda Ödemiş'in Birgi Nahiyesinde doğmuştur. Babası Koca Katip Mustafa Efendinin oğlu Ali Efendi, annesi Vesile Hanım'dır. İlk tahsilini Birgi'deki iptidai mektep ve medresede tamamlamıştır. 1285 (1869) yılında İstanbul'a giderek önce Bayezit Camii Şerifi'nde din ilimleri tahsil etmiş, daha sonra Mekteb-i Mülkiye-i Tıbbiye'ye girmiştir. Sekiz yıllık eğitimden sonra 1876 yılında 45 numaralı diploma ile mezun olmuştur [102]. 1877-1878 yılları arasında devam eden Osmanlı-Rus Harbi nedeniyle orduya katılan Mustafa Enver Bey, ordunun çeşitli kademelerinde doktor olarak hizmet vermiş ve daha sonra da Kadıköy Askeri Hastahanesine atanmıştır. 1879 yılında terhis olarak ordudan ayrılmıştır. İstanbul'da kalmaya kararlı iken, orada bulunan İzmirli Ubeydullah Efendinin teşvikiyle [103] İzmir Gurebayı Müslimin Hastahanesine başhekim olarak tayin edilmiş, 14 Mart 1295 / 26 Mart 1879 tarihinde elli mecidiye maaşla görevine başlamıştır[104]. Herhangi bir kurumda cerrahi ihtisası yapmayan Mustafa Enver Bey, kendi kendini yetiştirmiş ve İzmir'e etüv ve otoklav cihazları getirterek ilk steril ameliyatları yapmıştır[105].

Eczacı Kemal Kamil Aktaş, Yeni Asır Gazetesinde yayınlanan "*Bizim Unuttuklarımız Gençlerimizin Görmedikleri*" başlıklı anılarında Mustafa Enver Beyin doktorluğa başlaması hakkında şu bilgileri vermektedir; "*Elli sene evveline kadar*

---

[99] Melahat Serinken ile 12. 01. 2005 tarihinde yapılan söyleşi.

[100] Abdi Asal ile 31. 01. 2005 tarihinde yapılan söyleşi.

[101] **B.C.A.**, 30. 18. 01. 01. /13. 24. 20.

[102] Kamran Kenan, "*Operatör Mustafa Enver Bey (1849-1932)*", **İzmir Kliniği**, c. 2, S. 4, 1932, s. 499, **Sağlık Bakanlığı Arşivi**, "*Dr. 11 2501...*", Sayfa No: 36, Diploma Kayıt No: 1286.

[103] Suat Bey, "*Mustafa Enver Bey Kimdir?*", **Fikirler Dergisi**, c. 4, S. 87, 1932, s. 5.

[104] Cemil Şerif Baydur, "*Merhum Dr. Mustafa Enver*", **Poliklinik**, c. 3, S. 6/30, 1935, s. 174.

[105] Eren Akçiçek, "*Şeyhületibba Dr. Mustafa Enver Bey'in Hizmetleri (Ölümünün 50. Senesi Dolayısıyla)*", **İzmir Devlet Hastahanesi Mecmuası**, c. 20, S. 3, İzmir, 1982, s. 369-370.

Türk'ten hekim nadir görünen şeylerdendi. Şimdi İzmir'in maruf Mustafa Bey Caddesi'nin başında mütevazı heykeliyle duran muhterem Dr. Mustafa Enver Bey bir gün laf arasında bana şunu hikaye etmişti:

-İzmir'e geldiğim vakit doktorum dedim ve herkesi hayrete düşürdüm. Türk'ten doktor olur mu? Hekimlik sol taraftan reçete yazmayı ve Frenkçe kitaplarla meşgul olmayı icap ettireceği için bu nasıl olur ? demişler, hatta Müslümanlığa halel geleceğini düşünenlere kadar tesadüf ettiğimi biliyorum, demişti[106]*."*

7 Haziran 1916 tarihinde Gurebayı Müslimin Hastahanesinde Mustafa Enver Beyin mesleğinde kırk yılı doldurması nedeniyle bir tören yapılmıştır. Törende Vali Rahmi Bey, Pertev, Cemal, Ali Rıza Paşalar, hükümet daire reisleri, İzmirli doktorlar, matbuat erkanından bir çok gazeteci ve bölgesel Ançayker Gazetesi muhabiri Frolayn Von Putker, Alman Binbaşı Bakteriyolog Rodovalt Bey ile Çariş Bey katılmıştır. Toplantıda İttihad ve Terakki Partisi adına Anadolu Gazetesi Sahibi Haydar Rüştü Bey de bir konuşma yapmıştır. Yapılan konuşmalarda Mustafa Beyin tabipliği ve kişiliği üzerinde durulmuş ve kendisine çeşitli hediyeler verilmiştir[107].

Törende, Mustafa Enver Beye ait bir büst yapılması ve salonlardan birine ismi verilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca "*Tebrikat ve Hatırat Defteri*" de hazırlanmış ve törene katılanların isimleri kayıt edilmiş, defterin sonsuza kadar Hastahanede saklanması kararlaştırılmıştır. Mustafa Bey, kendisi için yapılan tören nedeniyle gazetelere gönderdiği yazıda, başta Vali Rahmi Bey olmak üzere, İttihad ve Terakki Cemiyetine, Hilal-i Ahmer Cemiyetine, Müdafaa-i Milliye Cemiyetine, Milli Kütüphane Cemiyetine, Sıhhiye Müdüriyeti Umumiyesi Heyet-i Teftişiye Reis-i Âlisi Tevfik Rüştü Beye teşekkür etmiştir[108]. Aynı yıl Gurebayı Müslimin Hastahanesi sertabibi Mustafa Enver Beyin maaşı 2 500 kuruşa, yardımcısı operatör Cemal Beyin maaşı ise 2 000 kuruşa yükseltilmiştir[109].

Hastahanedeki görevinin dışında Vilayet Sıhhiye Komisyonluğu azalığı, 1906 yılında Vilayet Sıhhiye Komisyon Başkan Vekilliği, 1911 yılında Trablusgarp Savaşı sırasında kurulan İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyetinde azalık ve daha sonra sırası ile ikinci başkanlık ve başkanlık yapmıştır. Ölünceye kadar İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyetinin başkanlığı yapan Mustafa Enver Bey[110], gayretli çalışmaları ile halkın sevgisini kazanmıştır. Ayrıca 1881-1883 yılları arasında Belediye Tabipliği, 1897-1908 yılları arası İzmir Mekteb-i İdadisi tabipliği yapmıştır[111]. Yine Mekteb-i İdadide "*hıfzıssıhha ve tarih-i tabiî*" dersleri vermiştir[112]. 1887-1893 yılları arasında Hizmet Gazetesinde, 1896-1916 yılları arasında Ahenk Gazetesinde, tıp ve halk sağlığı ile ilgili konularda yazılar kalem almıştır[113]. Mustafa Enver Beyin kaleme aldığı "*Loğusa Humması*",

---

[106] Kemal Kamil Aktaş, "*Bizim Unuttuklarımız Gençlerimizin Görmedikleri*", **Yeni Asır,** 10 İkinci Kanun (Ocak) 1944.
[107] **Ahenk,** 8 Haziran 1916.
[108] **Ahenk,** 9 Haziran 1916.
[109] **Ahenk,** 6 Mayıs 1916.
[110] Kamran Kenan, *a. g. m.* , s. 501.
[111] Turan Akkoyun, "*Batı Anadolu'nun 'Şeyhü'l-Etibbası' Mustafa Enver Bey (1849-1932)*", **Tarih ve Toplum,** c. 30, S. 175, Temmuz 1998, s. 11.
[112] Sadiye Tutsak, **İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950),** Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s. 156.
[113] Huyugüzel, **a. g. e.** , s. 436.

"*Ebeler*" başlıklı makaleler Hizmet Gazetesinde yayınlanmıştır. Mustafa Bey, "*...Yazılarında memleketin büyük bir ihtiyacına dokunuyor, eski göreneklerin ve iptidai inanışların yaşadığı sıhhat ve varlık meselelerinde ilmin, müspet görüşün kuvvetini kurmak istiyordu*[114]" . 1911 yılında Paris, Londra ve Brüksel'e yaptığı gezi ile ilgili izlenimlerini Ahenk Gazetesinde, 24 Kasım 1911-18 Aralık 1911 tarihleri arasında yayınlanmıştır.

Yunan işgali döneminde baskılara rağmen hastahane başhekimliği görevini sürdüren, Mustafa Enver Bey, İzmir'in kurtuluşundan sonra gözleri katarakt olduğu için görevini bırakmak zorunda kalmış ve 31 Mart 1923 tarihinde emekli olmuştur[115]. Vilayet Meclisinde 1925 yılı sıhhiye bütçesi hakkında yapılan görüşmeler sırasında, Mustafa Enver Beyin fahri olarak hastahanede görevine devam etmesi için Sıhhiye Vekaletinden araba ücreti olarak 300 lira gönderildiği bildirilmiştir. Mustafa Beyin emekliliği ile ilgili olarak verilen bilgiler ise şunlardır; "*Yarım asra karib hizmet-i tababetiyle İzmir'in değil bütün Türkiye'nin malumu bulunan İzmir Memleket Hastahanesi sertabib-i sabıkı muhterem doktor Mustafa Enver Bey kanunen tayin ve tahdit olunan dereceye mütecaviz bulunması hasebiyle bilfiil ifa-i vazife etmesi muhalif-i kanun olacağından tekaüde sevki ile hastahanemiz o şereften mahrum bırakılmış idi. Kadirşinas Sıhhiye Vekaleti, Mustafa Enver Beye Hastahanenin fahri sertabibi tevciye etmiş ve hizmeti fahriyesini ifa için hastahaneye gelip gitmesini teshil maksadıyla araba ücretine medar olmak üzere 339 senesinin son altı ayına ait şehri elli şer liradan salef'ül arz 300 lirayı tahsis ederek havalenamesini göndermiştir*[116]."

Vilayet Meclis-i Umumisi'nde her yıl bütçeden Mustafa Beye bin lira verilmesi kararlaştırılmışsa da uygulamaya geçirilememiştir. İzmir'de ilk defa sterilizasyon usullerini uygulayan Mustafa Enver Bey, cerrahi alanda kendi kendini yetiştirerek, binlerce İzmirli hastaya şifa dağıtmıştır[117]. Mustafa Bey, üstün gayretleri nedeniyle Sâniye Sınıf-ı Sânisi, Mütemâyiz, Ulâ Sânisi rütbeleri, Hilal-i Ahmer Gümüş Madalyası[118], Dördüncü Osmanî ve Üçüncü Mecidî Nişanları ve İftihar Madalyası ve Yunan Hükümetinin Sensör Madalyası ile ödüllendirilmiştir.1916 yılında Dördüncü Osmanî ve Üçüncü Mecidî Nişanlarına sahip olan Mustafa Enver Beye üçüncü Rütbeden Osmanî Nişanı verilmiştir[119].

Mustafa Enver Bey emekli olduktan sonra mesleğini, Birinci Beyler ile Numanzade Sokağı'nın kesiştiği köşedeki muayenehanesinde hastaları tedavi etmeye devam etmiştir[120]. Hayatını mesleğine adaması ve azimli çalışmasıyla İzmirlilerin sevgisini kazanan Mustafa Enver Beyin ne kadar yoğun çalıştığını Cemil Şerif Bey şöyle belirtmektedir; "*1323(1907) senesinde, o zamanki hastahane etibbasından Şükrü Beyin, merhumun on bir senelik mesai hayatına dair kuyudat üzerinden büyük bir yorgunlukla çıkarttığı istatistiğe nazaran merhum, bu on bir sene zarfında ufak büyük*

---

[114] Ziya Somar, **Yakın Çağların Fikir ve Edebiyat Tarihimizde İzmir**, İzmir, Nefaset Matbaası , 1944, s. 95.

[115] **Ahenk**, 1 Nisan 1923.

[116] **İzmir Vilayeti 1341 Senesi Bütçesine Ait Zabıtname**, İzmir, Maarif Matbaası, bst. yok, s. 17.

[117] Reşat T. Kınacıgil, "*Ege'nin Kalbini Fetheden Ünlü Bir Hekim*", **Acta Medica**, c. I, No:6, 1948, s. 232.

[118] **B.O.A.**, MV. 243/60

[119] **B.O.A.**, DH. KMS. , 38/46.

[120] Cemil Şerif Baydur, "*Merhum Dr. Mustafa Enver*", **Poliklinik**, c. 3, S. 7/31, 1936, s. 203.

on beş bin ameliyat yapmıştır. Aynı derecede kesif mesai ile geçen kırk senelik hastahane hayatında asgari elli bin ameliyat yapmış olması lazım geliyor[121].

Mustafa Enver Beyin sağlık sorunları 1932 yılında artmaya başlamıştır. Gazetelere gönderdiği bir yazıda geçirdiği rahatsızlık ve gördüğü tedavi hakkında şu bilgileri vermiştir:

"*Efendim, bir zamandan beri ara sıra göğsüme ârız olan (Hünnaki sadır) dan muztarip oluyordum. Zaten gayet tehlikeli olan bu sancılar, geçen Cumartesi günü sabahleyin, muayenehanede, şiddetli bir surette zuhur etti. O derece ki şuurum tamamiyle yerinde oluğu halde, bütün his ve hareket ve rüyeti melekelerim tamamen söndü, dünya karardı, bir zindan kesildi. Vücudum buz içinde kaldı. Artık ölüm ve hâlet-i nez' eserleri başladı.*

İşte bu son nefesimde, vakayı haber alan ve her biri milletimizin, vatanımızın birer hücceti iftiharı bulunan, gerek hastahanemizde, gerek hariçte resmi ve gayri resmi kıymettar ve fedakar doktorlarımız ve dostlarımız imdada koşarak, saatlerce başımda ölümle pençeleşerek bu fersude hayatımın halâsına muvaffak oldular. Bu muvaffakiyetlerini tebcilen cümlesine ve bu vesile ile ziyaret ve istifsarı hatır lütfünde bulunan zevatı kirama ebediyen minnettarım. Kalbi teşekküratımın hayırhah gazetenizde iblağ buyurulmasını rica ederim efendim[122]."

1932 yılı Temmuz ayı başlarında gözlerinden ameliyat olan Mustafa Enver Bey gazetecilere şu açıklamayı yapmıştır; "*Sekiz seneden beri gözlerimden muzdariptim. Dört defa ameliyat oldum. Nihayet son bir ameliyata daha lüzum görüldü. Bu ameliyatı da Memleket Hastahanesi göz tabibi mütehassısı Rifat Ahmet Bey büyük bir dikkat ve itina ile yaptı. Bu muktedir doktorun mahareti sayesinde gözümün toz penceresi açıldı*[123]."

7 Nisan 1927 tarihinde eşini kaybeden Mustafa Enver Bey[124], 21 Temmuz 1932 tarihinde, 83 yaşında vefat etmiştir. Mustafa Beyin ailesi hakkındaki bilgilerimiz sınırlıdır. Oğlu Muzaffer Bey[125], kızı Mediha Hanım[126] ve damadı Şahinoğlu Etem Bey[127] hakkında bilgi mevcuttur.

Mustafa Enver Beyin cenazesine başta Vali Kazım Paşa olmak üzere C.H.F.Vilayet İdare Heyeti Reisi ve Balıkesir Mebusu Hacim Muhittin Bey, Belediye Başkanı Behçet Salih Beylerle halktan binlerce insan katılmıştır. Cenazesi, Memleket Hastahanesinden alınarak Kemeraltı Camisi'ne götürülmüş[128], cenaze namazından sonra Gazi Bulvarı'nı takiben Asri Kabristan'a (Altındağ) götürülerek defnedilmiştir.

---

[121] Cemil Şerif, **Merhum Şeyhületibba Operatör Mustafa Enver Beyin Hatıraları**, İzmir, Bilgi Matbaası, 1933, s. 21.

[122] **Anadolu**, 9 Mart 1932.

[123] **Anadolu**, 5 Temmuz 1932.

[124] **Anadolu**, 8 Nisan 1928.

[125] 1910 yılında Ahenk Gazetesinde yer alan bir haberde, Mustafa Enver Beyin oğlu Muzaffer Beyin İstanbul'da hukuk tahsilini tamamlayarak İzmir'e geldiği ve İzmir Adliyesi'nde işe başladığı bildirilmektedir. Bkz., **Ahenk**, 9 Kanunusani (Ocak) 1910.

[126] Mustafa Enver Beyin ölümü nedeniyle, Başvekil İsmet Paşa, Hariciye, Nafıa ve Maarif Vekilleri tarafından, Mediha Hanıma taziye mesajları gönderilmiştir. Bkz, **Yeni Asır**, 22 Temmuz 1932. 1965 yılında, Mustafa Enver Beyin ölüm yıldönümü nedeniyle yapılan törenlere, Mustafa Enver Beyin kızı Mediha Birgi Hanım da katılmıştır. Bkz. **Yeni Asır**, 23 Temmuz 1965.

[127] **Anadolu**, 22 Temmuz 1932.

[128] **Halkın Sesi**, 24 Temmuz 1932.

Cenazenin geçtiği sırada, güzergahtaki eczahaneler ve diğer dükkanlar, sahipleri tarafından cenazeye hürmeten kapatılmıştır. Mezarı başında C.H.P.Vilayet İdare Heyeti Reisi Balıkesir Mebusu Hacim Muhittin Bey, Belediye Reisi Behçet Salih Bey, Etibba Odası Reisi Cevdet Fuat Bey, Kastamonu Mebusu Suat Bey, Memleket Hastahanesi namına Başhekim Hasan Yusuf Bey, serbest hekimler adına Viktor Galemidi, Doktor Taşlıoğlu Ethem Beyler birer nutuk söylemişlerdir[129].

Mustafa Enver Bey, Avrupa'dan getirdiği ve değeri 4900 Frank olan cerrahi aletlerini, 1911 yılında İzmir Hilal-i Ahmer Cemiyetine[130], sahip olduğu kitapları ise ölümünden kısa bir süre önce İzmir'deki Milli Kütüphaneye bağışlamıştır[131]. Tıp ile ilgili 160 cilde yakın kitabı, kitaplığıyla birlikte Milli Kütüphaneye bağışlayan Mustafa Enver Beye, Milli Kütüphane Müdürü Celal Bey Anadolu Gazetesine bir ilan vererek teşekkür etmiştir[132].

Mustafa Beyin İzmir'de verdiği hizmetlerden dolayı, 3 Mayıs 1932 tarihinde Birinci Kordon'dan liseye giden caddeye "*Doktor Mustafa Bey Caddesi*" adı verilmesi kararlaştırılmıştır. Caddeye, Mustafa Beyin hatırasına bir anıt dikilmesi de kararlaştırılmıştır[133]. Bu teşebbüse yıllarca başkanlığını yaptığı Kızılay İzmir Şubesi de altı yüz lira bağış yaparak destek vermiştir[134]. 16 Ağustos 1932 yılında İzmir Verem Mücadele Cemiyeti binasında yapılan toplantıda heykelin kaidesinin Belediye tarafından, heykel planının ise Mimar Asım Bey tarafından yapılması kararlaştırılmıştır[135]. Alınan kararlar arasında heykelin Ankara'da ikamet eden Heykeltıraş Kenan Beye yaptırılması kararı bulunmasına rağmen, bu karar uygulamaya sokulamamıştır. Heykeltıraş Sabiha Ziya Hanım tarafından yapılan heykel[136], kendi isminin verildiği bulvarda 3 Mayıs 1936 tarihinde[137] törenle açılmıştır. Belediye bütçesinden "*heykel ve teferruatı masarıfi*" için 200 lira ayrılması İzmir Şehir Meclisinin 24.4.1936 tarihindeki oturumunda kabul edilmiştir[138].

Heykelin hizmete açılışı nedeniyle yapılan törene, Vali Fazlı Güleç, Müstahkem Mevki Komutanı Korgeneral Keramettin Kocaman, General Rasim, C.H.P. Parti Başkanı Avni Doğan, Belediye Başkanı Behçet Salih, gazeteciler ve halktan kimseler katılmıştır. Behçet Salih Bey törende yaptığı konuşmada, Mustafa Enver Beyin yalnız böbrek ve mesane taşları üzerinde 12 000 kadar ameliyat yaptığını, yaptığı bütün ameliyatların toplamının 50 000'den fazla olduğunu, böbrek ve mesanelerden çıkardığı taşlar ile hastahanede küçük bir müze vücuda getirdiğini ve Kızılay ve hayır kurumlarında önemli vazifeler gördüğünü belirtmiştir[139]. Ayrıca uzun yıllar görev

---

[129] **Anadolu**, 24 Temmuz 1932.
[130] **Ahenk**, 24 Teşrinisani (Kasım) 1911.
[131] **Halkın Sesi**, 1 Mart 1932.
[132] **Anadolu**, 29 Şubat 1932.
[133] Hikmet Aladağ, "*Dr. Mustafa Enver Bey*", **İzmir Devlet Hastahanesi Mecmuası**, c. 3, S. 2, İzmir, 1965, s. 214; Kamran Kenan, "*Operatör Mustafa Enver Bey (1849-1932)*", **İzmir Kliniği**, c. 2, S. 4, 1932, s. 499.
[134] **Kızılay Mecmuası**, No:146, Yıl:15, Ankara, 1936, s. 90.
[135] **Halkın Sesi**, 17 Ağustos 1932.
[136] **Yeni Asır**, 29 Teşrinisani (Kasım) 1932
[137] "*Merhum Doktor Mustafa Enver'in Heykeli*", **Poliklinik**, c. 3, sayı:11/35, 1936, s. 339; **Halkın Sesi**, 4 Mayıs 1936.
[138] **İBMZD**, 24. 4. 1936 (4 üncü İnakad), No:15, s. 55.
[139] **Anadolu**, 5 Mayıs 1936.

yaptığı Memleket Hastahanesi Konferans Salonuna da "*Mustafa Enver Bey Salonu*" ismi verilmiştir.

Mustafa Enver Bey, ölümün 33. yılı nedeniyle 1965 yılında yapılan törenlerle anılmıştır. Devlet Hastahanesi ve büstünün önünde yapılan törenlerde İzmir Valisi Namık Şentürk, Belediye Başkanı Osman Kibar, Sağlık Müdürü Reşat Tanberk, Devlet Hastahanesi Başhekimi Kadri Arslansan, Dr.Hikmet Aladağ, Dr.Behçet Uz ve Eczacı Süleyman Ferit Eczacıbaşı'nın yanı sıra doktor ve hemşireler hazır bulunmuştur[140].

İzmir'in ilk kadın diş hekimlerinden olan Ayşe Mayda, Mustafa Enver hakkında şu bilgileri vermektedir; "*Mustafa Bey babamın ahbabıydı. Evi, bizim eve yakın olduğu için bize sık sık gelir giderdi. Benim doktorumdu. Son yıllarda gözlerinden rahatsızdı. Uzun boylu, keçi sakallı, kalınkaşlı, gür sesliydi. Ben bir ara difteriye yakalandım. Beni muayeneye geldi. Bastonunu vura vura yürürdü, onun geldiğini baston sesinden anlardık. Beni, iki parmağını sırtıma koyup, sağ parmağı ile üzerine vurarak muayene etti. O zamanlar ilaçlar çok yaygın değildi. En iyi ilaç perhizdi. Bu nedenle anneme uzun uzadıya hangi yemeği nasıl pişireceğini, içine neler koyacağını, neleri yemem gerektiğini anlattı. Difteri aşısı yaptı, ancak bir süre sonra tekrar difteri oldum bana ikinci kez difteri aşısı yapınca yan etkisi oldu, az daha ölüyordum. O bizim eve her geldiğinde hemen onun resmini yapmaya başlardım. Mediha ve Muzaffer isminde iki çocuğunu hatırlıyorum. Muzafferin çocuğu olmadı, çocuklu dul bir kadınla evlendi ve öldü. Kızı Mediha vardı, torunu İngilizce öğretmeni Nermin Birgi Topçuoğlu vardı ama o da yakınlarda öldü. Bir ara Ödemiş'e biz müze yaptırmaya çalıştılar, ancak aile arasındaki anlaşmazlık nedeniyle bu gerçekleşmedi*[141]."

Nesim Zibil: Nesim Bey, 1887 yılında İzmir'de doğmuştur. Babası tezgahtar olup, 42 yaşında çıkan bir yangında ölmüştür. Nesim Bey, İlk, orta ve lise tahsilini İzmir'de tamamlamıştır. Tıp Tahsili için İstanbul'a gitmiş ve Darülfünun Tıp Fakültesinden mezun olmuştur. I.Dünya Savaşı sırasında Kafkas Cephesi'nde ve Çanakkale'de Anafartalar'da görev yapmıştır. 1927-1928 yıllarında ihtisas yapmak amacıyla Paris'e gitmiştir.

Muayenehanesi, Keçeciler'de Lale Sineması arkasında, Şehit Fethi Bey İlkokulunun karşısında 1308 Sokak No:8 adresindeydi. İki katlı binanın alt katı muayenehane üst katı ev olarak kullanılmaktaydı. 3 odası olan muayenehanede, depo, hasta bekleme ve hasta muayene odaları bulunmaktaydı[142].

Karataş Hastahanesinde 1936-1940 yılları arasında başhekimlik yapan Nesim Bey, II. Dünya Savaşı sırasında Kayseri'de Tabip Yüzbaşı olarak görev yapmıştır. 17 Nisan 1966 yılında İzmir'de vefat etmiştir.

Nesim Beyin kızı Eva Roditi, babası hakkında şu bilgileri vermektedir; "*Babam, kısa boylu idi, güzel giyinmeyi severdi, yanakları kırmızı olduğu için çevresinde alyanak doktor olarak çağırılırdı. Çoğunlukla şakacı, hoş sohbet bir insan idi, resim yapmayı severdi. Bahçe düzenlemeyi sever, bahçe planlarını bizzat kendi çizerdi. Babam çok geç vakte kadar hastaları ile uğraşırdı. Çoğu zaman akşam yemeğe geç gelirdi ve bu nedenle annemle tartışırlardı. Ölünceye kadar hasta muayene etmeye devam etti.*

---

[140] **Yeni Asır**, 23 Temmuz 1965.
[141] Ayşe Mayda ile 25.06.2005 tarihinde yapılan görüşme.
[142] Sara Gomel ile 7. 12. 2004 tarihinde yapılan söyleşi.

Babam, 1925 yılında annem Fortune hanımla evlenmiş, annem babasının mağazasında muhasebeci imiş ve babamdan evvel 1956 yılında öldü"[143].

Nesim Zibil Bey hakkında, Dahiliye Doktoru Abdi Asal Bey şu bilgileri vermektedir; *"Zibil'in muayenehanesi Keçeciler'de idi. Mütehassıs değildi, ama çok hastası vardı. Zibil, Anadolu'nun doktoru idi, şehirde pek fazla bilinmezdi fakat Anadolu'dan çok hastası gelirdi. Nedeni de, doktor Zibil'in gelenleri kapıda karşılayarak selam vermesi, hastaların hal hatırlarını sorarak buyur etmesidir"*[144].

Rifat Ahmet Bey: Göz Doktoru Rifat Ahmet Bey, 1933 yılında Memleket Hastahanesinde göz hastalıkları şefi iken İstanbul'a tayinini istemiştir. Rifat Ahmet Bey, 1910-1912 yılları arasında Paris Tıp Fakültesinden ihtisas diploması almıştır. On yıla yakın bir süre Askeri Hastahanede göz tabipliği yaptıktan sonra Memleket Hastahanesine atanmıştır. 9 yıl kadar göz servisi şefliği vazifesini sürdürmüştür[145].

Suat Eravcı:İzmir Askeri Hastahanesi asabiye mütehassısı binbaşı doktor Suat Eravcı, 1339 (1923) yılında Askeri Tıbbiye'den mezun olmuştur. Gülhane Askeri Hastahanesinde asistan olarak çalışan Suat Bey, daha sonra Siirt, Diyarbakır, Manisa, Balıkesir Askeri Hastahanelerinde çalıştıktan sonra İzmir'e atanmıştır. 15 Nisan 1942 tarihinde İzmir'de vefat etmiştir[146].

Suat Soyer: Suat Bey, 1879 (1295) tarihinde İzmir'de doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini İzmir İptidai Mektebi ve İdadisinde tamamlayarak, Mekteb-i Tıbbiyeye girmiş ve 1 Eylül 1902'de mezun olmuştur. Çeşitli memuriyetlerden sonra 17 Ekim 1918 tarihinde, vekil olarak atandığı Kastamonu Sağlık Müdürlüğünden 16 Nisan 1919 tarihinde ayrılmıştır. Son Osmanlı Mebusan Meclisinde Kastamonu Milletvekili olarak görev yapan Suat Bey, Meclis-i Mebusan kapatılınca Ankara'ya gelerek Milli Mücadeleye katılmıştır. 1931 yılında yapılan 4.dönem seçimlerinde de Kastamonu milletvekili seçilen Suat Bey, 1935 yılında politikadan çekilerek İzmir'deki hekimlik ve ticaret işleri ile ilgilenmiştir[147].

Rumca ve Fransızca bilen Suat Bey, 3 Haziran 1942 tarihinde İzmir'de vefat etmiştir. Kemeraltı Camiinde kılınan cenaze namazından sonra Asri Kabristana defnedilmiştir[148]. İzmir Verem Mücadele Cemiyetini kurucularından, Türkiye'de yerli malları davasını ilk olarak ele alanlardan birisi[149] olan Suat Bey, Keçeciler'de 167 numaralı hanede *"Yeni Eczahane"*yi açmıştır. Suat Beyin ölümünden sonra eczahaneyi, oğlu Reşat Soyer devralmış ve eczahaneyi Tilkilikten Kemeraltı'na taşıyarak ismini *"Konak Eczahanesi"* olarak değiştirmiştir.

Şehri Bey:İzmir'de faaliyet gösteren doktorlardan biri olan Şehri Bey uzun yıllar Memleket Hastahanesinde dahiliye doktoru olarak çalışmıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyetinde de görev alan şehri Bey 9 Temmuz 1924 tarihinde ölmüştür. Mezartaşı, İzmir Emir Sultan Degahı Mezarlığındadır.

---

[143] Eva Roditi ile 7. 12. 2004 tarihinde yapılan söyleşi.
[144] Abdi Asal ile 31. 01. 2005 tarihinde yapılan söyleşi.
[145] **Anadolu**, 3 Ağustos 1933.
[146] **Yeni Asır**, 16 Nisan 1942.
[147] Melih Tınal, **İzmir Atatürk Lisesi Tarihçesi**, İzmir, İzmir Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı Yayınları (1), 1999, 158.
[148] **Yeni Asır**, 4 Haziran 1942.
[149] **Yeni Asır**, 4 Haziran 1945.

Taşlıoğlu Ethem Bey: Ethem Bey, 1282(1866) yılında İzmir'de dünyaya gelmiştir. Babasının ismi Yusuf olup, Tıbbiye-i Mülkiye Mektebinden 11 Kanunusani 1304 (1888) tarihinde mezun olmuştur[150]. Tıbbiyeden mezun olduktan sonra Kuşadası'na tayin edilmiş, ancak Kuşadası'na gitmeyerek İzmir'de kalmıştır. 1889 yılından itibaren Hizmet ve Ahenk Gazetesinde tıbbi yazılar yayınlamaya başlamıştır[151]. Dahiliye Nezaretinin gazete imtiyazlarının ancak yüksek okul mezunlarına verilebileceğine dair emri üzerine, Hizmet Gazetesinin imtiyaz sahipliği Ethem Beyin üzerine geçmiştir. Hizmet Gazetesi 1899-1902 yılları arasında Ethem Beyin imtiyaz sahipliği ile çıkmıştır[152]. Ethem Bey İzmir'in tanınmış doktorlarından biriydi. Ethem Bey hakkında Bezmi Nusret Kaygusuz şu bilgileri vermektedir; *"Paraya, servete ve debdebeye zerre kadar ehemmiyet vermezdi. Bir çok fakir hastalardan para almaz, bazılarına ilaç almak için üstüne para da verirdi. İlk intihabatta mebus seçildiği halde, İttihad ve Terakki Cemiyetinin İzmir'den Ermeni bir mebus çıkarmak istemesi üzerine, yerini Ziraat Mektebi Müdürü Onnik İhsan Efendi'ye terk etmiştir. Üç dört sene Belediye Başkanlığı'nda bulundu*[153]".

1906 yılında Ethem Beyin Ahenk Gazetesinde yer alan ilanında "*Sinir ve mide hastalıklarını suret-i mahsusada Paris ve Londra seririyat hanelerinde müddet-i medide tahsil ile daimi baş ağrıları, uykusuzluk, sara zihin karışıklığı rahatsızlılarını tedavide ihtisas kesb eden tabip mumaileyh Frenk Mahallesi'nde Hacı İslam Sokağı'nda Moskof Sokağı karşısındaki muayenehanesinde her gün alaturka beşten altıya kadar ve akşam üzeri sekizden on buçuğa kadar müracaat eden hastaganı kabul ve tedavi etmektedir. Pazartesi, Çarşamba ve Cuma günleri Şifa Eczahanesinde bulunduğu gibi Cuma günleri fukarayı meccânen tedavi etmektedir* [154]". 1908 yılında İkinci Kordon'da İtalyan Mektebi karşısındaki 34 numaralı hanede hasta kabul eden Ethem Beyin muayenehanesi[155] daha sonra Tilkilik Kıraathanesi yanına taşınmıştır. Ethem Bey imtiyaz sahibi olduğu "*Hıfzıssıhha Mecmuası*"nda[156], sinir hastalıkları, muhtelif patoloji halleri üzerinde uzun makaleler yayınlamıştır[157]. Hıfzıssıhha Mecmuası'nın idarehanesi Hükümet Caddesi üzerinde bulunan Eczahane-i Osmani'de idi. "*Ahalinin anlayabileceği bir lisan ile her hafta İzmir'de neşir olunan*" derginin yazı heyeti Dr. Ethem, Dr. Şükrü Osman ve Dr. H. Nuri Beylerden oluşuyordu. Derginin müdürü Eczahane-i Osmanî'nin sahibi Lövanida Hiyoni idi. 1908 yılında yayına başlayan Dergi, "*Sıhhat-i umumiyeye müteallik mevaddan bahis eder ve her hafta Çarşamba günleri İzmir'de neşir olunur Osmanlı risaleyi sıhhiyesi*" idi[158].

---

[150] **Sağlık Bakanlığı Arşivi,** "*Dr. 11 2501...*", Sayfa No: 35, Diploma Kayıt No: 1285. Diploma defterinde Ethem Beyin adresi, Tilkilik Menzil Sokağı, No:21 olarak verilmiştir.

[151] Yazılarının başlığında "*Belediye etibbasından edip nezahetperver izzetlü Ethem Bey tarafından ihda olunmuştur*", ifadesi yer almaktadır. Bu da bize Ethem Beyin bir müddet Belediye doktoru olarak görev yaptığını göstermektedir. Bkz. **Ahenk,** 5, 10 Teşrinisani 1895.

[152] Ömer Faruk Huyugüzel, **İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950),** Anakara, Kültür Bakanlığı Yayını, 2000, s.252.

[153] Bezmi Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi,** İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2002, s. 41

[154] **Ahenk,** 21 Haziran 1906.

[155] **Ahenk,** 24 Mayıs 1908.

[156] **Ahenk,** 7 Mayıs 1908.

[157] Ziya Somar, **Yakın Çağların Fikir ve Edebiyat Tarihimizde İzmir,** İzmir, Nefaset Matbaası , 1944, s. 96, **Ahenk,** 7 Mayıs 1908.

[158] **Hıfzıssıhha Mecmuası,** Yıl:1 Numara:24, İzmir, Keşişiyan Matbaası, 1324, s. 1. Derginin, 8 Mayıs – 24 Aralık 1908 tarihleri arasında çıkan 26 sayısı tespit edilebilmiştir.

TABLO V-1: SAĞLIK BAKANLIĞI ARŞİVİNDE BULUNAN DR. 11 2501-2750 ve 1327 NUMARALI DOKTOR DİPLOMALARI KAYIT DEFTERLERİNE GÖRE İZMİR'DE GÖREV YAPAN DOKTORLAR											
Adı Soyadı	Baba Adı	Doğum Yeri ve Tarihi	Mezun Olduğu okul	Memleketi ve tabiiyeti	Adres	Ölüm Tarihi ve yeri	Tescil Sayfa No	Tescil Sıra No	Tescil Tarihi	Diploma Tarihi	Diploma No
Abbas Sari	Reşit	Akhisar 1317	İstanbul Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmı 1328	Akhisar T.C.	İzmir Karşıyaka Kemalpaşa Cad. No:139 İkinci Beyler Sokağı No: 21		237	2737	21.04.1931	22.03.1930	595/4063
Abdi Muhtar Bilginer	Osman	Selanik 1301	Tıbbiyeyi Mülkiye Mektebinden		Birinci Kordonda Tabip Sokağında No:6 İzmir Üçüncü Beyler Sokağı No: 22		17	1267	13.12.1928	19 Ağustos1323	813
Adil Timur Bir	Timur	Koşva 1314	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım		İzmir Alsancak İtalyan Sen Antuan Hastahanesi Operatörü İzmir Ege Hastahanesi Mesul Müdürü 950 Alsancak Bornova Caddesi No: 12		15	1265	13.12.1928	2 Nisan 1337	3909
Ahmed Rifat	Abdülmecit Rifat	Mısır 1036	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmından		Aydın Demir Yolları Birinci Kısım Tabibi İzmir Buca'da mukim	23.06.1943	28	1278	15.12.1928	4.02.1335	2864
Ahmet Cemil Oral	Mehmet Esat	İstanbul 1310	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmı 1334	İstanbul Türk	İzmir, Beyler Sokağı No: 45 1953 yılında serbest hekim		7	1257	13.12.1928	4.2.1335	2865
Ahmet Cevat Alpsoy	Ahmet Tevfik	İstanbul 1321	İstanbul Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri	İstanbul T.C.	İzmir Birinci Beyler Sokağı No:45		147	2647	29.05.1930	10.09.1928	479/3947
Ahmet Cevdet	Hazım	Bor 1295	Tıbbiyeyi Askeriyeden	Bor Türk	İzmir Müstahkem Mevki Başhekimi İzmir Salhane Tramvay Caddesi No:359/1	14.3.1937 İstanbul	108	1358	23.12.1928	13.08.1321	2233
Ahmet Hulusi	Osman	İstanbul 1309	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım	İstanbul T.C.	Kuşadası Dağ Mah.Deniz Sokağı9		102	2602	13.03.1930	6.5.1333	2426
Ahmet Hulusi Alataş	Ahmet Fevzi	Beyşehir 1298	Tıbbiyeyi Askeriye Mektebinden 1323	İzmir Türk	Emraz-ı Dahiliye Doktoru, İzmir Kemeraltı'nda Şamlı Sokağı No:21'de muayenehane, Aydın Saylavı Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti Siyasi Müsteşarı Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili 25.10.1937.		67	1317	17.12.1928	26.1.1323	2438
Ahmet Lütfü Seringen	Hasan Sabri	İstanbul 1317	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmı	İstanbul Türk	İzmir Emraz-ı Sariye ve İstilaiye Başhekimi Emraz-ı Dahiliye Doktoru		112	1362	23.12.1928	12.4.1340	15.3489
Ahmet Rahmi Saylam	Mehmet	İzmir Bozdoğan 1302	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmından	İzmir Türk	İzmir Tilkilik Osmanzade No:5'de Muayenehane	29.10.1940 İzmir	34	1284	15.12.1928	15.06.1326	1117
Ahmet Rıza Berkman	Mehmet Rıza	Manastır 1311	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmından		İkinci Beyler No:66 İnönü Cad. No: 1010/1		45	1295	16.12.1928	10.4.1337	3316
Ahmet Rifat Orçun	Rasim	İnebolu 1297	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım 1325	İnebolu Türk	Buca'da Fidan Yolu Sokağı No: 5	16.02.1951	11	1261	13.12.1928	30 Nisan 1337	1190
Ahmet Tevfik	Hüseyin	Osmancık 1309	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım	Osmancık Türk	İzmir Reşadiye Mah. Çiçek Sokağı No: 6		70	1320	17.12.1928	8.5.1336	3219
Ahmet Tevfik Öztaş	İsmail	Selanik1286	Tıbbiyeyi Mülkiye Mektebinden 1309		İzmir İkinici Beyler Sokağı Cami Karşısı No: 52'de, muayenehane Karşıyaka'da Nuh Bey Sokağı No: 2	28.12.1938	40	1290	15.12.1928	2.3.1341	129/3590
Ali Agâh Dinel	Agah	Selanik 1301	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmından	Selanik Türk	İzmir Beyler Sokağı No: 66'da muayenehaneKarantina No: 465 hane Çocuk doktoru	Ekim 1947	60	1310	16.12.1928	30.04.1327	1357
Ali Haki Umor	Ahmet Fevzi	Girit 1309	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım		İzmir Eşrefpaşa İkinci Sultaniye Mah. Eşrefpaşa Cad. No: 4		73	1323	17.12.1928	6.5.1333	2405
Ali Nazmi Özlek	Ahmet Sabit	İstanbul 1300	Şam Tıbbiyesinden 1327		Tire Kurtuluş Mah. Hükümet Tabibi Kasaba Hükümet Tabibi		104	1354	29.12.1928	23.07.1329	1889

Adı Soyadı	Baba Adı	Doğum Yeri ve Tarihi	Mezun Olduğu okul	Memleketi ve tabiiyeti	Adres	Ölüm Tarihi ve yeri	Tescil Sayfa No	Tescil Sıra No	Tescil Tarihi	Diploma Tarihi	Diploma No
Ali Rıza Özalp	Ahmet	Diyarbekir 1299	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım	Diyarbekir Türk	İzmir Hilal İkinci Muhabere Alayı Tabibi	01.09.1945	8	1258	13.12.1928	9 Teşrinisani 1329	1923
Ali Rıza Sanul	Mehmet Sakıp	Selanik 1310	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmı		Emraz-ı Hariciye Doktoru İzmir Fransız Hastahanesi Operatörü Alsancak Sonato Sokağı No: 8		66	1316	17.12.1928	6.05.1333	2529
Ali Sırrı Çubukçuoğlu	Hasan	Pirlepe 1309	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım 1330		İzmir Seyyar Tabip		87	1337	20.12.1928	3.10.1336	3272
Ancelo Margdis	Simon	İstanbul 1875	Berlin Tıp Fakültesinden Mezun 1320	Avusturya	İzmir Birinci Kordon No: 484		96	2596	19.02.1930	08.10.1928	
Asaf Altınrodop	İbrahim	İskeçe 1312	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım		İzmir Alsancak Akdeniz Sokağı No:49	14.01.1941 İstanbul	1	1251	13.12.1928	26 Nisan 336	3180
Aslan Mehmet Kadri	Ahmet	İstanbul 274	Tıbbiyeyi Askeriye Mektebinden	İstanbul Türk	İzmir Namazgah Müftü civarında No:25	6.4.1929 İzmir	53	1303	16.12.1928	17.9.1299	859
Azra Ancel	Moiz	İzmir 1271	Tıbbiyeyi Askeriye Mektebinden	İzmir Türk	İzmir Karşıyaka Sezai Sokağı No:6	20.12.1939 İzmir	49	1299	16.12.1928	17.7.1292	564
Bahtiyar Hüseyin Tara	Hüseyin	İşkodra 1293	Tıbbiyeyi Askeriye Mektebinden	İzmir Türk	İzmir Şamlı Sokağı No:90'da Şifa Yurdu Mesul Müdürü Hariciye Doktoru		51	1301	16.12.1928	28.10.1316	1845
Behçet Salih Uz	Salih	Buldan 1309	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmı	Buldan Türk	Çocuk Hastalıkları Mütehassısı Aydın Şimendifer Kumpanyası Sertabibi Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili 18.5.1954		69	1319	17.12.1928	18.11.1334	2677
Bekir Sıtkı Biricik	Ahmet	Trabzon 1299	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım	Trabzon Türk	Bergama Alay Tabibi Kınık Nahiyesi Mütekait Binbaşısı	12.05.1956	105	1355	22.12.1928	1.6.1328	1703
Bertam	Corç	Berût 1871	Berût Tıbbiyesinden	Amerikan Tebası	Doğum Doktoru 1905'den beri Robert Koleji Mektebi		196	2696	28.10.1930	15.1.1316	2123
Besim	Rifat	Razgrat 1288	Tıbbiyeyi Askeriye Mektebinden		İzmir İstanköy Sokağı No:212	17.10.1936 İstanbul	39	1289	15.12.1928	25.02.1306	1361
Bohor İsrail	Nesim İsrail	İzmir 1303	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmından	İzmir Türk	İzmir Asmalı Mescit civarında Kahraman Sokağı No:55		33	1283	15.12.1928	30.04.1327	1300
Bohor Alazraki	Hayim	İzmir 1283	Tıbbiyeyi Mülkiyeden	İzmir Türk	İzmir Karataş Hastahanesi Başhekimi Salhane Cad. No:494	24.04.1935 İzmir	113	1363	23.12.1928	14.03.1306	330
Bohor Nesim Zibil	Yako	İzmir 1303	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmından	İzmir Türk	Emraz-ı Dahiliye Doktoru İzmir Emniyet SokağıNo:1		58	1308	16.12.1928	28.04.1329	1837
Cemal	Mustafa	İstanbul 1305	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım 1321	İstanbul Türk	İzmir Müstahkem Mevki Kumandanlığı Alay Tabibi		25	1275	15.12.1928	3 Kanunusani 1329	1988
Cevdet Abdurrahman Birdir	Abdurrahman	Burdur 1312	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmı	Burdur Türk	Muayenehanesi, Beyler Sokağı No:50 Ev, Buca Gül Sokak No:9		4	1254	13.12.1928	28 Mart 1336	3128
Con Ballador	Fransuva	İzmir 1869	Paris Tıp Fakültesinden	İzmir Fransız	İzmir Karşıyaka Selimiye Sokağı No:6		107	1357	23.12.1928	02.04.1924	1
Ekrem Üstündağ	Hayri	Preveze 1301	Tıbbiyeyi Mülkiye Mektebinden	İstanbul Türk	İzmir Birinci Kordon'da No: 594 İzmir Milletvekili 1950 Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı 1951 Hıfzıssıhha ve Emraz-ı Dahiliye Doktoru		59	1309	16.12.1928	19.08.1323	832

Adı Soyadı	Baba Adı	Doğum Yeri ve Tarihi	Mezun Olduğu okul	Memleketi ve tabiiyeti	Adres	Ölüm Tarihi ve yeri	Tescil Sayfa No	Tescil Sıra No	Tescil Tarihi	Diploma Tarihi	Diploma No
Ekrem Abdülfeyyaz Yünigör	Abdülfeyyaz Tevfik	Bursa 1314	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım	Bursa Türk	Beyler Sokağı No:21 Karşıyaka İstasyon Cad. No:113		3	1253	13.12.1928	3 Mayıs 336	3217
Emine Sabiha Sayın	Süleyman	İstanbul 1319	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmı	İstanbul T.C.	Çocuk Hastalıkları Doktoru İzmir Çocuk Yuvası Baştabibi İkinci Beyler Sokağı No:81		43	2543	28.12.1929	01.10.1923	488/3955
Esat Cimcoz	Ramazan Tevfik	İstanbul 1298	Tıbbiyeyi Askeriye Mektebinden	İstanbul Türk	İzmir Gündoğdu Sıhhat Yurdu Eşrefpaşa Hastahanesi Operatörü		52	1302	16.12.1928	26.1.1323	2436
Ethem	Yusuf	İzmir 1282	Tıbbiyeyi Mülkiye Mektebinden	İzmir Türk	İzmir Tilkilik'de Menzil Sokağı'nda No:29		35	1285	15.12.1928	11.01.1304	299
Faik İbrahim Ökte	İbrahim Rahmi	Babaeski 1304	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmından	Babaeski Türk	İzmir Beyler Sokağı Beyler Hamamı Karşısında muayenehane İzmir Birinci Beyler Sokağı No: 20		32	1282	15.12.1928	19.05.1327	1467
Fatma Vedia Atasağun	Mustafa Reşit	Edirne 1317	Amerika Masaçuset Eyaletinden	Edirne Türk	Memleket Hastahanesi Seririyat-ı Nisaiye ve Veladiye Asistanı		30	1280	15.12.1928	17.07.1925	
Hamit Erciyes	Salih	Develi 1303	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmı	Kayseri Türk	İzmir Karşıyaka Gazi Kemal Paşa Cad. No:226 İzmir Merkez Hükümet Tabibi		115	1365	23.12.1928	30.04.1327	1315
Hanri Şaso	Vilyam	İzmir 1867	İngiliz Edinburg Darülfunundan	İngiliz Tebasından	İzmir Aydın Şimendifer Kumpanyası Sertabibi		46	1296	16.12.1928	3.5.1300	1478
Hasan Hulki Kemal	Kemal	Girit 1300	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmı	Türk	İzmir'de İkiçeşmelik Camii Şerif Karşısı No:48 Alsancak Mesudiye Cad.No:131 Memleket Hastahanesi Kulak doktoru		23	1273	15.12.1928	13.05.1329	1848
Hasan Sükûti	Mustafa	Trabzon 1297	Darulfunun Tıp Fakultesi Askeri Kısım		İzmir Karşıyaka'da Osmanzade 323 No'da Erzincan Valisi		16	1266	13.12.1928	19 Ağustos 1320	2173
Hayim Amado	Yuda	İzmir 1283	Tıbbiyeyi Mülkiye Mektebinden	İzmir Türk	İzmir Irgat Pazarında No: 27	09.11.1934 İzmir	5	1255	13.12.1928	2 Haziran 1309	421
Hüseyin Hüsnü	Ali	Girit 1300	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım		İzmir Eşrefpaşa Başaklı Pınar Cad. No: 25	29.12.1929 İzmir	114	1364	23.12.1928	16.12.1329	1630
Hüseyin Safi	Mustafa	Kızanlık 1307	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım		İzmir Askeri Hastahanesi Cildiye Doktoru	29.2.1935 Urfa	22	1272	15.12.1929	23.12.1334	2789
Hüsnü Muhittin Antuner	Muhittin	Selanik 1299	Tıbbiyeyi Mülkiye Mektebinden		İzmir Karşıyaka Selimiye SokağıNo:64		68	1318	17.12.1928	14.07.1324	873
Hüsnü Zekai Cangüder	Mazlum	Girit 1301	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım	Girit Türk	İzmir Müstahkem Mevki K Grubu Tabibi	11.10.1956	55	1305	16.12.1928	30.4.1327	1409
İbrahim Galip Mayan	Salih Sarım	Safranbolu 1282	Tıbbiyeyi Mülkiye Mektebinden	Safranbolu Türk	İzmir Buca'da Topuz Sokağı No:4		14	1264	13.12.1928	16.Ağustos 1305	314
İbrahim Mazlum Boysun	Osman Nuri	Selanik 1300	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım	Selanik Türk	Emraz-ı Hariciye Doktoru İzmir Kliniği Mesul Müdürü (1959)		37	2597	17.12.1929	01.03.1928	1186
İdris Karman	Hüseyin	İstanbul 1299	İstanbul Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri	İstanbul T.C.	İzmir Hacı Mahmut Çıkmazı No:17	09.06.1963	207	2707	24.03.1931	13.10.1326	1208
İlhami Akçakoyunlu	Bahri	Afyonkarahisar 1319	İstanbul Darülfunun Tıp Fakültesi Mülki	Afyon T.C.	İzmir Memleket Hastahanesi 1950		232	2732	21.10.1931	22.03.1930	535/4003
İsak Krespin	Yosef	İzmir 1285	Tıbbiyeyi Mülkiye	İzmir Türk	İzmir Göztepe Tramvay Caddesi No:269		170	2670	03.07.1930	15.6.1311	471
İsak Robiel Benrubi	Yosef	İştip 1308	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmından		İzmir Keçeçiler'de Sadullah Bey Sokağı'nda No:52	21.01.1941 İzmir	29	1279	15.12.1928	6.05.1333	2484

Adı Soyadı	Baba Adı	Doğum Yeri ve Tarihi	Mezun Olduğu okul	Memleketi ve tabiyeti	Adres	Ölüm Tarihi ve yeri	Tescil Sayfa No	Tescil Sıra No	Tescil Tarihi	Diploma Tarihi	Diploma No
İsak Sidi	Davisidi	İzmir 1295	Tıbbiyeyi Mülkiyeden	İzmir Türk	İzmir Salhane Tramvay Cad. No:39		109	1359	23.12.1928	19.08.1321	745
İsmail Mekki	Mehmet Ali	Mekkeyi Mükerreme 1290	Tıbbiyeyi Askeriye Mektebinden	İstanbul Türk	İzmir Karşıyaka Kurtuluş SokağıNo:16	14.03.1936	10	1260	13.12.1928	7.12.1315	1734
İsmail Hakkı	Şükrü	Eskicuma 1299	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım	İstanbul Türk	İzmir Askeri Muayene Komisyonu Göz Doktoru		165	1415	23.01.1929	30.04.1327	1431
İsmail Hakkı Vasıf Anal	Hasan Vasıf	Selanik 1310	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmından	İzmir Türk	İzmir Beyler Sokağı No:28 Alsancak Yeni Sokağı No:928/1	11.02.1944	48	1298	16.12.1928	14.11.1334	2662
İsrael Blerekave	İsak	İstanbul 1296	Tıbbiyeyi Mülkiye Mektebi	İstanbul Türk	İzmir Keçeciler Caddesi No:43		41	1291	15.12.1928	21.12.1319	698
Kamillo Kanaveri	Karlo Kanaveri	İtalya Aleksandr Piyome 1292	Torino Darülfununundan 1901	İtalyan Tebasından	İzmir Birinci Kordon No:461 İzmir Bornova İstasyon Cad.		27	1277	15.12.1928	26.01.1923	4089
Kamuran Kenan Örs	Mehmet Kenan	Rodos 1314	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmından		İzmir Fransız Hastahanesi Nisaiye ve Veladiye Doktoru		50	1300	16.12.1928	20.4.1337	3320
Kemalettin Arîksoy	Tahir	İstanbul 1309	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım	İstanbul T.C.	Bakteriyoloji Mütehassısı İzmir İkinci Beyler No:80		55	2555	16.01.1930	6.5.1333	2525
Leon İsmail Behmuaras	Hayim Behmuaras	Edirne 1313	Cenevre Tıp Fakültesi	Edirne Türk	İzmir Keçeciler Cad. No:139 Birinci Beyler No: 34		21	1271	15 Kanunuevvel 1928	12 Temmuz 1931	1269
Lütfü Rahmi Seren	Rahmi	Manisa 1310	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmı 1334	Manisa Türk	Bakteriyoloji Doktoru İzmir Eşrefpaşa Hastahanesi Etibbasından Karşıyaka İstasyon Cad. No:3		117	1367	23.12.1928	30.2.1335	2908
Mahmut Ata Alkîn	Ali Şevket	Kazah Kasabası Gence 1296	Rusya Harkof Darülfunundan mezun	Azerbaycan	İzmir Karşıyka Azbağlu Sokağı No:56'da mukim aynı zamanda Karşıya Hilal-i Ahmer Dispanseri Sertabibi		75	2575	22.01.1930	05.10.1928	8341
Mahmut Hilmi	Hüseyin	Bornova İzmir 1300	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmı	Bornova Türk	İzmir Bornova Nahiyesi Işıklar Köyü	27.03.1935	116	1366	23.12.1928	10.9.1326	1240
Mahmut Kemal	Şükrü	Taşköprü 1315	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım	Taşköprü Türk	İzmir Hava Kuvvetleri Operatörü		31	1281	15.12.1928	10.04.1337	3312
Manastırlı İsmail Hakkı Akarçay	Mehmet Nuri	Manastır 1306	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım 1338		İzmir İkinci Kordon'da Hayat Sokağı No:429 1956 Yılında İzmir'de serbest hekim		2	1252	13.12.1928	3 Haziran 1333	2539
Mehmet Adil Özyemişçi	İbrahim	İzmir 1300	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmından	İzmir Türk	İzmir Karşıyaka Sadık Bey Cad. No:22		38	1288	15.12.1928	15.06.1326	1223
Mehmet Esad Hatipoğlu	Halil İbrahim	İstanbul 1300	Tıbbiyeyi Askeriyeden	İstanbul Türk	İzmir Beyler Sokağı No:6	25.7.1940 İzmir	110	1360	23.12.1928	13.08.1321	2218
Mehmet Esat	Ahmet Aguş	Preştine 1297	Tıbbiyeyi Askeriye Mektebinden	İstanbul Türk	İzmir Karantina'da No:5		13	1263	13.12.1928	3.7.1324	2562
Mehmet Fethi	Ahmet	Tosya 1301	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım 1328	İstanbul Türk	İzmir Askeri Hastahanesi Göz Hekimi Salhane Tramvay Cad. No:1329		9	1259	13.12.1928	7 Teşrinisani 1329	1637
Mehmet Fevzi Onat	Hasan	Kudüs 1308	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım	Sivas Türk	İzmir Kemalpaşa'da Yukarı Mah. No: :9 Seferihisar Hükümet Tabibi	27.01.1939	83	1333	20.12.1928	6.05.1333	2453

Adı Soyadı	Baba Adı	Doğum Yeri ve Tarihi	Mezun Olduğu okul	Memleketi ve tabiiyeti	Adres	Ölüm Tarihi ve yeri	Tescil Sayfa No	Tescil Sıra No	Tescil Tarihi	Diploma Tarihi	Diploma No
Mehmet İhsan Arkan	Ömer	İstanbul 1308	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım		Bergama Belediye Tabibi Karşıyaka Yayla Sokağı No:12		92	1342	22.12.1928	6.5.1333	2430
Mehmet Lütfü	Mustafa	Erzincan 1295	Tıbbiyeyi Askeriye Mektebinden	Erzincan Türk	İzmir Askeri Hastahanesi Başhekimi Karantina'da Timur Sokağında No:7		18	1268	13.12.1928	3 Eylül 1319	2089
Mehmet Medeni Akkut	Arif	Medine 1326	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım 1339	Akşehir Türk	Beyler Sokağı No:43 İzmir Askeri Hastahanesi Bakteriyoloji Doktoru		12	1262	13.12.1928	21.12.1341	226/3695
Mehmet Nebil Pek	Ahmet Muhtar	Yemen 1313	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmı 1338	İstanbul Türk	Urla Hükümet Tabibi Çeşme Belediye Tabibi Kemalpaşa Hükümet Tabibi		106	1356	22.12.1928	12.4.1340	7,3475
Mehmet Necip	Süleyman Şefik	Harput 1293	Tıbbiyeyi Askeriye Mektebi	Harput Türk	Karşıyaka Royıgan SokağıNo.28.		74	1324	17.12.1928	20.12.1313	1745
Mehmet Necmettin Ergin	Mehmet Burhanettin	İstanbul 1318	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmı 1926	İstanbul Türk	İzmir Seyyar Etibbdan Memleket Hastahanesi Göz Mütehassıslarından		173	1403	26.12.1928	22.01.1927	322.3791
Mithat Orel	Osman	İzmir Kemalpaşa 1308	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmından	Kemalpaşa Türk	İzmir Numanzade Sokağı No:28 Karantina Cad. No:405/1 İnönü Cad. No:1020		37	1287	15.12.1928	8.05.1330	2024
Moiz Kripş	Bohor	İzmir 1287	Tıbbiyeyi Mülkiye 1309	İzmir T.C.	İzmir Karataş Musevi Hastahanesinde	15.4.1940 İzmir	224	2724	21.03.1931	22.03.1930	609/4077
Muharrem Şevki Uğur	Feyzi	Alasunya 1309	İstanbul Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri	T.C.	Emraz-ı Dahiliye Doktoru İzmir Numanzade SokağıNo:36 Beyler Sokağı No:82		187	2687	01.10.1930	23.1.1334	2716
Mustafa Ali Kozli	Ali	Humus 1324	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmı	Tire Türk	Dahili Hastalıklar Doktoru İzmir Alsancak Atatürk Caddesi No:334		82	1332	20.12.1928	16.5.1337	3335
Mustafa Enver	Ali Rıza	Ödemiş Birgi Nahiyesi 1265	Tıbbiyeyi Mülkiye Mektebinden	Ödemiş Türk	İzmir Beyler Sokağı No:35 İzmir Karantina Tramvay Caddesi No:519	12.07.1932 İzmir	36	1286	15.12.1928	16.06.1292	45
Mustafa Fikret Tahsin Soydam	Hasan Tahsin	Midilli 1314	Darülfunun Tıp Fakultesi Mülkiye Kısmı		Emraz-ı Nisaiye Doktoru İzmir Beyler Sokağı Ahenk Matbaası yanında Muayenehane		72	1322	17.12.1928	19.2.1337	3295
Mustafa Hulusi	Osman Nuri	Isparta 1316	Darülfunun Tıp Fakultesi Mulkiye Kısmı 1341	Isparta Türk			4	2604	21.01.1929	10.09.1928	475/3943
Mustafa Muzaffer Ertabek	Mehmet Ali	İzmir 1309	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmı 1333	İzmir Türk	İzmir Belediye Tabibi Goztepe Namık Cad. Ragıp Paşa Köşkü'nde		63	1313	17.12.1928	14.10.1335	3017
Mustafa Necati Kip	Mehmet Kemal	İbralı Antalya1314	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmı	Antalya Türk	İzmir Karşıyaka Sağır ve Dilsiz ve Körler Mektebi Müdürü Manisa Lütfi Kırdar Cad. No:24 (1948)Emraz-ı Akliye ve Asabiye Doktoru		111	1361	23.12.1928	12.4.1336	3145
Mustafa Tahsin Kurgan	Hüseyin	İstanbul 1303	İstanbul Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri	Üsküdar T.C.	Emraz-ı Hariciye Doktoru Kurtuluş Yurdu Müessisi		234	2734	21.10.1931	22.09.1930	628/4096
Nazmi	İbrahim Etem	İzmir 1293	Tıbbiyeyi Mülkiye Mektebinden	İzmir Türk	İzmir Karşıyaka'da Sarık Kuyu Cad.No:40 Kınık Belediye Tabibi		54	1304	16.12.1928	28.10.1315	612
Nesim Şaol	Maslah Şaol	İzmir 1303	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmı	İzmir Türk	İzmir İkiçeşmelik Cad.No:133/4		118	1368	23.12.1928	6.05.1328	1592
Nevzat Eşref	Eşref	Tekirdağ 1303	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım	Tekirdağ Türk	Göztepe Tramvay Cad. No:912 Memleket Hastahanesi Asabiye Doktoru		42	1292	15.12.1928	1.6.1328	1619
Nuri Şemsi Güneren	Mehmet	Sivas 1310	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmı	Sivas Türk	Bakteriyoloji Doktoru İzmir Emraz-ı Sariye ve İstlaiye Bakteriyologu		181	1411	23.01.1929	11.7.1333	2546

Adı Soyadı	Baba Adı	Doğum Yeri ve Tarihi	Mezun Olduğu okul	Memleketi ve tabiiyeti	Adres	Ölüm Tarihi ve yeri	Tescil Sayfa No	Tescil Sıra No	Tescil Tarihi	Diploma Tarihi	Diploma No
Osman Behcel Özman	Ahmet	Girit 1302	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmı	Türk	İzmir Eşrefpaşa'da İç Sultaniye Mah. İkiçeşmelik Cad.No:657		64	1314	17.12.1928	8.05.1330	2042
Osman Nuri Emsun	İbrahim	İzmir 1302	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım 1329	İzmir Türk	İzmir Beyler Sokağı'nda No:64'de Sağlık Yurdu'nda Karantina Mimgal Tepe Sokağı No:7 İzmir İkiçeşmelik Cad.No.480. Emraz-ı Dahiliye Doktoru		71	1321	17.12.1928	28.4.1335	2942
Ömer Vasfi	Tahir	İstanbul 1289	Tıbbiyeyi Askeriye Mektebinden	İstanbul Türk	İzmir Kasaba'da Demir Yolu Sertabibi Mütekaidi Kaymakamı, Karşıyaka Osmanzade Agah SokağıNo:7		65	1315	17.12.1928	19.08.1312	1569
Rafael Levi	Yosef	İstanbul 1296	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmı 1326		İzmir İkinci Asmalı Mescit Sokağı No:7		62	1312	16.12.1928	10.1.1341	114/3583
Ruhi Soyer	Refik	Niğde 1316	İstanbul Darülfunun Tıp Fakültesi Mülki	Niğde T.C.	İzmir İkinci Beyler No:21		225	2725	21.10.1931	22.03.1930	547/4015
Sami Nazif Baytürk	Nazif	Gelibolu 1314	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmından	Gelibolu Türk	İzmir Birinci Beyler No:45		44	1294	15.12.1928	10.4.1337	3315
Sezai Mahir Güren	Ramazan Mahir	Nasliç 1316	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım 1338	İzmir Türk	İzmir Karantina'da No:572 Muayenehane İkinci Beyler Sokağı No:48		24	1274	15.12.1928	3.05.1341	3439
Sezar Alberti	Maviriçyo	İtalya Seroça 1875	Türen Darülfunundan1901	İtalyan Tebasından	İzmir Sen Antuan Hastahanesinde uca'da Emin Sokağı No:1		26	1276	15.12.1928	11.03.1924	9884
Süleyman Behçet Tuzder	İbrahim	Aydın 1305	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmından	Aydın Türk	Karşıyaka M.Kemal Paşa Cad. No:68 Karşıyaka Bahariye Mah. Bahariye Cad.No:23	29.01.1940 İzmir	47	1297	16.12.1928	14.6.1327	1478
Süleyman Çoruh	Ismail	Artvin 1313	Darülfunun Tıp Fakültesi Mülkiye Kısmı	Artvin	Çocuk Doktoru İzmir Karşıyaka Belediye Tabibi		34	2534	15.12.1929	10.09.1928	478/3946
Süleyman Saip	Mühendis Saffet	İstanbul 1308	Darulfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım 1333	İstanbul Türk	İzmir Tilkilik Namazgah Sokağı No:19, İkinci Beyler No:65 İzmir Belediye Tabibi (1935)		81	1331	20.12.1928	16.7.1338	3438
Şükrü Nuri İçsezer	Nuri	Kemalpaşa 1304	Darulfunun Tıp Fakültesi Mulkiye Kısmından	İzmir Türk	İzmir Beyler Sokağı'nda No 65 muayenehane Reşadiye Cami Sokağı No:23'de hane Röntgen Mütehassısı		56	1306	16.12.1928	7.11.1329	1915
Şükrü Osman Şenozan	Ali Osman	İstanbul 1291	Tıbbiyeyi Mülkiye Mektebinden	İstanbul Türk	İzmir Beyler Sokağı No:15 Muayenehane Turan Kırmızı Köşk savlav olmuştur. 1952 yılında İstanbul Cağaloğlu Nuruosmaniye Cad No:49.		19	1268	13.12.1928	16 Haziran 1313	542
Tahir Olgun	Mehmet	Menemen 1302	Darulfunun Tıp Fakultesi Mulkiye Kısmı 1329		İzmir Başdurak No 84 Menemen Belediye Tabibi		95	1345	22.12.1928	13.05.1329	1843
Tevfik Aras	Ruştu	Çanakkale 1299	Berut Fransız Tıbbiyesinden 1322	Çanakkale T.C.	Hariciye Vekili Zanbia Büyükelçisi		190	2690	27.10.1930	22.03.1930	569/4037
Yunus Fehmi Mumsa	Kamil	İştip 1300	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım 1321	İzmir Türk	İzmir Tilkilik'te Gülhan Sokağı'nda No:8		6	1256	13.12.1928	1 Kanunuevvel 1322	1943
Yusuf İzzet Törün	Yusuf	İstanbul 1302	Tıbbiyeyi Askeriye Mektebinden	İstanbul Türk	İzmir Beyler Sokağında Sıhhat Yurdunda Göztepe Tramvay Caddesi No:154		20	1270	13.12.1928	26 Kanunusani 1323	2452
Yusuf Ziya Üstün	Eyüp Sabri	Bursa 1319	İstanbul Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri	Bursa T.C.	İzmir Birinci Kordon No:312		158	2658	07.06.1930	07.10.1927	388/3856
Zekai Tarakçı	İbrahim	Buldan 1316	İstanbul Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri	Buldan T.C.	Emraz-ı Dahili Doktoru İzmir İkinci Beyler Sokağı No:45		142	2642	28.05.1930	11.10.1338	3454
Ziya Çöksin	Hamdi	İstanbul 1318	Darülfunun Tıp Fakültesi Askeri Kısım	İstanbul Türk	İzmir İkinci Beyler Sokağı No:42		175	1524	24.01.1929	30.11.1340	82.3551

Tablo V-2: 1930'lu Yıllarda İzmir'de Görev Yapan Diş Doktorları

DOKTORUN İSMİ	ADRESİ
Ferit Raif Erdim	Birinci Beyler Sokağı
Kenan Çelebi	Karşıyaka Kemal Paşa Caddesi No:98
Şahabettin Fahri	Kemeraltı Hilal Eczahanesi Üstü
Cevat (Dağlı)	Şamlı Sokağı
O.Ekrem (Berk)	Karantina Tramvay Caddesi
Fuat Sami	Tilkilik Caddesi
İsmail Hakkı	Kemeraltı Hilal Eczahanesi Üstü
Necdet Ömer	Alsancak Bornova Cad. No:104
Tahsin Tan	Birinci Beyler Sokağı No:16.
Ahmet Hakkı	Kemeraltı İğdeli Kahve Karşısı
Hüsnü	Kemeraltı Karakol Yanı
Münir Hüsrev	Keçeciler Caddesi No:54
Mızrahi	Karşıyaka Teşvikiye Sokağı No:2/1
Hüsnü Zati	Keçeciler
Recep Hulusi (Ayhan)	İkinci Beyler Sokağı Müzayede Sokak Yanı
Ali Halim (Bayer)	Numanzade Sokağı
Jozef Mankir	Karşıyaka
Yusuf Vamık (Girgin)	Hacı Mahmut Çıkmazı
Kastor	İkinci Beyler Sokağı
Şevket	Bornova Hükümet Konağı Arkası
Zeki Kadri (Aktugan)	Keçeciler Cad. Hamam Sok
Osman Refik	Karantina No: 636
Alfret Mankir	Şerafettin Bey Cad.
Hatice Azra	Gazi Bulvarı No:80
Muzaffer (Eroğul)	Numanzade Sokağı No:6
Hasan Kemal (Çetindağ)	Numanzade Sokağı No:6
Mehmet Ali	Birinci Beyler Sokağı
A. Naci (Hortaçsu)	Birinci Beyler Sokağı
F. Cemal (Üçer)	Birinci Beyler Sokağı
Nuri İbrahim	Şamlı Sokağı
Ali Osman	Göztepe

Kaynak: Eczacı Kemal Kamil Aktaş, **Aile Eczahanesi**, İzmir, s. 32-33.

2- Ebeler

Doğum, çocuk bakımı ve hastalıkların tedavisi gibi işlerle uğraşan ebelik mesleği oldukça eskidir. Osmanlı döneminde ebe nene, ebe kadın veya ebe anne denilen ebeler belirli bir eğitim almayan, usta-çırak ilişkisi ile mesleği öğrenen kişilerdi. Büyük şehirlerdeki ebelerin büyük bir kısmı Gayrimüslim idi. Ebelerin eğitimine yönelik ilk adım 1840'lı yıllarda Mektebi Tıbbiye'de açılan ebelik kursudur. İki yıl süren kursu başarıyla bitirenlere ebelik ruhsatnamesi verilmiştir[159]. 1839 çıkarılan nizamname ile çocuk düşürmek yasaklanmıştır.

[159] M. Rahmi Dirican, "*Türkiye'de Ebeliğin Kısa Tarihçesi*", **Dirim**, c. 48, S. 1, s. 50.

Ebelik alanında ilk okullaşma ise, 1909 yılında mülki ve askeri tıp mekteplerinin birleştirilerek yeni bir kadro ile Haydarpaşa'daki binaya taşınması ile boşalan, Kadırga'daki binada açılan ebelik okulu ile başlar. İlkokul mezunu olan ve yaşı otuzu aşmamış kadınların alındığı okuldan mezun olanların Anadolu'da belediye ebesi olarak çalışmak istemeyişleri üzerine bazı tedbirler alınmıştır. O yıllarda Dahiliye Nezaretine bağlı bulunan Sağlık Genel Müdürlüğü, yol masrafları belediyelerden karşılanmak üzere çeşitli illerden ilkokul mezunu kızlar getirtmiş ve bu kızları Kadırga Ebe Okulu çevresinde kurulan Kızılay barakalarında iki yıl yatılı eğitime tabi tutarak, ihtiyaç duyulan ebeleri yetiştirmeye çalışmıştır[160]. 1924 yılında okul yatalı hale getirilmiş ve mezun olanlara iki yıl çalışma mecburiyeti getirilmiştir. Cumhuriyet Döneminde ebelik alanında faaliyet gösteren okulların başında 1937 yılında Balıkesir'de açılan "*Köy Ebe Okulu*" gelmekteydi.

1923 yılında Türkiye'de tüm kamu kuruluşlarında çalışan ebe sayısı 69 idi. Ruhsatlı ebeler de hesaba katılmak şartıyla bu sayı 1932'de 421'e çıkmıştır.

1928 yılında çıkarılan "*Tababet ve Şuabatı Sanatların Tarzı İcrasına Dair Kanun*"a göre Türkiye dahilinde ebelik yapabilmek için Türk olmak ve Tıp Fakültesi Ebe Okulu'ndan veya Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti tarafından açılıp yönetilen ebe okullarından diploma alma koşulu ileri sürülmüştür. Bununla beraber, diplomalı ebe bulunmayan veya diplomalı ebe sayısının yetersiz kaldığı yerlerde ruhsatlı ebelerin çalışabileceği kabul edilmiştir. Ruhsat alabilmek için ise, kadın-doğum doktoru yanında üç ay pratik eğitim görmek yeterli sayılmıştır.

İzmir'de görev yapan ebelerle ilgili mevcut bilgiler sınırlıdır. İzmir gazetelerinde nadir olarak görülen bir ilanında şu bilgiler verilmekteydi; "*Muallim şehri doktor saadetlü Besim Ömer Paşa hazretlerinin talebelerinden olup Mekteb-i Tıbbiye-i Şahanede ikmal-i tahsil ederek hayli zamandan beri nazariyatını meşhur hastahanelerde ameliyat ile itmam etmiş olan kabile (ebe) Fitnat Hanım bu kere dersaadetten İzmir'e gelmiş ve Şamlı Sokak'ta Halim Efendinin Konağı karşısındaki 39 numaralı hanede ikamet etmekte bulunmuş olduğundan eshab-ı müracaatı her vakit kabul ve fenni cedid üzere muayene tedavi eder. İlk muayene meccânen*[161]."

1897 yılından itibaren Belediye bünyesinde bir ebe bulundurularak, halka hizmet verilmeye çalışılmış, ancak halktan pek fazla ilgi görmemiştir[162].

1914 yılı Aydın Vilayeti Meclis-i Umumiyesinin bütçe görüşmeleri sırasında Sıhhiye Müdürlüğü, İzmir ve civarından getirilecek 72 ebenin, iki aylık maaşları için bütçeden pay ayrılmasını önermiştir. Bu şekilde ebeler eğitimden geçirilerek, diplomasız ebelerin vereceği zarar en aza indirilmeye çalışılmıştır. Ancak görüşmeler sonunda Sıhhiye Müdürlüğünün önerisinin yarısı kabul edilerek, 36 ebenin iki aylık eğitim süresindeki maaşları için bütçeden 14.774 kuruş para ayrılmıştır[163].

İzmir'de faaliyet gösteren ebeler arasında Madam Anna Depanyan da yer almaktaydı. Paris Tıp Fakültesinden ebelik diploması almış olan Depanyan, Basmahane karşısındaki eczahanede, Tilkilik'teki Aynalı Eczahanesinde ve Ermeni Mahallesi'nde,

---

[160] Dirican, *"Türkiye'de Ebeliğin....* , s. 51.

[161] **Ahenk**, 27 Mart 1906.

[162] Beyru, **a. g. e.**, s. 264.

[163] **Aydın Vilayeti Meclis-i Umumiyesinin 1330 Senesinde Vukubulan İçtimaına Ait Zabıtname**, İzmir, İzmir Vilayet Matbaası, 1331, s. 39.

Elmas Sokağı'ndaki evinde hasta kabul etmekteydi[164]. Beyler Sokağı'nda bir muayenehanesi olan Madam Depanyan hakkında Bezmi Nusret Kaygusuz şu bilgileri vermektedir; "*Hali zamanlarımızda madam ile görüşürdük. Hiç korkmadan siyasetten, hürriyet ve istibdaddan bahsettiğimiz de olurdu. Bu kadın umumi malumat itibariyle çok yüksekti. Paris'te tahsilini bitirmişti. Güzel değildi, fakat terbiyesi, tevazuu, sıcaklığı ve samimiyeti ona başka bir güzellik ve sevimlilik veriyordu*"[165]. Aynı zamanda Gurebayı Müslimin Hastahanesinde de görev yapan Depanyan'ın ünü tüm Ege'ye yayılmıştır. Yılarca bir doktor gibi Müslüman kadınların yardımına koşması, şefkatli kolları arasında onları ana yapması, Fransız ebeyi Hastahanenin en sevilen kişisi arasına sokmuştur[166].

Tablo V-3: 1930'lu Yıllarda İzmir'de Görev Yapan Ebeler

DİPLOMALI EBELER	
Naciye Zehra	İkinci Mahmudiye Mah.
Hamide	Karşiyaka Zafer Sokağı No:73
Hayriye İsmail	Bornova Beyler Sokağı No:73
Ayşe Binnaz	Kaşıyaka Talat Bey Sok No:16
Hikmet	Belediye Ebesi İkiçeşmelik
Behiye Meryem	Bayram Yerinde
Saniye	Doktor Hasan Yusuf Beyle beraber
Güzide Fatma	Karataş Tramvay Cad.
Meryem	Basmahane Rana Sokağı No:15
Fatma Eşref	Çivici Hamamı Sokağı No:2
Hediye	Karantina Selçuk Sokağı No:2
Fatma Zehra	Buca İstasyon Caddesi No:23
Fatma Saffet	Eşrefpaşa Caddesi No:508
Ester	Dikilitaş No:25
Sabriye Feridun	Göztepe Ülker Sokağı No:7
Emine Münevver	Şifa Yurdu, İkinci Beyler Sokağı
Müzeyyen Fatma	İkiçeşmelik Cami Sokağı No:41
Zehra Yahya	Tilkilik Çelebizadede Sokağı
Zehra Osman	Karşıyaka Yemişçipaşa Sokağı No:8
Naciye Mehmet	Arap Fırını Caddesi
Hatice Hidayet	Çocuk Yuvası Ebesi
Şahiye	Güzelyalı No:1160
SERTİFİKALI (PERMİLİ) EBELER	
Havva	Birinci Süleymaniye Deştban Sokağı No:23
Fatma	İkinci Sakarya Sokağı No:22
Müberra	Hurşidiye Mahallesi Ali Sokağı No:15
Yıldıza	Kapanizade Sokağı No:32

[164] Beyru, **a. g. e.**, s. 265.
[165] Kaygusuz, **a. g. e.**, s. 23.
[166] Yaşar Aksoy, **Bir Kent Bir İnsan, İzmir'in Son Yüzyılı S. Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları**, İstanbul, Dr. Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayını, 1986, s. 74.

Emine	Üçüncü Karataş Sahahet Sokağı No:14
Hadice	Abdullah Efendi Mah. Birinci Sokağı No.30.
Hamdiye Kemal	Kılcı Mescit Mah. İğneci Sokağı No:2
Hatice	Namazgah Bülbül Sokağı No:23
Makbule	Alsancak Akdeniz Sokağı No:25
İffet	Birinci Havai Sokağı No:1
Emine İbrahim	Mahmudiye Mah. Çukur Sokağı No:1
Hacer Ziver	Uzun Yol Cad. No:104
Hatice İbrahim	Şehitler Banyo Sokağı No:16
Fatma Ali	Eşrefpaşa Caddesi No:18
Emine Ali	İkinci Süleymaniye Deştban Sokağı No:2
Habibe Ömer	Çayırlıbahçe Hilal-i Ahmer Evleri
Zeynep Hüseyin	Yapıcıoğlu Birinci Birinci Yakacık Sokağı No:12
Kemale Haydar	Eşrefpaşa Başlangıç Sokağı No:11
Ayşe İsmail	Tepecik Kağıthane Caddesi
Aliye Mehmet	Çayılıbahçe Yeni Mah.
Sıdıka Ahmet	Katina Şehit Nazım Sokağı No:10-32
Zehra Hasan	Mahmudiye Mah. Havacı Sokağı No:12
Fatma İsmail	Mırali Mah. Derebaşı Sokağı No:51
Lütfiye Abdullah	Mersinlide (Bornova) No:12
Saruta Levi	Cedit Sokağı
Zekiye Tevfik	İkinci Beyler Sokağı No:42
Arife	Taslı Çeşme Çiçek Sokağı No:30
Fatma Mehmet	Tepeçik Kerem Sokağı
Hediye Esat	Şehitler Tayyare Sokağı
Ümmügülsüm	Mersinli Bornova Caddesi No:30
Saruta Bohor	Gümüş Sokağı No:30
Hasibe Sadık	Karşıyaka Bostanlı Cad.
Gülsüm Hüsnüye	Bayraklı Menemen Cad.
Nesime Süleyman	Tilkilik Menzil Sok
Hatice Mehmet	Karataş'da Hasan Yusuf Başkam ile beraber
Hayriye Raşit	Hacı Hüseyinler
Coya Danyel	Karataş Enveriye Caddesi
Fehmiye Mehmet	Kanlı Mescit, İkinci Abdullah Efendi

Kaynak: Eczacı Kemal Kamil Aktaş, **Aile Eczahanesi**, İzmir, s. 33-34.

3- Sağlık Memurları

Sağlık memuru yetiştirilmesi Abdülmecit dönemine kadar geriye götürülebilmektedir. 1845 yılında Mektebi Tıbbiye'de tesis edilen iki yıllık ders ve kurslarla küçük cerrahlar yetiştirilmeye çalışmıştır. Kan alma, sülük yapıştırma, hacâmet, çiçek aşısı ve her türlü yakı yapma ve yaralara bakma konusunda eğitilen küçük cerrahları ilk sağlık memurları olarak kabul etmek mümkündür. Aynı yıllarda aşıcı yetiştirmek amacıyla her kazadan iki çocuk, Mektebi Tıbbiye'ye getirilerek

eğitilmiş ve eğitimleri sonunda memleketlerinde hizmet vermeleri, askerlikten muaf tutulmaları sağlanmıştır[167].

1846 yılında çiçek aşısını tatbik edebilecek aşı memurlarının yetiştirilmesi amacıyla 13-18 yaşları arasındaki açıkgöz çocuklar kurstan geçirilmiştir. Kursu başarı ile bitirenler geldikleri yerlere atanmışlardır.

1898 yılında Meclis-i Sıhhiye-i Umumiye aşı memuru yetiştirmeye karar vermiş, Mektebi Tıbbiye'nin sınıflarında eğitime başlayan okulun adı 1899 yılında " *Aşı Mektebi*" olmuştur. Bu okulu bitiren aşı memurları kazalarda görev almış ve yılda iki kez bulundukları kazaların köylerine giderek aşı yapmaları mecburi hale getirilmiştir. Aşı Memurlarının bir kısmı Zabıta-i Sıhhiye Mektebine devam ederek sağlık memuru diploması almıştır. Diploması olmayanların çalışmalarını sürdürmelerine 1936 yılında çıkarılan "*Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti Teşkilat ve Memurin Kanunu*" ile izin verilmiştir.

Sağlık Memurunun belirli bir eğitim görerek yetişmesi, 1910 yılında "*Zabıta-i Sıhhiye Mektebi*" adındaki okulun açılmasıyla başlar. Çiçek aşısı ve bulaşıcı hastalıklar hakkında bir yıllık teorik öğretim yapan İstanbul Demirkapı'daki okulun adı, 1912 yılında "*İstanbul Küçük Sıhhat Memurları Mektebi*" olarak değiştirilmiştir ve öğrenim süresi iki yıla çıkarılmıştır[168]. 1919 yılında kapatılan okul, yılda ortalama 20 mezun verilmiştir.

Cumhuriyet Döneminde ise doktorlara yardım edecek ve özellikle bulaşıcı hastalıkla savaş alanında hekimin göstereceği şekilde çalışacak, aşı vb. uygulamaları yapacak memur yetiştirmek amacıyla, 1924 yılında "*Küçük Sıhhat Memurları Mektebi*" adıyla birisi Sivas'ta diğeri İstanbul'da iki okul açılmıştır. Eğitim süresi iki yıl olan okulu bitirenler, iki yıl mecburi hizmete tabi tutulmuşlar ve ilçe merkezlerine gezici sağlık memuru olarak atanmışlardır. Her ayın yirmi gününü köylerde geçirmek zorunda olan sağlık memurlarının görevi aşı yapmak, bulaşıcı hastalıkları tespit etmek ve sağlıklı yaşama koşulları ve yararları konusunda halkı eğitmek idi. İlk mezunlarını 1926 yılında vermeye başlayan bu iki okuldan 1941 yılında kadar toplam 773 kişi mezun olmuştur[169].

1330 (1914) Aydın Vilayeti Meclis-i Umumiye bütçe görüşmeleri sırasında İzmir'de aylık 600 kuruş maaşla 12 adet küçük sıhhat memurunun çalışmakta olduğu, 1914 yılı bütçesinden 23 adet daha küçük sıhhat memuru alınması için tahsisat ayrılmasının kabul edildiği bildirilmiştir[170]. Vilayet Meclisinde, 1915 yılında itibaren 50 köye 1, 100 köye 2, yüzden fazla köyün bağlı olduğu kazalara ise 3 sıhhiye memurunun atanması kararlaştırılmıştır. Görevlendirilecek sıhhat memurları, köyleri tek tek gezerek hastaları tedavi edecek, aşıları yapacak, köylerin sağlık durumları hakkında kaza merkezindeki yöneticilere raporlar yazacak ve sıtma ile mücadelede kullanılan Sülfato'yu halka dağıtacaklardı[171]. 1917 yılında Aydın Vilayeti dahilinde çalışan küçük

---

[167] M. Rahmi Dirican, "*Türkiye'de Sağlık Memurluğunun Kısa Tarihçesi*", **Dirim**, c. 49, S. 10, 1973, s. 469.

[168] Dirican, "*Türkiye'de Sağlık...* ", s. 468.

[169] Dirican, "*Türkiye'de Sağlık...* ", s. 472.

[170] **Aydın Vilayeti Meclis-i Umumiyesinin 1330 Senesinde Vukubulan İçtimaına Ait Zabıtname**, İzmir, İzmir Vilayet Matbaası, 1331, s. 32.

[171] **Ahenk**, 3 Kanunusani (Ocak) 1914.

sıhhiye memurlarının sayısı 32'e çıkmış olup maaşları emraz-ı sariye tahsisatından ödenmiştir[172].

Tablo V-4: Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletine Bağlı Sağlık Personeli (1928-1940)

SENELER	DOKTORLAR	EBELER	HEMŞİRELER	SIHHİYE MEMURLARI	ECZACILAR
1928	1 078	377	130	1 059	128
1929	1 090	397	164	1 189	131
1930	1 182	400	202	1 268	127
1931	1 123	429	223	1 224	115
1932	1 188	421	216	1 246	116
1933	1 211	402	257	1 306	121
1934	1 217	413	292	1 303	124
1935	1 243	451	325	1 365	125
1936	1 287	471	357	1 405	135
1937	1 391	486	356	1 497	137
1938	1 379	529	408	1 604	143
1939	1 514	559	409	1 638	143
1940	1 500	616	405	1 493	129

Kaynak : Türkiye Cumhuriyeti 1939-1940 İstatistik Yıllığı, Ankara, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1941, s. 108.

TabloV-5: İzmir Vilayeti İstatistiklerine Göre İzmir Merkez ve İlçelerde Sıhhhat ve İctimai Muavenet Müdürlüğüne Bağlı Olarak Görev Yapan Sağlık Personeli

SENELER	DOKTOR	EBE	HEMŞİRE	SIHHAT MEMURU	ECZACI	KATİP VE DİĞER MEMURLAR
1930	70	34		30	5	19
1931	74	33		31	6	198
1932	64	24		26	4	17
1933						
1934	68	24		26	6	15
1935	70	30		26	6	21
1936						

Kaynak: İzmir Vilayeti 1934-1935 Yılı İstatistiği, s. 22.

B- MESLEK ÖRGÜTLERİ

1- Tabipler Cemiyeti

Osmanlı Devleti'nde doktorlar arasındaki mesleki örgütlenmenin tarihi oldukça eskidir. Bu alandaki ilk örgütlenme 14 Şubat 1856 tarihinde kurulan "*Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye*" dir. II. Abdülhamit Döneminde "*Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane*" adını alan Cemiyet, daha sonra "*Türk Tıp Cemiyeti*" ismini almıştır[173]. Kırım Harbi nedeniyle müttefik devletlerin doktorlarının da İstanbul'da bulunduğu bir dönemde kurulan Cemiyette, Dr.Pincoffs'un gayretleri büyük olmuştur. Cemiyetin kurucu üye sayısı 39 olup, bunlardan ancak 9'u yerli hekim idi. Toplantılarda hakim olan dil Fransızca olup, 1857 yılında Cemiyet tarafından yayınlanan "*Gazette Medical d'Orient(1857-1925)*" mecmuası da Fransızca olarak çıkmıştır. Balkan Savaşları

[172] **B.O.A.**, DH. UMVM. , 80/20.

[173] Füsun Sayek, **Türk Tabibler Birliği Tarihine Giriş**, Ankara,Türk Tabipler Birliği Yayını,1998,s. 4.

sırasında Cemiyet toplantılarında Türkçe konuşma kararı alınmış, 1935 yılında itibaren de "*Türk Tıp Cemiyeti Mecmuası*" Türkçe çıkmaya başlamıştır[174].

I.Dünya Savaşı ve mütareke döneminde doktorlar arasında dayanışma ihtiyacı artmış ve 1919 yılında Prof. Dr. Asaf Derviş Paşa başta olmak üzere, Tıp Fakültesi hocaları tarafından "*İstanbul Etibba Muahedet Cemiyeti*" kurulmuştur. Cemiyete ait nizamnamede Cemiyetin kuruluş amacı, hekimliğe ve hekimlik icrasına ilişkin meselelerle, hekimler arasında yardımlaşma ve birliği muhafaza, deontolojiyi hakim kılarak Türk tıbbının gelişmesini sağlamak olarak belirtilmiştir. 1920 yılında bir yardım sandığı oluşturulmuştur. Yaş kaydı ön planda tutularak, üyelerden yardım suretiyle temin edilen para, muhtaç ve vefat edenlerin ailelerine dağıtılmaya başlanmıştır[175].

İstanbul Etibba Muhadenet Cemiyetini, aynı yıllarda kurulan "*Kadıköy Etibba Teavün Cemiyet-i İlmiyesi*" izlemiştir. 1923 senesinde her iki cemiyet uzun müzakerelerden sonra birleşerek "*Etibba Muhadenet ve Teavün Cemiyeti*" adını almıştır[176]. Daha sonra Cemiyetin adı Türkçeleştirilerek "*Türk Hekimleri Dostluk ve Yardım Cemiyet'*"ne dönüştürülmüştür.

Cemiyet, 1928 yılında yürürlüğe giren Etibba Odaları Nizamnamesinin hazırlanmasında etkili olmuş ve kurulan etibba odalarına üyelerinin kayıt olmalarını sağlamıştır. Etibba odaları 1928 yılında kurulunca, Cemiyete gerek kalmadığı şeklinde iddialar ortaya atılmış, ancak Cemiyet buna karşı çıkarak, faaliyetlerini sürdürmüştür[177].

Osmanlı Döneminde kurulan tıp cemiyetleri arasında Üsküdar Hekimler Derneği (1869), Selanik Tıp Derneği (1887), İstanbul Tıp Kulübü (1903), Etibba-i Mülkiye-i Osmaniye Cemiyet-i İttihadiyesi (1910), Taşra Etibba-i Mülkiye Cemiyeti (1911), Etibba-i Mülkiye Cemiyeti (1911), Osmanlı Tıp Fakültesi Şefler Cemiyeti (1910) de yer almaktadır.

Tabip odaları, Cumhuriyet Döneminde çıkarılan "*Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair 11 Nisan 1928 Tarih ve 1219 Sayılı Kanun*"a göre hazırlanan "*Etibba Odaları Nizamnamesi*" ile yeniden düzenlenmiştir. 1219 Sayılı Kanunun 14.maddesine göre Etibba Odalarının kuruluş amacı şu şekilde izah edilmiştir: "*Etibba odaları, tabiplerin mesleki haysiyet ve menfaatlerine taalluk eden bilumum meseleleri rüyet ve teşkil edecekleri divan-ı haysiyetler vasıtasıyla mesleki adaba riayetsizliği görülen tabipler, diş tabipleri ve dişçiler hakkında inzibati cezalar tayin ve tabipler arasında tahaddüs eden mesleki ihtilafatı hal ve tesviye eder*" [178].

Etibba odalarına hekim, diş tabibi ve eczacıların muhakkak surette kayda mecbur tutulması, odalara "*Tıp fakültesi ve şubelerinden mezun olanların cemiyeti*" şeklini vermiştir. Kanuna göre muayenehaneli hekimler bir meslek adamı olarak değil, muayenehanesiz hekimler gibi yalnız bir mektebin mezunu olarak telakki olunmuştur[179]. Etibba cemiyetlerine eczacı ve diş hekimlerine de katılma mecburiyeti

---

[174] Nebil Bilhan, "*Türk Tıp Cemiyeti'nin 90 Yıllık Tarihçesi*", **Türk Tıp Cemiyeti Mecmuası**, Yıl:14, No:2, 1948, s. 65.

[175] Kemal Özbay, "*Türk Hekimleri Dostluk ve Yardım Cemiyeti*", **Dirim**, c. 48, S. 12, 1973, s.566.

[176] Ekrem Kadri Unat, "*Osmanlı Devleti'nde Tıp Cemiyetleri*", **I. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu 3-5 Nisan 1987**, Yay. Haz.: Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul, 1987, s. 105.

[177] **Türk Hekimleri Dostluk ve Yardım Cemiyeti 1937 Yılı Hatırası**, İstanbul, bsy. yok., s. 9.

[178] **Tababet ve Şuabatı...**, s. 5, Sayek, **a. g. e.**, s. 44-53.

[179] Süreyya Kadri Gür, "*Etibba Odaları Mümessillerinin İştirakiyle Yapılan Toplantıda Hazırlanan Tıp Meslek Odaları Birliği Kanunun Tasarısı Hakkındaki Düşündüklerim*", **Poliklinik**, c. 26, S. 188, 1949, s. 176.

getirilmesi sıkıntılara neden olmuş, cemiyetin karar mekanizmalarında hekimlerin dışındaki meslek gruplarının etkili olması, doktorların tepkisini çekmiştir.

İzmir Etibba Odası:

İzmir'de doktorlar arasındaki ilk örgütlenme XIX.yüzyılın sonlarında gerçekleşmiştir. Çeşitli milletlerden 46 diplomalı doktorun bulunduğu ve Rum doktorların kurulmasına öncülük ettiği tabipler birliği, sağlık konusunda oldukça ilerlemeler kaydetmiş ve kamu sağlığı konusunda cesur girişimlerde bulunmuştur[180].

Taşra etibbalarının haklarını korumak, İstanbul'da temsil edilmelerini sağlamak, seslerini duyurmak, resmi-gayrı resmi işlerin takibini yapmak üzere, Nisan 1909 tarihinde İzmir'de "*Taşra Etibba-i Mülkiyesi*" isminde bir cemiyet kurulmuştur. Cemiyet tarafından taşra etibbalarına hitaben yazılan yazıda, belediye ve adliye tabiplerinin karşılaştıkları zorlukları ortadan kaldırmak, tabiplik mesleğini hak ettiği saygınlığa kavuşturmak ve tabipler arasında dayanışmayı sağlamak amacıyla kurulan cemiyete üye olmaları istenmektedir[181].

Cemiyetin ilk genel kurulu 4 Haziran 1909 tarihinde, 100'e yakın doktorun bir araya gelmesiyle, Sporting Klüp'te yapılmıştır. Toplantıda, geçiçi idare heyeti tarafından hazırlanan Cemiyet nizamnamesi tartışılarak kabul edilmiştir. Toplantıda, kullanılacak dil konusu tartışmaya neden olmuş, Türkçe, Fransızca ve Rumca'nın yanında İtalyanca'nın da Cemiyetin kullanabileceği dil olarak kabul edilmesi istenmiştir. Neticede resmi tebligatların, tıbbi yazışmaların Fransızca yapılmasına, toplantılarda ise tabiplerin istediği dili kullanmalarının serbest bırakılmasına karar verilmiştir. Doktor Mösyö Kontsan, Cemiyetin kuruluş amacı ve faydaları hakkında bir konuşma yapmıştır. İdare heyeti seçimlerinde 44 oy alan Mösyö Yanros reis seçilmiş, ikinci başkanlığa Mustafa Enver Bey, Mösyö Konstan, Mösyö İspiro, Cemiyet Kitabet-i Umumisine Doktor Mösyö Loskopolos, sandık eminliğine Doktor Şaso, Hafız katipliğe Doktor Mösyö Penaki, kitabete doktor Mösyö Kaçar ve Mösyö Canali seçilmiştir. Ayrıca Cemiyete ait bir nizamname hazırlanarak yürürlüğe sokulmuştur[182].

Yunan işgali döneminde İzmir'de "*İzmir'in Yunan Doktorları Derneği*" faaliyetini sürdürmekteydi. Dernek, muhtemelen 1872 yılında kurulan "*Bilgili Doktorlar Derneği*"nin uzantısı olmalıdır. Dernek, 19 Temmuz 1919 tarihinde İzmir ve çevresindeki Yunan doktorlarını, Yunan Hastahanesinde toplantıya çağırmıştır[183].

İzmir'deki bir başka tabip örgütlenmesi de Türk Etibba Cemiyeti idi. Etibba Cemiyetinin 1926 yılı toplantısı Memleket Hastahanesinde yapılmış, idare heyetine Ekrem, Ahmet Hulusi, Faik Muhittin, İzzet, Behçet Salih, Cevdet, Kamuran Beyler seçilmiştir[184]. Etibba Cemiyeti zaman zaman Memleket Hastahanesinin konferans salonunda konferanslar düzenlenmiştir. Etibba Cemiyetinin 1927 yılı kongresi ise Verem Savaş Dispanseri konferans salonunda yapılmıştır. İdare heyetine Doktor Hulusi,

---

[180] Karl Von Scherzer, **İzmir, 1873,** Çev.: Ihan Pınar, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2001, s. 16.

[181] **İttihad,** 14 Nisan 1909.

[182] **İttihad,** 5 Haziran 1909, **Ahenk,** 6 Haziran 1909.

[183] Engin Berber, **Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı,** Ankara, Ayraç Yayınevi, 1997, s. 344.

[184] **Ahenk,** 3 Kanunusani (Ocak) 1926.

Behçet Salih, Hüseyin Yusuf, Cevdet Fuat, Medhet, Cemal Beyler, Doktor Yakup, Besim Rafet, Faik Muhitin, Osman Nuri, Esat ve Refet Halil Beyler seçilmiştir[185].

"*Tababet ve Şuabatı Sanatların Tarzı İcrasına Dair Kanun*"un 14. maddesi gereğince İzmir Şehri, Aydın, Balıkesir, Çanakkale, Manisa, Muğla, Denizli ve İzmir Vilayetlerini içine alan "*İkinci Etibba Odası*" mıntıkasının merkezi olarak seçilmiştir. Gazeteye verilen ilanda 11 Ekim 1929 tarihinde Bahri Baba'daki Türk Ocağı'nda Etibba Odasının genel kongresinin yapılacağı bildirilmiştir[186]. İzmir Türk Etibba Cemiyet'inin 1 Kasım 1929 tarihinde yapılan ve 323 doktorun katıldığı genel kongresinde, idare heyetine Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürü Lütfü, Hasan Yusuf, Behçet Salih ve Müstahkem Mevki Hastahanesi Başhekimi Mehmet Lütfü Beyler seçilmiştir. Yedek aza olarak Hüseyin Hulki, Ali Agâh, Şükrü Osman, Hüsnü Nurettin Beyler seçilmiştir[187]. Haysiyet Divanına ise Aydın Sıtma Mücadele Reisi Mahmut Sabit, Diş Doktoru Mehmet Ali, Doktor Hulusi Beyler seçilmişlerdir. Asli azalığa ise Mustafa Enver, Besim Rifat Beyler seçilmiştir. İdare heyeti kendi arasında yaptığı seçim sonunda, Cemiyet başkanlığına Cevdet Fuat Bey seçilmiştir[188]. Cemiyet, uzun yıllar, Verem Mücadele Cemiyeti binasında faaliyet göstermiştir.

1930 yılında, 1219 Sayılı Tababet ve Şuabatı Sanatların Tarzı İcrasına Dair Kanun'a yapılan eklerle, etibba odalarına eczacıların da dahil edilmeleri sağlanmıştır. Etibba odalarında haysiyet divanlarında en az bir eczacının olması da hükme bağlanmıştır. Etibba odalarına, yasalara uymayan doktor, dişçi veya eczacılara meslekten men cezası verme yetkisi tanınmıştır[189].

1931 yılı Etibba Odası Kongresi İzmir Verem Mücadele Cemiyeti konferans salonunda 65 üyenin katılımıyla gerçeklemiştir. İdare heyetine Hasan Yusuf Başkam, Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürü Mehmet Lütfi, Cevdet Fuat, Behçet Salih, Hüseyin Hulki Beyler seçilmiştir[190]. İdare heyeti kendi arasında vazife taksimi yaparak bakanlığa Cevdet Fuat Bey, umumi katipliğe Behçet Salih Bey, Veznedarlığa Hüseyin Hulki Bey seçilmiştir.

İzmir Şehri Etibba Odası'nın 1932 yılı kongresi, 6 Ocak 1932 tarihinde yapılmış ve idare heyetine, Operatör Feridun Şevket, Rahmi, Lütfi Sabri, Şakir, Reşat, Faik, İsmail Vasıf Beyler seçilmiştir[191]. 20 Aralık 1933 tarihindeki, 1933 yılı kongresinde ise idare heyetine, Ekrem Hayri, Ali Agâh, Hüseyin Hulki, Memduh, Diş Tabibi Ferit Cemal Beyler,[192] 1937 yılı genel kongresinde ise idare heyetine Feridun Şevket, Ramih, Lütfü Sabri, Şakir, Reşat Faik, İsmail Vasıf Beyler seçilmiştir[193].

İzmir'de doktorlar arasında görülen bir başka örgütlenme de "*İzmir Tıp Cemiyeti*'dir. Cemiyet, 25 Ocak 1950 tarihinde Dr.Mithat Orel'in öncülüğünde Dr. Akçakoyunlu, Dr. Aydıner, Dr.Demironat, Dr.Emsun, Dr.Ergüven, Dr.Kınacığil, Dr.Say, Dr.Saykam, Dr.Seren, Dr.Serinken, Dr.Üncü, Dr.Yarkın ve Dr.Yunus Beyler

---

[185] **Anadolu,** 11 Şubat 1927.
[186] **Ahenk,** 26 Eylül 1929.
[187] **Anadolu,** 16 Teşrinievvel (Ekim) 1929.
[188] **Sıhhat Mecmuası,** Yıl: 6, S. 3, İzmir, 1929, s. 15.
[189] **Anadolu,** 25 Haziran 1930.
[190] **Anadolu,** 18 Teşrinievvel (Ekim) 1931.
[191] **Yeni Asır,** 7 Kanunusani (Ocak) 1932.
[192] **Yeni Asır,** 22 Kanunuevvel (Aralık) 1933.
[193] **Anadolu,** 7 Kanunusani (Ocak) 1937.

tarafından kurulmuştur[194]. "*Yalnız tıbbi meselelerle meşgul olmak üzere, her ayın birinci günü toplanarak, tıbbın yeni gelişmelerine dair konferans tertip etmek, azanın takdim edeceği nadir vaka ve müşahade hakkında fikir teatisinde bulunmak suretiyle, hekimlik genel bilgi ve kültürünü artırmak gibi sadece mesleki çalışmalara inhisar edeceği, bütçesi müsait olduğu zamanda tıbbi bir dergi neşredeceğini...*[195]" bildiren Cemiyet, ilk toplantısını 8 Şubat 1950 tarihinde Verem Savaş Derneği salonunda yapmıştır. Kongre sonunda başkanlığına Dr. Mithat Orel'in seçildiği idare heyeti oluşturulmuştur. Heyette, Reşat Kınacılgil, Mehmet Rüştü, İlhami Akçakoyunlu, Celal Yarkın, Haysiyet Divanında Osman Yunus, Lütfü Rahmi Seren, Osman Nuri Beyler yer almıştır[196].

2- Diş Tabipleri Cemiyeti

Osmanlı İmparatorluğu'nda, 1909 yılında İstanbul Kadırga'da Diş Mektebi açılıncaya kadar dişçilik sanatı usta-çırak usulüyle öğrenilen bir meslek durumundaydı. Kendi kendini yetiştiren veya yeterince bilgi sahibi olduğunu düşünenler diş çekmeye, diş hastalıklarını tedavi etmeye başlamışlardır. XIX.yüzyılın sonlarına doğru, hastahanelerde dişçilik yapanlar, yanlarında çalışanlara vesikalar vermişler, bu vesikalar da sıhhat müdürlüklerinde veya tıbbiye mektebinin cerrahlık kısmında tasdik edilmiştir. Bu durum 1909 yılında kadar sürmüştür[197].

Diş hekimliği alanında kurulan ilk cemiyet, Diş Hekimliği Okulunun 1909'da Tıp Fakültesi bünyesinde açılmasından sonra, okul öğrencilerinin teşebbüsleri ile 1914 yılında kurulan "*Mezunin ve Talebe Cemiyeti*"dir. Gerek bu Cemiyet, gerekse 1921 yılında kurulan Diş Tabipleri ve Talebe Cemiyeti çok kısa ömürlü olmuştur. 1922 yılında kurulan Türk Diş Tabipleri Cemiyeti ise diş hekimliği alanından kurulan ilk uzun ömürlü cemiyettir.

Diş doktorları ile ilgili sorunların başında diplomalı ve diplomasız dişçiler arasında ilişkilerin düzenlenmesi sorunu gelmekteydi. 1927 yılında Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti tarafından bir genelge gönderilerek, diplomasız dişçilerin muayenehane açmalarına izin verilmeyeceği bildirilmiştir. Diplomasız dişçiler, ancak diplomalı dişçiler yanında çalışabilecekler ve diplomalı dişçilerin olmadığı yerlerde muayenehane açabileceklerdi. Pratik dişçiler sınava tabi tutulacak, başarılı olanlara ehliyetname verilecek ve ancak ehliyetnamesi olanlar muayenehane açabileceklerdi. Sınavda başarısız olanlara çalışma izni verilmeyeceği, daha önceden Sıhhiye Vekaletinin 19 Eylül 1340 ve 147-1548 numaralı yazı ile Sıhhiye Müdürlüklerine bildirilmiştir[198].

Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair 11 Nisan 1928 Tarih ve 1219 Numaralı Kanunun ile dişçilik yapacaklara Türk olma ve Darülfunun Tıp Fakültesinin Diş Mektebinden mezun olma şartı getirilmiştir. 32. madde diplomasız dişçiler için getirilen düzenlemeden bahsedilmekte ve şöyle denilmektedir; "*Halihazırda diplomasız icrayı sanat eden dişçiler bu kanunun neşri tarihinden itibaren*

---

[194] **Acta Medica**, c. III, S. 1-2, İzmir, 1950, s. 17.
[195] **Yeni Asır**, 26 Ocak 1950.
[196] **Yeni Asır**, 9 Şubat 1950.
[197] İlter Uzel, "*Osmanlı-Türk Diş Hekimliği*", **Sağlık Bakanlığı Tarafından Düzenlenen Osmanlı Devleti'nde Sağlık Hizmetleri Sempozyumu**, Ankara, 2000, s. 196.
[198] **Hizmet**, 9 Haziran 1927.

üç ay zarfında müracaat ettikleri takdirde Tıp Fakültesi Dişçi Mektebince imtihanları icra edilerek ihrazı muvaffakiyet edenlere Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye Vekaleti tarafından bir ruhsatname verilir ve sanatlarını yapmaya müsaade edilir" [199].

1900 yılında İzmir'de 13 dişhekimi görev yapmakta olup, bunların 5'i Rum, 5'i Ermeni , 3'ü Levanten olup, Türk dişhekimi bulunmamaktaydı[200].

1920 yılında İzmir'de, Avrupa ve Amerika'dan diplomalı diş tabibi sayısı 12-15 idi. Geri kalan 100 dolayında dişçi herhangi bir eğitimden yoksun alaylı takımındandı[201].

İzmir Diş Tabipleri Cemiyetinin 1928 yılındaki yıllık toplantısında idare heyetine Mehmet Ali, Fahir, Rüştü, Hasan Hüseyin, Hüsnü Zati, Abdullah Naci, Ali Halim Beyler seçilmişlerdir[202]. Özellikle diplomasız dişçilerle mücadeleye etmeye çalışan Diş Tabibpleri Cemiyetinin merkezi Birinci Beyler Sokağı'nda idi.

İzmir'in ilk kadın diş doktorlarından ve aynı zamanda ilk ortodontistlerinden olan Ayşe Mayda, İzmir'deki diş hekimliği ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir;

"Ben, 1941 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine bağlı Diş Tababet Mektebinden 1941 yılında mezun oldum. 4.5 yıl İstanbul Üniversitesinde Alman Profesör Doktor Alfred Kantorowicz'in asistanlığını yaptıktan sonra, 1945 yılında İzmir'e geldim ve muayenehane açtım. İlk muayenahanem Birinci Beyler Sokağı 848 Sokağı No: 21'de idi. 1950 yılında muayenehanemi, Ankara Palas'daki Alanyalı Pasajı'na taşıdım. Muayenehanem çok basit idi. O zamanlar aletler çok pahalıydı ve ithal etmesi çok zordu. Pertev Atay ile birlikte İstanbul'dan bazı aletler almıştım ancak bunlar yetersiz gelmekteydi. Bu nedenle pek çok aleti kendim yaptım. İstanbul'da iken cerrahi, tedavi, ortodontist gibi bütün servislerde çalışmıştım. İzmir'e gelince ortodonti üzerinde yoğunlaştım. O zamanlar ortodonti bilinen bir alan değildi. Bu nedenle gazete ilanlarına ve tabelama "Ortodontist, Eğri Dişler Düzeltilir" diye yazdırdım. Kantorowicz aynı zamanda cerrahtı, burun çene düzeltir, estetik ameliyatlar yapardı, ben de ameliyatlarında ona yardım ederdim. İzmir'e gelince pek çok burun, çene kırıklarını, dudak yarılmalarını tedavi etme şansı buldum. Bunlar o dönem çok yaygın şeyler değildi.

Ben muayehane açtığımda İzmir'de on kadar diş hekimi vardı. En eskisi, Operatör Esad Cimcoz'un kardeşi Mehmet Ali Bey idi. Mehmet Ali Bey (Sürel) diş hekimliği okulundan mezun olan ilk öğrenci olup, diploma numarası 1 olduğu için ona hep 'Bir numara' derlerdi. Mehmet Ali Beyin dışında Hatice Azra, Muzaffer, Yusuf Vamık, Nilüfer Birsel ve Mahbule'yi hatırlıyorum[203]*."*

3- Eczacılar Cemiyeti

Osmanlı'da eczacılık alanında ilk mesleki örgütlenme, Gayrimüslim eczacılar tarafından 9 Haziran 1879 yılında kurulan "*Société de Pharmacie de Constantinople*" cemiyeti olup daha sonra "*Cemiyet-i Eczacıyander Asitane-i Aliye*" ismini almıştır. Cemiyetin ilk başkanı olan Charles Bonkowski, yaptığı açılış konuşmasında cemiyetin

---

[199] **Tababet ve Şuabatı...**, s. 9.

[200] Beyru, **a. g. e.**, s. 259.

[201] Zafer Toprak, "*Yayımlanmamış Bir Monografiden İzmir 1920-1921*", **Üç İzmir**, Yapı Kredi Yayınları, 1992, s. 232.

[202] **Ahenk**, 23 Şubat 1928.

[203] Ayşe Mayda ile 25.06.2005 tarihinde yapılan görüşme.

amacının, eczacılık seviyesini yükseltmek, eczacılık konusunda yönetime yardımcı olmak ve mesleki menfaatleri gözetmek olduğunu ifade etmiştir[204]. Cemiyet, 1879-1880 yılları arasında "*Journal de la Société de Pharmacie de Cosntantinople*" isminde bir gazete de çıkarmıştır. 1882-1892 yılları arasında faaliyetlerini durduran Cemiyetin yayın organı ise, 1893 yılında Eczacı Piérre Apéry tarafından çıkarılan "*Bulletin de la Société de Constantinople*" dergisiydi[205].

Türk eczacıların bir cemiyet altında toplanmaları ancak II.Meşrutiyet döneminde "*Osmanlı Eczacı ittihad Cemiyeti*"nin kurulması ile gerçekleşmiştir. Zamanın önde gelen Türk eczacılarının öncülüğünde kurulan Cemiyete, Gayrimüslim eczacılar da üye idi. Ancak bu birliktelik fazla uzun sürmemiş, kısa süre sonra Gayrimüslim eczacılar Cemiyetten ayrılarak, "*Devlet-i Osmaniye Eczacıları Cemiyeti*"ni kurmuşlardır. 1911 yılında Osmanlı Eczacılar Cemiyeti adını alan ve bünyesinde daha fazla Türk eczacı barındıran Osmanlı Eczacı İttihad Cemiyet, Eczacı Gazetesi, Genç Kimyager gibi eczacı dergilerini yayınlamıştır[206]. 1913 yılında nizamnamesi değiştirilmiş ve "*Devlet-i Osmaniye Eczacıları Cemiyeti*" adını almıştır[207]. Cemiyetin başkanı Nail Halit (Tipi) olup, Teologos Kasapoğlu, Nerses Çakıryan, Mehmet Kemal, Robert Roseti, Leon Daron, İbrahim Halil ve Kostantin Vasilidi Beyler de idare heyetinde yer almışlardır[208]. I.Dünya Savaşı sırasında Cemiyet başkanlığına Nail Halit Beyden sonra Ahmet Vefik Bey getirilmiş ise de savaş yılları nedeniyle Cemiyet eskisi kadar faal olamamıştır.

Eczacılar Cemiyeti, Cumhuriyet Döneminde ilk kongresini 13 Haziran 1924 tarihinde yapmış ve ismini Türkiye Eczacıları Cemiyeti olarak değiştirmiştir. 1928 yılında, İstanbul'daki eczacılar İstanbul Eczacılar Cemiyetini kurarak ayrı bir örgütlenmeye gitmişlerdir. Türkiye Eczacılar Cemiyeti idare heyetine seçilenler arasında Hamdi Sanal, Alaattin, Feridun Beyler gibi eczahane sahibi olmayan eczacıların da yer alması, Cemiyet içinde bölünmeyi artırmış ve 1929 yılında bir başka eczacı cemiyeti olan "*Türk Farmakologlar Birliği*" kurulmuştur. Ağustos 1930 tarihinde ilk kongresini yapan Cemiyetin idare heyetine İsmet, Hulki, Hamdi, Naşit, Süleyman Hilmi, Selahattin, Hasan, Muzaffer, İsmet, ve Halit Beyler seçilmiştir[209]. 1935 yılında birleşen iki cemiyet Türkiye Eczacılar Cemiyet adını almıştır. 1936 yılındaki Öz Türkçe akımı nedeniyle ismi "*Türk Emgen Kurumu*" olarak değişmiş, kurumun çıkardığı dergiye de "*Farmakolog*" ismi verilmiştir[210]. Türkiye Eczacılar Cemiyetinin yayın organı olan Farmakolog Dergisi 1931-1948 yılları arasında düzenli olarak çıkmıştır. 1938 yılında "*Türkiye Eczacılar Birliği*" ve daha sonra da "*Türkiye Eczacılar Cemiyeti*" adı benimsenmiştir[211].

Farmakolog Dergisinde cemiyetin kuruluş amacı şöyle ifade edilmiştir: "*Türkiye Eczacılar Cemiyeti, eczayı ve eczacılığı, bilgi, sosyal, ekonomik bakımlardan, yurda faideli kılmak, memleketin yüksek ihtiyaçlarını karşılayacak dereceye getirmek, meslektaşların ilmi, fenni, ekonomik menfaatlerini korumak, aralarında kuvvetli bir*

---

[204] Turhan Baytop, "*Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Eczacılık Cemiyetleri*, **I. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu 3-5 Nisan 1987,** Yay. Haz.: Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul, 1987, s. 144.

[205] Bedi N. Şehsuvaroğlu, **Eczacılık Tarihi Dersleri,** İstanbul, İ.Ü.Yayın No:1582, 1970, s.349.

[206] Naşit Baylav, **Eczacılık Tarihi,** İstanbul, 1968, s. 291.

[207] İlhami Tez, "*Türkiye Eczacılar Cemiyeti Tarihi I*", **Farmakolog,** c. 21, S. 2, 1951, s. 119.

[208] İlhami Tez, "*Türkiye Eczacılar Cemiyeti Tarihi II*", **Farmakolog,** c. 21, S. 3, 1951, s. 157.

[209] "*Türk Farmakolog Birliği Nasıl Kuruldu?*", **Farmakolog,** c. 21, S. 5, 1951, s. 221.

[210] İlhami Tez, **Türk Eczacılık Neşriyatı,** İstanbul, 1957, s. 5.

[211] İlhami Tez, "*Türkiye Eczacılar Cemiyeti Tarihi III*", **Farmakolog,** c. 21, S. 4, 1951, s. 175.

bağlılık yaratmak, değerli mevkilerini refahlarını, temin edecek yolları aramak, ilmi mesleki, neşriyat yapmak, muhtaç arkadaşlara ve ailelerine yardımda bulunmak gibi eczacı ve eczacılığın yükselmesi inkişafi için gerekli işlerle meşgul olmak üzere kurulmuştur"[212].

İzmir, İstanbul'dan sonra Eczacı Cemiyeti kurulan ilk şehirdir. İzmir'de eczacıların örgütlenmesi ilgili olarak, Ahenk Gazetesinde yeralan bir haberde "*İzmir eczacıları muamelat-ı saydalaniyeyi kanun dairesinde ceryan ettirmek eczacılığın da terakkisine hizmet etmek üzere bir cemiyet teşkil ederek içlerinden birini Türkçe, birini Fransızca, birini de Rumca katip intihab ederek bu babda vilayet-i celileye müracaat eyledikleri haber alınmıştır...*", denilerek, İzmir'de bir eczacı cemiyetinin kurulduğu beliritilmektedir. Yazının devamında, halkın ilaç fiyatlarını bilmediği ve pek çok eczahanenin halka yüksek fiyattan ilaç sattığı belirtilerek, en önemli sorunun bu olduğu ifade edilmiştir[213].

İzmir'de kurulan bir başka eczacı cemiyeti de 1909 yılında "*Farmakeftiki Enosis Smirneon (Association des Pharmaciens de Smyrne)* yani *İzmir Eczacılar Birliği*" adı ile kurulan cemiyettir. İzmirli Rum eczacılar tarafından kurulan Cemiyetin yönetim kurulu başkanı, Ecole de Pharmacie de Paris'den mezun olan ve Frenk Mahellesi'nde eczahanesi bulunan Eczacı Tasos Argiropulos idi. Cemiyetin genel sekreteri Anastasios Yianakopulos, veznedarı Kostantinos Yeorgiadis idi. Sadece bir üyesi Türk olan Cemiyet, yazışmalarını Rumca yapmıştır. 1915 yılında kapanan Cemiyet, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiği yıllarda, eski üyeler tarafından tekrar faaliyete geçirilmiş ve yeni cemiyete "*Mikroasiatikos Farmakeftikos Silogos (Küçük Asya Eczacılar Cemiyeti)*" adı verilmiştir[214]. Yunan ordusunun İzmir'i terk etmesiyle Cemiyetin faaliyetleri de sona ermiştir.

Yunan işgali döneminde faaliyette olan derneklerden biri de Eczahane Memurları Derneği olup, 1886 yılında bakkal ve tüccarların ilaç satmasını engelleyerek, mesleğe hak ettiği saygın yeri kazandırmak amacıyla kurulan Eczacılar Derneğinin uzantısı olduğu sanılan derneğin yönetim kurulu üyeliğinde F.Savvopulos, A.Psaradellis, Tabaoğlu, Passalis, Yosifopulos, Lorens bulunuyordu. Derneğin sekreterliğini I.Sklavos, veznedarlığını ise E.Agelidis yapıyordu[215].

1 Nisan 1923 tarihinde ise üyelerinin tamamı Türk olan İzmir Türk Eczacılar Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyete ait nizamnamenin ikinci maddesinde Cemiyetin kuruluş gayesi şu şekilde ifade edilmiştir; *"Eczacılar arasında İttihad ve mereddeti temine çalışmak, terakkiyat-ı hazıra-i fenniyeden yek diğerini haberdar ederek meslekdaşların ilmen yükselmesini ve iktisaden de terakkisini temin ve bu suretle de menafi ve sıhhat-ı umumiyeye ifa-i hüsn-ü hizmet eylemektir. Cemiyet, siyasetle katiyen iştigal etmez*[216]*"*.

---

[212] **Farmakolog**, c. 13, S. 4, 5, 6. 1943, s. 25.

[213] **Ahenk**, 2 Teşrinisani (Kasım) 1895.

[214] Baytop, *"Osmanlı İmparatorluğu..."*, s. 144; Turhan Baytop, **Eczahane'den Eczahaneye, Türkiye'de Eczahaneler ve Eczacılar (1800-1923)**, İstanbul, 1995, s. 120.

[215] Engin Berber, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak : İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayını, 1999, s. 349.

[216] Doğan Üvey, **Süleyman Ferit Eczacıbaşı ve Türkiye'de İlaç Sanayiinin Kuruluşuna Katkıları**, İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1996, s. 21.

Cemiyetin gelirleri üyelerin aylık ve yıllık aidatları ile bağışlardan ibaretti. Cemiyet üyeleri arasında üç grup vardı. Bunlar yılda 12 lira aidat ödemesi gereken kurucu üyeler, yılda dört taksit şeklinde 12 lira aidat ödeyen asli üyeler ve yabancı mekteplerden mezun ecnebi eczacılardan oluşan ve yılda 6 lira aidat vermesi gereken fahri üyeler idi. Cemiyetin kurucu üyeleri Eczacı Süleyman Şevket, Süleyman Ferit, Talip Arif, Ömer Lütfi, Ömer Vehbi, Kemal Kamil, Muta Hilmi, Mehmet Lütfi, Mehmet Faik, Hüseyin Cemal, Mehmet Esad ve Kimyager Salahattin Beyler idi. Cemiyet yılda bir defa toplanan ve kurucu üyeler ile asil üyelerden oluşan genel kurulda bir yıllığına seçilen idare heyeti tarafından yönetilmekteydi. Beş kişiden oluşan idare heyeti kendi aralarında bir başkan, bir katib-i umumi, bir veznedar seçerek işe başlaması gerekmekteydi[217].

Verem Mücadele Cemiyeti binasında faaliyet gösteren Eczacılar Cemiyetinin 1928 yılı kongresinde, idare heyetine Faik, Kemal Kamil, Ferit, Cemal, Ömer Lütfi ve Suat Beyler seçilmişlerdir[218]. Verem Mücadele Cemiyeti İçtima Salonunda yapılan 1934 yılı kongresinde Cemiyet idare heyetine Eczacı Faik, Kemal Kamil, Hamdi Nüzhet, Cemal, Ahmet Lütfü Beyler seçilmişlerdir[219].

İzmir'de eczacılar arasında bir başka örgütlenme de 1931 yılında kurulan "*Eczacı Kalfaları Cemiyeti*"dir. İlk genel kongresini 29.4.1932 tarihinde İzmir, Isparta, Burdur, Aydın, Denizli, Manisa, Kütahya ve Balıkesir'den gelen delegelerin katılımıyla, İzmir Halkevi'nde yapmıştır. Kongre sonunda idare heyeti şu şekilde oluşmuştur; Fahri Başkan Manisa Mebusu Turgut Bey, Başkan Nasır Bey, Katip Tevfik Bey, Veznedar Hamdi Bey, Aza Cenap Yunus Bey ve Hüseyin Avni Bey[220].

---

[217] Üvey, **a. g. t**, s. 21-23.
[218] **Anadolu**, 26 Temmuz 1928.
[219] **Halkın Sesi**, 17 Birinci Kanun (Aralık) 1934.
[220] **Yeni Asır**, 27 Nisan 1932, **Yeni Asır**, 1 Mayıs 1932.

SONUÇ

Sağlık, insan ve toplum hayatının vazgeçilmez bir öğesidir. İnsanlığın var oluşu ile birlikte ortaya çıkan hastalıklar, binlerce insanın ölümüne neden olmuştur. Hastaların tedavi edilmesi, koruyucu sağlık önlemlerinin alınması, uzun yıllar bireysel çabalarla veya hayır kurumları vasıtasıyla yapılmaya çalışılmıştır. Ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte devlet sağlık alanına ilgi göstermeye başlamış, devlet eliyle sağlık kurumları açılmıştır. Sağlıklı içme suyunun temin edilmesi, kanalizasyon yapılması, şehrin temizliği vb. işler de devletin görevleri arasında sayılmıştır.

Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi ile birlikte Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma hamleleri hız kazanmış, Batıdakine benzer sağlık örgütlenmeleri kurulmaya başlamıştır. Karantina İdaresinin kurulması ile başlayan düzenlemeler, Dahiliye Nezaretine bağlı Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Merkezi örgütlenmeye paralel olarak taşrada da sağlık alanında yeni düzenlemeler yapılmış, Hükümet Tabipliği, Belediye Tabipliği, Sıhhiye Müfettişliği gibi kurumlarla sağlık hizmetleri kazalara kadar yayılmıştır. 25 Şubat 1913 tarihli Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Teşkilatına Dair Kanun doğrultusunda, Dahiliye Nezaretine bağlı Meclis-i Sıhhiye-i Umumiye ile Etibba-i Mülkiyeden oluşan Sıhhiye Müdüriyet-i Umumisi oluşturulmuştur. Yeni düzenleme ile birlikte vilayetlerde Sıhhiye Müfettişliklerinin yerini Sıhhiye Müdürlükleri almıştır. Vilayet düzeyinde örgütlenen sıhhiye müdürlükleri ve sıhhiye meclisleri Cumhuriyet Döneminde de varlıklarını sürdürmüştür.

Sağlık konusuna büyük önem veren Cumhuriyet idaresi, sağlık sorunlarının çözümü için yoğun çaba sarf etmiş, Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaleti ilk kurulan bakanlıklardan biri olmuştur. Ülke nüfusu uzun süren savaşlar, salgın hastalıklar ve göçler nedeniyle büyük oranda azaldığı gibi var olan nüfusun çoğunluğu da yaşlı, çocuk, sakat ve kadınlardan oluşmaktaydı. Cumhuriyet idaresinin amacı hem halkı salgın hastalıkların pençesinden kurtarmak, hem de ülke kalkınması için gerekli olan sağlıklı ve genç nüfusun yetişmesini sağlamaktı. Bu doğrultuda devlet bütçesinden sağlık işlerine büyük paralar ayrılmış, bulaşıcı hastalıkla mücadelede görev alacak doktoralara o dönemki milletvekili maaşının üç katı (750 TL) ücret ödenmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra geçen on beş yıl zarfında 20 milyon çiçek, 140.000 kızıl, 230.000 menenjit, 1.5 milyon tifo aşısı tatbik edilmiş, aşı ve serumların hepsi ülkemizde hazırlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, bulaşıcı hastalıkların çocuklara geçmesini önlemek amacıyla evlilik öncesi muayeneyi zorunlu tutan ilk devlet olmuştur. Yapılan mücadele neticesinde başta sıtma, frengi ve verem olmak üzere halkı perişan eden bulaşıcı hastalıkların kökü kazınmıştır.

Osmanlı Devleti'nin önemli bir ihracat kapısı durumunda olan İzmir şehri, gerek Batı dünyasıyla olan yakın ilişkileriyle, gerekse de içinde barındırdığı farklı din ve milletten insanlarıyla diğerlerinden farklı bir şehir olmuştur. Ticaret hacminin giderek genişlemesi ve buna paralel olarak artan nüfusu, pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Sorunlara çözüm arayışları, İzmir'de başta belediye teşkilatı olmak üzere bir dizi kamu ve özel kurumların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

İzmir şehrinde sağlık hizmetleri belediye, sağlık müdürlüğü ile devlete, hayır kurumlarına veya özel teşebbüse ait hastahaneler ve dispanserler tarafından verilmeye çalışılmıştır. Belediye, bir yandan bünyesinde barındırdığı ebe, doktor, sağlık memuru vb. sağlık personeli ve dispanser sayesinde tedavi edici sağlık hizmetleri verirken diğer yandan da sahip olduğu zabıtalar vasıtasıyla gıda maddelerini imal eden ve satan

esnafları denetleyerek, bataklıkları kurutarak, sağlık kurumlarını denetleyerek, sağlıklı içme suyunu temin ederek, şehir içinde kalmış mezarlıkları kaldırıp sağlığa uygun yeni mezar yerleri belirleyerek, mezabahane vasıtasıyla halkın sağlıklı et satın almasını sağlayarak, koyucu sağlık hizmetlerini de yerine getirmeye çalışmıştır. Ayrıca bulaşıcı hastalıklara yakalanan kişilerin tecrit edilmesi, evinin ve eşyasının dezenfekte edilmesi de belediyenin sorumluğu dahilindeydi.

Sağlık Müdürlüğü ise valiliğe bağlı olarak çalışmıştır. Sağlık Müdürlüğünün görevi, bünyesinde bulundurduğu sağlık personeli ile hastahane, dispanser ve eczahanelerin yasalara uygun çalışıp çalışmadığını, doktor, eczacı, ebe vb. sağlık hizmeti verenlerin diplomalı olup olmadığını denetlemek, yasalara aykırı çalışanları cezalandırmak, gıda denetimi yapmak, salgın hastalıklarla mücadele edilmesini sağlamak ve gerektiğinde sağlık konularında valiye danışmanlık yapmaktı.

Resmi kurumların dışında, İzmir'de faaliyet gösteren pek çok hayır kurumu da toplum sağlığına katkı sağlamıştır. Bunların başında İzmir Veremle Mücadele Cemiyeti, Karşıyaka'da açılan Sağır, Dilsiz ve Körler Okulu, Darülaceze, Himaye-i Etfal, Hilal-i Ahmer Cemiyetleri gelmektedir. Hayır cemiyetleri halkın desteği ile ayakta kalmaya çalışan, düzenlenen piyangolar ve balolarla kendilerine kaynak yaratan kurumlardır. Cemiyetler fakir, kimsesiz, hasta, bakıma muhtaç ve felakete uğramış insanlara yardım ederek sosyal yardımlaşmayı sağlamakla kalmamış, açtıkları dispanserlerde hastalara ücretsiz tedavi hizmeti ve ilaç vererek hastaların tedavi olmasını sağlamışlardır. Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından Basmahane Semtinde açılan poliklinikte hasta çocuklara, Sağır, Dilsiz ve Körler Mektebinden açılan poliklinikte özürlülere, Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından açılan İkiçeşmelik, Karşıyaka ve Kahramanlar Polikliniklerinde bütün halka ücretsiz sağlık hizmeti verilmiştir. Veremle Mücadele Cemiyeti, Kanserle Mücadele Cemiyeti gibi kurumlar da doğrudan toplum sağlığına hizmet etmişlerdir.

İzmir'de XVIII ve XIX. yüzyıllarda yaşanan veba ve kolera salgınları binlerce insanın hayatına mal olmuştur. Ticaret hacminin artması ile birlikte artan şehir nüfusu, sağlıksız beslenme, barınma ve giyinme sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Veba ve kolera salgınlarına verem, çiçek ve frengi salgınları eklenmiştir. Frenginin tahribat yapmasında limana gelen denizcilerin fuhuş yoluyla halka hastalığı bulaştırması etkili olmuştur. Hastalıkla mücadele etmek amacıyla fuhuş yapanların bir mahallede toplanması ve açılan Frengi Hastahanesinde belirli aralıklarla muayenehaneden geçirilmeleri sağlanmıştır.

Sıtma ise, İzmir ve civarında var olan bataklıklar nedeniyle her dönem yıkıcı etkisini sürdüren bir hastalık olmuştur. Cellat Gölü, Mersinli, Halkapınar, Halimağa, Bostanlı, Kokaryalı Bataklıkları sıtma hastalığının besleyen en önemli kaynaklar durumundaydı. Cumhuriyet Döneminde bataklıkların kurutulmasına büyük önem verilmiş, halka çalışma mecburiyeti getirilmiş, şehir çöpleri bataklara dökülmüş ve bu şekilde sıtma hastalığı büyük oranda ortadan kaldırılmıştır.

Verem hastalığının etkili olmasında yetersiz beslenme, kalabalık ve havasız ortamlarda çalışma ve barınma etkili olmuştur. İzmir'de özellikle sağlıksız koşullarda çalışan işçiler arasında verem büyük tahribat yapmış, hastalıkla baş edebilmek için Emraz-ı Sariye ve İstilaiye Hastahanesinin bir kısmı veremli hastalara ayrılmıştır. Ayrıca Doktor Behçet Salih Uz'un öncülüğünde kurulan Veremle Mücadele Cemiyeti hem halkı verem konusunda bilgilendirecek yayınlar yapmış hem de sahip olduğu

dispanserle veremli insanları tedavi etmeye çalışmıştır. Daha sonraki yıllarda Emraz-ı Sariye ve İstilaiye Hastahanesi bünyesinde açılan verem pavyonu ve Buca'da açılan Verem Hastahanesi ile verem hastalığı ile savaşta önemli mesafeler alınmıştır. Kolera, veba gibi hastalıklar da şehrin altyapı hizmetlerinin gelişmesi ve hastalıklara karşı etkili ilaç ve aşıların geliştirilmesine paralel olarak etkinliğini kaybetmiştir.

Artan hastalıklar ve salgınlar karşısında her cemaat kendi başının çaresine bakmaya çalışmış ve kendilerine ait hastahaneler inşa etmişlerdir. İzmir'de yaşayan azınlıklar kendi hastahanelerini inşa ederken, Türkler ise hastahane konusunda en son adım atan unsur olmuştur. 1829 yılında askeri amaçla inşa edilen Askeri Hastahanenin dışında, Türkler tarafından inşa edilen ilk hastahane, 1851 yılında hizmete açılan Gurebayı Müslimin Hastahanesidir. Bunu Frengi Hastahanesi ile Emraz-ı Sariye ve İstilaiye Hastahanesi izlemiştir. İzmir, İstanbul'dan sonra en fazla hastahaneye sahip olan şehir olup, farklı cemaatlere ait hastahaneleri ile de diğer şehirlerden farklı bir konuma sahip olmuştur. Cemaatlere ait hastahanelerin pek çoğu, günümüzde Çocuk Hastahanesinin bulunduğu alanda, bir sokak içerisinde kurulmuştur. Hastahanelerin bulunduğu sokak İspitalya Sokağı veya Hastahane Caddesi olarak anılmıştır. Cemaatlere ait hastahaneler içerisinde sadece Karataş'taki Musevi Hastahanesi ile Gündoğdu'daki Fransız Hastahanesi bu sokağın dışında kurulmuştur. Yunan işgali sonrasında çıkan yangında cemaatlere ait hastahanelerin pek çoğu tahrip olmuştur. Cumhuriyet Döneminde sadece Musevi, Fransız ve İngiliz Hastahanesi binasına nakledilen Saint Antoine Hastahanesi faaliyetlerine devam edebilmiştir. Saint Antoine Hastahanesi 1937-1938 yılında, Fransız Hastahanesi ise 1978 yılında faaliyetlerine son vermiş, günümüzde kadar sadece Musevi Hastahanesi varlığını sürdürebilmiştir.

Türklere ait hastahaneler ise Türklerin yoğun olarak yaşadığı mahallelere yakın yerlerde kurulmuştur. Gurebayı Müslimin Hastahanesi, Kadifekale eteklerinde, Emraz-ı Zühreviye ve Emraz-ı İstilaiye Hastahaneleri ise Tepecik'te açılmıştır. Zührevi Hastalıklar Hastahanesinin Tepecik'te açılmasında fuhuşun yaygın olduğu, randevu evlerinin bulunduğu Sakızlar Mahallesine yakın olması etkili olmuştur. Askeri Hastahanenin, Karantina'da sahile yakın yerde yapılmasında ise denizden yoluyla gelecek yaralıların daha kolay nakledilmesi düşüncesi etkili olmuştur. Hastahanelerde din ve milliyetlere göre farklılaşma Cumhuriyet Döneminde sona ermiş, bu kez farklı ihtisas alanlarında hastahaneler açılmıştır. Başta frengi, verem, çocuk, diş, alanlarında olmak üzere açılan ihtisas hastahaneleri, İzmir'i Ege Bölgesinin sağlık merkezi haline getirmiştir.

İzmir eczacılık konusunda önemli mesafeler kateden bir şehir olmuştur. Osmanlı Döneminde İstanbul'dan sonra en çok eczahaneye sahip şehir olan İzmir, bu özelliğini Cumhuriyet Döneminde de muhafaza etmiştir. İzmir eczahanelerinin büyük bir kısmı gayrimüslimler tarafından işletilmiştir. Bunda eczahane sahibi olan gayrımüslimlerin Müslümanlara staj imkanı vermemeleri ve Müslümanların eczacılık mesleğine ilgi göstermemeleri etkili olmuştur. Cumhuriyet idaresiyle birlikte bu durum değişmiş ve eczahaneler büyük oranda Türkler tarafından işletilir hale gelmiştir. Eczahaneler daha çok Kemeraltı, Tilkilik, Alsancak ve İkiçeşmelik bölgelerinde açılmıştır. Eczahanelerin bu bölgelerde yoğunlaşmasında, bölgelerin nüfus yoğunluğunun fazla olması, hastahane ve doktor muayenehanelerinin bu bölgelerde toplanması etkili olmuştur.

Eczahaneler aynı zamanda birer poliklinik olarak hizmet vermişlerdir. Hemen hemen bütün eczahanelerde doktorlar hasta muayene etmekte, yazılan ilaçlar eczacılar

tarafından havanda dövülerek hazırlanmaktaydı. Eczahaneler, sadece hastaların muayene edildiği yerler değil aynı zamanda kan, idrar, balgam vb. tahlillerin yapıldığı, küçük cerrahi müdahalelerin gerçekleştirildiği yerlerdi. Bu durum 1930'lu yıllarda doktorların eczahanelerde hasta bakmalarının yasaklanmasına kadar sürmüştür.

İzmir, ilaç hammaddesi ihracat edilen önemli bir liman kenti olmasının yanında, ilaç imalatında da önemli bir paya sahip olmuştur. Başta Şifa ve Hilal Eczahaneleri olmak üzere pek çok eczahanenin kendi adına tescil ettirdiği ilaçlar bulunmaktaydı. Eczahaneler, ilaçların dışında parfüm, esans, kişisel temizlik ürünlerinin de imal edilip satıldığı yerlerdi. Özellikle Süleyman Ferit Eczacıbaşı ve Kemal Kamil Aktaş ile başlayan kolonya imalatı, İzmir'i bu alanda öncü şehir yapmış, İzmir kolonyalarının ünü bütün ülkeye yayılmıştır.

İzmir şehri, İstanbul'dan sonra, en fazla doktora sahip şehir durumunda olup, doktorların başarıları bütün ülkeye yayılmıştı. İzmir'de görev yapan doktorların büyük bir kısmının gayrimüslim olması, pek çoğunun Avrupa'da eğitim görmesi, İzmir'de tıbbın gelişmesine katkı sağlamıştır. XX. yüzyılın başlarında şehirde Türk doktorların sayısı artmaya başlamış, ancak bu artış sınırlı olmuştur. 1905 yılında İzmir'de görev yapan 95 doktordan 7'si, 1911 yılında görev yapan 102 doktordan sadece 6'sı Türk idi. Doktorlar arasında Rumların ve Musevilerin ezici bir üstünlüğü vardı. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte, İzmir'de görev yapan doktorlar arasında Türk doktorları büyük bir çoğunluk oluşturmuştur. Bunda Yunanistan ile Türkiye arasında yaşanan nüfus mübadelesi ve Cumhuriyet idaresinin eğitime verdiği önem etkili olmuştur. Gerek Osmanlı Devleti Döneminde gerekse de Cumhuriyet Döneminde muayenehanelerin büyük bir kısmı Beyler Sokağı, Tilkilik ve Gündoğdu (Alsancak) Semtlerinde açılmıştır. Muayenehanelerin Beyler Sokağı'nda toplanmasında şehrin en büyük hastahanesi olan Gurebayı Müslim Hastahanesinin bu bölgede bulunması, Tilkilik ve Gündoğdu bölgelerinin tercih edilmesinde ise Gayrimüslimlere ait hastahanelerin bu bölgede olması, gayrimüslim nüfus yoğunluğunun fazla olması etkili olmuştur.

İzmir'de faaliyet gösteren doktor ve eczacılar arasındaki mesleki örgütlenmelerin tarihi oldukça eskidir. Doktor arasında dayanışmayı sağlamak amacıyla kurulan cemiyetin tarihi XIX. yüzyıla kadar gitmektedir. 1909 yılında yeniden yapılandırılan Cemiyet, Cumhuriyet Döneminde etkinliğini artırarak sürdürmüştür.

Hastaları tedavi etmek kadar önemli bir başka şey varsa o da insanların hasta olmasını önlemek, koruyucu sağlık hizmetlerine önem vermektir. Salgın hastalıklar sağlıklı gıda ve su temin edemeyen toplumlarda çok daha fazla görülmektedir. İzmir şehri bu konuda diğer şehirlerden biraz daha şanslı bir şehirdir. Ticari açıdan büyük öneme sahip olan İzmir şehrinde, salgınların sık yaşanması ticaretin de azalması anlamına gelmekteydi. Bu nedenle salgınların önüne geçmek isteyen Osmanlı Devleti, İstanbul'dan sonra ilk belediye teşkilatlarından birini İzmir'de kurmuştur. Sağlıklı içme suyu sorununu çözmek amacıyla, 1895 yılında Halkapınar Su Şirketine şehre su getirme ve dağıtma imtiyazı verilmiştir. Mezbahane ıslah edilerek, mezarlıkların şehrin dışına taşınmasına başlanmıştır.

Yunan işgali sonrasında, 13 Eylül 1922 tarihinde başlayan yangın sadece İzmir'in ticari ve sosyal hayatını baltalamakla kalmamış, başta kanalizasyon olmak üzere şehrin alt yapısını da yok etmiştir. Nüfus mübadelesi nedeniyle İzmir'e başlayan göç ise mevcut sorunları daha da ağırlaştırmıştır. İzmir bir yandan eski ticari itibarını

tekrar kazanıp, modern binalarla donatılırken diğer yandan da altyapısı yeniden inşa edilmiştir. Bornovaaltı veya Salhane olarak bilinen bölgeye yeni bir mezbahane inşa edilmiş, Halkapınar Şu Şirketi satın alınmış, Vezir ve Osmanağa Suları Belediyenin kontrolüne verilerek su boruları yenilenmiş, Yamanlar'daki su kaynaklarından Karşıyaka'ya kadar döşenen borularla Karşıyaka'nın içme suyu karşılanmış, Hoizler Şirketine yeni bir kanalizasyon planı çizdirilerek, kanalizasyon şebekesi yenilenmeye çalışılmış, Kokluca ve Paşaköprü mevkilerinde yeni mezar yerleri belirlenmiş, eski mezarlıklara ölü gömülmesi yasaklanarak pek çoğu kaldırılmış, sıtma hastalığının kaynağı olan başta Bostanlı, Mersinli, Kokaryalı, Halkapınar, Halimağa, Sinekli olmak üzere şehir içindeki bataklıklar kurutulmaya başlanmıştır. İzmir şehri bu alanda önemli mesafeler alarak diğer şehirlere örnek olmuştur.

Bu alanda elde edilen başarıda en büyük pay hiç şüphesiz sağlık sorunlarına büyük miktarda kaynak aktaran Cumhuriyet Hükümetleri ve kaynakları doğru bir şekilde kullanan ve gecesini gündüzüne katarak çalışan İzmir vali ve belediye başkanlarınındır. Özellikle Hulusi Alataş, Behçet Uz gibi doktorların belediye başkanlığı yapması, şehrin sağlık sorunlarına öncelik verilmesinde önemli bir faktör olmuştur.

İzmir şehri son yüzyılda nüfus yapısı, binaları, kurumları ve altyapısı ile büyük bir değişim yaşamıştır. Yunan işgali ve sonrasında yaşanan gelişmeler şehrin gerek fiziki görünümünde gerekse de toplumsal yapısında derin izler bırakan tahribatlara neden olmuştur. Ancak Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde kurulan Türkiye Cumhuriyeti, diğer alanlarda olduğu gibi, İzmir'i yeniden inşa etme konusunda da büyük bir dinamizm yakalamıştır. İzmir şehri yeniden inşa edilmekle kalmamış, bütün altyapısı yeniden inşa edilmiş, bataklıkları kurutulmuş, mezarlıklar şehir dışına taşınmış, açılan geniş bulvarlar ve yapılan ağaçlandırma çalışmaları ile modern bir şehir görünümüne kavuşmuştur. Düzenlenen İzmir Fuarı ile de eski ticari önemine tekrar kavuşmuştur. Sağlık alanında sarf edilen çabalar ve alınan önlemler sayesinde İzmir şehri salgın hastalıkların pençesinden kurtarılmış, bu sayede sağlıklı ve genç bir nüfusa sahip olmuştur. Günümüzde de sahip olduğu ekonomik potansiyelin ötesinde, devlete veya özel sektöre ait ihtisas hastahaneleri ile Ege Bölgesinin sağlık merkezi durumundadır.

KAYNAKLAR

A-ARŞİVLER

1-Başbakanlık Osmanlı Arşivi

2-Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

3-Sağlık Bakanlığı Arşivi

B-RESMİ YAYINLAR

1-Salnameler

Salname-i Vilayet-i Aydın, 1303 Hicri Senesi, Defa 8.

Salname-i Vilayet-i Aydın, 1307 Mali Senesi, Defa 13.

Salname-i Vilayet-i Aydın, 1312 Hicri Senesi, Defa 15.

Salname-i Vilayet-i Aydın, 1326 Hicri Senesi, Defa 25.

İzmir Vilayeti Salnamesi 1927-1928, İzmir, İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü, 1929.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, 1925-1926, İstanbul, Matbaa-ı Amire,1926.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, 1926-1927, İstanbul, Matbaa-ı Amire, 1927.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, 1927-1928, İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası, 1928.

2-İstatistikler

1923 Senesi İzmir Vilayeti İstatistiği, Yay.Haz.: Erkan Serçe, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, İzmir.

İstatistik Yıllığı 1933-1934, İzmir, İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü, 1936.

İstatistik Yıllığı 1934-1935, İzmir, İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü.

İstatistik Yıllığı 1935-1936, İzmir, İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü, 1936.

İstatistik Yıllığı 1937-1938, İzmir, İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü, 1939.

İzmir İstatistik Yıllığı 1932-1933, İzmir, İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü, 1934.

İzmir Vilayeti 1929 Senesi İstatistik Yıllığı, İzmir, Bilgi Matbaası,1930.

İzmir Vilayeti 1930-1931 İstatistik Yıllığı, İzmir, İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü, 1931.

İzmir Vilayeti İstatistik Yıllığı 1926, İzmir, Hafız Ali Matbaası,1927.

Türkiye Cumhuriyeti 1939-1940 İstatistik Yıllığı, Ankara, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1941.

3-Raporlar, Zabıt Cerideleri

Askeri Hastahane Brifing Dosyası

Aydın Vilayeti 1329 Adi ve Hususi Bütçesi, Matbaa-ı Vilayet, bsy. ve bst. yok.

Aydın Vilayeti Meclis-i Umumiyesinin 1329 Senesinde Fevkalade Olarak

Vuku Bulan İçtimaına Ait Zabıtname, İzmir, İzmir Vilayet Matbaası, 1330.

Aydın Vilayeti Meclis-i Umumiyesinin 1330 Senesinde Vukubulan İçtimaına Ait Zabıtname, İzmir, İzmir Vilayet Matbaası, 1331.

Aydın Vilayeti Meclis-i Umumiyesinin 1331 Senesinde Vukubulan İçtimaına Ait Zabıtname, İzmir, İzmir Vilayet Matbaası, 1332.

İzmir Belediye Meclisi Zabıtname Defteri, 14. 5. 1931 (II inci İnikad), No: 3.

İzmir Belediye Meclisi Zabıtname Defteri, 6. 11. 1932 (2 inci İnikad), No: 7.

İzmir Belediye Meclisi Zabıtname Defteri, 14.5.1931, (2 inci İnakad), No:3.

İzmir Belediye Meclisi Zabıtname Defteri, 24.4.1936 (4 üncü İnakad), No:15.

İzmir Belediye Riyasetinin 1932 Yılı Çalışma Raporu, bsy. ve bst. yok.

İzmir Belediye Riyasetinin 1937 Yılı Çalışma Raporu, bsy. ve bst. yok.

İzmir Belediye Riyasetinin 1947 Yılı Çalışma Raporu, İzmir, 1947.

İzmir Şehri İmar Planı Raporu, İzmir, İzmir Belediyesi, 1939.

İzmir Dr. Suat Seren Göğüs Hastalıkları ve Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastahanesi 2003 Yılı Brifing Dosyası.

İzmir Vilayeti Meclis-i Umumisi 1340 Senesi Bütçesine Ait Zabıtname, İzmir, Maarif Matbaası, 1340.

İzmir Vilayeti 1341 Senesi Bütçesine Ait Zabıtname, İzmir, Maarif Matbaası, bst. yok.

İzmir Vilayeti Meclis-i Umumisinin 1928 Senesi Bütçesine Ait Müzakeratı ve Zabıtnamesi, İzmir, 1929.

İzmir Vilayeti Umumi Meclisinin 1932 Senesi Bütçesine Ait Müzakerat Zabıtnamesi, İzmir, Bilgi Matbaası,1932.

İzmir Vilayeti Umumi Meclisinin 1932 Senesi Bütçesine Ait Müzakerat Zabıtnamesi, İzmir, Bilgi Matbaası,1932.

İzmir Vilayeti Umumi Meclisinin 1933 Senesi Bütçesine Ait Müzakerat Zabıtnamesi, İzmir, Bilgi Matbaası, 1933.

Nevvar Salih İşgören Alsancak Devlet Hastahanesi Brifing Dosyası.

Öksüzlere Yardım Kurumu 1935-1936 Senesi Kongresinde Okunan İdare Heyeti Raporu, İzmir, Bilgi Matbaası, 1936.

PRO. F. O. 371/E 933/44, Turkey, Annual Report For 1935, Pecy Loraine'den M. Eden'e, Ankara, 31 Ocak 1936.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre 2, İçtima Senesi 3, c. 24, s.16.

Tülay Aktaş İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Brifing Dosyası

4-Kanunlar

"*Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararname*", **Sıhhiye Mecmuası,** No:18, Ağustos 1922, s.170-178.

Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kanun No: 964, Ankara, S.İ.M.V.Yay., 1936,

Emraz-ı Zühreviyenin Men'i Sirayetine Dair Neşrolunan Nizamname, İstanbul, Matbaa-ı Amire, 1332.

"*Etibba-i Belediyeye Ait Vezaif*", **Sıhhiye Müfettişlerine Etibba-i Belediyeye Ait Vezaif,** Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Mukarrerat ve Neşriyatından, bst. ve bsy. yok.

Faraşlı Mehdi, **İmtiyazat-ı Ecnebiyenin Tatbikat-ı Hâzırası,** Samsun, Matbaa-ı Cemil, 1325 (1909).

Fuhuşla ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Nizamnamesi, Ankara, D. Müfit Matbaası, 1935.

"*Hayvan Sağlık Zabıtası Hakkında Kanun*", **Düstur,** 3.Tertip, c. 9, İstanbul, 1931, s.776.

Heyet-i Sıhhiye ve Meclis-i Sıhhiye-i Mahalliyenin Vezaifi", **Sıhhiye Müfettişlerine Etibba-i Belediyeye Ait Vezaif,** Meclis-i Umur-u Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Mukarrerat ve Neşriyatından, bst. ve bsy.yok.

"*Hususi Hastahaneler Kanunu*" (24 Mayıs 1933), **Düstur,** 3.Tertip c. 14, Ankara, 1933, s.983-992, **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi,** Dönem IV, Toplantı 58, c. 15/1 (1933) İlgili Ek, s.1-4, **Sıhhiye Mecmuası,** c. 9, S. 64, 1933, s.176.

"*İdare-i Umumiyet-i Tıbbiye Nizamnamesi*", Tarihli, **T.C.Sicili Kavanini,** c.11, 1953, s.75.

"*İzmir Osmanlı Su Şirketi ile Yapılan Sözleşme*", **Düstur,** Birinci Tertip, c. 6 (İkinci Basım), Ankara, 1939, s.1411-1471.

"*İzmir Suları Anonim Osmanlı Şirketi Nizamname-i Dahiliyesi*", **Mecmua-i Mukavelat: İmtiyazat ve Mukavelat,** c. 6 (1310-1314), İstanbul, Osmaniye Basımevi,1310.

"*İzmir Suları İmtiyaz Mukavele ve Şartnamesi*", **T.C.Sicilli Kavanini,** c. 11, İstanbul, 1935, s.380-389.

İzmir Verem Mücadele Cemiyeti Esas Nizamnamesi, 1930, Ahenk Matbaası, İzmir.

Kolera Karantinası Hakkında Nizamname, Dersaadet, Matbaa-ı Osmaniye, 1311.

"*Memleket Etibbası ve Eczacıları Hakkında Nizamname*", **T.C. Sicilli Kavanini,** c.11, İstanbul, 1935.

"*İzmir Gureba Hastahanesinin Usul-i İdaresine Mübeyyin Talimat*", **Ahenk,** 2, 5, 9, 10, 18 Teşrinisani (Kasım) 1895.

"*Mezarlıklar Hakkındaki Nizamname*", **Düstur,** 3.Tertip, c. 12, s.1112-1119.

Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye Nizamnamesi, İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası, 1326.

"*Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi Teşkilatına Dair Kanun-u Muvakkat*", **Sıhhiye Mecmuası,** Yıl 1, S. 1, Dersaadet, Matbaa-ı Osmaniye, 1329 (1913).

"*10 Mayıs 1926 Tarih ve 831 Sayılı Sular Hakkında Kanun*", **Düstur,** 3.Tertip, c. 7, s.1430-31.

"*Su Kanunun Sureti Tatbikini Mübeyyin Nizamnamenin Mer'iyete Vaz'ı Hakkında Kararname*", **Düstur**, 3.Tertip, c. 9, İstanbul, 1931, s.1161.

Şehremaneti Sıhhiye Müdüriyeti ve Vazifesine Dair Talimatname, Dersaadet, Ahmet İhsan ve Şükerası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1329 (1913).

"*Tababet ve Şuabatı Sanatların Tarzı İcrasına Dair Kanun (11 Nisan 1928 Tarih ve 1219 Sayılı Kanun) ve Etibba Odaları Nizamnamesi*", **Düstur,** Üçüncü Tertip, c. 9, İstanbul, 1931, s.253-266.

"*Telkih-i Cedri Nizamnamesi*", **Sıhhiye Mecmuası**, Yıl 3, S. 9, İstanbul,1331 (1915), s.716-719.

Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Nizamnamesi, Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi Yayını, No:19.

Vilayat Belediyelerine Müteallik Kavanin ve Nizamat Mecmuası, Dersaadet, Hilal Matbaası, bst.yok.

"*Vilayet İdare-i Sıhhiye Nizamnamesi*", **Sıhhiye Mecmuası**, Yıl: 1, S. 1, Dersaadet, Matbaa-ı Osmaniye, 1329 (1913); **Sağlık Hizmetinde 50 Yıl**, Ankara, S.S.Y.B. Yay., 1973.

"*Vilayet Memurin-i Sıhhiyenin Suret-i Tayin ve Azillerine Dair Nizamname*", **Sıhhiye Mecmuası**, Yıl 1, S. 1, Dersaadet, Matbaa-ı Osmaniye, 1329 (1913).

"*Vilayet Nizamnamesi*", **Düstur,** Tertib-i Evvel, c. 1, İstanbul, Matbaa-ı Amire, 1289, s.612.

C-SÜRELİ YAYINLAR

1-Gazeteler

Ahali
Ahenk
Anadolu
Cumhuriyet
Demokrat İzmir
Halkın Sesi
Hizmet
Hukuk-u Beşer
Islahat
Işık
İkdam
İleri
İttihad
İzmir Postası
İzmir Ticaret Postası
Köylü
Meslek
Millet

Milli Birlik
Musavat
Sada-yı Hak
Sıhhat
Türk Sesi
Türk İli
Ulusal Birlik
Yanık Yurt
Yeni Asır
Yürgü

2- Dergiler

Acta Medica
Dirim
Farmakolog
İzmir Devlet Hastahanesi Mecmuası
İzmir Kent Kültürü Dergisi
İzmir Kliniği Dergisi
Hıfzıssıhha Mecmuası
Poliklinik
Sağlık Dergisi
Savaş
Sıhhat
Sıhhi Cidal
Sıhhiye Mecmuası
Tedavi Notları
Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası
Türkiye Kızılay Cemiyeti Mecmuası

D- MAKALELER

Akbayrak, Hasan, "*Himayeyi Etfal Cemiyeti*", **Tarih ve Toplum,** (52):1988.

Akçay, İlhan, "*Atatürk Devrinde Sağlık Hizmetleri*", **IX.Türk Tarih Kongresi'nden Ayrı Basım,** Ankara, T.T.K., 1989.

Akçiçek, Eren, "*Şeyhületibba Dr. Mustafa Enver Bey'in Hizmetleri (Ölümünün 50. Senesi Dolayısıyla)*" **İzmir Devlet Hastahanesi Mecmuası,** c. 20, S. 3, İzmir, 1982.

Akdeniz, Gül, "*İzmir Asker Hastahanesi*", **38.Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi Ülker Eke'nin Yorumu ve Fırçasıyla Türkiye'de Tarihi Sağlık Kurumları,** Yay. Haz.: Nil Sarı, İstanbul, 2002.

Akdur, Recep, "*Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de Sağlık Politikaları*", **Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış Uluslararası Kongresi,** c. II, İstanbul, 1999.

Akkoyun, Turan, "*Batı Anadolu'nun 'Şeyhü'l-Etibbası' Mustafa Enver Bey (1849-1932)*", **Tarih ve Toplum**, c. 30, S. 175, Temmuz 1998.

Aksoy, Yaşar, "*Büyük Başkan Dr.Behçet Uz'un Romanı*", **Yeni Asır**, 22 Mayıs 1986.

Aksoy, Yaşar, "*Ege'de Zaman; Eski İzmir'de Fuhuş ve Rum Randevu Evleri*" **Yeni Asır**, 4 Mart 1990.

Aktepe, M.Münir, "***İzmir Çeşmeleri***", **Üç İzmir**, İstanbul, Yapı Kredi Bankası Yayını, 1992.

Aladağ, Hikmet, "*Dr.Mustafa Enver Bey*", **İzmir Devlet Hastahanesi Mecmuası**, c. 3, S. 2, İzmir, 1965.

Aladağ, Hikmet, "*İzmir Devlet Hastahanesi*", **İzmir Devlet Hastahanesi Mecmuası**, c. 1, S. 3.

Aladağ, Hikmet, "*Sereczacı Ferit Bey*", **İzmir Devlet Hastahanesi Mecmuası**, c. 11, S. 3, 1973.

Altıntaş, Ayten, "*İzmir'de 1829'da Yaptırılan Askeri Hastahane*", **Tıp Tarihi Araştırmaları**, S.13, İstanbul, 2005, s.13.

Altıntaş, Ayten-Doğan, Hanzade, "*Osmanlı Esnaf Tabibinin Ahlak Eğitimi ve Değerleri (Fütüvvetnamelere Göre)*", **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 146, Ekim 2003.

Ataç, A., "*Osmanlı Devleti'nde Askeri Sağlık Hizmetleri*", **Sağlık Bakanlığı Tarafından Düzenlenen Osmanlı Devleti'nde Sağlık Hizmetleri Sempozyumu (Bildiriler)**, Ankara, 2000.

Aydın, Erdem, "*Tanzimat ve Osmanlı Sağlık Hizmetleri*", **IV. Türk Tıp Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler**, Ankara, T.T.K., 2003.

Aydın, Erdem, "*Türkiye'de Sıtma Mücadelesi*", **III. Türk Tıp Tarihi Kongresi (20-23 Eylül 1993)** Ankara, T.T.K., 1999.

Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, "*Dr. Ş. Osman Şenozan İle Görüştüm*", **Yeni Adam**, S. 445, 1943.

Barker, Zeki Nasır, "*Memleketimizde Sıhhat ve İctimai Muavenet İşleri*", **Poliklinik**, Yıl 7, No:84, 1940.

Baydur, Cemil Şerif, "*Merhum Dr.Mustafa Enver*", **Poliklinik**, c. 3, S. 6/30, 1935.

Baydur, Cemil Şerif, "*Merhum Dr.Mustafa Enver*", **Poliklinik**, c. 3, S. 7/31, 1936.

Baytop, Turhan, "*İstanbul Tıbbiye Mektepleri Tarafından Verilen Tasdikname, Mezuniyet Tezkeresi ve İcazetnameler (1852-1909)*", **Türk Eczacılık Tarihi Araştırmaları**, İstanbul, Abdi İbrahim İlaç Sanayi ve Ticaret A.Ş. Yayını, 2000.

Baytop, Turhan, "*Selçuklular Devrinde Anadolu'da Eczacılık*", Turhan Baytop, **Türk Eczacılık Tarihi Araştırmaları**, İstanbul, Abdi İbrahim İlaç Sanayi ve Ticaret A.Ş. Yayını, 2000.

Baytop, Turhan, "*Osmanlı Döneminde İzmir'de Eczacılık*", II.Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı (Ankara, 6-7 Mayıs 1994)'na Sunulan Bildiri, Turhan Baytop, **Türk Eczacılık Tarihi Araştırmaları**, İstanbul, Abdi İbrahim İlaç Sanayi ve Ticaret A.Ş. Yayını, 2000.

Baytop,Turhan, "*Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Eczacılık Cemiyetleri*, **I.Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu 3-5 Nisan 1987,** Yay. Haz.: Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul, 1987.

Beyru, Rauf, "*İzmir'de Yüzyıl Öncesinin Bir Salgını ve Düşündürdükleri*", **II. Uluslararası İzmir Sempozyumu Tebliğler**, Haz.: Necmi Ülker, İzmir, 1998.

Bilhan, Nebil, "*Türk Tıp Cemiyeti'nin 90 Yıllık Tarihçesi*", **Türk Tıp Cemiyeti Mecmuası**, Yıl 14, No: 2, 1948.

Bubur, Rüçhan, "*İzmir Gureba-i Müslimin Hastahanesi*", **Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan (10-13 Ekim 2001) Bildiriler**, İzmir, 2002.

Çaba, Deniz, "*Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi*", **İzmir Life**, Yıl 2, S. 14, Ekim 2002, İzmir.

Çapa, Mesut, "*Osmanlı Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti*", **Osmanlı**, c. 5, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Derman, Hasan, "*Kemal Kamil Aktaş*", **Farmakolog**, c. 19, S. 2, 1949.

Derman, Hasan, "*Necip Serdengeçti-Mehmet Faik Ener*", **Farmakolog**, c. 11, S. 4-5-6.

Dirican, M.Rahmi, "*Türkiye'de Ebeliğin Kısa Tarihçesi*", **Dirim**, c. 48, S. 1.

Dirican, M.Rahmi,"*Türkiye'de Sağlık Memurluğunun Kısa Tarihçesi*", **Dirim**, 49 (10-11),1973.

Doktor Hikmet, "*Hıfzısıhha Müzesi*", **Sıhhiye Mecmuası**, S. 13, Yıl 1922.

Dramur, Rengin, "*1324(1907)-1333 (1914) Tarihli Mabeyn Erkan-ı Sıhhiyesi Defterinden Saray Eczacı ve Doktorlarının Künyeleri*", **Tıp Tarihi Araştırmaları**, S.3, İstanbul, 1989.

Duru, Muhittin Celal, "*Sağlık İşleri Kurullarında ve Kurumlarında Gelişmeler*", **Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Dergisi**, c. 20, S. 121, 1946.

"*Eczacıbaşı İlaç Fabrikasının Evrimi*", **Mediko-Sosyal Sağlık Dergisi**, Yıl: 2, c.1, S. 10, Temmuz 1962.

Ekrem Kadri Unat, "*Osmanlı İmparatorluğu'nda İnsanın Bulaşıcı Hastalıklarına Karşı Yapılan Koruyucu Aşılar*", **Dirim**, c. 53, S. 11-12.

Erginöz, Hilmi, "*Türkiye'de Sağlık İdaresi*", **Dünyada ve Türkiye'de 1850 Yılından Sonra Tıp Dallarındaki İlerlemelerin Tarihi**, İstanbul, 1988.

"*Eski Eczahanelerimiz (İntibah-ı Milli Eczahanesi)* ", **Spatula**, Yıl 1989, S. 2, Roche Bilimsel Yayınlar Serisi, İstanbul.

"*Eski Eczahanelerimiz (İttihad Eczahanesi)*", **Spatula**, Yıl.1988, S. 2, Roche Bilimsel Yayınlar Serisi, İstanbul.

Etienne Berthet, "*Tevfik Sağlam (1882-1963)*", **Health News**, Tüberküloz Özel Sayısı, Yıl 1, S. 6, Ocak 99, Ankara.

Ferid İbrahim, "*İzmir'de Verem Vefiyatı*", **İkinci Mıntıka Menzil Hastahanesinde İzmir Etibbasının İkinci İçtimaı 30 Haziran-10 Temmuz 1334**, İzmir.

Feridun Dinçer, "*Osmanlı Devleti'nde Sağlık Alanına Veteriner Hekimlerin Katkıları*", **Sağlık Bakanlığı Tarafından Düzenlenen Osmanlı Devleti'nde Sağlık Hizmetleri Sempozyumu (Bildiriler)**, Ankara, 2000.

Frik, Feridun, "*Ecz. Süleyman Ferit Eczacıbaşı (1888-1973)*", **Dirim** 48(7):337-338,1973.

Frik, Feridun, "*Politik Görevde Doktorlar (VII)*", **Dirim**, c. 44, S. 3-4, Mart-Nisan 1969.

Frik, Feridun, "*Osmanlı İmparatorluğunun Son Yıllarında Sağlık İşleri Yönetimi*", **Dirim**, c. 54, S. 9-10, 1979.

Frik, Feridun, "*Cumhuriyetten Önce ve Sonra İlaç Endüstrimiz*", **Dirim**, 49(4):182-183,1974.

Gövsa, İbrahim Alaettin, "*Emin Muhlis Paşa*", **Meşhur Adamlar Ansiklopedisi**, Haz. Sedat Simavi, c I, İstanbul, 1933-1935.

Günbaş, Ahmet, "*Bir Halkapınar Gölü Vardı*", **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Kasım 2000, S. 2.

Gür, Süreya Kadri, "*Cumhuriyet Hükümetimizin Sağlık Siyasetinin Ana Çizgileri*", **Poliklinik**, c. 2, No:10-12, 1935.

Gür, Süreyya Kadri, "*Cumhuriyetin On Beşinci Yıldönümü Münasebetiyle Sıhhi Teşkilatımızın Ana Hatları*", **Poliklinik**, Yıl: 6, No:65, 1938.

Gür, Süreyya Kadri, "*Etibba Odaları Mümessillerinin İştirakiyle Yapılan Toplantıda Hazırlanan Tıp Meslek Odaları Birliği Kanunun Tasarısı Hakkındaki Düşündüklerim*", **Poliklinik**, c. 26, S. 188, 1949.

Gürsoy, Gencay, "Sağlık", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, c. 6, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983.

Hanson, A.H. "*Belediye İdaresi İstanbul, İzmir, Kayseri*", **Mahalli İdareler Hakkında Etütler**, Ankara, T.O.D.A.İ.E. Yayınları, 1955.

Hüseyin Rifat, "*İzmir'e Ait Hatıralar*", **Yeni Asır**, 24 Haziran 1934.

Kahya, Esin, "*Sağlık Kuruluşlarımıza Bir Örnek : Safranbolu'da Frengi Hastahanesi*", **IX. Türk Tarih Kongresi Ankara: 21-25 Eylül 1981, Kongreye Sunulan Bildiriler**, c. 3, Ankara, T. T. K., 1989, s. 1292.

Kalaç, Şerife Nilgün, "*Tüberküloz Tarihçesi*", **Health News**, Tüberküloz Özel Sayısı, Yıl 1, S. 6, Ocak 99, Ankara.

Kamran Kenan, "*Operatör Mustafa Enver Bey (1849-1932)*", **İzmir Kliniği**, c. 2, S. 4, 1932.

Karakaya, Hasan- Çakmakcı, Ali Zafer, "*Bir Su Öyküsü: İzmir Su Fabrikası*", **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Mart 2003, S. 6.

Kınacıgil, Reşat T., "*Ege'nin Kalbini Fetheden Ünlü Bir Hekim*", **Acta Medica**, c. I, No:6, 1948.

Kızıldağlı, Edip,"*Dr.Behçet Uz'un Anıları*," **Dirim**, 56(7-8):1981.

Kuneralp, Sinan, "*Bir Tanzimat Bürokratı: Emin Muhlis Paşa (1811-1874)*", **Tarih ve Toplum**, c. 7, S. 39.

Kutay, Cemal, "*Bir İnsan, Bir Devir, Bir Şehir: Eczacıbaşı Süleyman Ferit Beyin Hayatı ve Hatıraları*", **Yeni Asır**, 5 Mart-17 Nisan 1979.

Kültür, Asım İsmet, "*Sağır Dilsiz ve Körler Müessesesinde Bir Konuşma*", **Kültür Dergisi**, Yıl 3, S. 70, 1938.

Lindau, Paul, "*1900'lerde İzmir*", Çev.: Selçuk Ünlü, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, 1985.

Mansur, Fatma, "*Türkiye'de Mahalli İdarenin Temelleri*", **Mahalli İdareler Hakkında Etütler**, Ankara, T.O.D.A.İ.E. Yayınları, 1955.

Martal, Abdullah, "*İllet-i Efrenciye (İzmir'de Frengi İle Mücadele)*", ***Tepekule Tarih, Yerel Tarih Araştırmaları Dergisi***, S. 1, İlkbahar 2000, İzmir.

"*Merhum Doktor Mustafa Enver'in Heykeli*", **Poliklinik**, c. 3, S. 11/35, 1936.

Noyan, Abdülkadir, "*Harp Salgınları:Sıtma*", **Askeri Sıhhiye Mecmuası**, S. 31, 1940.

Özaydın, Zuhal, "*Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Salnamesine Göre Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Kuruluşu*", **Tıp Tarihi Araştırmaları**, S. 4, İstanbul, 1990.

Özbay, Kemal, "*Türk Hekimleri Dostluk ve Yardım Cemiyeti*", **Dirim**, c. 48, S. 12, 1973.

Özbay, Kemal, "*Askeri Hekimliğin Sıhhiye Hizmetlerinde Bir Etüt*", **Dirim**, c. 48, S. 2, 1973.

Özdilek, Şemsi, "*Sağlık Bakanlığı'nın Kuruluşu*", **Dirim**, c. 60, S. 11-12, 1985.

Özeren, Nihat, "*Kemal Kamil Aktaş*", **Savaş**, Yıl 8, 1949.

Özgür, Hüseyin, "*Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Temizlik ve Halk Sağlığı Hizmetleri*" **Osmanlı**, c. 5, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Palavan, Haydar, "*Kuduz*", **Sağlık Dergisi**, c. 221, S. 130, 1947.

Perim, Kunter, "*Kurucu Başhekimlerimizden Dr. Lütfi Sabri Hocamızı Kaybettik*", **İzmir Göğüs Hastalıkları Hastahanesi Dergisi**, c. IV, S. 7, Ocak 1990.

Perim, Kunter, "*Dr. Kemal Salih Aysak'ı Kaybettik*", **İzmir Göğüs Hastalıkları Hastahanesi Dergisi**, c. 2, S. 4, 1987.

Perim, Kunter, "*İzmir Göğüs Hastalıkları Hastahanesi Tarihçesi*", **İzmir Göğüs Hastalıkları Hastahanesi Dergisi**, c. 1, S. 1, İzmir,1986.

Rıza,Tahsin (Gencer),"*Osmanlı Teşkilat-ı Sıhhiyesinin Tarihçesi*", **Sıhhi Mecmua**, 13. ve 14. Sayıları, 1922.

"*Sağır ve Körler Müessesesi*", **Dirim**, c. 11, S. 7,1936.

Sağlam, Tevfik, "*Verem savaşı Hakkında*", **Savaş**, S. 5, 1948, İzmir.

"*Sağlık Coğrafyası: İzmir*", **Dirim**, c.22, S. 8, Ağustos 1947.

"*Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı; Bakanlığın 25 Yıllık Çalışmaları*", **Sağlık Dergisi**, No:10-11, İstanbul, 1948.

Sel, Kemal Salih, "*Koleraya Karşı İlk Türkçe Kitap ve Müellifi Hekimbaşı Behçet Efendi*", **Poliklinik**, c. 15, S. 174, 1947.

Seymen, Ülker Baykan, "*Tek Parti Dönemi Belediyeciliğinde Behçet Uz Örneği*", **Üç İzmir**, Yapı Kredi Yayınları, 1992.

"*Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletinin 10 Yıllık Mesaisi*", **Sıhhi Mecmua Fevkalade Nüshası,** c. 9, S.İ.M.V.Yay., 1933.

Suat Bey, "*Mustafa Enver Bey Kimdir?*", **Fikirler Dergisi**, c. 4, S. 87, 1932.

"*Süleyman Ferit Eczacıbaşı*", **Dirim**, c. 49, S. 7.

Sur, Haydar-Gürol, Hacer, "*Cumhuriyetimizin 75 Yıllık Geçmişinde Sağlıkta Yaşananlar*", **Yeni Türkiye**, S. 23-24, Eylül-Aralık 1998, Ankara,1998.

Şehsuvaroğlu, Bedi N., "*Devlet Sağlık Teşkilatında Teftişin Tarihçesi*", **Sağlık Dergisi**, c. 30, S. 3, 1956.

Şehsuvaroğlu, Bedi N., "*Osmanlı Tababetinde Garplılaşma Cereyanları*", **İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası**, c. 19, 1956.

Şehsuvaroğlu, Bedi N.,"*Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Tarihçesi*", **Dirim**, c. 25, S. 7, 1950; **Sağlık Dergisi**, c. 25, S. 1, S.S.Y.B.Yay. 1957.

Şehsuvaroğlu, Bedi, "*Tarihi Kolera Salgınları ve Osmanlı Türkleri*", **İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası**, c. 17, S. 2, 1954.

Şehsuvaroğlu, Bedi, "*Türkiye Karantina Tarihine Bir Bakış*", **Sağlık Dergisi**, c. 25, S. 2, 1951.

Terzioğlu, Arslan, "*Ortaçağ İslam-Türk Hastahaneleri ve Avrupa'ya Tesirleri*", **Belleten**, c. 34, S. 133, T.T.K. Yayını, 1970.

Tez, İlhami,"*Türkiye'de Eczacılık Cemiyetlerinin Tarihi*", **Farmakolog,** c. 21, S. 2-4,1951.

Toprak, Zafer, "*Yayımlanmamış Bir Monografiden İzmir 1920-1921*", **Üç İzmir**, Yapı Kredi Yayınları,1992.

Türk Farmakolog Birliği Nasıl Kuruldu?", **Farmakolog,** c. 21, S. 5, 1951.

Uludağ, Osman Şevki, "*Buseden Kadehler*", **Musiki Mecmuası,** Sene:7, S. 79, Eylül 1954.

Uludağ, Osman Şevki, "*Osmanlı Tıp Tarihinde Reaya Hastahaneleri ve İmtiyazlar*", **Belleten**, c. 1, S. 1, İstanbul, T.T.K. Yayını, 1937.

Uludağ, Osman Şevki, "*Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti*", **Tedavi Notları**, c.9, No:12-13, 1934.

Unar, Ali Rıdvan, "*Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti Teşkilat ve Memurin Kanunu*", **Poliklinik**, Yıl : 4, No:3-39, 1936.

Unat, Ekrem Kadri, "*Osmanlı Devleti'nde Tıp Cemiyetleri*", **I.Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu 3-5 Nisan 1987,** Yay. Haz.: Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul, 1987.

Unat, Ekrem Kadri, "*Osmanlı İmparatorluğu'nun Son 40 Yılında Türkiye'nin Tüberküloz Tarihçesi Üzerine*" **Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi**, c.10, S. 4, İstanbul, 1979.

Unat, Ekrem Kadri, "*Osmanlı İmparatorluğunda Aşı ve Serum Hazırlama Müesseseleri*" **Türk Tıp Alemi**, c. 1, S. 2, Nisan-Haziran 1970.

Unat, Ekrem Kadri, "*Türkiye Cumhuriyetinde Sıtma ve Tüberküloz Savaşı*", **Bilim ve Teknik**, S. 168, Kasım 1981.

Unat, Ekrem Kadri, "*Türkiye'de Atatürk Döneminde Bulaşıcı Hastalıklarla Savaş İçin Kuruluşlar ve Çalışmalar*", **Türkiye'de Atatürk Döneminde Bulaşıcı Hastalıklarla Savaş Toplantısı**, İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yay., İstanbul, 1982.

Uzel, İlter, "*Osmanlı-Türk Diş Hekimliği*", **Sağlık Bakanlığı Tarafından Düzenlenen Osmanlı Devleti'nde Sağlık Hizmetleri Sempozyumu**, Ankara, 2000.

Uzluk, Feridun Nafiz, "*Eczacılık-Türk Eczalık Tarihi Üzerine Bir Araştırma*", **Dirim**, c. 30, S.1, 1955.

Ülker, Necmi, "*İzmir Sarıkışlasının Yapım Çalışmaları*", **X.Türk Tarih Kongresi'nden Ayrı Basım**, Ankara, T.T.K., 1994.

Ünlü, Mehmet, "*Atatürk Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Merkezinin Tarihçesi*", **Health News**, Tüberküloz Özel Sayısı, Yıl 1, S. 6, Ocak-99, Ankara.

Ünver, Süheyl,"*Türkiye Cumhuriyeti Dahilinde Malarya Mücadelesi*", **Poliklinik**, c.2, Numara 3-15, 1934.

Ünver, Süheyl, "*Türkiye'de Veba (Taun) Tarihçesi Üzerine*", **Tedavi Kliniği ve Laboratuarı**, c. 5, No:18, 1935.

Willcox, R.R., "*Türkiye'de Zührevi Hastalıklar Meselesi*", Çev.: İpek Tunca, **Sağlık Dergisi**, c. 25, S. 10, 1951.

Yentürk, Aybala-Yentürk, Nejat, "*Eczacıbaşı Süleyman Ferit Müstahzaratı*", **Tombak (Antika Kültürü, Koleksiyon ve Sanat Dergisi)**, S. 15, İstanbul, 1997.

Yentürk, Ayla-Yentürk, Nejat, "*Ecahaneyi Yorgaki Morayeti: M.Georges Moraitis'in İzmir'deki 25 Yılı*", **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, S. 6, İzmir.

Yetkin, Sabri, "*Kolera Günlerinde İzmir (1910-1911)*", **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Mart 2001, S. 3, İstanbul, 2001.

Yıldırım, Nuran, "*Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Koruyucu Sağlık Uygulamaları*", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, c. 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1986.

Yıldırım, Nuran, "*İstanbul'da Tebhirhaneler-Dezenfeksiyon Evleri*", **Hastane Dergisi**, S.12, http:www.hastanedergisi.com.

Nuran Yıldırım, "*İstanbul'daki Eczahanelerde Hasta Muayenesi*", **Hastane Dergisi**, S.11, http:www.hastanedergisi.com.

"*26 Yıllık Sağlık ve Sosyal Yardım İşlerimiz*", **Sağlık Dergisi**, c. 23, S. 10,1949, S.S.Y.B.Yay.

Yücel, Ayhan, "*Türkiye'de Sıtma Savaşı*", **Türkiye'de Atatürk Döneminde Bulaşıcı Hastalıklarla Savaş Toplantısı**, Düzenleyen ve Yöneten: Ekrem Kadri Unat, İstanbul, İ. Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yay., 1982.

E-KİTAPLAR

Akgünlü, Eczacı-Kimyager Dr. Abdüsselam, **Temel'de Doğruluk ve Demokrasi**, Derleyen Arslan Akgünlü, Bornova, E.Ü.Basımevi, 1997.

Akın, Veysi, **Bir Devrin Cemiyet Adamı Doktor Fuad Umay (1885-1963)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2000.

Aksoy, Yaşar, **Asansör ve Dario Moreno Anıları**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, İzmir 1993.

Aksoy, Yaşar, **Bir Kent Bir İnsan, İzmir'in Son Yüzyılı S.Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları,** Dr. Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayını, İstanbul 1986.

Aksoy, Yaşar, **Karşıyaka ve Kaf Sin Kaf Tarihi,** İzmir, 1988.

Aksoy, Yaşar, **Smyrna, Efsaneden Gerçeğe İzmir**, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2002.

Aktaş, Eczacı Kemal Kamil, **Aile Eczahanesi**, İzmir, bst. yok.

Akyay, Necmettin, **Osmanlı İmparatorluğunda Sağlık Örgütleri ve Sosyal Kuruluşlar**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Toplum Hekimliği Enstitüsü Yayınları, No:22, 1982.

Aldan, Mehmet, **İz Bırakan Mülki İdare Amirleri II**, Ankara, İçişleri Bakanlığı Yayını, 1995.

Arı, Kemal, **Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)**, İstanbul, 1995.

Atademir, Saib Rağıp, **Yerli Tıbbi Müstahzarlar,** Konya, Atademir Yayınevi, 1947.

Ataman, Sadi Yaver, **Atatürk ve Türk Musıkisi**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 1991.

Atatürk'ün Meclis Açış Konuşmaları, Ankara, 1987.

Atay, M.Çınar, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir Planları**, İzmir, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını,1998.

Atay, M.Çınar, **İzmir'in İzmir'i**, İzmir, 1993.

Atay, M.Çınar, **Tarih İçinde İzmir**, İzmir, 1978.

Baskın Fazıl, **Eski ve Yeni Devirlerde İzmir Belediyesi**, İzmir, 1941.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Katalogları Rehberi, Ankara, 1995.

Bayar, Celal, **Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Giriş**, c. 5, İstanbul, 1967.

Bayat, Ali Haydar, **Osmanlı Devletinde Hekimbaşılık Kurumu ve Hekimbaşılar**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını, 1999.

Baykara, Tuncer, **İzmir Şehri ve Tarihi**, İzmir, Ege Üniversitesi Yayını, 1974.

Baylav, Naşit, **Eczacılık Tarihi**, İstanbul, 1968.

Baytop,Turhan, **Laboratuardan Fabrikaya-Türkiye'de İlaç Sanayi (1833-1954)**, İstanbul, Bayer, 1997.

Baytop,Turhan,**Eczahane'den Eczahane'ye, Türkiye'de Eczahaneler ve Eczacılar (1800-1923)**, İstanbul, Bayer, 1995.

Baytop.Turhan,**Türk Eczacılık Tarihi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayını, 1985.

Belediyeler Yıllığı, c. II, Ankara, 1949.

Berber, Engin, **Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı**, Ankara, Ayraç Yayınevi, 1997.

Berber, Engin, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs1919)**, İstanbul, 1997.

Berker, Nadire-Yalçın, Selim, **Tıbbiye'nin ve Bir Tıbbiyeli'nin Öyküsü Osman Cevdet Çubukçu**,Vehbi Koç Vakfı Yayını, 2003.

Besim Ömer, **Nevsal-i Afiyet Salname-i Tıbbi İkinci Sene**, İstanbul, 1316.

Beyru, Rauf, **19.yüzyılda İzmir'de Sağlık Sorunları ve Yaşam**, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2005.

Beyru, Rauf, **İzmir Şehri Üzerine Bir İnceleme**, Ankara, 1970.

Bilget, Adnan, **Son Yüzyılda İzmir Şehri (1849-1949)**, İzmir, Meşher Basımevi, 1949.

Bolak, Orhan, **Hastahanelerimiz, Eski Zamanlardan Bugüne Kadar Yapılan Hastahanelerimizin Tarihi ve Mimari Etüdü**, İstanbul, 1950.

Bora, Siren, **İzmir Yahudileri Tarihi 1908-1923**, İstanbul, Gözlem Basın ve Yayın A.Ş., 1995.

Cemil Şerif, **Merhum Şeyhületibba Operatör Mustafa Enver Bey Bey'in Hatıraları**, İzmir, Bilgi Matbaası, 1933.

Cevat Sami-Hüseyin Hüsnü, **İzmir, 1905**, Yay. Haz.: Erkan Serçe, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2000.

Cumhuriyeti 50.Yılında İzmir, 1973 İzmir İl Yıllığı, İzmir, İzmir Valiliği Yayını, 1973.

Cumhuriyetin 15 nci Yılında İzmir, İzmir, 1938.

Cumhuriyetin İlk 15 Yılında Sağlık Hizmetleri, İstanbul, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayını, 1998.

Çadırcı, Musa, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, Ankara, T.T.K., 1991.

Doktor Behçet Salih, **Verem Nasıl Başlar ?, Veremden Kurtuluş ve Korunma Çareleri Nelerdir?**, İzmir, Ahenk Matbaası, 1338 (1922).

Doktor Şükrü Osman, **İncir Kurdu Mücadelesi**, İzmir, Abacoli Matbaası, 1928.

Dursun, Kamil, **İzmir Hatıraları**, Haz.: Ünal Şenel, İzmir, 1994.

Ege, A. Şahabettin, **Eski İzmir'den Anılar**, Yay. Haz.: Erkan Serçe, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2002.

Erden, Fethi, **Türk Hekimleri Bibliyografyası**, İstanbul, 1948.

Ergin, Osman, **Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı**, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1936.

Osman Nuri Ergin, **İstanbul Tıp Mektepleri ve Enstitüleri ve Cemiyetleri**, İstanbul, 1940.

Grossman, Moşe, **Dr. Markus (1870-1944) Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçişte Türk Yahudilerinden Görünümler, Dünden Bugüne Yarına 1**, İstanbul, 1992.

Gündem, Naci, **Günler Boyunca**, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2002.

Gürsoy, Melih, **Bizim İzmirimiz**, İzmir, 1993.

Huyugüzel Faruk, **İzmir'de Edebiyat ve Fikir Hareketleri Üzerine Araştırmalar,** İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2004.

Huyugüzel, Ö.Faruk, **İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950),** Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 2000.

İkinci Mıntıka Menzil Hastahanesinde İzmir Etibbasının İkinci İctimai, 30 Haziran-10 Temmuz 1334, İzmir, 1334 (1918).

İzmir 1920 Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü, Çev.: Engin Berber, İzmir, Akademi Kitapevi, 1998.

İzmir 1941 Yılı Telefon Rehberi, Bilgi Matbaası, İzmir.

İzmir Eski Belediye Reisi Ticaret ve Sağlık Vekillerinden Dr. Behçet Uz'un Biyografisi, İzmir, 1967

İzmir Mithat Paşa Erkek Sanat Enstitüsü, İzmir, Endüstri Basım ve Yayınevi, bst.yok.

İzmir Şehir Rehberi 1941, Haz.: Suad Yurt Koru, İzmir, İzmir Belediyesi Neşriyatından.

İzmir Şehir Rehberi 1934, İzmir, Asar-ı Atika Cemiyeti Yayını.

İzmir Telefon Rehberi 1941, İzmir, 1941.

İzmir Telefon Rehberi 1939-1940, İzmir, 1940.

İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Fevkalade Nüshası, İzmir, İtimat Matbaası,1933.

İzmir Ticaret ve Sanayi Odasına Mukayyet Mali, Ticari ve Sınai Müessese ve Ticarethaneler, İzmir, İzmir Ticaret Odası Yayını, Bilgi Matbaası, 1930.

İzmir Verem Mücadele Cemiyeti Esas Nizamnamesi, İzmir, Ahenk Matbaası, 1930

İzmir Verem Mücadele Cemiyeti Sıhhat ve İktisat Mücadele Almanağı 1930-1931, İstanbul, 1931.

İzmir'deki Bazı Sosyal Koşullar Hakkında Bir Araştırma, İzmir 1921, Çev.: Aykan Candemir, İzmir, İzmir Belediyesi Yayını, 2000.

Kaygusuz, Bezmi Nusret, **Bir Roman Gibi**, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2002.

Kızılay, Türkiye Kızılay Genel Merkezi, 1974.

Kip, Necati Kemal, **Sağır ve Dilsiz ve Körler Müessesesi 1923-1938**, İzmir, İtimat Basımevi, 1938.

Kocaer, Remzi, **Türkiye Eczacılar Almanağı 1949**, İstanbul,1949.

Kumbaracılar, İzzet, **Eczacılık Tarihi ve İstanbul Eczahaneleri,** Yay.Haz.: Ömer Kırkpınar, İstanbul, Çelik Gülersoy Vakfı Yayını, 1988.

Malul Gaziler Yıllık Ticaret Kılavuzu, 1929 İlavesi, İstanbul, İzmir Malul Gaziler Cemiyeti Yayını, 1929.

Meray, Seha L., **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, Takım II, c. 1, Kitap: 1, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972.

Moralı, Nail, **Mütarekede İzmir, Önceleri ve Sonraları**, İstanbul, 1976.

Muşkara, Turan, **İzmir ve Karşıyaka Anıları,** Yay. Haz.: Ahmet Mehmetefendioğlu, İzmir, 1998.

Nahum, Henri, **İzmir Yahudileri,** İstanbul, İletişim Yayınları, 2000.

Nutuklar 1931-1942, İzmir Belediyesi Neşriyatından, 1942.

Olgaç, Ulvi G., **İzmir Ne idi Ne Oldu ?,** İzmir, 1939.

Ortaylı, İlber, **Türkiye İdare Tarihi,** Ankara, T.O.D.A.İ.E. Yayınları, 1979.

Öktem, Haydar Rüştü, **Mütareke ve İşgal Anıları,** Haz.: Zeki Arıkan, Ankara, 1991.

Özalp, Mehmet Nazmi, **Türk Musikisi Tarihi -Derleme-,** c. 2, Ankara, 1986.

Özbay, Kemal, **Türk Asker Hekimliği ve Askeri Hastahaneleri,** c. I, 1976, c. II, 1976, c. III, I.Kitap,1981, c. III, II. Kitap, 1981, İstanbul.

Öztürk, Kazım, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-1973),** Ankara, Önder Matbaası, 1973.

Panzac, Daniel, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba (1700-1850),** Çev.:Serap Yılmaz, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.

Parlak, Türkmen, **İşgalden Kurtuluşa 2, Yunan Ege'den Nasıl Gitti ?,** İzmir, İzmir Sosyal Hizmetleri Vakfı Kültür Yayınları, 1983.

Parlak,Türkmen, **Yunan Ege'ye Nasıl Geldi ?,** İzmir, 1982.

Pınar, İlhan, **Hacılar, Seyyahlar, Misyonerler ve Yabancıların Gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir (1608-1918),** İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2001.

Politis, Kozmas, **Yitik Kentin Kırk Yılı,** Çev.: Osman Bleda, İstanbul, 1992.

Raif Nezihi, **İzmir Tarihi,** İzmir, 1927.

Saint Antoine Hopıtal Catholıque Rapport Annuel 1901, Smyrne, 1902.

Sakayan, Dora, **Bir Ermeni Doktorun Yaşadıkları Garabet Haçeryan'ın İzmir Güncesi,** Çev. : Atilla Tuygan, İstanbul, Belge Uluslararası Yayıncılık, 2005, s.36.

Sanders, Liman von, **Türkiye'de Beş Yıl,** Çev.: M. Şevki Yazman, İstanbul, 1968.

Say, Memduh, **İjiyen Bakımından İzmir Şehri,** İzmir, Bilgi Matbaası, 1941.

Sayek Füsun, **Türk Tabipler Birliği Tarihe Giriş,** Ankara, Türk Tabipler Birliği Yayını, 1998.

Scherzer, Karl Von, **İzmir, 1873,** Çev.: İlhan Pınar, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2001.

Serçe, Erkan, **Tanzimat'tan Cumhuriyete İzmir'de Belediye (1868-1945),** İzmir, Dokuz Eylül Yayınları, 1998.

Sıhhat Almanağı, Haz.: Mahzar Osman Umsan, İstanbul, Kader Matbaası, 1933.

Smith, Michael Llewelyn, **Anadolu Üzerindeki Göz,** Çev.: Halim İnal, İstanbul, 1978

Somar, Ziya, **Yakın Çağların Fikir ve Edebiyat Tarihimizde İzmir,** İzmir, Nefaset Matbaası , 1944.

Solomonidi, Hristu, **İzmir'de Tıp,** (Yunanca), Atina, 1955.

Su, Kamil, **Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti,** Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.

Şehsuvaroğlu, Bedi N., **Eczacılık Tarihi Dersleri,** İstanbul, İ.Ü.Yayın No:1582, 1970.

Şenocak, Bülent, **Levant'ın Yıldızı İzmir, Levanterler, Rumlar, Ermenler ve Yahudiler,** Şenocak Kültür Yayını:1.

Temel, Mehmet, **İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu,** Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 1998.

Tez, İlhami, **Türk Eczacılık Neşriyatı,** İstanbul, 1957.

Tınal, Melih, **İzmir Atatürk Lisesi Tarihçesi,** İzmir, İzmir Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı Yayınları (1), 1999.

Ticari ve İktisadi İzmir Rehberi 1926, Yay. Haz.: Sabri Yetkin, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2002.

Tutsak, Sadiye, **İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950),** Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

Tükel, Hasan Sükûti, **Tatlı ve Acı Hatıralar,** İzmir, 1952-1953, s.10-13.

Türk Hekimleri Dostluk ve Yardım Cemiyeti 1937 Yılı Hatırası, İstanbul, (bst. yok).

Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun Küçük Bir Tarihçesi 1921-1939, İstanbul, Resimli Ay Matbaası, 1940.

Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı (1877-1949), Ankara, 1950.

Türkiye'de Yabancı Müesseselerinin Durumu Hakkında Rapor, Ankara, T.C. Maarif Vekaleti, 1956.

Türkmen, Zekeriya, **Belgelerle Yunan Mezalimi,** Ankara, 2000.

Uludağ, Osman Şevki, **Beşbuçuk Asırlık Türk Tababeti Tarihi,** Sadeleştiren:İlter Uzel, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 1991.

Umar, Bilge, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri,** Ankara, Bilgi Kitapevi, 1974.

Unat, Ekrem Kadri, **Osmanlı İmparatorluğunda Bakteriyoloji ve Viroloji,** İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayını, İstanbul 1970.

Üngör, Ethem Ruhi, **Türk Musikisi Güfteler Antolojisi,** c. I,II, İstanbul, Eren Yayınları, 1981.

Ünver, Süheyl, **Türkiye'de Çiçek Aşısı ve Tarihi,** İstanbul, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tarihi Enstitüsü Yayın No:38, İsmail Akgün Matbaası, 1948.

Vellay, Charles, **Smyrna a Greek City Hellas And Underdeemed Hellenism,** Fransızcadan Çeviren: Dr. Carroll N. Brown, The College of the City of New York, 1920, American Hellenic Society İnc.

Yaranga, Olaf, **XIX.yüzyılın İlk Yarısında Fransız Gezginlerin Anlatımlarında İzmir,** Çev.:Gürhan Tümer, İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2000.

Yakın (Koyuncu), Gülnaz, **İzmir Sanayi Mektebi (Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesi) (1868-1923),** İzmir, 1997.

Yarman, A. :**Osmanlı Sağlık Hizmetlerinde Ermeniler ve Surp Pırgıç Ermeni Hastahanesi Tarihi,** Editör: A. Çakmak, İstanbul, Surp Pırgıç Ermeni Hastahanesi Vakfı Yay., 2001.

Yazıcı, Mustafa, **Osmanlı Dönemi On Meşhur Trabzon Valisi**, Trabzon, 1995.

Yerli ve Yabancı İspençiyari ve Tıbbi Müstahzarların Listesi, Ankara, S.S.Y.B. Yay., 1949.

Yetkin, Sabri- Serçe, Erkan, **İzmir Esnaf ve Ahali Bankası'ndan Egebank'a (1928-2000)**, İstanbul, 2000.

Yıldırımkemal, Nejat, **Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ**, Ankara, 1952.

Yücebaş, Hilmi, **Şair Eşref Bütün Şiirleri ve 80 Yıllık Hatıraları**, İstanbul, 1978.

Zeyrek, Mehmet İhsan, **Eczacıbaşı S. Ferit Bey**, İzmir, 1963.

F-TEZLER

Baran (Alim), Tülay, **İzmir'in İskan ve İmarı (1923-1938)**, D.E.Ü. A.İ.İ.T.Enst., Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1994.

Berber, Engin, **Kurtuluşundan Cumhuriyetin İlanına Kadar İzmir**, E.Ü.Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans, İzmir, 1985.

Bubur, Rüchan, **İzmir Gurebai Müslimin Hastahanesi**, E.Ü. Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İzmir, 1991.

Ceyhun, Cihat, **Frenginin Yeryüzüne Yayılışı ve Türkiye'de Frengi Mücadelesi**, E.Ü. Tıp Fakültesi, Yayınlanmamış Tıp Tarihi Doçentlik Tezi, İzmir, 1971.

Çakmak, Şükran, **İzmir Mezarlıkları**, E.Ü. Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İzmir, 2005.

Çolak, Filiz, **Demokrat Parti'nin İzmir'de Kuruluşu ve Gelişimi (1946-1950)**, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1995.

Erbiz, Ekrem, **Osmanlı'dan Günümüze Sağlık Hizmetleri ve Merkezi Yönetime Genel Bir Bakış**, İ.Ü. İşletme ve İktisat Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s.51.

Güner, Uğur, **İzmir'de Türk Eserleri**, E.Ü.Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İzmir, 1991.

Gürsel, Ali, **Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları (1920-1960)**, Hacettepe Üniversitesi A.İ.İ.T.Ens., Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1998.

Hot, İnci, **Sıhhiye Mecmuasına Göre Ülkemizde Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele**, İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2001.

Kırkpınar (Bora),H.Siren,**İzmir Sancağında Rumlar (Sosyal,Ekonomik,Kültürel Durumları)** (1908-1912), D.E.Ü.A.İ.İ.T. Ens., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1998.

Koçak, Filiz, **Türkiye'de Sağlık Politikasının Gelişimi (1908-1950)**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1995.

Kranzler, Kathryn Linea, **Health Services in The Late Ottoman Empire (1827-1914)**, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1991.

Kurt, Sadık; **İzmir'de Kamu Hizmeti Gören Kuruluşlar (1850-1950)**, D.E.Ü.A.İ.İ.T.Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1996.

Martal, Abdullah, **XVI.yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Su-Yolculuk**, E.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir,1987.

Mert, Hasan, **Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Yönleriyle Bornova (1923-1981)**, E.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2002.

Muslu, Selma, **1929-1940 Yılları Arasında İzmir'de Sosyal Hayat**, E.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1996.

Özpekcan, Meliha, **Türkiye Cumhuriyetinde Sağlık Politikası (1923-1933)** İ.Ü.A.İ.İ.T.Ens., Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1999.

Sürgevil, Sabri, **1914-1918 Yılları Arasında İttihad ve Terakki Fırkasının İzmir Politikası**, E.Ü.Edebiyat Fakültesi,Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1984.

Tabak, Serap, **İzmir Şehrinde Mülki İdare ve İdareciler (1867-1950)**, E.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1997.

Üvey, Doğan, **Süleyman Ferit Eczacıbaşı ve Türkiye'de İlaç Sanayiinin Kuruluşuna Katkıları**, İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1996.

G- SÖZLÜ KAYNAKLAR

Acun, Ahmet, 1947 İzmir doğumlu, Eczacı Halil Osman Acun'un torunu, Sebati Acun'un oğlu.
Akgünlü, Acar, 1936 İzmir doğumlu, Eczacı Abdüsselam Akgünlü'nün oğlu.
Akgünlü, Arslan, 1941 İzmir doğumlu, Eczacı Abdüsselam Akgünlü'nün oğlu.
Aktaş, Semih, 1924 İzmir doğumlu, Eczacı Kemal Kamil Aktaş'ın oğlu.
Asal, Abdi, 1913 Denizli Acıpayam doğumlu, dahiliye doktoru.
Başman, Şafak, 1949 İzmir doğumlu, Eczacı Şüküfe Başman'ın kızı.
Bayraktaroğlu, Abidin, 1921 İstanbul doğumlu, doktor.
Cura, Alphan, 1942 İzmir doğumlu, Doktor Hüseyin Hulki Cura'nın oğlu.
Çoker, İsmail Tarık, 1922 Seferihisar doğumlu, eczacı.
Gomel, Sara, 1930 İzmir doğumlu, Doktor Nesim Zibil'in kızı.
Gürsoy, Gündüz, 1934 Silifke doğumlu, dahiliye doktoru.
İsrael, Avram, 1935 İzmir doğumlu, Doktor Aleksandro Bohor İsrael'in oğlu.
İsrael, Viktor,1932 İzmir doğumlu, kadın doğum uzmanı.
Kipman, Burçin,1939 İzmir doğumlu, Eczacı Mehmet Esat Kipman oğlu Enis Kipman'ın eşi.
Mayda, Ayşe, 1920 İzmir doğumlu, diş hekimi.
Mertoğlu, Nurhayat, 1928 Bornova doğumlu, Eczacı Ali Dermancı'nın kızı.
Özerdemli, Nevzat, 1921 Silifke doğumlu, Eczacı Mustafa Vecihi Özerdemli'nin oğlu.
Özgen, Mustafa Tali, 1927 İzmir doğumlu, gastroenteriyoloji uzmanı.
Özgen, Tevfik, 1917 Kula doğumlu, dahiliye doktoru.
Roditi, Eva, 1932 İzmir doğumlu, Doktor Nesim Zibil'in kızı.
Say, Şebip, 1918 İzmir doğumlu, Bakteriyolog Doktor Memduh Say'ın oğlu.
Serinken, Melahat, 1915 İstanbul doğumlu, Doktor Lütfi Sabri Serinken'in eşi.
Songür, Ahmet Kenzi, 1922 Denizli doğumlu, bakteriyolog doktor.
Söndüren, Jale Hale, 1950 İzmir doğumlu, İzmir İl Sağlık Müdürlüğünden emekli eczacı.
Suhami, Yako, 1924 İzmir doğumlu, Eczacı Bünyamin Suhami'nin oğlu.
Usmen, İbrahim, 1927 Karşıyaka doğumlu, kadın doğum doktoru.
Yavuzer, Atilla, 1917 İzmir doğumlu, kulak-burun-boğaz doktoru.

EKLER

1-Gurebayı Müslimin Hastahanesi

2-Emraz-ı Sariye ve İstilaiye Hastahanesi

3-Askeri Hastahane

4-Fransız Hastahanesi

5-Rum (St. Haralambos) Hastahanesi

6-Karataş Musevi Hastahanesi

7-Ermeni Surp Krikor Milli Hastahanesi

8-Sağlık Evi

9-Sıhhat Evi

10-Cevdet Şakir Saraçoğlu'nun İzmir Sıhhat Müdürlüğüne Atanmasına Dair Kararname

11-İzmir Veremle Mücadele Cemiyetinin Kamuya Yararlı Cemiyet Olarak Kabul Edilmesine İlişkin Kararname

12-Doktor Mustafa Enver Beye Üçüncü Rütbeden Nişan-ı Osmanî Verildiğine Dair Belge

13-Askeri Hastahanenin 1891 Yılında Hizmete Açılması ile İlgili Olarak Aydın Valiliğinden İstanbul'a Gönderilen Yazı

14-Yahudi Hastahanesine Ruhsat Verilmesine İlişkin Ferman Sureti

15-Saint Antoine Hastahanesine Ait 15 Rebiülevvel 1262 / 13 Mart 1846 Tarihli Ferman Sureti

16-Felemenk (Hollanda) Hastahanesine Ait Ferman Sureti

17-Nesim Zibil'in Doktorluk Diploması

18-Nesim Zibil'in İhtisas Vesikası

19-Karşıyaka Ferah Eczanesi Sahibi Ömer Vehbi Saydam'ın Eczacılık Diploması

20-Bornova'da Faaliyet Gösteren İntibah-ı Milli Eczanesinin Sahibi Osman Acun'un Eczacılık Diploması

21-İzmir'de Görev Yapmış Doktorlardan Bazılarının Fotoğrafları

22-İzmir'de Eczane Açan Eczacılardan Bazılarının Fotoğrafları

23-İzmir'de Görev Yapmış Doktorlar Tarafından Yazılmış Reçetelerden Örnekler

24-İzmir Gurebayı Müslimin Hastahanesinin Uslu-i İdaresine Mübeyyin Talimat

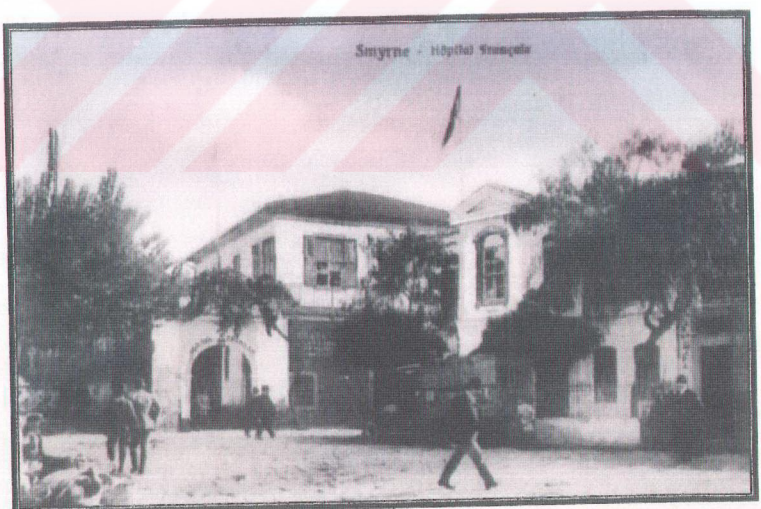
1- Gurebayı Müslimin Hastahanesi

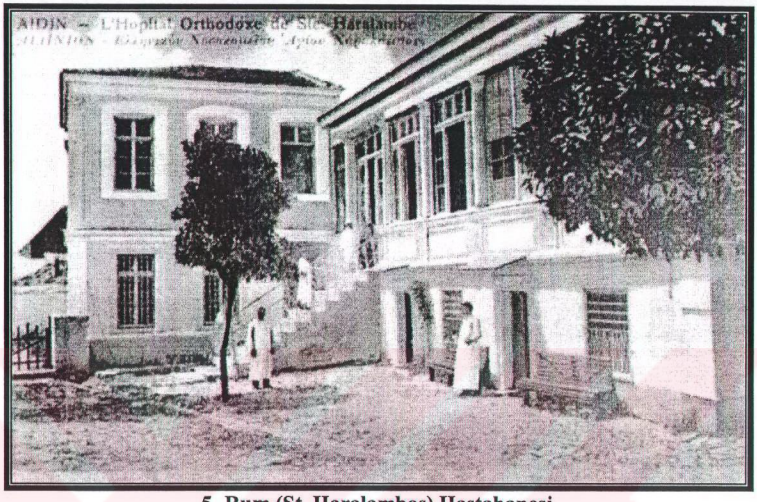
2- Emraz-ı Sariye ve İstilaiye Hastahanesi

3-Askeri Hastahane

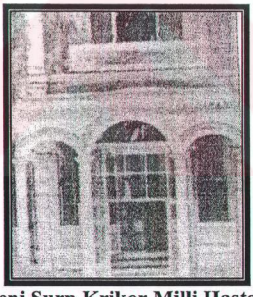
4- Fransız Hastahanesi

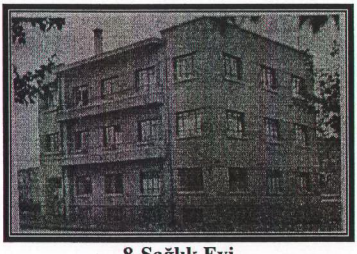
5- Rum (St. Haralambos) Hastahanesi

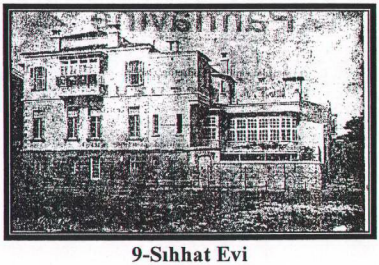
6- Karataş Musevi Hastahanesi

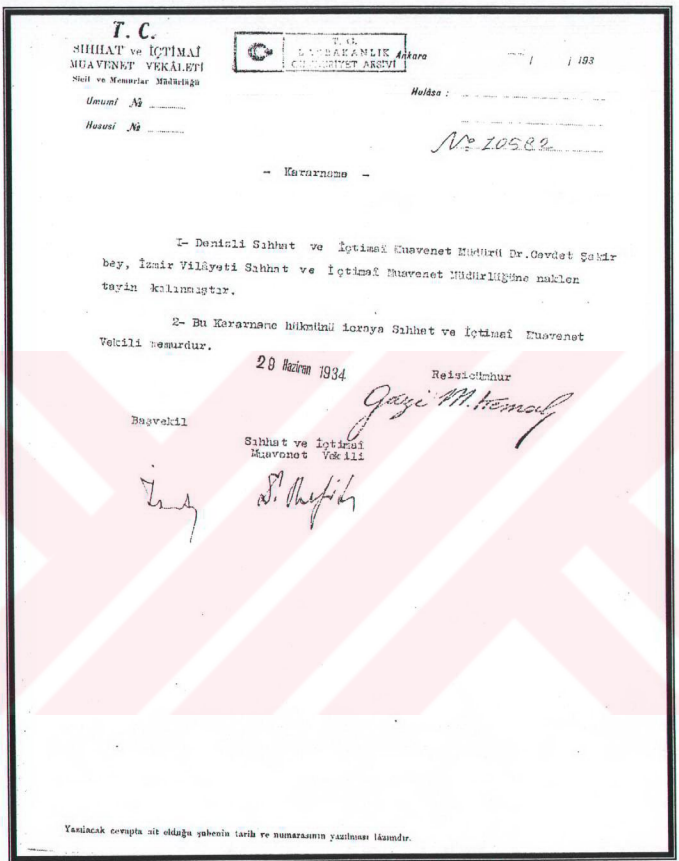
7-Ermeni Surp Krikor Milli Hastahanesi

8-Sağlık Evi

9-Sıhhat Evi

T. C.
SIHHAT ve İÇTİMAİ
MUAVENET VEKÂLETİ
Sicil ve Memurlar Müdürlüğü

Umumi No .....
Hususi No .....

T. C.
BAŞBAKANLIK Ankara
CUMHURİYET ARŞİVİ

/ / 193

Hulâsa : .....

No 10589

- Kararname -

1- Denizli Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Müdürü Dr.Cevdet Şakir bey, İzmir Vilâyeti Sahhat ve İçtimaî Muavenet Müdürlüğüne naklen tayin kılınmıştır.

2- Bu Kararname hükmünü icraya Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekili memurdur.

20 Haziran 1934

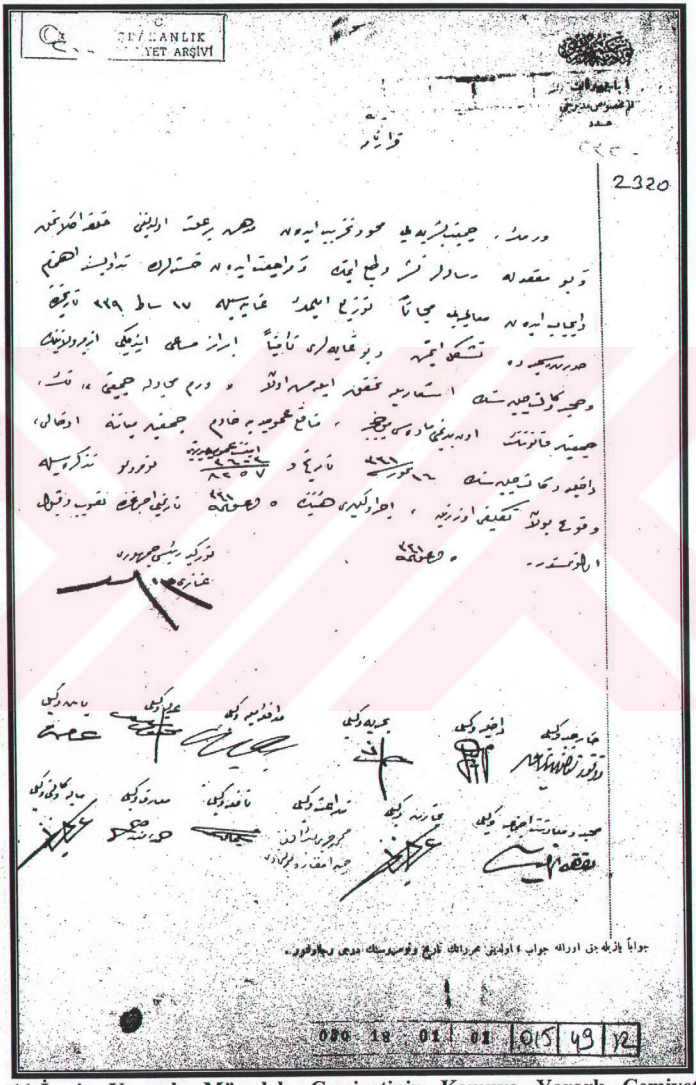
Reisicümhur
Gazi M. Kemal

Başvekil

Sıhhat ve İçtimaî
Muavenet Vekili

Yazılacak cevapta sit eddiğu şubenin tarih ve numarasının yazılması lâzımdır.

10-Cevdet Şakir Saraçoğlu'nun İzmir Sıhhat Müdürlüğüne Atanmasına Dair Kararname (B.C.A., 30.11.1/87.19.3)

11-İzmir Veremle Mücadele Cemiyetinin Kamuya Yararlı Cemiyet Olarak Kabul Edilmesine İlişkin Kararname (B.C.A., 30.01.01/15.49.12)

İzmir Veremle Mücadele Cemiyetinin Kamuya Yararlı Cemiyet Olarak Kabul Edilmesine İlişkin Kararnamenin Transkripsiyonu

Türkiye Cumhuriyeti

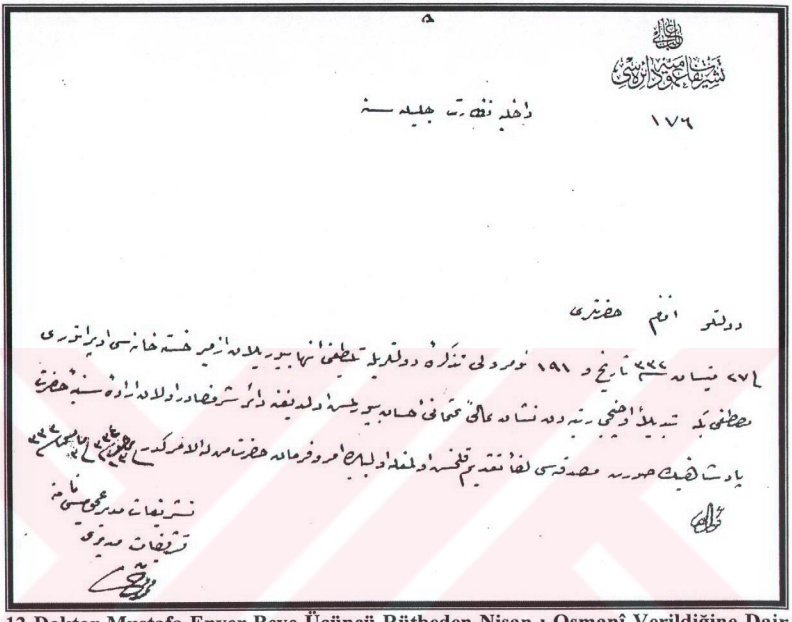
Başvekalet Kalem-i Mahsusa Müdüriyeti

Kararname

Veremin, cemiyet-i beşeriye-i mahv ve tahrip eden müthiş bir illet olduğunu halka anlatmak ve bu maksatla risâleler neşr ve tab' etmek ve müracâat eden hastaların tedavisine ihtimâm ve icap eden muâmeleyi meccânen tevzi' eylemek gâyesiyle 17 Şubat [1]339 tarihinde sûret-i resmiyede teşkil etmiş ve bu gâyeleri teminen ibrâz-ı mesâi ettiği İzmir Vilayetinin ve Sıhhiye Vekalet-i celilesinin işa'rıyla tahakkuk eylemiş olan "Verem Mücadele Cemiyeti"nin Cemiyetler Kanunun on yedinci maddesi mucebince, menâfi'-i umûmiyeye hâdim cemiyetler meyânına irsâli, Dahiliye Vekalet-i celilesinin 16 Temmuz sene [1]341 tarih ve Emniyet-i Umûmiye Müdüriyetinin 3604/8257 numaralı tezkiresiyle vukû bulan teklifi üzerine, İcra Vekilleri Heyetinin 5 Ağustos [1]341 tarihli içtima'ında tasvip ve kabul olunmuştur. 5 Ağustos [1]341

Türkiye Reis-i Cumhuru
Gazi Mustafa Kemal

Hariciye V.	Dahiliye V.	Bahriye V.	Müdafaa-i Milliye V.	Adliye V.	Başvekil
Sıhhiye ve Muavenet-i İctimai V.	Ticaret V.	Ziraat V.	Nafıa V.	Maarif V.	Maliye Vekaleti V.

12-Doktor Mustafa Enver Beye Üçüncü Rütbeden Nişan-ı Osmanî Verildiğine Dair Belge (B.O.A., DH. KMS. , 38/46.)

Doktor Mustafa Enver Beye Üçüncü Rütbeden Nişan-ı Osmanî Verildiğine Dair Belgenin Traskripsiyonu

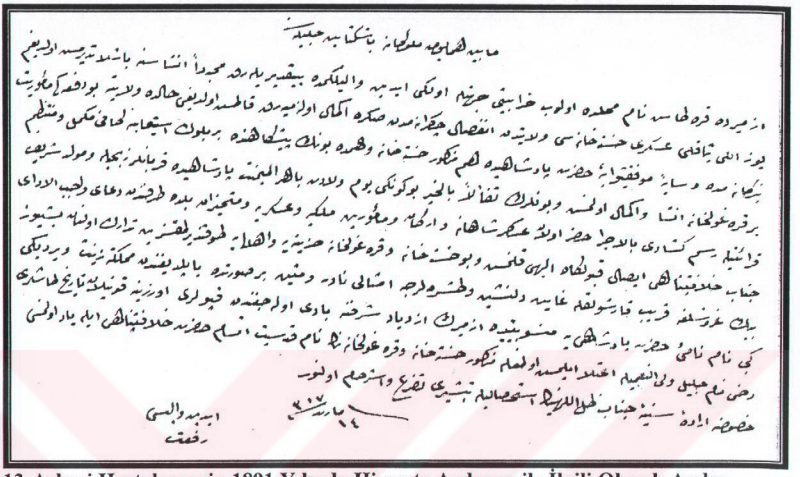
Bâb-ı Âli
Teşrifat-ı Umumiye Dairesi
176

Dâhiliye Nezaret-i Celilesine

Devletlü Efendim Hazretleri

Fi 27 Nisan sene [1]332 tarih ve 191 numaralı tezkire-i devletleriyle taltifi inhâ buyrulan İzmir Hastahanesi Operatörü Mustafa Beye tebdilen üçüncü rütbeden Nişân-ı Âli-i Osmanî ihsân buyrulmuş olduğuna dair şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i hazret-i padişâhînin sûret-i musaddakası leffen takdim kılınmış olmağla ol-babda emr-ü ferman hazret-i men'lehü'l emrindir. Fi 13 Recep sene 1334, fi 3 Mayıs sene 1332 (16 Mayıs 1916).

Teşrifât Müdür-i Umumisi Nâmına
Teşrifât Müdürü

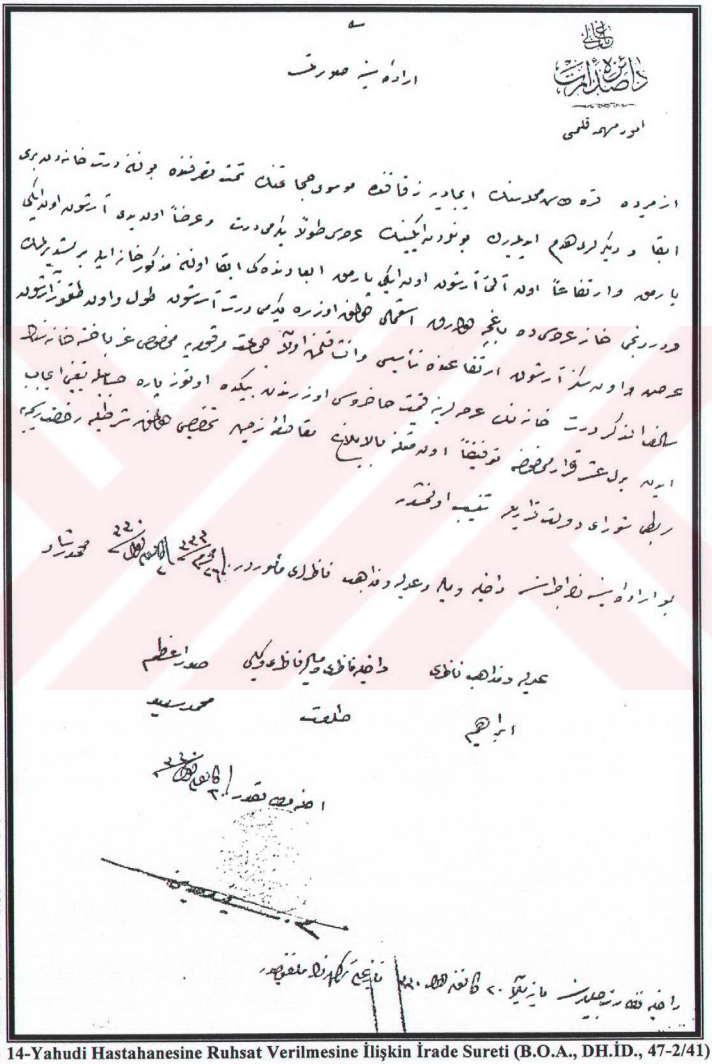
13-Askeri Hastahanenin 1891 Yılında Hizmete Açılması ile İlgili Olarak Aydın Valiliğinden İstanbul'a Gönderilen Yazı (B.O.A., Y.PRK.UM., 21/50)

Askeri Hastahanenin 1891 Yılında Hizmete Açılması ile İlgili Olarak Aydın Valiliğinden İstanbul'a Gönderilen Yazının Transkripsiyonu

Mâ-beyn-i Hümâyûn Mülûk-âne Başkitabet Celilesine

İzmir'de Karataş nâm mahalde olup harabiyeti cihetiyle evvelki Aydın valiliğimde yıktırılarak müceddeden inşâsına başlattırmış olduğum yüz elli yataklı Askeri Hastahanesi vilayetten infisal-i çakiranemden sonra ikmal olunamayarak kalmış olduğu halde vilayete bu defaki memuriyet-i bendegânemde ve sâye-i muvaffakiyetvane hazret-i padişâhîde hem mezkur hastahane ve hem de bunun pişgahında bir bölük istiabına kâfi mükemmel ve muntazam bir karakolhane inşâ ve ikmâl olunmuş ve bunların tefe'ülen bi'l-hayr bugünkü yevm-i velâdet bahrü'l emniyet-i padişâhîde kurbanlar zebhiyle ve mevlûd-i şerif kıraatıyla resm-i küşadı bila icra hazır olan asakir-i şahâne ve erkân ve memûrîn-i mülkiye ve askeriye ve müttehizân-ı belde tarafından dua-i vacibü'l edâ cenâb-ı hilâfetpenâhî isâl-i kabûlgah ileyhâ kılınmış ve bu hastahane ve karakolhane hazineye ve ahaliye dokundurulmaksızın tedarik olunan beş yüz bin guruşluğa karib karşılıkla gâyet delnişin ve taşralarca emsâl-i nâdir ve metin bir surette yapıldığından memlekete ziynet verdiği gibi nâm-ı nâme-i hazret-i padişahiye mensûbiyette İzmir'in izdiyâd-ı şerifine bâdi olacağından kapıları üzerine konulan tarih taşları dahi nâm-ı celil-i veliyy-ün-niamiyle ittilâ eylemiş olmağla mezkur hastahane ve karakolhanenin nâm-ı kutsiyet-i enam hazret-i hilafetpenahi ile yad olunması hususuna irade-i seniyye-i cenab-ı zil'ullahinin istihsâliyle tebşiri tazarrû' ve istirham olunur. Fi 14 Mart sene 1307 (26 Mart 1891)

Aydın Valisi Rıfat

14-Yahudi Hastahanesine Ruhsat Verilmesine İlişkin İrade Sureti (B.O.A., DH.İD., 47-2/41)

Yahudi Hastahanesine Ruhsat Verilmesine İlişkin İrade Suretinin Transkripsiyonu

Bâb-ı Âli Dar'üs-sadaret
Umûr-i Mühimme Kalemi
İrade-i Seniyye Sureti

İzmir'de Karataş Mahallesi'nin İcadiye Sokağı'nda Musevi Cemaatinin taht-ı tasarrufunda bulunan dört hâneden biri ibkâ ve diğerleri hedm edilerek bunlardan ikisinin arsası tûlen yirmi dört ve arzen on yedi arşun on iki parmak ve irtifa'en on altı arşın on iki parmak ebadındaki ibkâ olunan mezkur hane ile birleştirilmek ve dördüncü hane arsası da bahçe olarak istimâl olunmak üzere yirmi dört arşun tûl ve on dokuz arşun arz ve on sekiz arşun irtifa'ında tesis ve inşâ kılınmış olan cemaat-i merkumeye mahsûs gureba hastahanesinin salifül-zikr dört hanenin arsalarına kıymet-i hazıresi üzerinden binde otuz para hesabıyla tayini icab eden bedel-i öşr karar-ı mahsusa tevfiken on mislü bilâ-iblağ mukata-i zemin tahsis olunmak şartıyla ruhsat-ı resmiye rabtı Şura-ı Devlet kararıyla tensib olunmuştur

Bu irade-i seniyyenin icrasına Dahiliye ve Maliye ve Adliye ve Mezâhib Nâzırları memurdur. Fi 26 Muharrem sene [1]333, fi 2 Kanunuevvel [1]330 (14 Aralık 1914) Mehmet Reşat

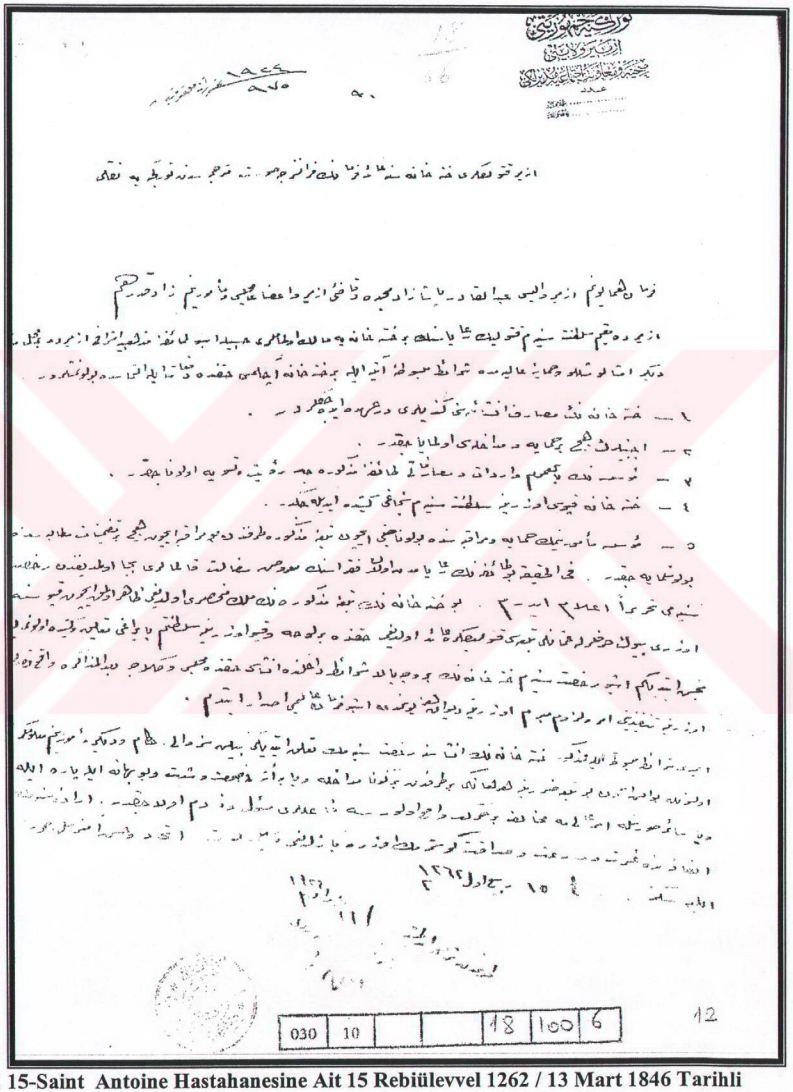
Adliye ve Mezâhib Nazırı İbrahim

Dahiliye Nazırı ve Maliye Nazırı Vekili Talat

Sadrazam Mehmet Said

Aslına mutabıktır Fi 20 Kanunuevvel sene [1]340

Dahiliye Nezaret-i Celilesine yazılan 20 Kanunuevvel [1]330 tarihli tezkerenin melfufudur.

030 | 10 | | | 18 | 100 | 6

12

15-Saint Antoine Hastahanesine Ait 15 Rebiülevvel 1262 / 13 Mart 1846 Tarihli Ferman Sureti (B.C.A., 30.10./18.100.6)

Saint Antoine Antuan Hastahanesine Ait 15 Rebiülevvel 1262 / 13 Mart 1846 Tarihli Ferman Suretinin Transkripsiyonu (**B.C.A.**,30.10./18.100.6)

Türkiye Cumhuriyeti

İzmir Vilayeti Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Müdürlüğü

İzmir Katolikleri Hastahanesine ait fermanın Fransızca suret-i tercümesinden Türkçe'ye nakli

Ferman-ı hümayûnum İzmir valisi Abdülkadir Paşazade mecdihu ve kadı-yı İzmir ve azâ-yı meclis ve memûrînîm zide-kadrûhum İzmir'de mukîm saltanat-ı seniyyem Katolik re'ayasının bir hastahaneye mâlik olmamaları hasebiyle işbu taife-i mezhebiye eşrafı İzmir'de bir mahall-i münasipte diğer emsalü misillü ve himaye-i aliyemde şerait-i melbuta-i ebniye ile bir hastahane açılması hakkında defa'at ile iltimasda bulunmuştur.

1-Hastahanenin masarıf-ı inşâiyesini kendileri deruhde edeceklerdir.

2-Ecnebilerin hiçbir himâye ve müdahalesi olmayacaktır.

3-Müessesenin bilumum varidât ve mesârıfatı taife-i mezkûrece rû'yet ve tesviye olunacaktır.

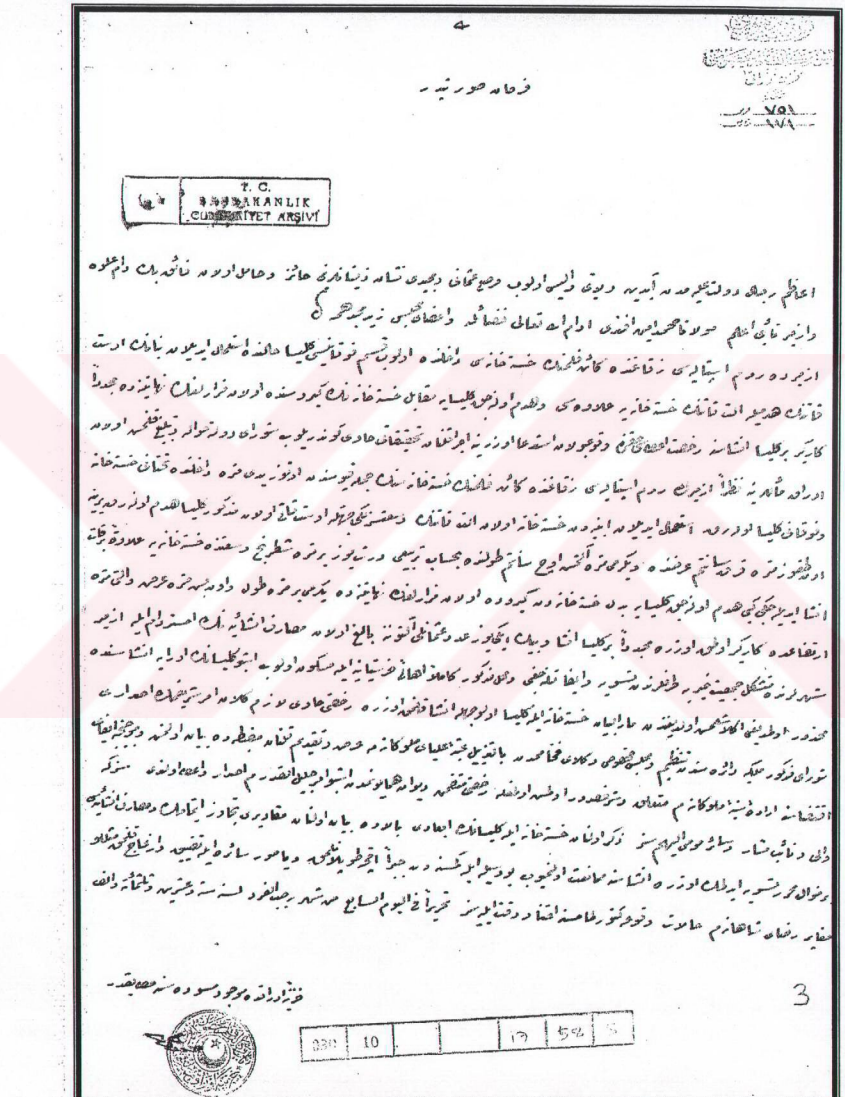
4-Hastahane kapısı üzerine saltanat-ı seniyyem sancağı keşide edilecektir.

5-Müessese memûrînimin himâye ve murâkebesinde bulunacağı için teb'ayı mezkûre tarafından bu murâkebe için hiçbir tazminat müta'alasında bulunulmayacaktır. Filhakika bu taifenin re'ayamdan olan fukarasının marûz-ı sefâlet kalmamaları bica olmadığından ruhsat-ı seniyyemi tahriren ilâm ederim. Bu hastahanenin teb'ayı mezkûrenin mülk-ü mahsûsu olduğu zâhir olmak için kapısının üzerine büyük harflerle Osmanlı teb'ası Katoliklerine ait olduğu hakkında bir levha ve kapı üzerine saltanatım bayrağı müteallik keşide olunmalı bahşettiğim iş bu ruhsat-ı seniyyem hastahanenin ber-vech-i bâlâ şerâit dahilinde inşâsı hakkında Meclis-i Vükelaca ba'de'l-müzakere vaki' mütalâa üzerine tenfizini emir ve lüzûm-u müberrem üzerine divân-ı hümayunumdan işbu ferman-ı aliyyemi ısdar ettim.

İmdi şerâit-i melbuta ile mezkûr hastahanenin inşasına ruhsat-ı seniyyemin ta'alluk ettiğini bilesiz vali-i hükkâm ve diğer memûrînim malûmunuz olsun da bu iş için bu teb'a zararına her hangi bir tarafdan bir gûnâ müdâhale veya bir eser-i zahmet ve şiddet ve bu bahane ile para ile veya sair suretle emr-ü alime muhalif bir hareket vaki olursa failleri mes'ûl ve nedim olacaklardır. İrade-i seniyyemin ifasında gayret ve mesaret ve sadakat göstermek üzere yazıldığı ve amil müserret ittihaz ve hüsn-ü emr-i şerifle hareket eyleyesiniz.

Fi 15 Rebiülevvel sene 1262 (13 Mart 1846)

T.C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

16-Felemenk (Hollanda) Hastahanesine Ait Ferman Sureti (B.C.A., 30.10/17.58.5)

Felemenk (Hollanda) Hastahanesine Ait Ferman Suretinin Transkripsiyonu

Türkiye Cumhuriyeti

Başvekalet Kalem-i Mahsusa

Ferman Suretidir

A'zâm-ı ricâl-i devlet-i âliyyemden Aydın Vilayeti valisi olup murassa'-i Osmanî ve Mecidî Nişan-ı zişanlarını hâiz ve hâmil olan Faik Bey dame ulvihu ve İzmir nâibi âlim Mevlana Mehmet Emin Efendi ademallahû teâla faza'ili ve a'zâ-ı meclis zide mecdihuma hüküm ki

İzmir'de Rum İspitalyası Sokağında kâ'in Felemenk Hastahanesi dâhilinde olup kısm-ı fevkânisi kilise halinde isti'mâl edilen binanın üst katının hedmile alt katının hastahaneye ilavesi ve hedm olunacak kiliseye mukabil hastahanenin gerisinde olan ferarlığın nihâyetine de müceddeden kârgir bir kilise inşâsına ruhsat itâsı hakkında vukû bulan istidâ üzerine icrâ kılınan tahkikâtı hâvi gönderilip Şura-ı Devlet'e havâle ve tebliğ kılınmış olan evrak me'allerine nâzaran İzmir'in Rum İspitalyası Sokağı'nda kâin Felemenk Hastahanesinin cümle kapısından otuz yedi metre dahilinde tahtânî hastahane ve fevkânî kilise olarak istimal edilen ebniyeden hastahane olan alt katının vüs'atsızlığı cihetle üst katı olan mezkur kilise hedm olunarak yerine on dokuz metre kırk santim arzında ve yirmi metre altmış üç santim tûlünde bi-hesab terbi'i dört yüz bir metre şatrah vüs'atında hastahaneye ilaveten bir kat inşâ edileceği gibi hedm olunacak kiliseye bedel hastahaneden geride olan ferarlığın nihâyetine de yirmi bir metre tûl ve on beş metre arz ve altı metre irtifâda kârgir olmak üzere müceddeden bir kilise inşâ ve bin iki yüz Osmanlı altınına baliğ olan mesârıf-ı inşâiyenin istirdâm ile İzmir şehirlerinde müteşekkil Cemiyet-i Hayriye taraflarından tesviye ve ifâ kılınacağı ve mahall-i mezkûr kâmilen ahâli-i Hıristiyane ile meskun olup iş bu kilisenin oraya inşâsında mahzûr olmadığı anlaşılmış olduğundan mar'ül-beyan hastahane ile kilise olvech ile inşâ kılınmak üzere ruhsat havi lazım gelen emr-i şerifimin ısdarı şura-ı mezkur mülkiye dairesinden tanzim ve meclis-i mahsus-ı vükela-ı fihamdan bi't-tenzil atabe-i ulyayı mülükâneme arz ve takdim kılınan mazbatada beyan olunmuş ve mucebince ifa-i iktizasına irade-i seniyye-i mülükanem müteallik ve şerefsûdur olmuş olmağla ruhsat-ı muntazammın divan-ı hümayunumdan iş bu emr-i celilü'l kadrim ısdâr ve itâ olundu siz ki vali ve nâib-i müşar ve sair mümâileyhimsiz zikr olunan hastahane ile kilisenin ebadı bâlâda beyân olunan mekadiri mütecâviz etmemek ve mesârıf-ı inşâiyesi ber-minvâl-i muharrer tesviye edilmek üzere inşâsına muhâlefet olunmayıp bu vesile ile kimesneden cebren akçe toplanılmak veyahut saire ile tazyik ve ırgaç kılınmak misillü mugayir rıza-ı şahâneme halas vuku'a getirilmemesine itinâ ve dikkat eyleyesiz tahriren fi'l-yevmi's-sabi' min şehr-i Recebü'l-ferd li-sene site ve ışrin ve selasemie ve elf (1326)

Hazine-i evrakta mev'cud müsveddesine mutâbıktır.

17-Nesim Zibil'in Doktorluk Diploması

Nesim Zibil'in Doktorluk Diplomasının Transkripsiyonu

Devlet-i Âliye-i Osmaniye Numero:1837

Nâme-i Nâmî Hazret-i Padişâhî

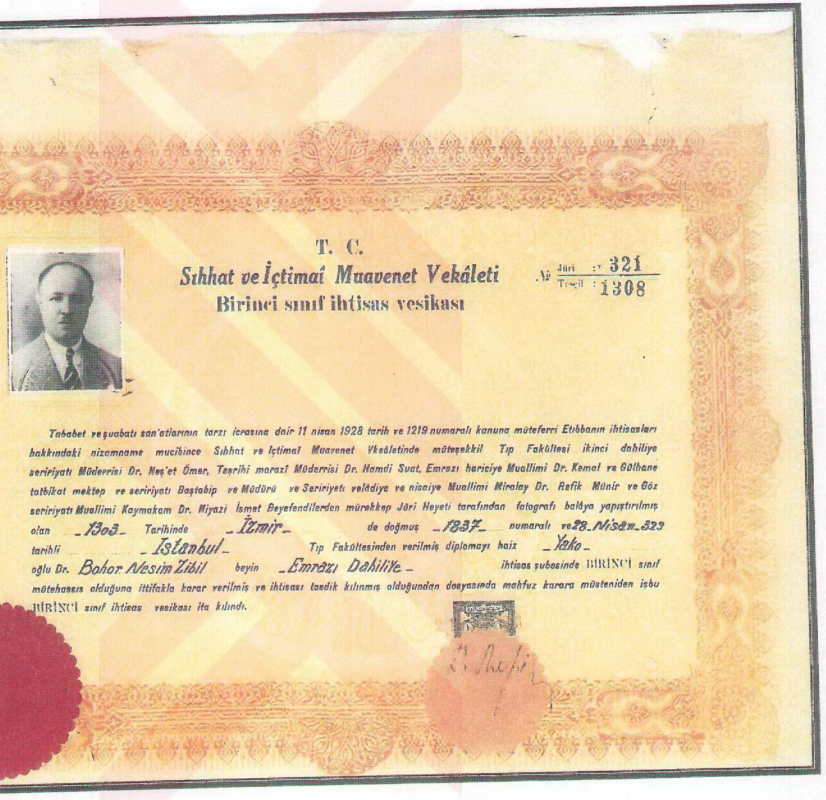
Dersaadet Darülfünun Tıp Fakültesi

Mezuniyet Rüûsu

Dersaadet Darülfünun Tıp Fakültesinde ikmâl-i tahsil ve nizâmen mu'ayyen imtihânları tekmil etmiş olan bin üç yüz üç tarihinde İzmir'de mütevellid Bohor Nesim Bin Yako Efendiye memâlik-i Osmanînin her tarafında icrâyı tabâbete mezun bulunmak üzere iş bu mezuniyet rüûsu ita kılınmıştır. Fi 28 Nisan sene 1329 (11 Mayıs 1913)

Tıp Fakültesi Kâtib-i Umûmîsi	Tıp Fakültesi Reisi	Darülfünun Müdür-ü Umûmîsi	Maarif-i Umûmîye Nâzırı

18-Nesim Zibil'in İhtisas Vesikası

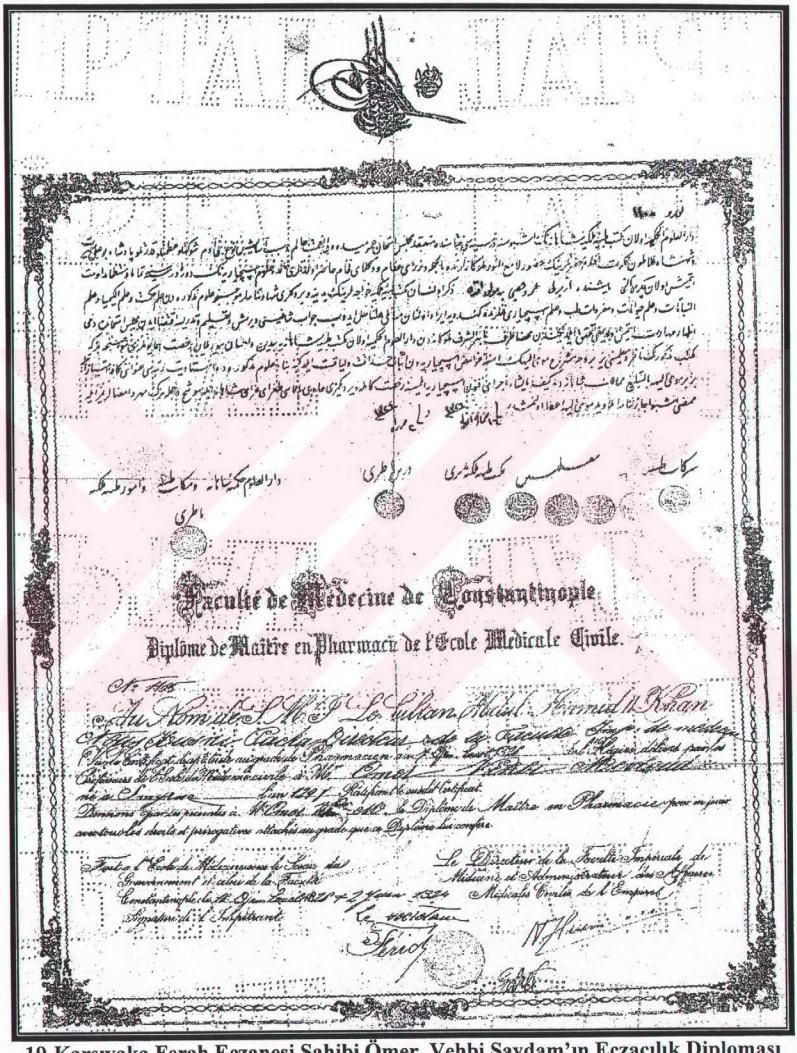
T. C.

Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti

Birinci sınıf ihtisas vesikası

No Jüri : 321
Tesdil : 1308

Tababet ve şuabatı san'atlarının tarzı icrasına dair 11 nisan 1928 tarih ve 1219 numaralı kanuna müteferri Etıbbanın ihtisasları hakkındaki nizamnaame mucibince Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletinde müteşekkil Tıp Fakültesi ikinci dahiliye seririyatı Müderrisi Dr. Neş'et Ömer, Tesrihi marazî Müderrisi Dr. Hamdi Suat, Emrazı hariciye Muallimi Dr. Kemal ve Gülhane tatbikat mektep ve seririyatı Başlabip ve Müdürü ve Seririyatı veladiye ve niseiye Muallimi Miralay Dr. Refik Münir ve Göz seririyatı Muallimi Kaymakam Dr. Niyazi İsmet Beyefendilerden mürekkep Jüri Heyeti tarafından fotografı balâya yapıştırılmış olan _1303_ Tarihinde _İzmir_ de doğmuş _1337_ numaralı ve 28 Nisan 329 tarihli _İstanbul_ Tıp Fakültesinden verilmiş diplomayı haiz _Yako_ oğlu Dr. Bohor Nesim Zibil beyin _Emrazı Dahiliye_ ihtisas şubesinde BİRİNCİ sınıf mütehassıs olduğuna ittifakla karar verilmiş ve ihtisası tasdik kılınmış olduğundan dosyasında mahfuz karara müsteniden işbu BİRİNCİ sınıf ihtisas vesikası ita kılındı.

Faculté de Médecine de Constantinople.

Diplôme de Maître en Pharmacie de l'École Médicale Civile.

19-Karşıyaka Ferah Eczanesi Sahibi Ömer Vehbi Saydam'ın Eczacılık Diploması

Karşıyaka Ferah Eczanesi Sahibi Ömer Vehbi Saydam'ın Eczacılık Diplomasının Transkripsiyonu

Numero: 1105

Dar'ü'l-ulûmü'l hekimiyye olan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahanenin iş bu sene-i devriyesi hitâmında mün'akid meclis-i imtihân-ı umûmîde velinimet-i alim ve sebeb-i asayiş nev'i bi-adem şevketlü izzetlü kudretlü padişah bu âli berat-ı şehinşah felâtûn fikret efendimiz hazretlerinin huzur-u lami'-ün-nûrlar mülükanelerinde bil cümle vüzera-i izam ve vükela-i fiham hazır oldukları halde ulûm-i ispenciyarinin devre-i dersiyesine tamamen ve muntazaman müdavemet etmiş olan yirmi altı yaşında İzmir'li Ömer Vehbi bin Mevlûd Efendi zikr olunan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye hocalarının yedinde verdikleri şehadetnameler mücibince ulûm-ı mezkureden ulûm-ı hikmet ve ulûmü'l-kimya ve ulûmü'l-nebatat ve ulûm-ı hayvanat ve müfredat-ı tıb ve ulûm-ı ispençiyari fenlerinde kendüye irâd olunan mesâili alenen hal edüp cevâb-ı sânîsini vermiş ve tâlim ve tedrise iktiza eden meclis-i imtihan dahi izhar-ı mahâret etmiş olduğu tahkik eylediğinden mahaza taraf-ı emr-i şerif-i mülûkâneden darül ulûmü'l-hekimiyye olan Mekteb-i Tıbbiye-i Şahaniyeden ve ihsan buyurulan ruhsat-ı hümayunları mucibince biz ki mekteb-i mezkûrun nâzır ve muallimiyiz bervech-i meşrûh mümaileyhin gavâmız ispençiyariden isbât-ı hazakat ve liyakat ettiğine binaen ulûm-ı mezkurede üstadiyet rütbesi ünvanı kâffe-i imtiyazatla beraber mümaileyhe bi't-tebliğ memâlik-i şahânede keyfe-mâ-yeşâ' icra'-i fünûn-ı ispençiyari eylemesine ruhsat-ı kâmile verdiğimizi hâvi bâlâsı tuğra-ı garrâ-i şahâne ile müveşşeh ve cümlemizin mühür ve imzalarımız ile mümza iş bu icazetname imlâ ve yedd-i mümaileyhe itâ olunmuştur. Fi 16 Cemazielevvel sene 1326 ve fi 2 Haziran sene 1324 (16 Haziran 1908)

Ser Katibi Tıbbiye (Mühür)	Muallimler (Mühür)	Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Müdürü (Mühür)	Ders Nazırı (Mühür)	Dar'ül Ulûm-ı Hekimiyye-i Şahane ve Mekatib-i Tıbbiye ve Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye Nazırı (Mühür)

20-Bornova'da Faaliyet Gösteren İntibah-ı Milli Eczanesinin Sahibi Osman Acun'nun Eczacılık Diploması

Bornova'da Faaliyet Gösteren İntibah-ı Milli Eczanesinin Sahibi Osman Acun'un Eczacılık Diploması Transkripsiyonu

Numero: 1805

Devlet-i Âliye-i Osmaniye
Nâme-i Nâmi Hazret-i Padişâhî
Eczacı İcâzetnamesi

Dersaadet Darülfünûnuna mülhak Eczacı Mekteb-i Âlisinden kemâl-i tahsil ve nizâmen mu'ayyen imtihanları tekmil etmiş olan Preveze'de 1302 tarihinde mütevellit Osman bin Ahmet Efendiye Memalik-i Osmânîyenin her tarafında icrâyı sanat-ı ispençiyariye me'ûn bulunmak üzere iş bu icâzetname itâ edildi. Fi 27 Nisan sene 1336

Tıp Fakültesi Katib-i Umumisi Tıp Fakültesi Reisi Maarif-i Umumiye Nazırı

21-İZMİR'DE GÖREV YAPMIŞ DOKTORLARDAN BAZILARININ FOTOGRAFI

Abdi Muhtar Bilginer

Adil Timur Bir

Ahmet Cemil Orel

Aleksandro Bohor İsrael

Ali Agah Dinel (Çocuk)

Ali Halim Bayer

Ali Naci (Diş Doktoru)

Ali Rıza Sanul

Ali Rıza Ünlen

Asil Mukbil Atakam (Cerrah)

Azra Ancel

Bahtiyar Hüseyin Tara(Cerrah)

Behçet Salih Uz (Çocuk Hastalıkları)

Besim Rıfat

Bohor Alazraki

Celal Yarkın

Cemal Tunca
(Cerrah)

Cemil Şerif Baydur
(Cerrah)

Cevat Zekai

Cevdet Abdurrahman
Birdir

Cevdet Şakir
Saraçoğlu

Demir Ali (Cilt ve
Bulaşıcı Hastalıklar)

Dervişoğlu İsmail Hakkı

Ekrem Hayri Üstündağ

Emine Sabiha (Çocuk)

Esat Cimcoz
(Cerrah)

Esat Hatiboğlu

Ethem Vasıf (Asabiye)

Fahrettin Işık

Faik İbrahim Ökte

Faik Muhittin
Adam (Asabiye)

Fatma Vedia

Hacı Hasanzade Ethem (Kadın Doğum)

Hasan Kemal

Feridun Şevket (Operatör)

Fikret Tahsin (Kadın Doğum)

Hasan Sükûti Tükel

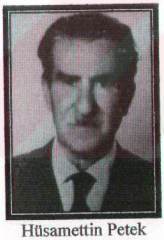
Hasan Yusuf Başkam (Kadın Doğum)

Hayyim Amado

Henri Şaso

Hüsamettin Petek

Hulki Cura (Kulak Burun Boğaz)

Hulusi Alataş

Hüsnü

İsak Sidi

Kamran Örs (Kadın Doğum)

Kemal Salih

Leon İsrail Behmuaras

Lütfi Kırdar

Lütfü Rahmi Seren

Lütfü Sabri Serinken

Manastırlı İsmail Hakkı Akarçay

Memduh Say

Mithat Baran

Mithat Orel (Göz)

Mizrahi

Mustafa Enver (Cerrah)

Nazif Şerif Nebel

Necati Kemal Kip

Nesim Zibil (Dahiliye)

Nevzat Eşref

Nusret Bayraktar

Osman Behçet

Rahmi Köken

Rıfat Ahmet (Göz)

Sadettin

Sadık Çağlar

Sami Salih

Sıtkı Şükrü Pamirtan

Suat

Şehri Bey

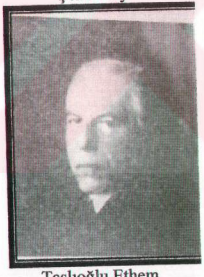
Şükrü Nuri İçsezer

Şükrü Osman Şenozan

Tahir Olgun

Taşlıoğlu Ethem

Tevfik Rüştü Aras

Viktor Galamidi

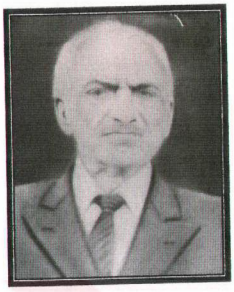

Yunus Vasfi

Ziya

22-İZMİR'DE ECZANE AÇAN ECZACILARDAN BAZILARININ FOTOĞRAFI

Ali Dermancı

Ahmet Mithat Ener

Faik Erener

Hamdi Nüzhet Çançar

Kemal Kamil Aktaş

Mustafa Vecihi Özerdem

Ömer Lütfü Krom

Ömer Vehbi Saydam

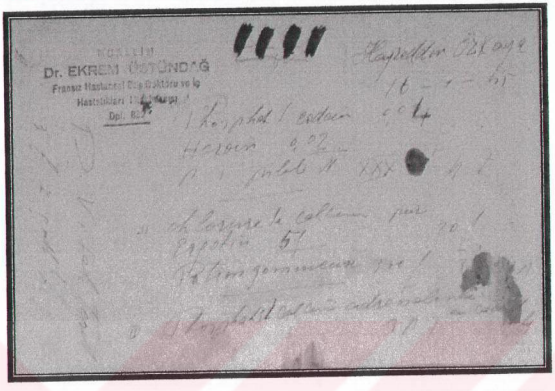

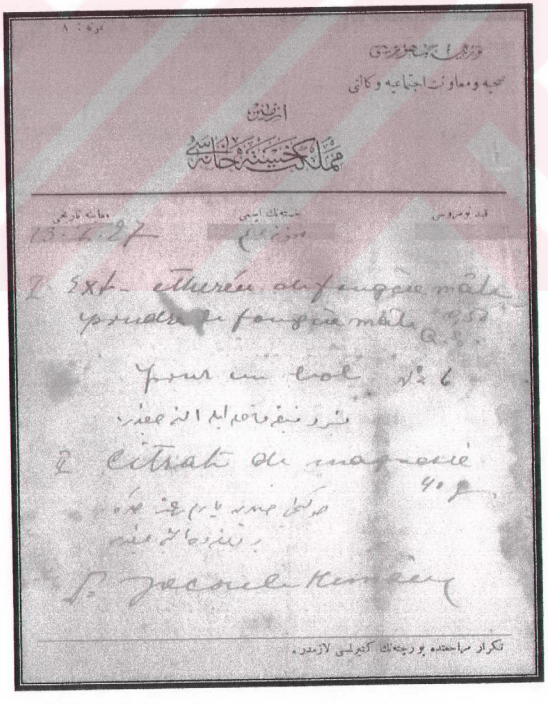
Osman Acun

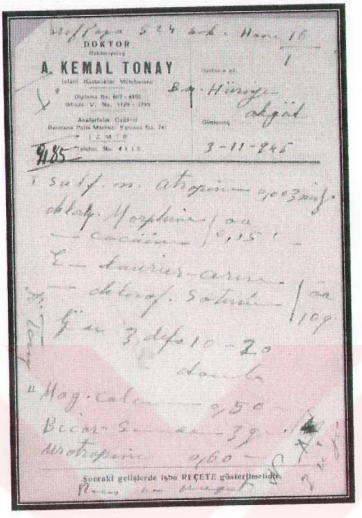

Süleyman Ferit Eczacıbaşı

23-İZMİR'DE GÖREV YAPMIŞ DOKTORLARA AİT REÇETE ÖRNEKLERİ

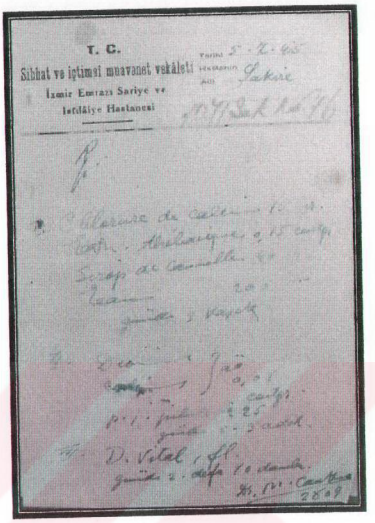
DOKTOR
Hastalıkları
A. KEMAL TONAY
İzleri Hastalıkları Mütehassısı
Diploma No. 691 - 695
İkinci V. No. 1129 - 1295
Anafartalar Caddesi
Pastane Palis Merkezi Yanında No. 74
İZMİR
Telefon No. 4115

Bay Hüseyin
Afgül
3-11-945

4185

1 sulf. m. Atropinum 0,003 mlf.
dolap Morphinae ana 0,15
— Cocainae
Ether
— dolap. Sabuli ana 10g
F. in 3 dfa 10 - 20 damla
Mag. cal. 2,50
Becar S. 3,-
Atrofopin 0,60

Sonraki gelişlerde işbu REÇETE gösterilmelidir.

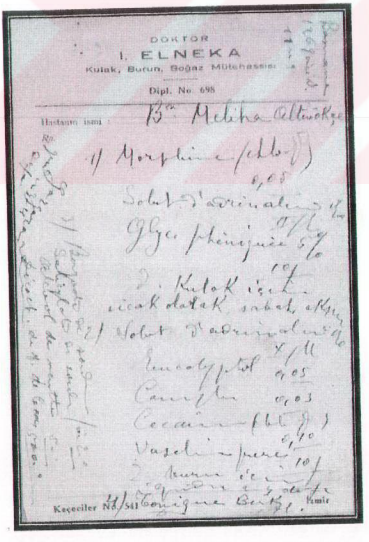

T. C.
Sıhhat ve İçtimai muavenet vekâleti
İzmir Emrazı Sariye ve
İstilâiye Hastanesi

Tarihi 5 - X - 945
Hastanenin Adı Sakire

Rp.
Glucose de Cailleau 10 gr.
Extr. Adonigae 0,15 cmp.
Sirop de Camelia 30
Eau 20
gutte à goutte

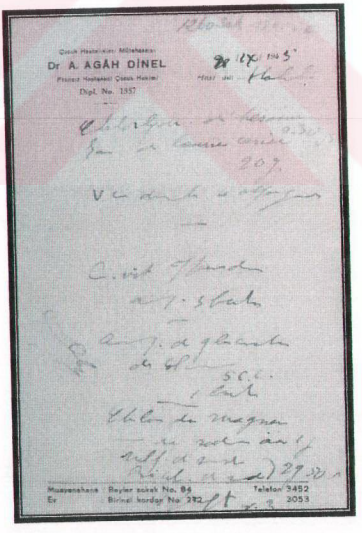
Rp. Vitamine 1 fla
Camphre 1 cmp.
P. I. fiole 25
Eau 5 cmpte
D. Vital 1 fl.
gutte à goutte à dfa 10 damla

DOKTOR
İ. ELNEKA
Kulak, Burun, Boğaz Mütehassısı
Dipl. No. 698

Hastanın ismi: Bn Melika Altınkaya

Rp.
1/1 Morphinae (dolab.) 0,05
Solut. Novocaini 1%
Glyc. phenique 5%
10 g
2/1 Kulak içi
sıcak dolak sabah akşam
Solut. Novocaini 5%
X/11
Eucalyptol 0,05
Camphre 0,03
Cocaine (hlr.) 0,10
Vaseline pure 10 g
Numune ücr.
Keçeciler Rd/Sü Konsigne Gümrük İzmir

Çocuk Hastalıkları Mütehassısı
Dr A. AGÂH DİNEL
Frenkel Hastanesi Çocuk Hekimi
Dipl. No. 1357

Rp.
Solution de Lemon
Eau de Lemon Cmpte 30 g
20 g
Vanille
Sucre
Glucose
Eau
Sucre
Eau
Sucre
Eau
Sucre

24-İZMİR GUREBA HASTAHANESİNİN USUL-İ İDARESİNE MÜBEYYİN TALİMATTIR*

1. Madde: Hastahanenin bir komisyonu ve bir müdür ve lüzumu kadar tabip ve eczacı vesair memurları vardır. Komisyon haftada lâ-akall iki defa içtima eder ve hastahanenin ahval ve muamelat-ı umumiyesi müdirin merci'dir.

2. Madde: Komisyon heyeti memleketin mütehayyizan ve muteberanından ve emin ve mutemet ve ehil ve mukadder zevattan fahri olmak üzere Meclis-i İdare-i Vilayetçe ba'del-intihab makam ve vilayetten tayin ve içlerinden biri riyasete tensib edilir. Komisyon azasından bir veya daha ziyadesinin istifası vuku bulur veyahut bilaicap tebdili lazım gelirse yine vece muharrir üzre diğerleri intihab ve tayin olunur ve makam-ı vilayetle komisyon reisi muhabere eder.

Hastahane Komisyonunun Selahiyet ve Vezaifine Dairdir.

3. Madde: Hastahane komisyonu bervece muharrir müntahip altı azadan mürekkeptir ve umur ve levazım-ı sıhhiyeye mü'teallik hususatın müzakeresinde tabib-i evvel dahi aza sıfatıyla bulundurulur. Başlıca hususat işbu heyetten dört zat olmadıkça müzakere olunamaz.

4. Madde: Komisyon, müdür ve tabip ve eczacı ve icap eden sair memurları ve hademeyi bulunacakları hizmetlere göre ehliyet ve iktidar erbabından ve hüsn-ü ahlak ve istikamet ashabından istediğini ba'del tahkik intihap edecek ve müdürine intihap kılınacak zat evsaf-ı mezkure ile beraber okur yazar ve umur-ı hesabiyeye tamamıyla aşina zevattan bulunacaktır. Komisyonun bu babda tanzim edeceği mazbata müdür ve tabip ve cerrah ve eczacıya müteallik ise Meclis-i İdare-i Vilayetçe bilmüta'lâ iktizası ifa edilmek üzere makam-ı vilayete ita edilir ve bunların gayrı memurlara ve hademeye müteferri' ise icra-ı ahkamı için müdüre tevdi' edilir.

5. Madde: Vezaif-i memurelerine müteallik hususattan dolayı komisyon heyet-i makam-ı vilayete karşı mes'ul olduğu gibi tabib-i evvel ve müdür, komisyon heyetine ve memurin-i sıhhiye tabib-i evvele vesair memurin, müdüre karşı mes'uldürler. Binaenaleyh memurin-i sıhhiye veya idareden birinin muvahezesi iktiza ettiğinde tabib-i evvel veya müdürün mütalaası alındıktan sonra komisyonca kararlaştırılıp icabı merciine göre tabib-i evvel veya müdür vasıtasıyla icra ettirilir.

6. Madde: Müdür ile memurin-i saireden icap edenler yani hastahane emvalini ahz-u kabza ve erzak ve eşya ve ecza ve aleti mübayaya ve sarf-ı istiameline memur olanlar komisyon marifetiyle muteber kefile rabt olunur ve kefalet senetleri mukavelat muharrirliğinden tasdik ettirilir. O gibi memurlardan biri kefalete rabt edilmemiş olduğu halde müdür tarafından istihdam olunur ve o yüzden zayiat vukua gelirse müdür mesul tutulup, tazmin edilir.

7. Madde: Hastahaneye lazım gelen erzak ve eşyayı saire komisyon huzurunda bilmünakaza mübayaa edilir. Şu kadar ki yevmiye zaruri mübayaası lazım gelen levazım cüzzi'ye ve müteferrika müdür ve vekilharç marifetiyle iştira olunabilir ve fakat bu gibi mübayaat-ı müteferrika müfredatıyla günü gününe defter-i mahsusa kayıt olunarak her aylık içtimada komisyon heyetine tasdik ettirilir.

Müteferrika haricinde vuku bulacak kaffe-i mübayaat lüzum-u hakikiye mebni olacak ve lüzum-u sahih olup olmadığı evvel-i emirde komisyon heyetince

---

* **Ahenk**, 2, 5, 9, 10, 18 Teşrinisani 1895.

kararlaştırılacak ve mesela bazı alet ve eşyanın bir müddet istiamale kabiliyeti var iken mücerred meyadinin hulûl-u münasebetiyle diğerinin mübayaası veyahut adem-i vücudu irat muzaret eyleyeceği mütebeyyin olmayan ve mücerret tezyinat veya nümayiş gibi mülahazata mebni arzu olunan az çok bir şeyi mübayaa edilip de beyhude yere bir güne sarfiyat vukuuna meydan verilmeyecek velhasıl hastahanenin her türlü emval ve eşyasıyla erzak ve ecza vesairesinin hergüne su-i istiamalat ve beyhude israfından vekayası maddesi komisyon heyetince mütemadiyen piş nazar-ı ehemmiyette tutularak hiçbir memurun cüzzi ve külli suistimalat ve israfına mahal bırakılmamasına kemal-i dikkat olunacaktır.

8. Madde: Hastahanede küll-i yevm sarf ve istihlak edile gelen ecza-i tıbbiye ile ma'kulat ve meşrubata müteallik şeylerin muamelat-ı kaydiyesi tanzim olunan numunelere ve tablo usulüne tevfiken tutulacak ve buna komisyon heyetince mütemadiyen nezaret edilecek ve mah-ı bimah varidat ve masarıfat cetvelleri tetkik ve kuyud-u mevcude ile ledel-tatbik muvaffak görüldüğü halde tasdik edilecektir.

9. Madde: Her gün mutfağına teslim olunan lahm ve sebze vesairenin öğle sabah olup olmadığı nöbetçi tabip ile cerrah veyahut eczacıbaşı hazır oldukları halde badel muayene tartılarak ondan sonra tabha müsaade olunması hakkında müstahza olan usulün devam muhafazası ve bu babda ita olunup olunmadığının hafi ve celi tahkik ve teftiş edilmesi ve hesabat ve veznende noksan zuhur ettiği halde müdürün bamüzekkere vuku' bulacak işa'rı üzerine mebininden o noksanın aynen ve ba-bedelen tazmin ettirilmesi hususları dahi komisyon heyetinin cümle-i vazifesindendir.

10. Madde: Hastahanede sarf olunan ecza-i tıbba münhazıren hastahane dahilinde tedavi oluna gelen hastaların tedavilerine mahsus ediğine mebni harice mualecat ita olunmayacak ve az çok harice ecza veya mualce ita edenler olursa komisyonca mualcenin semen-i muayeni onlardan tahsil edilmekle beraber birinci defasında nısfı, ikincide tam birer maaşları cezaen kat' olunacaktır ve üçüncü defa yine o yolda hareket eden olur ise bu mukaveleler hemen tebdil edilecektir. Şu kadar ki muhtacinden olup da lacel'tedavi mahallesi muhtarı tarafından mahtûm ilmuhaberle ayaktan gelip gitmek suretiyle hastahaneye müracaat eden fukaraya meccanen mualce verilecektir. Fakat muhtarlar tarafından bu yolda verilecek ilmuhaberler mündericatının makrun-u hakkın olup olmadığı ara sıra komisyonca vesait-i münasebe ile tahkik ve teftiş olunacak ve şayet hilaf-ı vaz'ı ilmuhaber veren muhtar olduğu anlaşıldığı taktirde hakkında muamele-i mukteziye icrası daire-i aidesinden talep edilecektir.

11. Madde: Hastahanede elveyvm mevcut bulunan ve lüzum görüldükçe mubayaa edilecek olan edavat-ı tıbbiye ve alet-i cerrahiye ile bilcümle demirbaş eşyanın muntazam bir defteri tutulacak ve melbusat ve eşyayı sairenin miadı tayin edilecektir. Zikir olunan alet ve edavat ve demirbaş denilen kaffe-i eşyanın beher altı ayda bir kere komisyon heyeti huzurunda ayniyatıyla badel-tatbik zayi olanlar ve köhneleşip istiamelden kalanlar tefrik olunacak ve zayiat vak'a neden ibaret ise aynen veya bedelen icap edenlerden tazmin ettirilecek ve köhneleşip kırılıp istiamelden sakıt kalanlar hakkında komisyon tahkikat icrasıyla şayet bunlar bozulup köhneleşmesi suret-i istiamelinde vukubulan kayıtsızlıktan ve kirli ve paslı tutulmasından ileri geldiği tahakkuk eylerse bunların lazım gelen esamini müsebbiplerine tazmin ettirecek ve fakat eskiyip bozulması ve istiamelinden kalması esbab-ı zaruriye ve makbuleden neş'et edenlerin yerlerine hastahane sandığından değerleri mubayaa ve lazım gelenleri tamir

etmeye mezuniyet verecek ve kabil-i istiamel olmayanlar da memurin-i muvazzafa ve komisyon azasından mürekkep bir heyet muvacehesinde bilmüzayede sattıracaktır.

12. Madde: Komisyon heyet-i azasından bazıları vasıtasıyla hastahane müdür ve memurlarının işbu talimat ile muayyen olan vazifelerini hakkıyla ve vakit ve zamanıyla ifa edip etmediğini taharet ve nizafatın derece-i matlubede tutulup tutulmadığını ve hastaların makulat ve meşrubat ve muelcat vesair ihtiyacatının yoluyla ita olunup olunmadığını velhasıl hastahanenin usul-i furuhunca kaffe-i muamelatını teftiş ve idarenin sekteden ve muamelatının haletten ve gayesiyle devam-ı intizamına dikkat ve itina edilecektir.

13. Madde: Hastahane akarının konturatolarıyla memurinin kefaletnameleri ve komisyona müteallik evrak ve defteri vaz' ve hıfz olunmak üzere komisyonda bir sandık bulunacak ve bunun anahtarları komisyon reisi nezdinde duracak ve hastahanenin demirbaş kaffe-i eşya ve aletinin mukayyet bulunacağı defterin bu sureti dahi işbu sandıkta hıfz edilip hin-i hacette idaredeki defterle tatbik edilecektir.

14. Madde: Komisyon heyetinin bir karar defteri bulunacak ve muhtaç-ı müzakere olan hususat hakkında verilecek kararlar işbu deftere yazılıp aza-ı mevcude tarafından imza olunacak ve kararlar bila-nifak veya ekseriyet ara ile ita olunacak ve mucibince icabı icra olunmak üzere müdüriyete verilecektir. Bir maslahat üzerine verilen kararda ekaliyette kalan zatın vukubulacak itirazı kararın tehir-i icrasına mani' olamayacak ve fakat mu'arız bulunan aza dilerse keyfiyet-i itirazını makam-ı vilayete ba-takrir arz edebilecek ve makam-ı vilayetten vuku bulacak rey ve işara göre ol karar ya ibka veyahut fesh olunacaktır. Şu kadar ki itiraz olunan karara feshine kadar mevki-i icraya konulmasından dolayı idare heyetine bir güne mesuliyet tertip etmeyecektir.

15. Madde: Komisyon heyeti bir karar ile genç azasından bir veya ziyade zevatı tayin ederek teftişat-ı lazımeyi ifa ettirebileceği mesellü azadan biri dahi lüzum göreceği hususatı teftiş ve tahkik ve mugayir talimat bir yolsuzluk gördüğünde tahriren komisyona beyan edebilir.

Hastahane müdür ve katibiyle sair memurlarının vezaifine dairdir.

16. Madde: Hastahane müdürü hastaganın emri tedavisiyle hastahane tabipleri ve cerrah ve eczacılarının hizmetlerine müteallik mevaddan maada hastahane idaresinin kaffe-i umurunu idareye memurdur ve memurin-i sıhhiyeden ma-ada memurin ve hademenin merciidir. Müdür hastahane umur-u idaresinin mahur-u layıkında ceryan etmesine ve hastahanenin ebniyesinde birgüne sakatlık bulunmamasına ve andel'icab tamir ve termimini komisyondan talep ve nizafat ve tathiratına ve kaffe-i edavat ve eşyanın muhafazasına ve mefruşat ve melbusatının nefaset ve tathirat üzre bulundurulmasına ve hastaganın ve yatak takımlarının ve çamaşırlarının temiz tutulmasına ve yatakların baş uçlarında ve altlarında kirli mendil ve emsali mahal nizafat ve intizam şeylerin bulundurulmamasına ve makulat ve meşrubat ve sair levazımın vakit zamanıyla istihzarına ve tayin olunan mikdar üzerine ita ve tevziiyle israftan ve gayesine ve hastahanenin varidatını vakit ve zamanıyla tahsil ettirmeye ve akarını komisyon kararıyla taliplerine icar ve kontrotolarını kezalik komisyonun rey ve kararıyla tanzim ve tea'ti edilmeye ve bunlardan dolayı birgüne dava tahaddüs edildiği takdirde muhakemeye ve ledel-hace derecat muhakimde muhakeme olmak üzere yine komisyonun rey ve tensibiyle kanun dairesinde vekil tayin etmeye ve vekaletname vermeye ve maiyetinde bulunan memurin ve hademenin vezaif-i mevdualarını layık-ı vecihle ifa etmelerine itina ve dikkat etmeye memurdur ve ifayı vazifede müsamaha ve

kusur edenleri ba-müzekkere komisyona şikayet ve ledel-hace tebdil olunmasını teklif eylemeye mezundur.

17. Madde: Müdür, usul-i mevzua dairesinde ifa-i vazife etmeyen ve verdiği emri icrada itaatsizliği tekrar edenlerin tebdilleri zımmında hemen esbab-ı mucibeyi havi komisyona bir müzekkere verecek ve komisyon dahi derhal kararını ita eyleyecektir.

18. Madde: Hastahane müdürü her sene Martında bir sene zarfındaki varidat ve masarıfat-ı mühimmeye mübeyyin bir muvazene defteri tanzim ile komisyon heyetine ita eder. Komisyon dahi işbu defteri badel-tetkik Meclis-i İdare-i Vilayetçe tetkik ve tasdik olunduktan sonra o senenin nihayetine kadar hastahanece mündericatı dairesinde masarıf edilecek ve şu kadar ki müdür hastaların çoğalması gibi esabe mebni sarfı zaruri görülen meblağ için komisyondan mezuniyet ahz edecek ve böyle masarıf-ı fevkaladenin esbab-ı mucibincesini sene-i atiye muvazene defterinde beyan eyleyecektir.

19. Madde: Hastahane katibi müdürün maiyetinde olarak hastahanenin kaffe-i umur-u tahririye ve hesabiyesinden mesul ve sandık eminliği vazifesiyle de mükelleftir. Binaenaleyh katip, hastahanenin varidatını kabz ve emr-i sarf tarafından verilecek evamir-i tahririye mucibince senedat mukabilinde sarf etmeye ve kuyudatı için lazım gelen defter ve cedavil ve jurnalleri işbu talimata merbut numunelerine göre tanzime ve bunların hüsn-ü muhafazasına itina eylemeye memurdur.

20. Madde: Hastahanede namaz kıldırmak ve ehl-i İslam'dan olan ağır hastaların yanında Kur'an-ı Kerim selavat ile tecdit-i iman ettirmek ve gasıl hizmetini eda ile cenazeleri usul-i şer'iyesi üzre tekfin ve tedfin etmek için iki nefer imam bulunacak ve bunlardan biri müsaviyeten geceleri hastahanede kalacaktır.

21. Madde: Hastahane vekilharcı gerek hastaların ve gerek hademenin tayinatı ve hastahanenin makulat ve meşrubatına dair kaffe-i erzakı ahz-u kabz etmeye ve müdürün taht-ı nezaretinde olarak sarf eylemeye memurdur.

22. Madde: Mübayaa olunacak erzakın ambara hin-ü vaz'ında hastahane müdürü ile nöbetçi tabip hazır olduğu halde vezn olunacağı gibi beher gün tablo mucibince sarf olunacak erzakın vezn ve ihracında dahi mümaileyh hazır bulunacaktır. Erzak ambarı kapısı vekilharç ile beraber nöbetçi bulunan cerrah veya eczacı ve müdürün mühürleri altında bulundurulacak her ay nihayetinde ambarda mevcut olan erzak mütenava' heyet-i idare muvacehesinde müdür ve vekil hazır oldukları halde vezn ettirilerek noksan zuhurunda vekilharç tarafından tazmin ve fazlası fiyat-ı mikdaresi üzerine bilhesab ambar defterine irad irad kayıt edilecek ve işbu anbar fazlası yeniden mübayaa edilmişçesine cins ve miktarıyla esamesinin neden ibaret olduğunu mübeyyin bir kıt'a mazbata tanzim ve tahdim edildikten sonra evvel ilk makbuz senedatı meyanında hıfz olunacaktır.

23. Madde: Hastahanede mevcut bulunacak hastagana ve hademeye her gün verilecek lahm ve sebze ve nan-ı aziz ve emsali cins ta'yinat tablolar mucibince eczacıbaşı tarafından hesap ve pusulası tanzim ve müdüre ita edilir. Müdür dahi işbu pusulayı mühürleyip vekilharça tevdi' eder. Vekilharç mezkur pusulada münderiç ta'inatı zic-i memlekete tevfiken çarşıdan mübayaa eyler. Ta'inatı mezkure hastahaneye getirildiğinde müdürün taht-ı nezaretinde olarak nöbetçi tabip ve eczacıbaşı ve cerrah tarafından ba'delmuayene matlube muvafik olduğu takdirde aşçıbaşıya teslim olunur.

Vekilharç tarafından işbu ta'inatın müfredatı ve mikdar-ı pahası günü gününe defter-i mahsusa kayıt edilir.

24. Madde: Hastahanede makulat ve meşrubattan ma'ada hastagan hademeye müteallik eşyaya mahsus bir depo vardır ve bunun idaresi dahi vekilharça mahveldir. Binaenaleyh o gibi eşyayı vekilharç müdürün taht-ı nezaretinde olarak kabz ile defterine kayıt ve hıfz eder ve alacağı emir üzerine lazım gelen eşyayı memurin iadesine ita ve mukabilinde senet ahz eyler.

25. Madde: Hastahaneye gelen hastaları kabul edecek ve hastanın vürudunda hemen künyesi alınacak ve müdür ve karantina memuru ve ser hademe ve müdürün gaybubetinde katip veya vekilharç hazır olduğu halde bilmuayene üzerinde zuhur edecek eşya ve nukud vesaire tamamıyla tabelaya kayıt ile ziri muayene eden işbu heyet tarafından tahtim olunacak ve sahibine dahi imza veya tahtim ettirilecektir ve bu tablo hastanın yatağı başına asılacaktır. Nakit ve zıkıymet şeyler hastahane sandıklarına ve eşyayı sairesi depo memuruna teslim olunacak ve bunlardan matbu' birer emanet senedi ihza ile müdür tarafından hıfz edilecektir.

26. Madde: Hastahaneye mevtan getirilecekler dahi madde-i sabıkada gösterildiği vecihle müdür ve karantina memuru ve ser hademe ve müdürün gabubetinde katip veya vekilharç hazır olduğu halde nöbetçi tabip tarafından bilmuayene mütevefanın vefatı ne gibi ahval ve illetten vuku bulmuştur, yani bir hastalıktan naşi ecelinin hulülü ile mi vefat etmiştir ? Yoksa başkası tarafından mı öldürülmüştür? Buraları güzelce teşhis ve tayin olunarak delail ve alaim-i müsbetesinin ve mevtanın diniyesiyle hüviyetinin ve kaş ve göz ve saç ve sakal ve bıyık ve emsali alametin derciyle bir rapor ve zabıtname yapılır ve bu zabıtnameye mevtanın üzerinde ne gibi eşya ve elbise ve nakit vesaire bulundu ise tamamiyle derç ve hastahaneye ne suretle ve ne vasıta ile getirildiği dahi kaydedilir ve bunun ziri şu heyet ile mevtayı getirenler tarafından imza ve tahtim olunur. Ba'de rapor ve zabıtnamenin hülasası bir deftere kayıt ve rapor ile zabıtname müdür tarafından hıfz edilir. Mütevefa şayet maktul ise derhal polise haber verilerek emri muayene adliye tabibi vazifesini ifa eden belediye tabiplerinden biri tarafından ifa olunur ve polis dahi hazır bulundurulur. Maktul tüfenk ve emsali alet-i dafi' ile katledilmiş ve mermi derun-u cesette kalmış ise tabip tarafından bemehal ihraç olunarak yerini veya meşmi' derununa vaz'ile oradaki heyet tarafından mühürlenir ve rapor ve zabıtname ile beraber hıfz edilir ve mermi derun-u cesette kalmamış ise medhal ve mahrucunun şekil ve vaziyeti tabip raporuna etrafiyla derc olunur. Ondan sonra mevta işbu talimatta münderic usul dairesinde defn ve muhallefatı hakkında dahi kezalik hükm-ü talimat mucibince muamele olunur. Mecruhen hastahaneye getirilecekler haklarında dahi emr-i muayene işbu madde mucibince adliye tabibi marifetiyle kemal-i itina ile icra ve raporu ve zabıtnamesi bervece muharrir tanzim edilir ve bunda dahi mutlaka polis bulundurulur.

27. Madde: Hastahaneye vürûd eden hastagan duhul koğuşuna toplanıp hastahanenin sabah ve akşam muayenelerinden bir saat evvel nöbetçi tabip marifetiyle muayene olunur ve her birinin alel hariciye ve dahiliye vesaireye koğuşlarından hangi koğuşa yatırılması lazım geleceği tablolarına tabip tarafından işar olunarak o koğuşlara isal edilir. Şayet muayene zamanına kadar beklemeye takati olmayan hastalığı şiddetli bulunan ve afet-i vehim olması anlaşılan bir hasta vürûd eder ise nöbetçi tabib marifetiyle derhal muayene olunup, ma'elcası tertip ile yatacağı koğuşa nakil olunur.

28. Madde: Duhul koğuşuna cem edecek hastagândan hamama gitmeye takati olanlar var ise hamama gönderilip tathir ettirilir ve hamama gidemeyenlerin elleriyle ayakları koğuşta yıkatılıp ve saçları taranıp ve tırnakları kestirilip ondan sonra tayin olunan koğuşlara yatırılır ve duhul tezkereleriyle tablo kağıtları yatak başlarına asılır.

29. Madde: Hasta koğuşlarında tedavi olunup hal-i nekahet kesb eden hastagânların olduğu halde üç gün huruç koğuşunda alıkonularak onların muayenat-ı tam tertip olmak üzere verilir ve bunlarda her gün tabib-i evvel tarafından muayene edilip şayet tekrar illeti nüks etmiş olanlar bulunur ise tedavi koğuşlarına iade olunur ve şu üç gün içinde illetleri nüks etmeyip kamilen kesb-i afiyet eyleyenlerin duhul tezkerelerine adlarının mündefi' olduğu tabib-i evvel tarafından tahrir kılındıktan sonra devr-i mahsusasına kayıt olunmak üzere tezkere aynen hastahane katibine ve tablo kağıtları dahi tabib-i saniye gönderilir ve bu suretle kesb-i afiyet eden şahsa ruhsat ita ve hin-i duhulde üzerlerinde bulunup hıfz edilen elbise ve eşyası ve nakdi var ise kendisine iade edilerek hastahaneden çıkarılır ve iade olunan eşyanın nukudun iadesi makbuzunu mübeyyin sahibine müdür huzurunda defter-i mahsusi tahtim veya imza ettirilir ve henüz tamamıyla iade-i afiyet eylemeksizin talep ve ısrarları üzerine çıkmak isteyen hastaya mümanaat olunur. Şu kadar ki frengi ve emsali sari hastalıklarla ma'lül olanlar adem-i sirayeti taht-ı temine alınmadan salıverilmez.

(Gazetede, 30-40'ncı maddelerin yer aldığı sayfa eksiktir)

40. Madde: Tabipler sabah muayenesinin icrasından mukaddem tabib-i evvelin odasına cem edip muayene vaktinde cümleten muayenelerine gidecekleri mesellü muayeneden sonra yine tabib-i evvelin odasına avdetle hastalarına müteallik meşhudatları ne ise tabib-i evvele beyan ederler. Tabib-i evvelin hizmetçe bir güne ihtarı olmadıkça nöbetçilerden maada diğer tabipler hastahanede kalmaya mecbur değildirler.

41. Madde: Hastahanede tabib-i evvelden maada altı nefer tabip bulunur ise iki ve tabib-i evvel ile altı ve ondan az bulunduğu halde bir nefer nöbetçi tabip kalır ve nöbet müddeti öğleden bade ile diğer öğleye kadar yirmi dört saat mümtedd olur ve iki nefer nöbetçi tabip bulunduğu takdirde bunlardan biri tam yirmi dört saat nöbet icra edip, diğeri nöbete girdiği günün akşam muayenesini arkadaşı olan nöbetçi tabip ile beraber icra ettikten sonra gidebilir.

42. Madde: Tabib-i evvelden maada etibbanın kafesi ve şayet tabib-i evvel ile beraber hastahane etibbası üç veya ikiden ibaret olur ise tabib-i evvel dahi nöbet bekler. Nöbet sırasını tabib-i evvel tayin ve tahsis eder.

43. Madde: Hastahanede beher gün nöbetçi bulunacakların esamisini havi olan camlı çerçeveli levha herkesin görebileceği bir mahale talik olunur.

44. Madde: Nöbetçi bulunan etibbanın hastahaneden harice çıkması caiz olmayıp daima hastahanedeki hususi odada bulunacak ve herhangi koğuşun hastası için çağırılırsa derakıb gidip icabını icra etmeye mecbur olacaktır. Şu kadar ki avdetine kadar hastahanedeki tabip arkadaşlarından birini yerine nöbetçi vekili bırakmak şartıyla hususi hastalarına gitmeleri caizdir.

45. Madde: Hastahanede bulunan hastagana icrası lazım gelen ameliyat-ı cerrahiye hastahane etibbasının cümlesi hazır olduğu halde icra olunur. Şu kadar ki sarıca ve çıban-ı dımeşk gibi küçük ameliyatı koğuşun tabibi icra edebileceği mesellü taht-ı nezaretinde cerraha dahi icra ettirebilir.

46. Madde: Büyük ameliyat yapmak lazım geldiği halde kablel'icra meyane-i etibbada istişare-i tabibe olunup verilecek karara göre hareket olunur. Bir hastada müsteacelen ameliyat icrasını müstelzim mühim bir hal görülür ise nöbetçi tabip tarafından derhal tabib-i evvele haber verilir. Şu kadar ki damar bağlamak ve emsali pek müsteacel ameliyatı nöbetçi tabibi dahi icra edebilir ve keyfiyeti bilatenhayır tabib-i evvele bildirir.

47. Madde: Hastahane cerrahları tabibler tarafından gösterilecek lüzuma göre yalnız diş çekmek ve kan almak ve lapa yapmak ve sülük yapıştırmak ve yakı açmak ve ihtikan eylemek ve yağ ve merhem sürmek ve yaraları deştirmek gibi küçük cerrahlığa müteallik kaffe-i ameliyat etibbanın nezareti tahtında olmak üzere icra edilecektir.

Tabib-i Evvel ve Vazifesi

48. Madde: Hastahane tabib-i evveli hastahanenin umur-u sıhhiyesine izhar cihet-i dikkat ve nezaret ve memurin-i sıhhiyenin umur-u memurelerini mahzur-u layıkında icra eylemelerine itina ve dikkat etmekle mükelleftir.

49. Madde: Hastahane tabib-i evveli etibbayı saire gibi her gün hastaları muayene etmek üzere hasta koğuşu almaz. Lakin her gün huruç koğuşunu muayene ve ledel'hace sair koğuşları da arzu ettiği vecihle muayene eder ve külliyen şifayap olanları ihraç eder. Mamafiye hastahanede tabib-i evvel ile beraber yalnız iki nefer tabip var ise tabib-i evvel dahi beher gün münasip miktar koğuşları etibbayı saire gibi muayene eder.

50. Madde: Hastahane tabib-i evveli refakatinde bulunan etibbanın serbesti reyine ve hastaganı anlayışına göre muayene ve tedavi etmelerine memnûat etmez. Şu kadar ki ita olunacak ecza-i tıbbiye ve at'ime müntevi hususunda kuvaid-i tıbbiye haricine çıkılmamasına ve lüzumundan noksan veya ziyade muelca ve ta'inat verilmemesine dikkat ve itina eder. Binaenaleyh tabib-i evvel gerek teşhis-i emraz ve gerek tertibi muelcat ve ta'yinat meselelerinde yanlış bir şey müşahade ederse etibbaya bila ihtar tertibini ıslah ve ta'dil ettirir.

51. Madde: Tabib-i evvel senevi hastahaneye ne kadar hasta ve yaralı gelmiş ve ne kadarı kesb-i afiyetle hastahaneden çıkmış ve ne kadar vefiyat vukua gelmiş ve hangi cemaate mensup bulunmuş olduğu zukur ve inası dahi göstererek ve fevkalade bir ameliyat icra olunmuş ise neticesiyle beraber bunu dahi işaret ve olbabda bir mülahazası var ise onu dahi ilave ederek nüshateyn bir istatistik tanzim ile bir nüshasını idare komisyonu heyetine ve diğerini makam-ı vilayete ita eder.

Tabib-i Sani Vazifesi

52. Madde: Hastahane tabib-i sanisi etibbayı saire misellü vezaif-i tıbbiyesini ifadan başka beher gün suver-i muhtelife ile hastahaneden huruç edenlerin künye ve nev-i marazlarını "protokol" defterine kayıt eder ve istatistik jurnalini üç ayda bir kere tanzim ve imza edip tabib-i evvele ita eyler.

53. Madde: Hastahanelerde tabib-i evvel bulunamadığı halde tabib-i sani bilvekale kaffe-i umurun hüsn-ü ceryanına dikkat ve müddet-i vekaletinde tabib-i evvele ait vezaifi tamamiyle ifa eder.

Eczacılar

54. Madde: Hastahanede evvel ve sâni olmak üzere iki eczacı bulunur ve bunlar etibba gibi nöbet beklerler.

55. Madde: Hastahane eczahanesinden reçete ve ilmuhabersiz hiçbir güne edviye çıkamaz. Şu kadar ki fevkalade müsteacel bir tedavi veya ameliyat için bazı güne

edviyeye lüzum görüldükte eczacı bunu derakıb ita ederse de tedavi veya ameliyatı müteakip reçete ve ilmuhaberini tabip veya cerrahtan almağa ve ona göre defterine kayıt etmeye mecburdur.

56. Madde: Eczacıyı evvel her gün kable'lmuayene ihzarat-ı Tıbbiye-i yevmiyeyi badelnihaye etibba ile beraber muayeneye çıkarak etibba tarafından tertip olunacak mualcat ve ta'inatı defter-i mahsusasına kayıt ile eczahanede bilaihzar eczacıyı saninin nezareti tahtında hastaganı tevzi' ettirir ve hastaganın alel'umum ta'inat-ı yevmiyenin nev'i ve miktarını tablolar mucibince bilhesap mümzi pusulasını hastahane müdürüne ita eder ve müdür dahi kalemce ayrıca tetkik ettirir.

Eczahanede mevcut olan kaffe-i ecza-i tıbbiyeden her birinin yoluyla ve sırasıyla mahalinde bulundurulmasına ve cümle ispençar edavatının tathirat ve tenzifat üzre tutulmasına simiyat ve mevad-ı kimyeviyeye müteallik olan ecza-i tıbbiyenin ayrıca bir dolapta hüsn-ü muhafazasına itina etmek dahi eczacıyı evvelin cümle-i vazifesindendir.

57. Madde: Eczacıyı evvel hastahane için lazım gelen ecza-i tıbbiye ile alat ve cerrahiye ve ispençar edavatıyla sairenin vakit ve zamanıyla ve usul-i vecihle defterini tanzim ve temhir ile tabib-i evvele ita eder ve tabib-i evvel dahi mezkur defteri hastahane komisyonuna arane ve tevdi' eyler. Eczacı-i evvel levazımat mukteziye-i tıbbiye ve ispençar edavatıyle sairenin hüsn-ü muhafazasına memur ve telef ve sarfından mesuldür ve her ne vakit kendisinden hesap istenirse arane ve ita eylemeye mecburdur.

58. Madde: Eczacıyi sani dahi eczacıyı evvel ile beraber kablel'muayene her gün alel'sabah ıhzarat-ı tibbiye-i tehiyye ettikten sonra eczacıyı evvel gibi etibba ile muayeneye çıkar ve etibbanın tertip ettiği mualcat ve ta'inatı defter-i hususine kayıt ile eczahanede tertip ve hastalara mevezzi'ler ve havancılar vasıtasıyla bizzat tevzi' ettirir. Hastalara verilen her güne ilaç şişesi ve kutuları gibi kapları akşam sabah toplatıp tathir ve eczahaneye teslim ettirir ve eczacıyı evvel bulunmadığı zaman da vekalet eder.

59. Madde: Eczacıyı sani her gün sarf olunan eczanın nev'i ve miktarını mübeyyin müfredat vechiyle bir yevmiye pusulasını tanzim ederek bila imza eczacıyı evvele ita eyler ve eczacıyı evvel dahi mezkur yevmiye sarfiyat pusulası mündericatını günü gününe defteri mahsusata kayıt ile verilen pusulaları tarih ve numara ve vaz' ile hıfz eder.

60. Madde: Eczacılar hin-i muayenede etibba tarafından hastalar için tertip olunan edviyeyi yukarıki maddelerde gösterildiği vecihle fenn-i ispençariye muvafık surette nehye edip layıkıyla şişe ve muhafazalarına bilvaz' üzerlerine koğuş ve yatak numaralarını işaret etmekle beraber şişe muhafazalara başka başka renkte kağıtlar vaz'ile ilacın dahilen veya haricen istiamel olunacağını dahi işaret ederler ve esna-i tevzi'de dahilen veya haricen suret-i istiamelini koğuş hademesine arane ve tarif eylerler.

61. Madde: Alel'umum memurin-i sıhhiye ara sıra koğuşları gezerek ilaçların ve ta'inatın matlup vecihle istiamel edilip edilmediğini teftiş ve tahkik ederler.

Cerrahlar Vazifesi

62. Madde: Hastahanede bir nefer cerrah ve bir de muavin-i cerrah ve lüzumu kadar da tımarcı bulunur.

63. Madde: Cerrah ve muavini ve tımarcılar etibba ma'iyetindedirler. Cerrah muavini ile indel'icap tımarcılarla beraber hastahanede mevcut yaralıların cerihelerini

her gün ales'sabah açıp usulüne tevfikan temizleyerek etibbaya arane edecek ve etibbanın tertibi vechiyle tımar eyleyecektir.

64. Madde: Tımarcılar meyanında bulundukları etibba ile beraber her gün sabah muayenesinde hazır bulunup hastagana haricen istiamel alunacak mualcat ile tahsis olunan tayinatı yegan defter-i mahsusata kayıt ve hitam-ı muayenede defter-i mezkuru tabiplerine imza ettirilir ve tayinat tertiplerini eczacının defteri ile mukabele eyler ve haricen tertip olunan mualcatın istimali emrindeki tedabiri derhal icra eyler.

65. Madde: Hastaların sabah ve akşam taam tevziinde tımarcılar memur oldukları koğuşlarda hazır bulunarak defter-i mahsusunda mukayyit olduğu vecihle karıştırılmaksızın taâmeyi hastagane tevzi ettirirler ve hastahanece hizmetlerini ifa ettikten sonra nöbetçilerden maadası ikindiden sonra gidebilirler.

66. Madde: Cerrah ve tımarcılar yevmiye nöbetçi bulunan etibba ve eczacılar mesellü nöbet beklerler.

67. Madde: Cerrah, hastahanede mevcut olan alet ve edavat-ı cerrahiyenin keskin ve temiz bulundurulmasına ve hüsn-ü muhafazasına mecburdur ve tabib-i evvel bunların hüsn-ü halde bulunup bulunmadığını herbar teftişe memurdur ve bunların zaya'ında etibba ve cerrah ve müdür mesuldür.

Hademeye Dair

68. Madde: Hastahanede bir ser hademe ile lüzumu kadar hademe bulunur.

69.Ser hademe her sabah koğuş nöbetçilerinin verdikleri kirli elbiseyi çamaşırhaneye verip güzelce tathir ettirip kuruttuktan sonra dolab-ı mahsusatta muhafaza eder ve ba senet depo memurundan almış olduğu eşyayı mütenevvi'den za'iyat olup olmadığı iki ayda bir kere müdür tarafından muayene olunarak noksan zuhurunda ser hademeye tazmin ettirilir.

70. Madde: Ser hademe gerek hastahane koğuşlarında ve gerek hastahane meydanında ve helalarda olan tathirat hizmetlerini vakit ve zamanıyla ve hizmetçilere ifa ettirir ve gece nöbetçilerinin vazifelerini hakkıyla eda edip etmediklerine de dikkat eder. Hastalardan biri ağırlaşacak olursa derakıp koğuş nöbetçileri vasıtasıyla nöbetçi tabibine ve ledel'hace imama haber verir ve vezaif-i mevdularını hüsn-ü ifa etmelerine dair umum hizmetçilere her akşam tenbihat icra eder.

71. Madde: Ser hademe koğuşlarda bulunan kaffe-i eşya ve elbiseyi depo memurlarından hesap ile alıp refakatinde bulunan hademeye hesap ile teslim ve hüsn-ü muhafazalarına da dikkat eder.

72. Madde: Bil'umum hademe-i memur oldukları koğuşlarda her zaman hazır bulunup hastaganın her nevi hizmetlerini koğuşların nizafat ve tathiratına müteallik umurun kafe'sini ve hastahaneye müteallik işlerini serhadememin vereceği talimat mucibince ifa ederler.

73. Madde: Koğuşları silmek ve süpürmek ve icabında yıkamak lüzumu takdirinde pencere ve kapılarını açmak ve tükürük hokkalarını yıkamak ve yatak takımını ve hastaların elbiselerini vakt-i meyanında değiştirmek ve kandillerini temizlemek ve yağlarını koyup akşam üzeri yakmak ve hastagânın yemeklerini mutbahtan getirmek ve tımarcıların veyahut edviye mevzilerinin taht-ı nezaretinde olarak hastalara dağıtmak ve akil olunan et'ime kaplarını ve hastaganın el ve ayaklarını yıkamak ve tırnaklarını kesmek ve saçlarını icabı halinde taramak ve zayıf bulunan hastagana koğuşta ve harice gezmeye çıkardıklarında ve helaya gittiklerinde yanlarında bulunup ve muavenet etmek ve kendilerini bilmeyen hastaların yataklarından

düşmemelerine ve kendilerine veyahut sair hastalara muzarret irat etmemelerine dikkat eylemek ve hastahanenin helalarını ve meydanını tathir etmek ve icabına göre helalara tütsü vermek gibi hizmet, hadememin cümle-i vazifesidir.

Teftişe Dair

74. Madde: Gureba Hastahanesinin muamelat-ı umumiyesini muayene ve teftiş etmek ve görülecek noksanı ıslah zımmında mülahazat ve mütalaatını beyan eylemek ve umur-u hesabiye ve umum sarfiyat-ı vaka muhasebatının defter ve kaydı usul-ü mevzuası dairesinde ceryan edip etmediğini tetkik etmek üzere makam-ı vilayetten mezkur hastahaneye fahri bir müfettiş tayin olunacaktır. Şu kadar ki müfettiş intihap edilecek zat, hastahanelerin o gibi muamelatını görmüş ve umur-u sıhhiyece tecrübesi sabık ma'ruf ve mutemet kıdemayı etibbadan olmak şarttır.

75. Madde: Müfettiş bulunacak zat iki haftada ve lâ-akall ayda bir defa icrayı teftişat eder ve her aybaşında netayiç-i teftişat ve müşehedat-ı ile mütallaatını havi bir rapor tanzim ile makam-ı vilayete takdim ve raporunun bir suretini idare komisyonuna dahi ita eyler.

76. Madde: Müfettişin işbu raporu meclis-i idare-i vilayetçe tetkik edilerek hastahanenin gerek muamelat-ı sıhhiyesinde ve gerek umur-u idaresinde mugayir talimat bir güne hal ve hareket görüldüğü takdirde derakıp derhal ıslah ettirilmesi müsebbibleri haklarında dahi muamelat-ı lazımenin ifası için tedabir-i mukteziye ittihaz ve icra olunacaktır. Ve kezalik rapor münderecatında işbu talimat ahkamından hariç olarak bazı güne mütalaat masiye görülürse iktizasına bakılacaktır.

İş bu talimat ahkamı bin üç yüz on üç sene-i hicriyesine müsadüf 1311 (1895) sene-i maliyesi Teşrinisani iptidasından itibaren İzmir Gureba Hastahanesinde mer'idir.

ÖZGEÇMİŞ

1972 yılında Konya'da doğdum. İlk ve ortaokulu Konya'da okuduktan sonra 1991 yılında Ankara Keçiören Çevre Sağlık Meslek Lisesini bitirdim ve 1991-1995 yılları arasında İzmir Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastahanesinde sağlık memuru olarak çalıştım. 1991 yılında girmiş olduğum Ege Üniversitesi Tarihi Bölümünden 1995 yılında mezun oldum. Aynı yıl İzmir'in Selçuk ilçesine tarih öğretmeni olarak atandım. 8 ay burada görev yaptıktan sonra, Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümünde Öğretim Görevlisi (Okutman) olarak göreve başladım ve halen de bu görevimi sürdürmekteyim. 1995 yılında başlamış olduğum Ege Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Ana Bilim Dalı yüksek lisans programından 1998 yılında mezun oldum. Yüksek lisans tezi olarak, Prof. Dr. Ahmet Özgiray'ın danışmanlığında "*Basında Türk-Yunan İlişkileri (1950-1960)*" konulu tezi çalıştım. 1998-1999 yıllarında askerlik görevimi tamamladım. 2001 yılında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ana Bilim Dalında doktora programına başladım. Evli ve iki çocuk babasıyım.

Mehmet KARAYAMAN

YÜKSEKÖĞRENİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN Soyadı: KARAYAMAN Adı: Mehmet	Merkezimizde Doldurulacaktır Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : İzmir'de Sağlık (1920-1938)

Yabancı Dil : Development of Health Services in İzmir (1920-1938)

TEZİN TÜRÜ : Yüksek Lisans	Doktora	Doçentlik	Tıpta Uzmanlık	Sanatta Yeterlilik
[ ]	[X]	[ ]	[ ]	[ ]

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ :

Üniversite : EGE ÜNİVERSİTESİ

Fakülte :

Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Diğer Kuruluşlar :

Tarih: 6,12,2005

TEZ YAYINLANMIŞSA :

Yayınlayan :

Basım Yeri:

Basım Tarihi:

ISBN:

TEZ YÖNETİCİSİNİN
Soyadı, Adı : Ahmet ÖZĞİRAY
Ünvanı : Prof. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe	TEZİN SAYFA SAYISI : 371

TEZİN KONUSU (KONULARI) : Çalışmada, İzmir'de bulunan hastahaneler, doktorlar, eczacılar ve eczahaneler, toplum sağlığına katkı sağlayan hayır kurumları, İzmir'de sık gürülen salgın hastalıklar, Veremle Mücadele Cemiyeti, Karantina, Tebhirhane ve Tecrithane hakkında bilgiler yer almaktadır. Ayrıca İzmir'in içme suyu kaynakları, Mezbahane, şehrin temizliği, çöplerin imhası, mezarlıklar hakkında da bilgiler bulunmaktadır.

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :
1-İzmir
2-Hastahane
3-Eczane
4-Doktor
5-Sağlık
Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:(Konunuzla İlgili yabancı indeks, abstrakt ve thesaurus'ları kullanınız.)
1-İzmir
2-Hospital
3-Pharmacy
4-Doctor
5-Health
Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

1-Tezimden Fotokopi Yapılmasına izin veriyorum [ ] 2-Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir [ ]
3-Kaynak göstermek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir [X]

Yazarın İmzası Tarih : 7.12.2005

TEZİN ÖZETİ

İZMİR'DE SAĞLIK (1920-1938)

İzmir şehri, coğrafi konumu nedeniyle Anadolu'da her dönem önemli bir liman şehri olmuştur. Anadolu'nun Batıya açılan kapısı durumunda olan İzmir Limanı, şehirde sık sık salgın hastalıkların yaşanmasına yol açmıştır. Salgın hastalıkların sık görülmesinin baş faktörü olan liman, şehrin dış etkilere açık olmasını, ticari öneminin artmasına paralel olarak nüfusunun hızla çoğalmasını, artan nüfusun büyük bir kısmının sağlıksız beslenme ve sağlıksız barınma koşullarını da beraberinde getirmiştir .

Osmanlı Devleti, salgın hastalıklar yüzünden artan insan kaybını önlemeye yönelik olarak başta İstanbul, İzmir ve Beyrut gibi büyük şehirler olmak üzere, salgın hastalıkları önlemek için, XIX. yüzyıldan itibaren Batıdakine benzer merkezi ve yerel sağlık örgütlenmeleri kurmaya başlamıştır. İstanbul'da kurulan Karantina İdaresini, taşralarda kurulan Sıhhiye Müfettişliği, Belediye ve Hükümet Tabiplikleri, Sıhhiye Komisyonları ve Sıhhiye Müdürlükleri izlemiştir.

Osmanlı Devleti öncelikle, kurmuş olduğu sağlık örgütleri vasıtasıyla İstanbul, İzmir ve Beyrut gibi Batıya açık şehirlerinin altyapı sorunlarını çözmeye önem vermiştir. Ancak, XX. Yüzyılın ilk çeyreğinde (1919-1922) yaşanan Yunan işgali ve sonrasında çıkan yangın, İzmir şehrinin mevcut altyapısını tahrip etmiştir. Cumhuriyet İdaresinin kurulmasıyla birlikte İzmir, sahip olduğu coğrafi konum sebebiyle alt yapısının yeniden yapılanmasında hükümetlerin öncelik vermesi, vali ve belediye başkanlarının gayretli çalışmaları ile kısa sürede, sağlıklı içme suyunun temini, kanalizasyon sistemin inşası, mezbahanenin yenilenmesi gibi konularda önemli adımlar atılmış ve salgın hastalıklara yol açan bataklıkların büyük bir kısmı kurutulmuştur.

Salgın hastalıklarla mücadele etmek amacıyla, İzmir Veremle Mücadele Cemiyeti, Karantina, Sahil Sıhhiye İdaresi ve Sıhhat Müzesi açılmıştır. Ayrıca şehirde faaliyet gösteren Darülaceze (Kimsesizler Yurdu), Hilal-i Ahmer (Kızılay), Himaye-i Etfal (Çocuk Esirgeme) Cemiyetleri, Sağır, Dilsiz ve Körler Mektebi gibi hayır kurumları ve bu kurumlara ait dispanserler de halk sağlığına büyük katkı sağlamıştır.

İzmir tarihî süreç içerisinde, farklı din ve milletten insanların birlikte yaşadıkları bir şehir olmuştur. İstanbul'dan sonra en çok hastahaneye sahip olan İzmir şehrinde, faklı din ve milletlere mensup insanlara ait hastahaneler de açılmıştır. Bunlar arasında yer alan Rum, İngiliz, Ermeni, İskoç, Hollanda Hastahaneleri, 1922 yılında çıkan yangından sonra faaliyetlerine son vermişlerdir. Fransız, Musevi Hastahaneleri ile Katoliklere ait olan Saint Antoine Hastahanesi ise faaliyetlerine Cumhuriyet Döneminde de devam etmiştir. Türklere ait hastahanelerin başında ise Gurebayı Müslimin (daha sonra Memleket/Devlet Hastahanesi adını almıştır) Hastahanesi, Emraz-ı Zühreviye (Eşrefpaşa Hastahanesi) Hastahanesi ve Askeri Hastahane gelmektedir.

İzmir şehri, İstanbul'dan sonra, en fazla eczane ve doktora sahip şehir olmuştur. Osmanlı Devleti döneminde İzmir'deki eczacı ve doktorların büyük bir kısmı gayrimüslimlerden oluşurken, Cumhuriyet Döneminde ise Türklerin sayıları hızla artmıştır. ilaç ve kolonya imalatının da yapıldığı eczaneler, aynı zamanda doktorların hasta muayene ettiği yerler de olmuştur. İzmir, Etibba Cemiyeti (Tabipler Cemiyeti), Eczacılar Cemiyeti gibi meslekî örgütlenmelerde öncülük yapmış bir şehirdir. Sahip olduğu ihtisas hastahaneleriyle Ege Bölgesinin çekim merkezi olmuş ve halen de bu özelliğini korumaktadır.

SUMMARY

DEVELOPMENT OF HEALTH SERVICES IN İZMİR (1920-1938)

İzmir has always been a major port for its geographical location. While it stands as a door leading Anatolia to the West, the İzmir Port has often been the culprit for certain epidemic diseases in the city. The Port has also made the city liable to external influences and owing to its commercially İncreasing value, it has caused a rapid rise in the city population and brought about the unhealthy conditions (of food and housing) in which a great portion of this rising population led their lives.

From the 19th century onwards, the Ottoman State established a number of central and local health organizations in order to prevent the spread of epidemic diseases, and thus the deaths resulting from these. While these health organizations were similar to their western counterparts, they were founded particularly in big cities like İstanbul, İzmir and Beyrut. Among these are "*Karantina İdaresi*" in İstanbul (an organization which deals with quarantine regulations and restrictions) and following that, "*Sıhhiye Müfettişliği*", "*Belediye ve Hükümet Tabiplikleri*", "*Sıhhiye Komisyonları*" ve "*Sıhhiye Müdürlükleri*" in the provinces.

The Ottoman State attached utmost importance to the problems concerning the infrastructure of cities like İstanbul, İzmir, Beyrut, the cities which were in close contact with the West due to their geographical locations. Nevertheless in the first quarter of the 20th century, (1919-1922) the invasion of İzmir by Greece and the fire following that destructive occasion ruined the city's infrastructure to a great extent. After the foundation of Turkish Republic, the city's infrastructure was soon rebuilt with the support of the city and state authorities; thus the city was supplied with clean drinking water, its sewerage system was constructed, its slaughterhouses were restored, and most of its marshy fields breeding epidemic diseases were dried out.

It was again during this period when the city formed an association (İzmir Veremle Mücadele Cemiyeti), and opened a museum (Karantina, Sahil Sıhhiye İdaresi ve Sıhhat Müzesi) so as to fight epidemic diseases. In addition to these, the charities which had already been working in the city such as Darülaceze (The Poorhouse), Hilal-i Ahmer (The Red Crescent), Himaye-i Etfal (The Orphanage), Sağır, Dilsiz ve Körler Mektebi (a scholl for the deaf, dumb and the blind), and the dispanseries operating in the name of these charities contributed greatly to the improvement of public health.

All through its history, İzmir had been a city where people of different religions and nationalities coexisted. While the city had the highest number of hospitals after İstanbul, some of these hospitals served these non-Turkish communities like the Grek, English, Scotish and Dutch (Nevertheless these were closed after the great fire in 1922). The French, the Jewish Hospitals and The Saint Antoine Hospital for catholics continued their health services during the Republican Era as well. Among the hospitals which served Turks were Gurebayı Müslimin Hastahanesi (later called Memleket/Devlet Hastahanesi, The State Hospital), Emraz-ı Zühreviye Hastahanesi (later called Eşrefpaşa Hastahanesi) and Askeri Hastahane (The Military Hospital).

İzmir had also the largest number of pharmacies and doctors after İstanbul. While most of the pharmacists and doctors were non-Muslims during the Ottoman Period, the number of Turkish pharmacists and doctors rose rapidly during the Republican Era. The pharmacies were not only the places for producing medicine and cologne but also the places where doktors examined their patients. İzmir also pioneered the establishment of Professional associations like Etibba Cemiyeti/Tabipler Cemiyeti (of doctors), Eczacılar Cemiyeti (of pharmacists). With its specialized hospitals, İzmir was always the centre of attraction in these years and it is still continueing to attract people from different parts of the Aegean region today.